

**AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS A ROMÁNIAI MAGYARSÁG
(1956 – 1959)**

FORRÁSOK A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

A sorozat szerkesztőbizottsága:

Bárdi Nándor
György Béla
Hunyadi Attila
Lönhardt Tamás
Nagy Mihály Zoltán
Vincze Gábor

**AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS A ROMÁNIAI MAGYARSÁG**

(1956–1959)

Főszerkesztő
Stefano Bottoni

Pro-Print Könyvkiadó
Csíkszereda, 2006

Ez a kötet a Teleki László Intézet, a Jakabffy Elemér Alapítvány és a Pro-Print Könyvkiadó közös könyvkiadási programja keretében készült.

A kötet megjelenését a Szülőföld Alap, a Teleki László Alapítvány és az Illyés Alapítvány támogatta.

Bevezető tanulmány:
Stefano Bottoni

Fordította, szerkesztette és a jegyzeteket készítette:
Stefano Bottoni, László Márton, László Réka, Lázok Klára, Novák Zoltán

Kronológia:
Vincze Gábor

Bibliográfia:
Lázok Klára

Lektorálta:
Bárdi Nándor, Dávid Gyula, Kiss András, Tóth Sándor, Vincze Gábor

Borítóterv:
Miklósi Dénes

© Stefano Bottoni, László Márton, László Réka, Lázok Klára, Novák Zoltán

© Pro-Print Könyvkiadó

ISBN-10 973-8468-52-3

ISBN-13 978-973-8468-52-8

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	11
Stefano Bottoni: 1956 ROMÁNIÁBAN – ESEMÉNYTÖRTÉNET ÉS ÉRTELMEZÉSI KERETEK	14
IRATOK	50
I. A XX. KONGRESSZUS UTÁN	50
1. Alexandru Drăghici állambiztonsági miniszter beszámolója a Belügyminisztérium munkaértekezletén	50
2. Jordáky Lajos naplója	56
3. Jordáky Lajos naplója	57
4. A Román Munkáspárt Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve (részlet)	57
5. AZ RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve (részlet)	69
6. AZ RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve (részlet)	79
7. Jordáky Lajos naplója	83
8. Ügynöki jelentés a debreceni küldöttség kolozsvári látogatásáról	84
9. Ügynöki jelentés a kolozsvári magyar értelmiség hangulatáról	85
10. Vasile Lupșă hadnagy jelentése a debreceni egyetemi küldöttség kolozsvári látogatásáról	87
11. AZ RMP Magyar Autonóm Tartományi Pártkollégium jelentése a Belügyminisztérium Tartományi Igazgatóságában történt visszaélések kivizsgálásáról	88
12. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság rendkívüli ülésének jegyzőkönyve (részlet)	92
13. Ügynöki jelentés Gáll Ernő tanulmányáról	100
14. A bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséjának jelentése kolozsvári látogatásáról	101
15. A bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséjának jelentése marosvásárhelyi látogatásáról	104
16. Jordáky Lajos naplója	108
17. Az Ifjómunkás Szövetség Központi Vezetőségének javaslata egy magyar nyelvű gyermeklap indításáról	109
18. Ismeretlen személy javaslata az RMP Központi Vezetőségének a magyar nyelv oktatásáról a román tannyelvű intézményekben	111
19. A Pándi-ügyet tárgyaló RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve	114
20. Ismeretlen személy javaslata Lakatos István, Kurkó Gyárfás és Venczel József kegyelemben részesítésére	115

21. Bányai László, a Bolyai Egyetem rektorának levele az RMP Központi Vezetőségéhez	119
22. Az RMP Politikai Bizottság 1956. szeptember 18-i ülésére javasolt napirendi pontok	122
23. Az RMP Központi Vezetőségének válasza a Bolyai Egyetem nemzetiségi kérdés kezeléséről készült beszámolójára	126
24. Az RMP Központi Vezetőség helyzetjelentése a magyar nyelvű könyvkiadásról	131
25. Kivonat az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyvéből	132
26. Jordáky Lajos naplója	134
27. Jordáky Lajos naplója	135
28. Az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve	136
29. Ismeretlen személy javaslata a Kolozsváron tapasztalt etnikai feszültségek kezelésére	138
30. Máthé János naplója	142
II. A MAGYAR FORRADALOM RECEPCIÓJA	143
31. A marosvásárhelyi értelmiségiek gyűlésének jegyzőkönyve (részlet)	143
32. A kolozsvári felsőoktatási intézmények vezetőivel tartott RMP Kolozs tartományi pártbizottság ülésének jegyzőkönyve	159
33. Ügynöki jelentés a kolozsvári diáktüntetés szervezéséről	164
34. A Kolozs Tartományi Securitate jelentése a kolozsvári egyetemek hangulatáról	165
35. A Temesvár tartományi pártbizottság tájékoztatója az RMP Központi Vezetőségének	166
36. A temesvári egyetemi hallgatók kiáltványtervezete	168
37. Tájékoztató jelentés a diákmegmozdulásokról	170
38. Tájékoztató jelentés a temesvári diákmegmozdulásokról	172
39. Tájékoztató jelentés a temesvári helyzetről	174
40. Összefoglaló jelentés a temesvári eseményekről	178
41. Az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve	181
42. A Kolozs tartományi Securitate feljegyzése egy lefoglalt levélről	184
43. Máthé János naplója	184
44. Kulákjellemezések	185
45. Szilágyi Domokos levele a családjához (részlet)	185
46. Jordáky Lajos naplója	186
47. Az RMP Kolozs tartományi pártbizottság titkársági ülésének jegyzőkönyve	186
48. Ügynöki jelentés a Bolyai Egyetemről	188
49. Ügynöki jelentés Varró Jánosról és Gazda Ferencről	190
50. A baróti Néptanács Végrehajtó Bizottság ülésének jegyzőkönyve	192
51. A baróti Néptanács képviselőinek nyilatkozata a magyarországi eseményekkel kapcsolatban	193
52. Leonte Răutu és Fazekas János jelentése kolozsvári látogatásukról	194
53. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság titkársági ülésének jegyzőkönyve	198

54. Az RMP Kolozs tartományi pártbizottság tájékoztatója egy etnikai összetűzésről	199
55. Máthé János naplója	200
56. Jordáky Lajos naplója	200
57. Az SZKP Központi Bizottság levele az RMP Központi Vezetőségéhez a szovjet tanácsadók Romániából való visszahívásáról	201
58. Ügynöki jelentés a Bolyai hallgatói ellen készülő perről	202
59. Vádemelési határozat Ioan Faliboga ellen	203
60. Az RMP Központi Vezetőségének válaszelevele az SZKP Központi Bizottságához	205
61. Jordáky Lajos naplója	206

III. A HATALOM VÁLASZA 207

62. Az RMP Központi Vezetősége és a Belügyminisztérium operatív gyűlésének jegyzőkönyve (részlet)	207
63. Vádemelési határozat Gheorghe Maier ellen	218
64. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság javaslata az 1848-as székely mártirokról való megemlékezésről	220
65. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság jelentése a szükséges nemzetiségpolitikai intézkedésekről	221
66. Máthé János naplója	230
67. Ügynöki jelentés a kolozsvári letartóztatások visszhangjáról	230
68. Dobai István kihallgatási jegyzőkönyve	233
69. Ügynöki jelentés Varró Katalinról	237
70. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója néhány rendszerellenes megnyilvánulásról	238
71. Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve	239
72. A Belügyminisztérium Magyar Autonóm Tartományi parancsnokának jelentése az állambiztonág tevékenységéről	242
73. A magyar Külügyminisztérium román referensének feljegyzése Wilhelm Einhornnal, a budapesti román nagykövetség első titkárával folytatott beszélgetéséről	252
74. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron püspök tervezett székelyföldi látogatásáról	255
75. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottsága tájékoztatója Márton Áron látogatásáról	256
76. A Belügyminisztérium Bákó, Iași, Kolozs és a Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóságainak tevékenységét vizsgáló testület ülésének jegyzőkönyve (részlet)	257
77. Varga László kihallgatási jegyzőkönyve	263
78. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron látogatásáról	264
79. Ügynöki jelentés a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetről	266
80. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron látogatásáról	267

81. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság bűrüléseinek jegyzőkönyve	269
82. A Belügyminisztérium összesítése 1957 első hat hónapjában foganatosított politikai letartóztatásokról	272
83. Fodor Pál kihallgatási jegyzőkönyve	275
84. A bukaresti magyar nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének jelentése a Demény Lajos történéssel folytatott beszélgetéséről	277
85. A Belügyminisztérium Kolozs tartományi Igazgatósága intézkedési terve Varró János és Lakó Elemér ügyében	279
86. A Kolozs tartományi Securitate összefoglaló jelentése a Varró János és Lakó Elemér elleni vizsgálatról	280
87. Az RMP Központi Vezetőségének utasításai a Magyar Autonóm Tartományi pártbizottságnak Ady Endre születésének 80. évfordulójának megünnepléséről	286
88. A Magyar Autonóm Tartományi Népbíróság elnökének jelentése a köztulajdon elleni vétség és más bűncselekmények esetében alkalmazandó büntetésekről (részlet)	287
89. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztató átirata az RMP Központi Vezetőségének (részlet)	288
90. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztató átirata az RMP Központi Vezetőségének (részlet)	289
91. A Magyar Autonóm Tartomány pártbizottság rendkívüli büroülésének jegyzőkönyve	290

IV. MEGTORLÁS ÉS A MAGYARSÁGPOLITIKA ÁTALAKULÁSA 295

92. Kimutatás a Belügyminisztérium 1957. december 2–3-án megtartott operatív gyűlés résztvevőiről	295
93. A Belügyminisztérium Kolozs tartományi Igazgatóságának jelentése a hírszerzői operatív munkáról	296
94. Nicolae Budişteanu ezredes, a BM III. Csoportfőnökség parancsnokának beszámolója az 1957. december 2–3-i operatív ülésen (részlet)	303
95. Kimutatás az ügynökhálózatot működtető és a Magyar Autonóm Tartományban dolgozó állambiztonsági tisztekről	306
96. Állambiztonsági jelentés a Bibó László és Veress Károly teológushallgatók elleni nyomozásról	310
97. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója magyar párt- és kormányküldöttség látogatásáról	312
98. Ügynöki jelentés a brassói magyar középiskoláról	314
99. A Kolozs tartományi Securitate jelentése egy sikertelen beszerzési kísérletről	316
100. Ügynöki jelentés Lakó Elemérről	319
101. Ügynöki jelentés Lakó Elemérről	320
102. A Szoboszlai-csoport perének tárgyalási jegyzőkönyve (részlet)	321

103. Ügynöki jelentés Lakó Elemérről	331
104. Minisztertanácsi határozat a szovjet csapatok Romániából való kivonásának végrehajtásáról	332
105. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság által készített kizárási referátumok	334
106. Az RMP KV 1958. június 9–13-i határozatainak érvényesítésére készített munkaterv	341
107. Jelentés a belügyi szervek által 1958. július 1. és augusztus 8. között letartóztatott ellenforradalmi elemekről	351
108. Gyorsírástós feljegyzés a Belügyminisztérium 1958. szeptember 16–18. közötti operatív gyűléséről (részlet)	352
109. A Belügyminisztérium összefoglaló jelentése a Szoboszlai-féle Keresztény Dolgozók Pártjáról	363
110. Egy politikai elítélt elkobzott vagyonának leltára	369
111. A <i>Művészet</i> című folyóirat kiértékelése	371
112. Zárkaügynök jelentése a letartóztatott Bibó László 1956-os szerepéről	373
113. Az RMP Politikai Bizottság útmutatója a katolikus egyházzal kapcsolatban	376
114. Állambiztonsági kimutatás az 1956–1959 között elítélt személyekről	380
115. Kimutatás az 1958. január 1. – 1959. május 31. között letartóztatott személyekről	382
116. A Belügyminisztérium kimutatása az 1956–1959 között letartóztatott és elítélt földművesekről	383
Vincze Gábor: TÖRTÉNETI KRONOLÓGIA – ROMÁNIAI MAGYARSÁG 1956–1959	384
Lázok Klára	
VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA – 1956 ROMÁNIÁBAN	413
NÉVMUTATÓ	421
INTÉZMÉNYMUTATÓ	428
RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK	431

┌

└

|

|

ELŐSZÓ

Jelen kötet egy többéves kutatómunka eredménye. Az itt közölt iratok, összefüggések döntő része nem csak az olvasóközönség, de a szakma előtt is mindeddig ismeretlen, sőt hozzáférhetetlen volt. Forráskiadásunk célja, hogy tágabb keretbe helyezzük a román politikai rendszeren belül 1956 és 1959 között végbement szerkezeti és ideológiai változásokat. Figyelembe vettük az utóbbi években megjelent, az ötvenes évek magyar–román diplomáciai kapcsolataira vonatkozó szakirodalmat, de meg akartuk haladni a diplomáciatörténeti perspektívát.

A kiadványba beválogatott levéltári források nagyrésze a kommunista diktatúra irányító szervei által kibocsátott irat, a Román Munkáspárt vezető testületeinek (Politikai Bizottság, Központi Vezetőség) utasításai, jegyzőkönyvek, átiratok, valamint a tartományi pártszervek iratai; a Belügyminisztérium által összehívott elemző ülések jegyzőkönyvei, vizsgálati- és periratok, ügynökök és belügyes tisztek által készített jelentések. A kötetben szerepelnek továbbá eddig publikálatlan magyar diplomáciai jelentések, valamint két olyan korabeli napló illetve krónika, amelyeket az általunk bemutatott korszak elemzéséhez kiemelkedő fontosságúnak ítéltünk.

A kötet összeállításakor arra törekedtünk, hogy mindenekelőtt a politikai folyamatokat tárjuk fel és értelmezzük. Magyarországtól eltérően, ahol nagy mennyiségű publikált, illetve hozzáférhető irat áll rendelkezésre a főbb döntéshozó szervek működéséről (MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága, a KB osztályai, a PB- és a Miniszterelnökség ülései), Románia vonatkozásában a kutatók számára nem biztosított a döntéshozó szervek irattárainak szisztematikus átvizsgálása. Így például az 1956–1957 közötti időszakból csak néhány Politikai Bizottság-i ülés jegyzőkönyvét (*stenogramă*), többségében pedig azoknak a legfőbb döntéseket rögzítő rövid változatát (*proces verbal*) őrzik a kutatható bukaresti irattárak. A Belügyminisztérium és az Igazságügyi Minisztérium 1945 után keletkezett iratait tartalmazó irattár (ACNSAS – *Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*¹) lényegesen jobb kutatási feltételeket biztosított az iratcsomók mennyiségét és szerkezeti egységét illetően. Sajnos azonban több 1956-os perirat és vizsgálati anyag nem került át a polgári titkosszolgálat (*Serviciul Român de Informații*) irattárából a kutatók számára hozzáférhető levéltárhoz. A korszak kutatását és tudományos feldolgozását tovább nehezítik az iratanyagban megfigyelhető regionális és tematikus egyenlőtlenségek. A kötetben szereplő dokumentumokból is kiderül, hogy a bukaresti levéltárakból, valamint Kolozsvárról, Temesvárról és Marosvásárhelyről gazdag forrásanyagból dolgozhattunk, viszont

¹ A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltára

több jelentős település (Nagyvárad, Arad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Zilah, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy) 1956-os eseményeiről szinte semmit nem őriznek a Román Országos Levéltár megyei kirendeltségei. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottsága fondjegyzékének például, amely egyébként kiváló forrás a tartomány belső életének tanulmányozására, jelentős és minden valószínűség szerint szándékos dokumentációs hiányosságai éppen ezekben a hónapokban, 1956 októberében és novemberében mutatkoznak.²

Az iratok szerkesztésekor a következő módon jártunk el:

Az iratok között nem szerepel hírlap- vagy folyóiratcikk; kizárólag levéltári forrásokból vagy korabeli naplójegyzetekből merítettünk. A levéltári iratok kb. kétharmada román nyelven íródott, és nagyrésztük első ízben olvasható. Az iratok címadása a szerkesztőktől származik.

Az iratok közlése kronologikus sorrendet követ. Ezen belül négy részre tagoltuk az iratokat. Az I. blokkban az SZKP XX. Kongresszusának romániai fogadtatásával kapcsolatos dokumentumokat adjuk közre. Ide soroltuk az 1956. szeptember-októberi magyarságpolitikai engedményeket bemutató iratokat is. A II. fejezetben az 1956-os magyarországi forradalom közvetlen hatásait tárgyaló szövegeket közlünk. A III. blokkot azzal az 1957-es értekezlet jegyzőkönyvével indítjuk, amely levonva a tanulságokat, a megtorlást stratégiaileg alapozta meg. A IV. részben az 1958–1959-es évek történéseinek dokumentumait közöljük, amikor tetőzik a megtorlás és alapvetően megváltozik az RMP álláspontja a „magyar kérdés” kezeléséről.

Románia huszadik századi politikatörténetében és egyben a magyar kisebbségpolitikában a Szovjet Kommunista Párt XX. Kongresszusa (1956. február), az 1959 nyarán-őszén véghezvitt iskolaegyesítési kampány és a Bolyai Egyetem megszüntetése önálló történeti ívként értelmezhető.

Egy, csak látszólag „technikai” jellegű kérdés a korabeli román pártzsargonnak és az állambiztonsági szaknyelvnek magyarra való átültetése. A vitatott pontokat és fogalmakat, hosszú egyeztetések után részben az ötvenes évek romániai magyar sajtójában használatos megnevezések átvételével (pl. Ifjúmunkás Szövetség, a román KISZ megfelelője), részben a magyarországi szakirodalom használatával igyekeztünk kiküszöbölni. Az általunk használt megoldások talán tartalmaznak szubjektív, bírálható szempontokat, elsődleges célunk azonban egy olvasható iratgyűjtemény összeállítása volt. Ezért, a román nyelvű iratok esetében, bár a „bikkfanyelv” stíláriskódjait megőriztük, az iratok magyar változatában kijavítottuk a gyakori fogalmazási hibákat, a magyar nyelvű iratokat viszont eredetiben, csak a gépelési hibákat javítva adjuk közre.

² Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (a továbbiakban ANDJM), fond 1134 (Comitetul Regional al PCR Mureș 1950–1968), dos. 145/1956. Az említett iratsomó a tartományi büro 1956. októberi iratait tartalmazza, az utolsó dokumentumon azonban az október 21-i dátum áll.

Az olvashatóság érdekében az állami intézmények nevét rövidített formában használtuk; a rövidítések jegyzéke a kötet végén található.

A szöveggondozáskor tett szerkesztői beavatkozást szögletes zárójellel jelöltük.

A bevezető tanulmányon kívül forrásgyűjteményünket az 1956–1959 közötti események kronológiája és az 1956-os magyar forradalom romániai recepciójához kapcsolódó válogatott bibliográfia egészíti ki.

Súlyos tudományos és egyben morális kérdést jelentett a belügyi iratok kezelése. Hosszas tanácskozás után úgy döntöttünk, hogy csak az állambiztonsági tisztek és a megfigyelték nevét közöljük, míg a belügyi szervekkel együttműködő hálózati személyeket nem fedjük fel. Úgy véljük, hogy forráskiadványunknak nem a leleplezés a feladata, hanem az 1956 utáni megtorlások lényegének megragadása, a hatalom által működtetett térmegfigyelő rendszer kiépülésének, mindennapi működésének és működtetésének bemutatása.

* * *

Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik munkájukkal és önzetlen segítségükkel hozzájárultak a kötet megszületéséhez: Dávid Gyulának, Kiss Andrásnak, Nagy Mihály Zoltánnak és Tóth Sándornak, akik elvállalták a kézirat lektorálását, és részt vettek a 2006. június 16-án Kolozsváron tartott szakmai vitán. Az ott elhangzott megjegyzéseket és javaslatokat igyekeztünk beépíteni a végleges változatba. Köszönet illeti Vincze Gábort, aki rendelkezésünkre bocsátotta az általa összeállított, a romániai magyarság 1944 utáni történetéről szóló kronológiát, továbbá Fedinec Csillát, aki a bevezető tanulmány olvasószerkesztését vállalta. Köszönetet mondunk Tóth-Bartos Andrásnak is, a román országos levéltár sepsiszentgyörgyi fiókjában végzett, számunkra értékes kutatómunkáért. Levéltári kutatásainkat lehetővé tették és jelentősen megkönnyítették a bukaresti, a marosvásárhelyi és a sepsiszentgyörgyi állami levéltárak, valamint a Securitate irattárát felügyelő országos bizottság levéltárának munkatársai.

Nem utolsósorban, köszönetet mondunk Burus Endrének, a Pro-Print kiadó vezetőjének, aki nagyvonalúan felvállalta és támogatta a kötet megjelenését.

A szerkesztők

Stefano Bottoni

1956 ROMÁNIÁBAN – ESEMÉNYTÖRTÉNET ÉS ÉRTELMEZÉSI KERETEK

A XX. kongresszus kihívása

Az 1956 és 1959 közötti három esztendő gyökeres fordulatot hozott a romániai politikai rendszer történetében, belső működésében és külső mozgásterében egyaránt. A „klasszikus” sztálini típusú szerkezetet 1956-ot követően fokozatosan felváltotta egy hasonlóan merev, de kevésbé terrorisztikus és főleg „nemzetibb” színezetű diktatúra, amit az 1965-ben hatalomra jutott Nicolae Ceaușescu továbbfejlesztett és konzervált egészen az 1989-ben bekövetkezett bukásáig. A tekintélyes politológus, Vladimir Tismăneanu „örökéletű sztálinizmusnak” nevezte az ötvenes évek vége felé született és a kilencvenes évekig az egész román társadalmat szorosán átfogó hatalmi konstrukciót.³ Bevezető tanulmányunk célja rekonstruálni az 1956-os magyar forradalom hatására, mintegy ellenreakcióként beindult román politikai változásokat, különös tekintettel a nemzetiségi kérdésre. Ezen belül az erdélyi magyar közösség által megélt „ötvenhatra”, illetve annak súlyos következményeire koncentrálnak.

A Román Munkáspárt (RMP) második kongresszusa (1955. december 23–28.) az 1952-es belső tisztogatások „győzteseinek” egységét, és elsősorban Gheorghe Gheorghiu-Dej első titkár pozíciójának szilárdságát bizonyította. A szocialista tábornak pedig azt üzenté, hogy sikerült konszolidálni azt a román kommunista államot, amely kezdettől fogva a Szovjetuniótól való politikai függőség, az állandó gazdasági szükségállapot, valamint a politikai rendőrség, az állami szervek kiszámíthatatlansága és gyakori túlkapasai jellemezték.

A román kommunista párt vezetője és munkatársai ugyanakkor már a Sztálin halálát követő évektől rosszul leplezett ellenérzéssel szemlélték mind az 1945 óta Romániában állomásozó szovjet katonai alakulatok, mint a civilnek álcázott

3 V. Tismăneanu: *Stalinism for all seasons. A political history of Romanian Communism*. Berkeley, University of California Press, 2003 (román kiadás: *Stalinismul pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Iași, Polirom, 2005). Hasonló álláspontot fogalmaztak meg Stelian Tănase: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965*. București, Humanitas, 1998, és Dennis Deletant: *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948–1965*, Iași, Polirom, 2001. Az 1956-os forradalom által beindított folyamatok nemzetiségpolitikai vonatkozásait részletesen ismerteti Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, 2003, valamint Lipcsey Ildikó: *Magyar-román kapcsolatok 1956–1958*. Dokumentumok. Budapest, Paulus-Publishing Bt. – Nagy Imre Alapítvány, 2004. Az 1956 utáni változásokat szovjet-román-magyar viszonylatban elemzi Baráth Magdolna: „Két szovjet diplomáciai irat a magyar-román kapcsolatáról”. *Múltunk*, 2003. 3. sz., 211–258. p. Az 1956-os forradalom romániai hatásairól szóló irodalmat lásd a mellékelt bibliográfiában.

tanácsadók és szakértők jelenlétét.⁴ Érzelmeket nem elsősorban ideológiai, hanem sokkal inkább államépítési szempontok táplálták. Miután 1952-ben Gheorghiu-Dej minden lehetséges riválisát eltávolította a párt éléről, elindította annak a hatalmi rendszernek az intézményesülését, amelyet első éveiben kizárólag a nyers terror logikája irányított. Ezzel elindíthatta – egyelőre *ideológiai töltet* nélkül – azt a saját államépítést is, amely Romániának a szovjet rendszeren belüli legszélesebb autonómiát biztosította volna.

Az új kurzusnak megfelelő nemzetközi háttérrel biztosított 1955 nyarán a szovjet-jugoszláv konfliktus viszonylagos rendezése, a genfi nagyhatalmi értekezlet, valamint az 1955 decemberében elnyert tagságról folytatott tárgyalások Románia és az ENSZ országai között.⁵ A sikertelen kimenetelű, ám nagy visszhangot kiváltó genfi tanácskozást követően az RMP első titkára konkrét lépést is tett a túlzott szovjet befolyástól való szabadulás érdekében: Nyikita Hruscsovtól a szovjet csapatok Romániából való kivonását kérte, arra hivatkozva, hogy az Ausztriával május 15-én aláírt békeszerződés eredményeként érvényüket veszítették azok a jogi és stratégiai megfontolások, amelyek a romániai katonai jelenlétet indokolták. Azaz nincs már szükség arra, hogy fenntartsák a logisztikai vonalat Ausztria felé, ahol immár megszűnik a szovjet katonai jelenlét.⁶ A kezdeményezés az RMP Politikai Bizottsága által hozott formális határozat nyomán született meg. Annak ellenére, hogy Hruscsov politikai sértésnek vette a kivonulás kérelmezését, néhány hónappal később a legfelsőbb szovjet vezetés megváltoztatta álláspontját.⁷ Az 1955. november 7-i ünnepség alkalmával Hruscsov közölte Gheorghiu-Dej-zsel és Bodnăraș honvédelmi miniszterrel, hogy egy szélesebb nemzetközi enyhülési stratégia keretében beleegyeznek a szovjet csapatok kivonásába.⁸

Gheorghiu-Dej szándéka szerint az „új kurzus” nem járhatott volna semmilyen hátrányos következménnyel a román kommunista rendszer ideológiai alapjaira nézve. A legitimációt megerősítette volna a politikai és társadalmi elnyomás látszólagos enyhülése, valamint az értelmiségnek nyújtott óvatos engedmények sora. Ennek egyik első jeleként 1955 folyamán rehabilitálták a Román Akadémiából 1948-ban kizárt több tucatnyi tagot, ami arra engedhetett következtetni, hogy az új rendszer immár nem megsemmisíteni, hanem saját szabályai szerint

4 Gheorghiu-Dej kabinetfőnökének visszaemlékezései: Paul Sfectu: *13 ani în anticamera lui Dej*. București, Ed. Fundației Culturale Române, 2000, 67–70. p.

5 A folyamatot elemzi Ghiță Ionescu: *Communism in Romania, 1944–1962*. London, Oxford University Press, 1964; erősen szubjektív, de jól informált Pavel Țugui: *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de Secție a CC al PMR*. București, Ed. Ion Cristoiu, 1999. Más szemszögből Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra éveiben. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában, 1946–1986*. Budapest, Balassi, 1997.

6 A szovjet csapatok visszavonására irányuló román kérésről Ioan Scurtu (szerk.): *România. Retragerea trupelor sovietice – 1958*. București, Editura didactică și pedagogică, 1996, 43. p.

7 Ny. Sz. Hruscsov visszaemlékezései: *Remembers. The last Testament*. Vol. 1, Boston, Brown Co., 1974, 227–229. p.

8 Scurtu (szerk.): *România*, i. m. 44. p.

integrálni kívánja a döntően kommunista- és oroszellenes, polgári származású régi román értelmiséget.⁹

Az ideológiai enyhüléssel párhuzamosan a rendvédelmi szervek szigora is mérséklődni látszott. Az 1955-ben és 1956-ban fogatosított politikai indíttatású letartóztatások számából kiderül, hogy a diktatúra belső logikájában egyfajta irányváltás történt: a Belügyminisztérium adatai szerint az említett két évben a letartóztatások száma nem haladta meg az átlagosan havi kétszázat.¹⁰ Annak ellenére, hogy az őrizetbe vett, majd szabadlábra helyezett polgárok száma ennél lényegesen magasabb lehetett, Románia 1956-ban az egész 1948–1961/62 közötti időszak „legenyhébb” pillanatát élte. 1955-ben megszüntették az 1950-ben bevezetett úgynevezett „adminisztratív büntetést” (*pedeapsă administrativă*), amely lehetővé tette, hogy bármiféle büntetőeljárás és ítélet nélkül 1-től 5 évig terjedő időtartamra börtönbe vagy kényszermunkatáborba zárják a feltételezett ellenséges elemeket (1950–1954 között több mint 22 ezer személyt tartottak így fogva).¹¹ 1956-ig hazatérhetett az a tízezer család is (összesen 44 ezer személy), akiket 1951 júniusában deportáltak a Bukaresttől keletre fekvő, többnyire lakatlan bărăgani pusztába.¹²

A kommunista rendszer működésének szempontjából döntőnek bizonyult az állambiztonság belső átszervezése 1956 elején, amikor a Belügyminisztérium több ezer tisztet és altisztet bocsátott el.¹³ A március 14-én kiadott 1956/15. sz. utasítással nekilátott a „civil” hírszerzői hálózat megtisztításához is.¹⁴ A hálózatból eltávolították (dekonspirálták) a párttagokat, valamint az „inaktív” és a „kettős” ügynököket (*I. sz. irat*).

Az erőszakos szervek átszervezése, a hálózatok ideiglenes meggyengülése (1956 első felében informátorainak közel felét dekonspirálta a Securitate) annak az általános bizonytalanságnak és kapkodásnak volt a jele, amellyel a román pártvezetés reagált a külső kihívásra: a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusának üzenetére, amit Hruscsov közvetített a kommunista világ vezetőinek a február 24-ről 25-re virradó éjszakán a sztálini kultuszról felolvasott „titkos” jelentésében. Mivel addig Gheorghiu-Dej és bizalmasai teljes mértékben azonosultak a sztálini vezetési stílussal, Hruscsov nagyhatású beszéde megdöbbenetett a Moszkvában tartózkodó román delegációt. Gheorghiu-Dej nem leplezte zavarát, és

9 Lásd Andi Mihalache kitűnő elemzését a román historiográfiai diskurzusban indult változásokról: *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*. București, Albatros, 2003.

10 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Documentar, dos. 53, vol. 1.

11 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 21, 76–79. f.

12 Az 1949–1954 közötti politikai, társadalmi és etnikai indíttatású deportálásokról lásd Smaranda Vultur tanulmányát in Ruxandra Cesereanu (szerk.): *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*. Iași, Polirom, 2006, 135–152. p.

13 A Securitate átalakításáról lásd Dennis Deletant tanulmányát in K. Persak e L. Kaminski (eds): *A handbook of the communist security apparatus in East Central Europe 1944–1989*. Warsaw, Institute of National Remembrance, 2005, 285–328. p.

14 A román BM ötvenes évekbeli utasításait 1969-ben megsemmisítették. Tartalmukra utalásokat találunk a Securitate által az operatív munka kiértékelésére összehívott gyűlésekről készült jegyzőkönyvekben. A 60/1955. sz. utasításról lásd például ACNSAS, fond Documentar, dos. 103, 182. f.

Bukarestbe visszatérve majdnem egy hónapig késleltette a dokumentum megvitatását. Amikor végre rászánta magát, ravasz ködösítéssel operált. Az RMP KV március 23–25-i plenáris ülésén, majd ezt követően a fővárosi *Floreasca* sportcsarnokban összehívott pártaktíván a hrucsovi beszédnek csupán egy átdolgozott (és megszelídített) változatát olvasta fel, hangoztatva, hogy az nem vonatkozik a román pártra, mivel ott a „Pauker–Luca–Georgescu-féle frakciós csoportosulás” 1952-es leleplezése óta sikeres harcot folytatnak a „személyi kultusz” ellen.¹⁵ Másként reagált a moszkvai kihívásra a román delegáció két másik tagja, Iosif Chișinevschi KV propagandatitkár és Miron Constantinescu PB-tag, 1949–1955 között az Állami Tervbizottság elnöke. Az utóbbi a Politikai Bizottság áprilisi ülésein követelte a román párt belső megújulását, a megkésett reformok elindítását és az elkövetett „hibák” miatti önvizsgálatot (4., 5., 6. sz. irat).¹⁶ A két tekintélyes pártvezető példa nélküli (és a nyilvánosság teljes kizárása mellett zajló) konfliktushelyzetet idézett elő a román kommunista rendszer történetében. A többi PB-tag kiállása Gheorghiu-Dej mellett kétségkívül megerősítette az első titkár legitimitását, de nem eredményezte a hatalom kritikusaivá lett politikusok azonnali kiszorítását a pártvezetésből. Constantinescut és Chișinevschit – akiknek az 1957 júliusában mégiscsak bekövetkező kizárása a hatalomból valószínűleg már ezekben a napokban eldőlt – egyszerű megrovással büntették, és ugyanakkor elérték, hogy a Politbüro ismét napirendjére tűzze a szovjet csapatoknak az országból való kivonását. A XX. kongresszus anyagait országsszerte május és június folyamán vitatták meg. Július 3-án a *Scântea* is közölte az SZKP KB által kibocsátott, a személyi kultuszt elítélő határozatot.¹⁷ Tartományi Pártkollégiumok szintjén már áprilisban (pl.) kivizsgálást indítottak a belügyi szervek tevékenységéről, és fényt derítettek néhány látványos túlkapásra (11.-12. sz. irat). A Magyar Autonóm Tartományban több kompromittált állambiztonsági tisztet bocsátottak el vagy részesítettek megrovásban. A helyi pártvezetőség arra tett kísérletet, hogy a BM munkáját az RMP szerveinek ellenőrzése alá rendelje.

Az 1956 tavaszi részleges ideológiai engedelmények nem csak a szovjet elvárásokra, hanem a román értelmiség közhangulatára is igyekeztek választ adni. Az Írószövetség központi lapja, a *Gazeta literară* hetilap április 12-i számában interjút közölt Alexandru Jar íróval, amelyben – a román sajtó számára szokatlanul nyílt formában – súlyos kritika fogalmazódott meg a személyi kultusszal és a *proletkult* által kényszerített ideológiai megkötésekkel kapcsolatban.¹⁸ A tehetségtelen sztálinistának tartott Jar jó viszonyban volt Leonte Răutuval, az RMP KV Agitációs és Propaganda Osztálya befolyásos vezetőjével, aki valószínűleg Gheorghiu-Dej csapdjába esett. Egy hónappal később Jart felkérték téziseinek kifejtésére az

15 Deletant: *Teroarea*, i. m. 195. p. Lásd még Ioana Boca: *1956 un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*. București, Fundația Academia Civică, 2001. 20–21. p.

16 Tismăneanu: *Stalinism*, i. m. 142–143. p.

17 Alina Tudor–Dan Cătănuș: *O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi (1956–1961)*. București, Elion, 2001, 35–37. p.

18 Boca: *1956*, i. m. 64. p.

értelmiség számára összehívott pártaktíva gyűlésen. Gheorghiu-Dej, Constantinescu és Răutu jelenlétében Jar a korábbinál is súlyosabb kritikával illette a pártvezetést: kárhoztatta azt a „kettős életet”, amelyet az ideológiai merevség kényszerített a szocializmus eszméje iránt leghűségesebb értelmiségiekre is. A kihívásra határozottan reagált a pártvezetés, arra számítva, hogy a román értelmiség nem áll ki a korábban sztálinista, zsidó származású író védelmében. Május 15-én Jart kizárták a pártból és írószövetségi tagságát is törölték; az írószövetségi pártszervezet ülésének jegyzőkönyve szerint csak két kollégája szólalt fel védelmében – jellemzően nem román származásúak: Marosi Péter és Majtényi Erik – akik azonban a szavazás pillanatában a súlyos szankciókkal való fenyegetések hatására mindent visszavontak, és megszavazták az elítélő indítványt.¹⁹

A Jar-ügy egy hónappal késleltette a májusra tervezett első Írókongresszust, amit június 18–23. között rendeztek Bukarestben, a dogmatizmus jegyében. Míg áprilisban éles politikai viták tarkították a csehszlovák írók kongresszusát, és teljes véleményszabadság jellemezte a budapesti Petőfi Kör vitáit, a bukaresti találkozó „tényszerűen demonstrálta a román értelmiségiek egymás iránti szolidaritásra való képtelenségét a XX. kongresszus által kiváltott új helyzetben”.²⁰ A liberalizáció inkább egyfajta „kiegyezést” eredményezett az ötvenes években mellőzött vagy üldözött antikommunista/konzervatív/jobboldali román értelmiséggel. Már 1955. februárjában létrehozták a KB Tudományos és Művelődési Osztályát. Az Agitációs és Propaganda Osztállyal párhuzamosan működő struktúrát egy fiatal „nemzet-építő” káder, Pavel Țugui vezette,²¹ akinek kimondatlan célja az volt, hogy kiszorítsa a kulturális élet irányításából Mihai Roller párttörténészt és (jórészt zsidó származású) munkatársait. 1955 nyarán Roller már kegyvesztetté vált, és ezzel párhuzamosan a Román Akadémia visszavette soraiba több 1948-ban elbocsátott konzervatív beállítottságú tagját, köztük prominens történészeket és társadalomtudósokat.²² A „kiegyezés” nem csak „nemzeti” formát, hanem új legitimációs keretet is adott a román kommunista rendszernek. 1956 folyamán több, korábban nacionalistaként megbélyegzett író (pl. Octavian Goga, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu) hivatalosan is rehabilitáltak, és betiltott műveiket „visszaengedték” a szellemi életbe.

Még élénkebb visszhangja volt a román lakosság körében Tito moszkvai, majd bukaresti látogatásának (június 23–26.), amit a közel száz áldozatot követelő poznani munkásfelkelés követett.²³ Tito ünnepélyes fogadtatása, amely a korábban évekig átfogó gyűlöletkampánynak kitett jugoszláv kormánnyal való megbékélést szentesítette, egyben súlyos szégyenforrás volt a Gheorghiu-Dej-féle vezetés számára, mivel implicit módon arra kényszerült, hogy beismerje korábbi hibáit.

19 Uő. 66. p.

20 Uő. 68–69. p.

21 Helyettese a Ceaușescu-rendszer kultúrpolitikájában fontos szerepet betöltő Paul Nicolescu-Mizil volt.

22 Mihalache: *Istorie*, i. m. 76–77. p.; A kultúrharcról egy résztvevő szempontjából lásd Țugui: *Istoria*, i. m. 7–59. p.

23 Tudor-Cătănăuș: *O destalinizare ratată*. i. m. 45. p.

Tito szimbolikus diadala Hruscsov és Gheorghiu-Dej felett a román lakosság politikailag öntudatos rétegeiben azt a reményt éltette, hogy Romániában is lehetséges lenne egy „másfajta” szocializmus építése.

1956 nyarán azonban a régi/új vezetésnek nemcsak a Szovjetunióból jövő politikai-ideológiai kihívással kellett szembenéznie, hanem azokkal a gazdasági eredetű nehézségekkel – elsősorban a krónikus jellegű élelmiszeri válsággal, – amelyek évek óta rányomták bélyegüket a mindennapokra. Az RMP tartományi első titkárai, akiket a néptanácselnökökkel és gazdasági szakértőkkel együtt hívtak egybe a PB július 31-i, a lakosság élelmiszerellátásáról tartott ülésére, súlyos vádak sorozatával illették a központot.²⁴ A Temesvár tartományi néptanács kereskedelmi osztályának vezetője például azzal indította a beszámolóját, hogy mióta 1955-ben megszüntették a kenyérbélyegyet, „a kenyér ára 98%-kal emelkedett, míg a bérek változatlanok maradtak”.²⁵ A privilegizált réteghez sorolt vasutasok azt panaszolták, hogy míg a harmincas évek végén egy 5-8.000 lejese átlagfizetésből 8-9 pár cipőt lehetett vásárolni, addig 1956-ban egy pár cipő már 400 lejbe került, miközben a fizetés 600 lejre csökkent. A dél-erdélyi ipari központ, Vajdahunyad első titkára – egy olyan városé, amelynek lakossága 1948–1956 között megduplázódott – kifogásolta, hogy több mint egy hónapja hiánycikk a kenyér, és húst sem forgalmaznak az év elejétől, pedig az exportra szánt ipari termékek tartományi kvótáit rendszeresen átadták Bukarestnek. Az egykor prosperáló Nagyváradon előfordult, hogy 5 napon keresztül nem lehetett kenyérhez jutni.²⁶ 1956 nyarán, a szovjet tömb többi országához hasonlóan, az elnyomás enyhülése Romániában is a politikai, gazdasági és kulturális dilemmák olyan tömkelegének felszínre kerülését eredményezte, amelyek aggodalommal töltötték el az önálló identitással nem bíró vezetőket.

A nemzetiségi kérdés és Magyarország új szerepe

Sztálin halála után a román és a magyar kommunista rendszer fejlődését erősen meghatározta a nemzeti múlthoz és az alternatív eszmerendszerekhez való viszony, az, hogy mennyire voltak képesek kialakítani és/vagy elfogadni egy korlátozott pluralizmust. Magyarországon 1956 első közvetett előfeltétele a Nagy Imre-kormány programjának nyilvánosságra hozatala volt 1953 júliusában, amivel kezdetét vette a Magyar Dolgozók Pártjának „belső” forradalma. A korábbi (téves) politikai álláspontok és gazdasági irányzatok gyors revideálása és a kikényszerített monolitizmus felbomlása, amit az 1955-ös visszarendezési kísérlet sem volt képes megállítani.²⁷ Mindennek kül- és szomszédságpolitikai vonatkozásai is voltak, főleg 1954 második felétől kezdődően, mikor a Nagy Imre-kormány feladta a szomszédos

24 Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond CC PCR, Cancelarie, dos. 83/1956, 2–160. f.

25 Uo. 15. f.

26 Uo. 55–60. f.

27 A Nagy Imre-kormány tevékenységéről és a magyarországi belpolitikáról Ranier M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz (1896–1958)*, 2. kötet, II. Budapest, 1956-os Intézet, 1999.

országok belügyeibe való be nem avatkozásról szóló politikát, amelynek következménye az volt, hogy 1948 után megszűnt minden intézményes és informális kapcsolat a budapesti kormány és a határon túli magyar közösségek között.²⁸ Nagy Imre levélben fordult Gheorghiu-Dej román miniszterelnökhöz, és találkozót javasolt a két ország kapcsolatainak „barátibbá” és szorosabbá tétele érdekében. A találkozót végül is elnapolták a magyar pártvezetésben dülő belharcok miatt.²⁹ 1956 tavaszán, ezúttal szovjet irányítással, új kezdeményezéssel állt elő a magyar külpolitika: Budapest javaslatot tett az összes népi demokratikus ország felé az érvényben levő szigorú utazási korlátozások megszüntetése érdekében. Rövid tárgyalásokat követően Magyarország és Románia kétoldalú egyezményt kötött, melynek értelmében 1956. augusztus 15-től viszonylag szabadon, vízum, sőt útlevel nélkül is (érvényes személyi igazolvánnyal) utazhattak egymás országaiba a magyar és a román állampolgárok.³⁰ Becslések szerint október 23-ig több ezer magyar, illetve román állampolgár használta ki a megegyezés adta lehetőséget és látogatott át a szomszéd országba.

Magyarország „újrafelfedezése” felerősítette a többség–kisebbség viszonyában, és elsősorban az erdélyi magyar lakosság helyzetében már évek óta jelentkező válságjeleket. A román kommunista vezetés ugyanis teljesen más „ügyek” köré építette a posztisztálini ideológiát, mint a magyarországi. Már 1953 második felében világossá vált, hogy míg Budapesten a fő kérdés a liberalizáció mértéke és az elkövetett hibákkal, bűnökkel való elszámolás, a bukaresti apparátusban a nyitás kérdése fel sem merül. Kivételt képezett az a szűk, de – elsősorban az illegális mozgalomban való részvételének köszönhetően – befolyásos magyar, magyar kultúrájú és szocializációjú, zsidó származású elit, amely már 1953 óta egyértelműen figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket: a budapesti rádiót hallgatta, a magyar lapokat forgatta (elsősorban a *Szabad Nép*-et és az *Irodalmi Újság*-ot), és 1956-ban, amikor közel tíz év bezártság után újra lehetségessé vált Magyarországra utazni, gyakorlatilag a Nagy Imre vezette reformvonal által kapcsolódott be a magyar közéletbe. A néhány tucatra becsülhető romániai magyar káder, lapszerkesztő, egyetemi és főiskolai oktató és diák (még) nem a szocializmusból, hanem a román rendszer fantáziátlan merevségéből akart kilépni. Ugyanakkor válságba került nem csak a politikai integráció tétele Románián belül, hanem a kommunista nemzetiségpolitika másik alappillére is, vagyis az erdélyi magyarság „híd”-szerepe a két baráti/testvéri ország között. 1956 körül már egyetlen romániai magyar sem tagadhatta, hogy Magyarország több mint egyszerű testvéri ország, amellyel csak a közös határok miatt kell jószomszédi viszonyt ápolni, hanem egyre inkább vágyott és idealizált ország lett.

28 Az 1956 előtti magyar–román kapcsolatokról bővebben lásd: *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról 1948–1955.* (Az iratokat gyűjtötte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Fülöp Mihály – Vincze Gábor). Debrecen, 2006. (Megjelenés előtt.)

29 *Szovjet iratok Magyarországról 1953–1956.* Szerkesztette Baráth Magdolna. Budapest Napvilág Kiadó, 2002, 235. p.

30 *Szabad Nép*, 1956. augusztus 14.; *Előre*, 1956. augusztus 14.

A nemzetiségi elit „reorientációjában” nagy szerepet játszott a román kommunista apparátusban végbement szemléletváltás is. A Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával (1952. július) és a Magyar Népi Szövetség megszüntetésével (1953. január) a bukaresti kormány lokalizálni, illetve alacsonyabb kormányzati szintre akarta terelni a nemzetiségi kérdés kezelését. Az 1953–1956 közötti években több hátrányos oktatáspolitikai döntés és rendelet született: a magyar szakiskolák háttérbe szorítása, a kolozsvári magyar műszaki és mezőgazdasági oktatás megszüntetése,³¹ a két kolozsvári egyetem, a Babeş és a Bolyai közötti költségvetési támogatás aránytalansága, a kétnyelvűség mellőzése az államigazgatásban a MAT-on kívül, de olykor a MAT-on belül is.³²

1956 elején egy 11 tagú, a Központi Vezetőség felügyelete alá tartozó Nemzetiségi Bizottságot hoztak létre, de az 1959-ig fennálló, kizárólag konzultatív jellegű testület nem tudta hatékonyan kezelni a sokasodó konfliktusokat. 1956 nyarán–őszén nyilvánosságra kerültek a magyar értelmiség köreiben felgyülemlett politikai és „nemzeti” jellegű sérelmek. Ekkor formálódott az a kódolt érvrendszer, amelynek legjobb példája a „magyar progresszív hagyományok” (értsd: az erdélyi magyar kulturális értékek) ápolásának szükségességéről szóló tétel³³ (14., 57., 58. sz. irat). A román központi hatalommal szemben egyre bátrabban fellépő magyar kulturális elit korántsem volt egységes: a belső kohéziót nem csak a már ismert viszontagságok akadályozták meg (a Kolozsvár/Marosvásárhely közötti elitek politikai ellentéte), hanem más, „strukturális” jellegű problémák. A legszembetűnőbb a harmincas években született, a diktatúra éveiben iskolázott generáció hirtelen szembefordulása a szocializmus korabeli modelljével a magyar forradalom idején. Sokak számára egy-egy magyarországi tartózkodás, vagy az egyszerű rádióhallgatás a forradalom alatt valódi politikai reszocializációhoz is vezethetett.³⁴ De 1956 szeptemberében–októberében a hatalomban résztvevő erdélyi magyar elit is olyan meglepő egységgel lépett fel *partikuláris*, kimondottan magyar „ügyekben” (Bolyai Egyetem elsorvasztása, Magyar Autonóm Tartomány gettóvagy kirakatjellege, oktatási hálózat fenntartása, új magyar nyelvű folyóiratok, műemlékek védelme), hogy a Kolozsváron többször is megforduló Miron

31 A magyar nyelvű mérnökképzést 1954-ben szüntették meg, míg az Agronómia magyar tagozatán 1955 őszén szüneteltették a felvételt, de a tiltakozások hatására 1956 őszén ismét lehetett felvételizni. A magyar nyelvű agrármérnök-képzés 1959-ben szűnt meg.

32 Lásd a Tóth Sándor vezette munkacsoport által összeállított jelentést: *A magyar értelmiségi körökben jelentkező burzsoá-nacionalista befolyások elleni harc néhány problémája* (A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem R.M.P. alapszervezete büroójának megbízásából készült jelentés 1954. december–1955. március.). Teleki László Alapítvány Kézirattára, K-2442/92. A román hatóságok oktatáspolitikájának változását az ötvenes években Vincze Gábor dolgozta fel: *Változás a Román Munkáspárt magyarságpolitikájában: a kolozsvári magyar nyelvű felsőoktatás felmorzsolása (1950–1959)*. *Korunk*, 1997. 4. sz. 70–82. p.

33 Az erdélyi magyar kulturális elit mozgásteréről az ötvenes években lásd Gagyi József és Boér Hunor esettanulmányát a Magyar Autonóm Tartományi múzeumigazgatók túlélési stratégiáiról: *Ideológusok és szakemberek. A Magyar Autonóm Tartomány Múzeumai*. Bárdi N. (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes években”*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005, 508–571. p.

34 Ilyen volt például Dávid Gyula, Lakó Elemér és Varró János esete, akik egyhónapos tanulmányúton tartózkodtak Budapesten 1956. szeptemberében, illetve Jancsó Elemér irodalomtörténet professzoré, aki a forradalom napjaiban is a magyar fővárosban tartózkodott (1956-os Intézet, Budapest, Oral History Archive – továbbiakban OHA, 481/1992 sz. interjú– Csehiné Papp Sára, 95–128. p.).

Constantinescu által vezetett „tűzoltóbrigád” kudarcot vallott, és a magyar értelmiség lázadása nehéz külpolitikai konjunktúrában jelentős, bár elsősorban szimbolikus engedményekre készítette az RMP Központi Vezetőségét (lásd 17., 27. sz. irat). Ilyen volt a *Korunk* újraindítása és a *Napsugár* című gyermeklap engedélyezése Kolozsváron, valamint az Oktatási Minisztérium keretében szervezendő nemzetiségek tanügyével foglalkozó igazgatóság (22. sz. irat).

Ekkor azonban Magyarországon már alig létezett a nyilvánosságot szabályozó központi cenzúra. Az úgynevezett Pándi-ügy jól tükrözte a magyar-román kapcsolatok radikális átalakulását 1956 kora őszén. Pándi Pál, a *Szabad Nép* vezető munkatársa 1956. júliusában érkezett Romániába, többhetes hivatalos útra. Az elkerülhetetlen néhány napos bukaresti tartózkodás után Pándi közel egy hónapot töltött el a MAT-ban és Kolozsváron, ahol alkalma nyílt találkozni magyar értelmiségiekkel (pl. Sütő Andrással, Tóth Sándorral, Földes Lászlóval), akiktől friss információkat szerzett az erdélyi magyarok sérelmeiről.³⁵ Úti élményeit és megjegyzéseit a *Közös dolgainkról* című cikkben foglalta össze, amely a *Szabad Nép* szeptember 9-i számában jelent meg.³⁶ A cikk udvarias hangvételi volt, de egyértelmű kritikákat fogalmazott meg a román nemzetiségi politikát illetően, ami valósággal sokkolta a bukaresti pártvezetőket. Az inkriminált *Szabad Nép*-számot visszavonták a romániai terjesztésből, és a magyar nagykövetség sajtóattaséját behívták a román külügyminisztériumba (19. sz. irat). A *Scântea* nagyhatalmú főszerkesztője, Sorin Toma³⁷ is sérelmezte Pándi kollégája utazásának provokatív céljait, mivel annak ellenére, hogy a lap vendégeként látogatta végig Erdélyt és a MAT-ot, „csak a negatív aspektusok érdekelték”.³⁸ A magyar diplomácia azonnal felhívta a figyelmet arra, hogy Pándi cikke megsértette a belügyekbe való be nem avatkozás elvét, és utasításba adta a bukaresti nagykövetnek, Keleti Ferencnek, hogy hivatalosan kérjen bocsánatot a Központi Vezetőségtől, és magyarázza el azt az egyszerű igazságot, hogy a pártvezetést – Romániában felfoghatatlan módon – a szerkesztőség nem értesítette a szöveg közléséről. A két ország közötti feszültség nem került el a Szovjetunió figyelmét sem. 1956. október 17-én két szovjet diplomata érdeklődött a magyar külügyminisztérium egyik magas rangú hivatalnokáról, hogy miért hallgat a párt Erdély kérdésében. Jelentéseket kértek a pártban és a lakosság körében tapasztalható hangulatról, és hozzátették: a Szovjetunió azt óhajtja, hogy a kérdést tanulmányozzák „tudományos alapon”, beidézve mindkét ország történezeit.³⁹

35 Pándi látogatásáról lásd Stefano Bottoni: A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy. *Korall*, 2004. 4. sz. 121–123. p.

36 Pándi cikket közli Lipcsey: *Magyar-román kapcsolatok 1956–1958*, i. m. 88–95. p.

37 Sorin Toma, illegális múltú aktivista Ana Pauker személyi titkárának, Ana Tomának volt az első férje (Ana Toma második férje a Securitatét irányító Gheorghe Pintilie tábornok volt). A házassági stratégiák már Ceaușescu hatalomra kerülése előtt is nagy szerepet játszottak a román kommunista párt belső életében.

38 Magyar Országos Levéltár (MOL), KÜM TÜK iratok, Románia 1945–1964, XIX-J-1-j-001147/7. 16. doboz. Bukarest, 1956. október 9.

39 Baráth Magdolna: *Két szovjet diplomáciai irat*, i. m. 215. p.

A megváltozott közhangulat, a Lengyelországból és Magyarországról érkező hírek természetesen nyílt(abb) akciókra készítették az erdélyi „ellenzékiet”, vagyis azokat, akik társadalmi származásuk és/vagy politikai, illetve vallási meggyőződésük miatt üldözöttek vagy mellőzöttek voltak 1945 vagy 1948 óta. Tipikusnak mondható a Dobai István által 1957-ben szerkesztett Erdély kettéosztását javasoló ún. ENSZ-memorandum perében elítélt Varga László esete. Az Abrudbányára száműzött református lelkész így emlékezett vissza az 1956 nyarán eluralkodó felszabadult hangulatra: „Jöttek az ilyen üzenetek, hogy: megy valaki Debrecenbe, van valami küldeni való? Akkor az illető esetleg átadott egy levelet. Nem is tudta, hogy ki megy Debrecenbe, de átadta a levelet, megérkezett Debrecenbe”.⁴⁰ 1956. szeptember 4-én, a kétoldalú szerződésnek köszönhetően, Varga is Magyarországra utazhatott. Dobai István jogász azzal a feladattal bízta meg, hogy kéthónaposra tervezett budapesti útja során vegye fel a kapcsolatot néhány prominens népi értelmiséggel, mint például Németh László íróval és Ravasz László református püspökkel, és „kérje ki véleményüket Erdély jövőjéről”.⁴¹ Németh volt az egyetlen személy, akivel sikerült kapcsolatba kerülnie október 23-a előtt, ám a találkozás a nagy íróval csalódást okozott. Németh azt remélte, „hogy a most felerősödő magyarság és magyar állam és magyar nemzet annyira meg tud erősödni, hogy a határokon túli magyarokra is ki tudja terjeszteni a védelmét”, és kijelentette: a harmincas évek óta meggyőződése, hogy az egyetlen lehetőség az etnikai konfliktus feloldására Erdély kettéosztása és a lakosságcsere.⁴² A forradalom hektikus napjaiban Vargának sikerült felvennie a kapcsolatot Kodolányi Jánossal és Tamási Áronnal, akik kifejezték maximális támogatásukat a Dobai által tervezett, az ENSZ-hez benyújtandó Erdély-memorandumot illetően, de kerülték az ügy melletti nyilvános kiállást; megkereste Bibó Istvánt is, aki elutasította a felvetést azzal az indoklással, hogy az erdélyi kérdés nem szerepel az új politikai berendezkedés prioritásai között.⁴³ Vargának november 3-án még útlevelének lejártá előtt sikerült elhagynia a magyar fővárost a román nagykövetség által biztosított autóbusszal: a két bőrönd, amelyet magával vitt, tele volt a felkelés első tíz napjában megjelent szórólapokkal és újságokkal. Visszatérve szülővárosába, azonnal naplórészletbe kezdett, hogy rögzítse az előző két hónapban átélt élményeket. A naplót és az újságokat a Securitate lefoglalta az 1957. március 27-i letartóztatása alkalmával tartott házkutatás során, és a hazaárulási bűncselekmény bizonyítékait tartalmazó iratcsomóhoz csatolta.⁴⁴

40 OHA, 476/1992 481/1992 sz. Interjú – Varga László, 50. p.

41 Uo. 52. p.

42 Uo. 53. p.

43 OHA, 126/1957 sz. interjú – Dobai István, 802–805. p.

44 OHA, 476/1992 sz. interjú – Varga László, 55–62. p.

A forradalom napjai: tömegmegmozdulások és rendvédelmi intézkedések

1956. október 23-án a romániai lakosság, elsősorban a rádiónak köszönhetően, néhány órán belül értesült a budapesti tüntetésekről, majd a forradalom kitöréséről. Minden hatalmi erőfeszítés ellenére a hirtelen „ellenségessé” vált rádióadások hallhatóak voltak egész Romániában: az erdélyi magyarok túlnyomó többsége a Kossuth Rádiót, míg a románság a nyugati rádiókat (Szabad Európa, Amerika Hangja), vagy a Bukarestben is fogható újvidéki területi stúdió román nyelvű műsorát hallgatta. Az első tiltakozó megmozdulásokra a kolozsvári „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskolán került sor, ahol éppen a diákok nyomásának engedve, október 24-ére hívták össze az Ifjú munkás Szövetség (IMSZ) mellett működő új diákszövetség választási közgyűlését (32., 33. sz. irat). A diákszövetségek létrehozását még 1956. júniusában indítványozta az RMP Politikai Bizottsága a prágai Világifjúsági Találkozó hatására, és „a főiskolai hallgatók körében folyó politikai nevelőmunka” megjavításának érdekében.⁴⁵ A megváltozott légkörben azonban az „alulról felfelé” építkező, a korábbinál demokratikusabb, alakuló képviseltek programjába politikai követelések is bekerültek, és „legális” keretek adódtak ezek megfogalmazására. Így fordulhatott elő, hogy az új diákszövetség alakuló ülésére a húsz „előre számított” diák helyett több százan jelentek meg és a találkozó tiltakozó megmozdulássá alakult át, amelynek végén a hallgatók 5 pontos dokumentumot adtak át a rektori hivatalban. Ebben kérték az egyetemi autonómia megvalósítását, a hallgatói egyesület kapcsolatainak szorosra fűzését nemcsak a kelet-, hanem a nyugat-európai hasonló egyesületekkel, illetve az egyetemi felvételi vizsgákon alkalmazott diszkrimináció megszüntetését az „egészségtelen” származású társadalmi osztályokba tartozó fiatalokkal szemben.⁴⁶ Ugyanazon a napon a Bolyai Egyetem diákja, Várhegyi István a megválasztott 16 tagú diákszövetség vezetőinek megbízásából elkészítette az új szervezet programtervezetét. A végleges szöveg megfogalmazásához Koczka György, Kelemen Kálmán, Nagy Benedek és Páskándi Géza nyújtott segítséget Várhegyinek. Az iratot november 12-én terjesztette a diákszövetség vezetősége elé. Az eredeti szöveget néhány nappal később foglalta le az állambiztonság a letartóztatott diákok lakhelyén tartott házkutatás során. Páskándi visszaemlékezése szerint nemzetiségi és politikai követeléseket fogalmaztak meg a magyar diákok: közvetlen kapcsolat a külfölddel, az egyetemek autonómiáját biztosító tanügyi reform, szabad óralátogatás, új, igazságosabb ösztöndíjrendszer, a népi kollégiumok újbóli felállítása az erdélyi magyar népi kultúra megőrzése érdekében.⁴⁷

45 *Előre*, 1956. június 23.

46 Az októberi 24-i gyűlésről lásd Tófalvi Zoltán, *Az '56-os forradalom visszhangja Romániában, Erdélyben*. In: *Századok*, 1998. /5. sz., 989–1018. p.; Páskándiné Sebők Anna: *Kolozsvári perek 1956*, Budapest, Hamvas Béla Intézet, 2001; Adrian Pop, Dávid Gyula: 1956 Erdélyben és ami következett. In: *Korunk*, 1996. /10. sz., 30–40. p.; Gál Mária: Erdély '56: Mítosz vagy történelem? Beszélgetés dr. Várhegyi Istvánnal. In: *Szabadság*, 1994. június 24.

47 P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek 1956*, i. m., 53–54. p.

Az október 24-i megmozdulás elfojtásához a *Ion Andreescu* rektora az állambiztonság segítségét kérte, amely körbevette az épületet és az összes jelenlevő diákot igazoltatta. Másnap letartóztatták a gyűlés két főszervezőjét, Balázs Imrét és Tirnovan Vid Arisztidet, akik néhány nappal korábban tértek vissza magyarországi látogatásukról. Október 26-án megjelent a Diákszövetség városi Szervező Bizottságának közleménye, amelyben elítélték a két nappal korábbi diákgyűlésen történeteket. „A Képzőművészeti Intézetben [...] néhány zavart keltő és zavaros fejű elem társai jóhiszeműségével visszaélve gyűlést kezdeményezett azzal az ürüggyel, hogy itt a diákságot érintő kérdéseket tárgyalják meg. [...] Egyeseknek az a próbálkozása, hogy a diákság szervezetének megkerülésével, demagóg szónoklatokkal és fegyelmetlen magatartással oldják meg a tanulmányi munka kérdéseit, csakis a nép ellenségeit, a nacionalista és sovíniszta elemek mesterkedéseit szolgálja”.⁴⁸ Balázs és Tirnovan ügyét december 12–13-án tárgyalta a kolozsvári katonai törvényszék, és a két vádlottat „uszítás, nyílt lázítás” vádjával 7-7 év börtönbüntetésre ítélte.

A kolozsvári megmozdulások sikertelenségének oka egyrészt a diákok társadalmi elszigeteltsége, a város polgárainak elmaradt szolidaritása, másrészt a lappangó etnikai ellentétek, a román részről megnyilvánuló bizonytalanság és félelem minden magyar kezdeményezéssel szemben, és nem utolsósorban a nemzetiségi ellentétek tudatos manipulálása az állambiztonság, a pártszervek és a Babeş Egyetem vezetése által. Így sikerült megakadályozni az október 27-ére tervezett, majd 28-ára halasztott közös magyar–román tüntetést (34., 110. sz. irat). A közös utcai megmozdulás ötlete minden valószínűséggel a Babeş diákjaitól érkezett. Tervük szerint a bolyaisták haladtak volna az élén, akik azonban provokációtól tartva az egyetemi kollégiumokat (bentlakásokat) járva igyekeztek lebeszélni a magyar hallgatókat a tüntetésen való részvételről.

Noha a magyarországi állam- és pártapparátus összeomlása váratlanul érte a román vezetést, a bukaresti hatalom gyorsan és hatékonyan reagált a kialakult helyzetre. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a RMP első titkára, aki éppen Jugoszláviában tartózkodott, nem hozta előre visszautazásának időpontját.⁴⁹ Október 28-ig a Romániában foganatosítandó biztonsági intézkedések a Politikai Bizottságra hárultak, amely telefonon egyeztetett a távol lévő Gheorghiu-Dej-zsel. A Politikai Bizottság már október 24-ére rendkívüli ülést hívott össze, amelyen elrendelték a hírzárlatot a szomszéd országot illetően, a nyugati határ lezárását, valamint az olyan intézkedés elkerülését, ami ingerelhetné a magyar vagy a német lakosságot. Továbbá utasították a belügyi szerveket: „a letartóztatások terén tapintatot és politikai mérlegelést mutassanak, hogy értelmetlenül ne idegenítsék el a lakosságot”.⁵⁰ A Politikai Bizottság ugyanakkor teljhatalmú megbízottakat küldött ki a határmenti, vegyes lakosságú és politikailag „érzékenyebbnek” tartott tartomá-

48 *Igazság*, 1956. október 27.

49 Dennis Deletant: *Teroarea comunista în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948–1965*. Iași, Polirom, 2001. 206. p.

50 Uo. 198. p.

nyokba: Fazekas Jánost Marosvásárhelyre, a Magyar Autonóm Tartomány székhelyére, Miron Constantinescut Kolozsvárra, és további magyar származású vezetőket Nagyváradra, Nagybányára és Temesvárra.⁵¹

A Magyar Autonóm Tartományban október 24-től a párt – döntően magyar nemzetiségűekből álló – helyi apparátusa hadiállapotban élte át ezt az időszakot. A Tartományi Bizottság gazdasági osztályának vezetője, Kuti Elek szerint a KB-kiküldött Fazekas János Marosvásárhelyre érkezése október 25-én már egybeesett a rendőri ellenőrzés megerősítésével:

„Az '56-os eseményeket ott éltem a pártnál. Jött Fazekas a Gheorghiu-Dejzsel,⁵² lent aludtak a székházban az én szobámban, mert féltek. Érdekes figura volt az is, senki sem tudta, hogy végülis hogy van s mint van Magyarországon. Aztán kaptunk egy üzenetet, fogalmam sincs, kitől, miért, azt mondta, hogy Kuti s Branis [László] ne féljenek, nem lesz semmi bajuk, nem akasztják fel őket. Volt egy olyan figura, hogy voltak akkor azok a diákmozgólódások valamennyire itt is. [...]

(A rádiót hallgatták?)

Nem mi hallgattuk a rádiót, hanem volt egy ún. Sinteza⁵³ szekció, Csiszér Lajos, egy bányász volt ott és egy kicsi román, vagy hárman, ők hallgatták a rádiót [...] mi be voltunk mobilizálva a pártshékházba, behívtak a székházba egy reggel s haza sem engedtek. Otthon azt sem tudták, mi van. Otthon hallgatták a rádiót, hallották, mi van, sírtak, mi lesz velünk [...] franc, nem lett semmi, aludtunk a földön. Enni adtak a kintinban. Hoztattak egy csomó puskát a kaszárnyából, hogy vigyázzunk a főnökökre ha valami lesz.”⁵⁴

A helyi politikai elit, kevés kivétellel, hatékonyan kezelte a forradalom hatásait, és figyelmen kívül hagyva minden etnikai alapú szolidaritási alkalmat, felvállalta azt a rendszer által rábízott feladatot, hogy biztosítsa a nyugalmat a MAT-ban. A hangulat feszült volt, különösen az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) ezer hallgatója körében. Az RMP Ellenőrző Bizottságának képviselője 1957-es jelentése szerint a diákok 20%-a, 960-ból majdnem 200 „provokatív” módon viselkedett a forradalom alatt.⁵⁵ A vizsgálatok során bűnösnek talált diákok nagy részét 1958-ig eltávolították az intézményből, vagy visszavonták tanulmányi ösztöndíjukat.

A helyzet kezelése érdekében a belügyi szervek által gyakorolt nyomást (nappali és éjszakai járőrözés, a stratégiai pontokon egyenruhában vagy civilben felsorakoztatott tisztek) a KV-kiküldött Fazekas János által koordinált politikai agitáció

51 A. Andreescu – L. Nastasa – A. Varga (szerk.): *Minoritățile etnoculturale. Mărturi documentare. Maghiarii din România (1956–1968)*. Cluj-Napoca, CRDE, 2003. 184–185. p.

52 Az információ pontatlan. Gheorghiu-Dej nem a forradalom napjaiban utazott Marosvásárhelyre, hanem december közepén, amikor részt vett a MAT-i pártkonferencián.

53 Románból átvett zsargon; magyarul összefoglalót jelent.

54 Gagyi József interjúja Kuti Elek közgazdással, 1956-ban a MAT-i pártbizottság gazdasági és tervezési osztályának vezetőjével (MAT oral history project, 33/2002). Az interjú szerkesztett változatát Gagyi József bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúttal is köszönök.

55 ANDJM, fond 1134, dos. 175/1957, 240. f. Gál István, az RMP KV Ellenőrző Bizottság tagjának jelentése a MAT-ban folytatott ellenőrzésről.

kísérte. Fazekas a vele 1989 után készült interjúban egy rendkívül fontos esetet említett, amelyet nem erősítenek meg a rendelkezésre álló írott források. Eszerint október 25-én Gheorghe Pintilie tábornok, a Securitate irányítója és Alexandru Drăghici állambiztonsági miniszter bizalmasa listát állított össze azokról a kolozsvári (kb. 800) és marosvásárhelyi (kb. 400) magyar értelmiségiről és egyetemi hallgatóról, akiket előzetes letartóztatásba kellett volna helyezni. Miután felvette a kapcsolatot a Kolozsváron hasonló utasításokat kézhez kapó Miron Constantinescuval, Fazekas az akkor még Jugoszláviában tartózkodó Gheorghiu-Dej-hez fordult. A telefonbeszélgetés eredményesnek bizonyult: a parancs végrehajtását sikerült hatályon kívül helyeztetni.⁵⁶

Fazekasnak az akkori szereplését is igazolni kívánó története ugyanakkor megdöbbentően hat: ekkora nagyságrendű és egyszerre végrehajtott letartóztatási hullám, ráadásul ismert személyiségek ellen egy 65 ezres lakosú városban – mint amilyen Marosvásárhely volt 1956-ban – csak destabilizálta volna a helyzetet. Másrészt jelentős konfliktust eredményezett volna az apparátusbeli keményvonalasok (akik mindenféle ellenzéki ségét még megnyilvánulása előtt elfojtanának), és a „engedékenyek” között, akiket a „nehezen kezelhető” tartományokban megbízottak képviseltek, és akiknek feladatkörébe tartozott az esetleges rendtelenségek politikai eszközökkel való lecsillapítása.

Október 26-án az RMP PB újabb operatív ülést hívott össze, amelyen kidolgoztak egy 22 pontos akciótervet, amelynek legfontosabb elemei közé tartozott: gyűlések összehívása minden munkahelyen, hogy „megvitassák a magyarországi eseményeket”, azonnali intézkedések foganatosítása a lakosság jobb élelmiszerellátása érdekében, a nyugati határokon a katonai védelem megerősítése.⁵⁷ A találkozón ugyanakkor pontosították a párt álláspontját az esetlegesen felmerülő ellenzéki megmozdulások elfojtásával kapcsolatban: „A Belügyminisztériumnak letartóztatások foganatosítására jogosítványa csak a pártvezetés előzetes jóváhagyásának birtokában van. Gheorghe Apostol elvtárs fogja pártvonalon koordinálni ezt az aspektust. A Belügyminisztériumnak letartóztatások foganatosítására előzetes jóváhagyás nélkül csak tettenérés esetén van jogosítványa, de ezeket az eseteket is 24 órán belül a pártvezetés tudomására kell hozni.”⁵⁸

Gheorghiu-Dej október 28-i hazatérése fordulatot hozott a román vezetés kezdeményező készségében. Másnap, október 29-én a PB elhatározta, hogy a két megbízottat (Aurel Málnășan⁵⁹ és Valter Romant⁶⁰) inkognitóban Budapestre

56 Székelyhidi Ágoston (szerk.): *Magyar '56. Forradalom és szabadságharc Magyarországon. Hatások a Kárpát-medencében*. 1. k. Budapest, Magyarok Világszövetsége 1956-os Bizottsága, 1996. 198–199. p. Az információ forrása maga Fazekas János egy, a kilencvenes években készült interjúban. Fazekas írásban is rögzítette a történeteket: *Beszélgetés Snagovon a reformkommunista Nagy Imrével, Magyarország mártírhalált halt miniszterelnökével*. Kézirat, 1994, SZTE Egyetemi Könyvtár, Társadalomelméleti Gyűjtemény, K-5192. Fazekas emlékezete megegyezik Sütő Andráséval, aki saját bevallása szerint az internálandó személyek közé került. Sütő András: *Szemét szóért. (Dokumentumok, naplójegyzetek)*. Debrecen, Csokonai, 1993. 87–88. p.

57 M. C. Lungu–M. Retegan (red.): *1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*. București, Univers Enciclopedic, 1996, 94. p.

58 Uo.

59 Az erdélyi születésű, részben magyar származású Aurel Málnășan a román–magyar kapcsolatrendszer

küldi, hogy mérjék fel a helyzetet és tegyenek javaslatot arra vonatkozóan, miként viszonyuljon az RMP a magyarországi válsághoz. A két küldött már az első Budapestről küldött üzenetében aggasztónak ítélte a helyzetet: „Az első kapcsolatfelvételekből (a Vöröskereszt aktivistái, a nagykövetségi elvtársak) és az utazás során szerzett benyomásokból kitűnik, hogy e pillanatban az általános helyzet sokkal súlyosabb, mint azt Bukarestben gondoltuk. És ez annak ellenére van így, hogy a fegyveres konfliktusoknak véget vetettek. Jelen pillanatban nincs olyan politikai erő, amely ellenőrzése alatt tartaná a helyzetet. Nem érződik a párt jelenléte. A kezdeményezés továbbra is a reakció és a kormány kezében van, utóbbi nyomása alatt engedményt engedmény követ. Megjelennek a burzsoá pártok szlogenjei. A szovjetellenes hangulat elérte még a párt- és államapparátust is. [...] A szovjet nagykövetséget harckocsik veszik körül. A nacionalista szellemiség erőssége minden elképzelést meghalad.”⁶¹

Október utolsó napjaiban, miközben Budapesten a Nagy Imre vezette kormány nemzeti kabinetté vált és politikai legitimitást nyertek a korábban betiltott vagy feloszlott pártok, a román vezetés attól tartott, hogy az utcai tüntetések és a fegyveres lázadás Romániába, elsősorban Erdély magyar lakta részeire is áttérjed. A román nemzetiségű lakosság félelmét arra vonatkozóan, hogy a forradalom az ország területi épségét is veszélyeztetheti, maga a pártvezetés is osztotta: mindezt az RMP KV Adminisztratív Osztályához befutó napi jelentések jól mutatják.⁶²

A legkomolyabb utcai megmozdulásra Temesváron került sor,⁶³ ahol egy érettebb politikai kultúra, valamint a különböző nemzetiségek harmonikusabb együttélése kooperációs felületet teremtett a román, magyar és sváb diákok számára, ami nem korlátozódott a diáktársadalom kérdéseire (kollégiumok építése, az ösztöndíjak emelése, az orosz nyelvtanítás megszüntetése), hanem elkanyarodott a politika felé is: a közzétett „pontok” szinte megegyeznek a szegedi, majd a budapesti diákok eredeti követeléseivel (36. sz. *irat*). Október 30-án a Temesvári Műszaki Egyetemen tiltakozó gyűlést hívtak össze, amit 27-én kezdett szervezni

egyik kulcsembere volt az ötvenes években. Budapesti (1949–1952-ig) és római (1952–1954-ig) konzuli szolgálata után külügyminiszter-helyettes lett a Gheorghiu-Dej vezette kormányban. A magyar külügyminisztérium értesülése szerint október 30-án érkezett Budapestre, ahol a forradalom felszámolásáig tevékenykedett. MOL, KÜM adminisztratív iratai, XIX-J-1-k, 119/sz/1957. 5. doboz. Bukarest, 1957. május 29.

60 Valter Roman (Neuländer Ernő, 1913–1993), magyar-zsidó származású román kommunista politikus. 1931-ben a brünni műszaki egyetem hallgatójaként lépett be a csehszlovák kommunista mozgalomba. 1935–1936 között Franciaországban élt, majd 1938-ig a spanyol polgárháborúban harcolt. 1938–1944 között Szovjetunióban élt, 1945 júliusában tért vissza Romániába a „Horia, Cloșca és Crișan” hadosztállyal. 1945–1948 között az új hadsereg propagandafelelőse tábormoki rangban, 1951–1953 között posta- és távközlési miniszter. A rendelkezésre álló források szerint 1956. október 30-án, de egyes beszámolók szerint már a magyar forradalom kitörését követő napokban érkezett Budapestre.

61 Lungu – Retegan: *Explozia*, i. m. 142. p.

62 Lásd a már idézett dokumentumkötet által közölt összefoglaló napi jelentéseket. Lungu–Retegan i. m. 85–91. p. (október 26.), 96–105. p. (október 27.), 112–121. p. (október 28.), 123–133. p. (október 29.).

63 A temesvári megmozdulásokról lásd Caius Mutiu–Teodor Stanca–Aurel Baghiu: *Mișcările studențești anticomuniste din octombrie 1956 din Timișoara, vâzute și prezentate de inițiatorii și principalii organizatori. Analele Sighet 8. Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. București, Fundația Academia Civică, 2001, 667–690. p. Magyarul lásd Aurel Baghiu, *Az 1956-os romániai diákmozgalmak*, Hítel, 1991. 4. sz. 23–27. p.

a Mechanikai Kar néhány diákja. A gyűlésen 12 pontos memorandumot olvastak fel, mintegy háromezer fős, elsősorban, de nem kizárólag egyetemi hallgatóság előtt. Az eseményen szociális (a kollégiumi életkörülmények javítása, az egyetemi rendszer diszfunkcionális elemeinek kiküszöbölése, a bérek és nyugdíjak emelése) és egyben „politikai” jellegű követeléseket (az orosz nyelv tanításának megszüntetése, a kollektivizálás beszüntetése, sajtószabadság) fogalmaztak meg. A műszaki egyetem ebédlőjébe összehívott gyűlésen megjelent – noha nem hívták meg őket – a két Temesvárra kiküldött RMP KV-tag, Petre Lupu és Ilie Verdeț is. Amikor megkíséreltek közbeavatkozni, félbeszakították felszólalásukat, szitkokkal és politikai követelésekkel („Szabadságot akarunk!”) rohanták le őket, és végül távozni kényszerültek.⁶⁴ Erre a Securitate egységei páncélos járművekkel vették körbe az épületet. Több száz diákot hurcoltak ki az ebédlőből, és teherautón szállították őket Kisbecskerekre, egy kiürített szovjet laktanyába (37., 38. sz. irat). Másnap több ezer egyetemi hallgató folytatta a sztrájkot, majd az egyetem épületében összetűzésre került sor a tüntetők és a rendvédelmi szervek között. Két nap alatt kb. 2.500 diákot vettek őrizetbe, akiket több mint egy hétig tartottak fogva. A feltételezett szervezők közül 32 személy ellen lázítás vádjával pert indítottak, és november–december folyamán két részletben 3 hónaptól 8 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték őket.⁶⁵

A Politikai Bizottságot azonnal tájékoztatták a temesvári tömegmegmozdulásról, és a pártvezetés határozottan reagált a vészhelyzetre. Október 30-án 22 órától megalakult egy négytagú Általános Parancsnokság (elnöke Emil Bodnăraș honvédelmi miniszter, tagjai Alexandru Drăghici, Nicolae Ceaușescu és Leontin Sălăjan) azzal a feladattal, hogy tegyen meg „minden szükséges lépést a legnagyobb rend biztosítása érdekében a Román Népköztársaság területén”.⁶⁶ Ettől kezdve a magyar forradalom katonai leveréséig e Parancsnoksághoz futott be az összes Románia belbiztonsági helyzetével kapcsolatos információ. A védelmi intézkedések ellenére november 5-ig több városban kisebb-nagyobb megmozdulásra került sor. Halottak napján szimbolikus eseményekre, megmozdulásokra került sor Kolozsváron és Marosvásárhelyen: egyetemi hallgatók (Marosvásárhelyen gimnazisták is) a temetőkhöz vonultak, hogy tiszteljenek a forradalomban elesettek előtt.⁶⁷ A kolozsvári megmozdulás résztvevőit (köztük Dávid Gyula, Varró János, és Lakó Elemér aspiránst, valamint Páskándi Géza és Bartis Ferenc egyetemi hallgatót) 1957–1958 folyamán őrizetbe vették és elítélték.

Az utolsó tiltakozási kísérlet a bukaresti egyetemi hallgatókhoz kötődik, akik november 5-ére szerveztek tüntetést. Amikor néhány százan közülük – a három nappal előtte elkezdett szóbeli értesítési lánc eredményeként – gyülekezni kezdtek az Egyetem-téren (*P-ța Universității*), több száz rendőr jelent meg, akiket a besúgók

64 Boca: 1956, i. m. 137. p.

65 Uo. 138–140. p.

66 Uo. 144. p.

67 A kolozsvári tüntetésről P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek*, i. m. 81–85. p., 95–99. p.; a marosvásárhelyiről Lungu – Retegan, *Explozia*, i. m. 164–165. p.

jelentései nyomán riasztottak. Az útkereszteződéseknél láthatók voltak az előre felállított géppuskák is. A diákok széteszlottak, de nem tudták elkerülni a lebukást: több száz diákot vettek ideiglenesen őrizetbe (62. sz. irat), majd 16 személyt állítottak a bukaresti katonai törvényszék elé, akiket három részletben, 1957. április-májusában 6 hónaptól 5 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték.⁶⁸

A Belügyminiszter nyilvántartása szerint 1956. októberében 645, novemberben 475 politikai jellegű őrizetbe vételre került sor országszerte.⁶⁹ Az 1.120 letartóztatást elismerő kimutatáson kívül számításba kell venni a Temesváron és Bukarestben őrizetbe vett és később szabadlábra helyezett kb. háromezer diákot is. A feszültség enyhítését Bukarest azonban nem csak a belügyi szervek direkt közbelépésére, hanem elsősorban a kialakult helyzet politikai/lélektani feldolgozására bízta. A legkevésbé „megbízható” elitcsoportot, az erdélyi magyar véleményformáló értelmiséget már október 24-én arra kényszerítették, hogy a helyi aktivisták által elnökölt pártgyűléseken nyilvánosan ítélik el a budapesti eseményeket, és lojalitásukról biztosítsák az RMP vezetését (31., 32. sz. irat). November másodikát követően – tehát Hruscsov bukaresti villámlátogatása után, amikor a szovjet vezető megszerezte Gheorghiu-Dej támogatását a forradalom leveréséhez – a sajtó naponta számolt be a felsőoktatási és kulturális intézmények, valamint az ipari üzemek dolgozóinak „spontán” állásfoglalásáról az „ellenforradalommal” szemben (50., 51. sz. irat).

1957. elejéig Gheorghiu-Dej sikeresen alkalmazta a magyar forradalom hatásának többszintű kezelését. A karhatalom közreműködésével azonnal hatástalanította a legveszélyesebb ellenállási góccokat, főleg az egyetemi központokban (Temesvár, Kolozsvár, Bukarest), és a rendkívül súlyosnak ítélt Ioan Faliboga vezette konspirációt.

A Magyar Autonóm Tartományi Néptanács és az államvasutak több tucat hivatalnoka (nagy többségükben volt katonatisztek) jelentkezett egy „Patria 7” fedőnevű szervezetbe, amelynek vezetője a moldvai születésű Ioan Faliboga volt. A forradalmárok terve mai napig nem világos: az egyetlen közvetlen levéltári forrás, a Securitate tartományi vezetőjének 1957. májusi jelentése szerint Faliboga szándékában állt saját szervezetének alárendelni egy megfelelő, még alakulóban lévő magyar szervezetet, amellyel közösen svájci mintára központi kormányzattal rendelkező független Erdély megteremtését célozták meg. Néhány besúgói jelentésnek köszönhetően a Securitate már november 3-án, még a második magyarországi szovjet beavatkozás előtt felszámolta a szervezkedést. 1957. februárig összesen 70 személyt tartóztattak le, majd a Nagyszebenbe kihelyezett III. (kolozsvári székhelyű) Katonai Törvényszék súlyos börtönbüntetésre ítélte a csoport tagjait.⁷⁰

⁶⁸ Boca: 1956. i. m. 149–160. p.

⁶⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 53, vol. 1.

⁷⁰ ACNSAS, fond Documentar, dos. 202, 56. f. A magyar szervezetet egy bizonyos Bakaló Zoltán vezette volna. 1957-ben Falibogát és két társát a katonai törvényszék halálra ítélte, amit utólag az Államtanács életfogytig tartó kényszerszolgálatra változtatott.

Másfelől a szovjet tanácsadók sugallatára Gheorghiu-Dej nekilátott az 1955–56-ban átalakított és ideiglenesen meggyengült állambiztonsági hálózatok újjáépítésének. Az „ellenséges” közegekbe is beépülő ügynökök munkája fontos szerepet játszott az 1957-ben elindított nyomozások „sikerességében”: a BM-nek azokat a földalatti mozgalmakat is sikerült utólag felderítenie, amelyek létezéséről semmilyen adattal nem rendelkezett a magyar forradalom idején. Így felszámolták a gimnazisták, egyetemisták és tanárok által létrehozott illegális „magyar nacionalista” szervezeteket: Brassóban és Székelyföldön az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetségét (EMISZ), Sepsiszentgyörgyön a Székely Ifjak Szövetségét (SZIT), Nagyváradon a Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetségét (SZVISZ), a felső Maros-völgyben a Fekete Kéz nevű szervezetet (72., 76., 92., 106. sz. irat).

Az RMP első titkára ugyanakkor politikai és szociális engedményekhez is folyamodott. November 13-án például átalakította a kormányt, és az oktatási minisztérium éléről leváltotta a dogmatikus és kompromittált Ilie Murgulescut; helyére a „liberális” (és a magyar kérdés kezelésében edzett⁷¹) Miron Constantinescut tette, akinek helyettesei Constantin Daicoviciu, a „nemzetépítő” történész és Bányai László, a Bolyai Egyetem ex-rektora voltak. Az 1956. december 27–29-i KV plenáris ülés pedig elhatározta az 1956 elején elfogadott II. ötéves terv módosítását és a nehézipar számára előírt növekedés ütemének lassítását, valamint a fizetések és nyugdíjak általános emelését. Az engedményekkel a falvak lakosságát is igyekeztek elérni. A plenáris ülést követően a Minisztertanács 1957. január 1-jei rendelete eltörölte a gabonára, a zöldségekre, a burgonyára, a tejre és a húsról vonatkozó kötelező beszolgáltatást (55. sz. irat).⁷²

Rendszerellenes szervezkedések Romániában 1956-ban: tipológiai kísérlet

Az egyre gazdagodó memoáriróladalom és az immár többé-kevésbé hozzáférhető levéltári iratok alapján sok új információval, részeredménnyel gazdagodott az utóbbi évtizedben a romániai retorziókról alkotott képünk.⁷³ Paradox módon a kutatók egyéni és kollektív szenvedések felkutatásánál jóval kisebb energiát fordítottak a megtorlást kiváltó rendszerellenes cselekmények, szimbolikus gesztusok, verbális megnyilvánulások rekonstruálására. Ehhez az is hozzájárul, hogy 1956 feldolgozása (akárcsak az 1956-ról való beszéd is) ötven év távlatából még mindig különös „lélektani” problémát okoz Romániában. A pártvezetés és a posztkommunista hatalom 1996-ig egyértelműen revizionista veszélyforrásnak tekintette a magyarországi felkelést és az erdélyi „magyar” megmozdulásokat.⁷⁴

71 Constantinescu később is a nemzetiségi (főleg a magyar-) kérdés „specialistájának” számított, ezért bízták rá az 1968 őszi létrehozott kirakatszervezetek, a magyar és német „nemzetiségi dolgozói tanácsok” felügyeletét.

72 Ionescu: *Communism*, i. m. 260–264. p.

73 A romániai ’56-ot tárgyaló művek, cikkek bibliográfiáját lásd a bevezető tanulmánykötet végén.

74 Alapművek e tekintetben Cristian Troncotă: *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*. București, Ed. Ion Cristoiu, 1999; Troncotă: *Istoria Securității regimului comunist din România 1948–1964*.

Noha az utóbbi években előrelépés tapasztalható e témában, miközben a román véleményformáló értelmiség masszívan és hangosan hangoztatja antikommunizmusát, az állami szervek (politikai hovatartozásuktól függetlenül) nem járulnak hozzá az 1956 utáni politikai elítéltek, elsősorban a magyar nemzetiségűek rehabilitálásához.

Ugyanakkor az erdélyi magyar társadalomban is ambivalens módon van jelen az „itthoni” 1956. Miközben hivatalosan köztisztelet övezi az „ötvenhatosokat”, és a kivégzettek emlékére/tiszteletére szobrokat és kopjafákat állítanak, a társadalom mély tudatában erősen él az a bukaresti hatalom és a hivatalos magyar elit által szorgalmazott hozzáállás, miszerint felelőtlen kalandornak tekintendő az, aki 1956-ban felmondta a politikai integráció paradigmáját, és helyette demokráciát, kulturális/területi autonómiát vagy egyenesen határrevíziót követelt. A korszakot kutatók egy része véleménye szerint a romániai lakosság, elsősorban az erdélyi magyarság „ártatlan” áldozata volt a román nacionalista államnak, vagyis szenvedett anélkül, hogy bármit is cselekedett volna. E széles körben elfogadott alaptétel viszont átértelmezi az „ártatlanság” fogalmát (eszerint a diktatúra elleni cselekvés erkölcsileg megvetendő magatartás), és *minimalizálja* a rendszerellenes mozgalmak és szervezkedések társadalmi beágyazottságát (lásd a *Márton Áron 1957-es székelyföldi látogatásáról szóló 74., 75., 78., 80., 81. sz. iratokat*). A „kollektív ártatlanság” hívei az saját előítéleteken és sztereotípiákon keresztül értelmezik a korabeli dokumentumokat, és olyan következtetésekre jutnak, hogy a *román* (értsd: a román hatalom által termelt) levéltári iratok nem hitelesek, hogy az egyes szervezetekbe beépített ügynökök „biztosan románok”, sőt, hogy a (bármennyire naivan hangzó) összeesküvés kísérletek az állambiztonság kitalációi (pl. Szoboszlai Aladár vagy Ioan Faliboga szervezkedései).

Ahhoz, hogy 1956 romániai visszhangját rekonstruálni tudjuk, szakmai konszenzusra van szükség arról, hogy a forráskritika jogossága alapelvének fenntartásával tényként kell kezelni azt a körülményt, hogy a megtorlást (és az azt „kiváltó” megmozdulásokat) dokumentáló belügyi források elferdíthetnek néhány összefüggést, de *ritkán* hamisítják a tényeket, mert alapvető érdekük volt a társadalom teljes körű „átvilágítása” az ügynökhálózat egyre professzionálisabb használatával. Ugyanakkor fontos differenciáltan kezelni azokat a csoportos pereket, amelyek az „erdélyi ’56” gerincét képezték, és feltérképezni a mai napig tabuként kezelt együttműködést valamelyik kisebbséghez tartozó személy és a román állambiztonság között. Véleményünk szerint a jelen kötetben közölt ügynöki jelentések, nyomozati anyagok és összefoglalók nem csak új, eddig ismeretlen tényeket tárnak fel, de az erdélyi magyar olvasót is arra kényszerítik, hogy saját „elképzelt” közösségét a diktatúra szerveinek nyers és kegyetlen tükrén keresztül vizsgálja. Akármennyire fájdalmas mindezt elismerni, az ügynöki jelentések minden szándékos vagy véletlen torzításukkal együtt nélkülözhetetlen források a korszak társadalomtörténetének megírásához (lásd a *Bolyai Egyetem közhangulatát*

București, Academia Română - Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003; Tugui: *Istoria*, i. m.

dokumentáló „Gyurka” és „Balogh Ferenc” jelentéseit 1956. április és 1958. október között: 8., 9., 13., 33., 48., 49., 58., 67., 98., 99., 101. sz. iratok). Csak remélhetjük, hogy a „mártírológiai” kutatásokat (vagyis az áldozatok névjegyzékének összeállítását és a „temetetlen” halottak eltemetését) az ellenzéki/rendszerellenes magatartások felkutatása és sokoldalúbb értelmezése fogja követni.⁷⁵

Levéltári kutatásainkat és a rendelkezésre álló szakirodalom részeredményeit összefoglalva, a következőkben kísérletet teszünk a legfontosabb ellenzéki/ellenálló csoportok tevékenységének és összetételének tipologizálására.

Egy részük jóval a magyar forradalom előtt jött létre, mint például a Szoboszlai Aladár katolikus pap és a Huszár József vezette ún. Keresztény Dolgozók Pártja (100., 107. sz. irat), a Sass Kálmán református lelkész vezette ún. érmihályfalvi csoport,⁷⁶ valamint Dobai István kolozsvári jogász magyar ellenzéki hálózata (69., 71., 77. sz. irat) és a Ioan Faliboga Marosvásárhelyen élő volt katonatiszt vezette román összeesküvők (59., 63. sz. irat). A rendszerellenes cselekedetekre készülő csoportokat 1957/58-ban leplezték le, és a Szoboszlai-ügyben 57, a Sass Kálmán-ügyben 31, a Faliboga-ügyben 70,⁷⁷ a Dobai-ügyben 9 személyt ítélték el. A Szoboszlai-pernek 10 halálos áldozata volt (a kivégzésekre 1958. szeptember 1-jén került sor Temesváron), míg a Sass Kálmán-per követően két elítéltet végeztek ki, 1958. december 2-án, a szamosújvári börtönben.

Az említett csoportok közös társadalmi beágyazottsággal (a zaklatásnak kitett katolikus és református klérus tagjai, az egykori nemesség képviselői, tönkretett földbirtokosok, gyártulajdonosok, kereskedők, elkobzott házak tulajdonosai, a szakmájuk gyakorlásától eltiltott ügyvédek) és politikai-társadalmi sérelmekkel léptek fel egy számukra teljesen elfogadhatatlan rendszer ellen. Társadalomképük és politikai programjuk azonban eltérő volt: Szoboszlai Aladár (legalábbis 1956 nyaráig) a többpártrendszer visszaállítására készítette fel születendő mozgalmát, és interetnikus mozgalom építésére tett kísérletet több román tag beszervezésével, míg Dobai István kizárólag az erdélyi kérdés „méltányos” megoldását (vagyis a trianoni határ revízióját) célozta meg. Sass Kálmán határmenti csoportja már 1945 óta aktív propagandát fejtett ki ebben az irányban. Szoboszlaitól eltérően Sass Kálmánt nem 1956-os tevékenysége miatt ítélték halálra, hanem a BM által 1957. január 17-én kiadott 70. sz. utasítás rendelkezései alapján, miszerint ellenőrzés alá kellett vonni minden ellenséges múltjáról ismert személyiséget, és

75 Szoboszlai Aladár Keresztény Dolgozók Pártjának tervezett forradalmáról lásd Stefano Bottoni: A hontalan forradalmár – Reflexiók Szoboszlai Aladár ügyére. *Magyar Kisebbség* 2004. 3. sz. 143–160. p.; Teodor Margineanu besztercei katonatiszt 1956. decemberi puccskísérletéről Cornelia Ghinea: Un caz de revoltă anticomunistă în armată – decembrie 1956. *Analele Sighet*. Vol. 8. București, Fundația Academia Civică, 2000. 714–722. p.

76 Sass Kálmán ügyéről lásd *Magyar '56*. I. k. 219–221. p. és Tófalvi Zoltán bevezetőjét Balaskó Vilmos: *Élet a föld alatt* című visszaemlékezéséhez. (Nagyvárad, 2001).

77 A Faliboga-per iratanyaga még nem kutatható a volt titkosrendőrség levéltárában (ACNSAS). A marosvásárhelyi katonai ügyészség iratait felhasználva részletesen tárgyalja az ügyet Nicolae Bălinț újságíró: Ecouri mureșene ale revoluției anticomuniste din Ungaria – octombrie 1956. *Anuarul Arhivelor Mureșene IV*, Tîrgu-Mureș, 2005, 194–201. p. Érdekes információkat tartalmaz Böződi György író interjúja, aki 1957-ben jelen volt a Nagyszebenben rendezett csoportos peren. (OHA, n. 68/1986. sz. interjú, 139–140. p.)

a volt fasiszta pártok vezetői ellen (a Securitate információi szerint 1940 előtt Sass a Rongyos Gárda, 1946–1947-ben pedig a Magyar Nemzeti Ellenállási Mozgalom nevű illegális szervezet egyik vezetője volt) eljárást kell indítani.⁷⁸ Az intézkedés nem csak magyar nemzetiségűeket sújtott: ennek alapján súlyos büntetéseket szabtak 1958-ban több száz szélsőjobboldali érzelmű román nemzetiségű állampolgárra is, például Nichifor Crainic és Constantin Noica filozófusokra.⁷⁹

A második csoportot a magyar forradalom hírének hatására létrehozott rendszerellenes/ellenálló csoportok alkotják: a legismertebbek közülük a már említett EMISZ, SZIT és SZVISZ. Létrehozói nem az „osztályellenesség” köréből, hanem az 1945 előtt szocializált magyar, történelem szakos középiskolai tanárokból és középiskolai diákokból kerültek ki. A székelyföldi és partiumi gimnáziumokban működő hálózatok tagjai rokonszenvtüntetésekben vettek részt (gyászszalag viselése – ez volt Erdély-szerte a leggyakoribb tiltakozási forma – szobrok és műemlékek illegális megkoszorúzása március 15-én, röplapok szerkesztése és terjesztése). A „szocializmusban” felnőtt diákok lázadása politikai, nemzedéki és vallási jellegű is öltött: sok EMISZ-tag az állammal jó viszonyt ápoló unitárius egyház híve volt. Az együttműködő papok, tanárok, diáktársak elleni lázadásuk a kolozsvári protestáns teológia hallgatóinak tiltakozásával mutat rokonságot, amelynek 1959. márciusában több mint egy tucat diák letartóztatásával vetett véget az állambiztonság (*a kolozsvári helyzetről lásd a 79., 94. és 96. sz. iratot*). Az illegális szervezkedésekért is súlyos büntetést mértek ki a politikai ügyekben illetékes katonai törvényszékek. A kolozsvári katonai törvényszék 1958. júniusában a SZIT-perben 9 személyt ítélte 7–20 évre, míg 1959-ben három csoportban összesen 76 EMISZ-tagot ítélte 3–25 év börtönre vagy kényszermunkára. A nagyváradi Szabadságra Vágyó Ifjak esetében a letartóztatásokat és az 1961–1962-ben rendezett pereket többéves megfigyelés előzte meg, melyek során 64 fiatalt ítéltek el.⁸⁰ A tömeges megtorlás az 1956 utáni retorziók utolsó nagy hullámát képezte (ekkor a politikai elítélteknek egy része már egyéni vagy csoportos kegyelemben részesült), és megkockáztatható, hogy az eljárás lefolytatása inkább megfélemlítési célokat szolgált.

A következő csoportot azok alkották, akiket *a priori* rendszerellenes beállítottságúnak tartott az állambiztonsági- és az RMP-vezetés etnikai és társadalmi származásuk, illetve politikai és vallási meggyőződésük miatt, például azt a több mint 150 Jehova tanút, akit 1957–1959 között a Magyar Autonóm Tartomány területén zártak börtönbe államellenes bűncselekmény vádjával.⁸¹ Ugyancsak ide sorolhatjuk a volt vasgárdistákat, parasztpártiakat és a nemzeti-liberális párt volt tagjait. Összesen 2.404 elmarasztaló ítélet született 1957–1959 között az előbbi

78 Sass Kálmán követési dossziéja alapján: ACNSAS, fond Informativ, dosar 2476, 3 vol.

79 ACNSAS, fond Documentar, dosar 131, vol. 2, 14–31. f.

80 A SZIT-per ítélete: ACNSAS, fond Penal, dos. 109, sentința nr. 386/1959 pron. de T. M. Cluj. Az EMISZ-per ítélete: ACNSAS, fond Penal, dos. 184, sentința nr. 112–113–114/1959 emise de T. M. Cluj. A SZVISZ-per ítélete: ACNSAS, fond Penal, dos. 186, sentința nr. 451/1961 pron. de T. M. Cluj.

81 ACNSAS, fond Informativ, dos. 2672, vol. 21.

csoporthoz tartozó személyek ügyében, melyek gyakran semmilyen 1956-ban elkövetett bűncselekményhez nem kapcsolódtak.⁸²

A számbelileg legnépesebb csoportot a falusi társadalom azon rétegei alkották, akik aktív vagy passzív ellenállást tanúsítottak az 1957-ben megújult erővel újraindított mezőgazdasági kollektivizálás ellen. Bár ellenzéki magatartásuk ritkán merített a magyar forradalom tapasztalataiból (ennek politikai és kulturális feltételei is hiányoztak), mégis az eddig feltárt párt- és állambiztonsági iratokból kiderül, milyen csodálatot keltett a romániai paraszti világban a szervezett hatalommal való nyílt konfrontáció. 1956–1959 között 5.341 földművest ítéltek el a „mezőgazdaság szocialista átalakítása” ellen kifejtett tevékenységük miatt (116. sz. irat).

1956 tehát nem kizárólag „magyar” ügy volt Romániában, és a megtorlás több tízezer román állampolgárt érintett közvetlenül „*nemzetiségre való tekintet*” nélkül. Az 1956-os forradalom ugyanakkor arról győzte meg a román kommunista rendszer vezetőit, hogy a kisebbségek és elsősorban a magyarok politikai integrációja zsákutcába jutott. A hadbíróságok által levezényelt retorziók mellett mélyreható politikai változások indultak el a román államapparátus belső szerkezetében és gondolkodásmódjában, és a többség-kisebbség közötti kooperációs felület a minimálisra zsugorodott.

A forradalom etnikai megbélyegzése

„Második napja szünetel a munka, éjjel a lakosság lepihen, nappal megtölti az utcákat. Nemzeti színű zászlót lobogtató fiatalok teherautókkal, gépkocsikkal, motorkerékpárokkal járnak a várost, szovjetellenes és kommunistaellenes jelszavakat kiáltoznak, a katonák kezében lőfegyver. [...] Az a benyomás alakult ki, hogy a felkelés szervezőinek az a szándéka, hogy egy olyan képet alakítsanak ki, mintha a lakosság nem nyugodna meg addig, amíg a szovjet csapatokat nem vonják ki. Eddig csak néhány irredenta csoport alakult. A jelenlegi párt- és állami vezetés azt a benyomást igyekszik kelteni a közvéleményben, hogy ezekben a napokban az összes politikai változtatást a fegyverek nyomására hajtotta végre. Ebben a körben ott lebeg a veszélye egy románellenes sovinszta megmozdulásnak.”⁸³ Így jellemezte 1956. október 27-én a magyar közvélemény hangulatát Ion Popescu-Puțuri budapesti nagykövet távirata. Már a forradalom első napjaiban a nacionalizmus, a szovjet- és románellenesség, valamint Erdély kérdésének felvetése állt a román diplomata jelentéseinek középpontjában. Roman és Málnășan kiküldését megelőzően ő szállította a legtöbb információt az RMP Központi Vezetőségének, bár valószínűnek tűnik, hogy a legpontosabb információs csatorna Budapest és Bukarest között a BM I. Csoportfőnöksége, a kémelhárítás volt. Ion Pacepa volt állambiztonsági tiszt szerint ugyanis már 1956

82 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 1. 100. f.

83 Lipcsey: *Magyar-román*, i. m. 121–122. p.

nyarától a Nicolae Ceaușescu és a Bukarestbe kihelyezett KGB-tanácsos által koordinált operáció keretén belül több magyar anyanyelvű elhárító tiszt szivárgott be Magyarországra, nyugati (osztrák, nyugatnémet, francia és olasz) turistáknak álcázva magukat.⁸⁴

Hazatérése után Valter Roman a november 2-i PB-ülésen a magyar kommunista vezetőket is felelősnek nevezte a tettenérhető nacionalizmusért, aminek létezését azonban nem erősíti meg a rendelkezésünkre álló levéltári magyarországi dokumentáció, de manipulációja kulcsszerepet töltött be a későbbi román belpolitikai lépésekben. „Távozásunkkor jól megjegyeztem Kádár néhány kijelentését, aki többek között azt mondta: »adatok autonómiát Erdélynek«. Pontosan így mondta. Hogy mit értett ő ezen, nem tudtuk megbeszélni. Ez románellenes hangulatot jelez még a felső vezetőség körében is, ami fölött mi nem hunyhatunk szemet. Nyilván létezett alulról jövő nyomás is Erdély kérdésében. Ez annak köszönhető, hogy Erdély ügyében a pártvezetőség soha nem foglalt el helyes álláspontot, sőt ellenkezőleg, bátorította ezeket az elemeket. Ráadásul ebben a tragikus helyzetben, amikor ellenforradalom dúlt, anélkül, hogy azt mondta volna: legyetek erősek és fogjátok szorosan Erdélyt, Kádár azt mondta: adatok autonómiát Erdélynek.”⁸⁵

Néhány héttel később, november végén a Kolozs tartományi állambiztonság vizsgálati anyagaiból, valamint a Kolozsvárra kiküldött KV-tagok, Leonte Răutu és Fazekas János jelentéséből már világosan kitűnt a magyar forradalom és romániai visszhangja „nacionalista” interpretációjának térnyerése az államapparátuson belül (48., 49. és 52. sz. irat).

A forradalom leverését követő első időszakban a Magyarországgal szembeni növekvő bizalmatlanság elsősorban a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok befagyaszthatóságában volt érzékelhető. A leglátványosabb visszaesés az 1956 nyarán-őszén még élénk személyi forgalmat érintette, mivel a két ország közötti utazási feltételek a korai ötvenes évek gyakorlatához tértek vissza (beutazási vízumkötelezettség, 1957. nyaráig a forgalom szüneteltetése). A forradalmat követő hónapokban ugyanis gyakran találkoztak egymással a két ország vezetői, de a látogatások a nyilvánosság teljes kizárásával zajlottak, és kizárólag „operatív” célokat szolgáltak. 1956. november 22-én Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica miniszterelnök és Emil Bodnăraș honvédelmi miniszter budapesti látogatásának célja a jugoszláv nagykövetségen menekült státusban tartózkodó Nagy Imre és társai ügyének megoldása volt. A november 17-én a Kádár-kormánnyal és a szovjetekkel megkötött egyezmény szerint Románia „befogadja” Nagy Imrét és 38 fős „csoportját”.⁸⁶ A csoport

84 Pacepát idézi Deletant: *Teroarea*, i. m. 206. p.

85 Lipcsey, *Magyar-román*, i. m. 132–133. p.

86 A Nagy Imre csoport sorsáról lásd *Top Secret. Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956. Dokumentumok*. Szerkesztette Kiss József, Ripp Zoltán és Vida István. Budapest, MTA, 1995, 246–247. p. és 280–282. p., valamint a román állambiztonság snagovi feljegyzései Nagy Imrének magyar és román politikusokkal folytatott megbeszéléseiről. Ileana Ioanid (szerk.): *Nagy Imre. Însemnări de la Snagov. Corespondența, rapoarte, convorbiri*. Iași, Polirom, 2004. A Nagy Imre csoport romániai fogvatartásáról lásd Vida István (szerk.): *Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2006; Baráth

letartóztatásának és elrablásának előestéjén maga Valter Roman, Gheorghiu-Dej teljhatalmú budapesti megbízottja vitte véghez az utolsó megtévesztő manővert, amikor arról próbálta meggyőzni Nagy Imrét, hogy önként hagyja el Magyarországot, hogy Romániában „kikapcsolódhasson egy ideig”.⁸⁷ Gheorghe Gheorghiu-Dej Budapesten az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1956. november 24-i ülésén részt vett és – a két ország diplomáciatörténetében példátlan módon – fel is szólalt, követelve a forradalmat támogató személyekkel szembeni bírósági felelősségre vonás azonnali elindítását.⁸⁸

Budapesti látogatása során az RMP első titkára azonnali, konkrét segítséget is ígért Kádáréknak. A két ország képviselői decemberben megállapodtak, hogy Magyarország 40 millió rubel áruhitelt kap. A román fél az egyezményben azt is megígérte, hogy a következő évben teljesíteni fogja a budapesti kormány 20 millió rubel értékű szabad deviza hitelkérelmét. Ezt az ígéretet azonban Bukarest nem teljesítette.⁸⁹ 1957. áprilisáig, Nagy Imréék Budapestre való visszatéréséig alighanem a sorsuk körüli pártközi titkos egyeztetések alkották a magyar–román kapcsolatok súlypontját: ezt tanúsítja Kállai Gyula bukaresti látogatása 1957. januárjában,⁹⁰ valamint Marosán György útja 1957. február 15-én.⁹¹ A román diplomáciai és hírszerzési tevékenység ugyanakkor már a forradalmat követően működött Magyarország területén, elsősorban Wilhelm (Vilmos) Einhorn ezredesnek köszönhetően, akit 1956 végén a budapesti román nagykövetség első tanácsosává neveztek ki (73. sz. irat). Einhorn nem volt karrierdiplomata: életútja és pályafutása az illegális mozgalomhoz és a végigharcolt spanyol polgárháború után az NKVD hálózatához kötődött. 1945. áprilisától a kolozsvári rendőrkapitányság munkatársa, a politikai ügyekkel foglalkozó Siguranța tisztviselője volt,⁹² majd 1948 őszétől az új, „népi” állambiztonság hírszerző osztályának egyik kulcsembere, 1951-ben parancsnokhelyettese lett.⁹³

1956. decemberétől Gheorghiu-Dej egyértelművé tette, hogy a magyar kisebbséget „képviselő” értelmiség megnyerésére vagy kiengesztelésére irányuló engedménypolitikának vége. December 15–16-án Gheorghiu-Dej első ízben tett látogatást a több mint négy éve fennálló Magyar Autonóm Tartományba, és a rendkívüli tartományi konferencián kemény hangon elítélte nem csak a magyarországi

Magdolna–Sipos Levente (szerk.): *A Snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok*. Budapest, Napvilág Kiadó–Magyar Országos Levéltár, 2006.

87 Rainer: *Nagy Imre*, i. m. 351. p.

88 Az ülés jegyzőkönyve Balogh Sándor (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárti ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1956. november 24. – 1957. június 26.*, 5 kötet, I. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó, 1993–1998, 107–117. p.

89 Vincze Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok*. II. kötet. Marosvásárhely, Mentor, 2001, 363. p.

90 Békés Cs.–M. Byrne–Rainer M. J. (eds.): *The 1956 Hungarian revolution. A history in documents*. Budapest, CEU Press, Budapest, 2002, 491. p.

91 *Maghiarii din România (1956–1968)*, i. m. 264–268. p.

92 Erre a körülményre Jordáky Lajos hagyatékában kutatva bukkantunk rá. *Tablou despre personalul Chesterii Cluj*, 6 aprilie 1945 (A kolozsvári Rendőrkapitányság alkalmazottjainak névsora, 1945. április 6.). Jordáky Lajos-hagyaték, Kolozsvár, Erdély Múzeum-Egyesület Kézirattára, 282. tétel.

93 Deletant: *Teroarea*, i. m. 202. p.

forradalmi kísérletet, de a romániai magyar kisebbség szolidáris magatartását is.⁹⁴ Hozzászólása akkora pánikot keltett a helyi elitben és pártszervekben, hogy a helyi napilap csak egy héttel később, december 25-én merete közölni „szerkesztett” változatban, az erdélyi magyarokra vonatkozó utalások nélkül.⁹⁵

A megtorlás rendszerének mérlege és logikája

Az 1956. október 24-én kezdődő megtorlási hullám egészen 1962-ig tartott, és több tízezer letartóztatáshoz vezetett. A megtorlás intenzitása 1958-ban és 1959 első felében tetőzött.⁹⁶ Egy 1967-es összefoglaló jelentés szerint 1958-ban és 1959-ben az állambiztonsági szervek összesen 15 272 személyt tartóztattak le.⁹⁷ Közülük csak 1958 januárja és 1959 májusa között a három tartományi hadbíróóság (Bukarest, Kolozsvár, Iași) 7.222 személyt ítél el.⁹⁸

Az életkörülmények a politikai foglyoknak fenntartott speciális börtönökben és a Duna-delta táborokban rendkívül kemények voltak egészen a hatvanas évek elejéig. Az egyetlen nagyszabású lázadást – az 1958. július 14-i szamosújvári megmozdulást – gépfegyverekkel verte le a Kolozsvárról odavezényelt állambiztonsági különítmény. Mindez több tucat életet követelt, bár a rendkívül súlyos eset részleteit mindmáig homály fedi az erre vonatkozó levéltári dokumentáció hiányában.⁹⁹ 1959 folyamán átlagosan 17-18 ezer politikai letartóztatottat tartottak számon az ország börtöneiben és kényszermunka-táborokban.¹⁰⁰ Mivel sok őrizetbe vett személyt később (sok esetben több hónapos raboskodást követően) szabadlábra helyeztek, az ideiglenesen börtönbe zárt gyanúsítottak számát csak becsülni lehet.¹⁰¹

A politikai megtorlás nagyságrendjéről azonban több belügyminisztériumi jelentés alapján közel pontos képpel rendelkezünk. Az alábbi táblázatban az erre vonatkozó adatokat foglaljuk össze.¹⁰²

94 Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink*, i. m. 92. p.

95 *Vörös Zászló*, 1956. december 25. Néhány beszámoló már a lap december 16-i és 17-i számaiban is megjelent.

96 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 3. 127–133. f.

97 CNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 21. 76–79. f.

98 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 1. 100. f.

99 Gheorghe Maier: *Orvos voltam Szamosújváron*. Marosvásárhely, Mentor, 2001. Lásd még Benkó Levente: *Volt egyszer egy 56*. Sepsiszentgyörgy, H-Press, 1998, 104–108. p., és Gazda Ferenc, a Dobai-ügy elítéltejének visszaemlékezéseit: *Elrabolt esztendő 1956–1964*. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó, 2006, 128–129. p.

100 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 1. 151–155. f.

101 A Dávid Gyula által szerkesztett, 2006. június 19-en lezárt internetes adabázis 1.350 magyar anyanyelvű személy adatait tartalmazza, akiket magyar jellegű perekben elítéltek el 1956–1965 között. (<http://www.eme.ro/erdelyi56/adanevsor.htm>).

102 A táblázat forrása: ANCSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 21. 76–79. f.

Politikai megtorlások közvetlen áldozatai 1956–1962

	Politikai letartóztatott	„Adminisztratív büntetés” címen letartóztatott	Összes letartóztatott	Kényszerlakhelyre kötelezett személy	Összes közvetlenül érintett
1956. X.–XI.	1.120	-	1.120	-	1.120
1957	3.257	-	3.257	523	3.780
1958	6.362	946	7.308	349	7.657
1959	8.910 (8.964)*	1.954	10.864 (10.918)	249	11.167
1960	1.711 (1.723)**	113	1.824 (1.835)	155	1.990
1961	2.232 (2.677)***	516	2.748 (3.193)	192	3.385
1962	657	116	773	147	920
1956. X. –1962. XII.	24.249 (24.760)	3.645	27.894 (28.405)	1.615	30.120

* Ez utóbbi adat egy másik 1967-es belügyi összesítést tükröz az 1954 és 1967 között végrehajtott politikai letartóztatásokról. Közli Floarea Bălan-Ion Bălan, 1968 – momentul adevărului său mistificare? In *Analele Sighet* 9. București, Fundația Academia Civică, 2000. 655. p.

** Uo.

*** Uo.

Öt év alatt tehát több mint 27 ezer politikai indíttatású letartóztatásra került sor országszerte. Ezen kívül közel 1.500 személyt kényszerlakhelyre (*domiciliu obligatoriu*, DO) köteleztek. Az eddigi levéltári kutatások alapján lehetetlen megállapítani a három katonai törvényszék által meghozott halálos ítéletek számát. 1958-ban például 34 végrehajtott ítéletről van tudomásunk, de a tényleges szám ennél magasabb lehet. A „magyar” perekben, főleg 1958-ban és 1959-ben, az átlagosnál súlyosabb ítéleteket hoztak: az 1958-ban kivégzettek között 12-en voltak magyar nemzetiségűek, és halálos ítéletüket a Macskási Pál ezredes vezette kolozsvári katonai törvényszék hirdette ki. Részletes és használható adatok csak az 1957. január 1. és 1959. július 31-i időszakra vonatkozóan állnak rendelkezésre, amiket az alábbi kimutatásban foglalunk össze.

Politikai indíttatású ítéletek 1957 –1959-ben

	Elmarasztaló ítéletek	Halálos ítéletek	Börtönben, kihallgatások során elhunytak	Leleplezett „ellenforradalmi” szervezetek
1957	2.737	10	54	68
1958	4.083	27 (34)*	85**	182
1959	3.139	?	?	180
összesen	9.959	45+?	139 + ?	430

* A halálraítéltek névsora nem teljes. 1958-ból például 27 nevet említ, de a Szoboszlaj-per 10 áldozatából csak három elítélt neve szerepel.

** A kimutatásban nem szerepelnek az 1958-as szamosújvári lázadás áldozatai.

Alapkérdés, hogy hasonló mértékben sújtották-e az ítéletek a román többséget és a kisebbségeket (magyarokat, németeket, zsidókat), vagy a megtorlás menete egyre inkább etnikai (kisebbségellenes) színezetet kapott? Ennek tisztázása érdekében a nemzetiség szerinti megoszlást figyelembe vevő és rendelkezésre álló adatsorokat rekonstruáljuk. A nyomozásokból látszólag hiányoztak az „etnikai” előítéletek: az „ellenséges elemeket” előre meghatározott sémák szerint osztályozták (magyar nacionalisták, román vasgárdisták, cionisták stb.). A BM összesítése szerint azonban január és június között országszerte 1.471 személyt vettek őrizetbe politikai okok miatt. Közülük 661 személyt ítélték el: 598 románt (81,4%), 98 magyart (14,8%), 18 németet és 2 zsidót.¹⁰³ Bár nem rendelkezünk ehhez mérhető pontosságú kimutatással a későbbi évekből, kétségtelen, hogy az elítélt magyarok aránya szignifikánsan meghaladta az összlakossághoz viszonyított számarányukat (9%). Egy másik összesítés is arról tanúskodik, a magyarlakta vidékeken aktívabb volt a Securitate tevékenysége: 1957 első négy hónapjában a Magyar Autonóm Tartományban 125 letartóztatásra került sor, ami a teljes adat kb. 8%-ának felelt meg.¹⁰⁴ Figyelembe véve a MAT lakosság súlyát a teljes romániai népességen belül, ez kétszeres felülreprezentációt jelent. 1958-ra, 1959-re és 1960-ra csak tartományi lebontásban állnak rendelkezésre az egyébként is töredékes adatok a megtorlás „földrajzi” megoszlásáról. Megfigyelhető azonban a magyar többségű települések, és elsősorban a Székelyföld és a Partium fokozatos „előretörése” e különleges kimutatásban. 1956 és 1959 között például a MAT-i állambiztonság vezette a leleplezett „ellenforradalmi” szervezetek országos rangsorát,¹⁰⁵ 1960-ban pedig, miközben már elkezdődött a szélsőjobboldali (vasgárdista) tevékenység miatt bebörtönzött és elítélt személyek szabadlábra helyezése, a MAT területén még javában tartott az 1956-os titkos szervezkedések felderítése és felszámolása. A bukaresti irattár adatait Pál-Antal Sándor marosvásárhelyi levéltáros is megerősíti, aki a Magyar Autonóm Tartomány Katonai Ügyészségének iratait vizsgálta. 1956–1965 között összesen 821 esetben került sor tárgyalásra a katonai bíróságon. Az esetek döntő többségében elmarasztaló ítélet született. A letartóztatások száma a tartomány területén 1957-ben 69, 1958-ban 183, 1959-ben 216, 1960-ban 68, és még 1965-ben is 26 volt, amikor két olyan ügyre derítettek fényt – az Erdélyi Ifjak nevű szervezkedésre és a galócási Török-csoportra – amelyben a vádak egy része az 1956-ot közvetlenül követő eseményekre vonatkozott.¹⁰⁶

A mérlegkészítés után a megtorlási rendszer logikáját és a mögötte rejlő politikai koncepciót kell feltárnunk. Az 1956-os forradalommal való leszámolás többlepcsős folyamat volt úgy Magyarországon, mint Romániában. Amit a szakirodalom „megtorlásrendszer”-nek tekint, az 1957 elején szinte egyidejűleg,

103 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 2. 26–28. f. 1957. szeptember 4. A BM III. Csoportfőnökség összeállítása az 1957. első felében történt letartóztatásokról és meghozott ítéletekről.

104 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 2. 15. f.

105 ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 3. 101–114. f.

106 Pál-Antal Sándor: Az államhatalmi retorziók feltárásának kutatás-módszertani problémái (a már hozzáférhető román forrásokban). Előadás *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országaiiban*. 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Bp., 2006. szeptember 22–23.

hasznos módon és alighanem szovjet vezérlés alatt bontakozott ki mindkét országban. Bár az összehasonlítás elemeinek részletes vizsgálata meghaladná e tanulmány kereteit, utalnunk kell néhány eddig nem ismert összefüggésre. Az 1957. január 1-4. közötti budapesti csúcstalálkozó, amelyen a Varsói Szerződés országai vettek részt, Lengyelország kivételével, fordulatot hozott a Kádár-kormány politikai és állambiztonsági stratégiájában.¹⁰⁷ Január 12-én Magyarországon megkönnyítették a gyanúsítottak őrizetbe vételének feltételeit, majd az MSZMP Ideiglenes Bizottsága február 26-i ülésének döntései alapján a hónap végén a Kádár-kormány elhatározta magát a tényleges megtorlás megindítására (ebben szerepet játszott a közelgő március 15-i dátum is és az ehhez kapcsolódó „Márciusban Újrakezdjük” jelszó¹⁰⁸). A tömeges irányítóját, Biszku Bélát is ekkor, 1957. március 1-jén nevezték ki belügyminiszterré.

Míg azonban Magyarországon a Kádár-kormányt szolgáló újonnan felállított magyar állambiztonsági szolgálat több ezer harcost és felbujtót célzott meg, a Securitate csakis *potenciális* ellenségeket vehetett számba: azokat az erőket (a még tevékeny vasgárdista illegális mozgalmat, a hegyekben rejtőzködő partizánokat és egyéb fegyveres bandákat, a betiltott szektákat, és nem utolsósorban a „cionistákat” és a „magyar nacionalistákat”), amelyek nem annyira a hivatalos ideológia monopóliumára, mint az épülőfélben levő román szocialista állam belső biztonságára jelentettek veszélyt. 1957. január 14-15-én a BM nagygyűlést tartott, amelynek eredményeként kiadták a 70/1957. sz. utasítást a minisztérium központi apparátusának és az állambiztonság tartományi igazgatóságainak címezve. Az ebben az időszakban kiadott és a levéltárakban fellelt BM „operatív” rendeleteket nem távirati úton, hanem küldöncökön keresztül juttatták célba. Több oldalas opuszokról volt szó, amelyeket gyakorlati hasznú „példázatok” és a szervezetek munkájára irányuló kritikák gazdagítottak. A 70. sz. utasítás tartalma részlegesen rekonstruálható a rendelet végrehajtásával kapcsolatban, 1957. február 27-én négy tartományi igazgatóságon (Kolozs, MAT, Iași és Bákó) elrendelt vizsgálatokból.¹⁰⁹ A rendelet előírta, hogy a célszemély baráti és ismeretségi köréből beszervezett ügynökök révén induljon nyomozás azok ellen, akik a „fasisztának” tartott mozgalmak (elsősorban vasgárdisták, magyar nyilaskeresztesek, de cionisták is), vagy a feloszlott történelmi pártok (az 1922-1938 között a Magyar Országos Pártban, valamint Észak-Erdélyben 1940-1944 között az Erdélyi Pártban tevékenykedő magyarokon kívül a liberálisok, a nemzeti parasztpártiak és a független szociáldemokraták) tagjai vagy szimpatizánsai voltak. Az összes felforgató tevékenységgel vádolt szervezet szervezeti felépítését rekonstruálni kellett és minden „hívét” elhelyezni az általános politikai gyanúsítottak nyilvántartásában.¹¹⁰ Érdekes itt megjegyezni, hogy hasonló tervezet látott napvilágot Magyarországon 1957.

107 A találkozóról lásd Ripp Zoltán (szerk.): *Top secret. Magyar-jugoszláv kapcsolatok 1956-1959. Dokumentumok.* Budapest, MTA, 1995, 90-93. p.

108 Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Budapest, Hamvas Béla Intézet, 2001. 42. p.

109 ACNSAS, fond Documentar, dos. 202. 117. f.

110 Uo.

május 15-én, amely meghatározta a büntetendő társadalmi csoportokat, 1956-os szereplésüktől függetlenül. A Zinner Tibor által „haditervnek” minősített rendeletet az 1957. július 2-i PB ülés hagyta jóvá.¹¹¹

Romániában az állambiztonsági szervek elsősorban bizonyos társadalmi csoportokat (vasgárdisták, „magyar fasiszták”, volt „kizsákmányolók”, betiltott szekták tagjai stb.), vagy *földrajzi egységeket* figyeltek meg. Ez utóbbiakon azokat a régiókat kell értenünk, ahol a legnagyobb arányban éltek magyarok (a MAT és Kolozs tartomány), illetve azokat, ahol a legtöbb „szélsőjobboldali elem” vagy „cionista” – azaz a régi cionista mozgalom megmaradt tagjai – volt nyilvántartva (Bákó és Iasi tartományok, ahol jelentős zsidó lakosság élt, illetve erős vasgárdista sejtek működtek 1945 után is). A Securitate tartományi igazgatóságait megbízták azzal, hogy május 6-ig küldjenek a BM-nek egy legfeljebb 15 oldalas, 13 példányban légépelt jelentést, amelyek közül az egyik orosz nyelvű legyen az akkor még román területen tartózkodó aktív szovjet miniszteri tanácsadók használatára.¹¹²

Ezzel párhuzamosan a pártvezetés is foglalkozni kezdett a megtorlás szervezésével. 1957. február 23-án az RMP KV épületében zárt ülést tartottak. A párt részéről Nicolae Ceaușescu elnökölt, aki ezidőtájt kezdett megerősödni, mint a bukaresti vezetés egyik kemény és befolyásos képviselője. A feszült légkörben zajló ülés résztvevői elsősorban a megfigyelés alatt tartott tartományok párt- és állambiztonsági felelősei voltak, és a hosszúra nyúlt vitában először vált központi kérdéssé a magyar kisebbség viszonyulása a magyarországi eseményekhez (62. sz. *irat*).¹¹³ Néhány nappal később, Biszku Béla belügyminiszteri kinevezésével egyidejűleg, az állambiztonsági szervek munkáját már 1952 nyara óta koordináló Alexandru Drăghici PB-tagot az egyesített Belügyminisztérium élére állították. Ezt követően 1957 márciusától 1959 elejéig folyamatosan nőtt a letartóztatások, valamint a megindított eljárások száma.

Az addig elvégzett nyomozati munka értékelése céljából a BM 1957. május 17-én tartott „szakmai” értekezletet Bukarestben. A gyűlés fennmaradt jegyzőkönyve szerint a minisztérium vezetése Drăghici miniszterrel az élén már nem csak a kolozsvári Bolyai Egyetemen uralkodó „liberális”, „nacionalista” légkör megszüntetését, hanem a magyarlakta területeken tevékenykedő nagyszámú magyar párt- és belügyi káder pozíciójának felülvizsgálatát is javasolta, mivel egyesek etnikai (tehát: magyar) szempontokat érvényesítettek munkájuk során (76. sz. *irat*). A gyűlést ráadásul Drăghici személyes és szigorúan titkos utasítása előzte meg április 14-én, amelyet a Magyar Autonóm Tartománybeli állambiztonsági vezetőhöz intézett, s benne engedékenységgel és felületességgel vádolta beosztottját: „A MAT számára annyira fontos magyar nacionalisták vonalán hírszerzési szempontból csak két ügygel kívántok foglalkozni. Nem terveztek

111 Zinner: *A kádári*, i. m. 216–219. p.

112 ACNSAS, fond Documentar, dos. 202. 113. f.

113 ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dos. 113/1957. Az 1957. február 23-i gyűlés jegyzőkönyve, amelyen részt vettek a BM központi káderei, a Securitate tartományi parancsnokai, valamint a tartományi párttitkárok.

semmilyen intézkedést a Fodor Pál-ügyben az ügynökhálózaton és a nyomozáson keresztül összegyűjtött anyag ellenőrzésére, amely ügy nagyon fontos ismerve az, hogy a célszemély Márton Áronnal együtt szervezett egy olyan összeesküvést, amely a népi demokratikus rendszer destabilizálását tűzte ki céljául. Noha a marosvásárhelyi egyetemi hallgatók és a tanári kar körében súlyos népellenes megmozdulások következtek be ezen a téren, nem terveztek semmilyen intézkedést az ellenséges elemek hírszerzési célú megfigyelésére.”¹¹⁴

A feltételezett „ellenségeket” megcélzó egyre szaporodó nyomozások és adminisztratív eljárások (a pártból, az IMSZ-ből vagy a felsőoktatási intézményekből, illetve a gimnáziumokból való kizárás, elbocsátás, kényszerlakhely) 1957 tavaszára elvesztették nemzeti semlegességüket, és az államhoz „hűtlen” csoportokat, elsősorban a magyar kisebbséget vették célba (67., 69., 72. sz. irat).

A belpolitikai offenzívát elősegítette a magyar forradalom leverését követő új világpolitikai konjunktúra is: az Egyesült Államok lemondása a korábban meghirdetett „roll back” stratégiáról, és a szovjet érdekszféra sértetlenségének hallgatólagos elfogadása. Az addig önálló döntésekre képtelen román kommunisták eredményesen tudták kezelni a lengyel és a magyar válság honi visszhangját, és kulcsszerepet játszottak a budapesti forradalom leverésében, majd a Kádár-kormány konszolidálásában. Mindez arra bátorította a bukaresti vezetést, hogy az 1955-ös kudarc ellenére másodszor is felvesse Moszkvában a Romániában állomásozó szovjet csapatok, valamint a szovjet „tanácsadók” távozásának kérdését (57. és 60. sz. irat). A Vörös Hadsereg 1958 nyarán ünnepélyes keretek között távozott Romániából és ezzel egyidejűleg kevésbé zajos módon a központi és helyi közigazgatási szervek „megtisztultak” a szovjet befolyástól és a bukaresti szovjet tanácsadókhoz közeli, nagyrészt nem román származásúak alkotta pártapparátusból.

Romániának a szovjet tömbön belüli növekvő súlyát és a pártvezetők ebből fakadó magabiztosságát tükrözte Chivu Stoica miniszterelnök beszéde az újonnan megválasztott Nagy Nemzetgyűlés 1957. március 19-i megnyitása alkalmából. Stoica sokrétű beszédében többek között kifejtette Románia új „multilaterális” külpolitikai doktrínáját és tévedhetetlen átkötéssel a magyar revizionizmus veszélyének taglalásához érkezett: „A magyar népi hatalom elleni véres támadással egyidejűleg már hallatszott az agresszív körök és az ellenforradalmi bandák hangja, amelyek a Magyarország és a vele szomszédos államok közötti határok revízióját követelték; a revizionista elemek meg is kísérelték, hogy meglobogtassák a horthysták igényeit Erdély, illetve más szomszédállamok területei felett.”¹¹⁵ Stoica a nyugati rádióállomásokat is megvádolta, hogy revizionista felhangú románellenes propagandát folytatnak, amennyiben „a revizionizmust az úgynevezett európai föderalizmus immár lerongyolódott köntösébe akarták öltöztetni”. Az üzenet meglehetősen világos volt, és utólag még egyértelműbbé tette a *Scînteia*-ban, illetve a továbbiakban március 23-án a *Vörös Zászló*-ban is közölt beszéd mellett megjelenő

114 ACNSAS, fond Documentar, dos. 198, vol. 3. 363. f.

115 *Vörös Zászló*, 1957. március 21.

kommentár: „Chivu Stoica elvtárs megállapította, hogy *ma* [kiemelés S. B.] Románia politikája a nemzeti érdekeken, a függetlenségen és az állami szuverenitáson alapul.”¹¹⁶ Nem szabad alábecsülnünk ezeknek a szavaknak a súlyát. Stoica tíz évig volt Gheorghiu-Dej börtöntársa és a főtitkár egyik legközelebbi bizalmasának tartották. Közvetítője és nem megfogalmazója volt a követendő iránynak. A hármas formulát (nemzeti érdek, függetlenség és a területi szuverenitás fokozott védelme), amely a hatvanas évektől a román kommunista rendszer alapját képezte, Gheorghiu-Dej találta ki.

Az 1957 tavaszán kibontakozó széleskörű megtorlási hullámhoz társult néhány hosszú távú intézkedés: a hírszerzői hálózatok átépítése, az ideológiai szigor megerősítése, valamint a társadalmi elit etnikai kicserélése (az etnikai kontraszelekció). A már említett 1957/70. sz. utasítás döntő fontosságúnak bizonyult a kisebbségpolitika szempontjából, mivel 1957 tavaszán a BM beleütközött a magyar lakosságról szóló hiteles információk súlyos hiányába. Ha csak a Magyar Autonóm Tartomány helyzetét nézzük, 1957 januárjáig az úgynevezett „magyar nacionalista vonalon” mindössze 60 informátor dolgozott a több mint 700 ezer lakos között. A Securitate vezetőhelyettesével, Evgeni Tănase tábornokkal és a minisztérium munkáját koordináló szovjet tanácsosokkal folytatott konzultációk sorozatát követően márciusban nagyszabású kampány indult be: alig két hónap alatt 67 informátort szerveztek be (közülük kilencet a marosvásárhelyi orvosi egyetemről, ahol a „munkaterv” húsz beszervezést írt elő), további huszonháromat „reaktíváltak” és harmincötnek a beszerzése „folyamatban” volt (*egy sikertelen beszerzési kísérletről lásd a 97. sz. iratot*). 1958. februárjában a BM-nek a belső reakció elhárításával foglalkozó tartományi alosztálya közel 500 fős hálózattal dolgozott (*93. sz. irat*); két évvel később számuk majdnem megduplázódott, és 1961-ben már meghaladta az ezret.¹¹⁷ Véleményünk szerint az 1957–1958-as rekrutáció fontos keresztmetszetét adja azoknak a társadalom- és mentalitástörténeti változásoknak, amelyek 1956 után mentek végbe (nem csak) Romániában. Megragadják ugyanis azt az átmenetet, amely a diktatúra „államterror” dimenziójából (munkatáborok, koncepciók perek, kínzás alkalmazása) egy diskurzív(abb) dimenzióba vezet át. Gondoljunk itt Ceaușescu 1957 februári beszédére a „minőségi munka” szükségességéről az állambiztonság terén: az 1957 után az „ellenség” köreiből végrehajtott több tízezres beszerzés a leendő diktátor politikai elveinek első gyakorlatba ültetését jelentette.

Egy új, hatékonyabb és „függetlenebb” kommunista állam kiépítésének előfeltétele volt az SZKP XX. kongresszusa, majd a magyar forradalom által megtépázott ideológiai dogmák gyors helyreállítása. A legújabb levéltári kutatások, noha még nem engednek teljes betekintést a román kommunista diktatúra működésében arra engednek következtetni, hogy a magyar forradalmat követő időszakban a sztálinizmus mint *forma* elvesztette konjunkturális jellegét az RMP számára, és

116 Vörös Zászló, 1957. március 23.

117 ACNSAS, fond Documentar, dosar 129, vol. 1., 3 f.

strukturális/államépítő elemmé vált.¹¹⁸ Az 1957-es fordulat második fontos következménye az ideológiai harc újraindítása volt. Ennek első fejezete 1957 júliusában az „elhajlók” (Miron Constantinescu és Iosif Chișinevschi) kizárása az RMP Politikai Bizottságából és Constantinescu eltávolítása az Oktatási Minisztérium éléről. Mindez az RMP KV június 28–29., illetve július 1–3. közötti bukaresti plenáris ülését követte, miközben Moszkvában Hruscsov ellen sikertelen puccsot követtek el, amelyből a szovjet vezető megerősödve került ki. A váratlan moszkvai fordulat némi zavart okozhatott a bukaresti vezetők körében, akik nem kedvelték Hruscsov aktivizmusát és voluntarizmusát. A párton belül tervezett tisztogatás az előzetesen elképzelnél szerényebbnek bizonyult (Constantinescu is KV-tag maradt), illetve az „örök ellenségek” ellen foganatosított intézkedéseket a korábbinál nagyobb körültekintéssel hajtották végre. Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspököt például arra kényszerítették, hogy megszakítsa egyhónaposra tervezett bérnakörútját a Székelyföldön, amely rendkívül kényelmetlen helyzetbe hozta a Magyar Autonóm Tartomány tartományi pártapparátusát, és egyértelművé tette a fennálló rendszer népszerűtlenségét a passzív ellenállást folytató falusi társadalom körében. A másodszeri letartóztatás helyett azonban 1957. június 1-én a belső elhárítás Márton Áron hároméves kényszerlakhely büntetését szorgalmazta, amely a gyulafehérvári püspöki palota elhagyásának tilalmát jelentette.¹¹⁹

1957 nyarat egyrészt gazdasági konszolidációs törekvések (pl. a kormányzati struktúra átalakítása és a minisztériumok számának drasztikus csökkentése), másrészt politikai és társadalmi offenzíva jellemezte. Június 5-én a sajtó közölte a február 25-én elfogadott 33/1957. sz. minisztertanácsi rendeletet, amely két új paragrafust vezetett be a büntető törvénykönyvbe (578/4. és 578/5.), amelyet a szóbeli és fizikai sérelmeket, a „társadalom iránti tisztelet hiányának” és a „szocialista együttélés szabályainak megsértését kívánta büntetni. Ezen bűncselekményeket közigazgatási szabálysértésből büntetőüggé minősítették át, amelyekért 3 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztés járt (ismételt elkövetés esetén).¹²⁰ Néhány héttel később, július 30-án megszorító intézkedések egy újabb sorozatát jelentették be. A *Vörös Zászló* „Egy új és hatékony fegyver a társadalom parazitáival szemben” című közleményében azt írta, hogy a 324/1957. sz. minisztertanácsi dekrétum értelmében a koldusok, a prostituáltak és a „zsebesek” 6 hónaptól 5 évig terjedő börtönbüntetéssel sújthatók.¹²¹ Az Igazságügyminisztérium 1958 áprilisi jelentése szerint Romániában csak 1955–1957 között, meglepően nagy számban, mintegy 150.000 személyt ítélték el kizárólag gazdasági jellegű bűncselekmények miatt a kollektív tulajdon védelméről szóló 240/1955. sz. minisztertanácsi dekrétum alapján. Ugyanakkor, míg az 1955–1956 között elítélt mintegy

118 1956 jelentőségét hangsúlyozza a Traian Băsescu román államfő által létrehozott történész-bizottság (Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România) 2006 őszére készülő jelentés is.

119 ACNSAS, fond Penal, dosar 254 (Márton Áron), vol. 12, 1–2. f.

120 A „társadalomellenes” magatartás elleni Romániában érvényes szabályozás in Mócsy László, „Reglementarea infracțiunii de huliganism în legislația penală a R.P.R.”. *Buletin Universităților Babeș și Bolyai, Seria Științe Sociale*, Cluj, 1956, 121–132. p.

121 *Vörös Zászló*, 1957. július 30.

100.000 személy kétharmadának két évig terjedő büntetéseket kellett letöltenie, egytizedüknél pedig a szabadságvesztés büntetés alkalmazását is felfüggesztették, már 1957 második felében regisztrálják az „enyhe” büntetések százalékarányának lecsökkenését az összes ítélet 40-45%-ára. Az 1958-as dokumentum ugyanakkor a büntetések további szigorítását javasolta: a (nagyjából kétévi fizetésnek megfelelő) 25.000 lej meghaladó károkozás esetén 10 évről 25 év börtönre való emelését, 5 és 10 év közötti büntetést a 10.000 és 25.000 lej közötti kár esetén és végül 3 hónapról 2 évre való emelést a 2000 lej alattira becsült károk esetén.¹²² A Magyar Autonóm Tartományban is elemezték az új rendelkezéseknek mind a „társadalmi” bűncselekményekre, mint például a huliganizmusra, mind a „gazdaságiakra” való alkalmazását (88. sz. irat).¹²³ Az erről készült jelentésből kitűnik, hogy a MAT-ot különösen érintette a szigorítás. 1957 első hat hónapjában 9.592 személyt helyeztek vizsgálat alá. Közülük 7.814-et elítéltek, 1.105-öt börtön-, a többieket pénzbüntetésre.

A mindennapi életet is áthatotta a félelem és megfelelési kényszer: Marosvásárhelyen az 1957. november 7-i ünnepeket megzavaró (minden bizonnyal nem szándékos) áramszünetre pánikszerűen reagált a tartományi pártvezetés és az állambiztonság. Kilátásba helyezték a biztosnak vélt „szabotázs” elkövetőinek elfogását (91. sz. irat). 1957 őszétől a kommunista pártok november 14–16. között Moszkvában lezajlott értekezlete újabb lendületet adott a párton belül és azon kívül a „szembenálló” csoportokkal és egyénekkkel való leszámolásnak. Az RMP vezetőinek döntéseiben ekkor már érezhetően keveredett az ideológiai „megtisztulás” és a „román” kommunista állam építésének ügye. 1957 októberében – öt hónapig tartó előzetes letartóztatását követően – nyilvános és megalázó önkritikára kényszerült Kolozsváron és Marosvásárhelyen az 1956 nyarán rehabilitált Jordáky Lajos, az erdélyi magyar baloldali közélet vezéregyénisége, akit ideológiai revizionizmussal (liberalizmussal) és nacionalizmussal vádolt a pártvezetés. Leleplezését egy évvel később az ún. Földes László-ügy követte. 1956-ban Földes az ideológiai nyitást és a nemzetiségi kultúra ápolását támogatta a kolozsvári *Utunk* főszerkesztőjeként, és emiatt szembekerült úgy a pártvezetéssel, mint a dogmatikus-sztálini vonalat képviselő marosvásárhelyi irodalmi körrel. Az utóbbi feljelentése nyomán belső eljárás indult ellene, aminek következtében Földest publikálási tilalommal és a pártból való kizárással büntették.¹²⁴

A zsidó származású Földes elbocsátása 1958 őszén egy átfogó, az egész állami és pártapparátust érintő tisztogatási folyamatba illeszkedett. 1957–1958 folyamán gyorsan nőtt az RMP taglétszáma, és ezzel párhuzamosan az „egészséges” társadalmi származású (jellemzően fiatal, román nemzetiségű munkás, tisztviselő)

122 ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 12/1958, 37–66. f.

123 ANDJM, fond 1134, dos. 175/1957, 61–73. f.

124 A román országos levéltárban (ANIC) nemrég bukkantunk rá az RMP KV Tudomány- és Kulturális Osztályának vezetőjének feljegyzésére, amelyben 1959 januárjában Pavel Țugu reconstruálja az ügyet. Beszámolójából egyértelműen kirajzolódik a kolozsvári és marosvásárhelyi magyar értelmiségi körök közötti politikai ellentét, amelynek a marosvásárhelyiek feljelentése nyomán vetett véget az RMP vezetése. ANIC, fond CC PCR, Secția Propaganda și Agitație, dos. 28/1959, 16–20. f.

párttagok száma, ugyanakkor nagy mértékben csökkent a *nem román* nemzetiségűek száma, aránya és politikai súlya. Több elemző úgy véli, hogy 1958 elejétől a Gheorghiu-Dej vezette RMP a zsidókkal szemben diszkriminatív, antiszemita politikát folytatott.¹²⁵ 1958 januárjától kezdődően, amikor hat év szünet után ismét lehetségessé vált az Izraelbe való kivándorlás, a több mint 120 ezer jelentkező zsidót (akik közül sokan éppen az antiszemita hangulat miatt iratkoztak fel a listákra) az állam jóval az ország elhagyása előtt megfosztotta állampolgárságától, állásától, párttagságától, sok esetben lakásától. Az országból távozó vagy a félreállított zsidó káderek, hivatalnokok, mérnökök, orvosok helyére tudatosan, a többségi nemzet soraiból kiemelt párt-, állambiztonsági és gazdasági elit lépett.

Ami az erdélyi magyar közösséget illeti, a magyar forradalmat követő időszakban az RMP egyre határozottabban törekedett a (legalább névlegesen) szuverén „magyar” intézmények megszüntetésére vagy a megfelelő román struktúrákba való beolvasztásukra. A folyamat két lépcsőben zajlott. 1957–1958 folyamán és főleg az 1958. június 9–13. közötti RMP KV plenáris ülés nyomán széleskörű „vizsgálatot” tartottak a felsőoktatási és kulturális intézményekben, ahonnan számos hallgatót és oktatót távolítottak el (*az egyik munkatervet lásd a 106. sz. iratban*).

Egyes kutatók inkább a Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958 februári látogatásához kötik a kisebbségpolitikai fordulatot, míg mások csak 1959-re teszik a változás teljes kibontakozását.¹²⁶ A jelenlegi ismeretek alapján nem állítható, hogy Kádár látogatása döntően befolyásolta volna a román belpolitikai mozgásokat. A magyar delegáció egyhetes romániai körútjára feszült időpontban került sor: a román kormányban és az állambiztonsági szervezetben felülkerekedett a Nicolae Ceaușescu és Alexandru Drăghici képviselte „kemény” vonal, amely már 1957 elejétől sürgette a „magyar revizionizmus” felszámolását és a többség–kisebbség reláció új, „hegemonikus” alapokra helyezését. Ráadásul 1958-ra már felszámolták az 1956–1957-ben népszerű ideológiai tételeket, mint a „haladó hagyományok ápolása” vagy a „nemzetiségi arányok érvényesítése”, amelyek segítségével – és Fazekas János KV-titkár felügyelete alatt – az erdélyi magyar pártapparátus kezelni próbálta a magyar lakosság fokozódó politikai és társadalmi elégedetlenségét (64., 65., 84. és 85. sz. irat). Tovább gyengültek a magyar pozíciók Petru Groza volt miniszterelnök 1958. január 7-én bekövetezett halálával. Az erdélyi magyarok elvesztették azt a román politikust, aki addig határozottan és nyilvánosan kiállt az 1945-ben meghirdetett egyenjogúsítási politika mellett.

Az egész erdélyi magyar kérdés egyfajta zsákutcába került 1956 után. A baloldali gondolkodású elit rádöbbsent a sztálini modell kudarcára, és a Romániát

125 Gheorghiu-Dej utolsó éveiben folytatott zsidópolitikáját elemzi Radu Ioanid: *The ransom of the Jews. The extraordinary secret bargain between Romania and Israel*. Chicago, Ivan R. Dee, 2005. A jelenség a bukaresti magyar diplomaták érdeklődését is felkeltette. MOL, KÜM TUK iratok, Románia 1945–1964, XIX-J-1-j-00646. 10. doboz. Bukarest, 1959. január 17.

126 Az első csoporthoz tartozik Tófalvi Zoltán, a másodikhoz Szesztay Ádám és Vincze Gábor.

különösen sújtó politikai liberalizáció hiányát, vagyis a bibói megfogalmazás szerint a *szabadság ügyét*, szorosan összekapcsolta a nemzetiségi jogok kérdésével, vagyis a *nemzet ügyével*, ott ahol nemzet alatt a magyar nemzetet értették, nem az őt integrálni kívánó román állami szerkezetet.¹²⁷

Így magyarázható az 1956 utáni évek legjelentősebb kétoldalú találkozásának teljes kudarca. Kádár János 1958-as látogatásakor Bukarest elvárta a magyar kormány és az MSZMP vezetőinek fellépését minden területi követeléssel szemben. Ugyanakkor a romániai magyar politikai elit is a „védőhatalmi” státus lemondásától remélte az etnikai retorziók megfékezését, de ezzel szembehelyezkedett az erdélyi magyarság többségével, amely Erdély kérdésének felvetését támogatta volna. E tekintetben figyelembe kell vennünk azt a társadalomtörténeti szempontból el nem hanyagolható tényezőt, hogy 1956-ban alig több mint 10 év telt el az 1940–1944-es időszaktól, és elsősorban Kolozsvár és a Székelyföld, valamint a Partium magyar (és – tegyük hozzá – román) lakosságában eleven volt az utolsó „magyar világ” éveinek emléke.

Az 1958. február 26-án kiadott közös nyilatkozatból és a korabeli magyar és román értékelésekből világossá vált, hogy a magyar delegáció mindenben engedett a román félnek.¹²⁸ Kádár János Bukarestben, és Kállai Gyula Marosvásárhelyen kijelentette: „Megmondjuk világosan: nekünk semmiféle területi igényünk nincs. Azt tartjuk, hogy Magyarországnak van épp elég földje és népe, hogy azon – testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel felépítse a maga szocialista hazáját”.¹²⁹ (97. sz. irat).

A delegáció tagjainak nyilatkozatai, ha pillanatnyilag meg is nyugtatták a román vezetést,¹³⁰ nem fordíthatták meg a román kommunista rendszerben jelentkező új tendenciákat (vagyis a társadalom „nemzetiesítését”, a felhivatalosan meghirdetett antiszemitizmust, magyarellenességet és oroszellenességet), amelyeknek újabb lökést adott a szovjet csapatok 1958. május 25-én bejelentett és augusztusban befejezett kivonulása. Ettől kezdve a szembenállók kíméletlen lépésekre számíthattak: Márton Áron politikai/társadalmi befolyásának letöréséhez például nagy nyilvánosság előtti kirakatpert rendeztek. 1958 decemberében Sántha Antal csíkszendomokosi káplánt, a katolikus püspök bizalmasát pedofiliával vádolta meg a csíkszeredai városi népbíróság, amit szerintük azok ellen a falubeli kislányok ellen követett el, akik délutánonként jártak hozzá a templomba hittanórára. Karácsony napján Sánthát 12 évi fogházra ítélték, majd 1959

127 Az egyik legfontosabb kordokumentum erre vonatkozóan Jordáky Lajos 1956-os naplója. Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. *Medvetánc* 1988. 2–3. sz. 282–299. p.

128 A marosvásárhelyi nagygyűlés visszhangjáról: ANJDM, fond 1134, dos. 198/1958. 36–38. f., valamint Vincze Gábor (szerk.): *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Csíkszereda, Pro-Print, 2003, 220–221. p. A magyar delegáció kolozsvári látogatásáról *Maghiari din România*, i. m. 323–324. p.

129 Vincze Gábor kronológiája. In. *Autonóm magyarok? I. m.* 664. p.

130 Hogy még sem nyugodtak meg teljesen, az nyilvánvalóvá vált Kállai Gyula 1959 nyári titkos bukaresti tárgyalásain a román fél magatartásából, amikor az azzal vádolták a magyar pártvezetést, hogy „nem elég éber” a hazai „nacionalista jelenségekkel” szemben. Lásd: Kállai Gyula nem-hivatalos látogatása Bukarestben 1959 nyarán. (Közzéteszi Varga Andrea és Vincze Gábor). *Magyar Kisebbség*, 1999. 1. sz., 89–142. p.

januárjában minden székelyföldi településen pártgyűlésen „értékelték” az ügyét, miközben az RMP Központi Vezetősége részletes tervet dolgozott ki egy Rómától független és a román kommunista államhoz lojális katolikus egyház létrehozására (113. sz. irat).

Az 1958–1959-ben végrehajtott intézkedések – a máig ismeretlen terv a római katolikus egyház megosztására, valamint a jóval ismertebb esetek (a Bolyai Egyetem megszüntetésének bejelentése 1959. februárjában, a MAT területi átalakítása és etnikai „felhígítása” 1960. decemberében, a nemzetiségi iskolák beolvasztása román tannyelvű intézményekbe¹³¹) – egy korábban, már 1957 körül meghozott elvi/politikai döntést érvényesítettek. Az 1956-os magyar forradalom gyökeres fordulatot idézett elő a román kommunista rendszer történetében. Hatására megváltozott Romániának a szovjet érdekszférában elfoglalt helye és belpolitikai síkon a többség-kisebbség viszonyrendszer is.

131 Az iskolaösszevonásokat, román tagozatok létesítését egy 1956 nyári párthatározat, ill. kormányrendelet indította el. (Az utolsó olyan statisztikai évkönyv, mely nemzetiségi iskolastatisztikát is közölt, 1959-ben jelent meg. Ebből kiderül, hogy a „tagozatosítás” már 1956 őszén elkezdődött a Magyar Autonóm Tartomány területén is.

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS A ROMÁNIAI MAGYARSÁG (1956–1959)

IRATOK

I. A XX. KONGRESSZUS UTÁN

1.

Alexandru Drăghici állambiztonsági miniszter beszámolója a Belügyminisztérium munkaértekezletén

Bukarest, 1956. március 14.

Jegyzőkönyv a BM központi Csoportfőnökségeinek¹³² vezetői, valamint a tartományi Igazgatóságok¹³³ és azoknak osztályai¹³⁴ vezetőinek 1956. március 14-15-én megtartott, a felderítő-operatív munkát kiértékelő üléséről, amelyet [március 14-én] reggel 9 órakor Alexandru Drăghici¹³⁵ miniszter elvtárs nyitott meg:

Elvtársak, mai és holnapi ülésünk célja, hogy kiértékeljük munkánkat és munkánk hiányosságait, főként az ügynökök munkájával kapcsolatos hiányosságainkat, és olyan intézkedéseket hozunk, amelyek radikálisan megváltoztatják a jelenlegi helyzetet, felszámolják az ügynökséggel és a biztonsággal kapcsolatos

132 Az eredeti román kifejezés: *Direcțiile centrale*. 1956-ban tíz Igazgatóságból állt a *Securitate* központi apparátusa.

133 Románul: *Direcțiile regionale*.

134 A állambiztonsági tartományi apparátus háromszintű felépítése: Igazgatóság (*Direcția*), Osztály (*Serviciul*), Alosztály (*Birou*).

135 Alexandru Drăghici (1913–1993), kommunista politikus. 1933-ban részt vett az illegális RKP által támogatott vasutas sztrájkban, 1934-től számított pártagnak. 1936-ban börtönbe zárták, és az Ana Pauker-féle perben 9 évre ítélték, amelyet a későbbiekben Gheorghe Gheorghiu-Dej legbelső köréhez tartozó pártvezetővel, Mogyorós Sándorral, Chivu Stoicăval, Nicolae Ceaușescuval és Gheorghe Apostollal együtt töltött le. 1945-től az RKP KB póttagja, 1948 februárjától rendes tagja, 1954-től PB-tag. Felesége a magyar származású Czikó Márta volt (testvérei, Czikó Nándor és Lőrincz a MÁDOSZ aktivistái, 1944 után a Magyar Népi Szövetség vezető testületeinek tagjai). 1950 decemberétől belügyminiszterhelyettes az 1952-ben félreállított Teohari Georgescu mellett, majd utóbbi bukását követően 1952 szeptemberétől a szovjet mintára létrehozott Állambiztonsági Minisztérium (*Ministerul Securității Statului*) vezetője 1953 szeptemberéig. 1953–1957 között a BM-hez tartozó, valóban független szervként működő Állambiztonsági Hatóságot vezette (*Departamentul Securității Statului*). 1957. március 28-tól 1965. július 27-ig belügyminiszter. 1968-ban a Nicolae Ceaușescu által elrendelt belső vizsgálat elmarasztalta A. D.-t az ötvenes évek belügyi túlkapasért. Az 1989-es fordulatig visszavonultan élt; 1992-ben feleségével együtt Magyarországra menekült az ún. román „kommunizmus-per” keretében indított büntető eljárás elől, és Budapesten halt meg 1993 decemberében. A. D. életrajzi adatai: Marius Oprea: *Banalitatea răului. O istorie Securității în documente* . Iași, Polirom, 2002, 550-551. p.; Florica Dobre (szerk.): *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar* , București, Editura Enciclopedică, 2004, 231. p.

hiányosságainkat. (Felolvassa a felderítő-operatív munka terén tapasztalt hiányosságokat tárgyaló bevezető jelentést, és utána megadja a szót a hozzászólóknak.¹³⁶)

Drăghici bevezető beszéde az 1956. március 14-i ülésen:

Az amerikai és angol imperialisták háborús készülődéseik közepette kiemelt figyelmet fordítanak a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen irányuló kriminális aláaknázó- és kémtevékenységre. A Belügyminisztérium (BM) birtokában levő *fontos* [kihúзва] adatokból kiderül, hogy az utóbbi időben az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és a többi imperialista ország kormányai *radikális* [kihúзва] intézkedéseket hoztak kém szolgálataik átszervezése és hatókörének tágítása végett. Ezeknek az intézkedéseknek a célja a Szovjetunió és a szocialista tábor többi országai ellen irányuló ármánykodás felerősítése.

A Szovjetunió és a népi demokráciák állambiztonsági szerveitől elszenvedett számos támadás arra indították az imperialista kém szolgálásokat és a hozzájuk tartozó elemeket, hogy változtassanak és újítsák meg bűnös tevékenységük formáit és módszereit, azáltal, hogy még inkább titkosítsák azokat, hogy jobban tudjanak védekezni szerveink támadásaival szemben. Az utóbbi időben az imperialista kémhálózat mind állhatatosabban próbál információkhoz jutni és bejutni azokba a szektorokba, ahol a fontos államtitkokat, a mozgósítási terveket, a betűkulcsokat tárolják, a védelmező egységekbe, katonai egységekbe, s főképp a nagy egységek parancsnokságaira. E kriminális tervek megvalósításában az imperialista kémhálózatok országunkban komoly támaszt kapnak a hatalomtól félreállított osztályoktól, azoktól a személyektől, akiknek családi vagy üzleti kapcsolatai vannak a kapitalista országokban, a vasgárdistáktól, a parasztpártiaktól, az emigráció ellenforradalmi szervezeteitől, akik múltbeli tevékenységük, osztályhelyzetük és kapcsolataik révén beszervezhetőek és felhasználhatóak.

A BM birtokában lévő adatokból kiderül, hogy a vasgárdisták, parasztpártiak, jehovisták, a reakciós katolikus papság és más ellenséges elemek bűnös tevékenységüket fokozták, újraszerveződnek, konspirálnak és nyílt akciókat szerveznek a szocializmus építésének megakadályozására országunkban. A belső reakció szervezkedése is fokozódik, mivel számos fanatikus vezető elem szabadult most ki a börtönből, akinek nagy tapasztalata van a földalatti munka terén.¹³⁷

Az ellenséges elemek számos diverziót, szabotázszt szerveznek és követnek el, vasúti eltérítéseket és katasztrófákat idéznek elő, levágják a telefonvonalakat, gyújtogatnak, robbantanak, megrongálják a berendezéseket és felszereléseket, ellenforradalmi tartalmú röpiratokat terjesztenek, nyilvánosan agitálnak és bujtogatnak, terrorcselekményeket és más hasonló ellenséges tetteket követnek el. Erre a helyzetre az állambiztonsági szervek a legtöbb esetben megkésve reagáltak, sok

¹³⁶ A vitát nem közöljük.

¹³⁷ Utalás a Nagy Nemzetgyűlés 1955. szeptember 24-i 421. sz. dekretumára, amely amnesztiát hirdetett meg a 10 év alatti büntetést letöltő politikai elítélteknek. Ennek köszönhetően több, mint 10 ezer fogoly szabadult, köztük sokan a történelmi pártok, a vasgárdista mozgalom vagy a betiltott vallási szekták hívei voltak.

esetben nem voltak képesek az ellenség büntetteinek megelőzésére, a tett elkövetése után pedig nem tudtak a bűnöző elemek nyomára akadni. Számos állambiztonsági szerv várakozó, védekező álláspontra helyezkedett, kilátások és eredmények nélküli begyöpösödött munkát végez. Erősen megnyilvánul a passzivitás, képtelenek az ellenség terveinek megismerését és leleplezését célzó támadó akciókra. Ennek a tényállásnak a legfőbb oka az ügynökök rendkívül kezdetleges munkájában keresendő, valamint abban, hogy a központi és tartományi szervek nagyon kevés képzett ügynököt foglalkoztatnak. [...] Parancsokon és utasításokon keresztül többször felhívtuk a biztonsági dolgozók figyelmét arra, hogy az ellenséges elemek földalatti tevékenységének felfedezése és leleplezése csak képesített ügynökök munkájával érhető el. Ennek ellenére számos dolgozó a központi és tartományi, de főként a járési apparátusokból nem ültette gyakorlatba ezt a parancsot, nem hoztak létre képesített ügynökhálózatokat, s ebből kifolyólag ügynökségeink nagy része képtelen volt az imperialista kémszolgálatok ügynökeit felfedezni, s az ellenforradalmi elemek államunk ellen folytatott kriminális tevékenységét leleplezni. [...] A BM birtokában lévő adatok azt mutatják, hogy az imperialista kémszolgálat behatolt a katonai egységekbe, ahonnan hazánk védelme szempontjából nagyon fontos dokumentumokat sikerült kicsempésznie; ugyanakkor a katonai kémelhárító szervek, a hozzá nem értő ügynök miatt, hosszú időn keresztül nem voltak képesek a kémeket beazonosítani. Az utóbbi időben a kapitalista országok számos diplomatája – főként amerikaiak és britek – gyakran szállt ki Kolozsvárra, Sztálinvárosba [Brassó], Konstancára és más helyekre, ahol különböző elemekkel lépett kapcsolatba. Ezeket viszont az állambiztonsági szolgálatok nem azonosították, nem foglalkoztak velük és nem próbálták az említett kapcsolatok természetét feltárni. Ezenkívül [a diplomaták] számos katonai egységet és fontos gazdasági objektumokat látogattak meg, kérdés nélkül megtalálva ezeket, amiből az a következtetés vonható le, hogy már Bukarestből pontos információkkal rendelkeztek velük kapcsolatban. Mindez azt bizonyítja, hogy a állambiztonsági szervek ügynökei képtelenek a kémek földalatti világába behatolni, megnyerni bizalmukat, és időben értesíteni a biztonsági szerveket kriminális terveikről. A kémelhárítás elfogadhatatlan helyzetéért a legfőbb felelősség a központi és tartományi igazgatóságok vezetőit terheli, akik, bár többször figyelmeztettem őket, hogy közvetlenül foglalkozzanak a kémkedés elleni harc vezetésével, legtöbbször felelőtlenül a véletlenre bízták ennek a munkának a lefolyását. A miniszteri központ és a tartományi igazgatóságok állambiztonsági szervei gyenge, képzetlen és eredmények nélküli munkát végeznek, és csak a belső reakcióval szemben lépnek fel. [...]

Bűnös tevékenységükben a vasgárdisták az államapparátusba próbálnak beépülni, felelős pozíciókat elfoglalni, és továbbra is próbálnak új tagokat és bizalmi embereket toborozni, főként a fiatalság és az értelmiség körében. A vasgárdisták immár a nyílt fellépésre tértek át, szabotázs-akciókat szerveznek, diverziót és terrort keltenek; a mezőgazdaság szocialista szektorára összpontosítják figyelmü-

ket, s arra buzdítják a dolgozó parasztokat, hogy lépjenek ki a termelészövetkezetekből és a társulásokból, vonják ki magukat az állammal szembeni kötelezettségek alól, és más hasonló kriminális akciókat visznek véghez.

Az állambiztonság kevés információval rendelkezik a vasgárdisták illegális tevékenységét illetően, kevésbé ismerik fennforgató tevékenységük módszereit és formáit, nem dolgoztak ki és nem eszközöltek komoly terveket az országon belüli vezető gócpont felfedezését illetően, de a külföldi vasgárdista központba való beépülésre vonatkozóan sem. Adataink vannak arról, hogy a vasgárdisták tevékenységét egy külföldi központ direktívákon keresztül irányítja, de az állambiztonsági szervek nem ismerik ezeknek a direktíváknak a bejövő útvonalát, sem a létező kapcsolathálókat. Több fontos jelzést kaptunk arról, hogy a felozlatott burzsoá pártok volt vezetőinek és aktív tagjainak ellenforradalmi tevékenysége fokozódott, újra felvették ellenséges kapcsolataikat, pártjaik illegális központi vezetőségének felélesztésével próbálkoznak, és népi demokrata államunk elleni nyílt akciókra bujtogatnak. [...] Állambiztonsági szerveink semmiféle gyakorlati intézkedést nem hoztak a „történelmi” pártok vezető elemei és a külföldön tartózkodó vezetők és emigrációs központok közötti illegális kapcsolatfenntartás felfedezése és feltartóztatása érdekében; semmiféle komolyabb felderítő tervet nem dolgoztak ki az emigráció jelentősebb képviselőivel való kapcsolatfelvételre, valamint ügynökeink beépítésére annak vezető központjaiba. Népi demokratikus államunk ellen irányuló fokozottan ellenséges magatartást tanúsít a reakciós papság is, főként a katolikus népellenes elemek és a kolostorok szerzetesei, Jehova tanúi és más vallási szekták. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy ezek a katolikus, jehovista és más, a reakciós papsághoz tartozó elemek szintén fokozott kémtevékenységet folytatnak, sikeresen felvették a kapcsolatot a külföldi vallási központokkal, akiknek kémjelentéseket küldenek. A központi és tartományi állambiztonsági szervek gyengén lépnek fel az említett elemekkel szemben, nem sikerült kellőképpen beférkőzni közéjük, nem sikerült beépíteniük ezek vezetésébe hozzánk hű elemeket, akik a rájuk bízott biztonsági feladatokat végigvihetnék. Köztudott, hogy a Román Népköztársaság ellen irányuló tevékenységeket főként a burzsoá pártok volt vezető káderei, a földbirtokosok, gyárosok, kulákok, a burzsoá állami apparátus vezető káderei és ezeknek a pártoknak volt tagjai fejtik ki, akik népi demokratikus rendszerünk megbékíthetetlen ellenségei. Pontosán ezért nagyon fontos, hogy az állambiztonsági szervek ezekre a kategóriákra összpontosítsák figyelmüket. Mindezek ellenére nem foglalkoznak érdemben a volt burzsoá pártok vezetőinek és aktív tagjainak beazonosításával, nyilvántartásba vételével és felderítő jellegű követésével, nem rendelkezünk ezek soraiban megfelelő számú felülvizsgált ügynökkel, akik időben jelenthetnének gonosz terveikről. 1955 folyamán több ellenforradalmi tartalmú röpirat jelent meg, egyik másik százas példányszámban, több száz névtelen fenyegetés érkezett az állami és pártszervek helyi és központi szerveihez; mindez az ellenség konkrét tevékenységének bizonyítéka. Az ellenséges fecnik nagy része nem került forgalomba, így a

szerveket nem sikerült beazonosítani, s megbüntetni, úgyhogy ezek továbbra is folytathatják ellenséges tevékenységüket.

A belső reakcióval folytatott küzdelem hiányosságaihoz nagyban hozzájárult a BM III. Csoportfőnökség,¹³⁸ amely nem ellenőrizte, mennyire hatékony a tartományi Igazgatóságok munkája a vasgárdisták, a reakciós katolikus papság, a szektások és a burzsoá pártok volt tagjai ellenséges tevékenységének felfedezését és megtorlását célzó felderítő-operatív intézkedések megszervezésében. [...]

Összegzőképpen, az állambiztonsági szervek munkáját értékelve kitűnik, hogy az ellenséggel szembeni küzdelem legfőbb hiányosságai annak tudhatók be, hogy az ügynökhálózatot, amely a harc alapeszköze, hibásan állítják össze, rosszul nevelik és irányítják. A minisztérium számtalanszor felhívta a figyelmet egy olyan hálózat megteremtésének szükségességére, mely képes tájékoztatni mindenről, amit csak az ellenség tervez. Parancsok és utasítások kerültek kidolgozásra, melyek konkrét intézkedéseket tartalmaztak a hálózat munkájának javítására, ennek ellenére a legtöbb központi és tartományi igazgatóság továbbra is felelőtlen munkát végzett, minek következtében a biztonsági szervek hírszerzői hálózatainak nagy többsége jelenleg is gyenge minőségű és hozzá nem értő. A központi csoportfőnökségek és a tartományi igazgatóságok kevés képesített informátorral dolgoznak, mivel e szervek vezetői nem követelték meg az állambiztonsági tisztektől a képesített hálózat létrehozását. A központi és tartományi apparátus biztonsági dolgozói – főként a járásokban – gyakran képzetlen ügynökhálózatra támaszkodtak. Az informátorok közt sok az őszintétlen, félreinformáló elem, illetve a kettős ügynök, aki az ellenség környezetében él, ismeri terveit, s ahelyett, hogy minket tudósítana, maga is részt vesz az ellenforradalmi akciókban. Az ellenség felhasználja őket, hogy megtudhassa a biztonsági szervek szándékait és hogy minket félreinformáljon. A toborzások nagy része pontos cél nélkül történt, nem fordítottak figyelmet sem az ellenséges elemek koncentrációjára, sem politikai hovatartozásukra, sem gyenge pontjaikra, sem azokra a helyekre, ahol gyakrabban fordult elő gyanús szabotázs és diverzió, vagy más esetekre, melyekben a biztonsági munka ezt megkövetelte volna. Számos esetben vasgárdista, parasztpárti, liberális, stb. vezetőket szerveznek be, hogy így kövessenek kisebb funkciókban lévő, vagy egyszerű tagokat, akik valamikor az illető vezetése alá tartoztak; erről az állambiztonsági tisztek úgy gondolják, hogy informátoraik vannak az ellenséges elemek környezetében, és megismerhetik ezek tevékenységét. Így egyes célhelységeken – főként falvakon – beszervezik a fészek¹³⁹ vezetőjét, a Nemzeti

138 A BM III. Csoportfőnöksége a belső reakció elhárításáért felelt.

139 Románul *cuib*. A „fészek” volt az 1927-ben párttá szervezett, Corneliu Zelea Codreanu vezette szélsőjobboldali, fasiszta mozgalom legkisebb szervezeti egysége (ezt követte a *garnizoană*, szó szerinti fordításban „helyőrség”). A „fészek” tagjainak számát három és kilenc között határozták meg; ha ezt meghaladta, új „fészket” létesítettek a mozgalom fejlődésének, majd az 1938 utáni likvidálását követően földalatti túlélésének érdekében.

Parasztpárt¹⁴⁰ vagy a Nemzeti Liberális Párt¹⁴¹ szervezetének volt vezetőjét, s így ellenőrzik az illető szervezetek tevékenységét, melyeket éppen az illető ügynök vezet. A hálózatba nagyszámú képzetlen ügynököt vontak be, és amikor nem váltak be egyszerűen ejtették őket, majd ugyanolyan számban újabbakat szerveztek be; az így kialakult állandó fluktuáció a biztonsági szervek munkamódszereinek kiszivárgásához vezetett.¹⁴² A képesítés nélküli hálózat működtetése végett az állambiztonsági tiszteknek sok idejükbe került a hozzá nem értőkkel való kapcsolattartás, és az is, hogy fenntartsák a látszatát annak, hogy megfelelő ügynökséggel rendelkezünk, hogy folyik a munka. Ugyanakkor az ilyen informátorok léte nagy veszteségeket okozott az államnak, a biztonsági munka komolyságát csökkentette, az állambiztonsági tiszték is gyenge oktatásban részesültek, és semmiféle konkrét eredményt nem sikerült felmutatni az ellenséggel való küzdelem terén sem. Le kell mondanunk az ilyen informátorokról, amennyiben azt szeretnénk, hogy emelkedjen a munka szintje és fokozódjon a biztonsági szervek harciassága az imperialista kémiszolgálatok és a belső reakció gonosz tevékenységének felfedése és felszámolása terén. [...] Jelenleg is előfordul, hogy az állambiztonsági tiszt zsúfolt helyeken, utcán, a biztonsági szerv székhelyének közelében vagy más meg nem engedett helyen találkozott a képesített ügynökökkel, nem elemezte ki jegyzeteiket, nem határozta meg pontosan feladataikat. Vannak esetek, mikor az operatív dolgozók az ügynökökkel való találkozásaik megszervezését személyes érdekeiknek rendelték alá, nem voltak tekintettel azok körülményeire és lehetőségeire, és nem törődtek az ügynök fedezésével és védelmével. Nagyon fontos, hogy az állambiztonsági tiszt tanácsadó és oktató jellegű beszélgetéseket folytasson felelős, elhivatott, hozzáértő ügynökökkel, elvi munkakapcsolatot létesítsen velük, és győzze meg őket arról, hogy becsületteljes feladatot látnak el. Nagy hiányosságok vannak a rezidensekkel való munka terén is.¹⁴³ A rezidensek nagy többségét véletlenszerűen alkalmazták, minden előtanulmány nélkül, sokszor anélkül, hogy egyáltalán szükség lett volna rájuk. Amikor a tartományi és járási szintű állambiztonsági szervek eltávolították a hálózatból a párttagokat, automatikusan a rezidensek kategóriájába sorolták be őket, de nem vizsgálták meg, hogy képesek-e rezidentúrát fenntartani. Így nem egyszer fordult elő, hogy erőltetett módon hoztak létre szükségtelen és értelem nélküli rezidentúrákat. A központi és tartományi biztonsági szervek munkájának felsorolt súlyos hiányosságai annak tudhatók be, hogy nem tartották be az utasításokat. Számos tartományi parancsnok, ügyosztályvezető és járási felelős nem követelte meg az alárendelt appará-

140 A Iuliu Maniu és Ion Mihalache vezette Nemzeti Parasztpárt (*Partidul Național Țărănesc*) 1926-ban jött létre az erdélyi Nemzeti Párt és a besszarábiai Parasztpárt egyesülésével. A királyi diktatúra bevezetésével (1938) megszüntették, majd 1944 után ellenzékben működött az 1947-ben megtörtént feloszlásig.

141 Az 1875-ben létrehozott Nemzeti Liberális Párt (*Partidul Național Liberal*) 1922–1926, 1927, 1927–1928, valamint 1933–1937 között kormányozta az országot, elsősorban a regáti (bukaresti) gazdasági és politikai érdekesoportokra támaszkodva. A királyi diktatúra bevezetésével (1938) megszüntették, majd 1944 után ellenzékben működött az 1947-ben megtörtént feloszlásig.

142 Értsd: veszélybe került a konspirativitás elve.

143 Az állambiztonsági fogalomtár rezidensnek nevezi az állambiztonsági hálózat olyan titkos munkatársát, aki alkalmas hálózati személyek egy csoportjának vezetésére.

tustól az utasítások szellemében végzett minőségi munkát, hanem eltúrta a hiányosságokat és az elhajlásokat, nem hozta meg a megfelelő intézkedéseket azok ellen, akik kivonták magukat a munka alól, vagy maguk is durva elhajlásokat követtek el, és szégyent hoztak az állambiztonsági munkára.

[kézzel]: A jövőben nem tűrhető el ez a helyzet. Át kell szervezni a teljes operatív-felderítő munkát, kompetens ügynököket kell toborozni, akik képesek beépülni az ellenséges csoportosulások soraiba. Hozzáértéssel és kellő komolysággal kell megszervezni az ügynökök nevelését és vezetését az ellenséges csoportosulások soraiban, ahonnan tájékoztatnak majd minket az ellenség terveiről, a népi-demokrata államunk ellen tervezett akcióikról. Ilyenképpen az állambiztonsági szervek képesek lesznek előrelátni és megakadályozni az ellenség bűnös terveit.

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Documentar, dosar 103, 1-14. f. Géppel írt, román nyelvű szövegről készült fordítás.

2.

Jordáky Lajos naplója¹⁴⁴

Kolozsvár, 1956. március 15.

Ma az egyetemen kurzusom két óráját az 1848-as magyar forradalomnak szenteltem. Nemzeti és nemzetközi jelentőségéről beszéltem (...) A diákok ünneplő öltözetben vártak. Éreztem, mennyire együttérzünk, diákok és én a márciusi ifjúsággal és nemes emberi, haladó forradalmi eszményeikkel (...¹⁴⁵) Március szelleme él és hat ma is lelkünkben, és hiszem, hogy nagy tettekre ösztönöz.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2-3. sz., 282. p.

144 Jordáky Lajos (1913–1974), szociáldemokrata-kommunista politikus, szakszervezeti vezető, közíró, egyetemi oktató (1945–1947, 1955–1957), majd a kolozsvári Történettudományi Intézet kutatója (1958–1974), az erdélyi magyar autonomista baloldal kiemelkedő egyénisége volt. J. L. kolozsvári nyomdász családban született. Apja 1901-től volt tagja a Szociáldemokrata Pártnak. 1933-ben belépett a szociáldemokrata pártba, 1935-től a *Korunk* külső munkatársa, 1940-től a budapesti *Népszava* kolozsvári szerkesztője. Az „Észak-Erdélyi Köztársaság” hónapjaiban (1944 november –1945 március) az Országos Demokrata Arcvonal észak-erdélyi VB társelnöke. 1945-től az RKP tagja, az erdélyi tartományi pártbizottság vezetője. Nacionalizmus vádjával zárták ki 1946-ban, amikor a Jordáky-féle csoportot legyőzte a Luka László bizalmasa, Jakab Sándor vezette centralista vonal. Politikai nézetei miatt négyszer tartóztatták le a magyar (1942), majd a román hatóságok (1952–1955, 1957, 1964). A Molnár Gusztáv által 1988-ban közzétett naplót J. L. 1933-tól haláláig vezette. 1956. március–1957. március között J. L. élénk politikai és tudományos tevékenységet fejtett ki. 1957 áprilisi letartóztatása részben az 1956-os ellenzéki magatartása, részben a Dobai István-féle ENSZ-memorandumban játszott szerepe váltotta ki (71. és 77. számú irat). A napló eredeti kézírásos változatát részben a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület kézírattára, részben a budapesti Politikatudományi Intézete őrzi.

145 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

3.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. március 31.

A személyiség [sic] kultuszának a megszüntetése. Sztálin elleni támadások. Tito újabb követelései. Szociáldemokraták visszautasítása. Rajk teljes és nyilvános rehabilitálása¹⁴⁶ (...¹⁴⁷). Pereg és még hozzá gyorsan a világtörténelem filmje (...¹⁴⁸). A szocializmus felé megy kétségtelenül a világ. A szocializmus azonban csak az emberi szabadságra és az igazságra építheti a maga rendszerét. Csak ezáltal több, mint bármilyen más rendszer.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2-3. sz., 282. p.

4.

A Román Munkáspárt Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve¹⁴⁹ (részlet)

Bukarest, 1956. április 3.

1956. április 3–12. Gyorsírásos szöveg átirata az RMP Politikai Bizottságának üléséről, amelyen Miron Constantinescu¹⁵⁰ és Iosif Chișinevschi a Ny. Sz. Hruscsov által az SZKP XX. Kongresszusán bemutatott jelentésből kiindulva bírálta a pártbeli állapotokat és Gheorghe Gheorghiu-Dej¹⁵¹ személyi kultuszát.

1956. április. 3.

Jelenlévő elvtársak: Gheorghe Apostol¹⁵²

Emil Bodnăraș¹⁵³

146 Kolozs tartomány magyar nyelvű napilapja, az *Igazság* 1956. március 31-én közölte Rákosi Mátyásnak, az MDP első titkárának beszédét a Heves megyei aktivagyűlésen, amelyben Rajk László perének felülvizsgálatát kezdeményezte.

147 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

148 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

149 Az általunk felhasznált eredeti román nyelvű forrásgyűjteményhez híven, a 4., 5., 6. sz. iratoknál dőlt betűben tüntettük fel Gheorghe Gherghiu-Dej kézírásos feljegyzéseit a jegyzőkönyvek margójára. Az RMP első titkára gyakran látta el megjegyzésekkel a hozzá kerülő iratokat: pl. Nagy Imre snagovi naplóját (Ileana Ioanid: *Nagy Imre. Însemnări de la Snagov*, Iași, Polirom, 2004).

150 Miron Constantinescu (1917–1974), értelmiségi-polgári családban nevelkedett kommunista politikus. 1935-től vett részt az illegális mozgalomban. 1944-től az RKP hivatalos lapja, a *Scântea* főszerkesztője, majd az RMP KB (1946–1961) és PB tagja (1948–1957), az Állami Tervbizottság elnöke (1949–1955), oktatási és művelődésügyi miniszter (1956. november 24.–1957. július 16.). Az 1957-es politikai bukását követően főiskolai, majd egyetemi tanár, a *Ștefan Gheorghiu* pártakadémia rektora (1970–1972), több szociológiai és történeti munka szerzője vagy szerkesztője.

151 Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965), vezető kommunista politikus, az RKP/RMP első titkára (1945–1954, 1955–1965). 1930-tól az illegális mozgalom tagja, 1933-ban 12 év kényszerszolgálatra ítélték, 1944-ig börtönben ült. 1945 után közlekedésügyi és ipari miniszter, a Minisztertanács első helyettese (1948–1952), 1952–1954 között miniszterelnök és az RMP első titkára is volt.

152 Gheorghe Apostol (1913–), kommunista politikus. 1934-től tagja az illegális kommunista mozgalomnak, emiatt 1937-ban 3 év börtönre ítélték. 1941–1944 között más vezető kommunista politikusokkal együtt a Târgu-Jiu-i táborba internálták. 1945 után a szakszervezeti tanács elnöke, a Minisztertanács alelnöke (1952–1954, 1961–1967), az RMP első titkára (1954. április–1955. október). A hetvenes-nyolcvanas években diplomáciai vonalra került (Argentína 1977–1983, Brazília 1983–1989).

153 Emil Bodnăraș (1904–1976), kommunista politikus. 1924-től tagja az illegális kommunista mozgalomnak,

Petre Borilă¹⁵⁴
 Nicolae Ceaușescu¹⁵⁵
 Iosif Chișinevschi¹⁵⁶
 Chivu Stoica¹⁵⁷
 Miron Constantinescu¹⁵⁸
 Alexandru Drăghici
 Gheorghe Gheorghiu-Dej
 Mogyorós Sándor¹⁵⁹
 Constantin Pârvulescu.¹⁶⁰

Napirendre javasolják az RMP KV plenáris ülésének előestéjén a PB által, valamint a plenáris vitáin felvetett kérdések megtárgyalását, mégpedig:

- A Belügyminisztérium különleges bíróságai;
- Néhány köztörvényes bűnöző kivégzése;
- Jogtalan letartóztatások;
- Az Á[llami] T[erv]B[izottság] néhány tagjának és Miron Constantinescu elvt.-nak a Belügyminisztérium hírszerző szervei általi követése;
- Az a kijelentés, hogy a PB-ban félnek beszélni;

1932-ben katonatisztként dezertált a Szovjetunióba, ahol az OGPU/NKVD irányítása alatt dolgozott. 1935-ben lebukott, és 10 év kényszermunkára ítélték. Büntetését Karánsebesen töltötte 1942-ig. Szovjet megbízottként az 1944 augusztusában a Ion Antonescu marsallt megbuktató palotaforradalom háttérirányítója, 1948–1976 között az RMP PB tagja, honvédelmi miniszter (1950–1955) és miniszterelnök-helyettes (1954–1965).

- 154 Petre Borilă (Jordan Drăgan Rusev, 1906–1973), bolgár származású kommunista politikus. 1924-től tagja az illegális kommunista pártnak, többször letartóztatták Romániában és Bulgáriában. Részt vett a spanyol polgárháborúban, majd Moszkvában élt a második világháború alatt. 1945 után KB-tag (1948–1969), PB-tag (1952–1969), 1949–1950-ben honvédelmi miniszterhelyettes tábornoki ranggal. 1956-ban a Minisztertanács első elnökhelyettese volt.
- 155 Nicolae Ceaușescu (1918–1989), kommunista politikus, államfő. 1933-ban tartóztatják le kommunista tevékenység vádjával, majd 1944-ig több ízben ítélték el (1936, 1939), összesen 6 évet töltött börtönben Doftanán, Jilaván, Karánsebesen és Târgu-Jiuiban. 1945 után KB-tag (1945–1989), PB-tag (1955-től), a Titkárság tagja (1954-től). 1949–1950-ben mezőgazdasági miniszterhelyettes, 1950–1954 között honvédelmi miniszterhelyettes tábornoki ranggal, 1956. januárjától az RMP KV agrár- és adminisztratív osztályainak felelőse. 1965-től az RKP főtitkára, 1974-től a román szocialista köztársaság elnöke volt. A hetvenes évektől egycsaládos uralommá alakította át a román kommunista rendszert; 1989. december 25-én végezték ki feleségével együtt.
- 156 Iosif Chișinevschi (Iosif Rotman, 1905–1962), kommunista politikus. 1928-től tagja az illegális mozgalomnak, 2 év 6 hónap börtönre ítélték. 1930–1933 között Moszkvában tanult a Komintern akadémiáján, 1936–1941 között az illegális RKP Titkárságának tagja majd 1945 után KB-tag (1960-ig), PB-tag (1948–1957), és az RMP Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda osztályának vezetője (1948–1957). 1957-es félreállítását követően a *Casa Scântei* nyomdaipari vállalat igazgatójává nevezték ki.
- 157 Chivu Stoica (1908–1975), kommunista politikus. 1931-től tagja az illegális kommunista pártnak. Részt vett a bukaresti *Grivița* üzem 1933-as sztrájkmozgalmában, 1934–1944 között különböző börtönökben és munkatáborokban töltötte le 12 éves büntetését. 1945 után Gheorghiu-Dej, a párt első titkára és volt börtöntársa bizalmi embere lett: PB-tag (1945–1948, 1952–1965), a Titkárság tagja (1961–1969), 1955. október 4-től 1961. március 21-ig a Minisztertanács elnöke.
- 158 Miron Constantinescu 1949–1955 között az Állami Tervbizottság elnöke volt.
- 159 Mogyorós Sándor (1911–1969), magyar származású kommunista politikus. 1929-től az illegális RKP tagja. 1936-ban letartóztatták és közel 10 évre ítélték el az Ana Pauker féle perben. 1944-ig börtönben ült. 1945 után Luka László (Vasile Luca) után a legmagasabb funkciót betöltő magyar nemzetiségű pártfunkcionárius: PB-tag (1948–1968), az RMP KV titkára (1948–1954).
- 160 Constantin Pârvulescu (1895–1992), kommunista politikus. 1921-ben az RKP alapító tagja, 1926-ban szerez diplomát a moszkvai egyetemen. A harmincas években az illegális párt Titkárságának tagja és Erdély-felelőse (1933–1935). 1935-ban Prágában tartóztatták le és 1944-ig börtönben ült Romániában. 1945 után PB-tag (1952–1960), az RKP/RMP KV Ellenőrző Bizottságának elnöke (1945–1960).

- A Sz[ovjetunió] K[ommunista] P[árt] XX. Kongresszusán részt vevő küldöttség jelentése elkészítésének szándékos halogatása;
- Alexandru Drăghici elvt. elvtársiatlan kirohanása Emil Bodnăraş elvtárral szemben.

Szót kér Miron Constantinescu elvt.:

Nagyon fontos a Politikai Bizottság mai ülése. A kérdés többszöri feldolgozása ellenére a teljes pártaktíva még mindig a személyi kultusszal foglalkozik. A személyi kultusznak nálunk is számos hatása volt, és nálunk is több hiányosság van, ami a munkamódszereket illeti (Lenin az 1921-ben megtartott X. kongresszusi beszédét idézi a munkamódszerekről). A Pártunk II. kongresszusa által kitűzött feladatok megvalósításához egységre van szükség. 1952-től, a jobboldali elhajlás felszámolásától pártunkban végbement egy megtisztulás. Megszilárdult, egységesé vált a vezetés és helyes a pártvonal. De egy ideje olyan aggasztó jelek tűntek fel, amelyek engem nagyon megdöbbentettek. Rámutatok ezekre időrendi sorrendben. Ismeretesek azok a visszaélések, amelyeket a Belügyminisztériumban követtek el Teohari Georgescu idejében.¹⁶¹ Úgy véltem, Teohari Georgescu eltávolítása után a dolgok meg fognak változni. Mégis számtalan abnormális és aggasztó dolog maradt a Belügyminisztérium tevékenységében. A gyakorlat azt mutatja, hogy a Securitate egyes szervei könnyen az önkényesség talajára tévednek. Utalni fogok néhány 1953-as megnyilvánulásra:

1. A BM szerveinek a tartományi pártbizottságokkal való kapcsolata továbbra sem kielégítő. Az 1953 augusztusi KV plénum előirányzatait nem követték teljes mértékben.

2. Sokat foglalkoztatott a BM különböző minisztériumokban és központi szervezetekben a vezetők tudta nélkül folytatott ügynöki tevékenységének kérdése, különösen amikor ezek [a vezetők] a KV, valamint a PB tagjai voltak.

Hat-hét éven át, amíg az Állami Tervbizottságnál [a továbbiakban ÁTB] dolgoztam, soha nem kaptam semmilyen tájékoztatást az ottani ügynöki hálózat tevékenységéről. Senki sem jött, hogy felhívja a figyelmemet az ÁTB-beli egészségtelen megnyilvánulásokra, és más úton-módon sem kaptam semmilyen iránymutatást ÁTB-vel foglalkozó belügyi tisztek részéről. És ez így ment egészen 1955 végéig. Ebben az időszakban meglepő dolgok fordultak elő. Emlékszem Maria Jerca ügyére, aki a Pénzügyi Mérleg Egybehangelésének Igazgatóságán dolgozott, a Közigazdasági- és Terv Intézetben végzett,¹⁶² tagja volt a IMSZ-nek,¹⁶³ és aki egy

¹⁶¹ Teohari Georgescu (1908–1976), kommunista politikus. 1929-től tagja az illegális kommunista pártnak, 1933-tól több ízben tartóztatták le. 1940-ban Fóris István akkori RKP titkárral együtt Moszkvába utazott, és egy az NKVD által lebonyolított kiképzésében vett részt. 1941-es visszatérését követően újra letartóztatták és 10 év börtönre ítélték. 1944. augusztus 25-i kiszabadulását követően a BM államtitkára (1944. november 4–1945. február 28.), majd belügyminiszter (1945 március 6.–1952 május 28.). Ana Pauker és Luka Lászlóval együtt buktatták meg 1952-ben, majd 1953–1956 között le volt tartóztatva. Ez idő alatt 190-szor hallgatták ki. 1956 áprilisában szabadult, és a a *13 Decembrie 1918* nyomdaipari vállalat igazgatójává nevezték ki. Nicolae Ceaușescu kezdeményezésére 1968-ban rehabilitálták.

adott ponton megijedve a Securitate szerveitől kapott utasításoktól, eljött és jelentette az ÁTB vezetőségének, hogy mit kérnek tőle. Hírszerzésre alkalmas anyagokat kértek tőle az ÁTB-ről, és megtiltották neki, hogy mindezt közölje az ÁTB vezetőségével. Férjezett volta ellenére azt várták el, hogy prostituálja magát annak érdekében, hogy informatív anyagokat gyűjtsön néhány gyanús személyről.

A második ügy Petre Nicolaet érintette, aki a Munka- és Bérügyi Igazgatóságon dolgozott, és akitől úgyszintén adatok tömegkelegét kérték. Mivel e kérés aggasztotta, Petre Nicolae Chişinevschi elvt.-hoz fordult, hogy felhívja a figyelmét erre, és kikérje a véleményét a teendőkről. 1954-ben az ÁTB egy másik hivatalnokát, nevezett Balutelt a Könnyűipari Elosztó Igazgatóságról, miközben szolgálati útra indult, feltartóztatták az Északi pályaudvaron, majd arra kérték, hogy legyen a Securitate titkos megbízottja¹⁶⁴.

1954-ben, amikor felszámolták az Közellátásügyi Állami Bizottságot¹⁶⁵ és apparátusának egy része az ÁTB-hez került, a BM szervei közbenjártak annak érdekében, hogy alkalmazzanak az ÁTB-hez néhány olyan kádert, aki felkészültség szempontjából teljesen alkalmatlan, erkölcsileg és politikailag pedig gyanús volt, mint például két volt fasiszta, Ghelberiu és Cioc. Mivel megtagadtam alkalmazásukat, a BM vezetése Gheorghiu-Dej elvtárshoz fordult, aki közbenjárt nálam, hogy alkalmazzam őket, mert az állambiztonság hálózatához tartoznak. Kérdezem én, miféle információkat adhatnak ilyen züllött és hozzá nem értő egyének, és még azt is kérdezem, hogy ha már a „lenti” hírszerző munkával foglalkoznak, nem terjesztik-e ki ezt a hírszerző munkát elkerülhetetlenül „felülre” is.¹⁶⁶

Értesítettem továbbá Gheorghiu-Dej elvtársat egy Lazarovici nevű állampolgárról, az Izraeli Kommunista Párt képviselőjéről, aki azt mondta, hogy éppen Gheorghiu-Dej elvtárs jelenlétében szervezték be Securitate-ügynöknéket.¹⁶⁷ Mindezt a Zsidó Demokratikus Bizottságon keresztül tudtam meg, amely a közbenjárásomat kérte Lazarovici börtönből való kiengedése érdekében, ahol másfél évig ült, mialatt a Securitate kihallgatói súlyosan bántalmazták, és akit később Gheorghiu-Dej utasítására engedtek ki.

Nemrég jutott tudomásomra egy kolozsvári ügy,¹⁶⁸ ahol egy rendőr lábon lőtt egy polgárt egy vendéglőben. Mindezek arra mutatnak rá, hogy a Belügyminisztériumban továbbra is egészségtelen dolgok zajlanak. Emlékszem Ofelia Manole¹⁶⁹

162 Románul: I.S.E.P. (Institutul de Ştiinţe Economice şi Planificare).

163 Románul: Uniunea Tineretului Muncitoresc (UTM, korabeli magyar elnevezése: Ifjűmunkás Szövetség – IMSZ).

164 A magyar állambiztonsági fogalomtár szerint: tmb, avagy az állambiztonsági hálózatnak az a tagja, aki elvi meggyőződésből vesz rész a titkos együttműködésben.

165 Románul: *Comitetul de Stat al Aprovizionării*.

166 Gheorghiu-Dej megjegyzése (a továbbiakban Gh.-Dej): *Miután feljebb a beszerzési módszereket bírálja anélkül, hogy rámutatna, mit kellene tenniük az állami szervezeteknek, kivel és hogyan szervezzék meg az ügynöki hálózatot és hogy szükséges-e ez – most még felteszi magának a kérdéseket is!...*

167 Gh.-Dej: *Hazugság! Ellenőrizetlen információk, következtetések nélkül. Mi a helyzet Lazarral?*

168 Gh.-Dej: *Kitől? Összegyűjtött mindenféle információt – mióta, mi célból, kivel beszélt még?*

169 Ofelia Manole (1908–1983), kommunista politikusnő, középiskolai tanár, 1926-tól volt tagja az illegális mozgalomnak. 1949–1954 és 1956–1958 között az RMP KV Agitációs és Propaganda osztályának vezetőhelyettese. Több tucat régi „illegalistával” együtt, 1958 júniusában félreállították.

családjának az ügyére, ahol két Securitate tiszt, utalva a pártvezetésünkre, azt mondták „ma vannak, holnap meg nincsenek”.¹⁷⁰ Ami a BM közigazgatási bíróságait illeti, Gheorghiu-Dej elvtárs arra kért meg engem és [Leonte] Răutu elvtársat¹⁷¹, hogy a XX. Kongresszuson résztvevő küldöttség jelentésének szövegében tüntessük fel, hogy ezeket a PB határozata alapján vezettük be. Én ezt megtagadtam, mert a mi Politikai Bizottságunk soha nem hozott ilyen határozatot. Van egy olyan állami dokumentum, ami ezeknek a bíróságoknak a létrehozásáról szól. Tehát volt egy arra irányuló kísérlet, hogy a PB-nak tulajdonítsanak olyan intézkedéseket, amelyeket ez nem hozott meg.¹⁷² Ma is előfordulnak jogszerűtlen letartóztatások, ügyészeket, katonatiszteket tartóztatnak le.¹⁷³

Mindezek azt bizonyítják, hogy a Belügyminisztériumban még nem számolták fel az egészségtelen állapotokat. Nem a BM általános tevékenységére utalok, mert azt nem ismerem. Valószínű, hogy a minisztérium általános tevékenységében a pozitív elem dominál. De mindig azon töprengtem, hogyan lehetséges az, hogy az 1953-as plenáris ülés¹⁷⁴ nem tudott gátat szabni a BM dolgozói önkényes és elfogadhatatlan viselkedésének; hogyan lehetséges, hogy a plenáris határozatát nem hajtották végre a maga teljességében.¹⁷⁵ A mi plenárisunkon Mogyorós Sándor elvt. kérdést tett fel Alexandru Drăghici elvtársnak: „Mi az oka ezeknek az önkényességeknek?” Én azt hiszem, hogy ez pontosan meghatározható: a BM szervei kivonták magukat a pártellenőrzés alól, és tagadták a párt vezető szerepét. Mire alapozták a BM szervei ezt a hozzáállásukat? Arra, hogy a minisztérium vezetőségében ebben a kérdésben nincs kellően határozott álláspont. Nagyon meglepődtem, amikor Dej elvt.-tól hallottam azokról a kínzásokról, amelyekre a börtönökben került sor, és csodálkoztam, hogyan történhetett meg ilyesmi.¹⁷⁶ Nem akarom azt mondani, hogy a BM vezetősége bátorítja a jogszerűtlen cselekedeteket, de megengedte nekik, ő tűrte el ezeket.¹⁷⁷ A belügyminiszter azonban nem önmagától cselekedett; a BM vezetőségének volt egy összekötője, Gheorghiu-Dej elvtárs.

Kérdezem én: hogy volt lehetséges, hogy Gheorghiu-Dej elvtárs nem intézkedett, amikor tudomására hozták mindezeket a visszaéléseket? Gheorghiu-Dej elvtárs nem vonta be a PB kollektíváját a BM tevékenységének ellenőrzésébe.¹⁷⁸ Szinte minden minisztert egymás után behívtak jelentéstételre a PB elé, és bírálták

170 Gh.-Dej: *Emlékek... ilyen ügyek képezik vajon a BM irányvonalát?*

171 Gh.-Dej: *Tehát Gh[heorghiu-]Dej elvt.!*

172 Gh.-Dej: *És mégis, a P[olitikai] B[izottság] tagjai nyilatkoztak a Közig[azgatási] Bír[óságok]kal kapcsolatban, ezeket nálunk a SZSZKKSZ modellje alapján vezették be, ezt Miron is tudta! Erre vajon miért nem utalt? Drăghici műveként mutatja be ezeket, mi célból? Van egy állami irat. Hibásan mutatja be a dolgokat, tendenciózusan, mert nem mutat rá azokra a körülményekre és tényezőkre, amelyek a Közig[azgatási] Bír[óságok] bevezetéséhez vezettek.*

173 Gh.-Dej: *Innen az olvasható ki, hogy beszélt valakivel a FEM-től, utánajárt ilyen eseteknek az állami szervek és D[răghici] ellenében. Kivel beszélt – hányszor? – milyen következtetéseket vontak le a beszélgetések nyomán?*

174 Az RMP KV 1953. augusztus 19-20.-án tartott plenáris ülése.

175 Gh.-Dej: *Bár... Valószínűleg... Nem ismeri... De... Mindig kérdezte magától.*

176 Gh.-Dej: *A BM vezet[ősége] és a vasgárdisták által a börtönökben szervezett kínzások, amelyek célja a BM kompromittálása volt, stb.*

177 Gh.-Dej: *Nem akarja... de...*

178 Gh.-Dej: *Dej felel[ős] a visszaélésekért... Nem vette be a PB-t a BM tevékenységének ellen[őrzésébe], és feljebb kivonom [magam] a plen[áris] ellen[őrzése] alól.*

őket tevékenységükért, de nem emlékszem arra, hogy a PB előtt bármikor is ellenőrizték volna a BM általános tevékenységét,¹⁷⁹ néhány jelentéktelen kérdéstől¹⁸⁰ eltekintve, mint amilyenek a BM kádereinek bérezése és a BM dolgozóival való kapcsolatok voltak.

Azt hiszem, szükséges lenne, hogy a BM és a Securitate tevékenységét ténylegesen vonjuk a PB ellenőrzése alá. Sőt, le lehetne választani a Securitate-t a Belügyminisztériumról, és egy bizottság ellenőrzése alá lehetne vonni. Azt hiszem, [Alexandru] Drăghici elvt. jobban is segíthetné a PB-ot, mivel ő még több visszaélésről tud.¹⁸¹ Semmi értelme véka alá rejteni a dolgokat, mert ezek idővel ismét előbukkannak.¹⁸² Nicolae Ceaușescu elvt. a BM tevékenységét jellemezve azt mondta azon a plenáris ülésen: „A Securitate olyan csökönyös ló, amelyet még nem törtek be”. Én egyetértek a Ceaușescu elvt. által mondottakkal.¹⁸³ A Securitate hatásköre nagyon fontos, de ezt a hatáskört nem irányították jól. Az irányítás egyoldalú volt, és ez a mi hibánk is. Azt hiszem, hogy a BM rossz hatással van Gheorghiu-Dej elvt-ra. Órákon át kellett olvasnia a BM feljegyzéseit. Gheorghiu-Dej elvt.-nak jegyzetekkel és írásos útmutatással kellett ellátnia szinte minden feljegyzést, amit kézhez kapott. Az általa adott útmutatások, azt hiszem, számos esetben megérdemelték volna egy előzetes konzultációt.¹⁸⁴ Egyesek lehet, azt fogják mondani, hogy nem helyénvaló dolgokat hozok fel itt Gheorghiu-Dej elvt. személyére vonatkozóan. Azonban pártunkban senki sem tévedhetetlen, és ha csak egy része igaz annak, amit mondtam, még az is segítséget jelent.¹⁸⁵ Egyesek kérdezni fogják, miért nem vetettem fel ezeket a kérdéseket hamarabb. Megtettem, de csak szórványosan, és nem a PB-ban. Néha felvettem Gheorghiu-Dej és Chivu Stoica elvt.-aknak. Ebben a tekintetben volt bennem egy féltékenység, amelynek okairól a későbbiekben fogok beszélni.¹⁸⁶

Áttérek a személyi kultusz kérdésének ismertetésére. Miután az SZKP XX. Kongresszusán résztvevő delegáció lezárta jelentését, azt mondtam: „De nehezen született meg ez az anyag”¹⁸⁷. És valóban az összeállítása nagyon hosszú ideig tartott, és ugyanígy az összeállításának módja sem volt a szokásos. Ez igazolja az előbbi kijelentésemet. 24 nap telt el a küldöttség hazatérése óta,¹⁸⁸ elegendő idő szerintem, hogy az anyag jobb körülmények között készüljön el.¹⁸⁹ Én azt hittem,

179 Gh.-Dej: *Nem bírálták?*

180 Gh.-Dej: *Tényleg?*

181 Gh.-Dej: *Érdekes! Drăghici-ot is biztatja, a többi KB-t[ag] után.*

182 Gh.-Dej: *Nna!*

183 Gh.-Dej: *Ceaușescut] is mozg[ósít]ja, egyetért vele a Securitate jellemzésében, bár csökönyös lóhoz hasonlítják, és arra biztat, hogy jól meg kell lovagolni. Rossz hat[ás]..., órákon át olvasott..., szokása volt jegyzetelni - ezeket biztosan megbesz[élte] Chișin[eschiu]l]-vel, másokat Bodnărașsal, összegyűjtötte, stb. ...*

184 Gh.-Dej: *A személyi kultuszról szóló jelentésben is, Sztálinról beszélve, ugyanarra mutatnak rá - itt mechanikusan lemásolja, mintha egyáltalán összehasonlítható lenne.*

185 Gh.-Dej: *Igen! Senki sem tévedhetetlen ... És - még ha egy része igaz is, még mindig... segítséget jelent - hogyhogy a XX.. Kongr.-ig nem hoztad fel ezt a kérdést? Látszik, hogy sietve írtad!*

186 Gh.-Dej: *Akárcsak Jar! Volt még más valami is!*

187 Gh.-Dej: *Mogy[forós] elvt. nak is.*

188 Gh.-Dej: *24 nap!!*

189 Gh.-Dej: *Mit ért viszont Miron az alatt, hogy jobb körülmények között?*

hogy a küldöttséget fogják felkérni arra, hogy összeállítsa a jelentést. Gheorghiu-Dej elvt.-nak, bár más elfoglaltságai is voltak, mégis volt két napja arra, hogy előkészítse a jelentés vázlatát. Aztán 12 napot dolgozott a görögökkel.¹⁹⁰ Ez jogos, bár ugyanakkor néhányszor találhatott volna fél órát arra is, hogy irányítsa a jelentés elkészülését is.¹⁹¹ Mégis ebben az időszakban a küldöttséget nem hívták össze, hogy megbeszéljék a jelentés elkészítésének kérdését, és még március 15-én sem,¹⁹² amikor Gheorghiu-Dej elvt. befejezte a görögökkel való munkát, akkor sem hívott össze bennünket.

Én felvettem ezt a kérdést a PB-ban is. Gheorghiu-Dej elvt. mutatott egy előzetes jelentéstervezetet, de továbbra sem hívta össze a delegációt, hogy rá lehessen térni az összeállítására. Ezután eltelt még 4-5 nap anélkül, hogy összehívtak volna. Mindez bennem feszültséget váltott ki.¹⁹³ Alig két nappal a plenáris ülés előtt hívtak össze bennünket, hogy elmondjuk a véleményünket egy jelentésszövegről, amelyet valaki más állított össze. Erre a megbeszélésre, bár nem volt tagja a delegációnak, meghívták [Gheorghe] Apostol elvt.-at is anélkül, hogy minket megkérdeztek volna.¹⁹⁴ Én azt kértem, hogy a jelentésbe vegyék be a Belügyminisztérium problémáját is,¹⁹⁵ a PB munkamódszereit, valamint utóbbi munkarendjét is, mivel mindezek hiányoztak a [Leonte] Răutu elvt. által összeállított alapszövegből.

Abban a feszült állapotban, amelyben akkor voltam, a jelentés megbeszélésére összehívott találkozón néhány olyan dolgot is mondtam, amelyeket alapjában véve máig fenntartok, bár akkor nem mondtam el megfelelő módon.¹⁹⁶ De nem ez a lényeg. Mi a lényege a személyi kultusz problémájának? Lényegesek-e vajon a külső megnyilvánulási formái? Vajon ezek a külső megnyilvánulások, mint a verseken, dalokon, képeken, stb. keresztül folytatott agitáció és propaganda lényegét képezi-e a személyi kultusz kérdésének? Kétségtávol a személyi kultusz külső megnyilvánulásai összefügnek a párttagok nevelésével.¹⁹⁷ A probléma lényege azonban nem a külső megnyilvánulási formákban van; inkább abban, hogy a vezetési normákat, a pártélet leninista normáit milyen mértékben tartják be, mivel be nem tartásuk a párt szerepének tagadásához és a kollektív munka szerepének csökkenéséhez vezet.¹⁹⁸

190 Míg az RMP delegációja Moszkvában tartózkodott, hogy részt vegyen az SZKP XX. Kongresszusának munkálatain, Gheorghiu-Dejt a szovjet vezetés és a többi kommunista párt képviselői arra kérték, hogy elnököljön egy Nemzetközi Bizottság fölött, amelyet azzal bíztak meg, hogy tisztázzon néhány, a Görög KP-ban felmerült problémát, és amelynek székhelyének Romániát jelölték meg. (az általunk felhasznált román kötet szerk. megj.)

191 Gh.-Dej: *Miért kavar bele a levesembe? – egyértelműen látszik a személyes indíttatás, nem a segíteni vágyás.*

192 Gh.-Dej: *Március 15-én sem!*

193 Gh.-Dej: *Ez feszültséget váltott ki nála... miért? Sietett! Miért?...*

194 Gh.-Dej: *Tehát ... egy valaki más által összeállított jelentés, és még Apostol elvt.-ra is hivatkoztak. Hiszen a delegáció] vezet[ője] voltam, stb.*

195 Gh.-Dej: *Milyen alapon?*

196 Gh.-Dej: *Feszült állapotban volt... – nocsak!...*

197 Gh.-Dej: *Mi lényeges és mi nem... – miért így teszi fel a kérd[ést]? – hogy minimalizálja azt a tényt, hogy éppen Dej hozta fel ezt a kérd[ési] (1953) - és nyilvánosan is felhozta.*

198 Gh.-Dej: *Ez helyes. De a jelentésben vajon nem foglalkoztak-e már ezzel?*

Nálunk természetesen más volt a helyzet, mint a Szovjetunióban, de a személyi kultusz, bárhol is gyakorolják, hajlamos a párt szerepének csökkentésére. Ha el akarjuk hátrítani azt a veszélyt, amit a személyi kultusz jelent, ki kell jelölnünk egy kollektív pártvezetést.¹⁹⁹ Minden párt- és állami kérdést, beleértve a BM problémáit, meg kell tárgyalni a PB-ban. A kollektív vezetés pártunk alapelve.²⁰⁰ A Politikai Bizottságunk munkája az utóbbi években sántított. Senkit sem vádolok; mind hibásak vagyunk. A cselekvési tervet nem tartották be. Bár a kongresszus óta eltelt néhány hónap, a PB-ban mégsem vizsgálták meg a kongresszus által felvázolt feladatokból következő intézkedéseket. A PB üléseinek előkészítése gyenge, a PB tagjai nem lehetnek biztosak a nekik bemutatott napirendben. Az ülés folyamán meglepetésszerűen új pontok tűnnek fel.²⁰¹ Kötelességünk szembenézni tevékenységünk összes hiányosságával és magunk közül senkit se tartsunk tévedhetetlennek.²⁰²

A küldöttség jelentéssel kapcsolatos megbeszélése során azt vetették a szememre, hogy kispolgár vagyok. Lehet, azt fogják mondani, hogy kispolgár vagyok, vagy titkos célokat követek. Ez kevésbé számít.²⁰³ A probléma lényege számít. Erről beszélek itt nyíltan, és ha szükség lesz rá, a KV plénáris ülésén is nyíltan fogok beszélni róla. Meg kell védenünk pártunk egységét, a fegyelmet, az elvszerűséget, és különösen a kollektív vezetés elvét.²⁰⁴ (Lenint idézi²⁰⁵). Kapcsolatainkat a pártfegyelem kell, hogy megszabja, de az, ha elmondom a véleményemet a pártfőtítkárról, nem fegyelmezetlen cselekedet, még ha ezt a véleményt nem is mindig válogatott szavakkal mondják el. A lényegét én helyesnek tekintem.²⁰⁶

Gheorghiu-Dej elvt. tevékenységét már 1930-tól ismerjük, és tudjuk, milyen szerepe volt a pártban. Az SZKP XX. Kongresszusán részt vevő küldöttség jelentésének feldolgozásakor néhány elvtársnál az figyelhető meg, hogy a személyi kultusz tagadásával egyszerre tagadják meg a személyiség szerepét is.²⁰⁷ Ez nagy tévedés. Gheorghiu-Dej elvt. érdemei ismereteseek előttünk. Én viszont a negatív jegyeket szeretném kiemelni.²⁰⁸

Gheorghiu-Dej elvt. a párt csúcsvezetőinek egyike, de nem az egyetlen, mert mások is vannak még. Gheorghiu-Dej elvt. gyakran figyelmen kívül hagyja a PB tagjainak személyét,²⁰⁹ és gyakran odáig megy, hogy kigúnyolja véleményüket. Ilyen volt Pârvulescu elvt. esete, akit mintegy fél órán keresztül pocskondiáztott,²¹⁰

199 Gh.-Dej: *Mintha lett volna egyszemélyi vezetés – nem kollektív m[unka] volt?*

200 Gh.-Dej: *Amikor még Ana [Pauker] irányítása alatt dolgoztál, ugyanígy láttad a dolgokat?*

201 Gh.-Dej: *Bodnăraș is... ő maga tett arról, hogy meglepetés-pontok legyenek – és Chișiinevschi... párt. Hogy most úgy mutassa be, mintha kaotikus állapotok lennének, stb. Mintha ez jellemezné a P.B. munkáját.*

202 Gh.-Dej: *Mobilizáció... felszólítás...*

203 Gh.-Dej: *N[agyon] érdekes...! ... hogy titkos céljaid vannak? – miért rohansz előre?*

204 Gh.-Dej: *... nevében... és ki ellenében...*

205 *Az eredeti szövegben.*

206 Gh.-Dej: *Fegyelem, forma és tartalom.*

207 Gh.-Dej: *Ezeket azért mondja, mert különben felróhatnák neki, hogy valami baja van Dej-zsel; Látszik...*

208 Gh.-Dej: *Úgy...*

209 Gh.-Dej: *A következetlenségről. Ki tagadta ezt? Miért nem hivatkozol arra az ellentétes álláspontra, amelyet egész idő alatt mutattál – Anával szemben. Aztán Dej-zsel szemben.*

210 Gh.-Dej: *Miért nem hivatkozol azokra, akik valóban „pocskondiázták” őt – Ana, Luka, Chiși[n]evschi], stb. és*

és mindenféle jelzőkkel látott el azért az egyetlen bűnért, hogy véleményét merté elmondani.

1955 augusztusában, amikor a PB eldöntötte, hogy Hruscsov elvt. előtt, tanácskozó jelleggel, említsék meg a hazánkban állomásozó szovjet csapatok kérdését, eldöntötték, hogy Gheorghiu-Dej elvt. legyen az, aki kifejti majd ezt a kérdést. Meglepetésünkre Gheorghiu-Dej elvt. nem hajtotta végre ezt a feladatot, hanem előzetes értesítés nélkül Emil Bodnăraş elvt.-at szólította fel erre.²¹¹ Ezzel kapcsolatban 1955 augusztusának végén kértem, hívják össze a PB ülését. Ezt az ülést mindmáig nem hívták össze.

Mondok még egy személyes jellegű példát. Soha életemben, még gyermekkoromban sem történt meg velem, hogy valaki úgy rójjon meg, mint ahogy 1955 tavaszán Gheorghiu-Dej elvt. tette meg telefonon. Azt hiszem, egy szolgálával sem szabad úgy bánni, mint ahogy velem bántak. Én nem azért léptem be a pártba, hogy valakinek a szolgálója legyek.²¹²

Gheorghiu-Dej elvt.: (Közbeszól, pontosításokat kér).²¹³

Miron Constantinescu elvt.: (Magyarázatokat ad ezzel a telefonhívással kapcsolatban).²¹⁴ Arról volt szó, hogy a *Scânteia*²¹⁵ adjon ki különszámot az élelmiszerjegy eltörlése és az árak csökkentése alkalmából²¹⁶. Ezt a KV-ben döntötték el, Apostol elvt.-sal közösen. Gheorghiu-Dej elvt., nem értett egyet a közölt szöveggel és súlyos szavakkal illetett a telefonban: „Mikor kerül a helyére az eszed? Ki engedte meg neked, hogy ilyen szöveget közölj? Mikor kezdesz már el politikai érvek alapján ítélni?” Nagyon szégyelltem magam e kifejezések miatt. Azt hiszem, nem jártam el helyesen azzal, hogy hallgattam. Gheorghiu-Dej elvt. nem fordít figyelmet a magatartására. 1956 januárjában, útban Moszkva felé egy gazdasági tanácskozásra, a pénzügyi reformról beszélve Gheorghiu-Dej elvt. egy elvtárs előtt, aki a párt KV-apparátusából jött, egész idő alatt csak magáról beszélt.²¹⁷ Így teljesen eltűnt a párt, a Központi Vezetőség és a PB.²¹⁸ Ez a hozzáállás természetesen nem segít a személyi kultusz elleni harcban. Ez a kultusz öndicséretre és hiúsághoz vezet.²¹⁹ Engem Gheorghiu-Dej elvt. könnyebben legyőzhet, de önkritikát gyakorolnia nehezebb.²²⁰ Arra kérem, tegye fel magának a kérdést, lehetséges-e, hogy valami abból, amit Miron mond, mégis igaz, és ehhez

hogy éppen Dej védte meg? Vajon miért nem említed meg legalább ezt?

211 Gh.-Dej: *Alaptalan gyanúsítgatás.*

212 Gh.-Dej: *Csak Ana, Luka simogatott... Milyen véleménnyel voltak ők rólad? Milyen volt a te hozzááll[ásod] irántuk?*

213 Az eredeti szövegben.

214 Az eredeti szövegben.

215 Az 1931-ben alapított *Scânteia* (1954–1989 között *Scânteia*) volt a román kommunista párt hivatalos orgánuma.

216 Az élelmiszerekre vonatkozó jegyrendszert 1955-ben törölték, bár egyes árukhoz tovább is csak igen korlátozott mennyiségben lehetett hozzájutni.

217 Gh.-Dej: *Rosszul esett, hogy nem rólad beszéltem? Jól tudod, hogy dolgoztál... meg aztán a dolgok nem így állnak!*

218 Gh.-Dej: *Ez, hogy bizonyítsa, miszerint D[ej]...*

219 Gh.-Dej: *Hogyan nem emlékszel, mennyit és mennyire dicsérted saját magadat?*

220 Gh.-Dej: *Dej-nek nincs joga, hogy egyik-másik ügyben állást foglaljon, akárcsak te? Mégha ez nem is tetszik egy[esek]nek?*

igazítsa ezzel kapcsolatos hozzáállását. Nemcsak a személyi kultuszának külső hatása okozott kárt a pártunknak, hanem saját magunk állapota is hozzájárult ehhez, volt egyfajta hajlam – Gheorghiu-Dej elvtársban és bennünk is – a dicséretre és magasztalásra.²²¹ Saját bűnöm, hogy én is ezt csináltam Gheorghiu-Dej elvt. személyével kapcsolatban, bár láttam a munkájában és a személyiségében levő hiányosságokat.²²² Feltevődik a kérdés, jogos-e nyíltan bírálni egy személy munkáját. Azt hiszem, ez megengedett. (Idéz az SZKP XIII. Kongresszus anyagából).²²³ A párttagok alapvető kötelessége megvédeni a párt egységét.²²⁴ Ehhez párbeszédet kell folytatni, mert csak ezáltal válik láthatóvá, milyen intézkedések meghozatalára van szükség. A kérdés lényege továbbra is a párt kollektív vezetése; bátran megvitatva mindazt, ami ehhez kapcsolódik, a pártnak, a Központi Vezetőségnek, a PB-nak és Gheorghiu-Dej elvt.-nak segítünk.²²⁵ Feltevődik a kérdés, hogy a PB tagjainak joga van-e véleményt cserélni egymás között. Természetesen megvan ez a joguk, különösen a plenáris ülések előtt és alatt.²²⁶ Én beszélgetéseket folytattam Chişinevschi és Mogyorós elvtársakkal az SZKP XX. Kongresszusa után pártéletünk néhány problémájával kapcsolatban.²²⁷ A PB tagjait nem lehet hermetikusan zárt cellákba elszigetelni. Erre vonatkozóan semmilyen előírás nincs az alapszabályzatban.²²⁸

Ami engem illet, számos hiányosságom volt. Én is széleskörű tevékenységet folytattam a személyi kultuszának népszerűsítése érdekében, felkaroltam és harcoltam amellett a tézis mellett, hogy a szocializmus építésének körülményei között kiéleződik az osztályharc, hibás munkamódszereket alkalmaztam, utasításos módszereket alkalmaztam és gyakran előfordult velem, hogy kellőképpen nem ellenőrzött kirohanásaim voltak.²²⁹ De az én hiányosságaim nem takarhatják el a mások, még Gheorghiu-Dej elvt. hiányosságait sem. Én soha nem bíráltam Gheorghiu-Dej elvt.-at, és ez így nem volt jól.²³⁰ Ma párttagok ezreit gyötri a személyi kultusz problémája. Ők elgondolkodnak, és mindinkább észreveszik a személyi kultusz következményeit hazánkban is.²³¹ Nekünk világos válaszokat kell adnunk, és az egyetlen helyes válasz az, ha helyes munkamódszereket alkalmazunk, ha nem sértéssel és szitkokkal élünk, – mint az velem történt a PB ülésén,

221 Gh.-Dej: *És ez hogy történt? Miért nem törekszel arra, hogy megvizsgáld, felismerd a folyamatot, akkor természetesen helyes, tanulságos következtetések]re jutnál. Még arról is, hogy mi volt a te hozzájárulásod ehhez a kérd[és]hez.*

222 Gh.-Dej: *Érdekes – bár látta ... elismeri, hogy ő is ezt tette – De nem magyarázza meg, miért volt ilyen kétszínű magatartása?*

223 Az SZKP XIII. Kongresszusát 1924. májusában tartották; itt olvasták fel Lenin 1922-es „levelét” a küldöttekhez, amely a szovjet állam első vezetőjének politikai testamentumát tartalmazta. A levét tartalmát csak a XX. Kongresszus alkalmával hozták nyilvánosságra.

224 Gh.-Dej: *Érdekes, hogy miért tér vissza ilyen gyakran a [párt] egys[ég]éhez, stb.*

225 Gh.-Dej: *Jó szándék... de hogy lehet mégis...*

226 Gh.-Dej: *N[agyon] érdekes – fontos – Vajon miért veti fel így ezt a kérd[és]t? Nem volt világos előtte? Hiszen ő maga válaszolja meg – mi lehet a célja?*

227 Gh.-Dej: *N[agyon] font[os] – tanulságos – helyesen járt el?*

228 Gh.-Dej: *Előbb még az egység foglalkoztatott, itt meg az alapszabályzat előírásai]...*

229 Gh.-Dej: *Önkritika.*

230 Gh.-Dej: *Mintha a PB azért gyűlt volna össze, hogy Dej-t bírálja... Soha nyíltan – de titokban...*

231 Gh.-Dej: *Vajon jobban gyötrődnek-e, mint Lengyelországban, Magyarországon?*

ahol azt mondták, hogy komolytalan vagyok – hanem nyilvános elvtársi kritikával, ha tiszteletben tartjuk a párt kollektív vezetésének elvét.²³²

Nem értek egyet Apostol elvt.-nak a Floreasca-i pártaktíva előtti felszólalásával.²³³ Beszédébe ideológiai tévedések csúsztak; olyan részek vannak benne, amelyben egyszerűen folytatódik Gheorghiu-Dej elvt. személyének kultusza. Hízlegésnek vélem, hogy Apostol elvt. Gheorghiu-Dej elvt.-nak tulajdonítja az üzemek államosításának szabályozását, mikor köztudott, hogy ezt Hruscsov elvt. fogalmazta meg.²³⁴ Végezetül javasolom, hogy vitassuk meg nyíltan a dolgokat, és utána összpontosítsunk a PB és a Titkárság jogosítványaira, a PB munkamódszereire, az Ellenőrző Bizottság szerepének megerősítésére. Ha tárgyszerűen tekintünk a dolgokra, nem kétlem, hogy jó eredményekre fogunk jutni. (Kérdések következnek).²³⁵

Alexandru Drăghici elvt.: Lehet, hogy Miron Constantinescunak van még mondanivalója a kivégzett tolvajokkal kapcsolatban.²³⁶

– Tud-e arról Miron Constantinescu elvt., hogy Kolozsváron a tisztet azonnal letartóztatták.

– Hogyan képzeleli Miron Constantinescu elvt., hogy a földalatti mozgalmak elleni harcban a konspirációs szabályok betartása nélkül lehetne dolgozni.

– Tudja-e, hogy voltak koncentrációs táborok.

– Amikor 1952-ben Teohari Georgescut bírálta kért-e intézkedéseket a vasgárdista és más ellenséges elemek ellen.

– 1952-ben gyakorolt-e nyomást a BM-re, hogy telepítsenek ki több állampolgárt a Zsil-völgyéből annak érdekében, hogy a szükségleteknek megfelelő mennyiségű lakóterületet biztosítsanak, és azzal vádolta a BM-t, hogy megalkuvó irányt követ.²³⁷

– Miron Constantinescu elvt.-nak volt-e tudomása arról, hogy az ÁTB általa említett hivatalnokai közül valaki az ő megfigyelésével volt megbízva.

Miron Constantinescu elvt.: Úgy értékelem, hogy a tolvajok lelövése a BM olyan akciója volt, amelyet az Alimănescu-csoport akcióihoz lehet hasonlítani.²³⁸

232 Gh.-Dej: *Bírálat...vagy elszámolás? Ez sértés? Mikor hívják már fel a figyelmedet, hogy komolyan kell viszonyulni a dolgokhoz? Amikor titokban tárgyalnál, betartottad.*

233 A bukaresti sportsarnokban tartott nagygyűlés.

234 Gh.-Dej: *(?) És még sértésről, szitkokról beszélsz, amikor felhívják a figyelmedet, hogy légy komoly, itt meg Apostolt sértetted, akit hízelgőknek nevezel...*

235 Az eredeti szövegben.

236 Az említett pert nem sikerült azonosítanunk. Feltehetően az 1953-ban rendezett ún. „Fructexport-perben” kivégzett gazdasági szakemberekről van szó.

237 1952-ben több ezer polgári származású („improduktív”-nak minősített) lakost költöztettek ki a Zsil-völgyi városokból (*centrele aglomerate din Valea Jiului*), és 1954-ig kényszermunkára irányították, elsősorban a Békáson épülő erőműbe.

238 Alimănescu-csoport: Eugen Alimănescu őrnagy, az 1945-46-os évek legendás rendőrbiztosa, speciálisan kiképzett, személyesen összeválogatott csapata, a Villám-brigád (*Brigada Fulger*) a román főváros rablóbandáinak kiiktatására szakosodott. Azért, hogy elejét vegyék a bírák lefizetésének, s a bűnözők szabadlábra kerülésének, a brigád módszere az elkapott bűnösök azonnali lelövése volt (természetesen a hivatali procedúrák teljes betartása mellett). Az Alimănescu-brigád híres ügyei közé tartozik az Orient-Expresszen garázdálkodó, több szovjet diplomatát kifosztó rablógyilkos leleplezése 1946-ban. (*Jurnalul național*, 2005. november 28.)

Az volt a benyomásom, hogy ezt az akciót megbeszélték a PB néhány tagjával, de nem szervezeten, hanem spontán módon.

- A kolozsvári tiszttel kapcsolatban fontos, hogy mit követett el a tisztt.

- Egyetértek azzal, hogy az ügynökhálózat tevékenységében be kell tartani a konspirációs szabályokat, de azt hiszem, hogy a PB egyik tagja előtt nyíltan lehetett volna kezelni a dolgokat. 7 évet voltam az ÁTB-nél, és semmilyen információt sem kaptam az ÁTB-n belüli felforgató tevékenységről.²³⁹

- Nem tudok arról, hogy lettek volna koncentrációs táborok. Csak arról tudok, hogy voltak átnevelő munkatelepek.²⁴⁰

- 1952-ben a plénum előtt felvettem Teohari Georgescu tévedéseit, valamint azt a paktumot is, amelyet a vasgárdistákkal kötött, de nem tudom, hogy mi történt a következőkben.²⁴¹ Csak annyit tudtam meg, hogy vasgárdista vezetők egy sorát engedték szabadon.

- 1952 szeptemberében semmiféle nyomást nem gyakoroltam a BM-re, csak egy megbeszélés volt Drăghici elvt.-sal a Zsil-völgyi bányászok lakáshiányának ügyéről, és továbbítottam neki a Sovromcărbune²⁴² javaslatát, miszerint ürítsék ki a társaság azon lakásait, amelyek olyan egyének birtokában vannak, akiknek semmilyen közük nincs a széntermeléshez.²⁴³

- Amikor a Petre Nicolae-ügyet említettem, nem mondtam, hogy engem is a BM ügynökhálózata megfigyelés alatt tartott volna, hanem azt a feltételezést fogalmaztam meg, hogy az olyanok, mint Petre Nicolae és mások, ha a Securitate parancsára „lent” dolgoznak, kiterjeszkedhetnek „felfele” is.²⁴⁴

Különbösen is, a napirenden nem az én hiányosságaim és hibáim szerepelnek, hanem a személyi kultuszának következményei, és nem értem, mi értelme van ezeknek a kihallgatás-jellegű kérdéseknek.²⁴⁵

Közli Alina Tudor-Dan Cătănuș: O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi (1956-1961), București, Elion, 2001, 50-61. p. A románból magyarra fordított irat levéltári jelzete: Arhivele Naționale Istorice din România (ANIC), fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 32/1956.

239 Gh.-Dej: *Csak te?*

240 Constantinescu a Pitești-i börtönben 1949–1952 között végrehajtott ún. „átnevelési” kísérletére utal, amelynek következtében több tucat fogoly életét veszítette, és több százán maradandó fizikai és lelki sérülést szenvedtek. A kínzások végrehajtóit, Eugen Țurcanu börtönparancsnokkal együtt, 1954-ben titokban perbe fogták és kivégezték. A „pitești jelenségről” lásd Virgil Ierunca: *Fenomenul Pitești*. București, Humanitas, 1990, valamint *Experimentul Pitești. Comunicări prezentate la Simpozionul „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură*. Pitești, Fundația Culturală Memoria, 2003.

241 Miron Constantinescu a Teohari Georgescu belügyminiszter és Ana Pauker, valamint Nicolae Pătrașcu, a földalatti vasgárdista mozgalom egyik vezetője között 1945 decemberében megkötött meg nem támadási paktumra utal, aminek következtében több ezer vasgárdista aktivistát szabadítottak ki az internálótáborokból, és több ezer szélsőjobboldali múlttal rendelkező személy felvételt nyert a RKP-ba is (Robert Levy: *Gloria și decăderea Anei Pauker*. Iași, Polirom, 2002, 67).

242 A szén kitermelését ellenőrző román-szovjet vegyesvállalat. A 16 „sovrom” 1945-ben alakult, és az ötvenes évek közepéig egy-egy termelési ágat ellenőriztek. A végtermék tekintélyes részét a háborús jóvátétel keretében a Szovjetunióba szállították.

243 Gh.-Dej: *A Sovrom mögöé bújsz.*

244 Gh.-Dej: *Nem mondtad... de mondtad (gyanúsítgatva?)*

245 Gh.-Dej: *Tárgyszerűség. Persze, nem a tiéd... hanem a kié?*

5.
AZ RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve
(részlet)

Bukarest, 1956. április 4.

Gheorghiu-Dej elvt.: Föl akarok tenni néhány kérdést Chişinevschi elvtársnak.

Iosif Chişinevschi elvt.: Visszautasítom, hogy bármilyen kérdésre válaszoljak. Úgy vélem, hogy a Politikai Bizottságban nem üdvös nyomozásokat folytatni. Elegendő, ha mindenki elmondja a véleményét.²⁴⁶ Én egyszer szólaltam fel, és ha még szükség lesz rá, akkor még szót fogok kérni, hogy elmagyarázzam a dolgokat.

Emil Bodnăraş elvt.: A PB tegnapi ülése nyomasztó hangulatban zajlott le. Sok súlyos dolog hangzott el különböző elvtársakkal kapcsolatban, és kétségkívül ezek közül sok igaztalan és túlzó. Említették az elhajlók nevét is anélkül, hogy erre bármi szükség lett volna. Az egyik elvtárs a beszédében a frakcionizmus megnevezést is használta.²⁴⁷ Hogyan juthattunk el a PB ilyen fajta üléséig? Kétségkívül számos hiba, számos félreértelmezés halmozódott fel. A KV összehívott plenáris ülése teljességgel meg nem felelő körülmények között zajlott le. Ez annak tulajdonítható, hogy a PB előzetesen nem tartott egy olyan ülést, ahol alaposan megvizsgálták volna a személyi kultusz elleni harccal kapcsolatos problémákat. Ez az alapvető hiányosság kétségkívül hatást gyakorolt a plenárisra. Kijelenthetjük, hogy a mi központi plenáris ülésünk alacsonyabb színvonalon zajlott, mint azok a feldolgozó ülések, amelyeket a tartományi pártbizottságok aktíváinál tartottak.²⁴⁸ A küldöttség jelentését nem a szokásos körülmények között készítették el, és végül nem is volt ismert, hogy mit képvisel az adott dokumentum: a XX. Kongresszuson részt vett küldöttség jelentését képviseli vagy a PB jelentését.²⁴⁹ Szerintem az lett volna természetes, ha a küldöttség állította volna össze a jelentést, amelyet aztán bemutatott volna a plénumnak, és a PB bemutatott volna egy saját dokumentumot, amelyben kifejtette volna véleményét, saját szempontjait, és állást foglalt volna a XX. Kongresszusnak a személyi kultusszal kapcsolatos következtetéseiről.²⁵⁰ Ez viszont nem történt meg. Maga a plenáris ülés olyan körülmények között zajlott le, amelyek nem feleltek meg pártunk utasításainak. Anélkül, hogy a KV tagjaival erről tanácskoztak volna, nagylétszámú pártaktívát hívtak meg, hogy kísérje figyelemmel a plenáris ülést.²⁵¹ A PB csak most kezdi tisztázni a kérdést, ahelyett, hogy ahogy kellett volna, a KV plenumának összehívása előtt tette volna meg.

246 Gh.-Dej: *Helyes-e ez a hozzáállás?*

247 Gh.-Dej: *Igen, neked is lenne mondanivalód, drága Bodnăraş] elvtárs], ami I[osif] és M[iron] módszereit illeti.*

248 Gh.-Dej: *Kijelentések. Ez a te előadásod hiányossága. Miért?*

249 Gh.-Dej: *Hogyhogy? Hiszen a PB-[ago]k tanulmányozták, sőt, javaslatokat is tettek.*

250 Gh.-Dej: *Hibásan teszed fel a kérdést. Miért választod szét a küldöttség tagjait a PB többi tagjától? Tévedsz a párt módszereivel és gyakorlatával kapcsolatban.*

251 Gh.-Dej: *Igaz, viszont senki sem akadályozott abban, hogy felhív a figyelmet erre. Időd is volt, és lehetőséged is arra, hogy segítsd a PB-t, de nem tetted meg.*

Mi a teendő most? Azt hiszem, hogy a PB legfőbb feladata felemelni a vitát az SZKP XX. Kongresszusának a személyi kultusz elleni harcról szóló dokumentumai által megkövetelt szintre.²⁵² Ennek érdekében a mi vitáinknak kiemelten elvi jellege kell hogy legyen, és nem szabad kikerülniük semmilyen olyan kérdést, ami a személyi kultusz leküzdésének feladatához kapcsolódik.²⁵³ Azt hiszem, nem helyes úgy vitázni, hogy megkérdőjelezzük a PB bármelyik tagjának jóhiszeműségét. Emlékeztetnem kell arra, hogy a PB tagjai a KV tagjai is, a párt kongresszusa választotta meg őket, és a Kongresszus bizalmát élvezik.²⁵⁴ Ennek a bizalomnak és a Központi Vezetőség tagságnak akkora fontosságot tulajdonítanak, hogy a párt alapszabályzat előírja, hogy valamely tag kizárásához a KV-tagok kétharmadának szavazatára van szükség,²⁵⁵ ellentétben a határozathozatal általános szabályaival, amelyek fele plusz egy szavazattöbbséget igényelnek.

Azt hiszem, hogy jobb lesz, ha a vitát a Hruscsov elvt. által a kongresszuson kimondott szabályoknak megfelelően folytatjuk, „kölsönös megbocsátások, de személyes ellenségeskedések nélkül”²⁵⁶. Sokan közülünk már több, mint húsz éve ismerjük egymást, és legalább 10 éve a Politikai Bizottság tagjai közül mindannyian komoly felelősséggel járó funkciókat töltünk be. Ezekben az években megismertük egymás erőit és hiányosságait, és kölcsönösen tiszteljük egymást.

Áttérve a kérdés lényegére, elsősorban magamról beszélnék. Engem is Sztálin személyi kultuszára neveltek. Ezt normálisnak tekintettem, és nagyon büszke voltam, amikor lehetőségem adódott arra, hogy személyesen Sztálinnal dolgozzam. Különböző alkalmakkor, beszédekben, felhasználtam Sztálin-idézeteket, és ilyen módon aktívan hozzájárultam az ő személyi kultuszának terjesztéséhez.²⁵⁷ Nem volt olyan napirend vagy a hadsereg előtt elmondott beszéd, ami ne Sztálin nevével zárult volna. Sztálin személyének kultusza nem maradhatott hatás nélkül a mi viszonyainkat tekintve sem. Idővel mindegyikünk olyan személyiséggé vált, amelynek ilyen vagy olyan módon saját kultusza alakult ki.²⁵⁸ Ennek a kultusznak természetesen megvoltak a saját következményei. Ami engem illet, gyakran megállapíthattam, hogy nem voltam érzéketlen az iránt a figyelem iránt, amelyet fényképek kiragasztásával, sajtóban való említésekkel, a párt és állami hierarchiában elfoglalt helyem révén irántam tanúsítottak.²⁵⁹ Oda jutottam, hogy nehezen viseltem el az én felfogásommal ellenkező véleményeket, hogy kikényszerítettem az én véleményemet anélkül, hogy erre az elvégzendő feladat szempontjából

252 Gh.-Dej: *Csak a ... (olvashatatlan)-al kapcsolatban?*

253 Gh.-Dej: *Szóval a kedvenccel - a kultusszal - való foglalkozás, mintha ez része lenne a XX. Kongresszus dokumentumainak.*

254 Gh.-Dej: *Emlékeztetni kell... Miért?*

255 Gh.-Dej: *Érdekes. Vajon miért így teszi fel a kérdést? Hogy megelőzze valakinek az esetleges kizárását? Kit véd? Hiszen senki sem nyilatkozott arról, hogy az elvt-sak közül bárkit is ki kellene zárni.*

256 Gh.-Dej: *Így feltenni a kérdést téves. A Chişinevschi] [és] M[firon] elvt.-sak által elmondottak alapján fejtesz ki ilyen féltelmeket?*

257 Gh.-Dej: *Érdekes, milyen fűgén lépsz át egyik helyzetből a másikba.*

258 Gh.-Dej: *A szakács is...miben különbözik te azoktól az elemektől, akik tagadják a személyiség szerepét?*

259 Gh.-Dej: *Igen, így van. Milyen kár, hogy nem mondtad már hamarabb, és most arra szorítkozol, hogy beismerd, de nem jellemzed. Nem mutatsz rá, mi a forrása ennek az állapotnak.*

szükség lett volna. Természetesen e hozzáállás következménye nem lehetett más, mint felületesség a munkámban, kevesebb gondosság önmagam képzésében, kevesebb figyelem az iránt, hogy nap mint nap javítsak képzettségemen.²⁶⁰ Ez a jelenség, azt hiszem, más elvtársakat is elért.

Helyes, hogy az elhajlók félreállítása után nálunk is teremtődtek olyan alkalmak, amikor állást foglalhatunk a személyi kultusszal szemben. Ez az álláspont azonban inkább a személyi kultusz külső megjelenési formáira vonatkozott, és kevésbé a probléma lényegére.²⁶¹ Rendszerint azt mondták: „Túl sok reklám; túl sok kép, miért ennyi kép”. A dolgokkal inkább mennyiségi, mint minőségi szempontból foglalkoztak. Alapvetően, ha megvizsgáljuk a saját hozzáállásunkat, kijelenthetjük, hogy senki sem tud felhozni semmilyen érdemet a személyi kultusz elleni harcban a XX. Kongresszus előtti időszakból.²⁶² Azokhoz a következtetésekhez is, amelyeket a XX. Kongresszus levont a személyi kultusz ügyében, egy párttól idegen és káros vezetési módszerek nyomása alól²⁶³ felszabadult vezetőkől álló kollektíva három éves megfeszített fáradozása kellett.

Ma, amikor hozzáférhetőek a XX. Kongresszus tanulságai, kétségekívül másként látom a dolgokat, mint ahogy – azt hiszem legalább – a PB többi tagja is másként látja ezeket. Naponta új szempontok jelennek meg, amelyek rámutatnak, mennyire elterjedtek a személyi kultusz káros hatásai. Mogyorós elvt. megkérdezte, hogy vajon Miron [Constantinescu] párhuzamot akart-e vonni a Szovjetunióban történetekkel. Nem tudom, Mironnak szándékában állt-e ez.²⁶⁴ Szerintem viszont nyilvánvaló, hogy senkit sem lehet felmenteni a személyi kultusz elkerülhetetlen következményei alól. Ezek a következmények lehetnek többé vagy kevésbé súlyosak időbeli szempontból, és nem csak ebből a szempontból. Azt hiszem, Miron Constantinescu súlyos hibát követ el azáltal, hogy ilyen módon veti fel a kérdést Gheorghiu-Dej elvt.-ra vonatkozóan. Miron először azt akarja bebizonyítani, hogy mivel a BM kapcsolatban volt Gheorghiu-Dej-zsel és ott visszaélések és a törvényesség rendjétől való súlyos eltérések történtek, a felelősséget ezért ugyanolyan mértékben viseli Gheorghiu-Dej elvt. is mivel, mondja Miron, a belügyminiszter nem tűrte volna el ezeket a visszaéléseket Gheorghiu-Dej elvt. tudomása, és ebből kifolyólag beleegyezése nélkül.²⁶⁵

Miron itt azt is mondja, az volt és továbbra is az a benyomása, hogy a XX. Kongresszuson résztvevő küldöttség jelentésének összeállításában Gheorghiu-Dej elvt. nagyon odafigyelt arra, hogy elkerüljenek bizonyos megfogalmazásokat és nevükön nevezzenek nem kívánatos, kellemetlen és érzékeny dolgokat. Azt hiszem,

260 Gh.-Dej: *Tanulságos.*

261 Gh.-Dej: *Igen, teremtődtek alkalmak, de hogyan teremtődtek? Vajon kis jelentősége lenne-e a külső megnyilvánulási formáknak? Itt nincs semmi különbség abban a módban, ahogyan M[iron] és Chiș[inevschi] elvt[ársak] a dolgokat kezelik, azt a benyomást kelti, hogy véleményt váltottál velük, hogy elfogadtad álláspontjukat.*

262 Gh.-Dej: *Akárcsak Chiș[inevschi] elvt. Úgy, ahogy a XX. Kongresszuson feltették a kérdést, nem, de mégis... voltak alkalmak...*

263 Gh.-Dej: *Felszabadultak...*

264 Gh.-Dej: *Itt nem szándékokról beszélhetünk, hanem alapról, módszerről, abból, ahogy M[iron] felvetette a kérdést, milyen következtetéseket lehet levonni?*

265 Gh.-Dej: *Igen!*

teljes meggyőződésünkkel állíthatjuk, hogy Miron elvt. megállapításai az első és a második esetben nem felelnek meg a valóságnak. Nem igazak, és kategorikusan vissza kell őket utasítanom. De Miron elvt. nem csak ezekben az értékelésekben téved. Az egész eljárás, amelyet alkalmaz, a kérdés felvetésének a módja, a módszer teljesen elhibázott.²⁶⁶ Gheorghiu-Dej elvt.-nak minden bizonnyal vannak hiányosságai, akárcsak bármelyikünknek. Azonban azt hiszem, azok a hiányosságok, amelyekre hivatkozhatunk, más jellegűek, és semmiképpen nem egyeznek azokkal, amelyekről Miron elvt. próbál meggyőzni bennünket. Miron türelmetlensége az objektív elvi irányból egy szubjektív irányba tolta el a vitát.²⁶⁷ Jó, ha személyes megbocsátások nélkül bírál, de ne fokossal a kezében.²⁶⁸

Nem fér kétség ahhoz, hogy nem csak Sztálin személyi kultusza uralkodott a párt- és állami kapcsolataink gyakorlatában. Idővel kialakult hazánkban Gheorghiu-Dej-nek is a személyi kultusza és kisebb-nagyobb eltéréssel, másoknak a kultusza is. Ehhez hozzájárultak a mi helyi viszonyaink is, amelyekhez mindannyian hozzájárultunk.²⁶⁹ Csak arra emlékeztetnék, hogy míg a börtönben tegettük, egy ideje magázzuk egymást, különösen a Gheorghiu-Dej elvt.-sal való érintkezéseinkkor. Vagy az utóbbi években különböző beszélgetések alkalmával gyakran lehetett hallani, hogy „lássuk, mit mond Dej elvtárs”, vagy „Dej elvtárs azt mondta; Dej elvtárs azt az útmutatást adta; Dej elvtárs azt javasolta nekünk”, viszont kevésbé lehetett hallani azt, hogy „a PB azt határozta”, vagy „a KV azt határozta; a PB azt az útmutatást adta; a KV javasolja”²⁷⁰.

Miután Chivu [Stoica] elvt. kinevezték a Minisztertanács elnökének²⁷¹ úgy tűnt, hogy az általam készített terv értelmében abba az irodába fog költözni, amelyet korábban Gheorghiu-Dej elvt. foglalt el. A megállapodás ellenére Chivu elvt. nem költözött át, azzal magyarázva ezt előttem, hogy a Gheorghiu-Dej elvt. iránti tisztelet jegyében jobb, ha az iroda üresen marad, mert a Gheorghiu-Dej elvt. iránti tisztelete arra készíti, hogy lemondjon a költözésről.²⁷² Az utóbbi időben megjelent különböző írásokban gyakorlatilag szinte szabállyá vált – és ez az újságcikkekre is vonatkozik – hogy szinte mindent Dej elvt.-nak tulajdonítanak, és elmennek egészen a történelmi igazság elferdítéséig. Például abban a dolgozatban, amely egyfajta történelemkurzust tart a pártról, az szerepel, hogy [1944.] augusztus 10-11-ének éjszakáján Gheorghiu-Dej elvt. elszökött a Târgu-Jiu-i munkatáborból, hogy saját kezébe vegye az augusztus 23-i fegyveres felkelés irányítását, amikor sok ember előtt ismert, hogy ez fizikailag lehetetlen volt, és egyáltalán nem felel meg az valóságnak. Gheorghiu-Dej elvt.-nak kétségkívül nagyon fontos szerepe volt az augusztus 23-i fegyveres felkeléssel kapcsolatos intézkedések

266 Gh.-Dej: *Hogyhogy?*

267 Gh.-Dej: *Mégis miért tette ezt?*

268 Gh.-Dej: *Hanem mivel?*

269 Gh.-Dej: *Igen.*

270 Gh.-Dej: *Lássuk, mit mond... Valóban, eléggé elterjedt volt ez a gyakorlat?*

271 1955. október 4-én.

272 Gh.-Dej: *Mi értelme volt ennek az ügynek? Ez az érvelés vajon helytálló-e?*

kidolgozásában, de ennek a cselekménynek a közvetlen irányítását nem végezhette, mert ez a dolog fizikailag lehetetlenség volt.

Íme, hogy hozzák létre a személyi kultuszt mindenki hozzájárulásával torzításokkal, hízelgéssel, hajbókolással. Kinek válik ez hasznára? Milyen nyomasztó feszélyezettségérzeted van, amikor látod, hogy mindent neked tulajdonítanak érdemed szerint vagy érdemtelenül, és milyen aggodalom fog el, amikor mindezt elvárják tőled!²⁷³ Kétségkívül a személyi kultusz kialakításához hozzájárul a mi életvitelünk is. Mindig védelem alatt állunk, a mindennapi élethez szükséges minden eszköz könnyen rendelkezésünkre áll, évek óta magas tisztségeket töltünk be és már nem tudjuk, milyen az élet, ha letről nézik.²⁷⁴ A közöttünk levő korábban egyszerű kapcsolatok most mesterségesé váltak, hivatalos jellegük lett minden ebből kifolyólag megjelenő negatív következménnyel. Természetes, hogy a személyi kultusz külső megnyilvánulásai káros hatást gyakorolnak a párt és a dolgozó emberek nevelésére. Szükséges ezeket elhárítani. De az elhárításuk önmagában nem elegendő. A leglényegesebb dolog az, hogy biztosítsuk pártéletünk legfőbb elvének, a kollektív vezetés elvének a tiszteletben tartását. A kollektív vezetésnek a vélemények szabad kifejtésére és e vélemények hitelességére kell támaszkodnia, attól függetlenül, hogy ki fejtette azokat ki a közösségben. A vélemény autoritásának belülről kell fakadnia, nem abból, hogy ez vagy az a személy mondta el.²⁷⁵ [...] Véleményem szerint jó [megoldás], hogy az állambiztonsági szerveket válasszák le szerkezetileg a BM-től és önálló szervként hozzák létre egy Államvédelmi Hatóság ellenőrzése alatt²⁷⁶, ami a PB irányítása mellett fog dolgozni.²⁷⁷ Azt hiszem, ugyanezt a dolgot szükséges biztosítani az államvédelem ügyeinek helyes irányítása érdekében. Úgy számolom, a közeljövőben jó lenne létrehozni egy Államvédelmi Tanácsot, amely a PB irányítása és ellenőrzése mellett biztosíthatná az államvédelemmel, lásd a Fegyveres Erők, az Állami Tartalékosok, az Önkéntes Honvédelmi Egyesület, az Ipari Mozgósítás, a Helyi Légvédelmi Elhárítás stb.-vel kapcsolatos problémák igazságos megoldását.²⁷⁸

Végül még fel szeretném hívni a figyelmet az életünk egy olyan oldalára, amelynek nem tulajdonítanak elég figyelmet. Az ember iránti gondoskodásról van szó, a munkafegyelemnek valamint a pihenés fegyelmének betartásáról. Ebben a tekintetben, bár határozatokban nem volt hiány, a hozzáállásunk továbbra is közömbös maradt. Azt hiszem, szükség van arra, hogy a pihenő- és a szabadidő jobb megszervezésével egyidőben visszatérjünk egy fegyelmezett munkarendre.²⁷⁹

273 Gh.-Dej: *Így van!*

274 Gh.-Dej: *Védelem alatt, így kell lenniük a párt vezetőinek – a többivel kapcsolatban nagyjából ez a helyzet.*

275 Gh.-Dej: *N[agyon] helyes, nem mutatsz rá viszont arra, hogy az elhajlók eltávolítása után a kollektív munka, stb. javult-e vagy sem, különben azt a benyomást kelted, hogy ez csak ezután kezdődik.*

276 Az Alexandru Drăghici vezette DSS-t (*Departamentul Securității Statului*) 1953 szeptemberében hozták létre, és 1957 márciusáig működött, amikor beolvadt a BM szerkezetébe.

277 Gh.-Dej: *Hiba volna, figyelembe véve a pártélet jelenlegi állapotát.*

278 Gh.-Dej: *Mindent ... stb....plusz még a kormányt...*

279 Gh.-Dej: *Ez a következtetés! Mintha...*

Nicolae Ceaușescu elvt.: - Az lett volna a természetes, ha a PB-nak erre az ülésére akkor kerül sor, amikor a küldöttség hazatért Moszkvából.²⁸⁰ Akkor kellett volna megvizsgálunk a teljes eddigi munkánkat, és azt, hogy mi a teendőnk. Igaz, hogy azt mondták, nekünk kevéssel előtte volt a kongresszusunk, amely alkalmat teremtett a munkánk felülvizsgálatára. Csakhogy a pártunk II. Kongresszusán a XX. Kongresszus következtetéseinek szintjén álló problémákat akkor még nem vitathattunk meg, mivel akkor nem álltak rendelkezésünkre ezek a következtetések.²⁸¹ A KV plenáris ülését sietve készítették elő egy olyan határozat alapján, amelyet néhány nappal a Plénum összehívása előtt hoztak meg.²⁸² Nem hallottam arról, hogy PB-nak a küldöttség Moszkvából való hazatérése utáni ülésein, amelyeken Dej elvt. nem vett részt a görög kérdéssel kapcsolatos elfoglaltságai miatt, felvetették volna valamely plenáris ülés összehívását. A plenáris összehívásának ötlete csak azután merült fel, hogy Gheorghiu-Dej elvt. megszabadult a görög ügyben eljáró nemzetközi pártbizottsággal kapcsolatos teendőitől.²⁸³ Most az itt felvetett ügyekre fogok hivatkozni.

Először is röviden elemezni szeretném a KV, a PB és a Titkárság munkáját. Nem lehet azt mondani, hogy Politikai Bizottságunk tevékenysége során nem vizsgálta meg, az elhajlók eltávolításától kezdődően a belső pártproblémákat, és hogy nem hozott intézkedéseket ezek helyes megoldására. 1953-tól mostanáig a PB munkája nagyon sokat javult, és abba a helyzetbe került, hogy fontos pártproblémákat vizsgálhatott meg és oldhatott meg, mint például az ötéves tervet, az 1956-os tervet, a mezőgazdaság helyzetét, a KV apparátus tevékenységének megerősítését, a tartományi és járási bizottságok munkáját, a tagfelvételt, az ifjúság körében végzett munkát stb. kiszélesedett a tartományi és járási pártbizottságoknak az állambiztonsági szervek feletti vezetési és ellenőrzési jogköre.²⁸⁴ Természetesen, a PB munkájában is egy sor hibát találhatunk. De a hibákat elemezve, ne lássuk ezeket feketébbeknek, mint amennyire valójában azok.²⁸⁵

Azt hiszem, fő hiányosság az, hogy a PB anyagait az apparátus és a Titkárság nem készíti elő megfelelő módon. Másrészt a PB tagjainak nincs mindig megfelelő hozzáállása a nekik megküldött anyagokkal kapcsolatban. Nem tanulmányozzák őket figyelmesen, és nem veszik igénybe osztályaink szolgáltatásait annak érdekében, hogy minél jobban tájékozódhassanak.²⁸⁶ A PB túl keveset tanulmányozza a pártmunka kérdéseit. Pártunk legfelső vezetéséből, beleértve a PB egyes tagjait is, nagyon sok elvtárs nem ismeri a pártélet szabályait. Ez tevékenységünkben számos és megengedhetetlen tévedéshez vezet.²⁸⁷ Azon kívül, amire Bodnáraş elvt.

280 Gh.-Dej: *Hiszen kérték a plenárist, nyomás volt, hogy siettessük...*

281 Gh.-Dej: *Igen.*

282 Gh.-Dej: *Ki erőltette ezt? És miért hagytuk magunkat?*

283 Utalás Gheorghiu-Dej tárgyalásaira a görög kommunista párt vezetésével.

284 Gh.-Dej: *Igy! Objektív, igazságos, ez a valóság!*

285 Gh.-Dej: *N[agyon] jó.*

286 Gh.-Dej: *Igy van, de vajon miért? Alábecsülik az apparátust?*

287 Gh.-Dej: *Nagyon jó értékelés, igazságos, de nem példázza olyan tényekkel, amelyeket kifejtve pl. tanulságokat lehetne levonni.*

már rámutatott a KV tagok Kongresszuson történő megválasztásának kifogásolható módjával kapcsolatban, a párttagok körében még mindig kommentálják azt a sietséget, amellyel a kongresszus munkálatait egy adott ponton lebonyolították. Nem keltett jó benyomást, hogy több felszólalót töröltek a listákról, másokat pedig félbeszakítottak, hogy rövidítsék le beszédeiket.²⁸⁸

Egy másik súlyos hiányosságát a mi munkánknak abban a káros gyakorlatban találjuk, hogy ilyen-olyan módon szinte folyamatosan visszatérünk már meghozott határozatokra.²⁸⁹ Ez történt a II. Kongresszuson²⁹⁰, és ez történik a KV plenáris ülésein is. Mindezek a munkálatok elégtelen előkészítésének és annak a sietségnek a következményei, amely nagyon sokszor a munkánkat jellemzi.²⁹¹ Vegyük csak a legutolsó plenáris ülést. Hat nappal az összehívása előtt a PB összeállított egyfajta tervezetet a plenáris munkálatainak lebonyolítására. A plenáris ülés megnyitásának napján viszont meg kellett állapítani, hogy a főjelentés, mégpedig a XX. Kongresszuson részt vett küldöttség jelentése még nem készült el. Ez a körülmény arra vezetett, hogy a plenáris ülés kezdete előtt néhány órával fel kellett borítani a napirendet.²⁹² Ez váltotta ki Miron elvt. idegességét, akinek ismeretes kirohanására a plenáris ülés összehívásának délelőttjén került sor.²⁹³ A meghozott határozatok megváltoztatásának gyakorlata nem jó és nem helyes. Ennek a munkarendnek rossz hatása van a KV apparátusra, a pártszervekre, ezek rossz irányba befolyásolják a pártfegyelmet és pártéletet.²⁹⁴ 1955-ben a KV négy plenáris ülést tartott. De egyiket sem vitatták meg a pártélet lényeges kérdéseit. Gyakran a KV nem is került olyan helyzetbe, hogy meg tudjon vitatni problémákat. A kérdések megvitatása legfeljebb a PB-ban következett be. Ilymódon a PB félretolta a Központi Vezetőséget, amely néhány alkalommal a PB függelékévé vált.²⁹⁵ Ez természetesen nem helyes, és káros hatással volt a pártéletre.

Most a személyi kultuszról fogok beszélni. Mindannyian úgy tekintettünk Sztálinra, mint egy fontos vezetőre. Mindannyian, kivétel nélkül állíthatjuk, hozzájárultunk Sztálin személyi kultuszához. Pártéletünkben Sztálin kultuszát a KV apparátusának propagandája vezette be. Szinte állandó formulává vált a Sztálin-idézetek kötelező használata, a Dej-idézetek, és annak idején Ana [Pauker²⁹⁶]-idézetek stb.²⁹⁷ Pártunk vezetőit kétségkívül befolyásolta Sztálin

288 Gh.-Dej: *Általánosságban, úgy tűnik, hogy igaz. Akkor arra készültünk, hogy részt vegyünk a XX. Kongresszuson.*

289 Gh.-Dej: *Homályos – lehetnek olyan határozatok, amelyeknél maga az élet kényszerít, hogy visszatérjünk rájuk? Vagy nem vették figyelembe a valóságot, stb.?*

290 Az RMP II. kongresszust 1955. december 23–28. között tartották.

291 Gh.-Dej: *Igen.*

292 Gh.-Dej: *A jövőben is közbejöhettek ilyen helyzetek – hiszen a pontot nem vették le a napirendről.*

293 Gh.-Dej: *Ez?*

294 Gh.-Dej: *Homályos, eltorzítja a dolgokat.*

295 Gh.-Dej: *Túlzás.*

296 Ana Pauker (Hana Robinsohn, 1893–1960), kommunista politikusnő. A román Szociáldemokrata Párt nőtagozatának aktivistája, 1921-ben az RKP alapító tagja. 1926-ban Szovjetunióba emigrált, majd Németországban és Franciaországban is teljesített pártmunkát. 1932–1934 között a Komintern moszkvai központjának munkatársa. Visszatérése után az illegális RKP első titkára (1934. március). 1935-ben letartóztatták, 1936-ban 10 évre ítélték el. 1941-ben szabadult, és a Szovjetunióba távozott. Luka Lászlóval együtt a 205-ös Intézet munkatársa, a Komintern, majd 1943-tól a szovjet hatóságok romániai referense. 1944 után PB-tag (1945–1952) és külügyminiszter (1948–1952). 1952. május 27-én minden tisztségéből

személyének kultusza. Megvoltak a helyi feltételek is ehhez. Mikor és mivel kezdődött el a személyi kultusz hatása pártunk életében? Azt hiszem, ez rögtön azután történt, hogy Ana Pauker és Luka László²⁹⁸ hazajöttek a Szovjetunióból és elkezdtek tevékenykedni a pártvezetésben. Természetesen nem csak ők voltak azok, akik előnyben részesítették a személyi kultuszt. Ehhez még mások is hozzájárultak.²⁹⁹

Mindenekelőtt sokan magasztalták Anát. Kispolgári elemek megkíséreltek minden lehetséges úton olyan hangulatot teremteni körülötte, mintha ő lenne a párt vezetője. A kispolgárság „a mi Anánknak” nevezte. Emlékszem, hogy Miron elvt. csak a „mi Anánkról” beszélt, Anáról, aki „a párt bölcsessége”. Luka megpróbált a párt teoretikusának szerepében tetszelegni. Ana és Luka megpróbálták kiemelni saját magukat, nagyobb érdemeket tulajdonítani magunknak, mint amilyenekkel valóban rendelkeztek. Akkoriban olyan jelszavak jelentek meg, mint „Ana, Luka és a Dej, reszkethet a burzsujnép”³⁰⁰. Akkoriban a tüntetéseken cédulákat adtak az agitátoroknak rajtuk azokkal a nevekkkel, amelyeket skandálniuk kellett, illetve ezek sorrendjével. Virágzott Ana Pauker és Luka László személyének kultusza.³⁰¹ Még Gheorghiu-Dej elvt. főtitkárrá választása után is fenntartották pártunkban a kispolgári elemek azt a felfogást, hogy Ana Pauker volna az igazi vezető. Ezekhez a felfogásokhoz nem kevéssel járult hozzá Miron Constantinescu és Iosif Chişinevschi is.³⁰²

Ebben az időben a mi propagandánknak fontos szerepe volt a személyi kultusz ápolásában. Vegyék elő akár csak a PB akkori tagjainak önéletrajzeit, és meglátják, mennyi dicséretet tartalmaznak. Mindegyiknél annyi jelzőt használnak, hogy az ember szégyelli végigolvasni őket. Íme például Miron elvt. önéletrajza (idézetek³⁰³). Miért engedte meg Miron elvt. hogy ilyen dolgokat mondjanak róla, amelyek közül néhány nem is igaz? Chişinevschi elvt. felelt a propagandáért, neki a személyi kultusz propagálása miatt nagy vétke és felelőssége van.³⁰⁴

Miért nem foglalt állást akkor Miron elvt. a személyi kultusszal szemben? Azért nem foglalt állást akkor, mert neki is tetszett a dicséret. Úgy, ahogy Ana fogadott

felmentették, 1953. február 20. – április 20. között letartóztatásban volt, de Sztálin halálát követően megszüntették az ellene indított eljárást. Haláláig háziőrizetben maradt, de a Politikai Kiadó (alírási jog nélküli) munkatársaként dolgozhatott mint szerkesztő és fordító.

297 Gh.-Dej: *Objektív*.

298 Luka László (románosított neve Vasile Luca, 1898–1963), magyar származású kommunista politikus. 1924-ben a Brassó megyei illegális RKP titkára. 1924–1927 között börtönben ült, majd 1930-ban részt vett a párton belüli „frakciós” harcokban. Minden pozícióját elvesztette és 1933-ban 5 év börtönre ítélték. 1940-ban újra letartóztatták, de júniusban a Csernovitzot elfoglaló szovjet csapatok kiszabadították, és szovjet állampolgárságot kapott, majd 1944-ig az ukrainai Legfelső Szovjet tagjaként is működött. 1945 után a PB- és a Titkárság tagja, 1947 novemberétől pénzügyminiszter. Ana Paukerrel együtt buktatták meg 1952-ben, augusztus 14-en letartóztatták közeli munkatársaival és a minisztérium felső apparátusával együtt és 1954 októberében életfogytiglani kényszermunkára ítélték. 1963. július 27-én halt meg a nagyenyedi börtönben.

299 Gh.-Dej: *Úgy!*

300 Az eredeti lözung: „Ana, Luca și cu Dej, bagă spaima în burgheji”.

301 Gh.-Dej: *Úgy van*.

302 Gh.-Dej: *Igen*.

303 Az eredeti szövegben.

304 Gh.-Dej: *Nagyon jó, elvszerű, helyes, telitalálat*.

ajándékkal érkező küldöttségeket, úgy Mironnak is, amikor a fővárosban volt, tetszett, ha ajándékokat kapott.³⁰⁵ Miron Constantinescu és Chişinevschi elvt. akkor minőségükben szintén nem kis mértékben hozzájárultak Dej elvt. személyének kultuszához.³⁰⁶ A mi propagandánk, ahelyett, hogy a párt arcát emelte volna ki, megelégedett egyik vagy másik személy arcának kiemelésével. A propagandának ezen az irányvonalán még az 1953-as plenáris ülés után is csak igen keveset változtattak.³⁰⁷ A vezetőknek ez a magasztalása a párttól és az emberektől való elszigetelődéshez vezet.³⁰⁸ [...]

Mogyorós Sándor elvt.: A XX. Kongresszus dokumentumainak feldolgozásával kapcsolatosan Temesváron és Nagybányán voltam. Azt kell mondanom, hogy rosszul éreztem magam, amikor összehasonlítottam, hogyan zajlott le a feldolgozás ott és a KV plenáris ülésén. Megállapíthattam, mennyire lemaradt színvonalában a mi központi plenárisunk.³⁰⁹ Egyetérttek azzal, amit itt Ceauşescu, Bodnăraş és Părvulescu elmondtak a személyi kultusszal és a mi hiányosságainkkal kapcsolatban. Nem értek egyet Drăghici elvt. azon értékelésével, hogy a Miron elvt. és Chişinevschi elvt. közötti beszélgetéseknek frakciós jellege lenne.³¹⁰ Nem tudom megérteni viszont Miron és Ioşca³¹¹ álláspontját.³¹² Miron felvetése szerint Gheorghiu-Dej elvt. megpróbálta elkerülni, hogy nyíltan beemeljék a küldöttség jelentésébe a mi saját hiányosságainkat a személyi kultusz gyakorlatával kapcsolatban, hogy Dej és csakis ő hibás a személyi kultusz kérdésében, mintha a párt és a nép fölé helyezte volna magát. Ez viszont azt hiszem, hogy nem csak valótlan, hanem igazságtalan is.³¹³ Senki sem állíthatja, hogy nálunk Romániában a személyi kultusz gyakorlása és következményei szempontjából olyan helyzet uralkodott volna, mint a Szovjetunióban. Voltak, az igaz, erőteljes megnyilvánulások és tendenciák ebbe az irányba. Emlékszem a szlogenre: „Ana, Luka és Dej, reszkethet a burzsujnép”. Egy adott pillanatban Ana azt javasolta, hogy bővítsék ki mások nevével is ezt a formulát. Mi mind tudjuk, milyen szerepe volt Anának és Lukának a személyi kultusz elterjesztésében. Többé-kevésbé mindannyian felelősek vagyunk emiatt. Mi – én sem – nem elleneztük határozottan igaztalan módon való népszerűsítésünket. Ahogy a szólás mondja: „könnyű Katát táncba vinni, ha ő is akarja.” Ez történt nálunk is a személyi kultusszal. Emlékszem, hogy Temesváron láttam egyszer egy arcképet Leontin Sălăjanról,³¹⁴ amikor még a

305 Gh.-Dej: *De sem a plenárison, sem a PB-ülésen nem tette meg.*

306 Gh.-Dej: *Igen.*

307 Gh.-Dej: *Milyen okokból? Nem mutatsz rá a forrásra.*

308 Gh.-Dej: *Oda vezet.*

309 Gh.-Dej: *Miért?*

310 Gh.-Dej: *Természetesen, olyan messze még nem jutottunk el.*

311 Ioşca (Iosif): Chişinevschi beceneve.

312 Gh.-Dej: *Mogyorós elvtárs sem tudja megérteni.*

313 Gh.-Dej: *Nem magyaráz, kijelent.*

314 Leontin Sălăjan (Szilágyi Levente, 1913–1966), magyar származású román kommunista politikus, PB-tag (1955–1956), KB-tag (1945–1966), nemzetgyűlési képviselő (1946–1966). 1939-től volt tagja az illegális mozgalomnak, 1940–1943 között a bánsági pártszervezet egyik vezetője, majd 1945–1948 között az RKP Szatmár tartományi első titkára, 1948–1949-ben egészségügyi miniszterhelyettes, 1949–50-ben építésügyi miniszter volt. 1950–1955 között honvédelmi miniszterhelyettes volt tábornoki rangban, 1955. október

tartomány titkára volt, ami még nagyobb volt, mint Sztáliné. A párton belüli elhajlóknak a pártból, és különösen a vezetőségből való eltávolításáig alig tartották tiszteletben a pártélet lenini normáit és elveit. Csak az elhajlók eltávolítása után kezdődött el ezeknek az elveknek a tiszteletben tartása.³¹⁵ Pártunknak most választott szervei vannak, pártszervezeteink növekedtek, a pártszellem javult. De az alapszervezeteink élete és a Központi Vezetőségünk működése között még mindig eltérés van. A személyi kultusznak kétségkívül volt hatása, és károkat okozott a pártnak.³¹⁶

Jusson eszünkbe, elvtársak, hogyan dolgoztunk akkor, amikor nehéz volt, az illegalitásban, majd később [1944.] augusztus 23-a után. Mennyit segítettük a nehéz helyzetben levő elvtársakat! Az a benyomásom, hogy ez a szolidaritás valamennyire meggyengült. A személyi kultusz miatt pártunk soraiban is olyan talpnyalók jelentek meg, akik a rang előtt hajbókolnak.³¹⁷ Miron elvt. nem egyszer alkalmazta ezt a módszert. Miron tudja, hogyan sújtson lefelé, miként azt is tudja, hogyan hízelegjen felfelé.³¹⁸ Ha Gheorghiu-Dej elvt. valakivel szemben igazságtalan volt, Miron mindig egyetértett vele. Gheorghiu elvt. néha igazságtalan az emberekkel, de nem gonoszságból teszi. Én egyszer elmondtam ezt Gheorghiu-Dej elvt.-nak, és keményen mondtam meg. Ő akkor azt válaszolta: „Ez igazi vádbeszéd volt”. Valóban, egyfajta vádbeszéd volt, de én sem gonoszságból csináltam.³¹⁹ Nem ragaszkodtam viszont ahhoz, hogy a köztünk levő kapcsolatokban a kollektív munka kezdjen el dominálni. Ellenkezőleg. Egy ideje megváltoztam, elkezdtem elszigetelődni, visszavonulni és mogorva lettem. Miért? Mert kudarcaim vannak a munkámban, és nem tudok megszabadulni ezektől a kudarcoktól. Nagy nehézségek vannak a begyűjtésnél, a vetésnél és az építkezéseknél. Az volt a benyomásom, hogy a mi vezetői közösségünk nem segít kellőképpen. Ez az én hozzáállásom viszont nem helyes, nem jogos. Miron úgy állította be a dolgokat, mintha Gheorghiu-Dej útjában állna annak, hogy a pártélet normáit alkalmazzák. De mi akkor választottuk meg Gheorghiu-Dejt felelős pozíciókba, amikor még a személyi kultusz nem szerepelt a gyakorlatunkban. Azzal, ahogy beállítja a kérdést, Miron lojalitáshiányról tesz tanúbizonyságot. A személyi kultusz nagy befolyással volt a pártunk soraira. Ennek a kultusznak a felszámolását nem lehet adminisztratív úton megoldani, csak nagyon nagy óvatossággal.

Ami Chișinevschi elvt. hozzáállását illeti, ezt semmi sem indokolja. Gheorghiu-Dej elvt. legközelebbi munkatársaként ezt a hozzáállást még az sem igazolná, ha Gheorghiu-Dej igazságtalan lett volna vele szemben. Azt hiszem, Miront Ioșca bátorította. Nyilvánvaló, hogy Miron kihasználta az SZKP XX. Kongresszusán felmerült alkalmat, hogy lesújtson. Én Miron elvt.-at becsületes embernek tartom,

4. - 1966. augusztus 28. között honvédelmi miniszter.

315 Gh.-Dej: *Nem is lehet normákról beszélni... az Ana - Luka időszakban.*

316 Gh.-Dej: *Általánosságban...*

317 Gh.-Dej: *Úgy!*

318 Gh.-Dej: *Úgy!*

319 Gh.-Dej: *Úgy van.*

aki sokat dolgozik és sokat tanul, de Mironnak van néhány jellembeli hiányossága. Ha valaki egyszer rálépett a lábára, évekkel később sem bocsát meg neki. Ez, Miron elvtárs, nem lojális.

Az SZKP a XX. Kongresszus által segített bennünket abban, hogy nálunk már ne fordulhasson elő az, ami a Szovjetunióban megtörtént. Miron itt elmondta, hogy ő nem téveszti össze a személyiség szerepét a személyi kultusszal. Számomra világos, hogy Miron épp ezt téveszti össze. Én annál a kinyilatkoztatott tézisznél maradok, hogy Miron megpróbált Gheorghiu elvt.-ra koncentrálni a személyi kultuszt illetően, mintha ez a PB többi tagját nem is érintené. Jó lenne visszaemlékezni arra a pillanatra, amikor Vasile Luca megpróbálta felhasználni néhány tervbizottsági hivatalnok levelét Miron Constantinescuval szemben, hogy lesújtson rá.

Közli Alina Tudor-Dan Cătănuș: O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi, București, Elion, 2001, 81-107. p. A dokumentum levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 32/1956.

6.

AZ RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve (részlet)

Bukarest, 1956, április 6.

Miron Constantinescu elvt.: Megkérdeztek itt engem, hogyan kell értelmezni azt a kijelentésemet, hogy néha azok a bírálatok, amiket velem szemben fogalmaztak meg, be nem gyógyuló sebeket okoztak. Megkérdeztek, hogyan magyarázható a hajbókolásom és a hízélgésem. Azt hiszem, ezek Ana és Luka tevékenysége idején jelentek meg annak következtében, hogy akárhányszor támadtak, nem foglaltam határozottan állást, hanem megpróbáltam a kegyeikbe férközni.³²⁰ Úgy vélem, hogy az úr-szolga megfogalmazás nem volt helyes, és én ezt visszavontam. Úgy vélem, jogomba volt kérdéseket feltenni a plenárison. Az én hibám, hogy a kérdések, amelyeket felvettem, nem voltak jól átgondolva. Úgy vélem, akkor, amikor egy bírálat jogos, segít a hiányosságok kijavításában és a munka jobbá tételében; mikor viszont igazságtalan jelzőket és megjegyzéseket tesznek, ezeket nem lehet egykönnyen elfelejteni. Én nem akartam senkire ráerőszakolni a véleményemet. Azt hiszem, jó részét annak, amit mondtam, azon véleményeket kivéve, amelyeket helytelenként visszavontam, fel lehet használni. [...] Ebben a felszólalásban az én kifakadásaim és nyilatkozataim nem a párt irányvonalára, hanem a munkamódszereinkre vonatkoztak.³²¹ Kezdetben az én önkritikám nem volt teljes, de a második felszólalásomban megpróbáltam kijavítani ezt. Úgy vélem, ezek a kifakadások nem tudták és nem tudják veszélyeztetni a PB egységét. Ha munkámat megvizsgálják látható, hogy én mindig megpróbáltam teljesíteni a

320 Gh.-Dej: *Úgy van.*

321 Gh.-Dej: *Tanulságos.*

kötelességet a párt egységének megóvása érdekében. Ez lesz az álláspontom a jövőre nézve is.

Mogyorós Sándor elvt.: Azt hiszem, jó lenne, ha Miron elvt. elmondaná, hogy annak a módnak, ahogyan ő felvetette a kérdéseket, nem volt-e olyan jellege, mintha személyesen Gheorghiu elvt.-sal szeretne leszámolni.

Gheorghiu-Dej elvt.: Tegnap mellbevágott Pârvulescu elvt.-nak egyik itt tett kijelentése, miszerint „én semmit sem fecsegtem ki a Mironnal és Chişinevschivel folytatott beszélgetésekből”. Megkérdeztem Pârvulescu elvt.-at, hogy ez a kijelentése vajon nyelvbtlás volt-e vagy összekevert valamit. Ő azt válaszolta, hogy nem, amit Chişinevschi irodájában beszéltek meg, Pârvulescu valóban úgy tekinti, azt azért mondták el neki, hogy a vezetőség bírálatában őt is a közös platform felé vonzzák, és érezte, hogy Ioşca Dej ellen kívánja uszítani. Az ott lezajlott beszélgetésen, a Pârvulescu elvt. által elmondottak szerint Chişinevschi elvt. azt mondta „te régi párttag vagy, és helyes volt az álláspontod, amikor szembeszálltál Dej-zsel a PB-nak azon az ülésén, ahol ő félbeszakított”. Ezután Chişinevschi elvt. továbbra is hivatkozott a pártélet normáira, rámutatva arra, hogy fel szándékozik vetni ezeket a kérdéseket a PB-ban. Emlékeztetek, hogy Pârvulescu elvt. erről a kérdéstről beszélve úgy vélte, szükséges, hogy ezt itt alaposan tisztázzuk, és fenntartotta magának a jogot, hogy visszatérjen erre a kérdésre a tisztázás érdekében. Ezt azért kívánom a PB tudomására hozni, mert Pârvulescu elvt. távolléte miatt nem teheti ezt meg.

Iosif Chişinevschi elvt.: Csak egy kérdésben tudok tisztázással szolgálni, mert a többiek tegnap már tisztáztuk, azt hiszem, elég egyértelműen. Szeretném aláhúzni, én nem hívtam fel Pârvulescut telefonon, hogy jöjjön el hozzám, hanem ő telefonált nekem és arra kért, hogy fogadjam. Ami a vele való beszélgetést illeti, rövid volt és a pártélet normáira vonatkozott.³²² Az igaz, hogy emlékeztettem rá: helyesen járt el, amikor állást foglalt a PB-ban, amikor Dej elvt. félbeszakította a beszéde közben.³²³

Emil Bodnăraş elvt.: Tegnap Chişinevschi elvt. kijelentette: az volt és továbbra is az az érzése, hogy bármilyen problémát vetünk fel Gheorghiu-Dej-zsel kapcsolatban, kockázatos. Gheorghiu-Dej elvt. legközelebbi munkatársaként szerintem Chişinevschi elvt.-nak ez a véleménye nagyon súlyos. Úgy felvetni a kérdést nemcsak azt jelenti, hogy Dej-nek olyan jellemvonást tulajdonítanak, amelyet mi nem ismerünk, hanem azt is, hogy teljességgel figyelmen kívül hagyják a PB és a KV tekintélyét.³²⁴ Milyen kockázatokról lehet szó? Chişinevschi elvt. nem pontosít ebben a kérdésben. Azt hiszem, jó lett volna, ha értékelésében világosabban fogalmazott volna. Azt hiszem, közülünk senki sem érthet egyet Gheorghiu-Dej elvt. ilyenfajta jellemzésével. Ha elfogadnánk, cinkosokká válnánk egy olyan

322 Gh.-Dej: *Foglalkozni vele. Miért? Hogy eszébe juttassuk Pârvulescu elvt[árs]nak? Hogy számon tartsák ezt a PB ülésen, a plenáris ülésen? Itt nem ad világos, teljes választ, nem ad magyarázatot.*

323 Gh.-Dej: *De más elvtársak is, beleértve Chişinevschi elvt-at is, szakítottak félbe, ezt miért nem juttatták eszébe? Ana, Luka... brutálisan kigúnyolták, elnyomták, stb. - miért nem emlékeztették ezekre is?*

324 Gh.-Dej: *Úgy.*

értékelésben, amely legkevésbé sem felel meg a valóságnak. Volt egy időszak a KV és a PB tevékenységében, amikor bíráló vélemények megfogalmazása egyesek vagy mások által valóban kockázatokkal járt.³²⁵ Ez az az időszak volt, amikor a PB-ban három semmirekellő volt: Ana, Luka és Teohari. Abban az időszakban azt hiszem, nem volt a PB-nak olyan tagja, akit ne támadott volna meg brutálisan Luka vagy Ana,³²⁶ aki ne lett volna kitéve sértegetéseknek és megalázásoknak. Ki kelt akkor a PB megsértett tagjainak védelmére? Ki vállalta akkor a kockázatot? Hiszen köztudott, hogy Dej volt az, aki soha nem fogadott el ilyen módszereket a párt vezetőségi tagjainak egymáshoz való viszonyában.³²⁷ Az elhajlókvaló való leszámolás óta vajon előfordult-e, hogy a KV vagy a PB valamely tagját megtámadják vagy megsértsék? Nem ismerünk ilyen eseteket.³²⁸ Ha Chişinevschi értékelése megfelelne a valóságnak azt jelentené, hogy mindannyian, akik itt Gheorghiu-Dej-t bíráltuk, védekező intézkedéseket kellene hozzunk, hogy elhárítsuk az általunk elmondott bírálatból következő kockázatokat.³²⁹ Nem tudom, van-e a Politikai Bizottságnak olyan tagja, aki egyetérthet Chişinevschi elvt. ezen véleményével. Én szükségesnek tartom kijelenteni, hogy nem tudom elfogadni, mert nem helyes, és nem felel meg a valóságnak. Válasz nélkül hagyva viszont ez a vélemény sok zavart okozhat, és a bizalmatlanság magját vetheti el.³³⁰ Javasolom a PB-nak, vesse el ezt az értékelést, és kérje fel Chişinevschi elvt.-at, hogy ezzel kapcsolatban adjon meg minden szükséges magyarázatot.

Mogyorós Sándor elvt.: Egyetértek Bodnáraşsal ami az általa felvetett, Ioşca kockázattal kapcsolatos kijelentésére vonatkozó kérdéseket illeti. Ez a kijelentés azt a meggyőződést keltette bennem, hogy mind Miron, mind Ioşca hozzáállásának személyes bosszú jellege van. Én is bíráltam Dej elvt.-at, de semmilyen kockázatot nem kellett elszenvednem.³³¹ Chişinevschi elvt.-nak tisztáznia kell ezt a nagyon súlyos kijelentését. Chişinevschi elvt. állandóan hivatkozik a pártélet normáira.³³² Én azt hiszem, hogy a pártélet normái nemcsak egy vezető-közösség üléseinek megszervezésére és megtartására vonatkozóan feltételezik a betartást, hanem elsősorban elvtársias hozzáállást várnak el.³³³ Ioşcának a Gheorghiu-Dej elvt.-ra vonatkozó kijelentéséből hiányzik ez az elvtársi hozzáállás. Meg kell találni a problémák felvetésének pártos módszereit, és semmiképpen sem kell folytatni a PB egyes tagjainak mások ellen való ingerlését.³³⁴ Én azt kérem: Chişinevschi elvt. pontosítsa itt, hogy is állnak a dolgok, mivel meggyőződésem, hogy

325 Gh.-Dej: *Úgy van! Mindezekről mind Miron elvtárs, mind Chişinevschi elfelejtkeztek... nem foglalkoztak vele, nem vizsgálták meg.*

326 Gh.-Dej: *Előbb Chişinevschi még csak a személyes kellemetlenségeire hivatkozott, amelyek Anával kapcsolatban voltak, a kultusz kérdésében.*

327 Gh.-Dej: *Úgy.*

328 Gh.-Dej: *Úgy van!*

329 Gh.-Dej: *Úgy van!*

330 Gh.-Dej: *Helyes!*

331 Gh.-Dej: *Úgy van!*

332 Gh.-Dej: *Valóban!*

333 Gh.-Dej: *Igen.*

334 Gh.-Dej: *Nagyon helyes!*

Chişinevschi elvt. és Miron arra használták fel ezt az alkalmat, hogy leszámoljanak Gheorghiu-Dej elvt.-sal. A párt normái azt is jelentik, hogy a munkában becsületes és lojális legyen a hozzáállásunk.³³⁵

Chivu Stoica elvt.: Egyetértek Bodnăraş elvt. és Mogyorós elvt. véleményével a Ioşca által tett kijelentésekkel kapcsolatban.

Nicolae Ceauşescu elvt.: Arra számítottam, hogy Chişinevschi elvt. tegnap este alaposabban elmagyarázza az álláspontját. Chişinevschi elvt. viszont ezt nem tette meg. Cserébe nagyon súlyos kijelentéseket tett, és olyan véleményeket fejezett ki, amelyeket a PB nem fogadhat el. Utalok arra a véleményre, miszerint ő kockázatokat lát akkor, amikor Gheorghiu-Dej elvt. bírálatáról van szó. Chişinevschinek ez a hozzáállása tükrözi a Politikai Bizottsággal és a Központi Vezetőséggel szembeni bizalomhiányát. Azt hiszem, hogy Chişinevschi elvt.-nak alaposabb magyarázatokat kell majd adnia.

Miron Constantinescu elvt.: Meglepett Chişinevschi kijelentése. Nem értem az általa felvetett kérdés alapját. Jó lenne, ha Chişinevschi elvt. tisztázná a problémát.

Alexandru Drăghici elvt.: Én egy véleményen vagyok az előttem felszólaló elvtársakkal. Azt hiszem, szükség van arra, hogy Chişinevschi elvt. elmagyarázza, mi rejlik a „kockázattal” kapcsolatos mondata mögött. Honnan jelent meg Chişinevschi elvt.-ban a félelem, hogy Gheorghiu-Dej-zsel kapcsolatos problémákat vessen fel? Azt hiszem, nem fogadhatjuk el a kijelentéseit.

Petre Borilă elvt.: Őszintének és nyitottnak lenni nem jelenti azt, hogy a legmeggyőzőbb módon fejezed ki magadat. Mindannyiunk szájából kicsúszik néha egy-egy szó, de az, ahogy Chişinevschi elvt. felvetette a problémát, nem véletlen.³³⁶ Mi jól ismerjük egymást, de néha meglepetések következnek be, úgy, ahogy meglepőek voltak a Ioşca által elmondottak.³³⁷ Chişinevschi kockázatról beszél, Miron félelemről beszélt. Hasonlóság van kettejük álláspontja között. Álláspontjuknak közös gyökere van.³³⁸ Jó lenne, ha tisztáznánk itt a dolgokat. Néha az volt a benyomásom, hogy Miron elvt. egészen az őszintétlenségig is elmegy. Ioşca kijelentéseivel semmiképpen sem érthetünk egyet. [...]

Miron Constantinescu elvt.: Hibásnak tartom magam abban, ahogyan néhány kérdést a PB előtt felvettem. Ez ahhoz vezetett, hogy a viták átalakultak a Chişinevschi és általam elfoglalt pozíció elemzésévé. Én alávetem magam a PB döntésének, és nem fog nehezemre esni elismerni a hibáimat, ha szükséges lesz, a plenáris ülésen sem.³³⁹ Apostol elvt. azt kérte, hogy hozzanak határozatot a magam és a Chişinevschi hibáival kapcsolatban. Nem tudok egyetérteni Apostol elvt.-sal, ami az általa használt „pártidegen” jellemzést illeti. Magamra vállalhatok-e olyan dolgot, amit nem tettem meg? Elfogadhatom-e, hogy frakciónak minősítse-

335 Gh.-Dej: *Űgy van! Sajnos!*

336 Gh.-Dej: *Űgy van!...*

337 Gh.-Dej: *Meglepetések..*

338 Gh.-Dej: *Űgy van!*

339 Gh.-Dej: *Nem nehéz.*

nek, ahogy Drăghici elvt. javasolja? Frakciónak lenni azt jelenti, hogy az illetőnek más politikai irányvonala van; én viszont egyetértek a párt politikai irányvonalával. Én nem kerestem „közös platformot” senkivel sem. Véleményeket váltottunk, és ezt kezdettől fogva elmondtam. Amikor valaki minősítéseket fogalmaz meg, ezek igazságosak kell, hogy legyenek, különben arra kényszerítünk valakit, hogy annak tűnjön, ami nem, és amivé nem is akar válni.³⁴⁰ Engem nem biztatott fel sem Chișinevschi, sem más, és nem tanácskoztam senkivel sem arról, hogy mit mondjak a plenárison vagy a PB-ban. Ha tanácskoztam volna valakivel, lehet, hogy jobb lett volna, nem maradtak volna hibás vélemények a tudatomban, és nem lovaltam volna bele magam hibás megfogalmazásokba. Néhány dolgot nem néztem helyesen, ez világos. Azt hiszem, a kifakadásaim közül több a Securitate számos visszaélésének tudható be. Tétélezzük fel, hogy a PB elítélő határozatot fog hozni Miron és Chișinevschi hozzáállásáról. Mit fog ez eredményezni? Úgy fog tűnni, hogy miközben az összes pártban a személyi kultuszról és a munka színvonalának javításáért hozandó intézkedésekről folyik a vita, addig a Román Munkáspártban a PB néhány tagjának hiányosságai ellen lépnek fel. Azt hiszem, szükség van arra, hogy a PB lássa, jó-e ha ilyen fajta problémákkal megyünk a KV plenáris ülésére. Kész vagyok alávetni magam a PB bármilyen határozatának, de nem fogom tudni magamra vállalni azt, amit nem tettem meg. [...]

Közli Alina Tudor-Dan Cătănuș: O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi, București, Elion, 2001, 130–140. p. A dokumentum levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 32/1956.

7.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. április 7.

Gáll Ernővel³⁴¹ hosszas beszélgetés. Hruscsov zárt gyűlésen tartott referátuma, Gheorghiu-Dej beszéde és Miron [Constantinescu] kolozsvári feldolgozása. Mindaz, amit a nyugati sajtó írt, és amit régi antisztálinistáktól olvasunk, kevés ahhoz képest, amit a valóságban a XX. Kongresszuson mondtak. Gyilkosságok sorozata, hazugságok, öndicsőítés, terror, s hogy még mi minden, el sem lehet sorolni. Mi köze a szocializmushoz a sztálinizmusnak? – Iparosodott ország épült, az igaz, de a legborzalmasabb kizsákmányolás és elnyomás volt az alapja (...)³⁴²

³⁴⁰ Gh.-Dej: *Ezt hogy értékeled?*

³⁴¹ Gáll Ernő (1917–2000), filozófus, lapszerkesztő, egyetemi tanár. 1952–1956 között a Bolyai Egyetem prorektora, 1957–1983 között az újraindított *Korunk* főszerkesztője, a hetvenes években a „sajátosság méltóságával” új fogalmat vezetett be a kisebbségtudományba. Az 1977-től haláláig vezetett napló fontos kordokumentum az erdélyi magyar közélet viszonyairól (Gáll Ernő: *Napló I-II*. Kolozsvár, Polis, 2003. Gáll Ernő mai recepciója: Földes György–Gálfalvi Zsolt (szerk.): *Nemzetiség-felelősség. Írások Gáll Ernő emlékére*. Budapest, Napvilág, 2005. A Gáll Éva és Újvári Mária szerkesztette, 934 tételt tartalmazó életmű-bibliográfia a következő internetes címen érhető el: <http://gallerno.adatbank.transindex.ro/>.

³⁴² Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

Különben a városi pártaktíva ülésén támadták Bányait³⁴³. Nedelcu³⁴⁴ ezredes elmondta, hogy a tartományi állambiztonsági hivatalok közt szocialista verseny volt, ki „szállít több munkaerőt” a csatornának. Ez nem is megdöbbenő. Mindennél több.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2-3. sz., 283. p.

8.

Ügynöki jelentés a debreceni küldöttség kolozsvári látogatásáról

Kolozsvár, 1956. április 27.

Találkozó „Gyurka János” és Vasile Lupșă hadnagy között
1956. április 27. 4. sz. K-lakás³⁴⁵

Folyó év április 26-án Varró Katalin³⁴⁶ azt mondta, hogy a debreceni diákok előadásán³⁴⁷ sok Securitate-ügynök volt. A forrás csodálkozott, erre Varró elmesélte, hogy ha érkezik valaki külföldről, de főleg Magyarországról, azt Securitate-ügynökök kísérik. Ő a magyarországi Varga kör³⁴⁸ kísérője volt, akikkel több városban is bejártak, és mindenütt követték őket. Mikor megérkeztünk valahová, már az állomáson tudták, ki az illető. Zilahon például a szekus [a Securitate embere –szerk.] a szomszéd asztalnál ült. Én többször is rászedtem ezeket az ügynököket hangosan beszélve arról, hogy pl. 12-kor fognak találkozni a hídon, az állomáson, stb. Még azt is mondta, hogy a nagy bukaresti vendéglőkre is gyanakszanak, ellenőrzik ezeket. Ezért a bukarestiek nem igazán mennek az Athenée Palace-ba,³⁴⁹ és Kolozsváron is sok ilyen ügynök van. Tanácsokat adott Gazdának,³⁵⁰ hogyan viselkedjen, ha magyarországi nyelvészek jönnek, akikkel az

343 Bányai László (Baumgarten László, 1907–1981), kommunista politikus, egyetemi tanár. 1930–1933 között középiskolai tanár Csíkszeredában, 1934-ban letartóztatják kommunista tevékenységért. 1934–1940 között a Magyar Dolgozók Szövetsége központi titkára Kolozsváron, 1940–1942 között Brassóban, majd 1944-ig illegális pártmunkát végez Temesváron. 1945 után az MNSZ baloldali szárnyának egyik vezetője, a szervezet Végrehajtó Bizottságának tagja, 1945–1946-ban és 1947–1948-ban alelnöke. 1948-tól nemzetgyűlési képviselő, 1952–1956 között a *Bolyai* egyetem rektora, majd 1958-ig az oktatási minisztérium államtitkára és a bukaresti Történelmi Intézet igazgatója (1959–1966).

344 Mihai Nedelcu ezredes 1945-től a Siguranța tisztje, 1948–1952 között az Argeș megyei Securitate parancsnoka, majd 1952–1957 között a Kolozs tartományi belügyi szervek parancsnoka volt.

345 K-lakás: konspirált lakás. Az állambiztonsági szerv, illetve fedőszerve által fenntartott és üzemeltetett lakás, melyet az ügynök és az operatív tiszt konspirált találkozására használtak.

346 Varró Katalin (1930–), nyelvész. 1956-ban a Román Akadémia kolozsvári fiókjának munkatársa, Varró János irodalomtörténész felesége volt.

347 A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora, Varga Zoltán vezette 160 küldöttség 1956. április 21–24 között látogatott Kolozsvárra. A két kolozsvári egyetem küldöttsége május 10–13. között viszonzta a látogatást. A romániai diákok Debrecenbe és Budapestre is ellátogattak (lásd az *Igazság* beszámolóját, 1956. május 17.).

348 Homályos utalás, valószínűleg Varga Zoltán, a debreceni egyetem rektorára vonatkozik.

349 Eredetiben (hibásan) Atene Palas. Az '50-es és '60-as években Bukarest legelkelőbb szállodája volt, ott kaptak szállást a román fővárosban járó külföldiek.

350 Gazda Ferenc (1920–), nyelvész, 1956-ban a Román Akadémia kolozsvári fiókjának munkatársa. 1957. november 5-én a Dobai-perben 15 év kényszermunkára ítélte el a kolozsvári Katonai Törvényszék, 1964. augusztus 29-én szabadult. A korszakot feldolgozta emlékirataiban: *Elrabolt esztendőik 1956–1964*. Kolozsvár, Polis Könykiadó, 2006.

ország különböző pontjaira fognak elutazni. Gazda azt mondta, hogy ő tud ezekről a dolgokról, hiszen naponta jöttek ezek az ügynökök az iskolába is. Varró azt mondta, hogy az alkalmazottak között is vannak, így pl. a történelem karról Edelstein Frida³⁵¹ tanársegéd és Winkler Judit³⁵² kutató a besúgók,³⁵³ de nem meggyőződésből, hanem opportunizmusból. A nyelvészeti intézetben hasonlóan besúgó Aurelia Hui, asszonynevén Stan.³⁵⁴

A forrás csodálkozását és elkeseredését fejezte ki, hogy az ember soha nem tudja, kivel beszélget. Varró azt mondta, hogy a magyarországi küldötteknek van mit mesélniük otthon ezekről az élményekről.

A III. Alosztály³⁵⁵ megjegyzései. A jelentés azon megbízás nyomán készült, miszerint figyelni kell a fent nevezett Varró Katalint mint nacionalista megnyilvánulásai miatt gyanús elemet. Az említettek közül Edelstein Frida szerveink ügynöke volt, és a II. Alosztálynak [kémelhárítás] dolgozott. Ő dekonspirálódott, a többi elemet nem ismerjük.

Feladatok. Ebben a kérdésben nem vázolták fel, hogy az ügynök el fog-e még kapni hasonló beszélgetést, neki azt a feladatot adtuk, hogy állapítsa meg, honnan tudja ő [Varró], hogy ezek a személyek a Securitate ügynökei, és hogy még kiról tud.

Intézkedések. A jelentés egy példányát elküldjük a II. Alosztálynak [kémelhárítás] ellenőrzésre, a többi elemet azonosítani fogjuk és ellenőrizzük, hogy [az információ] megfelel-e a valóságnak.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 56. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

9.

Ügynöki jelentés a kolozsvári magyar értelmiség hangulatáról

Kolozsvár, 1956. április 27.

Találkozó „Gyurka János” ügynök és Vasile Lupșă között
1956. április 27. 4. sz. K-lakás

[Április] 27-én Gazda Ferenc, a Nyelvtudományi Intézet kutatója beszélgetve a forrással és Varró Katalinnal, az intézet kutatójával, nagy felháborodással megjegyezte, hogy az Román Akadémia ismét el akarja venni a volt Unitárius Kollégium épületét, és nincs senki a vezetők között, aki megakadályozná ezt a gyalázatos tettet.³⁵⁶ A forrás azt mondta, hogy az új helyiséget kereső bizottságban

351 Edelstein Frida nyelvész, egyetemi tanár.

352 Winkler Judit (1925-1987), numizmatikus.

353 Az említett hölgyek állambiztonsági érintettségét más forrás nem erősíti.

354 Aurelia Stan nyelvész, Ionel Stan nyelvész felesége 1958-ban készített kéziratos feljegyzést az állambiztonságról Varró Katalin 1956-os magatartásáról (ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, f. 41-42)

355 Belső reakció elhárítás.

356 Azokban a hónapokban egy másik magyar oktatási intézmény is a figyelem középpontjába került: a Farkas/Kogălniceanu utcai volt Református Kollégium udvarának egy részét leválasztották, átadták az

Bányai László és Péterffy [Péterffy] István³⁵⁷ professzorok is szerepelnek. Erre Gazda azt válaszolta, hogy Bányai nagyobb ügyekben nem áll ki nyíltan, Péterffy [Péterffy] pedig csak helyettesít. Majd azt mondta, hogy ez a művelet nem fog könnyen menni, mert a magyar tanárok és munkások cselekedni fognak. A forrás azt mondta, hogy mégis, ha nincsenek megfelelő emberek a tanári karban, nem lehet határozott fellépésre számítani. Gazda erre azt válaszolta, [hogy] vannak olyan emberek az iskola tanárai között, akik tudják, mit kell tenniük. A forrás azt mondta, hogy nem tudja elképzelni, ki lehetne az: Székely³⁵⁸, az igazgató, Wiesel [Matild], az aligazgató? Gazda azt válaszolta, hogy ők nem, de biztosította a forrást, anélkül, hogy nevet mondott volna, hogy van megfelelő ember, és hogy máról holnapra nem lehet elvenni egy 400 éves múlttal rendelkező magyar iskolát.

Múlt héten Gazda már említette, hogy az épület átvételéről van szó, és azt mondta, hogy a tartományi pártszervezet aktivistájától hallotta (Rîmniceanu vagy Romcea, már nem emlékszem a nevére), aki még azt is említette, hogy az egész akciót a tartományi pártszervezet nevében egy Nitu nevezetű regáti ember vezeti. Április 27-én Gazda erről már nem tett említést. Az 1. és 2. sz. mellékletben említett (M. Kogălniceanu u. 2. és 16.) alatti könyvtárak átköltöztetéséről beszélve Gazda azt mondta, hogy ezek elmozdítása egyszerű adminisztratív lépésnek számít. Ugyanazon a véleményen volt Varró is, aki nagyon felháborodottnak tűnt. Gazda még azt mondta, hogy egy régi magyar iskola épületének átadása nem egyszerű, mert erről a magyar kormány is tudomást fog szerezni.

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés Gazda Ferenc nacionalista elem megfigyelésére irányuló feladat nyomán készült, akit Nagy Géza³⁵⁹ fő kapcsolataként felderítő nyomozás alá vontak.

Feladatok. Együttműködni ezekkel a személyekkel azért, hogy alkalmunk legyen megállapítani, hogy a felvetett problémákban kik a megfelelő személyek az említett iskola tanárai között.

Orvostudományi Intézetnek (IMF), amely a Petőfi/Avram Iancu utcában diákothont kezdett építeni rajta, a kerítésként még létező többszáz éves várfalrészletet is lebontva.

357 Péterffy István (1906–1978), biológus, kommunista politikus. 1955-től levelező tagja, 1963-tól rendes tagja a Román Akadémiának. 1959-től RMP-tag, 1967–1978 között az Állami Tanács alelnöke. Az RKP KB póttagja (1969–1972) és tagja (1972–1978), nemzetgyűlési képviselő (1965–1978). 1972-től a konzultatív jellegű, formális intézménnyé átalakult Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke volt.

358 A belügyes múltú Székely József volt az Unitárius Kollégium (1948-tól *Brassai Sámuel Középiskola*) igazgatója. Az említett körülmény köztudott volt Kolozsváron, ez magyarázhatja Gazda és Varró bizalmatlanságát a *Brassai* igazgatójának várható magatartásával szemben.

359 Nagy Géza (1914–1981), irodalomtörténész, tanár, műfordító. 1941–1947 között az Erdélyi Múzeum Egyesület titkára. A második világháború után a romániai magyar oktatási rendszer egyik megalapozója, 1945–1946-ban Venczel Józseffel együtt a Bolyai Tudományegyetem létrehozásában és struktúrájának kidolgozásában vállalt nagy szerepet, 1946 és 1949 között a Magyar Népi Szövetség oktatási szakértője volt. 1945 és 1948 között a Szociáldemokrata Párt „autonomista” szárnyában tevékenykedett, ezért 1949-ben kizárták az Egyesített Munkáspártból. 1952-ben elítélték elmulasztott feljelentés miatt egy március 15-i ünnepi megemlékezés kapcsán a Palocsay Zsigmond-féle perben (többek között Bodor Ádám íróval együtt). Egy évig kényszermunkán volt a Duna-csatornánál, 1953–1956 között faipari szövetkezetben dolgozott mint szakképzetlen munkás, álnéven fordításokat végzett román és német irodalomból. 1956-tól az erdélyi református egyházkerület levéltárában dolgozott, és a *Református Szemle* műszaki szerkesztője volt.

Intézkedések. Javasoljuk, hogy jelezzék az RMP Tartományi Bizottságának, tegyen lépéseket ebbe az irányba.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 57. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

10.

Vasile Lupșă hadnagy jelentése a debreceni egyetemi küldöttség kolozsvári látogatásáról

Kolozsvár, 1956. április 27.

Április 26-án Varró Katalin elmesélte Gazda Ferencnek és Kelemen Bélának,³⁶⁰ hogy a folyó év április 24-én³⁶¹ este a debreceni egyetem által bemutatott előadás látványos tüntetéssé³⁶² alakult át. Az előadás végeztével a közönség nem akarta elhagyni a termet, hanem folyamatosan tapsolt, a teremben ülők és a lépcsőn álló diákok is könnyeztek. Természetes, jegyezte meg Gazda. A forrás hozzátette, hogy az ember nem tépheti ki az érzelmeit. Varró azt mondta, hogy az állomáson szintén olyan tüntetésre került sor, amilyenre nem volt példa 1940 őszétől, amikor Erdélyt Magyarországhoz csatolták. Az állomáson az emberek énekeltek, mások könnyeztek. A hatóságok a hangosbeszélők bekapcsolásával el akarták nyomni ezt az énekes hangulatot, de nem sikerült nekik, az énekek újra felcsendültek, egyre hangosabban. Aztán a három vasúti kocsit félreeső vágányokra vontatták, de a nemzetközi vonat megérkezése után ezeket hozzácsatolták a vonathoz, és a tüntetés tovább folytatódott. Varró azt mondta, hogy mindezt a férjétől tudja, aki szintén kint volt az állomáson és a magyar diákok kocsijába szállt fel, mivel sok ismerőse volt. Varró Katalin azt mondta, hogy Magyarországon most ismét erős revizionista hullám van – Gazda ezzel a látogatással kapcsolatban azt mondta, hogy most az ifjúság is láthatta, mi van itt, olvashatta a román hatást a sárga-kék cégéreken, stb. Aztán, hogy szégyen, hogy az a román diák, aki a programot felkonferálta, helytelenebbül ejtette ki a magyar szavakat, mint a debreceni diákok a román szavakat, bár ott nem is beszélnek románul.

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés az ügynökre kiosztott azon feladat alapján készült, hogy figyelje meg, hogyan zajlik a magyarországiak baráti látogatása, amennyiben mind Gazda, mind Varró nacionalista megnyilvánulásairól ismertek.

Feladatok. Nem vázolták fel.

³⁶⁰ Kelemen Béla (1913–1982), nyelvész, szótárszerkesztő. 1945-től a Bolyai Egyetem román tanszékének előadó tanára, 1957–1968 között egyetemi tanár. 1950-től 1978-ig a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet munkatársa, osztályvezetője, a magyar kutatócsoport vezetője, a román-magyar nagyszótár főszerkesztője. 1959 februárjában a hírhedt egyetem-egyesítési gyűlésen ő sugta be a jelenlévő pártvezetésnek Szabédi László, Földes László és mások folyosói beszélgetését, majd Nicolae Ceaușescu felszólítására a pódiumról is megismételte leleplező tájékoztatását.

³⁶¹ Valójában április.

³⁶² Eredetiben: *manifestare puternică*.

Intézkedések. Az anyag feldolgozása egy összefoglalóban a szakmai vezetőség számára.

Vasile Lupșă, hadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 58. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

11.

AZ RMP Magyar Autonóm Tartományi Pártkollégium³⁶³ jelentése a Belügyminisztérium Tartományi Igazgatóságában történt visszaélések kivizsgálásáról

Marosvásárhely, 1956. április 30.

A jelentésből kiderült: nincs kedvező hangulat az alulról jövő bírálatoknak. Kovács Mihály³⁶⁴ parancsnok elfojtja a bírálatot, és üldözi a hiányosságait bíráló alkalmazottakat. Nem értékeli következetesen a dolgozók munkáját, egyeseket érdemtelenül részesít előnyben, másokat lebecsül, holott jó eredményeket érnek el a munkában. Arra is törekszik, hogy a túlkapásokról és a népi törvényesség megszegéséről ne tájékoztassa a tartományi pártbizottságot. A Pártkollégium a tartományi pártbizottság elsőtitkárával, titkárával és az Adminisztratív Osztály főnökével együtt végzett vizsgálatai nyomán a következőket állapította meg:

Az utóbbi években a BM tartományi Igazgatóságán pozitív eredményeket értek el: leleplezték a Székelyudvarhely járásban tevékenykedő terrorista bandát,³⁶⁵ felszámoltak egyes felforgató szervezeteket, és letartóztattak több szökésben levő egyént. A BM dolgozói politikai és szakmai felkészítésében is eredményesek voltak. Az elért eredmények mellett, a BM tartományi Igazgatósága tevékenységében több hiányosság van, amelyek a munka rovására mennek és amelyek miatt az alkalmazottaknak véleménye rossz a vezetőségről. A hiányosságoknak, amelyek Kovács Mihály parancsnok elvtárstól származnak, rossz hatással vannak az intézmény többi dolgozójára. A bírálat elfojtása Kovács Mihály elvtársnál abban nyilvánult meg, hogy több ülésen megszakította a felszólaló elvtársakat, ezzel megzavarta őket abban, hogy elmondják véleményüket, ez megtörtént Anton Constantinnal, Réthi Alberttel és másokkal. Egy másik vetülete ennek, hogy megharagszik azokra az elvtársakra, akik rámutatnak a hiányosságaira, ahogy Molnár Sándorral, Ioan Cerceával és másokkal megtörtént. Emellett fenyegetéshez és megfélemlítéshez folyamodott, ez Ileana Legianuval, Ioan Mocanuval, Ioan

363 *Colegiul de Partid.* A KV mellett működő Ellenőrző Bizottság (*Comisia de Control*) tartományi szintű megfelelője.

364 Kovács Mihály állambiztonsági tiszt, 1952–1961 között a MAT, majd a Maros-Magyar Autonóm Tartomány állambiztonsági szervek parancsnoka. Feltehetően ugyanarról a személyről van szó, aki a tordai Securitate főnökeként 1949–1950-ben tíz, a kollektivizáció ellen fellázadt földműves kivégzésére adott parancsot. Oprea: *Banalitatea*, i. m. 212-213. p.

365 Az 1949-ben felszámolt ún. „Hegedüs-csoport”.

Matei-jel, Vlad Corneával és másokkal fordult elő. Vagy olyan kijelentése is volt, amit a Sepsiszentgyörgy járási Securitatén mondott egyszer, hogy „Aki vele kötözködik, az rosszul jár, mert az ő keze mindenhova elér.” Ezek a megengedhetetlen módszerek és az a magatartás – egy felelősségteljes munkával megbízott elvtársnál – azt eredményezte, hogy az alárendelt dolgozóknak nem volt bátorságuk bírálni a vezetőség hibáit. Ez a barátságtalan magatartás rossz hatással volt egyes ügyosztályvezetőkre is, mint Vlad Cornea, Cozma József, Horváth Gyula és mások, akik méltánytalanul viselkedtek az alárendeltekkel szemben (a nyilatkozatokból lásd az 1, 2, 40–48, 55–85, 91, 92, 94, 95, 99, 100, 121–123, 131. oldalakat³⁶⁶). A bírálat elfojtása abban is megnyilvánult, hogy adminisztratív intézkedéseket foganatosítottak olyan alkalmazottak ellen, akik bírálták a vezetőség hibáit, mint Fodor György, Szövérfi Gáspár, Ioan Sandu, Adler Lőrincz és mások, akiket áthelyeztek vagy eltávolítottak a BM-ből. A kritika elfojtásának egy másik esete, hogy 1954-ben karikatúrát tettek ki a falújságba, amelyben Kovács Mihályt bírálták, mert tiltott területen halászott. Miután meglátta a rajzot, odament az alapszervezeti titkár elvtárhoz és a szerkesztőségi elvtársakhoz, és tudtukra adta, hogy helytelen a karikatúra megjelentetése, ezután ők levették (a nyilatkozatok 3-6, 68, 85, 87, 131, 134, 95, 100, 121, 122, 131–133 oldalai).

Azt is megállapítottuk, hogy nincs elvszerű együttműködés az intézmény, a káderosztály és az alapszervezet büroja között, emiatt hiányosságok vannak a kihelyezésnél, előléptetésnél, illetve a díjazásnál. Hasonlóképpen ezen hiányosság miatt a BM-ben még mindig vannak olyan káderek, akik nem felelnek meg a politikai megbízhatóság kritériumának: például Lőte László százados³⁶⁷ felesége gyógyszer-tulajdonos volt. Kapcsolatban volt a horthysta rendőrség ügynökeivel, és [Lőte] kifecsegi a feleségének a Securitate munkájának részleteit, az 1952-es pénzreformkor nagy összegeket adott másoknak, hogy azok [helyette] beváltsák. Mihai Ispas a Parasztpárt tagja volt, és vasgárdista rokonai vannak. Friedmann Sándor századosról vannak olyan, még nem ellenőrzött információk, miszerint 1936-ban a csendőrségnél teljesítette a katonai szolgálatot, és Temesváron részt vett munkásellenes akciókban. Emilian Sîrbunak pedig több ellenséges magatartású rokona van, és még nem ellenőrzött információk szerint 1944-ben részt vett Szárazajtán a magyar lakosság bántalmazásában.³⁶⁸

Habár a Káderosztály javasolta a BM-ből való eltávolítását, és a minisztérium Káderigazgatósága 1955-ben ilyen irányú parancsot adott, mégis Kovács Mihály szolgálatban tartja azzal az indoklással, hogy szakmailag megfelel.

Hasonlóképpen az együttműködés hiánya miatt Kovács Mihály egyeztetés nélkül és méltánytalanul egyes alkalmazottakat kitüntetett, másokat önkényesen eltávo-

366 A vizsgálati anyagot tartalmazó iratesomót nem találtuk.

367 Lőte László ismert volt brutalitása miatt: a téveszesítés első hullámának során 1949. augusztus 9-én Nyáradszeredán részt vett Kacsó István kuláknak minősített gazda kivégzésében, majd családjának deportálásában a mai Constanța megyébe. Oprea: *Banalitatea*, i. m. 127. p.

368 Ez nem szakította meg Sîrbu kARRIERÉT, aki a hatvanas évek végén a Maros megyei belügyi szervek egyik vezetője volt.

lított a munkából, mint például Ileana Pinteá (telefonkezelőt), akit a Munka Törvénykönyve és a polgári alkalmazottak munkavégzését előíró szabályzat előírásaival ellentétes módon bocsátották el. Vlad Corneát kitüntették, hogy aztán Kovács Mihály elvtárs munkaképtelen személyként jellemezze – valóban gyenge munkaképességű. Bakó Lászlót, Lőte Lászlót és Papsai Pált érdemtelenül díjazták. Megérdemelten díjazták Ioan Opreát, Mihai Galeát és Darvas Józsefet, akik több szökevényt³⁶⁹ azonosítottak, és az ő hozzájárulásukkal sikerült elfogni őket. Több elvtárs vallomásából kiderült, hogy a díjazási szempont nem mindig a teljesítmény, hanem egyes alkalmazottak valótlan tájékoztatása alapján történt, amelyeket Kovács Mihály nem ellenőrzött, ami elégedetlenséghez, és a munkakedv lefékezéséhez vezet (a 37, 88, 89, 93, 98 verso, 102,103, 110, 111, 112, 117, 123, 135, 152, 154 oldalak).

Az is megállapítható, hogy a BM vezetése érzéketlen azokkal a dolgozókkal szemben, akik munkavégzés közben betegegnek meg, lásd Szegedi Béla esetét, aki 1–2 hónap betegszabadságot töltött, mégis Kovács Mihály elvtárs arra utasította, hogy távolítsák el az állásából azzal az ürüggyel, hogy „lógós”. Viorel Moşneag azzal az ürüggyel távolították el a munkahelyéről, hogy gyenge teljesítményű, holott valójában megbetegedett. Kovács Mihály elvtárs, noha tudta, hogy helytelen kitüntetni Lőte Lászlót, Ioan Mogos (akinek az apja a Siguranţa besúgója volt) és másokat, mégis ilyen irányú utasításokat adott (a nyilatkozatok 111, 112, 113 oldalai).

1955 nyarán Kovács Mihály parancsot adott, hogy a BM bocsásson rendelkezésére egy lakást. A probléma elintézésével Budai Sándor és Kozma József elvtársakat bízták meg. Miután Gheorghe Cisteanu lakását megfelelőnek találták, intézkedtek az eltávolításáról, anélkül, hogy tiszteletben tartották volna a népi törvényességet. Gheorghe Cisteanu a tartományi pártbizottsághoz fordult segítségért, de amikor kilépett a pártbizottság székházából Budai Sándor már várta, és gépkocsival a Securitate-ra vitte, ahol Cozma József teljesítette a Kovács Mihály által adott parancsot, és elrendelte a letartóztatását. Az intézkedéstől Gheorghe Cisteanu felesége által keltett botrány miatt álltak el.

Megjegyezzük, hogy Kovács Mihály elvtárs már 1952-ben ki akarta cserélni a lakását a Gheorghe Cisteanuéra, aki nem fogadta el az ajánlatot, mert nem nyújtottak megfelelő cserelakást. [Kovács Mihály] úgy vélte, itt a megfelelő alkalom [a lakás megszerzésére], mivel az intézmény érdekéről volt szó, és így a fennebb leírt módszerhez folyamodott ahelyett, hogy más megoldási lehetőségeket keresett volna. Hasonló jellegű megengedhetetlen, a népi törvényességet megsértő módszereket más polgárokkal szemben is alkalmaztak: például 1954-ben Kovács Mihály elvtárs elküldte javítani halász-szerszámait az *Encsel Mór*³⁷⁰ üzemben dolgozó Török nevű munkáshoz, és mivel az nem javította meg a kitűzött időre, azzal fenyegette, hogy felfüggeszti a fegyverviselési- és halászenszengedélyét. Ugyancsak 1954-ben Kovács Mihályt Szabó Károly, az Erdészeti Tröszt igazgatója rajtakapta,

369 Románul *fugari*, az állambiztonsági zsargon így nevezte a hegyekben rejtőzködő ellenállócsoportokat.

370 1952-ben Marosvásárhelyen létesített üzem.

amint egy tiltott helyen halászott, és amikor figyelmeztette, hogy ott tilos halászni, valami ürügynél fogva [Kovács] két napig vizsgálati fogságban tartatta, minden jogalap nélkül.³⁷¹

Még mindig megfigyelhető a felsőbb szervek ellenőrzései előtt a dolgok megszépítésére irányuló törekvés. Így 1955 tavaszán Kovács Mihály elvtárs arról értesült, hogy Alexandru Drăghici belügyminiszter-elvtárs³⁷² kiszáll a Csík járási belügyi szerveket ellenőrizni, [ezért] megelőző éjszakán brigádot küldött – amelynek Vlad Cornea is tagja volt, hogy tegyék rendbe a dolgokat – a szükséges anyagokkal kiegészített és összekötött iratcsomók stb. Egy másik esetben, amikor Moszkovits Károlyt³⁷³ Bukarestbe küldték fel a BM-hez, egyebek mellett azt is feladatul kapta, hogy érdeklődjön meg, mikor érkezik a Minisztériumtól az ellenőrző testület, hogy ne legyenek meglepetéseik (a vallomások 8, 9, 3–38, 89, 90, 97, 98, 104, 115, 116, 118, 119, 128, 136, 138) oldalai.

A fenti hiányosságokhoz hozzájárult a harcra kész szellem hiánya az alapszervezetnél, annak titkárnál, Horváth Gyulánál, a Városi [párt]Bizottságnál és a tartományi pártbizottságnál, illetve a tartományi pártbizottság Adminisztratív Osztályánál, amely nem nyújtott kellő segítséget az alapszervezetnek, hogy határozottan állást foglaljon ezen módszerek, és ezen magatartás ellen. Máskülönből Horváth Gyula alkalmatlan erre a tisztségre, mert meghunyászkodó és nincs megfelelő szakmai képzettsége. Amikor számonkérték Kovács Mihálytól a BM működésében tapasztalható hiányosságokat, és az ő személyes hibáit, nem volt pártszerű álláspontja, megpróbálta másokra hárítani a hibát, kisebbiteni a hiányosságokat és a felelősséget azzal kapcsolatban, hogy nem intézkedett idejében. Utólag beismerte, hogy a várható büntetéstől tartott. Említésre méltó, hogy a Kovács Mihály elvtárral való beszélgetés és az utólag lefolytatott vizsgálat hatására a fent említett hiányosságokat fokozatosan kiküszöbölték, és pedíg:

– A csoportmunka javult, a vezetőség, az alapszervezet büroja és a Káderosztály megtárgyalják az előléptetéseket. Javulás érezhető a Káderosztály munkájának függetlenségét illetően, amely teljeskörűen végzi az állomány ellenőrzését. Az alapszervezeti gyűléseken jobban ösztönzik az alulról jövő bírálatot. Nagyobb hangsúlyt fektetnek a BM dolgozók szakmai felkészültségére. A BM munkájának folyamatos javítására a következőket javasoljuk:

– Az észlelt hiányosságokat gyűlésen dolgozzák fel, amelyen vegyenek részt az alparancsnokok, a tartományi osztályvezetők, a járási főnökök, majd egy közgyűlésen a tartományi BM teljes alapszervezete. Ezekre a gyűlésekre hívjanak meg egy elvtársat a BM Káderigazgatóságáról, Bukarestből (mert gazdag dokumentációval rendelkezik a népi törvényesség megszegéséről).

371 A Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság irattárában ennél súlyosabb eset is fordult elő: 1957 februárjában eltávolították a pártból a már letartóztatásban lévő Szász Gyula belügyi tisztet, akit a Katonai Törvényszék 5 év fegyházra ítelt, mivel egy falusi kiszállás alkalmával egy tíz éves lányt erőszakolt meg. (ANDJM, fond 1134, dosar 173/1957, f. 44).

372 Elírás: 1955-ben Drăghici nem belügyminiszter, hanem állambiztonsági miniszter volt. Az államapparátus azonban őt, és nem Ștefan Pavel belügyminisztert tartotta a belügyi szervek valódi irányítójának.

373 Moszkovits Károlyról lásd a 95. sz. iratot.

– Intézkedjenek, hogy 4-5 hónap múlva ellenőrizzék le, és fokozatosan távolítsák el a BM-ből a politikailag megbízhatatlan kádereket. Vizsgálják ki, és ha szükségesnek bizonyul, cserélik le a következő ügyosztályvezetőket: Vlad Cornea, Ioan Cercea és Cozma József. Mivel bebizonyosodott, hogy Horváth Gyula, az alapszervezet titkára sem felel meg tisztségében, intézkedjenek a leváltásáról.

– A tartományi pártbizottság büroja adjon megbízást a tartományi pártbizottság Adminisztratív Osztályának: segítse az alapszervezetet, hogy javítsák a tevékenységüket és fokozzák harckésztségüket, és figyelemmel kövesse, vajon a tartományi BM leküzdí-e a tevékenységében jelentkező fogyatékoságokat. Két hónap múlva ellenőrizzék, hogy zajlik a munka a BM keretében, és ha azt tapasztalják, hogy Kovács Mihály tevékenysége és viselkedése nem javult a párt elvárásainak megfelelően, intézkedjenek a leváltásáról. A fentiekért Kovács Mihályt büntessék nyilvános megrovással, és ezt vezessék be káderlapjába is.

Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (ANDJM), fond 1134 (Comitetul Regional al PCR Mureș 1950–1968), dosar 144/1956, 65–70. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

12.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság rendkívüli ülésének jegyzőkönyve (részlet)

Marosvásárhely, 1956. május 10.

Jelenlévők: Csupor Lajos³⁷⁴, Ioan Badioc³⁷⁵, Jakab István, Vargancsik István³⁷⁶, Bugyi Pál³⁷⁷, György Ambrus, Kiss Albert, Alexandru Rațiu³⁷⁸ elvtársak – a [tartományi párt]bizottság tagjai, Kovács Mihály a tartományi [párt]bizottság póttagja, König József a [tartományi párt]Kollégium elnöke, és Naftalia Ciuchină, a tartományi Pártbizottság Adminisztratív Osztályának elnöke.

³⁷⁴ Csupor Lajos (1911–1985), kommunista politikus. Marosvásárhelyen született egy szabó családban. A harmincas években a szakszervezet tagja, ellenséges tevékenység miatt többször letartóztatták, és a börtönben megismerkedett Gheorghiu-Dej későbbi első titkárral is. 1944 decemberében lépett be hivatalosan a Kommunista Pártba. 1944–1948 között a következő funciókat töltötte be: 1944. október–1945. január: a szakszervezeti tanács tartományi (székelyföldi) titkára; 1945. január–május: a párt tartományi Politikai Bizottságának tagja és a szakszervezeti munka felelőse; 1945. május–1946. április: a marosvásárhelyi városi rendőrség vezetője; 1946. április–november: a tömegszervezeti osztály tartományi instruktora; 1946. november–1947. április: a Magyar Népi Szövetség Kolozs tartományi vezetőségének választási kampányfelelőse Háromszék megyében; 1947. április–1948. március: Maros megyei szakszervezetű felelős; 1948. március–november: Maros megyei káderfelelős. 1948–1949-ben Bukarestbe küldték az egyéves magyar nyelvű pártiskolába. 1951–1952-ben a Brassó (Sztálin) tartományi párttitkára, 1952–1960 között a Magyar Autonóm Tartomány, 1960 decemberétől 1961 augusztusáig a Maros-Magyar Autonóm Tartomány első titkára volt. Országos szerepet is kapott: 1955–1969 között KB-tag, 1952–1969 között nemzetgyűlési képviselő volt.

³⁷⁵ Ioan Badioc, 1956-ban a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának titkársági tagja.

³⁷⁶ Vargancsik István, 1956-ban a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának titkársági tagja.

³⁷⁷ Bugyi Pál (1919–?), kommunista politikus, 1952–1958 között a Magyar Autonóm Tartományi Néptanács Végreható Bizottságának elnöke.

³⁷⁸ Alexandru Rațiu (1913–?), 1952-től a Magyar Autonóm Tartományban megjelenő egyetlen román nyelvű lap, a hetente háromszor megjelenő *Steaua Roșie*-nek volt a főszerkesztője.

Csupor elvtárs 7.30 órakor megnyitja az ülést, és bejelenti a napirendi pontokat: megvitatják a Pártkollégiumnak a BM Tartományi Igazgatóságán belül jelentkező egészségtelen megnyilvánulásokról készített beszámolóját.

A beszámoló megvitatása előtt Csupor elvtárs Kovács Mihály elvtársnak, a BM Tartományi Igazgatósága parancsnokának azt javasolja, hogy beszéljen a Securitate működésében jelentkező hiányosságokról, és arról is, hogy ő maga mivel járult hozzá a hiányosságokhoz. Az elvtárs tárja fel őszintén a hiányosságokat, hogy a munkát javító intézkedéseket tehessenek és bevezessenek egy pártszerűbb légkört az intézménybe. Kovács elvtárs arra mutat rá, hogy hiányosságok fordultak elő a pártéletben. Mivel a Securitate katonai jellegű egység, nem tudott kifejlődni az alulról jövő bírálat, amit egyes magas rangú elvtársak igyekeztek elfojtani, és ő is ennek hatása alá került. A szakmai üléseken az alulról jövő bírálatot teljességgel kizárták abból a megfontolásból, hogy a felettesek által kiadott parancsok törvénynek számítanak. Amikor a politikai apparátust feloszlatták, és a BM szerveit a helyi pártszervek közvetlen ellenőrzése alá vonták, a hiányosságok felszínre kerültek. A hiányosságok megszüntetéséért a tartományi pártbizottságtól kapott segítséget, és [ő] a munka megjobbítására törekedett. Egyes eredményeket el is értek, de még sok tennivaló van, állandó és kitartó munkára van szükség a *Securitatén* belül fennmaradt régi irányvonal felszámolásáért, amely a szakmai munkára is kihatott. A pártszervezettől kapott segítségnek köszönhetően a helyzet sokat javult. [Kovács] elvtárs törekedni fog rá, hogy ezentúl is javítsa a munkáját. Kérdéseket következnek:

Vargancsik István: Vannak-e még nem megfelelő elemek a belügyi apparátus keretében, és hogy viszonyul hozzájuk a vezetőség? Voltak-e elvtársak, akik hasznosították a bírálatot, és volt-e ennek érzékelhető következménye? A Securitate járási szervei értesítik-e a tartományi Pártbizottságot minden problémáról?

Bugyi Pál: Mikortól segítette Kovács elvtársat a tartományi Pártbizottság, milyen intézkedéseket fogantatosított a helyzet javítására, és milyen eredményeket szültek ezek az intézkedéseknek? Milyen intézkedéseket kell fogantatosítani a meglévő hiányosságok teljes felszámolására?

Ambrus György: Történnék-e még visszaélések a civil lakossággal szemben?

Rațiu Alexandru: Melyek Kovács elvtárs személyes hiányosságai a Securitate keretében megnyilvánuló elvtelen megnyilvánulásokban, például a káderekkel szemben vagy [egyes] káderek előnyben részesítésében?

Kiss Albert elvtárs: Az elvtárs beszélt a Securitaténál fennmaradt légkörről, de kik képviselték ezt a szellemet?

König József elvtárs: Miképpen értékeli Kovács elvtárs, hogy csak amikor a Tartományi Pártbizottság beszélt vele, teremtődött meg az a légkör, aminek köszönhetően az elvtárs megnyílt, és nagyobb bizalommal közeledett a párthoz? Persze hogy vannak eredmények, de jó lenne, ha az elvtárs kifejtene, melyek voltak a munka jobbítására tett intézkedések, például milyen segítséget adott a [párt]alapszervezet titkárnak, Horváth elvtársnak.

Csupor elvtárs: Intézkedtek-e az irányban, hogy azok az elvtársak, akik felhasználták a bírálatot – és ennek voltak hatásai – érzékeljék, hogy indokolt volt a bírálathasználata? Érződik-e a változás? Ösztönözték-e az alulról jövő kritikát?

A feltett kérdések nyomán Kovács elvtárs rámutat arra, hogy a BM Tartományi Igazgatóságának keretében léteznek még nem megfelelő elemek, leváltásuk folyamatban van. Egyesek közülük szakmailag megfelelnek, de a politikai megbízhatóságot illetően nem nyújtanak garanciát. Utasítást kaptak a szervezeti [keret] csökkentésére, és ennek [végrehajtása] során a párt segítségével eltávolítják a nem megfelelő elemeket.

Ami a kritika használatát illeti, kifogásolták, hogy [a Securitate dolgozói] nem mernek bírálókat megfogalmazni, mert félnek a következményektől, de vannak egyesek, akik csak bírálnak, de nem hajtják végre a feladatokat, és amikor ezért felelősségre vonták őket, azt mondták, hogy azért üldözik őket, mert bírálni mertek. Volt olyan eset is, amikor egyes főnökök, ha bírálták őket, igyekeztek bosszút állni az illetőn, vagy ha észrevették, hogy valaki bírálni akarja őket a gyűlésen, elébe vágta, és ők bírálták az illetőt. Hogy ennek a helyzetnek véget vessenek, többször szóbaállt [az alkalmazottakkal], és azok elismerték, hogy nem mernek bírálni. Az elvtárs a gyűlésen is megkérte az elvtársakat, hogy bátran használják a bírálatot.

Ami a járási pártbizottságok tájékoztatását illeti, mindegyik első titkár elvtárhoz elment, egyedül Rácz elvtárs állította azt, hogy nem tájékoztatta az összes problémáról; általában az elvtársak elégedettek voltak a tájékoztatással. Az elvtárs rámutat, hogy a tartományi első titkára előtt nincs semmilyen titok, de a járási első titkárokkal szemben még fenntartások vannak. A munka javításáért beszélgetett Horváth elvtárral. Az elvtárs becsületes ember, de nem dolgozik megfelelő színvonalon. A legutóbbi időben az elvtárs már feldolgozta az ellene irányuló bírálatot. Voltak esetek, amikor parancsokat kellett teljesíteni, és 1948-tól 1955-ig önkényes módszereket is használtak, érződött a katonásság [nyomása], és mindez befolyásolta a pártéletet is.

Az ő és mások részéről is voltak önkényeskedések a polgári lakossággal szemben. Az utóbbi időben nincsenek ilyenek, és – a kapott utasításokkal összhangban – önkényeskedésekért szigorú büntetéseket rónak ki. Ezekhez a hiányosságokhoz ő is hozzájárult, de nehézségeket okozott, hogy az utóbbi időkig egyedül végzett vezető munkát, mivel nem voltak helyettesei. A vezetőség hordozta a rossz szellemiséget, ebben ő járt elől.

A Securitate régi irányvonalának következtében az intézmény alkalmazottai féltek szóbaállni az emberekkel, de a párt segítsége megteremtette a megfelelő légkört a fenntartások elosztatásához. Az állambiztonsági tisztek körül személyi kultusz volt. Kitaró munka szükséges, amíg kiküszöbölik ezeket a hiányosságokat. Jelenleg [egy] elvtársak iskolában vannak, ahol megfelelő nevelést kapnak. Jelenleg mind szakmai, mind pártvonalon a hiányosságok felszámolhatók. Horváth elvtársnak segített, aki jó elvtárs és népszerű a dolgozók között, az elvtársak olyan

problémákkal fordulnak hozzá, amivel nem mennek őhozzá. Az utóbbi időben próbált csapatban dolgozni, mint például az előléptetéseknél vagy a jutalmak odaítélésében. A hiányosságokat feldolgozták a szolgálatok főnökeivel, majd az egész operatív apparátussal, hogy így ösztönözzék a bírálatot. Az elvtárs vállalja, hogy igyekszik a jobbítani munkát, hogy egy barátságos szellemet vezessen be a Securitate-ba. König elvtárs rámutat, hogy György elvtárs az önkényeskedésekkel kapcsolatban olyan esetekre utalt, mint például a Szabó Károlyé, akit minden törvényes eljárás nélkül két napig fogva tartottak. Milyen segítséget adott Horváth elvtársnak, akinek a Kovács elvtárs hiányosságait eltitkoló opportunistá magatartása volt?

Bugyi elvtárs nem találja elég konkrétnek a foganatosított intézkedésekre vonatkozó választ.

György elvtárs: Kovács elvtárs azelőtt is ismerte a párt vonalát, foganatosított-e valaha intézkedéseket a szolgálatokat vezető azon főnökökkel szemben, akik elfojtották a bírálatot?

Kovács elvtárs az elhangzottak kiegészítésére [elmondja], foganatosított egyes intézkedéseket, és a minisztérium részéről is intézkedtek. Ő feldolgozta a náluk meglévő hiányosságokat és ezek nyomán érzékelhető a javulás, mindegyik járásban feldolgozták [a hiányosságaikat]. A minisztérium ellenőrzőcsoportja 8 hónapja ellenőrzi pontosan ezeket a hiányosságokat, és intézkedtek azok felszámolására. Megtörtént, hogy a bírálatot elfojtó elvtársak magatartását [gyűlésen] feldolgozták, és megbüntették az elvtársat. [Kovács Mihály] elvtárs rámutat, hogy Cozma kapitány nem megfelelő a káderek nevelésére, az elvtárs idegbeteg, nem viseli el a bírálatot, hiba volt kinevezni ebbe a tisztségbe. A büro felvetette Szabó Károly esetét. Az illetőnek egy elég súlyos esete van. Lőte kapitány feladata volt, hogy nyomozza ki az ügyét. Lőte elvtárs nem ismeri el, hogy ajánlatot tett volna Szabónak: biztosítson vadászterületet a Securitate-nak; [és] erre tulajdonképpen nincs is szükség, mert [a Securitate alkalmazottai] akárhol vadászhatnak. Szabó Károly nem egy őszinte ember, a Securitate-ra a múltbéli kémelhárító tevékenysége miatt hívták, és nem a vadászterület miatt. Arról szólva, hogy ő tilosban halászott, neki különleges engedélye van a védett területekre is. Horváth elvtársnak megvannak a maga hiányosságai, ha nem hivatalosan, de mégis megemlíti, hogy a pártérettel kapcsolatosan hívták a párthoz, és a többi elvtárssal is előfordul, hogy értesítik őt, hogy behívták őket a párthoz. Ő közölte [ezekkel] az elvtársakkal, hogy ez nem tartozik rá, a párt kapui mindenki számára nyitottak. Megtörténik néha, hogy [amikor] egyes elvtársakat hívatnak a párthoz, előtte szóba állnak velük, és rámutatnak, hogy minden fenntartás nélkül beszéljenek a pártnál.

A megbeszélésen Bugyi elvtárs szóba hozza a még a fennmaradó hiányosságokat: még most is megtörténik, hogy a polgári hatóságokat terrorizálják, ahogy Szócs Bélával történt, amikor a Securitate-ra hívták, hogy intézze el a Securitate alkalmazottainak a lakásproblémáját; Szócs elvtárs azóta is ennek a hatása alatt áll. Megtörténik, hogy a Káderosztálytól olyan anyagokat kérnek, amelyekhez nincs joguk, és az is, hogy különleges meghatalmazás nélkül érkeznek. Hasonló-

képpen a kereskedelmi szervezetet is terrorizálják. A BM-nél van egy büfé, és az elvtársak követelik, sőt megszabják, hogy itt minden árucikket megtaláljanak, akkor is, amikor például a városban nincs vaj.

Ami a lakáshivatallal kapcsolatos magatartást illeti, az elvtárssal konkrétan közölték: oldja meg a problémát, mert ha nem, kellemetlenségei lesznek. Most ezt a dolgot sokkal finomabban csinálják, de mégis Kovács elvtárs úgy intézte, hogy az elvtárs elég pontosan megértse. A Titkos Iroda³⁷⁹ ellenőrzésével a Securitatét hatalmazták fel. Azoknak az elvtársaknak, akik ebből a célból jönnek, olyan a viselkedésük, hogy az itt dolgozó elvtársnő megrémül, amikor az elvtársak jönnek, és olyan dolgokat kérnek, ami nem rájuk tartozik. Vagy például Takács elvtársnővel, a tartományi Néptanács alelnökével szembeni bánásmód; felkeresték, és azt mondták, hogy azonnal menjen velük Udvarhelyre egy szembesítésre.

A BM részéről még fennáll egyes akciók lebecsülése, például május 9-én a hősök sírjainak koszorúzására a párt részéről ott voltak a titkár elvtársak, de a BM részéről csak egy hadnagy vett részt. Az elvtárs rámutat, hogy Kovács elvtárs intézkedett, amikor egyes problémákat jelzett neki, a személyi kapcsolat jó, de az ügyosztályok felé még nem megfelelő a magatartás. Lehet, hogy a hibás irányvonal a felsőbb szervekről indult, de Kovács elvtárs konkrétabb intézkedéseket kell foganatosítson ennek a légkörnek a megváltoztatására. A mi hiányosságunk is, hogy nem segítettük az elvtársat a körülötte lévő fagyos légkör elosztatásában. Nem ért egyet azzal, hogy a hiányosságok csak a megadott hibás irányvonalnak tudhatók be, Kovács elvtárs egy régi párttag, ha látta, hogy hiányosságok vannak, miért nem jött a párthoz. A párt és a dolgozó tömegek segítségével a jövőben meg kell változtatni ezt a légkört. Ami a munka jobbítását illető javaslatokat illeti, javasolja, hogy a hiányosságokat előbb dolgozzák fel az alapszervezetben, itt több hiányosság kerülne felszínre. Ami Cozma, Cornea és Cercea tisztségükből való elmozdítására tett javaslatot illeti, nincs szükség az ellenőrzésükre, hanem a bíró hozzon határozatot a munkából való elmozdításukra. Hasonlóképpen egyetért azzal, intézkedjenek Horváth Gyula alapszervezeti titkárnak a tisztségéből való elmozdítására. Ami Kovács elvtárs megbüntetését illeti, az a véleménye, hogy csak megrovással büntessék, és ne vezessék be a káderlapjába, hanem Kovács elvtárs tekintse megrovásnak a mai ülést, és értelmezze úgy, hogy a párt segíteni akarja. [...³⁸⁰]

Ciuchină Naftalia elvtárs rámutat, hogy az utóbbi időben megjavult a Securitate munkája mind a tartományban, mind a járásokban, a bírások számára kedvezőbb légkör jött létre. Kovács elvtárs elkezdett intézkedéseket hozni, de úgy értékeli, ezek nem elégségesek. Kovács elvtárs nem képzi magát eléggé és nem tervezett és szervezett módon, az a véleménye, hogy emiatt nem sikerül mélységükben elemeznie a hiányosságokat. Több elvtárs kijelentette, hogy írásbeli utasításokat fognak kérni Kovács elvtárstól, mert másképpen nem ismeri el az

379 *Biroul secret*. A hivatal funkcióját nem sikerült azonosítanunk.

380 Kiss, Badioc, Vargancsik, György, Rațiu, Jakab felszólalásait nem közöljük.

[általa] adott utasításokat. Hiányosság, hogy Kovács elvtársnak nem sikerült közelednie az emberekhez, a körülötte lévő [munka]közösség és a párt-alapszervezet nem adott elég segítséget ebben. Még vannak nem megfelelő elemek különféle állásokban, amit kifogásolnak a [Securitate] dolgozói, ezek hajbókoló, hízelgő elemek, akik szaladnak Kovács elvtárhoz, hogy minden problémát elmondjanak. A jövőben ennek véget kell vetni, Kovács elvtárs alaposan foglalkozzon ezzel. Pontosán mutasson rá ezekre, hogy az elvtársak érezzék a megváltozott légkört, bátorítsák őket, hogy bíráljanak. Kovács elvtárs meg kell változtassa [azt] a magatartását, hogy nem ismeri be az elhangzott kijelentéseket, ahogy Hegedüs elvtárs³⁸¹ a Puztai ügyben³⁸². Kovács elvtársat segíteni kell, mert egyedül nem tudja felszámolni a hiányosságait, és segíteni kell az elvtárs körüli [munka]közösséget is, amelynek nem tudott segítséget adni [Kovács elvtársnak]. Úgy értékeli, hogy a mai gyűlés egy megrovást jelent az Adminisztratív Osztálynak is, amely nem adott elég segítséget [a Securitáténál] levő légkör megváltoztatására. Az elvtársak rámutatnak, hogy a Securitáté dolgozói, az [ottani] alapszervezet büroójának tagjai csak akkor jönnek a párthoz, amikor hívadják őket, nem jönnek segítséget kérni. Az alapszervezet büroójának tagjaira nem tekintenek elég bizalommal [ahhoz], hogy ez garantálja, hogy a helyzet változni fog. Az a véleménye, hogy megfelelő elvtársakat kell választani, akiknek van befolyása az intézmény dolgozóira. [...³⁸³]

Kovács elvtárs: Az elvtársak objektív módon rámutattak a Securitáténál létező hiányosságokra, és ha az elvtársak így látják a helyzetet, akkor természetesen úgy is van. Őmaga 8 éve dolgozik a Securitáténál, és eddig csak dicsérték a tevékenységét az eredményeiért, de egészen a legutóbbi időig nem kapott segítséget, és most azonnal megbüntetik. Őt meglepte, hogy a megbüntetéséről van szó. Volt, amit ő pozitív eredményként értékelt, és kitűnt, hogy ezek a munka negatív részei voltak. Az elvtárs megköszöni a párt segítségét és rámutat, hogy törekedni fog munkája javítására.

Csupor elvtárs rámutat, hogy a mai ülés náluk is hiányosságokat hozott felszínre, de nem ért egyet Kovács elvtárral, hogy csak az utóbbi időben kapott segítséget, az elvtársat segítették a tartományi [párt]konferencián is, és szóba álltak vele más alkalommal is, bár igaz hogy ebben a formában csak a legutóbbi időben segítették. Az elvtárs rámutat, hogy a Securitate munkájában pozitív

381 Hegedüs Imre alezredes (1922–1959), 1955–1959 között a Magyar Autonóm Tartomány Milícia-parancsnoka. Életrajzi adatai a halálhírt közlő napilapban: *Vörös Zászló*, 1959. július 21.

382 Utalás az 1950–1955 között, Puztai Ferenc ozsdolai lakos által vezetett fegyveres csoportra. Puztaiék tevékenysége súlyos veszteséget okozott a hatalmi szervezeteknek: 1950. augusztus 30-án Okos Dezsőt, a kászonalitzi néptanács elnökét, 1952. október 6-án Ioan Piteşteanu milicistát, 1953. augusztus 10-én Fogarasi László és Gheorghe Pascu Securitate-tiszteket, 1953. október 23-án Kalányos Bélát, kászonalitzi lakost, a belügyi szervek informátorát gyilkolták meg (F. Banu–S. Moldovan szerk.: *Bande, bandiți și eroi. Grupurile de rezistență și Securitate (1948-1968)*. București, Editura enciclopedică, 2003, 375-376. p.). Puztait 1955. augusztus 10-én ölték meg Ozsdolán. Dézsi nevű társát már 1954-ben végezték ki a fegyveres ellenállókat vadászó, több tízezres létszámú Securitate-alakulatok (*Trupele de Securitate*). A Puztai-csoport történetét részletesen történeti-antropológiai megközelítésből feldoldozta Magyarosi Sándor mesteri disszertációjában: *Peasant resistance under Communism. A case study*. Budapest, CEU Master Thesis, 2002/42.

383 König József felszólalását nem közöljük.

eredmények vannak, az ellenséges akciók leküzdésében, a hírszerzés megszervezésében, és a munka más vonatkozásaiban, de ezek az eredmények sokkal nagyobbak lehetnek volna, ha az alkalmazottak között barátságos légkör uralkodna. Az elvtárs a bíráló elfojtásának megnyilvánulásnak mutatja Adler elvtárs esetét, akiről véleményezést állítottak össze, ebben mindenféle hamis dolgokat írtak, hogy lejárássák az elvtársat a Securitate-n; mindezt azért, mert bírálni mert. Az elvtárs akkor is rájöhet arra, milyen igazságtalanul bánt egyes alkalmazottakkal, amikor rájön, hogyan bánik vele a párt, azzal együtt, hogy az elvtárs komoly hibákat követett el, nem is beszélve arról, hogy odáig eljutottak, hogy egyes pártszervek a Securitate ellenőrzése alá kerültek, [mert] informátoraik voltak [ezekben a pártszervekben].

Mindarról, ami egy intézményben történik, az intézmény vezetője felel, nemcsak vezetőként, hanem párttagként is. Az elvtárs véleménye: a hiányosságok oka, hogy elszakadtak a tömegektől, a tömegek nem rokonszenveznek [velük], nem segítik őket, hanem ellenkezőleg, bizalmatlanok a Securitate-val szemben. Ennek több oka van, például a fegyverviselési engedélyek indokolatlan visszavonása a dolgozóktól, azért mert egyesek fegyverrel szeretnének rendelkezni, és közbenjárás kellett ahhoz, hogy ezek az elvtársak visszakapják a fegyverüket és a [fegyvertartási] engedélyüket. A Securitate tisztjeinek helytelen magatartása van, nem vesznek részt szervezett akciókban, ahelyett hogy példát mutatnának, kategorikusan visszautasítják [a részvételt], ahogy a május elsejei akcióval is történt. Ez a helytelen magatartás a választások³⁸⁴ alkalmával is kinyilvánult, a Securitate és Milicia tisztiek családjai nem jelentek meg a választásoknál. Hatalommal való visszaélés is történt, például a *Textila Mureșul* Szövetkezetnél³⁸⁵, ahol Szabó állambiztonsági tiszt hibát talált az elkészített ruhában, és – noha mondták neki, hogy másik kosztümöt készítenek neki ugyanabból az anyagból, amit tulajdonképpen a szövetkezet adott, és amit nem is fizetett ki – arra törekedett, hogy bizonyítsa: a kosztümjét szándékosan rontották el. Az ilyen megnyilvánulásoknak az a következménye, hogy a tömegek nem szimpatizálnak a Securitate-val. Ilyen dolgok történtek azokkal is, akik a múltban a Securitate-nál dolgoztak, például egy Vajda nevű család, akinek kapcsolata van a Miliciával és mint volt állambiztonsági tiszt terrorizálja az egész utcát, ahol lakik. És a dolgozó emberek az ilyen elemek magatartása után ítélik meg a Securitatét.

A Securitate fő feladata, hogy a népet szolgálja az osztályellenséggel szemben, és ezen a téren még sok a tennivaló. Hiányzott a csapatmunka, az alkalmazottak iránti méltányos magatartás, a párt alapszervezete sem dolgozott jól. Kovács elvtárs tudta, hogy Horváth elvtárs egy jellemtelen ember, de nem foglalt állást vele szemben, sőt éppen Kovács elvtárs javasolta az alapszervezeti titkár funkciójába. Ez oda vezetett, hogy [Kovács elvtárs] nem ismerte a Securitate és a Párt szerepét, nem ismerte fel, hogy nincs barátságos légkör a Securitatén belül, hogy

384 Utalás az 1956 februárjában megtartott néptanácsi választásokra.

385 A marosvásárhelyi *Maros* textilgyár.

elszakadtak a tömegektől. Kovács elvtársnál fennmaradt a párttól való tartózkodás és bizalmatlanság. Kovács elvtársnak meg kell változtatnia a magatartását, mert eltávolodott a párttól. A pártbizottságnak nem tudja [Kovács elvtárs] hiányosságait megszüntetni, ha az elvtárs nem elemzi mélyebben a problémákat. Az elvtárs, amikor szót kért a beszélgetések után azt mondta, hogyha az elvtársak úgy látják, hogy a hiányosságok fennmaradtak, természetesen úgy van, de 8 éve nem segítettek és most pedig azonnal megbüntetik. Ez azt mutatja, hogy az elvtárs még most sem elemezte mélye[bb]en a problémákat, nem bízik még a pártban. A pártnak mindig volt irányvonala, aki közel érezte magát a párthoz, az jött, és kérte a párt segítségét. Ha adtak is fentről irányvonalat, ez nem a párttól való elszigetelődés irányvonala volt. A Securitate-nál lévő légkör hatott a néptanáccsal, a gazdasági szervekkel való kapcsolatra is, és oda vezetett, hogy megszegték a párt irányvonalát. Az elvtárs állást kellett volna foglaljon a hajbókoló, hízelgő, jellemtelen elemekkel szemben. Az elvtárs felhívja a figyelmet, hogy a légkör megváltoztatása ne úgy értse, hogy [a változás] a bírálat ösztönzésére korlátozódjon, és liberalizálódáshoz vezessen. A hiányosságokat a XX. Kongresszus dokumentumait feldolgozó gyűlésen dolgozzák fel, ezen Kovács elvtárs elsőként szóljon fel. Segítsék az alapszervezetet, hogy javítsa munkáját, főleg a kommunista nevelést.

Ami a tisztségből való eltávolítást illeti, a tartományi [párt]bűró határozatot hozhat, hogy lecseréljék a nem megfelelőket. Ami az alapszervezet bűróját illeti, ez megfelelő elvtársakból álljon, és ne csak a szolgálatok főnökeiből. Abban kell segítséget adni [hogy] rámutassanak egyesek hajbókoló és arrogáns magatartására, de névszerint rámutassanak, kik ezek.

Ami az adminisztratív vonalon történt intézkedéseket illeti, itt is politikai módon kell tájékozódunk, mert a gyakori, fogdás büntetések nem ösztönzik a munka lendületét, hanem ellenkezőleg, az ilyen büntetések gépies alkalmazásuk miatt elvesztik nevelő jellegüket, először inkább nevelő intézkedések alkalmazása javasolt. A hiányosságokat az alapszervezet keretében a dolgozzák fel a XX. Kongresszus dokumentumainak feldolgozásakor, és ezt a gyűlést alaposan előkészítsék. Cseréljék le a nem megfelelő kádereket. Horváth elvtársat váltsák le az alapszervezet titkári tisztségéből. Javítsák meg az alapszervezet munkatervét, írjanak elő intézkedéseket a nevelőmunka javítására. Következtetésében az elvtárs rámutat, hogy a tartományi [párt]bizottság bűrója bízik abban, hogy az elvtársak levonják a szükséges tanulságokat, és intézkednek a munka javítására (...³⁸⁶).

Csupor Lajos első titkár

ANJDM, fond 1134, dos. 144/1956, 52–64. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

³⁸⁶ A személyi kérdéseket tárgyaló napirendi pontot nem közöljük.

13. Ügynöki jelentés Gáll Ernő tanulmányáról

Kolozsvár, 1956. június 2.

Találkozó „Gyurka János” ügynök és Vasile Lupșă között
1956. június 2. 4. sz. Klakás

Május elején a forrás megkérte Varró Katalint, hogy vizsgálja meg Gáll Ernő, a Bolyai Egyetem prorektorának egyik szociológiai tanulmányáról készült román nyelvű fordítás második példányát. Ez a tanulmány a két világháború közötti magyar ideológiai, irodalmi és tudományos irányzatokkal foglalkozik, és a marxista felfogás fényében bont ki egyes kérdéseket.³⁸⁷

Varró Katalin felháborodott az irányzatokat ért bírálatoktól mondván, hogy Gáll Ernő és a magafajta, különösen a magyar kultúrát monopolizáló zsidók mindent meg akarnak semmisíteni, amit Erdélyben a magyarok alkottak, meg akarják fosztani a lakosságot saját kultuszától³⁸⁸, ugyanakkor mindent, ami román volt, haladónak és magas színvonalúnak kiáltanak. Másnap Varró Katalin elment a forrás lakására, hogy adja oda neki a dolgozatot, mert férje szintén ennek a korszaknak az irodalmával foglalkozik, név szerint Kovács Károllyal. A forrás azt mondta neki, hogy kritikai szempontból elfogadhatatlan, hogy ő rendelkezésére bocsássa ennek [Gállnak] a dolgozatát. Kérje csak el Gálltól. Hazavinni pedig nem viheti. Varró azt mondta: „Ne féljen, a férjem egyetlen betűt sem fog átvenni ebből a dolgozathoz, mert ő nem ír alá ilyenfajta gondolatokat tartalmazó dolgozatot.”

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés az ügynökre kirótt azon feladat alapján készült, hogy tanulmányozza ezt az asszonyt, akire nacionalista megnyilvánulásai miatt hívták fel a figyelmünket, rajta keresztül pedig különösen figyelje meg a férj baráti körét, hogy kik látogatják a családot, és mi foglalkoztatja őket.

Feladatok. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban nem vázoltak fel, mert vannak korábban kirótt feladatai.

Intézkedések. Meg kell állapítani, a Bolyai melyik tanszékén dolgozik [Varró Katalin] férje, megfigyelés alá kell helyezni, és ez értelemben értesíteni kell a III/7. Alosztályt.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 59. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

387 Gáll Ernő tanulmányának magyar változata: „Az erdélyi magyar polgári szociológia a két világháború között”. In *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem (1945-1955)*. Kolozsvár, Állami Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó, 1956, 309-325. p. Bővített román változata két évvel később jelent meg: *Sociologia burgheză din România. Studii critice*. București, Editura de Stat pentru Literatură politică, 1958.

388 Valószínűleg elírás. A tiszt *cult* írt kultúra (*cultura*) helyett.

14.

A bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséjának jelentése kolozsvári látogatásáról

Bukarest, 1956. július 30.

Szigorúan titkos

Tárgy: Látogatás a kolozsvári szerkesztőségeknél.

Miniszter Elvtársnak jelentem, hogy Kádár [Kálmán³⁸⁹] elvtárs július 16-án meglátogatott több kolozsvári szerkesztőséget. A Kolozsváron tett látogatásról az alábbiakban számolok be:

Először is általánosságban a következőket jegyzem meg: Kolozsváron ma épp úgy hozzá lehet jutni mindenhez, mint Bukarestben. Az üzletek tele vannak áruval, bő választék van készruhákban, húst és általában minden más közszükségleti cikket bőven és állandóan lehet kapni. A gyümölcs és zöldségfélések valamivel drágábbak, mint Bukarestben. Kenyeret csak jegyre lehet kapni, de ez Bukarest kivételével az egész ország területén így van. Az úton Kolozsvár felé a nagyobb városokban, ahol megálltunk, ugyanezt az árubőséget tapasztaltuk. Ez azt bizonyítja, hogy a lakosság közszükségleti cikkekkel történő ellátásának megjavulása országos jellegű, vagyis viszonyítva az előző évekhez, 1955–56-ban az RNK komoly gazdasági fellendülésen ment át.³⁹⁰

Kolozsváron komoly építkezések is folynak. A város szélén több nagy lakóház-tömb épül. Számos kislakást is építenek állami kölcsönrel. Az építkezések ellenére nagy a lakáshiány, amit az utóbbi években súlyosbított az, hogy Kolozsvár lakossága igen rövid idő alatt 30.000-rel növekedett. Számos román anyanyelvű hivatalnok (néptanácsi tisztviselő, tiszt, pártfunkcionárius) került Kolozsvárra. Ennek következtében, valamint a környező román lakosságú községekből a kolozsvári üzemekbe került dolgozók létszámának növekedése következtében megváltozott Kolozsvár lakosságának összetétele is. Míg a múltban túlnyomó többségben magyar nemzetiségűek laktak a várost, ma a lakosságnak kb. csupán 65%-a magyar nemzetiségű.³⁹¹

A továbbiakban rátérek a szerkesztőségekben tett látogatás ismertetésére. *Igazság* Kolozsvár Tartomány néptanácsának és pártszervezetének magyar nyelven megjelenő napilapja. 20.000 példányban jelenik meg. Megalakulásakor (1944) erdélyi lap volt, azonban miután Erdélyben több magyar nyelvű lap jelent meg

389 Kádár Kálmán külügyi tisztviselő, 1955–1957 között a bukaresti magyar nagykövetség harmadik tiktára.

390 A rendelkezésre álló levéltári iratok nem támasztják alá a magyar diplomata véleményét. 1956 nyarán komoly élelmezési és közellátási válság súlytotta a romániai nagyvárosokat, és ez az állapot csak a magyar forradalom utáni hangulatjavító intézkedések (ellátás javítás, bérek- és szociális juttatások emelése) nyomán szűnt meg.

391 Az 1956-os népszámláláskor Kolozsvár összlakossága 154.723 főt számlált. Nemzetiségi megoszlása: magyar 47,9%, román 47,8%, zsidó 2,9%, német 0,6%; anyanyelvi összetétele magyar 50,3%, román 48,2%. Az 1948-as népszámláláshoz képest a román anyanyelvűek száma aránya 18%-al növekedett, a magyaroké 7%-al csökkent Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850-1992* című adabázis internetes változata. <http://varga.adatbank.transindex.ro>.

tartományi lap lett. Főszerkesztője Kovács [András³⁹²] elvtárs már az illegalitás idején megjelent néhány szám elkészítésénél segédkezett. 30 éves és a szerkesztőség legöregebb tagja. Ez a fiatal gárdából álló lap tartományi viszonylatban nagyon jól szerkesztett és más tartományokban is keresett lap. Kb. 300 állandó levelezője van, akik számára előadásokat tartanak a sajtó feladatáról. Eleinte a felolvasó köröket is csupán a levelezők számára tartották.

Az állandó levelezőkön kívül számos olyan olvasójuk van, akik elmondják panaszait, észrevételeiket. Ezek egyszer, esetleg kétszer fordulnak levélben a laphoz. Ezeket az alkalmi levelezőket eleinte elhanyagolták, leveleikre nem válaszoltak. Egyszer az egyik munkatársuk egy statisztikát állított össze a levelezőkről és akkor kiderült, hogy a nyilvántartott állandó levelezőik nagyrésze háziasszony, nyugdíjas vagy tanító. Munkásember vagy dolgozó paraszt alig egy-kettő akadt köztük. Az alkalmi levelezők nagyrésze viszont a termelő munkából került ki. Azóta minden levélre válaszolnak és a felolvasó esteket a széles olvasó tömegek előtt tartják.

Jó kapcsolatot építettek ki a *Debreceni Néplap*-pal, ahonnan nemrég néhányan látogatást tettek az *Igazságnál*. Az *Igazság*-tól augusztusban készülnek 5-en visszaadni³⁹³ a látogatást. Kovács elvtárs elmondotta, hogy ezenkívül szeretnének egy újságíró-t hosszabb időre Magyarországra küldeni, hogy bejárja az országot és közelebbről megismerje a magyar nép eredményeit. Amennyiben erre egy mód van ők fedeznék a költségeket.

Végül Kovács elvtárs elmondotta, hogy nemrég Kolozsváron járt látogatóban a *Művelt Nép* egyik munkatársa, Hécei András és testvére Hécei Iván. Ez a két elvtárs felkereste az összes kolozsvári lapok szerkesztőségeit, valamint néhány tartományi lap szerkesztőségét és kérték a felkeresett lapokat, hogy közöljenek le cikkeket, amelyeket ők írnak. Azonban ebben a kérésben több volt a követelés, mint a kérés. Magatartásuk agresszív [sic] és nagyképű volt. Kallós [Miklós³⁹⁴] elvtárs az *Utunk*-tól még elmondotta, hogy nevezettek az *Utunk*-at kellemetlen helyzetbe hozták, mivel azt kérték, hogy az *Utunk* szerkesztősége adjon nekik előre pénzt és majd később küldenek érte cikket, amit természetesen nem tudtak teljesíteni, mivel előre nem fizethetnek. Az elvtársak megjegyezték, hogy nagyon szívesen veszik, ha egy magyarországi újságíró cikket ír lapjaik számára és erre fel is szokták kérni a látogató újságírókat, de a Hécei testvérek viselkedése és az a hajszja, hogy minél több pénzt igyekeztek összeszedni ellenszenvet váltott ki. Hécei Iván színésznek adta ki magát, de amikor megkérdezték, hogy melyik színháznál dolgozik nem volt hajlandó válaszolni. Helyes volna ha a Külügyminisztérium felhívna a *Művelt Nép* szerkesztőségének figyelmét az ügyre.

Făclia Kolozsvár Tartomány néptanácsának és pártszervezetének román nyelvű napilapja. 15.000 példányban jelenik meg. Ungur elvtárs a főszerkesztő helyettese.

392 Kovács András, az *Igazság* főszerkesztője (1949–1970).

393 Értsd: viszonzni.

394 Kallós Miklós (1926–), lapszerkesztő, filozófus. A kolozsvári Babeş-Bolyai egyetem tanára, 1952–1953-ban az *Új út* magyar nyelvű zsidó hetilap főszerkesztője, 1956–1957-ben az *Utunk* főszerkesztő-helyettese.

Főszerkesztői sokat változtak, mivel akiket kineveztek, nem voltak megfelelőek. Az egyikről kiderült, hogy fasiszta volt, a másik nem végezte megfelelően munkáját, az utóbbit viszont szovjetellenes magatartása miatt küldték el. Ungur elvtárs jó munkaerő, becsületesen végzi munkáját, de nem nevezik ki főszerkesztővé, mivel a múltban polgári lapoknál dolgozott. Ungur elvtárs közölte, hogy ők is szeretnének kapcsolatot kiépíteni egy magyarországi lappal és kérte a nagykövetség segítségét.

Utunk a Román Írószövetség kolozsvári folyóirata. 5.500 példányban jelenik meg egyszer hetenként. Viszont ha nem a posta foglalkozna terjesztésével 20.000 példányban is elkelve. Főszerkesztője Sóni Pál.³⁹⁵ Kallós elvtárs főszerkesztő-helyettes beszélgetés közben elmondotta, hogy az írókongresszus után nagyon megnőtt az *Utunk* népszerűsége. Az erdélyi írók jelentős része az *Utunk*-hoz küldi cikkeit, verseit és más írásműveit.³⁹⁶ Ez Kallós elvtárs véleménye szerint azért van, mivel a kongresszus előtti és alatti vitákban az *Utunk* köré tömörült írók voltak a leggerincesebbek, míg az *Igaz Szó* írói túl baloldaliak voltak.

György elvtárs jelentésében említette, hogy romániai magyar írók jelentős része elhatározta az *Igaz Szó* bojkottálását. A két lap írói között erős ellentét érezhető. Az *Igaz Szó* írói, fő hangadói annak a nézetnek, hogy az *Utunk* sovinizta nézeteknek ad helyet. Kallós elvtárs ezzel kapcsolatban kijelentette: az *Utunk*-at sovinizmussal vádolták akkor is, amikor kiállt a műemlékek védelméért. Az igazság viszont az, hogy az *Utunk* kiállításának eredményeképpen helyreállították Kolozsváron a Bethlen Bátyát, restaurálják a Mátyás templomot³⁹⁷, és általában Erdélyben sokat foglalkoznak a műemlékek védelmével. Kallós elvtárs szerint inkább sovinizmussal lehetne vádolni a Babeş Egyetem rektorát, aki szándékosan egy műemlékkomplexum megbontása céljából kierőszakolta egy többemeletes diákotthon építését a Farkas utcában.³⁹⁸

Kallós elvtárs a továbbiakban elmondotta, hogy a kongresszus alatt megkérdezték a romániai magyar írókat, miért nem foglalnak állás a magyarországi eseményekkel kapcsolatban.³⁹⁹ Erre azt válaszolták, hogy a magyarországi események sok pozitívumot tartalmaznak, és ha ezekkel a pozitívumokkal kapcsolatban nem foglaltak állást, akkor miért foglaljanak állást a negatívumokkal kapcsolatban. Kallós elvtárs elmondotta, hogy a kolozsvári írók pozitíven [sic] értékelik a magyarországi eseményeket, de nem értik meg és elítélik egyes magyar írók pártellenes magatartását. A továbbiakban megemlítette, hogy szeretnének szorosabb kapcsolatot kiépíteni a *Művelt Nép* szerkesztőségével és kölcsönösen néhány

395 Sóni Pál (1917–1981), pártaktivista, lapszerkesztő, egyetemi tanár. 1955 májusától 1956 decemberéig az *Utunk* főszerkesztője. Az általa képviselt dogmatista vonal népszerűtlenné tette, és a magyar forradalmat követően leváltották, helyébe a reformszárnyhoz tartozó Földes László esztéta került 1958-ig. 1957-ben a Bolyai Egyetem magyar idológortörténelem tanárának nevezték ki.

396 Az 1956. június 13–18. között megtartott első romániai írókongresszusról lásd bőven Szabó Gyula visszaemlékezését: *Képek a kutyaszorítóból*, Kolozsvár, Polis, 2001.

397 Helyesen: a XIV. században épült Szent Mihály templom.

398 A konfliktusról lásd a 334. l. megjegyzetét.

399 Kallós a Petőfi-kör nagy visszhangot keltő sajtó vitájára gondolt.

napos tapasztalatcserére 4-5 munkatársukat elküldeni a *Művelt Nép*-hez, illetve a *Művelt Nép* 4-5 munkatársát fogadni. Megkönnyítené helyzetüket, ha a *Művelt Nép* részéről történe a kezdeményezés, mivel ebben az esetben nem kellene az írószövetségtől külön engedélyt kérjenek a kezdeményező lépés megtevéséhez, ami számukra elég kellemetlen lenne a sovinszta megbélyegzés után.

Véleményem szerint nagyon hasznos volna, ha ez a csere létrejönne, hiszen az itteni magyar íróknak az utóbbi években nagyon kevés lehetőségük volt Magyarországra utazni. Ezen az úton viszont egyszerre 4-5 kolozsvári magyar író részére válna lehetővé, hogy a Magyar Népköztársaságba utazzon. Kérem Miniszter elvtársat, szíveskedjék a kérdést a *Művelt Nép* felé felvetni.

Juhász Imre, id. ügyvivő

Magyar Országos Levéltár (MOL), KÜM TŰK iratok, Románia 1945-64, XIX-J-1-j-006569, 12. doboz.

15.

A bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséjának jelentése marosvásárhelyi látogatásáról

Bukarest, 1956. július 30.

Feljegyzés

Július 22. és 24. között a marosvásárhelyi írók meghívására látogatást tettem Marosvásárhelyen, ahol beszélgetéseket folytattam a helyi írókkal és más kulturális személyiségekkel. E beszélgetések lényegéről az alábbiakban számolok be:

Sütő Andrással⁴⁰⁰ való beszélgetésem alkalmával elmondotta, hogy az emlékezetes írókongresszus előtti pártközponti értekezlet vitái után – amelyen mint ismeretes a romániai magyar írók közötti egység megbomlott – a helyzet még feszültebb lett és igen éles formát kezd öltetni. A kolozsvári írók minden eszközt felhasználnak arra, hogy visszavágjanak a marosvásárhelyieknek. A romániai magyar írók körében kialakult helyzet egészségtelen és káros – mondotta Sütő –, mert az írók veszekednek ahelyett, hogy írának. Sütő és még egynéhány más író azon fáradozik most, hogy ez a visszás helyzet megszűnjön, hogy az írók közötti bizalom és egyetértés helyreálljon. Sütőt ebben támogatja Hajdu Zoltán⁴⁰¹ is, aki

400 Sütő András (1927–2006), író, lapszerkesztő. 1947-től több romániai magyar sajtóorgánumban belső munkatársa: *Falvak Dolgozó Népe* (1947–1948, 1948–1954-ben főszerkesztő), *Igaz Szó* (1954–1957, főszerkesztő-helyettes), *Művészet* (1958–1959, főszerkesztő), *Új Élet* (1958–1989, főszerkesztő). 1947-től az RKP, 1949-től a Romániai Írószövetség tagja volt, 1974–1982 között a Romániai Írószövetség alelnöki posztját töltötte be. Irodalmi munkásságáért Állami-díjat (1950; 1952, harmadik fokozat), Herder-díjat (1979) és Kossuth-díjat (1992) kapott. 1965–1980 között nemzetgyűlési képviselő, 1969–1984 között az RKP KB póttagja. Az erdélyi magyar kisebbség sorsa elleni tiltakozásai miatt 1980-ban Romániában betiltották vagy akadályozták műveinek kiadását, színdarabjainak bemutatását. 1990 márciusában súlyosan megsebesült a marosvásárhelyi etnikai villongások során. 1992–1996 között a Magyarok Világszövetségének tiszteletbeli elnöke.

401 Hajdu Zoltán (1924–1982), költő, lapszerkesztő, H. Győző testvérbátyja. A negyvenes években bekapcsolódott az MNSZ munkájába, költészetét harsány agitáció jellemezte. 1950-ben a Sütő Andrással közösen írt *Meztőlábas menyasszony* c. színjátékáért Állami díjat kapott. Később különböző bukaresti szerkesztőségekben dolgozott (*Falvak Dolgozó Népe*, *Művelődés*, *Román Rádió*), 1957-től Marosvásárhelyen az *Állami*

szintén az úgynevezett marosvásárhelyi csoporthoz tartozik, de szélesebb látókörű ember és látja e visszas helyzet káros voltát.

Az úgynevezett marosvásárhelyi csoport megnevezés alatt az *Igaz Szó* szerkesztő bizottságának egyes tagjait Hajdu Győző⁴⁰², Kovács György⁴⁰³, Pap[p] Ferenc⁴⁰⁴, stb. értendők, mert a többi marosvásárhelyi író vagy semleges álláspontra helyezkedik, mint pl. Sütő, Molter [Károly⁴⁰⁵], vagy szemben állnak ezzel a csoporttal, mint pl. Gálfalvi [Zsolt⁴⁰⁶] és Gagyi [László⁴⁰⁷]. A tény az, hogy ez a csoport nem szimpatikus a romániai magyar írók körében, de különösen Hajdu Győző és Kovács György ellen nyilvánul meg egy mélységes ellenszenv. Ezt Hajdu Győzőnek a Központi Bizottságnál a kolozsvári írók ellen elhangzott felszólalása, valamint Kovács Györgynek „Gyom, amit irtani kell⁴⁰⁸” című cikke váltotta ki. Sütő, Hajdu Győző helyzetére vonatkozólag megjegyezte, hogy – noha a pártközpontnál tekintélye van és támogatják – az írók körében gerinctelen, jellemtelen embernek, karrieristának tartják, mert olyan túlzásokba bocsátkozott, ami csak egy karrieristára jellemző: alaptalan vádakkal illetve a kolozsváriakat és olyan megnyilvánulásukat nevezte nacionalistának és ítélte el, amelyekkel valamikor ő is egyetértett és helyeselt. Véleményem szerint Hajdu Győzőt a tévedéséért nem

Székely Népi Együttes – később a *Maros Művészegyüttes* – megszervezője és igazgatója volt. A 60-as évek közepén nyugdíjazták, haláláig visszavonultan élt Bukarestben.

- 402 Hajdu Győző (1929–), lapszerkesztő, a Ceausescu-korszakban a magyar kulturális ügyekért felelős aktivista. 1950-től az *Utunk* szerkesztője, 1952-től írószövetségi tag, 1953–1989 között az *Igaz Szó* főszerkesztője. Az ötvenes évek végétől aktív politikus is: az IMSZ KV tagja (1959–1969), a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának bizottsági tagja (1984–1989), az RKP KB póttagja (1984–1989), nemzetgyűlési képviselő (1980–1989). Dogmatizmusa és alkalmazási készsége meghatározta az általa 35 évig vezetett lap profilját, szellemi anyagát, alkalmi kampányait és emlékszámait. Az 1989-es forradalmat követően elhagyta Marosvásárhelyt, Bukarestbe költözött. Itt a Nagy Románia Párt tagjaként és az *Impreună – Együtt* kétényelvű folyóirat szerkesztőjeként folytatta közéleti tevékenységét.
- 403 Kovács György (1911–1990), író. A harmincas években részt vett az *Erdélyi Fiatalok* valóságkutató mozgalomban, 1937-ben a Vásárhelyi Találkozón. 1945–1950 között a marosvásárhelyi *Szabad Szó*, majd *Népűjság* szerkesztője; később az *Utunk*, a *Korunk* és az *Igaz Szó* szerkesztőbizottságának tagja, a *Falvak Népe* és az *Előre* munkatársa. 1952-ben Állami díjas. Irodalmi és publicisztikai tevékenységével párhuzamosan számos politikai szerepet is vállalt: nemzetgyűlési képviselő (1952–1975), az RMP/RKP KB tagja (1955–1974), a Nagy Nemzetgyűlés alelnöke (1965–1975). A 70-es évek közepétől mindenféle közéleti tevékenységtől visszavonult, és a kiszolgált rendszer bukása után meghasonlottan halt meg.
- 404 Papp Ferenc (1924–), író, műfordító. 1949–1953 között a marosvásárhelyi *Népűjság*, 1953–76 között az *Igaz Szó* szerkesztője.
- 405 Molter Károly (1890–1981), író, kritikus, irodalomtörténész. Tevékeny résztvevője az 1918 után önállóan kialakuló erdélyi magyar irodalmi életnek, 1920-tól a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság tagja, a *Zord Idő* társszerkesztője, 1926-tól rendszeresen jelen volt a marosvécsi helikoni találkozókban, az Erdélyi Szépművészeti Céh irodalmi lektora. 1945 után a marosvásárhelyi irodalmi élet egyik motorja; a konzervatív értelmiség és a fiatal kommunista „író-káderek” szellemi összekötője. 1960-ban, 70. születésnapja alkalmából az *Igaz Szó* külön összeállításban ünnepelte tizenkét író megemlékezéseivel.
- 406 Gálfalvi Zsolt (1933–), lapszerkesztő, kritikus, kultúrpolitikus. 1951-től az *Utunk* szerkesztőség tagja, 1956-tól az *Igaz Szó* belső munkatársa, 1962-től főszerkesztő-helyettese. 1969-ben Bukarestben előbb az *Előre*, 1970–1971-ben *A Hét* főszerkesztő-helyettese; 1971–1975 között a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács nemzetiségi igazgatóságának vezetője, 1975-től *A Hét* főmunkatársa. Tagja volt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa büroójának, és 1977-től az Írószövetség Vezető Tanácsának is. 1998 óta a Román Televízió Igazgató Tanácsának tagja.
- 407 Gagyi László (1910–1991), író. A két világháború között a *Pásztortűz*, *Erdélyi Helikon*, *Iffjú Erdély* közölte írásait, majd csatlakozott az *Erdélyi Fiatalok* valóságkutató mozgalomához, egyik előadója volt a Vásárhelyi Találkozónak, 1938-tól részt vett az Erdélyi Helikon marosvécsi megbeszélésein. 1949-től kiadói lektor, majd az *Igaz Szó* szerkesztője (1953–1959) és könyvtárosa volt.
- 408 Az említett cikk 1956. július 14-én jelent meg az *Előre*-ben.

lehet jellemtelen embernek kikiáltani, mert e gyöngesége onnan ered, hogy – fiatalember lévén –, a dicsőség a fejébe szállt és hiúságának tetszik az, hogy a párt és a kormány vezetői előtt tekintélye van, és vele beszélnek meg a romániai magyar irodalom problémáit. Túlbugzóságában odáig ragadtatta magát, ami jellemtelenségre, törtetésre vall, s ami a felsőbb szervek előtt pillanatnyilag tetszetős volt, a tömegekben és az írók körében azonban visszatetszést váltott ki.

Ami Kovács György helyzetét illeti, erről Sütő és Hajdu Zoltán a következőképpen nyilatkoztak: Kovács György végtelen becsületes ember, párthűségében néha vakbugzó. Amit a pártközpontban mondanak, az szent és ő azt gondolkodás nélkül teljesíti. A „Gyom, amit irtani kell” című cikkét, ami közfelháborodást keltett, – annyira, hogy a román folyóirat a *Gazeta Literară*⁴⁰⁹ le sem akarta közölni –, szintén felsőbb utasításra írta. Ez a cikk, mint később kiderült –, teljesen elhibázott volt. Félremagyarázta és helytelenül értékelte a romániai magyar irodalom helyzetét, eltúlozta a hibákat. Ezzel a megállapítással ma már a Központi Bizottságnál is egyetértenek. Most a cikket többen is bírálják a lapokban, többek között Sütő is válaszolt a cikkekre, azonban a kézirat több mint egy hete az *Előre* szerkesztőségében fekszik, mivel a felsőbb szervek még nem adták beleegyezésüket. Sütő ebben a cikkben vitába száll Kovács Györggyel és élesen bírálja elhamarkodott lépéséért. (Megjegyzem, hogy Kovács György az *Előre* július 27-i számában újabb cikket közölt, amelyben elismeri, hogy a „Gyom, amit irtani kell” című írásában, melynek eszmei állásfoglalását változatlanul helyesnek tartja, túlzott hangra ragadtatta magát, s a cikk nem volt elég elemző és nem minden esetben sorolta fel azokat a tényeket, amelyek az írás bizonyító erejét fokozták volna. A továbbiakban azonban újból vitába száll bírálóival, és nem ismeri el azok igazát. (Noha valamennyien meg voltak győződve, hogy Kovács György önbírálatot mond és majd visszavonja az említett cikkének kijelentéseit.)

Kovács György rendkívül népszerűtlen lett a tömegek körében. Többek között azért is, mert az emberek tudják, hogy ő is tagja Bányáival és Robotossal⁴¹⁰ együtt annak a nemzetiségi bizottságnak, amely a pártközpont mellett működik, s ott nemhogy tiltakoztak volna, hanem helyeselték egyes olyan intézkedéseket, amelyek a nemzetiségek érdekeit sértik. Kovács György a vele folytatott beszélgetésem alkalmával elpanaszolta, hogy a nép csak azt látja, amit nem tudnak elintézni, s ezért sokszor még szidalmazták is őt, de azt a sok eredményt, amit kemény harcok árán vívott ki a nemzetiségek érdekében, azt nem látják, mert azt természetesnek tartják.

409 A szövegben helytelenül: *Gazeta Literare*.

410 Robotos Imre (1911–2001), újságíró, szerkesztő. A harmincas években a nagyváradi *Friss Újság* munkatársa. A második világháború éveiben munkaszolgálatos. 1945–1947 között a nagyváradi *Új élet* munkatársa, 1947. szeptember–1956. december között a *Romániai Magyar Szó* (1953-tól *Előre*) főszerkesztője. 1956 tavaszától R. I. a Nagy Imre- és Hruscsov által képviselt reformkommunista vonalat képviselte a lapnál. A magyar forradalmat követően Gheorghiu-Dej utasítására eltávolították az *Előre*-től, és megvonták tőle a közlési jogát. 1958-tól nyugdíjazásáig a nagyváradi lakáshivatalnál dolgozott; 1986-ban Magyarországra települt. Emlékirata: *Pengeváltás*. Nagyvárad, Literátor, 1997.

A marosvásárhelyi látogatásom alkalmával értesültem arról is, hogy a közel-múltban a lapokban megjelent oktatásügy megjavításáról szóló határozatnak a egyes iskolák létesítésére vonatkozó megállapítása nagy felzúdulást keltett egész Erdélyben. Arról van szó – mondották informátoraim –, hogy a vegyes-lakosú vidékeken az önálló magyar iskolákat megszüntetik és helyettük vegyes iskolákat hoznak létre román és magyar tagozattal. A magyar lakosság ebben az intézkedésben jogaik megsértését, magyarellenés és a magyarság erőszakos elrománosításának szándékát látja. Nem segít ezen az sem – mondották –, hogy az Oktatásügyi Minisztériumban külön magyar ügyekkel foglalkozó igazgatóságot állítanak fel, amelynek vezetője magyar nemzetiségű lesz. A Művelődésügyi Minisztériumban hasonlóképpen külön nemzetiségi ügyekkel foglalkozó főigazgatóságot létesítenek, élén egy vezérigazgató, vagy miniszterhelyettesi ranggal rendelkező vezetővel, aki szintén magyar nemzetiségű lesz, s akinek kijelölése most van folyamatban. (Kovács György ezt az intézkedést az említett nemzetiségi bizottság érdemeként említette meg.)

Az oktatásügyre vonatkozó határozattal kapcsolatban Sütő elmondotta, hogy a magyar lakosság másik sérelme az, hogy – noha már évek óta megígérték, hogy magyar irodalomtörténeti tankönyvet nyomnak⁴¹¹ – a mai napig nincs magyar irodalomtörténeti tankönyv a magyar nyelvű iskolákban, és a tanulók jegyzetelésből kénytelenek irodalmat tanulni.⁴¹² Egy másik fájó pont pedig az, hogy a magyar lakosság már hosszabb ideje kéri az illetékes szerveket, hogy vezessék be a magyar nyelvű iskolákba a magyar történelem tanítását is, mert a tanulók a magyar irodalmat a magyar történelem tanítása nélkül nem tudják megérteni. Ezt a kérelmüket még válaszra sem méltatták. Apró dolgok ezek – mondotta Sütő András –, de sok ilyen apró sérelem szítja a nacionalista érzelmeket és fokozza a bizalmatlanságot.

Alkalmam volt beszélgetést folytatni Hajdu Győzővel is, aki beszélgetésünk folyamán bizonygatni és igazolni igyekezett nekem az ismert pártközponti megbeszélésen tanúsított magatartásának helyességét és szükségességét. Ennek során megerősítette azt is, amit már korábbi jelentésemben írtam, hogy az írókongresszuson Nagy István által elmondott beszédet ő írta meg két nap alatt a kongresszus előtt. Elmondotta azt is, hogy a beszéd megírása során a legnagyobb gondot a romániai magyar irodalomnak a magyarországi irodalomhoz való viszonyának kérdése körüli megfogalmazás okozta. Tudniillik ez a probléma igen élesen vetődött fel az utóbbi időben a romániai magyar irodalmi életben; választ

411 Értsd: nyomtatnak.

412 Az oktatási minisztérium kezdeményezésére 1956 elején magyar nyelv és irodalom tankönyvírási kampány kezdődött. Az 1957–1958 között elkészült anyagok nagy része azonban nem került forgalmazásra, mivel a magyar forradalmat követő években nem feleltek meg a megváltozott nemzetiségpolitikai követelményeknek (pl. a magyar himnusz és a szózat szövegét is tartalmazták). Több szerkesztőt (Gazda Ferenc, Nagy Jenő, Jócsák János, Fejér Miklós) elhurcoltak vagy letartóztattak, a már kinyomtatott köteteket bezúzták. A „tankönyv-botrányt” 1959. április 6-án az RMP KV is megvitatta, és Gheorghiu-Dej kezdeményezésére súlyosan megbírálta az akkori oktatási alminisztert, Bányai Lászlót is, akit röviddel azután le is váltottak (ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dosar 76/1959).

vártak arra a kérdésre, amely az egész romániai magyar kulturális életet foglalkoztatta, hogy a romániai magyar irodalom melyik ország, Románia vagy Magyarország irodalmának szerves része. Erre a kérdésre a kongresszusnak választ kellett adnia. Ezen a problémán több mint egy napig vajúdtak, külön megbeszélést tartottak Miron Constantinescu és Chisinevszki [Chişinevschi] elvtársakkal, még Gheorghiu-Dej elvtárs véleményét is kikérték, amíg végül a következő hivatalos álláspont alakult ki: a romániai magyar irodalom, mivel az RNK gazdasági alapjában gyökerezik, az RNK irodalmának szerves részét alkotja, de a felépítményt, nyelvet, kulturális és irodalmi hagyományokat tekintve a magyarországi irodalom részét is képezi. Ez a megfogalmazás úgy vélem tökéletesen megfelel a kívánalmaknak, de vannak mégis írók, akiket ez sem elégít ki, és úgy képzeli, hogy az itteni magyar irodalom teljes egészében a magyarországi irodalomhoz tartozik és még az irányítást is onnan várják.

A továbbiakban Hajdu Győző elmondotta, hogy a közeljövőben nagy változások várhatók az itteni magyarságnak Magyarországgal való kulturális kapcsolatairól. Az RMP Központi Bizottságánál az az álláspont alakult ki, hogy egyre jobban el kell mélyíteni a Magyarországgal való kulturális kapcsolatokat. Ennek alapján Miron Constantinescu elvtárs javasolta Hajdu Győzőnek, próbáljanak érintkezésbe lépni a magyarországiakkal és az erdélyi írók részvételével szervezzenek *Igaz Szó* irodalmi estét Magyarországon is, ugyanakkor felvetette a marosvásárhelyi Székely Színház magyarországi vendégszereplésének lehetőségét. Hajdu Győző egyébként szeptemberben Magyarországra utazik és többek között egyik megbízatása lesz az, hogy a fenti kérdések lebonyolítását előkészítse és megbeszélje.

György Jenő

Magyar Országos Levéltár (MOL), KÜM TÜK iratok, Románia 1945-64, XIX-J-1-j-006571, 12. doboz.

16.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. augusztus 5.

Az események gyorsan követik egymást a kommunista mozgalmon belül. Magyarországon erőteljesen folyik a Rákosi-féle sztálinizmus felszámolása.⁴¹³ Lengyelországban ma közölték, hogy Gomulkát és barátait rehabilitálták. Kelet-Németországban Dahlemet s a régi emigráns vezetőket szintén rehabilitálták (...) Csak nálunk érvényesül még teljes egészében a sztálinista vonal. A legvadabb és szűklátókörűbb sztálinizmus. Bár a kulisszák mögötti itt is forr valami. Amíg azonban mindenütt, a XX. Kongresszussal párhuzamosan – legtöbb helyen már azelőtt – megindultak a Párton belül a viták, a párttagság lázadt fel a sztálinista vezetők ellen, addig nálunk minden csak a kulisszák mögött, zárt körben történik.

⁴¹³ Rákosi Mátyás 1956. július 17-án jelentette be távozását az MDP első titkári posztról.

Még a tisztulás is dogmatikus és szektaszerű. Ez is bizonyítja, hogy mennyire vérszegény és gyenge, szektás és szűklátókörű a romániai kommunista mozgalom. Mennyire műveletlenek a vezető káderek. Szocialista mozgalom és műveletlenség pedig soha nem járhatnak együtt. És nem is járhattak együtt (...)

[Balogh] Edgár azt mondja, hogy tárgyalások folynak Lukával, Teoharival és Ana Paukerrel⁴¹⁴, valamint erőfeszítéseket tesznek a szociáldemokratákkal szemben elkövetett bűnök kijavítására. Változások várhatóak a nemzetiségi kérdésben is. [...⁴¹⁵]

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2-3. sz. 293. p.

17.

Az Ifjómunkás Szövetség Központi Vezetőségének javaslata egy magyar nyelvű gyermeklap indításáról

Bukarest, 1956. szeptember 3.

IMSZ Központi Vezetősége

Címzett: RMP KV Titkársága

Az IMSZ tevékenységére vonatkozó, a párt vezetősége által 1955-ben elfogadott intézkedési terv alapján, amely többek között egy magyar nyelvű gyermeklap alapítását is előírja, az IMSZ KV a következő határozatokat hozta:

1. A magyar nyelvű gyermeklap a *Napsugár*⁴¹⁶ nevet fogja viselni. A lapot az IMSZ KV fogja kiadni, és a beiskolázás előtt álló, valamint I-III. osztályos gyermekeknek szánja, akárcsak a román nyelvű *Luminița* gyermeklapot.

2. A szerkesztőség székhelye Kolozsváron lesz.⁴¹⁷

3. A folyóirat havonta jelenik meg 24 oldalon, 4 színben, matt velinpapíron, 30.000-es példányszámmal. Egy példányszám ára 1 lej.

4. A folyóiratot a *Casa Scînteii* Nyomdában fogják előállítani.

5. A szerkesztőséget 15 elvtárs fogja alkotni, akik közül 10 [személy] szerkesztőségi tag, 5 pedig műszaki-adminisztrációs személyzet. (1. sz. melléklet)⁴¹⁸

6. A folyóirat havi költségvetése 113.248,13 lej lesz, amelyből az eladások jövedelme legyen 20.274, így havi hiánya 92.974,13 lej lesz. (2. sz. melléklet)⁴¹⁹

7. 48.730 lej szükséges bútorzatra és beruházásokra, 20.000 lej pedig a szerkesztőségnek szükséges könyvtár beszerzésére.

414 Pontatlan információ. Az 1953 óta háziőrizetben levő Ana Paukerrel valóban informális tárgyalások zajlottak 1956 nyarán; Teohari Georgescu volt belügyminiszterrel és az 1954-ben életfogytiglan börtönre ítélt Luka Lászlóval semmilyen közeledés nem történt a XX. Kongresszust követően.

415 A kihagyott részben J. Bruder Ferenc régi szociáldemokratával folytatott beszélgetéséről számol be.

416 A *Napsugár* első száma 1957. januárjában jelent meg. Az alapító szerkesztőség tagjai voltak Asztalos István főszerkesztő, Bajor Andor, Fodor Sándor, Méhes György, Hervay Gizella, Tamás Mária, Soó Zöld Margit és Kádár Tibor. Bővebben lásd *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, IV. kötet, 125-127. p.

417 Kézzel áthúzva.

418 Kézzel áthúzva. A mellékletet nem találtuk meg.

419 Kézzel áthúzva.

8. A szerkesztőség 1956. október 1-jén fogja megkezdeni tevékenységét, és ettől a naptól lép hatályba a költségvetés is.

9. Az IMSZ KV javasolja a párt vezetésének, hogy pénzügyi szempontból a szerkesztőség az RMP Kolozs tartományi bizottságához tartozzék.⁴²⁰

10. A *Napsugár* folyóirat főszerkesztőjének Asztalos István elvtársat nevezzék ki. Ezt a határozatot jóváhagyás végett előterjesztjük az RMP KV Titkárságának⁴²¹.

IMSZ KV Irodája
[Olvashatatlan aláírás]

ANIC, Fond CC al PCR, Cancelarie, dos. 172/1956, f. 32. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

1. melléklet

A NAPSUGÁR szerkesztőségének szervezeti felépítése

Főszerkesztő

Szerkesztőségért felelős titkár

Szerkesztőségi titkár

Irodalmi részleg vezetője

Olvasókapcsolatokért felelős részleg vezetője

Képszerkesztő

3 munkatárs az irodalmi részlegen

1 munkatárs az olvasókapcsolatokért felelős részlegen

Ügyintéző

Fordító - adatgyűjtő

Gépíró

Takarítónő

2. melléklet: a NAPSUGÁR tervezett költségvetése

Bevételi- és költségterv az 1956-os évre (részlet)

	Havi	Éves
Összköltség	113.248,13 lej	1.358.977,56 lej
Termék eladásából származó bevétel	20.274 lej	243.288 lej
Hiányeredmény	92.974,13 lej	1.115.689,56 lej [*]

^{*} Az lej-forint akkori ármolyamát figyelembe véve a folyóirat éves költségvetése több, mint 2 millió forint volt.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 103/1956, 33-34. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

420 Utólagos kézzel való átjavítás.

421 Az RMP KV Adminisztratív és Agitáció-Propaganda Osztályának pozitív válasza még aznap érkezett (ANIC, Fond CC al PCR, Cancelarie, dos. 172/1956, 31. f.).

18.

Ismeretlen személy javaslata az RMP Központi Vezetőségének a magyar nyelv oktatásáról a román tannyelvű intézményekben⁴²²

Bukarest, 1956. szeptember 11.

1. A nemzeti kisebbségeink körében régebb uralkodó és mai napig ható nacionalista irány nagyrészt a hajdani nacionalista oktatás által jelentős rétegekben kialakított és évszázadokon keresztül táplált románellenes előítéletekre épül.

A nemzeti kisebbségek körében mai napig ható nacionalista előítéleteknek a leküzdésében a legfőbb szerep a mi internacionalizmuson alapuló oktatási politikánkra hárul, s leginkább a román nyelv és irodalom oktatására a kisebbségek iskoláiban. Ez lehetővé teszi a román nép haladó kultúrájának megismerését, megkedvelését, és ezen keresztül a román nép megbecsülésének kialakulását, valamint megkönnyíti a nemzeti kisebbségek kapcsolatát a román néppel. Mindezek nagyon fontos tényezőnek számítanak együtt élő népeink erkölcsi-politikai egységének fokozatos kiépítésében.

A nemzeti kérdés következetes megoldására irányuló erőfeszítéseink következő célkitűzése, ennek az elvnek a kiterjesztése, ugyanezeknek a megfontolásoknak az alapján, a vegyes lakosságú vidékek román iskoláira. Másszóval szükségesnek látjuk a vegyes lakosságú vidékeken az illető vidék nemzetiségei (magyar, német, szerb, stb.) nyelvének oktatását a román iskolákban.⁴²³ (Azokon a vidékeken, ahol több nép él együtt, mint például Temesváron, ahol egymás mellett élnek románok, németek, magyarok, szerbek, a román iskolák diákjainak egy nyelvet kellene kiválasztaniuk).

2. Ezt a javaslatot elsősorban azzal indokoljuk, hogy a hajdani nacionalista oktatási rendszer kifejlesztette ugyanazokat az előítéleteket a román nép körében is az együtt élő nemzetiségekkel szemben, mint az együtt élő nemzetiségekben a román néppel szemben. Ezek az előítéletek, illetve a közömbösség, és az együtt élő nemzetiségekkel szembeni érdektelenség a vegyes lakosságú vidékek román lakosságának nagy részénél észlelhető. Ilyen körülmények között az együtt élő nemzetiség nyelvének és haladó kultúrájának ismerete ugyanazt a funkciót töltené be, mint a román nyelv és haladó kultúra ismerete a kisebbségi fiatalság körében.

Ez a kölcsönösség kiszélesítené az együtt élő népek közötti érintkezési lehetőségeket, egymás kultúrájának ismerete megerősítené az egymás iránt érzett tiszteletet és az összekötő szálakat, és nagymértékben hozzájárulna az együtt élő népek erkölcsi-politikai egységének kialakításához. Egy ilyen jellegű intézkedés ugyanakkor jelentősen megerősítené a nemzeti kisebbségek bizalmát a román demokráciával szemben, valamint rendkívül hatékony érveket szolgáltatna a

422 Az iratot valószínűleg egy magyar nemzetiségű értelmiségi, vagy humán műveltséggel rendelkező pártkader fogalmazta meg. Az illető kilétét nem sikerült azonosítanunk.

423 A javaslat a vegyes területeken élő román fiatalok kétnyelvűségét kívánta előremozdítani. Megjegyzendő, hogy soha nem került alkalmazásra, még a hivatalosan kétnyelvű Magyar Autonóm Tartomány román tannyelvű intézményeiben sem.

kommunistáknak a kisebbségi nacionalistákkal szemben, olyan érveket, melyek kihúznák a talajt a nacionalisták lába alól.

3. Az együtt élő nép nyelvének és irodalmának oktatása a vegyes lakosságú területek román iskoláiban megoldást jelentene azokra a kellemetlen szituációkra is, melyeket az illető nyelv ismeretének hiánya okoz az itt élő román lakosságnak.

Ennek az előnytelen helyzetnek már most érezzük a hátulütőit. Ez elsősorban a nem-román népe sséggel való kapcsolattartást nehezíti meg, erre beszédes példákkal tudunk szolgálni a tudományos élet területéről. Például a Román Akadémia kolozsvári filozófia tagozatának egyik fiatal kutatója kénytelen volt lemondani a román-magyar együttélés elméleti problémáit feldolgozó tanulmányának megírásáról, mivel a magyar nyelv ismeretének hiányában a kérdés magyar nyelvű irodalmát nem tudta feldolgozni. A kolozsvári Babeş Egyetem Történelem és Román nyelv és irodalom karának tudományos munkáját és fiatal történészek nevelését is akadályozza az a körülmény, hogy az egyetemre járó fiatalság nagyrésze nem ismeri a magyar nyelvet. Mivel az Erdélyre és az erdélyi román irodalom történetére vonatkozó irodalom nagyrészt magyar nyelven íródott, ennek tudományos igényű kutatása elképzelhetetlen a magyar nyelv ismerete nélkül. (A ifjú nemzedéktől eltérően az idősebb román kutatók mindannyian ismerik a magyar nyelvet).

A problémák, melyeket a kisebbségi nyelvek ismeretének hiánya okoz, akkor válnak nyilvánvalóvá, ha figyelembe vesszük az Alkotmánynak azt a - jelenleg elhanyagolt, be nem tartott cikkelyét, amely szerint a nem-román nemzetiségek által lakott területek állami intézményei kötelesek az illető kisebbség nyelvét is használni, mind írott, mind szóbeli megnyilvánulásaikban.⁴²⁴

Ez azt jelenti, hogy az illető állami funkcionáriusoknak ismerniük kellene a helyi népesség nyelvét és életmódját. Meg kell állapítanunk, hogy az illető cikkely betartása tulajdonképpen azt jelentené, hogy a nemzeti kisebbségek által lakott területek állami tisztviselőit nagyrészt a nemzeti kisebbségek soraiból kellene kiválasztani, hisz ők azok, akik ismerik mindkét nyelvet, míg a román lakosság nagy része nem ismeri az együtt élő nemzeti kisebbségek nyelvét.

4. A fentebb említetteken kívül az együtt élő nemzetiségek nyelvének és irodalmának oktatását a vegyes lakosságú területek román iskoláiban, a Szovjetunió példája is alátámasztja. Itt a különböző nemzeti köztársaságok és autonóm tartományok orosz iskoláiban kötelező - a kölcsönösség alapján - az illető köztársaság vagy tartomány nyelvének és irodalmának oktatása. Például a kijevi orosz iskolában ukrán nyelvet és irodalmat, az ukrán iskolában pedig orosz nyelvet és irodalmat is oktatnak.

⁴²⁴ Az 1952. szeptember 24-én kihirdetett Alkotmány 82. szakaszára utal a dokumentum, mely román eredetiben így hangzik: A Román Népköztársaság biztosítja a kisebbségeknek az anyanyelv szabad használatát, az anyanyelven való oktatást minden oktatási fokon; könyveket, újságokat és színházakat biztosít a nemzeti kisebbségek anyanyelvén. Azokban a rajonokban, amelyekben nem román nemzetiségű lakosság is él, minden szerv és intézmény szóban és írásban az illető nemzetiségek nyelvét is használja, és tisztviselőket nevez ki az illető nemzetiségek soraiból vagy azok közül a helyi lakosok közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját.

Ebből a szempontból építő jellegű a két világháború közötti polgári-demokratikus Csehszlovákia példája. Itt a törvény előírásai szerint azokon a területeken, ahol a kisebbségi népesség létszáma elérte a teljes népesség 20%-át, az állami hivatalokba kizárólag az illető népesség nyelvét ismerő, és ezt nyelvvizsgával bizonyítani tudó hivatalnokokat alkalmaztak. Ennek következtében például a prágai egyetem magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom stb. karát több száz cseh és szlovák diák látogatta, hisz az itt elért vizsgák biztosították a könnyebb elhelyezkedést. Meg kell itt említenünk, hogy, bár teljesen más indíttatástól vezérelve, de 1940–1944 között a horthysta Magyarországhoz csatolt Észak-Erdély magyar középiskolaiban is bevezették a román nyelv és irodalom oktatását. Azért fontos ezt itt megemlíteni, mivel a magyar nacionalisták is napirenden tartják ezeket a dolgokat, és félő, hogy bizonyos formális összehasonlításokkal zavart kelthetnek.

5. Az együtt élő nemzetiségek nyelvének és irodalmának oktatása a vegyes lakosságú területek román iskoláiban minden szempontból egy kiemelten pozitív döntés lenne. Egyrészt leszerelné a magyar nacionalisták támadásait, másrészt jelentősen hozzájárulna az együtt élő népek erkölcsi és politikai egységének kialakításához. Kétségtelen, hogy ezt a döntést nemcsak a nemzeti kisebbségek fogadnák bizalommal, hanem a demokratikus román közvélemény támogatását is élvezné.

Ugyanakkor tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a román sovíniszták, mint eddig annyiszor, ez alkalommal is ki fogják használni az alkalmat, hogy rendszerünket románellenesnek, nemzetietlennek bélyegezzék. És amennyiben az említett döntés csak adminisztratív úton lesz érvényesítve, a nacionalista propaganda nagyon könnyen zavart kelt majd a visszamaradottabb rétegek között. Ezek a nem kívánt visszhangok nagyrészt kiküszöbölhetőek lennének, ha ez a reform nem adminisztratív döntésként jelenne meg, hanem maga a haladó román közvélemény hozná fel, például egy román középiskola szülőbizottságának javaslatoként kerülne terítékre. Ez a megoldás lehetővé tenné a magyar, német, szerb, stb. nyelvek fokozatos bevezetését, majd későbbi kiterjesztését a román középiskolákban; ez a fokozatosság a kezdeti periódusra jellemző szaktanár-hiány miatt is kívánatos lenne. Természetesen ez az újítás bizonyos plusz költségekkel terhelné meg államunkat, tehát nagyobb gazdasági áldozatokat igényelne, viszont politikai sikere messze meghaladná ezt az anyagi áldozatot.

6. A fenti javaslattal kapcsolatban meg kell említenünk még egy láncszemet, melynek hiánya akadályozza a román-magyar kulturális kapcsolatok elmélyítését, mégpedig azt, hogy sem a bukaresti Parhon Egyetemen, se a kolozsvári Babeş Egyetemen mind a mai napig nem működik magyar nyelv és irodalom tanszék. Ezt a hiányt még inkább kiemeli az, hogy például a moszkvai Lomonoszov Egyetemen mind román, mind magyar tanszék működik, a budapesti Eötvös Lóránd Egyetemen működik román, cseh, szlovák, stb. tanszék, a prágai egyetemen is van többek közt magyar nyelv és irodalom katedra, stb. Ha csak ezeket

az adatokat vennék figyelembe, már ez is igazolná a magyar nyelv és irodalom karok felállítását a kolozsvári és bukaresti román egyetemeken.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 5–9. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

19.

A Pándi-ügyet tárgyaló RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve

Bukarest, 1956. szeptember 12.

Az ülésen részt vesznek: Gheorge Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Chivu Stoica, Miron Constantinescu, Constantin Pîrvulescu és Fazekas János⁴²⁵ elvtársak. Az ülés 17 órakor kezdődik. Elnököl Apostol elvt.

Napirendi pont:

– Pándi Pálnak a *Szabad Nép* napilapban megjelent *Közös dolgainkról* című cikke.⁴²⁶ A kérdés megtárgyalása után az RMP Politikai Bizottsága megállapítja a következőket:

1. A cikk tartalmáról értesítsék Gheorghiu-Dej, Mogyorós, [Leonte] Răutu⁴²⁷ és [Dumitru] Gheorghiu⁴²⁸ elvtársakat, akik Kínában tartózkodnak, és kérjék ki véleményüket a meghozandó intézkedésekkel kapcsolatban.

2. Az RMP KB Politikai Bizottsága jogos lépésnek tartja, hogy leállították a *Szabad Nép* e számának országos terjesztését.

3. A cikk tartalmáról értesítsék A. A. Jepisev elvtársat⁴²⁹ is, azzal a kéréssel, hogy továbbítsa ezt az értesülést az SZKP Központi Bizottságának is.

4. Az RMP Politikai Bizottsága Fazekas János elvtársat bízta meg azzal, hogy a PB következő ülésére készítsen elő javaslatokat a hazánkban élő magyar lakossággal kapcsolatos egyes problémák megoldására.⁴³⁰

425 Fazekas János (1926–2004), magyar nemzetiségű kommunista politikus. 1945-től párttag, 1945–1948 között az Ifjús munkás Szövetségénél dolgozott, 1948-ban elvégezte az egyéves magyar nyelvű pártiskolát Bukarestben. 1949–1954 között az IMSZ KV tagja, 1954–1956 között az RMP KV egyik titkára, 1956 januárjától a KV mellett működő Nemzetiségi Bizottság felelőse. A hatvanas-hetvenes években élelmiszeripari miniszter (1961–1965), a minisztertanács elnökhelyettese (1965–1975), belkereskedelmi miniszter (1974–1980). Az ötvenes években Gheorghiu-Dej, 1965 után néhány évig Ceaușescu főreferense volt a magyar kérdés kezelésében, de 1982 után marginalizálták a diszkriminatív nemzetiségpolitika elleni álláspontja miatt.

426 Pándi Pál *Közös dolgainkról* c. cikke a *Szabad Nép* 1956. szeptember 9-i számában jelent meg. Közli Lipcsey Ildikó (szerk.): *Magyar-román kapcsolatok 1956-1958. Dokumentumok*. Budapest, Paulus-Publishing Bt – Nagy Imre Alapítvány, 2004, 88-95. p.

427 Leonte Răutu (Lev Oigenstein, 1910–1993), kommunista politikus. 1931-től vett részt az illegális mozgalomban, többször ítélték el a harmincas években. 1940–1945 között a Szovjetunióban élt. Hazatérése után a *Scântea* szerkesztője és az RMP Agitációs és Propaganda osztályának helyettes vezetője (1945–1948), majd főnöke (1948–56). 1956–1965 között az RMP Propaganda és Kultúra Igazgatóságának vezetője; ebben a minőségben vállalt fontos szerepet a magyar értelmiség kezelésében, 1959-ben a két kolozsvári egyetem erőltetett egyesítésében. 1972–1981 között a *Ștefan Gheorghiu* pártakadémia rektora volt, emellett az RMP KV/KB tagja (1948–1958 és 1960–1984), a PB pót- (1956–1965) és rendes tagja (1965–1981), nemzetgyűlési képviselő (1948–1985).

428 Dumitru Gheorghiu (1918–1970), kommunista politikus. 1956–1961 között Iași tartományi első titkár, 1955–1969 között KV/KB póttag.

429 A. A. Jepisev tábornok 1955-től volt a Szovjetunió romániai nagykövete.

430 Lásd a 22. sz. iratot.

Az ülés 19 órakor ért véget.
Kiadva 2 pld. S.k.

Gheorghiu-Dej,
Gheorghe Apostol

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 99/1956, f. 2. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

20.

Ismeretlen személy javaslata Lakatos István⁴³¹, Kurkó Gyárfás⁴³² és Venczel József⁴³³ kegyelemben részesítésére

Bukarest, 1956. szeptember 13.

Kézírással a cím felett: PB jóváhagyásra előterjesztendő

Lakatos Istvánt, Kurkó Gyárfást és Venczel Józsefet a bukaresti Katonai Törvényszék 1165/951. sz. ítélete a következő büntetések letöltésére ítélte:

1. Lakatos Istvánt összeesküvés vádjával 10 év börtönbüntetésre a 227., 184. és 186. sz. paragrafusok értelmében, valamint hazaárulás vádjával 25 év kényszermunkára a 184. és 186. sz. törvénycikkelyek értelmében.

2. Kurkó Gyárfást összeesküvés vádjával 10 év börtönbüntetésre a 227., 184. és 186. sz. paragrafusok értelmében, valamint hazaárulás vádjával 25 év kényszermunkára a 184. és 186. sz. törvénycikkelyek értelmében.

431 Lakatos István (1904–1993), nyomdász, szociáldemokrata autonomista politikus. 1938 előtt, majd 1944-től az RDSZP magyar bizottságának elnöke, 1946–1948-ban nemzetgyűlési képviselő. 1950. február 17-én tartóztatták le, és a bukaresti Katonai Törvényszék 1951. augusztus 7-én 10 év nehéz börtönre, 25 év kényszermunkára ítélte, összeesküvés és hazaárulás büntette miatt. Annak ellenére, hogy 1956 szeptemberében az RMP PB elé terjesztették kegyelmi kérvényét, csak 1964. augusztus 5-én szabadulhatott. A Márton Áron-per tárgyalásáról szóló emlékiratát lásd Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák*, i. m. 141–146. p. Az 1951-es ítélet magyar nyelvű fordítása: uo. 147–159. p.

432 Kurkó Gyárfás (1909–1983), romániai magyar politikus. 1934–38 között az illegális kommunista párt fedőszerveként működő MADOSZ elnöke, majd az 1944-ben alakított Magyar Népi Szövetség elnöke 1947-ig, 1946–1948 között nemzetgyűlési képviselő. K. Gy. a Petru Groza vezette kormány politikájának híve volt, de az MNSZ-t a kommunista párttól független szervezetként képzelte el. Ezért 1947-től fokozatosan marginalizálták és 1949-ben letartóztatták, majd 1951-ben a „Márton Áron-csoport” több tagjával együtt 10 év nehéz börtönre, 25 év kényszermunkára ítélték. 1964. augusztus 4-én szabadult, 1968-ban a Legfelső Bíróság hivatalosan is rehabilitálta. A közéletbe azonban többé nem tudott bekapcsolódni, a brassói *Drapelul Roșu* gyár munkásaként dolgozott 1974-es nyugdíjazásáig.

433 Venczel József (1913–1972), demográfus, szociológus. A harmincas évek végén a Márton Áron gyulafehérvári katolikus püspök körében szerveződő katolikus értelmiségi csoport vezetője, a *Hitel* című folyóirat szerkesztője, az Erdélyi Fiatalok falukutató csoportjának tagja. 1937-től az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet, 1941-től az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa. 1945-ben a kolozsvári Bolyai egyetem egyik szervezője, 1946–1949 között egyetemi oktató és főlevéltáros. 1947-ben először veszítette el állását politikai meggyőződése miatt, egy évig a Pitești-i tábortáborba internálták. 1949-ben a Márton Áronnal 1946-ban közösen szerkesztett Erdély-memorandum miatt letartóztatták, 1951-ben 5 év nehéz börtönre, 12 év kényszermunkára ítélték. 1961. január 11-én szabadult, de csak 1969-től vállalhatott szellemi munkát. Ettől kezdve haláláig a Babeș-Bolyai egyetem tudományos kutatója volt.

3. Venczel Józsefet összeesküvés vádjával 5 év börtönbüntetésre a 227., 184. és 186. sz. paragrafusok értelmében, valamint hazaárulás vádjával 12 év kényszermunkára a 184. és 186. sz. törvénycikkelyek értelmében.

Kurkót 1949. november 3-án, Lakatost és Venczelt pedig 1950. február 17-én tartóztatták le. Az elítéltek fellebbezéseit a volt Katonai Számvevő- és Törvényszék 3640/951. sz. végzése elutasította. Az elítéltek ellen felhozott tettek: részt vettek 1946-ban Márton Áron római-katolikus püspök oldalán egy, a demokratikus rendszer megdöntésére irányuló összeesküvésben, valamint egy hazaáruló akcióban, mely Erdély Magyarországhoz való csatolását tűzte ki célul. Az ítélet kiemeli azt is, hogy a Márton Áron vezette erdélyi akció a magyarországi Rajk-féle összeesküvés része volt – Márton Áron tehát kapcsolatban állt Rajkkal –, valamint élvezte a jugoszláv kormány támogatását is. Márton Áront, ugyanebben az ügyben 25 év kényszermunkára ítélték. Megjegyzendő, hogy őt viszont már régebb szabadon engedték (anélkül, hogy létezett volna bármilyen amnesztia vagy kegyelmi határozat az ügyben⁴³⁴). Ugyanezen a tárgyaláson Korparich Edvárdot [Edét] 4 év börtönre ítélték összeesküvés vádjával és 5 év börtönre hazaárulásért;⁴³⁵ Szász Pált 8 év börtönre összeesküvésért, 10 év börtönre hazaárulásért;⁴³⁶ Teleky [Teleki] Ádámot 10 év börtönre összeesküvésért, 15 év kényszermunkára hazaárulásért;⁴³⁷ és Bodor Bertalant 5 év börtönre összeesküvésben való bűnrészességért.⁴³⁸

I. Mi derül ki a bűnügyi vizsgálatból?

1. Lakatos Istvánra vonatkozóan:

Az elítélt nyilatkozataiból kitűnik, hogy az 1946-os év elején részt vett egy Márton Áron római-katolikus püspök által szervezett tanácskozáson, melynek célja egy felforgató szervezet létrehozása volt. Ez a szervezet lett volna hivatott megakadályozni a Román Kommunista Párt politikai térnyerését. Ezen a gyűlésen Márton Áron különböző feladatokkal bízta meg a jelenlevőket. Lakatos István azt a feladatot kapta, hogy az *Erdély* című napilap⁴³⁹ számára különböző sovén

434 Márton Áron (1896–1980), 1938-tól haláláig gyulafehérvári római katolikus püspök. 1955. január 6-án a Nagy Nemzetgyűlés Elnöksége – Petru Groza közbenjárására – felfüggeszte börtönbüntetését. A püspököt február 22-én engedték ki a jilvai börtönből, március 24-én térhetett vissza gyulafehérvári palotájába. Bővebben lásd Vitéz László: *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002.

435 Korparich Ede (1893–?), az Osztrák-Magyar Haditengerészet nyugalmazott századosa, 1947-ig az erdélyi Hangya (Kaláka) Szövetkezeti Központ igazgatósági elnöke. Büntetésének letöltése után az NSZK-ba emigrált.

436 Szász Pál (1881–1954), ügyvéd, földbirtokos, 1936–1947 között az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület elnöke. 1954. január 4-én éhen halt az Ocnele Mare-i börtönben.

437 Teleki Adám (1900–?), gróf, földbirtokos. Petru Groza volt kormányfő, régi barátjának közbenjárására 1957-ben szabadult egyéni kegyelemmel.

438 Bodor Bertalan (1884–?), banki tisztviselő. 1950-ben letartóztatták és a Márton Áron-perben 5 év börtönre és 12 év kényszermunkára ítélték. 1952-ben a 16 éves Ádám fiát, a későbbi író is letartóztatták államellenes szervezkedés vádjával, és 2 év börtönre ítélték. B. B. 1955-ben szabadult.

439 *Erdély*: Kolozsváron megjelenő szociáldemokrata hetilap (1944. december 4-től; 1945. április 3-tól napilap). 1948. február 1-én szüntették meg. (Kuszálék Péter: *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989*, Budapest, 1996).

szellemiségű cikkeket szerkesszen, valamint aktív tevékenységet fejtsen ki gazdasági téren a magyar szövetkezetek megerősítése érdekében (218. lap, 2. kötet⁴⁴⁰). 1946 áprilisában vagy májusában az elítélt résztvett egy Márton Áron által szervezett gyűlésen, ahol a burzsoá pártok hatalomra segítéséhez szükséges lépésekről tanácskoztak, arról, hogy hogyan kellene az erdélyi magyar tömegeket megszervezni ebből a célból (237. lap, 2. kötet). A fentieket Szász Pál vallomása is megerősíti, aki arról is beszámolt, hogy Lakatos István felajánlotta, hogy sérelmeket felsoroló beadványt intéz a magyar kormányhoz, valamint beszerzi az Erdély sorsát eldöntő béketárgyalásokhoz szükséges információs anyagot is. (246-247. lap, 2. kötet)

2. Kurkó Gyárfásra vonatkozóan:

Nyilatkozataiban azt vallja, hogy az MNSZ elnökségének tagjaként megpróbálta megoldani az erdélyi magyar nemzetiségi kérdést, melyet meglátása szerint nem oldottak meg igazságosan 1946-ban. Ebből a célból számos akciót szervezett a választások ideje alatt és után (mint például az erdélyi magyar szövetkezetek támogatása), a kormány megdöntése és egy, a nézeteinek megfelelő kormány hatalomra segítése végett. Ennek megvalósítása végett működött együtt Márton Áronnal, Lakatos Istvánnal és másokkal, akiket ugyanebben az ügyben ítélték el. (256., 260. és 268. lapok, 2. kötet). Állításait Korparich Ede és Márton Áron is megerősítették. (272., 276. és 281-283. lap, 2. kötet).

3. Venczel Józsefre vonatkozóan:

Attól kezdve, hogy Teleky [Teleki] Géza⁴⁴¹ titkára, Demeter Béla 1945-ben elmenekült, az elítélt számos, Erdély politikai, gazdasági és társadalmi helyzetével kapcsolatos információt juttatott ki hozzá. Célja az volt, hogy minél tendenciózusabb információkat szedjen össze és juttasson ki [Magyarországra] Szász Pálon keresztül, melyeket majd megfelelőképpen fel lehet használni a párizsi béketárgyalásokon. Közreműködött a Teleky [Teleki] Gézához intézett, a béketárgyalással kapcsolatos beadvány szerkesztésénél (342., 348., 374., 384. és 404.-es lapok, 2. kötet).

II. Mi derül ki a bíróság elé tárt bizonyítékokból?

A törvényszéki kihallgatásokon Lakatos István és Kurkó Gyárfás elítéltek azt nyilatkozták, hogy nem tartják fenn a vizsgálati szerveknek adott nyilatkozataikat, mivel kényszerrel ismertették el velük az igaztalan vádakot. Lakatos István csak annyit ismer be, hogy ténylegesen aláírt egy megbízólevelet Teleki Géza számára, aki a párizsi békekonferencián az erdélyi magyar nemzetiség érdekeit volt hivatott

440 Itt és a továbbiakban hivatkozás történik a Márton Áron elleni per tizenkét kötetes iratanyagára (ACNSAS, fond Penal, dosar 254).

441 Teleki Géza (1911-1983), gróf, 1940-1944 között a kolozsvári egyetem gazdasági földrajz tanára, 1944. szeptember 28-án tagja volt a fegyverszüneti egyezményt Moszkvában tárgyaló bizottságnak. Az október 15-i sikertelen kiugrási kísérlet után a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány közoktatásügyi minisztere 1945. november 15-ig, majd 1948-ig a budapesti egyetem tanára. 1949-ben az Egyesült Államokba távozott, ahol folytatta egyetemi oktatói pályáját.

képviselni. Kiemelte ugyanakkor, hogy az említett megbízólevélben szó sem volt Erdély elszakításáról. (48-50. lap, 3. kötet)

Kurkó Gyárfás azt nyilatkozta, hogy tetteiben nem vezérelték nacionalista-soviniszta eszmék, ő csupán az erdélyi magyar nemzetiség akkoriban megoldatlan érdekeinek érvényesítésért harcolt (50-51. lap, 3. kötet).

Venczel József beismeri, hogy tényleg számos politikai és gazdasági információt közvetített, nem pontosít viszont az információk tartalmát illetően. Pontosít ugyanakkor, hogy Erdély Magyarországhoz való csatolásának kérdését a magyar nemzetiség érdekérvényesítésének szempontjából tekintette.

III. Következtetések

Kurkó Gyárfást, Lakatos Istvánt és Venczel Józsefet azzal a váddal ítélték el, hogy résztvettek a Márton Áron római-katolikus püspök által szervezett hazaáruló és összeesküvő akciókban. A főbűnösnek tartott Márton Áront (akit azzal vádoltak, hogy az összeesküvést Rajkkal közreműködve és a jugoszláv kormány támogatásával szervezte) ugyanez a végzés 25 év kényszermunkára ítélte. Őt viszont már régebbi szabadlábra helyezték, anélkül, hogy bárminemű amnesztia vagy kegyelmezési végzés történt volna ügyében. A Kurkóra, Lakatosra és Venczelre vonatkozó bizonyító anyag az elítéltek vizsgálati ankéton elhangzott beismeréseinek alapszik. A bűnügyi vizsgálat alapján megállapítást nyert, hogy az elítélteket nacionalista-soviniszta szellem vezérelte tetteikben és különböző akciók által megpróbálták a párizsi békekonferencián a bécsi diktátum Erdélyre vonatkozó döntéseit fenntartani. Ezeket a beismeréseket az elítéltek a tárgyaláson visszavonták, azzal indokolva döntésüket, hogy kényszerítve voltak a valóságnak meg nem felelő tettek beismerésére. A tárgyaláson az elítéltek azt nyilatkozták, hogy 1945-1946-ban harcoltak ugyan az erdélyi magyar nemzetiség érdekérvényesítéséért, mivel úgy gondolták, hogy az nincs megfelelőképpen megoldva, de úgy tették ezt, hogy a román állam szuverenitását és függetlenségét semmilyen mértékben nem veszélyeztették. Kiemelték, hogy a kiadott információk, a beadvány, valamint a Teleki Géza nevére kiállított megbízólevél is csak ezt a célt szolgálták. Az iratcsomóban foglalt bizonyítékok alapján megállapíthatjuk, hogy az elítéltek nacionalista-soviniszta megnyilvánulásokról és hozzáállásról tettek tanúbizonyságot, viszont nem vádolhatóak összeesküvésben és hazaárulásban való részvétellel.

Összegezve, a fentiek értelmében, kegyelemre terjesztjük elő Kurkó Gyárfás, Lakatos István és Venczel József elítélteket, valamint az ügy többi elítéltjét: Korparich Edét, Szász Pált, Teleky Ádámot és Bodor Bertalant.

[Olvashatatlan aláírás]

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 13-16. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

21.

Bányai László, a Bolyai egyetem rektorának levele az RMP Központi Vezetőségéhez⁴⁴²

Bukarest, 1956. szeptember 13.

Az a hír, hogy a pártvezetőség segítségével kielégítő módon sikerült megoldani a diákszám túlzott lecsökkentésének⁴⁴³ valamint a megszüntetett tudományos osztályoknak a problémáját, általános fellélegzést okozott mind a Bolyai Egyetemen, mind Kolozsvár szerte, s az érdekeltek körében általában. Megnőtt az emberek bizodalma a pártban, a nacionalista agitáció teret veszített. Még a múltban különböző elhajlásokat mutató személyek, mint Bologh Edgár [Balogh Edgár⁴⁴⁴], Jardálei Lajos [Jordáky Lajos], és Demeter János⁴⁴⁵ meglepedésüket fejezték ki. Az örök pesszimista költő és professor Lubédi László [Szabédi László⁴⁴⁶] annak a véleményének adott hangot, hogy most már ő is látja, hogy bár van még tennivaló, de a párt segítségével jó irányba haladnak a dolgok. A [kolozsvári Bolyai] Egyetem alapkadereinek nagy része azon a véleményen volt, hogy kéréseinek teljesítése azt jelenti, hogy jó úton vagyunk, s a felelőtlen agitációval és demagógiával nem jutnánk semmire.

Egy maroknyi ember, Csehi Gyula⁴⁴⁷ frakciója szegült csak szembe, s megpróbálta kisebbiteni, bagatellizálni az elért eredményeket. Augusztus 29-én gyűlést tartottunk a dékánokkal, amely nagyon egészséges légkörben zajlott le. Gáll [Ernő] elvtárs prorektor kimondottan boldog volt. A gyűlés után elbeszélgettünk, és

442 Javítatlan román nyelven készült gépirat. Az elírásokat megőriztük.

443 Utalás arra, hogy az 1948-as oktatási reformot követően folyamatosan csökkent a Bolyai Tudományegyetem hallgatóinak létszáma, és az idegen nyelvű szakokat, az orosz kivételével megszüntették.

444 Balogh Edgár (1906–1996), felvidéki születésű publicista, kommunista politikus. A MADOSZ vezetőségi tagjaként kezdeményezője volt az 1937-es Vásárhelyi Találkozónak. A második világháború előtt és alatt szerkesztő, publicista (*Korunk*, *Brassói Lapok*, *Kelet Népe*) és tudósító (*Magyar Nemzet*, *Kis Újság*). 1944–1948 között a kolozsvári *Világosság* főszerkesztője, 1945-46-ban az MNSZ alelnöke és a művelődési osztály vezetője. A román kultúrpolitika új baloldali irányát közvetítette a magyar lakosság fele, 1948-ban a Bolyai Tudományegyetem tanárának, 1949-ben rektorának nevezik ki. 1949 őszén letartóztatták az MNSZ több más vezetőjével együtt, 1955 májusában szabadult de csak 1956-ban rehabilitálták. A Babeş és a Bolyai egyetemek egyesítése után a magyar irodalomtörténeti tanszéken publicisztikát adott elő. 1957-től 1971-ig az újrainduló *Korunk* főszerkesztő-helyettese volt.

445 Demeter János (1908–1988), jogász. 1932–1933-ban a *Falvak Népe* radikális parasztlap alapítója, az illegális kommunista mozgalom és a MADOSZ tagja. 1944 végén Kolozsvár alpolgármestere, 1945-től a Bolyai Egyetem jogelmélet tanára, majd prorektor, nemzetgyűlési képviselő. 1952. augusztus 30-án Balogh Edgárral és Jordáky Lajossal együtt tartóztatták le, 1955 májusában szabadult, 1956-ban rehabilitálták, majd a hatvanas években visszatérhetett a tudományos életbe, elsősorban a nemzetiségi jogok szabályozásával foglalkozott. 1969–1976 között a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának kolozsvári elnöke volt.

446 Szabédi László (Székely László, 1907–1959). Aradon tisztviselő, majd Kolozsváron színházi dramaturg, 1931 és 1938 között az *Ellenzék* belső munkatársa. 1945 után a *Világosság* munkatársa lett, 1947-ig a sepsiszentgyörgyi MNSZ egyik szervezője és vezetője. 1947-től a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen tanított esztétikát, majd az irodalomtörténeti tanszék vezetője. 1959-ben a Bolyai és Babeş egyetemek összevonását nyilvánosan helytelenítette, majd a megaláztatások, zaklatások hatására tiltakozásképpen öngyilkosságot követett el 1959. április 19-én.

447 Csehi Gyula (1910–1976), irodalomtörténész, kritikus. Párizsban és Bécsben, majd Kolozsváron folytatott egyetemi tanulmányokat. 1934-ben francia-német tanári képesítést szerzett. 1943-ig Nagyváradon középiskolai tanár, 1943–1944-ben munkaszolgálatos. Már a harmincas évek elejétől csatlakozott a kommunista mozgalomhoz, 1945–1947 között a Bihar és Szatmár megyei pártbizottság aktivistája, majd a Bolyai, 1959-től a Babeş-Bolyai Egyetem filozófia, később esztétika és irodalomelmélet tanára.

tudattam vele, hogy vissza kell mennem Bukarestbe, a Nemzetiségi Bizottság gyűlésére, és nem tudok részt venni szeptember 1-jén az Egyetem tanévnyitóján. Megegyeztünk, hogy ő tartja majd a beszédet, és hogy használja ki ezt az alkalmat a párt iránti bizalom elmélyítésére, népi demokráciánk fejlődésének reményében, és mutassa fel kéréseink teljesítését is, mint pártunk és kormányunk kitüntetett figyelmességének bizonyítékát az együttélő nemzetiségek problémájával szemben. Ő akkor teljességgel egyetértett velem.

Szombaton [szeptember 8-án], miután visszatértem [Kolozsvárra], arról értesültem, hogy Gáll Ernő elvtárs teljesen ellenkező értelmű beszédet tartott.⁴⁴⁸ Demagóg frázisokkal teli, fenyegető és követelőző hangú beszédet engedett meg magának, melyet többször taps szakított félbe Gáll [Ernő] csoportja felől. Természetesen beszéde reális elemeket is tartalmazott, de összességében azt a hatást keltette, mintha vészhelyzetben lennénk, az Egyetem veszélyeztetett érdekeinek védelmében kellene készülnünk a Minisztérium októberi gyűlésére. Egyes mondatokban felismerni véltem Csehi stílusát. Úgy tudtam mindezt megállapítani, hogy Gáll megmutatta nekem a szöveget, mielőtt leadta volna kiadásra az *Utunk*-nak. Több órás beszélgetés után sikerült csak rávennem a szöveg módosítására. Hozzátettem vagy húsz sort, melyben kifejeztem pártunk iránti bizalmunkat, kihúztam jó pár mondatot, stb. Mégis a végén azt mondta, hogy várjak még egy napot, amíg végleges választ ad. Vártam – és végezetül a legtöbb kérdésben elfogadta a módosításokat. Volt egy vitám az *Utunk* szerkesztőségével is, mert a Gáll Ernő cikket fő helyen akarták közölni, míg az enyémet, amit a Hunyadi-ünnepségekről írtam, egy eldugottabb helyen.⁴⁴⁹ Mindenesetre Gáll Ernő beszéde nem kívánt hatást keltett a siránkozó elemek között. Elérkezett az alapszervezet szeptember 8-i választási gyűlése. Rossz előérzetem volt, mert a Történelem-Filozófia kar alapszervezeténél azelőtt egy héttel valami váratlan dolog történt. A kari büro választásán az oda szánt elvtársak nagy része bekerült ugyan, de valaki a Csehi-csoportból bejelölte Csehit és Tóth Sándort is, a tavalyi elhíresült nemzetiségi panaszanyag összeállítóját, a frakció oszlopos tagját.⁴⁵⁰ Mindkettőjüket beválasztották, mivel Csehi a karon lévő összes zsidó (főként az ideológiai katedrákon vannak nagyszámmal) és az anarchista indíttatású fiatalok szavazatait mind magáénak tudhatja.

És valóban az alapszervezet ülésén is váratlan dolgok történtek. Csehi szót kért, de csak hamis önkritikáját fejezte ki néhány szóban. Vagyis bizonyos

448 Gáll Ernő tanévnyitó beszédéről a bukaresti *Előre* is beszámolt szeptember 4-én.

449 Utalás Hunyadi János halálának 500. évfordulóján 1956. szeptember elején Vajdahunyadon és Gyulafehérváron megtartott román-magyar ünnepségre, amelyen több neves román és magyar történész, valamint Márton Áron püspök is vett részt. A román részről elhangzott beszédek, elsősorban Hunyadi román eredetének hangoztatása, negatív reakciót váltottak ki a magyar résztvevők közül.

450 Tóth Sándor (1919–), filozófus. A harmincas években kapcsolódott be a dél-erdélyi illegális kommunista mozgalomba, 1944-ig többször letartóztatták. A második világháború után rövid ideig az RKP aktivistája, majd 1985-ig a Bolyai, majd a Babeş-Bolyai Egyetem oktatója. 1954–1955-ben az elhíresült „Bolyai-jelentés” szerzője, amely hevesen bírálta a román oktatáspolitikát. A jelentést egyes részleteit közli Vincke: *Történelmi kényszerpályák*, i. m. 179-190. p. A hetvenes évektől T. S. az erdélyi magyar szemizdatúrodalom adatközlője, a *Jelentés Erdélyből* című kötet szerzője (Párizsi Magyar Füzetek, Párizs, 1989).

mértékig helyesbített a múlt gyűlésen elhangzott kijelentésével kapcsolatban, amikor a XX. Kongresszus határozatainak tárgyalásán rágalmazó és hazug módon befeketített. De igazából nem helyesbített semmit a rágalmazással kapcsolatban, csupán enyhíteni akarta valamennyire az ellene kialakult hangulatot, amit az váltott ki, hogy a múltkor kijelentette, hogy mindenre büszke, amit az Egyetem tanulmányi igazgatójaként tett.⁴⁵¹ Márpedig az idősebb káderek még emlékeztek, mennyire romboló elem volt annak idején. Most sajnálatát fejezte ki, s azt mondta, hogy csak arra büszke, amit a párt érdekében tett, és nem a személyi kultusz szellemében.

Nițov elvtárs, a tartományi Bizottság titkára szólalt fel utoljára. Ő nagyon jól beszél és sokat segített minket [a pártot]. De az, hogy nem tud magyarul, nagyon rossz hatást keltett. A végén mondott néhány nem szerencsés mondatot a tisztviselők és alkalmazottak kis fizetésével kapcsolatban, amivel felháborította őket. Majd Csehit bírálta, de nem a pártegyetemen tett kijelentéseivel, hanem irodalmi állásfoglalásaival kapcsolatban, vagyis a *Bolyai* Egyetemen nem annyira köztudott kérdésekben. Ugyanakkor Nițov elvtárs Szabédit is bírálta, meg beszélt a szabadlábura helyezettokról (Balogh, Jordáli [Jordáky], Demeter), de összekapcsolta a legféltelenebbül viselkedő Csehi esetét, a mostanában lecsillapodott káderekével, sőt Szabédival is, aki több dologban közeledett is hozzánk mostanában. (Szabédi nagyon befolyásolható és nem egy kalandor).

Egy elég hosszú szünet következett ezután. A Csehi-csoport – Gáll Ernőt és Kallóst⁴⁵² beleértve – reagálva Nițov elvtárs felszólalására, élénk agitációt fejtett ki a szünetben Csehi bevéasztása érdekében. Gáll Ernő Márton Gyulát⁴⁵³ kérte meg Csehi jelölésére, akinek meg volt ehhez a tekintélye, és nem lehetett azzal vádolni, hogy Csehi befolyására cselekedne. Márton elvtárs ezt azonban határozottan visszautasította. Így aztán a frakció tagjai jelölték végül Csehit. A szünetben ez a frakció bizonyos érveket felhozva a párttagok körében a Nițov elvtárs beszédével és közvetve velem szemben is – aki a pártos szellem és a pártfegyelem fontosságát hangsúlyoztam – ellenséges hangulatot próbált szítani. Ezen kívül az az évek óta folyó, s főleg az utóbbi időben felerősödött rágalmazó hadjárat, melyet ez a frakció folytat velem szemben, szintén befolyásolta a választásokat.

Engem negyediknek jelöltek a városi pártbizottság választási konferenciájára delegáltak közé. Négy hely volt. S akkor felemelkedett valaki a Csehi frakciójából

451 Csehi Gyula a Bolyai Tudományegyetem tanulmányi igazgatója volt (1947–1952). Az 1948-tól 1953-ig zajló ún. „pártverifikálások” során franciaországi tartózkodása alatt (1929–1930) trockista elhajlásra utaló elemeket derítettek ki, 1952 nyarán elbocsátották az egyetemtől és 1954 őszig áthelyezték a nagyenyedi volt Református Kollégiumba mint orosz tanárt. Az intézkedés egyik pártolója a frissen kinevezett rektor, Bányai László volt, aki szerint ezzel megakadályozta Csehi letartóztatását. Innen eredt a két kultúrpolitikus közötti személyes ellentét is. Csehi életútjáról lásd Csehiné Papp Sára interjúját (1956-os Intézet, OHA, 481/1992. sz., készítette Gagyi-Balla István).

452 Kallós Miklós, az *Utunk* főszerkesztő-helyettese.

453 Márton Gyula (1916–1976), nyelvész. 1942-től az Erdélyi Tudományos Intézet nyelvjáráskutatója. 1944-ben szovjet hadifogsába esett, hazatérése után 1947-től a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszék előadótanára, 1950-től tanára, később tanszékvezető, a Filológia Kar dékánja (1952–1956) és rektorhelyettes (1956–1959).

és öt is jelölte. Így tehát öt jelölt maradt a négy helyre, s én lettem az 5., mert 4 szavazattal kevesebbet kaptam, mint Csehi (úgy emlékszem, 61 szavazatom volt), és nem választottak be. Egyébként a büro összetétele a lehető legjobb, soha nem volt ennyire egészséges büroünk. Csehin kívül egyetlen nem megbízható elem se került be. Ugyanez mondható el a delegáltakról is.

Az Egyetem alapkáderei teljesen le vannak dermedve Csehi beválasztásától és az én be nem választásomtól. Mindennél jobban elítélik frakciójának demagóg magatartását. Maga a frakció is meghasonlott, mintha egyesek közülük is éreznék, hogy túl messze mentek, ami nem jelenti azt, hogy a frakció bármit is változtatna diverziós, megosztó politikáján, melyet ma már Szabédi és a börtönből szabadultak is elutasítanak, nem is beszélve az átgondoltabb elemekről. Az emberek azt beszélnek, hogy ezek, mivel érzik, hogy nacionalista demagógiájuk egyre inkább teret veszít, szemtelenebbekké váltak, és bizonyos konjunkturális helyzetekre támaszkodva próbálják kalandor terveiket valóra váltani.

Csehi csoportja liberális demagógiát folytat, és önmagát a XX. Kongresszus tanulságait egyedül levonni képes csoportként tünteti fel. De az emberek emlékszenek még arra, hogy annak idején ők voltak a legszakadárabbak, a legdogmatikusabbak, terrorizálták az egész Egyetemet, személyes buzgalomból (tulajdonképpen karrierizmusból) értékes tudósokat kitétek az egyetemről, a nemzetiségi kérdésben pedig nihilistának mutatkoztak. Úgy tartják, hogy a választások eredménye ennek a felelőtlen célokat követő elvtelen frakció létezésének és manővereinek tudható be. Tulajdonképpen éppen az utóbbi hetekben a Bolyai Egyetem mind több kádere ítéli el ezt a demagóg utat.

Bányai László

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 41–45. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

22.

Az RMP Politikai Bizottság 1956. szeptember 18-i ülésére javasolt napirendi pontok

Bukarest, 1956. szeptember 14.

1. [kihúзва] Az Építészeti és Építkezési Állami Bizottság tevékenysége, az építészeti és építkezési munkálatok vezetésének és koordinálásának fellendítéséhez szükséges intézkedések.

1. Az építőtelepeken folyó politikai munka fellendítéséhez szükséges intézkedések.

2. [kihúзва] A építőtelepeken dolgozó káderek számára tartományközi tanácskozások és egy országos tanácskozás szervezése.

[áthúзва az eddigi 3 bekezdés]

3. [ráírva: 1.] Javaslatok a Román Népköztársaságban élő magyar népesség néhány problémájával kapcsolatban.

4. [ráírva: 4.] Ábrahám Bernáth párthelyzete.⁴⁵⁴

5. [ráírva: 5.] Lakatos Istvánra, Kurko Gyárfásra és Venczel (*aláhúзва*) Józsefre vonatkozó beszámoló

6. [ráírva: 6.] Bercu Feldman elvtársnak, a Nagy Nemzetgyűlés képviselőjének (a Zsidó Demokrata Bizottság⁴⁵⁵ volt elnökének) kiküldése Buenos Airesbe (Argentína) egy zsidó művésszel vagy íróval, az IKUF- kongresszusra (Jiddis nyelvű Kulturális Egyesület), folyó év október 11-14. között

7. [ráírva: 7.] Leszögezni az RMP KV és az RNK kormányának a Jugoszláv FNK-ban tervezett látogatása pontos időpontját⁴⁵⁶

8. [kézzel] Szakszervezeti szervezési problémák. [kézzel]

[kézzel írt szöveg, kihúzva, olvashatatlan]

Néhány intézkedés a magyar népesség problémáival kapcsolatban:

1. Hogyan érvényesítik az RMP KV és a magyar írók tanácskozásán (június 13-14.) hozott határozatokat?

2. Nemzetiségek irodalmával foglalkozó bizottság létrehozása az Írószövetségben belül

(Szemplér Ferenc nem jelenik meg az állományban)

3. A magyar irodalomtörténet kérdése⁴⁵⁷

4. Magyar folyóiratok megjelentetése (*Színház*,⁴⁵⁸ *Korunk*⁴⁵⁹)

5. Rendszeresen megjelenő oldal a nemzetiségek irodalmával kapcsolatban a román folyóiratokban.

A magyar nyelvű Állami Könyvkiadó létrehozása

1. A tudományos kutatókkal kapcsolatban:

2. Tudományos posztok teremtése a kolozsvári *Bolyai* Egyetem értékes szakemberei számára.

454 Helyesen Ábrahám Bernáth (*RMIL*, 1. kötet, 16. p.; 1899-?), régi illegalista, 1924-1930 között az Egységes Szakszervezetek brassói tanácsának titkára, a *Vasas* című lap szerkesztője és a *Munkásélet* főmunkatársa (1929-1930).

455 A Zsidó Demokrata Bizottságot (*Comitetul Democrat Evreiesc*) 1945-ben hozták létre mint az RKP mellett működő zsidó nemzetiségi tömegszervezetet. 1953 februárjában szüntették meg a Magyar Népi Szövetséggel együtt.

456 A Gheorghiu-Dej vezette román pártdelegáció 1956. október 20-28. között látogatta meg Jugoszláviát.

457 Utalás a magyar nyelvű oktatási intézményekben folyó magyar irodalomtörténeti oktatás nehézségeire, aminek főbb oka 1945 óta az „új szellemiségben” íródott tankönyvek hiánya volt.

458 A Marosvásárhelyen létrehozandó művészeti folyóirat *Művészet* címmel indult 1958 áprilisában, majd 1959-1989 között *Új Élet* névvel működött. Főszerkesztője Sütő András volt.

459 A *Korunk* új folyamának első száma 1957 februárjában jelent meg, a magyarországi „írósztrájk” tetőzésének időszakában. Főszerkesztője 1984-ig Gáll Ernő volt.

3. A Minisztertanács folyó év szeptember 8-án hozott, az RNK Akadémiája marosvásárhelyi tagozatának megalakítására vonatkozó rendelkező határozat azonnali végrehajtása.⁴⁶⁰

4. Javaslatok előkészítése az Akadémiába beválasztandó legértékesebb tudományos kutatókról

5. Ellenőrizni, hogy az Akadémia megtette-e a szükséges lépéseket a magyar nyelvű tudományos dolgozatok kinyomtatása érdekében

6. Intézkedési terv kidolgozása a nemzetiségek művészeti és irodalmi dekádjának megrendezésével kapcsolatban (összehívni a művészeti élet képviselőit ennek megbeszélése végett). Leszögezni a dekád pontos dátumát (a Népköztársaság kikiáltásának 10. évfordulója). A Magyar Autonóm Tartomány Ének-és Táncegyüttesének megalakítása.⁴⁶¹

7. A magyar általános- és szakiskolai-hálózat vizsgálata

Hogyan érvényesítik az RMP KV és a Miniszterek tanácsa általános iskolákkal kapcsolatos határozatát (magyar szekciók kérdése). Az iskolák munkaterve. A román nyelv oktatásának javítását célzó intézkedések a magyar nyelvű iskolákban (Nădejde, Sipos, Ardeleanu,⁴⁶² Bányai)

8. A marosvásárhelyi és kolozsvári Bolyai Egyetemek profiljának áttanulmányozása és véglegesítése. Tanácskozást szervezni erről a kérdéstről a Bolyai Egyetem tanügyi kádereivel.

9. A magyar népesség haladó hagyományainak ápolásával kapcsolatos anyag (Bábolna⁴⁶³, Arany János évforduló-, születésnap, a szalontai Arany János múzeum átrendezésére kiutalt alapok, Ady Endre szülőházának helyrehozatala, szülőfalujának átnevezése Ady Endre-falura⁴⁶⁴).

Mindezek az intézkedések jelenjenek meg a sajtóban.

10. Szerkesztőségi cikket megjelentetni a *Scântea*-ban a nemzetiségi kérdés megoldásának főbb sikereiről. Ez jelenjen meg a párt összes helyi újságában és a központi újságokban. A cikket dolgozzák fel az összes tartományi, járási- és alapszervezetek pártaktíváival.

A Propagandabizottság és a nemzetiségi kérdésekért felelős pártbizottság dolgozzon ki tervet egy, a nemzeti kérdéssel kapcsolatos cikksorozat megjelentetésére.

460 A Román Akadémia „Gheorghe Șincai” Társadalomtudományi Kutatóintézet (*Intitutul de cercetări socio-umane Gheorghe Șincai*) 1957. június 1-én alakult meg Marosvásárhelyen. Igazgatója 1972-ig Fuchs Simon szakszervezeti aktivista és lapszerkesztő volt.

461 Az *Állami Székely Népi Együttes* nevét viselő táncegyüttes (ma *Maros Együttes*) 1956 őszén alakult meg Marosvásárhelyen (*Előre*, 1956. szeptember 28.).

462 Iosif Ardeleanu (Erdélyi József), 1950–1971 között a központi cenzúrahivaltalt vezette (*Comitetul de Stat pentru Presă și Tipăriturilor*).

463 A Budai Nagy Antal vezetett 1437-es bábolnai felkelés, amelyet 1957-ben a Hunyadi-évfordulóhoz hasonló méretű ünnepség kísért Romániában. Az osztályharcos szemléletbe illeszthető „magyar” történeti esemény megünneplésében az RMP az erdélyi magyarság hagyományainak háttérbe szorítása miatti gyakori kritikákat igyekezte kivédeni a magyar forradalmat követő időszakban.

464 Ady Endre 1877-ben született a partiumi Érmindszenten.

Elvtársakat kiküldeni Kolozs tartományba, serkenteni a pártmunkát az értelmiség körében.⁴⁶⁵

11. Kinevezni egy olyan kulturális miniszterhelyettest, aki a nemzetiségek kulturális problémáiért felelne.

12. A nemzetiségek tanügyével foglalkozó igazgatóság szervezése az Oktatásügyi Minisztériumban.⁴⁶⁶

13. Megfelelő marxista felkészültséggel rendelkező és a magyar irodalom problémáit ismerő magyar nemzetiségű tartományi párttitkár kinevezése Kolozs-várra.⁴⁶⁷

Megjegyzések

1. Javasolom, hogy beszélgessenek el az elmúlt évben szabadult Balogh Edgárral, Jordáky Lajossal, Demeter Jánossal. Méliusz József⁴⁶⁸ esetére hívnám fel a figyelmet, ő tavaly szabadult, elbeszélgettek vele, és ma nagyon jó helyzete van. A fentebb említett személyek nagy befolyással rendelkeznek a magyar értelmiség körében.

2. A Párt Ellenőrző Bizottsága vizsgálja felül Kacsó Sándor⁴⁶⁹ kizárását a pártból. Kacsó Sándor író, tehetséges publicista, hosszú ideig a Magyar Népi Szövetség elnöke volt, jelenleg szerkesztő a kolozsvári *ESPLA*-nál.⁴⁷⁰ Kacsó szintén nagy befolyással rendelkező személyiség magyar értelmiségi körökben.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 17-20. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

465 A Miron Constantinescu vezette bizottság 1956. szeptember 26–28. között tartózkodott Kolozs váron.

466 Az Igazgatóságot 1956. novemberében szervezték meg, vezetője a Bolyai Egyetem korábbi rektora, Bányai László lett.

467 A megfelelőnek vélt személy Tompa István volt, akit 1956. októberében neveztek ki a Kolozs tartományi pártbizottság titkárnak és propagandafelelősenek.

468 Méliusz József (Nelovánkovics József, 1909–1995), író, költő, műfordító. A harmincas években az erdélyi baloldali lapok (*Korunk*, *Brassói Lapok*) munkatársa, 1944 után az *Utunk* egyik létrehozója (1946), 1946–1948 között a romániai Magyar Írószövetség főtitkára, a magyar sajtó főcenzora, mint a magyar Művészeti Vezérfelügyelőség vezetője (1947–1948), majd a kolozsvári magyar színház irodalmi titkára és főrendezője (1948–1949). 1949. november 3-án letartóztatták, 1955-ig ítélet nélkül raboskodott. Feleségét is letartóztatták, és öngyilkos lett. Fiát minden oktatási intézményből kizárták, az elszenvedett sérelmek következtében zárt elmeegógyintézetbe került, és ott halt meg. Szabadulása után M. J. lelkiileg megtörve, de folytatta pályafutását: 1957–1959 között az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó igazgatója, 1968–1972 között az Írószövetség alelnöke volt. Börtönelmélei: *Zsilava nem volt kávéház*. Budapest, Pont Kiadó, 2003.

470 *Editura de Stat pentru Literatură și Artă* (Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó).

23.

Az RMP Központi Vezetőségének válasza a Bolyai Egyetem nemzetiségi kérdés kezeléséről készült beszámolójára

Bukarest, 1956. szeptember 17.

Nem véletlen, hogy a beszámoló⁴⁷¹ szerzői a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos vizsgálatot mind városi, mind országos szinten az alapszervezet hatáskörének teljes mellőzésével végezték. Ez annak a hibás felfogásnak tudható be, mely a Bolyai Egyetem értelmiségét a romániai magyar nemzetiség legfelsőbb fórumának tekinti, mely egyedül lenne hivatott a magyar népe sséggel kapcsolatos problémák tárgyalására. Ezt az izolacionista, nacionalista felfogást határozottan vissza kell utasítani. A beszámoló legfőbb jellemzője, hogy összemossa a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos nacionalista rémhíreket és néhány jogos követelést. Számos részén érezhető az intellektuális túlérzékenység. A kifejezésmódból egyértelműen levonható a következtetés, hogy a jelentés összeállítói a magyar nacionalista vonalhoz tartoznak. A beszámoló nem ismeri el pártunk jelentős megvalósításait az RNK nemzetiségi kérdésének megoldása terén. Meg kell jegyeznünk, hogy e hangulat kialakulása a kolozsvári értelmiség körében nem csupán az itt rejtőzködő nacionalista maradványoknak tudható be, hanem egyrészt a hibáknak, melyeket Pártunk a nemzetiségi kérdés megoldásának során elkövetett, valamint a Kolozs Tartományi Pártbizottság érdektelenségének.

1. Azzal az állítással kapcsolatban, miszerint az egyetemi könyvtár érdektelenséget tanúsítana a magyar egyetem különleges igényeivel szemben, a következőket lehet elmondani: a könyvtár alkalmazottainak nemzetiségi összetétele (106 alkalmazottból 30 magyar nemzetiségű) lehetőséget biztosít a magyar könyvek katalógizálására is. A könyvtár most végzi mind a román, mind a magyar könyvek katalógizálását, eléggé el vannak maradva ezzel a munkával. Ténylegesen érezhető a magyar irodalom klasszikusainak és a magyarországi szakfolyóiratoknak a hiánya. Ugyanakkor ez a probléma a román és egyetemes irodalom terén is érzékelhető, csak itt nem ennyire kiéleződött a helyzet.

2. A Victor Babeş és a Bolyai Egyetem közötti kapcsolat egyoldalúságáról: a két egyetem közti kapcsolat valóban nem kielégítő mind a mai napig. Viszont a tanszékek között jobb az együttműködés és számos előadótanár-csere valósult meg. Az is igaz, hogy az együttműködést a legtöbb esetben a Bolyai Egyetem kezdeményezte.

3. Azt a problémát, miszerint a Bolyai Egyetemen a reakciós és kompromittált elemek félreállítására szigorúbban történt, mint a Babeş-en, nem tudtuk tisztázni. Ennek tisztázása az ügyben implikált összes eset áttanulmányozását igényelné (igen vastag iratcsomók átnézését, a bennük foglalt állítások ellenőrzését, stb.),

⁴⁷¹ Az említett beszámoló nem szerepel a kutatható levéltári anyagok között. Nem kizárt azonban, hogy az 1955-ben szerkesztett ún. Bolyai-jelentésre hivatkozik az RMP KV névtelen funkcionáriusa által összeállított válasz.

ami nagyon sok időt venne igénybe. Ugyanakkor több félreállított tanárt azóta visszavettek tanítani a Bolyai Egyetemre.⁴⁷²

4. A felszerelésre kiutalt befektetések igazságtalan – a Bolyai számára előnytelen - elosztását felvető állítás is csak részben alátámasztott. Az elmúlt 5 év folyamán a Victor Babeş Egyetem számára évi 1.190.014 lejt utaltak ki. A Bolyai Egyetem számára az utóbbi 5 évben kiutalt összeg évi 515.000 lejt tesz ki. A Victor Babeş diákjainak és tanári karának létszáma 3241 fő. A Bolyai Egyetem diákjainak és tanárainak létszáma 1648 fő. Tehát a két egyetem számára kiutalt befektetések arányosan voltak elosztva, viszont valóban nem vették figyelembe azt, hogy a Bolyai Egyetemnek, mivel új egyetem, több eszközre van szüksége.

5. A Magyar Autonóm Tartománnyal kapcsolatos nacionalista gyanúsítgatások: rendkívül eltúlzott az az állítás, hogy a munkásosztály annyira aggódna a MAT működési szabályzatának késlekedése miatt.⁴⁷³ Bizonyossággal állítható hogy a marosvásárhelyi értelmiség körében ez nem képezte beszélgetés tárgyát. Az az állítás, miszerint a Magyar Autonóm tartomány megalakítása az autonóm tartományon kívül maradt magyar népesség érdekeit sértené, ellenséges kijelentés. (A Magyar Autonóm Tartomány megalakítása a magyar nacionalisták számára súlyos csapást jelentett.)

6. A magyar nyelv használatának mellőzése a gyűléseken: ezen a téren nagyon nehéz helyesen eljárni. Sajnos a mai napig nagyon sok gyűlést tartanak és ezek jelentős időt vesznek fel. Nagyon sok nehézségbe ütközne, ha előírnánk, hogy a vegyes népeességű munkahelyeken két nyelven folytassák le a gyűléseket. A magyar dolgozók egy része nem is várja ezt el. Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy jobban oda kell figyelni erre a kérdésre, vagyis bizonyos fontosabb gyűléseken mindkét nyelven elő kell adni a témát. Természetesen a hozzászólások során minden elvtárs azt a nyelvet használhatja, amelyiket akarja. Azokon a helyeken, ahol a munkások többsége magyar nemzetiségű, a magyar nyelvet kötelező jelleggel kell használni a gyűléseken.

7. A magyar nyelv használatának korlátozása bizonyos hivatalokban és intézményekben: nem volt alkalmunk részletesen tanulmányozni, hogy milyen mértékben érvényesítették azt az alkotmányos elvet, miszerint a vegyes lakosságú helységeken a hivatalnokok kötelesek ismerni a lakosság által beszélt nyelveket. Ennek a problémának a tisztázása részletesebb kutatásokat igényelne. Értesüléseink szerint mindenik hivatal elfogadja a magyar nyelvű beadványokat is. Természetesen létezhetnek elszigetelt esetek is, amelyek ennek az elvnek a be nem tartását tanúsítják. Ugyancsak nacionalista megnyilvánulás az a vád is, miszerint egyes magyar aktivisták nem beszélnek jól magyarul (az aktivistaszar-

472 Pl. Jakó Zsigmond történészt és Szabó T. Attila nyelvészt, akit 1952-ben távolítottak az egyetemről, majd 1954-ben visszafogadták őket.

473 A MAT szabályzatának kérdése 1952 óta napirenden volt, mivel a tartományi pártszervezetek igyekezete ellenére Sztálin halála után a központi hatalom nem tartotta kívánatosnak a MAT számára meghirdetett autonómiának továbbfejlesztését és jogi szabályozását. Az 1952-es Alkotmányban szereplő működési szabályzatot soha nem hagyták jóvá.

gont használják) és előadásaikban román szavakat és fogalmakat használnak. Ez tulajdonképpen a magyar nacionalizmus ellen harcoló becsületes, elkötelezett, internacionalista magyar elvtársaink ellen intézett támadás.

8. A történelmi emlékművek kérdése: ugyancsak igazságtalan, nacionalista felfogást tükröző az az állítás is, mely a magyar jellegű történelmi emlékművek elhanyagolásáról szól. Az emlékművek helyreállítását országos szinten hanyagolták el. Ugyanakkor a gazdasági lehetőségek függvényében több építészeti emlékmű felújítást végeztek el, vagy folyamatban vannak a munkálatok. Restaurálják a Hunyadiak várát, a kolozsvári Bethlen bástyát, stb. Meg kell jegyeznünk viszont, hogy a kolozsvári Néptanács valóban hosszú ideig nem foglalkozott ezzel a kérdéssel, sőt magyar tudományos kutatók figyelmeztetése dacára értékes történelmi emlékműveket döntetett le a [házsongárdi] temetőben.

9. Az az állítás sem felel meg a valóságnak, miszerint Kolozsváron a román nacionalizmus hajtóereje Raluca Ripan lenne.⁴⁷⁴ Raluca Ripan jó kapcsolatot tart fenn mindazokkal a magyar értelmiségiekkel, akik személyes hűségükről biztosítják őt; ugyanakkor azokkal a román értelmiségiekkel sincs jó viszonyban, akik nem állnak mellette.

10. A beszámoló szerzői elméleti szinten megértették ugyan, hogy a Magyar Népköztársaság idealizálása a magyar nacionalizmus, a rejtőzködő revizionizmus egyik megnyilvánulási formája, viszont a gyakorlati élet terén mégiscsak elkövetik ezt a hibát. Azzal a kijelentéssel kapcsolatban, miszerint a magyarországi tudományos élet területén élénkebb lenne a kritikai szellem megnyilvánulása, úgy gondoljuk, hogy ilyen jellegű értékelésnek az RNK tudományos fejlődésének alapos ismerete nélkül, semmilyen konstruktív eredménye nincs. Tulajdonképpen ennek az úgynevezett élénkebb kritikának a hívei képviselik a magyar értelmiség körében a liberalizálódási irányt is.

11. Ami a Román Népköztársaság történetével foglalkozó tankönyvvel kapcsolatos problémát illeti, erre választ adott az RMP II. Kongresszusa.⁴⁷⁵

12. AZ RNK és MNK közötti utazások kérdését időközben rendezték.⁴⁷⁶

13. A Magyar Népköztársaságból érkező könyvekkel és újságokkal kapcsolatban már meghozták a javító intézkedéseket, jelenleg a további javítási lehetőségek dolgozzák ki.

474 Raluca Ripan (1894–1975) kémikus. Az országos ortodox Nőszövetség elnöke, majd 1948-tól az első romániai akademikusként. 1952–1956 között a Victor Babeş Egyetem rektora, 1957-től a Román Akadémia kolozsvári részlegének elnöke.

475 A Mihai Roller pártideológus és akadémikus által szerkesztett középiskolai és egyetemi tankönyvől van szó (*Istoria Republicii Populare Române*, I. kiadás 1948, II. k. 1952, III. K. 1956). 1957-től Constantin Daicoviciu vezetése alatt új tankönyvet szerkesztettek, amely 1960-ban jelent meg (*Istoria României*. București, Editura Academiei RPR, 1960).

476 A két kormány által megkötött egyezménynek köszönhetően 1956. augusztus 15-től vízum- és útlevél nélkül is (érvényes személyigazolvánnyal) utazhattak egymás országaiba a magyar és a román állampolgárok. Ennek köszönhetően több ezren látogatták meg Magyarországot vagy Romániát október 23-ig. Az útlevélkérvényt és az 1952-ben bevezetett személyigazolványhoz (*buletin*) szükséges okmányokat a Milíciának kellett benyújtani. Ez visszaélésekre és önkényes döntésekre adott lehetőséget egészen 1989-ig.

14. Az a próbálkozás, mely bizonyos elszigetelt vagy rosszul értelmezett esetekből azt a következtetést vonja le, miszerint a nemzetiségi kérdés, és ezen belül a magyar nemzetiség kérdése, politikai ügy lenne, hasonlóan egyes félnomád szovjetunióbeli nemzetiségek esetéhez, a magyar nacionalizmus durva megnyilvánulása és a romániai magyarság kultúrfőlény-tudatának tudható be.

15. A magyar nyelvű folyóiratok és újságok alkalmazottainak fizetésével kapcsolatos problémák időközben megoldódtak.

16. A nemzetiségi írók honoráriumkérdésének megoldása is folyamatban van.

17. Hibás az elképzelés, mely a magyar sajtó feladataként jelöli meg a román nacionalizmus leküzdését. Ezt mind a magyar, mind a román nacionalista körök kihasználnák. A magyar sajtó feladata az, hogy a magyar nacionalizmus ellen küzdjön, a testvériség és barátság eszméjét hirdesse, és a nemzetközi proletár ideológiáját propagálja. A román sajtónak pedig elsősorban a román nacionalizmus megnyilvánulásai ellen kell harcolnia.

18. Az értelmiség különböző csoportjai külföldi delegálásának problémája. A beszámoló szerzői a román nacionalizmus megnyilvánulásának tudják be azt, hogy a magyar írókat, tudományos kutatókat nagyon ritkán küldik ki külföldi rendezvényekre. Itt tulajdonképpen arról van szó, hogy a vidéki kutatókat és művészeket általában elfelejtik ezekben az esetekben. Az utóbbi időben bizonyos javulás mutatkozik ezen a téren.

19. A kolozsvári magyar líceum⁴⁷⁷ udvarán építendő egyetemi kollégiummal kapcsolatban: úgy gondoljuk, hogy nem túl szerencsés megoldás a Victor Babeş Egyetem egyetemi bentlakását egy magyar líceum udvarán felépíteni. Lehetett volna megfelelőbb helyet is találni, elsősorban gazdasági szempontból. Óriási összegeket költöttek például az alapra, mivel az épületet az egykori vár egyik árkának helyén húzták fel.

20. A cégtáblákkal kapcsolatban, [1944.] augusztus 23-a után a cégek neveit két nyelven, románul és magyarul tüntették fel. Néhány éve viszont a Belkereskedelmi Minisztérium egyik igazgatójának rendelkezése nyomán csak a román feliratot hagyták meg. Ez természetesen igazságtalan, át nem gondolt döntés volt. Intézkedések történtek a kétnyelvűség fokozatos visszavezetése irányában.

Számos olyan problémával találkoztunk, melyek alapjában véve megalapozottak, és megoldásuk konkrét intézkedéseket igényelne. Ezekkel kapcsolatban a következő javaslatokat tesszük:

1. Magyar nyelvű tudományos publikációk megjelentetése érdekében a következő intézkedésekre van szükség:

a) gyűjteményes kötetek időszakos kiadása az RNK Akadémiájának gondozásában, annak érdekében, hogy a tudományos élet minden területén (történelem, geológia, földrajz, pszichológia, stb.) működő kutatóknak biztosítsuk a megjelenési lehetőséget .

⁴⁷⁷ A jelzett építkezés a volt Református Kollégium, a mai Şincai Líceum mellett folyt.

2. AZ RNK magyar nyelv- és irodalomtörténeti kutatásainak kiszélesítése érdekében a kolozsvári nyelvtudományi intézet állományának bővítése 4 kutatói hellyel (az illető kérdések szakértői számára⁴⁷⁸).

a.) A magyar irodalomtörténet- tanszék állománya 2 státussal bővüljön, a tananyagot pedig az említett tantárgy tényleges jelentőségének mértékében bővítsék.

b.) Marosvásárhelyen hozzák létre a Folklórintézet kirendeltségét.

3. A munkakörülmények javítása érdekében (mind tudományos, mind pedagógiai vonatkozásban) javasoljuk a Bolyai Egyetem kibővítését egy újabb épület-szárnyal. Az Állami Tervbizottság és az Építészeti Minisztérium közösen dolgozza ki az ehhez szükséges tervet és dokumentációt. A munkálatok 1957-ben kezdődnek.

a.) Az Oktatásügyi Minisztérium helyszíni vizsgálat alapján teszi majd meg javaslatait a Bolyai Egyetem laboratóriumainak hatékonyabb kihasználása érdekében.

4. Tekintettel arra, hogy az RMP KV és a kormány határozata értelmében a középiskolai program kibővült a marxizmus-leninizmus, pszichológia, logika és politikai gazdaságtan tantárgyakkal, javasoljuk a Filozófia Kar és a közgazdasági szak működtetésének meghosszabbítását.

5. Mivel az erdélyi történelem és irodalomtörténet tanulmányozásához nélkülözhetetlen a magyar nyelv ismerete, javasoljuk egy magyar nyelv és irodalom tanszék megalakítását a Victor Babeş Egyetemen a román diákok számára.⁴⁷⁹

6. A Bolyai Egyetemen és a marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Intézetben folyó román nyelvoktatás fellendítése érdekében az Oktatásügyi Minisztérium dolgozzon ki tervet az érdekelt intézmények együttműködésével, felhasználva az eddigi tapasztalatokat.

7. Az Oktatásügyi Minisztérium teremtsen lehetőséget magyarországi továbbképzésen való részvételre a magyar nyelv és irodalom területén munkálkodó néhány káder számára.

8. A nemzetiségi kérdésért felelős pártbizottság, szakértők bevonásával, helyszínen tanulmányozza a csángókkal kapcsolatban felmerülő problémákat.⁴⁸⁰

9. A Kolozs tartományi pártbizottság a Bolyai Egyetem párttagjainak összehívását tervezi a nacionalista eszmék hordozóinak leleplezése végett; a gyűlésen ezen kívül felvértezzük a párttagokat a párt nemzetiségi kérdést tárgyaló dokumentumaival.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 21–27. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

478 *A Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (betűszóval *NyIrK*), a Román Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának magyar nyelvű folyóirata 1957-ben indult Kolozsváron.

479 A javaslat nem valósult meg.

480 A második világháború után a Magyar Népi Szövetség kezdeményezésére több csángó-lakta községben megindult a magyar nyelvű oktatás 1951-ben 35 négyosztályos és 4 hétosztályos magyar iskola működött, 1952 őszén Bákóban magyar tagozat jött létre a helyi tanítóképző iskolán belül. Moldvában 1953–1955 között fokozatosan megszűnt a magyar nyelvű oktatás.

24.
Az RMP Központi Vezetőség helyzetjelentése
a magyar nyelvű könyvkiadásról

Bukarest, 1956. szeptember 17.

Pártunk és kormányunk gondoskodásának köszönhetően a magyar nyelvű könyvek kiadása terén jelentős sikereket könyvelhetünk el, főleg szépirodalmi művek terén. 1953-ban csak az ESPLA⁴⁸¹ 170 szerkesztői ívet publikált magyar nyelven, 1954-ben már 230 ívet, míg 1955-ben 710-et. A magyar nyelvű könyvkiadás intézményesülésének jelentős lépéseként könyvelhetjük el a marosvásárhelyi ESPLA- fiók megnyitását is.⁴⁸² A magyar nyelvű könyvkiadás további fejlődését viszont gátolja néhány hiányosság, melyet a következő pontokban foglalhatunk össze:

A jelenlegi kiadói tevékenység szervezési szinten abban merül ki, hogy minden könyvkiadón belül működik egy-egy magyar szerkesztőség. Ezeket a szerkesztőségeket gyakorlatilag senki sem irányítja, mivel sem a kiadók vezetőségei, sem a Kulturális Minisztérium kiadási kérdésekben felelős káderei nem ismerik a magyar nyelvet és a magyar irodalom sajátos hagyományait. Ennek a körülménynek tudható be az is, hogy sem a kiadók vezetősége, sem a Minisztérium sem képes ellenőrzést gyakorolni a tematikák megszabásával, a tartalommal vagy a példányszám megszabásával kapcsolatban. Többször fordult elő, hogy az RMP KV Agitáció és Propaganda Osztályának kellett közbelépnie annak érdekében, hogy egyes megjelenés előtt álló szépirodalmi művekbe ne kerüljenek be káros befolyással bíró részek. Még egyszer bebizonyosodott, hogy az élő kontrollt és a napi ellenőrzést nem lehet pusztán bürokratikus gyakorlattal helyettesíteni. Ennek dacára a mai napig a kiadók és a Minisztérium különböző engedélyeinek megszerzéséhez végtelen számú beszámoló, a szóbanforgó mű több oldalának fordítása, és más egyéb is szükséges.

A magyar nyelvű szerkesztőségek megoszlása a kiadók között nemcsak megnehezíti ezek állami ellenőrzését és irányítását, de akadályozza a magyar nyelvű irodalom ellenőrzését a Párt által. A kiadók anyagi nehézségei szintén hozzájárulnak a magyar irodalom másodrendű státuszának fenntartásához. Köztudott, hogy a magyar nyelvű könyvkiadás – főként a műszaki és a tudományos jellegű irodalom kiadása – veszteséges vállalkozás. A kiadók nem nyelvekre leosztva, hanem összesítve kapják a teljesítendő tervet, s az erre kiutalt alapok (papír, pénzalapok, grafikus felület) szintén összességükben vannak kiszámítva. Ennek következtében számos esetben le kellett mondaniuk a magyar könyvek kiadásáról, hogy be tudják tartani a terv által megszabott kereteket. Ezzel

481 Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó.

482 Az Irodalmi Kiadó marosvásárhelyi fiókja 1955-ben kezdte meg működését, de kezdetétől fogva a Magyar Autonóm Tartomány kirakatpolitikájának jellegzetes terméke volt. Saját impresszummal (Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely) és szerkesztőséggel rendelkezett, de a Bukarestben működő ÁIMK nemzetiségi szerkesztősége alá volt rendelve.

magyarázható, egyebek mellett, a magyar nyelvű tudományos és műszaki irodalom elhanyagolása. Íme néhány beszédes adat:

1955-ben az RNK 11 könyvkiadója 29.000 ívet adott ki, melyből 2.200 ívet magyar nyelven. A 29.000 ívből 4.000 ív jelent meg az ESPLA gondozásában. Az ESPLA magyar szerkesztősége 710 ívet adott ki a 2200 magyar ívből. Tehát a szépirodalom aránya 710 a 2200-ból, vagyis 1:3. A másik tíz könyvkiadó által kiadott 25.000 ívből 1.750 volt magyar nyelvű, az arány tehát az összes publikáción belül 1760: 25000 vagyis 1: 17.

Tagadhatatlan, hogy a romániai magyar írókhoz hasonlóan a magyar tudományos kutatók is alkotnak értékes műveket. Amennyiben ezeket nem sikerül publikálni, a felelősség szakkiadóinkat terheli. Kettős veszteségről van itt szó: egyrészt az elkészült, de kiadatlan művek nem jutnak el az olvasóközönséghez, másrészt nem fognak új művek születni, és az alkotók elveszítik munkakedvüket. A probléma legfőbb forrása a magyar könyvkiadói munka felaprózódásában keresendő. A 11 helyen, 11 külön vezetőség (akik közül senki nem ismeri a magyar nyelvet) irányításával folyó munkát nem lehet megfelelően és szakszerűen irányítani és összefogni. Ugyanebből az okból kifolyólag a szükséges dokumentálódást sem lehet hatékonyan megszervezni. A kiadók vezetősége a legnagyobb jóindulattal sem tudja kiküszöbölni a helyi sajátosságok és a nyelv ismeretének hiányát, és az ebből fakadó bizonytalanságokat. Az eddig elmondottakból világosan kitűnik, hogy a magyar nyelvű könyvkiadás problémáinak megoldása egy állami magyar könyvkiadó létrehozása lenne. Ez a könyvkiadó jelentősen hozzájárulna az irodalmi és tudományos élet fellendítéséhez.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 28–29. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

25.

Kivonat az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyvéből

Bukarest, 1956. szeptember 18.

1. „Az RNK magyar lakosságával kapcsolatos egyes problémákra vonatkozó javaslatokról.”

2. Jóváhagyatik, hogy a román nyelvű folyóiratokban időszakosan jelenjen meg egy-egy oldal, amely a nemzetiségek irodalmával foglalkozzék.

3. Ami Szemlér Ferenc⁴⁸³ elvtársnak az Írószövetség titkáráként való kinevezését illeti, Miron Constantinescu elvt. állami vonalon intézkedni fog, hogy a szervezeti felépítésben hagyják jóvá az említett státust.

483 Szemlér Ferenc (1906–1978), író, költő, műfordító. Jogi tanulmányokat végzett Bukarestben, a harmincas években Brassóban, később Bukarestben élt és tevékenykedett. 1944-től részt vett az irodalmi életben, 70 kötet szerzője vagy szerkesztője volt. 1953-ban Állami Díjat kapott. 1956-tól 1965-ig az Írószövetsége egyik titkára volt.

4. Miron Constantinescu, Fazekas János és Pavel Țugui elvtársak fogják ellenőrizni, hogyan sikerült teljesíteni azt az RMP KV által kijelölt feladatot, hogy az Írószövetségen belül hozzanak létre egy bizottságot a nemzetiségi irodalmak számára. A bizottság tevékenységéről értesíteni fogják az RMP KV Titkárságát.

5. Intézkedjenek az RNK együttélő nemzetiségek jelenkori (1944. augusztus 23-tól mostanáig tartó) irodalomtörténetének megírására, a román nép irodalomtörténete keretén belül. Miron Constantinescu, Fazekas János és Pavel Țugui elvtársak dolgozzanak ki e tekintetben egy konkrét munkatervet is.

6. Ami a magyar nyelvű Állami Kiadó létrehozását illeti, tanulmányozzák még a kérdést, és oldják meg a PB egyik elkövetkező ülésén.

7. A Minisztertanács Elnöksége intézkedéseket hoz annak érdekében, hogy a kolozsvári *Bolyai* Egyetem néhány magyar tudósa tudományos elismerésben részesüljön.

8. Miron Constantinescu és Fazekas János elvtársak javaslatokat fognak előkészíteni arra vonatkozóan, hogy az elismert magyar nemzetiségű tudósok közül néhányat az RNK Akadémiájának tagjaivá válasszanak. Hasonlóan ellenőrizni fogják: az Akadémia tett-e intézkedéseket annak érdekében, hogy néhány tudományos munkát magyar nyelven is kiadjanak.

9. Az RNK kikiáltásának 10. évfordulója alkalmából megrendezik az RNK művészetének és irodalmának havát a „új alkotások az RNK kikiáltásának 10. évfordulójának tiszteletére” jelszavával. Ennek keretében szervezzék meg az RNK együttélő nemzetiségei művészetének és irodalmának évtizedét. M. Constantinescu és Fazekas J. elvtársak az RMP KV Agitációs és Propaganda Osztályával együtt konkrét tervet fognak összeállítani az akció megszervezéséhez szükséges intézkedésekről.

10. Intézkedjenek megfelelő program összeállítására Arany János születési évfordulójának megünneplésére, a Nagyvárad tartománybeli Nagyszalonta Arany János Múzeumának átszervezésére, és Ady Endre szülőházának helyreállítására vonatkozóan. Ami azt a javaslatot illeti, hogy Ady Endre szülőfaluját nevezzék el a költőről, előzőleg konzultáljanak a község lakosaival és a helyi szervekkel.

11. Jóváhagyatják, hogy az Írószövetség állami vonalon létesítsen kapcsolatot a Minisztertanács egyik alelnökével.

12. Ami a Bolyai Egyetem tudományos profiljának profilvéglegesítését illeti, megállapodás született arról, hogy konkrét tanulmány készüljön ebben a kérdésben, ami tekintetbe veszi a felsőoktatás szakosításáról készülő anyagot is. A tanulmányt terjesszék be jóváhagyásra az RMP Politikai Bizottsága elé.

13. Alakuljon meg egy bizottság annak vizsgálatára, hogyan alkalmazzák az RMP KV-nek és a Minisztertanácsnak az általános iskolákra vonatkozó határozatát a magyar tanítási nyelvű iskolák és tagozatok esetében, és az adott iskolák tantervét is ellenőrizzék. Vizsgálódása után a bizottság javaslatokat fog benyújtani a magyar tannyelvű iskolákban a román nyelv oktatásának javítása érdekében.

14. El fog készülni egy cikk a *Scântea*-ban a nemzetiségi kérdés megoldásában az RNK-ban elért sikerekről. Ezt követően a cikk minden sajtótermékben meg fog jelenni, és az anyagot az RMP Politikai Bizottság tagjainak is be fogják mutatni.

15. Az RMP KV Agitációs és Propaganda Osztálya a Nemzetiségi Bizottsággal közösen⁴⁸⁴ ki fog dolgozni egy tervet egy cikksorozat megjelentetésére a nemzetiségi kérdésről.

16. Az RMP KV Titkárságának javaslatokat fognak benyújtani arról, hogy a művelődési miniszter mellé nevezzenek ki egy olyan helyettest, aki a nemzeti kisebbségek kulturális problémáival foglalkozzon, a Kolozs Tartományi Pártbizottsághoz pedig egy magyar nemzetiségű titkárt, aki jó marxista-leninista képzettséggel rendelkezik, és aki ismeri a magyar irodalom problémáit. A Minisztertanács intézkedéseket fog hozni annak érdekében, hogy az Oktatási Minisztérium keretein belül hozzanak létre egy olyan igazgatóságot, amely az RNK nemzeti kisebbségeinek körében folytatott általános iskolai oktatással foglalkozzék.

17. Egy Miron Constantinescu, Fazekas János és Vasile Vaida⁴⁸⁵ elvtársakból létrejött munkaközösség az RMP KV, az Oktatási Minisztérium és a Nemzetiségi Bizottság megfelelő osztályain dolgozó elvtársak egy csoportjával közösen el fognak utazni Kolozs tartományba, és intézkedni fognak az értelmiség körében folytatott pártmunka megerősítése érdekében. Ez alkalomból M. Constantinescu és Fazekas J. elvtársak beszélgetni fognak Balogh Edgárral, Jordáky Lajossal és Demeter Jánossal az illetők helyzetéről.

18. A Párt Ellenőrző Bizottsága újra meg fogja vizsgálni Kacsó Sándor párthelyzetét.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 99/1956, 25–27. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

26.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. szeptember 28.

Ma este kétórás megbeszélést folytattam Miron Constantinescuval, Fazekas Jánossal és Vaida Vasiléval. Beszélgetésünk kiterjedt a nemzetiségi sérelmek[re] és megoldásokra, egyetem, értelmiség, diákság és munkásság kapcsolataira, Kolozsvár és az erdélyi városok magyar jellegének külsőségekben való megnyilvánulására, a Hunyadi-ünnepségekre és saját munkásságomra és terveimre (...).⁴⁸⁶ A beszélgetés termékeny volt, s ha részükről nem csak taktikai engedmény, hanem őszinte és becsületes fordulat, akkor lesz eredménye. Az a benyomásom azonban,

484 Románul: *Comisia de partid pentru problemele naționalităților.*

485 Vasile Vaida (1909–?), kommunista politikus. 1945–1947 és 1954–1958 között az RKP/RMP Kolozs tartományi bizottság első titkára, 1948–1952 között mezőgazdasági miniszter. 1945–1979 között az RKP, illetve az RMP KB tagja is volt..

486 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

hogy egyelőre nem a belső meggyőződés, hanem a körülmények kényszerítő ereje készítette őket tájékoztató megbeszélésekre. Végül is kénytelenek voltak velünk is tárgyalni⁴⁸⁷ (...).⁴⁸⁸ Egyelőre megoldanak majd egy csomó részkérdést a nemzetiségi sérelmekből, hogy ne kelljen a lényegre térni. Természetesen elfogadjuk, de nem mondhatunk le az alapvető kérdések megoldásáról. Szocialista demokrácia, szabadság, önrendelkezés – mind olyan kérdések, amelyek nélkül az emberi élet elképzelhetetlen (...).⁴⁸⁹ Miron [Constantinescu] különben kifejtette, hogy ellenzi a nemzetiségi statútumot,⁴⁹⁰ mert arra a szocializmusban nincs szükség. Lehet, hogy igaza van. De viszont szükség van az önkormányzatok biztosítására a legkisebb egységig. Minden város és falu maga döntsön nyelvi igazgatásáról és még sok másról.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2–3. sz. 299. p.

27.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. október 3.

A nemzetiségi kérdésben bekövetkezett a fordulat. Bár még mindig idegenkedik a Párt a kérdés elvszerű és teljes megoldásától. Egyelőre rendezik a legkirívóbb sérelmeket a kulturális fronton. Mindenesetre tény, hogy a Párt foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, tárgyalásokat kezdett a Pártból kizárt vagy félreállított magyar vezetőkkel, s elismerte, hogy jelenleg a román nacionalizmus a legveszélyesebb erő, és a küzdelmet ez ellen kell irányítani (...).⁴⁹¹ Az írókkal való ülés kemény és viharos volt. Szabédi, Csehi és a fiatalok a leghatározottabbak. Bányai és Nagy István óvatos. Balogh Edgár veszélyes tétellel fejezte be ragyogóan felépített beszédét. Úgy látszik, tovább viszi régi vonalát, amit Jilaván részletesen kidolgozott és megfogalmazott (...).⁴⁹²

Magyar alminiszter a kulturális és közoktatási minisztériumban, mezőgazdasági főiskola és a szakmai oktatás visszaállítása, kétnyelvűség a magyar városokban, az Akadémia magyar tagozatának a megszervezése, folyóiratok megindítása, a Bolyai egyetemi jellegének elismerése és a bukaresti egyetemmel való egyenrangúsítása, és még számos részletmegoldás lép életbe haladéktalanul.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2–3. sz. 299. p.

487 Utalás a bukaresti pártküldöttség kolozsvári tárgyalásaira, amelyben részt vettek az 1952-ben letartóztatott, 1954-ben elítélt és 1955 májusában szabadult Balogh Edgár, Demeter János és Jordáky Lajos is.

488 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

489 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

490 Utalás az 1956-ban formálisan még érvényben levő Nemzetiségi Statútumra, amit a második Rădescu-kormány alkotott meg szovjet nyomásra és 1945. február 7-én jelent meg a román Hivatalos Közlönyben mint 86/1945. sz. törvény

491 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

492 Kihagyás az eredetileg közölt szövegben. Balogh Edgár politikai pályafutásáról lásd önéletrajzi visszaemlékezését: *Férfimunka. Emlékirat 1945–1955*, Budapest, Magvető, 1986.

28.

Az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve

Bukarest, 1956. október 5.

Az ülésen részt vesznek: Gh. Apostol, E. Bodnăraş, P. Borilă, N. Ceauşescu, Chivu Stoica, M. Constantinescu, Al. Drăghici, C. Pîrvulescu, L. Sălăjan és Fazekas J. elvtársak.

Az ülés 17 órakor kezdődik. Elnököl Gh. Apostol elvt.

Napirendi pontok: I. Beszámoló a kolozsvári magyar értelmiség helyzetéről.

II. Folyó ügyek.

Miron Constantinescu és Fazekas János beszámolnak az RMP Politikai Bizottságnak az elvégzett munkáról és a PB által a kolozsvári magyar értelmiség helyzetének feltárásával megbízott munkacsoport tapasztalatairól, valamint a helyzet javításához szükséges intézkedésekről. Az ügy megvitatása után az RMP Politikai Bizottsága az alábbi megállapításokra jutott:

1. Pozitívnak értékeli a munkacsoport tevékenységét, és jóváhagyja azokra a Kolozsváron meghozandó intézkedésekre vonatkozó javaslatokat, amelyek a kolozsvári értelmiség körében folytatott pártmunka javítására irányulnak (melléklet).⁴⁹³

2. Ami azokat a javaslatokat illeti, hogy a Nagy Nemzetgyűlésen belül hozzanak létre egy állandó bizottságot, amely az RNK együttélő nemzetiségeinek problémáival foglalkozzék, ez a kérdés további vizsgálatot igényel.

3. Ami a kolozsvári Bolyai Egyetem épületéhez egy újabb szárny építését illeti, valamint a kolozsvári Állami Magyar Színház és Opera számára egy másik épület építését, az a döntés született, hogy a Minisztertanács Elnöksége bízta meg a szakhatóságokat : tanulmányozzák, milyen lehetőségek vannak ezen épületek megépítésére, és nyújtsanak be javaslatokat ezzel kapcsolatban.

4. Az RMP Politikai Bizottsága elhatározta, hogy ez a munkacsoport térjen vissza Kolozsvárra, és a továbbiakban a kolozsvári román értelmiség helyzetét is vizsgálja meg.⁴⁹⁴ Hasonlóan vizsgálja meg, mi a helyzet a román és a magyar munkásság körében. Készítsék fel a pártszervezeteket a román és a magyar értelmiség körében felvetett kérdésekkel kapcsolatban, hogy a párttagok és a munkásság pártos álláspontra tudjon helyezkedni az értelmiség körében megjelenő különböző sovén, nacionalista megnyilvánulásokkal szemben.

5. Miután elbeszélgetnek a román értelmiségiekkel, szervezzenek velük egy ülést, amelyen megvitatják és tisztázzák a legfontosabb felvetett problémákat.

⁴⁹³ A mellékletet nem találtuk.

⁴⁹⁴ A bukaresti küldöttség 1956. október 9-én tárgyalt a kolozsvári román értelmiséggel. A találkozón többen azt sérelmezték, hogy a magyarok nem elégszenek meg a számukra fenntartott Magyar Autonóm Tartománnyal, és arra kérték a pártvezetőséget, költöztessék el Kolozsvárról Marosvásárhelyre a magyar kulturális intézményeket. Ioana Boca: 1956, i. m. 422. p.

6. Szervezzenek egy ülést a magyar írók pártszervezetében, és folytassanak komoly vitát az írógyűlésen történt nacionalista megnyilvánulásokról. Erre az ülésre hívják meg néhány üzemi pártszervezet képviselőit is, akik mondják el véleményüket, és foglaljanak állást az észlelt negatív megnyilvánulásokkal szemben.

7. Kolozsvári munkájának befejezéseként a munkacsoport hívjon össze egy közös ülést a kolozsvári román és magyar értelmiségekkel, amelyen folytassanak komoly vitát mind a román értelmiségiek, mind a magyar értelmiségiek által felvetett problémákról.

8. A PB megbízza a munkacsoportot, segítsen a Kolozs tartományi pártbizottságnak egy elemzés készítésében az értelmiség körében folytatott munkáról. Ezt az anyagot mutassák be jóváhagyás végett a PB-nak, majd jóváhagyása után vitassák meg az RMP KV és a városi, járási és tartományi pártszervezetek aktíváival, és a párt alapszervezetei keretében, az IMSZ és a szakszervezetek aktíváival és a sajtómunkásokkal.

9. A Párt Ellenőrző Bizottsága vizsgálja felül Balogh Edgár, Takács Lajos, Gaál Gábor,⁴⁹⁵ Demeter János és Jordáky Lajos pártbeli helyzetét, és mutasson be javaslatokat a PB-nak.

10. Az akció végeztével vizsgálják meg, hogyan dolgoznak a pártszervezetek a nemzeti kisebbségek körében és az ország más tartományaiban.

11. A román-szovjet barátság hónapjának keretében a Szovjetunióba utazó ARLUS⁴⁹⁶-küldöttséggel utazzon ki egy magyar író elvtárs is.⁴⁹⁷

II. Az RMP Politikai Bizottsága a további határozatokat is hozta:

1. Elfogadtatnak azok a javaslatok, amelyek szerint a Határőrezred régi laktanyájának épületét a raktárkészleteket tárolására használt melléképület kivételével bocsássák a helyi szervek rendelkezésére, hogy ideköltöztethessenek néhány nagyváradi intézményt. Az intézmények átköltöztetésével felszabadult épületeket alakítsák vissza magánlakásokká. Hasonlóan a helyi szervek rendelkezésére bocsátják a volt nagyszalontai határőrzászlóalj helyiségeinek egy részét. Ami azt a javaslatot illeti, hogy költöztessenek el néhány katonai egységet Temesvárról, elhatározottat, hogy Alexandru Drăghici elvt. utazzon ki a helyszínre a javaslatok megvizsgálása végett, erről a kérdésről végleges döntés csak ezt követően fog megszületni.

495 Eredetiben hibásan Gál Gábor. Gaál Gábort, a *Korunk* 1928–1940 közti főszerkesztőjét 1952-ben zárták ki az RMP-ből nacionalizmus vádjával, miután több hónapig a sajtó és a pártszervek támadása alatt állt. A megpróbáltatások miatt szívrohamot is kapott, ami korai halálhoz vezetett 1954-ben. Gaál Gáborról lásd Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946-1986*, Budapest, Balassi, 1997.

496 ARLUS – *Asociația pentru stringerea legăturilor cu Uniunea Sovietică* – korabeli magyar fordítás szerint a Szovjet-Román Társaság – mely 1944. november 11-én alakult meg Bukarestben.

497 Szabédi Lászlóról lásd a 28. sz. iratban található lábjegyzetet.

2. A román-szovjet barátság hónapja megnyitójának alkalmából rendezett ünnepségen részt fognak venni Chivu Stoica, Gh. Apostol, M. Constantinescu, C. Pîrvulescu, L. Sălăjan és Fazekas J. elvtársak.

3. Jóváhagyatik, hogy a Lakásügyi és Helygazdálkodási Minisztérium⁴⁹⁸ meghívására Angliába utazzon egy Filip Geltz⁴⁹⁹ elvtársból és három mérnökből álló küldöttség.

Az ülés 22 órakor ért véget.

Gheorghe Apostol
Gheorghiu-Dej

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 114/1956, 1–3. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

29.

Ismeretlen személy javaslata a Kolozsváron tapasztalt etnikai feszültségek kezelésére⁵⁰⁰

Kolozsvár (?), 1956. október 6.

1. A kolozsvári román és magyar értelmiség körében végzett munka javítása érdekében a Tartományi Pártbizottság és a Tartományi Néptanács tevékenységének középpontjába a román és magyar értelmiség, és különösen a kolozsvári román és magyar írók körében végzett tömegmunka megerősítését kell, hogy helyezze. Ennek érdekében a következő intézkedéseket fogják hozni:

a) A Tartományi Pártbizottság tagjainak szorosabbra kell vonniuk az értelmiségi tömegekkel való kapcsolataikat, tartsanak rendszeresen előadásokat nekik a párt- és kormánypolitika kérdéseiről;

b) A Tartományi Pártbizottság szervezzen rendszeres tanácskozásokat az írókkal és tudósokkal, amelyeken vizsgálják meg tevékenységüket és biztosítják folytonos ideológiai útbaigazításukat;

c) A Tartományi Pártbizottságnak biztosítania kell azt, hogy a pártaktíva alaposan sajátítsa el a párt és a kormány nemzetiségi kérdésben hozott határozatait. A Tartományi Pártbizottságnak is biztosítania kell azt, hogy a párt és a kormány határozatait a román és magyar értelmiség körében feldolgozzák és megvitassák – különleges figyelmet szentelve a nemzeti kérdéssről született párt- és kormányhatározatoknak –, és biztosítania a határozatok tartalmának alapos elsajátítását.

498 Eredetiben *Ministerul Locuințelor și a Gospodăriei Locale*.

499 Filip Geltz az 1945–1953 között működő Német Antifasiszta Bizottság elnöke volt, majd 1956. április 18-tól 1957 februárjáig Helyiséggazdálkodási miniszter. 1957–1961 között a Nagy Nemzetgyűlés Prezidiumának tagja és a *Centrocoop*, a román szövetkezeti központ alelnöke is volt.

500 Kézrel írott kommentár: „Păcuraru elvt. – végső alak” (bal felső sarok), I. 4 (jobb felső sarok). Valószínűleg Francisc Păcurariu író- és műfordítóról van szó (1920–1998), az erdélyi magyar irodalmi és kulturális élet kiváló ismerője.

d) Az értelmiség körében folytatott pártmunka megerősítése érdekében a Tartományi Pártbizottság tagjai rendszeresen részt fognak venni a pártszervezetek gyűlésein, segíteni fogják a pártszellem megerősítését és a párttagok és párton kívüliek nevelését a szocialista hazafiség és a proletár internacionalizmus szellemében.

e) A Tartományi Pártbizottságnak meg kell szerveznie az értelmiség pártoktatásának megfelelő körülmények közötti lebonyolítását biztosítandó a marxizmus-leninizmus alapos elsajátítását, kiválasztva e célra a legjobb kádereket, hogy így az előadásokat és szemináriumokat magas színvonalon lehessen megtartani;

f) A Bolyai Egyetemen folytatott – a tanügyi káderek és hallgatók hazafias internacionalista nevelését biztosítani hivatott – pártmunka megerősítése végett hozzanak létre egy pártbizottságot. A pártbizottság titkárát és egy másik elvtársat emeljék ki a termelésből. Bár az RMP szabályzatának előírása szerint pártbizottságok csak ott alakítandóak, ahol a párttagok száma legkevesebb 300, és a Bolyai Egyetemen csak 185 párttag van, mégis úgy gondoljuk, hogy szükséges egy pártbizottság létrehozása ezen az egyetemen, mivel itt található meg a magyar tudományos élet legértékesebb képviselői, és szükség van egy erős pártszervezetre, amely biztosítsa a párttagok és párton kívüliek felfegyverzését a párt és a kormány összes, de különösen a nemzetiségi kérdés terén hozott határozataival és biztosítsa ezeknek [a párttagoknak és párton kívülieknek] a szocialista hazafiség és az internacionalizmus szellemében való nevelését. A Bolyai Egyetem kollektívája politikai-ideológiai szintjének emelése pozitív hatással lehet az RNK többi magyar kulturális intézményére.

2. Figyelembe véve, hogy a Tartományi Pártbizottság és a Tartományi Néptanács nem szentelt kellő figyelmet a politikai munkára, valamint a román és magyar dolgozók proletár internacionalista szellemében való folyamatos nevelésére, és megállapítva, hogy éppen ezen oknál fogva sovén nacionalista megnyilvánulások ütötték fel a fejüket a román és a magyar lakosság egyes hátramaradott elemei között, amelyeket az ellenséges elemek kihasználtak; a Tartományi Pártbizottság és a Tartományi Néptanács intézkedéseket fog hozni az ilyen megnyilvánulások leküzdésére és határozott leleplezésére, illetve folyamatos és komoly munkát fognak végezni a román és a magyar dolgozóknak, és főleg a román és magyar értelmiségieknek a barátság és testvéri együttműködés szellemében való nevelésére.

3. A Tartományi Pártbizottság intézkedjen a városi pártbizottság képzett, megfelelő marxista-leninista, valamint általános műveltséggel rendelkező káderekkel való megerősítésének ügyében. A kolozsvári városi pártbizottság első titkár mellett egy nagyon jó tartományi párttitkárnak kell lennie ahhoz, hogy szembe tudjon nézni a Kolozsváron felmerülő összetett problémákkal.

4. Mivel az RNK Alkotmányának, illetve a Párt és a Kormány határozatainak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó előírásait éppen az államapparátus egyes tagjai nem tartják be, az Igazságügyi Minisztérium, az RMP KV Adminisztratív Osztálya

és a Nemzetiségügyi Pártbizottság vizsgálja meg a (1945. február 6.) 86. számú törvényt a Nemzetiségek Statútumáról és az együttélő nemzetiségekre vonatkozó egyéb határozatokat, és készítsen javaslatokat egy olyan új rendelet kidolgozása érdekében ebben a kérdésben, amely megfeleljen az RNK-ban jelenleg létező konkrét feltételeknek.

5. Az anyanyelven történő szakképzés biztosítása érdekében, a Minisztertanács kötelezze azokat a minisztériumokat, amelyeknek az alárendeltségébe tartozik⁵⁰¹, hogy szakiskolákat vagy szakiskolai tagozatokat hozzanak létre azokban a helységeken, ahol a román lakosság mellett nemzeti kisebbségek is élnek. (Meggjegyezzük, hogy Kolozsváron 1955-től a magyar tannyelvű szakiskolák felszámolás alatt állnak.)

6. A kolozsvári magyar tannyelvű Mezőgazdaságtani Kar 90 éve működik, ám 1954-55 óta felszámolás alatt áll (1956-57-ben csak a III-IV. évfolyam működik). Mivel az évről évre erre a karra felvett hallgatók száma gazdasági szempontból nem jelent problémát, politikai szempontból viszont ennek a karnak a további működése rendkívül fontos, úgy véljük, hogy szükséges lenne hogy még ebben az évben újrainduljon e kar oktatási tevékenysége az I-II. évfolyamon is (évente legalább 20-30 diákkal). Megjegyezzük, hogy bár a Mezőgazdasági Minisztérium nem értett egyet a kar megszüntetésével, az Oktatási Minisztérium a felszámolás mellett döntött, jelenleg viszont egyetért az I-II. évfolyam újraindításával.

7. Mivel az Magyar Népi Szövetség megszűnése után⁵⁰² a magyar lakosság körében a tömegek között folytatott kulturális munka meggyengült, egyes helységeken pedig nem létezőnek tekinthető, szükségesnek véljük, hogy a Művelődési Minisztérium konkrét útmutatásokat dolgozzon ki arra nézve, hogyan folytassák a kultúr munkát a nemzeti kisebbségek körében.⁵⁰³ Hasonlóan a Szakszervezetek Központi Tanácsa (SZKT) adjon útmutatásokat a kulturális élet szakszervezeti vonalon való megszervezésére ott, ahol nemzeti kisebbségek vannak. Az SZKT vizsgálja meg a *Viața Sindicală* nevű lap magyar nyelven való újraindításának kérdését.⁵⁰⁴

8. A külfölddel való kulturális kapcsolatokra vonatkozó 1957-es tervben gondoskodjanak arról, hogy a különböző külföldi kongresszusokra vagy tapasztalatcserékre küldjenek ki bizonyos számú magyar, német, szerb stb. tudóst és

501 Helyesen: amelyek az alárendeltségébe tartoznak.

502 Az 1948-tól csak formálisan működő Magyar Népi Szövetség megszüntetéséről 1953. január 14-én döntött az RMP PB vezetése arra hivatkozva, hogy a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával a nemzetiségi kérdés megoldottnak tekintendő Romániában. Az MNSZ önfelosztását elhatározó gyűlést 1953. február 19-én tartotta az MNSZ és az RMP KV néhány tagja: Juhász Lajos elnök, Ottrok Ferenc országos titkár, Robotos Imre, Petre Borilă, Mogyorós Sándor, Ady László/Alexandru Mureșanu, Bányai László, Sütő András. Az Ottrokból, Sütőből és Robotosból álló szerkesztőbizottság által összeállított határozat-tervezetet jóváhagyta az RMP Politikai Bizottsága is. A gyűlés jegyzőkönyvét közli Andreescu A.–Nastasă L.–Varga A. (szerk.): *Maghiarii din România 1945–1955*. Cluj-Napoca, CRDE, 2002, 731. p.

503 Kézrel írott széljegyzet: „a hangsúlyt a hazafias internacionalista – a román nép és az együtt élő nemzetiségek barátságára és testvériségére helyezve”, illetve „a tömegek körében végzett politikai munka és kultúr munka megerősítése az üzemekben”.

504 Az 1946-tól megjelenő *Szakszervezeti élet* című magyar nyelvű kiadását 1953 márciusában szüntették meg, *Munkásélet* néven újraindították 1957-ben. Kuszálík: *Erdélyi hírlapok*, i. m. 162. p.

művészt is. Hasznosnak tekintjük, hogy az SZSZKSZ-ba még ennek az évnek az őszén küldjenek el 10-15 kolozsvári román és magyar író, hogy ismerjék meg és lássák a Szovjetunióban elért eredményeket.

9. A Művelődési Minisztérium hozzon intézkedéseket, hogy az *Utunk* című folyóirat (az Írószövetség központi magyar nyelvű orgánuma) szerkesztőségében dolgozók bérezése kerüljön egy szintre a *Gazeta Literară* folyóirat alkalmazottaiéval.

10. A pártsajtó, és különösen a *Scântea* és a *Lupta de Clasă*⁵⁰⁵ vitassák meg hasábjaikon a nemzetiségi kérdés különböző oldalait.

11. Mivel Kolozsváron jelentős számú magyar tudós és művész él, tegyenek lépéseket annak érdekében, hogy az RNK Akadémiája kolozsvári fiókszervezetének vezetőségébe válasszanak be néhány értékes magyar tudóst. (Jelenleg a kolozsvári fiókszervezet vezetőségében egyetlen magyar tudós található).

12. Figyelembe véve, hogy a Bolyai Egyetemen és a kolozsvári Magyar Színházban és Operában a munkakörülmények rosszabbak, és a felszereltség jóval alacsonyabb színvonalú, mint az ország többi egyetemén és színházában, szükségesnek tekintjük ennek az abnormális helyzetnek a teljes felszámolását. E célból az Oktatási Minisztérium, a Művelődési Minisztérium és az Állami Tervbizottság tanulmányozzák a kérdést és nyújtsanak be konkrét javaslatokat a Minisztertanácshoz.

13. Javasoljuk, hogy a Minisztertanács hívja össze a minisztereket, és hozza tudomásukra a nemzeti kérdésben érvényes pártpolitika alkalmazása terén Kolozsváron tapasztalt hiányosságokat és hibákat, és hívják fel a figyelmüket arra, hogy az általuk vezetett főosztályok tevékenységében vegyék figyelembe a párt és a kormány nemzetiségi ügyben hozott határozatait.

14. A Párt Ellenőrző Bizottsága vizsgálja felül Gaál Gábor,⁵⁰⁶ Balogh Edgár, Takács Lajos (volt nemzetiségügyi miniszter), Demeter János és Jordáky Lajos párthelyzetét, és tegyen javaslatokat a PB-nak.

15. Hívják össze a Kolozs Tartományi Pártbizottság ülését annak érdekében, hogy Tompa István és Lupşa Gavrilă elvtársakat nevezzék ki tartományi titkárnak.⁵⁰⁷ Egyúttal készüljön egy tájékoztató a Kolozsváron tapasztalt problémákról és a meghozandó intézkedésekről.⁵⁰⁸

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 114/1956, 4–8. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

505 *Lupta de Clasă* (Osztályharc), az RKP KV elméleti és szociál-politikai havilapja, 1948 tól 1972 szeptemberéig *Lupta de clasă* címen, majd 1989 decemberéig *Era socialistă* címen jelent meg.

506 Eredetiben hibásan: Gal Gabor.

507 A két káder kinevezéséről 1956. október 10-én adott hírt az *Igazság*. Tompa István (1924–1996) a Pénzügyminisztériumban dolgozott, onnan került Kolozsvárra mint ideológiai kérdésekkel foglalkozó tartományi párttitkár. Életútjáról lásd emléiratait: *Hogyan történelmet?* Kolozsvár, Dacia Könykiadó, 1995.

508 Ezt a mondatot utólag kézzel áthúzták.

30.

Máthé János naplója⁵⁰⁹

Magyarhermány, 1956. október 21.

Kézről-kézre jár az *Előre* mai száma, mely a moszkvai *Pravda*-nak a lengyel sajtó elleni támadó cikkét ismerteti. A cikkből kitűnik, hogy Lengyelországban is tűrhetetlenné vált a vörös uralom. A *Pravda* kitör az egyik cikk írója – bizonyos Z. Florczak ellen, aki a *Nova Huta*-ban, a Lengyel Írószövetség lapjában kimondja, hogy a „Világ proletárjai egyesüljete” jelszó már nem jelent semmit. Egy másik író a beszolgáltatásos rablórendszerrel azt írja, hogy végérvényesen megbukott – és nyíltan kijelenti, hogy ez a rendszer „csak bizonyos politikai körülmények közepette, a bíráló elfojtása és a rendőri terror körülményei közepette működtethető.” Javasolja „a vezető minisztériumok mindenhatóságának felszámolását.”

*

A rajoni [járás] néptanács 5221/I/956 számú átirata alapján értesítettek, hogy a kuláknévjegyzékből törölve lettünk október 23-án. Ezzel lezárult a vörös uralom esztelen emberüldözésének hermányi viszonylatban nyolc évig tartott korszaka.

Máthé János: Magyarhermány kronológiája 1944–1965. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtára, K-3087/2005, 64. f.

509 Máthé János (1898–1986), az erdővidéki Magyarhermányban született és ott élő gazdálkodó, autodidakta helytörténész. Az általános iskola elvégzése után a székelyudvarhelyi Református Kollégium diákja, tanulmányait négy év után anyagi okok miatt kénytelen megszakítani. Részt vett az első világháborúba, majd a román impérium alatt szülőfaluja egyik vezetője, 1940–1944 között az Erdélyi Párt helyi tagozatának elnöke. A negyvenes évektől helytörténeti, néprajzi és nyelvészeti kutatásokat végzett saját faluközösségéről és a székelység eredetéről, az 1848-as forradalomról, Gábor Áron életéről. Évtizedeken át szakmai kapcsolatot tartott román és magyar levéltárakkal, illetve a Széchényi könyvtárral. 1969–1974 között Kovászna megye magyar kommunista vezetése kedvező politikai légkört teremtett a „nemzetibb” szerzőknek is, és több rövid írást közölhetett nem csak a helyi sajtóban, de romániai magyar, illetve magyarországi folyóiratokban. A *Változó világ* című szociográfiai kötetben (Imreh István szerk., Bukarest, Kriterion, 1978) is publikált. Nagyobb lélegzetű művei (*Magyarhermány monográfiája*, 245. p.; *A régi székelység részvétele az 1848/49. évi szabadságharcban*, 365. p.) csak 1990 után kerülhettek köztérre. Kutatásai és külföldi levelezése miatt az állambiztonsági szervek szigorú megfigyelés alatt tartották 1953-tól haláláig, a Securitate több kéziratát is elkobozta. A *Magyarhermány kronológiája 1944–1964* című kéziratról azonban nem volt tudomása a román állambiztonságnak. A 80 oldalas kézirat László Márton gondozásában megjelenés alatt (Csíkszereda, Pro-Print, 2006).

II. A MAGYAR FORRADALOM RECEPCIÓJA

31.

A marosvásárhelyi értelmiségiek gyűlésének jegyzőkönyve (részlet)¹

Marosvásárhely, 1956. október 24.

Jelen vannak: Ioan Badioc, Vargancsik István, Tankó Árpád,² Hajdu Győző, Sütő András, Gálfalvi Zsolt, Papp Ferenc, Oláh Tibor,³ Nagy Pál,⁴ Gagyi László, Sátán Margit, Metz Erzsébet, Pletle Istvánné, Balázs Lajos,⁵ Kocziány László, Szász Béla, Antalfy Endre,⁶ Molter Károly, Kovács György, Metz István, Hajdu Zoltán, Szabó Lajos, Kemény János, Horváth Ágoston, Tompa László, Tomcsa Sándor. – /a gyűlés már meg volt kezdve, mikor megkezdődött a jegyzőkönyv-felvétel/

(...⁷) **Hajdu Zoltán:** A gyűlés egyik célja, hogyan készülünk november 7. megünneplésére. Hajdu Győző elmondta mit tett az *Igaz Szó* a szovjet művek népszerűsítésére. De mit tettek, hogy hazai írok nyilatkozzanak a szovjet életről, és irodalomról. Ebben a tisztító folyamatban, amely a szovjet irodalomban más perspektívát nyújt, tett-e valamit, hogy ezt elmélyítsük határozott írói művekben. Van-e ilyen terv? Igen keveset tettünk, majdnem semmit. Miért van ez? Lehet,

-
- 1 A jegyzőkönyv magyarul készült. A fogalmazási, szóhasználati hibákat megőriztük; csupán a szöveg megértését akadályozó gépelési hibákat javítottuk ki.
 - 2 Tankó Árpád (1929–?), pártaktivista. A székelyudvarhelyi római katolikus gimnáziumban végzett 1948-ban. Az '50-es években a MAT pártbizottságának tagja, kulturális ügyekért felelt, majd a '60-as évek végén a Maros megyei Egyházügyi Hivatal vezetője volt.
 - 3 Oláh Tibor (1921–1996), kritikus, irodalomtörténész, műfordító. Kolozsváron kezdte tanári pályáját, ezzel párhuzamosan az *Utunk* szerkesztőségében is dolgozott. Irodalomtörténeti érdeklődésének fő területe kezdettől fogva a világirodalom, ezen belül az olasz és francia reneszánsz. 1956-ban Marosvásárhelyre költözve, az *Igaz Szó* belső munkatársa (1956–1960), majd nyugalomba vonulásáig a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola tanára (1960–1991), egyben előadó a Pedagógiai Főiskolán is. Sokrétű közművelődési tevékenységet folytatott, 1990-ben megválasztották az újjáalakult Kemény Zsigmond Társaság elnökének.
 - 4 Nagy Pál (1924–), kritikus, szerkesztő, irodalomtörténész. Pályáját az egyetemen tanársegédként kezdte, majd középiskolai tanár Kolozsvárt (1949–1955); Marosvásárhelyt az *Igaz Szó* (1955–1970), *A Hét* (1970–1973), majd az *Új Élet* szerkesztője (1974–1984).
 - 5 Balázs Lajos az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó marosvásárhelyi szerkesztőségének vezetője volt. Az ő szerkesztésében jelent meg *A szocializmus védelmében. Dokumentumok a Magyar Autonóm Tartományból az 1956 októberi-novemberi magyarországi ellenforradalommal kapcsolatban* című propagandakiadvány (Marosvásárhely, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, 1957).
 - 6 Antalfy Endre (1877–1958), orientalista nyelvész, irodalomtörténész, műfordító. Kolozsvári egyetemi tanulmányai után Kairóban, Jeruzsálemben és Konstantinápolyban a keleti (arab, héber, perzsa, szír, török) nyelveket tanulmányozta. Tevékenyen részt vett a Kemény Zsigmond Társaság életében, a Deutsche Morgenlaendische Gesellschaft tagja. 1919 és 1923 között több marosvásárhelyi könyvkiadói vállalkozásban vett részt, az Erdélyi Könyvbarátok Társasága egyik alapítója. Következétesen baloldali nézeteket képviselt, 1944 őszén rövid időre Maros megye alispánjává nevezték ki. 1949-től haláláig a Maros megyei, majd a MAT Szovjet-Román Baráti Társaság (*ARLUS*) elnöke volt.
 - 7 A kihagyott részben Hajdu Győző a szovjet irodalmi életben beindult változásokról számol be.

hogy ebben a kérdésben nem látom jól a szerkesztő-munkát, de ezzel a vallomással tartozom, hogy nehezem tudom egyesek figyelmét erre téríteni, amely kérdésben megnyugtató módon tudnának állástfoglalni. Nem beszélek a kiélezett irodalmi vitáról, amely a kolozsvári ülés után kialakult a szerkesztőségben. [...] ⁸. Másik része a kérdésnek: a mi irodalmunk meglehetősen lejáratta ezt a témát, olyan idillikus költői magatartással, amelyből meggyőződés nélkül áradtak a szavak. A közvélemény nehezen látja az eredményt, amit elértünk. Ez az objektív helyzet, ha eltér a reális valóságtól, de ez közelíti meg. A szerkesztőség a jövőben tudatosabban, szenvedélyesen és őszintén foglaljon állást azokban a kérdésekben, amelyben azonosult a szovjet esztétikával az *Igaz Szó* szerkesztői és irodalmi aktivistái, akiktől a párt elvárja, hogy bizonyos kérdésekben és a legnehezebb viszonyokban vállalja a párt irodalmi célkitűzéseit: hozzásegíti a szovjet népi iránti barátságunk mélyülését. A szerkesztői bizottság tagjai, az írók, kritikusok, szerkesztők, érzik a feladat nagyságát, hogy eredményt tudjunk elérni.

Vargancsik elvtárs: Hajdu elvtárs nem beszél az egész szerkesztőség nevében. A többi szerkesztők is szóljanak hozzá, hogy készülnek november 7-re. Vagy ha van más problémájuk felvetni való? Ami foglalkoztatja az elvtársakat.

Balázs [Lajos]: Mióta megtudtam mi az ülés napirendi pontja, gondolkodtam, mit tehetünk mi, munkatársak, a november 7. megünneplésére, de konkrétan nem tettünk semmit. Két ténytet meg kell említeni, hogy a hazai könyvkiadó nem foglalkozik a szovjet irodalom megjelentetésével. Tervbe vettük jövő évre /Az Októberi Szocialista Forradalom 40 éves évfordulójára/ verses antológiát kiadni, olyan költeményekkel, amelyek az Októberi Szocialista Forradalom jelentőségét méltatják. Közvetlen[ül] ami a november 7-ből reánk tartozó munkát érinti, nem tudatosan ez lesz a legtermékenyebb időszakunk a könyvkiadás területén, mert most jelennek meg a legértékesebb könyveink. Az elvtársak tanácsát kérem a továbbiakban, mit tehetnénk a mai sajátos körülményeink között irodalmi vonalon. Hajdu Győző elvtárs említette, hogy az *Igaz Szó* szerkesztősége az utóbbi időben komoly erőfeszítést tett, hogy a Szovjetunióban lezajló esztétikai vitákat népszerűsítse. Tényleg jelentek meg ilyen cikkek. Megnyugtató, hogy ez a tevékenység fokozódik. Közvetlenül járulhatnánk hozzá a magunk körében, hogy valamit csináljunk november 7-e jegyében. Itt az Írószövetségre hárul komoly feladat. Felületesen ismerjük a Szovjetunióbeli vitákat. A román folyóiratokban vannak cikkek. Gondolkozzunk rajta, hogy az Írószövetség gyűlés keretében rendezzen ilyen vitákat és november 7-e előtt még meg lehet rendezni. Beszámol valaki a legfőbb problémákról, amelyet a Szovjetunióban vitatnak. Ez hozzá segítene minket, hogy megismerjük ezeket a problémákat. Ez a terv, amennyiben egyet értenek vele, nagy mértékben hozzájárulna, hogy megismertesse a Szovjet-Unióban (sic) folyó irodalmi vitákat és megerősítse bennünk is és mélyebbé tegye a szovjet

⁸ A kihagyott részben Hajdu Zoltán az SZKP XX. Kongresszusa utáni közhangulatról beszél.

irodalom és szovjet nép iránti szeretetet. Ez egyik módja annak, hogy valóban méltón készüljünk november 7-re.

Oláh Tibor: Helytelennek tartom ezt a gyűlést, hogy összehívták, mert váratlanul érint a gyűlés tárgysorozata. Kívánatos megszervezés úgy, hogy tudjuk miről lesz szó, akkor egész biztos, hogy felkészülnek az emberek és ötletekkel, problémákkal jönnek és akkor eredményesebb lett volna ez a gyűlés. Ha arról beszélünk, hogyan készülünk november 7-re, nem október 24-re kell összehívni a gyűlést, mert az *Igaz Szó* novemberi száma már nyomdában van. Van benne egy Ozerov cikk, amely a szocialista realizmusról szól, de ha tényleg tenni akarunk valamit, az *Igaz Szó* rég lekéste volna. Ez a gyűlés hiányos, mert a *Vörös Zászló*⁹ szerkesztőség kulturális rovatát kellett volna meghívni. Én arra gondoltam, hogy a következő irodalmi oldalban szovjet könyvről írjunk könyvszemlét. [...] ¹⁰

Hajdu Zoltán: Egyetértek Oláh Tiborral, hogy lehetetlen összehívni gyűlést, amelynek napirendi pontjáról nem tájékoztatnak. Kérjük, többet ilyesmi ne forduljon elő, megsérti a demokráciát, amelyre egyre inkább szükségünk van. Nem értek egyet Oláh T. indoklásával, hogy azért nem lehet erről beszélni annak ellenére, hogy most hívnak be, mégis vannak mondani valóim mert foglalkoztat ez a kérdés. Nem igaz, hogy nem égető problémák a Szovjetunióval kapcsolatos dolgok. Szomorú, hogy a mi írói közvéleményünkben csak akkor kerül szó róla, amikor Budapesten szólnak a fegyverek. Én ARLUS vonalon aktíválok, és meg kell mondjam, hogy komoly szovjetellenes hangulat alakul ki, nem helyes hogy ne verjük vissza. Sajnos nem vehettem részt, amikor az ARLUS ügyét tárgyalták. Lanyhaság van, amellyel az ARLUS-t kezelik. Most derül ki, hogy semmiféle különösebb készülődés nem történt a november 7-e megünneplésére irodalmi téren amely pártpropagandában egyik alapvető kérdés kell legyen. Élnek itt is szovjetellenes hangok. Mindnyájan kommunistáknak valljuk magunkat. Saját magam is bűnösnek tartom magamat, hogy ezekben a hónapokban állást kellett volna foglalni, hogy a tömegekben lévő bizonytalanságot felszámoljuk. Nem foglaltunk állást a tömegek politikai nevelésében. Bár a XX. Kongresszus felveti a kérdést, nem változtattunk a Szovjetuniót népszerűsítő propagandánkon. Sikereit a megszokott sémán belül népszerűsítjük. Kirakjuk a jelszavakat, fotomontázsokat. A plakátokat félrerakjuk. Ez a dolog egy része, de vajon egyáltalán foglalkoztatott ez a kérdés valakit a Magyar Autonóm Tartományban úgy, ahogy kellett volna? Hiszen erőszakkal kellett a szovjet-román barátsági hónap megnyitójára vinni 200 embert. Nem figyelmeztetett ez sem minket, hogy az a propaganda munka nem folyhat így tovább. Mikor szóba került, hogy Marosvásárhelyen művészi műsort adjunk a barátsági hónapban, nem akadt olyan komoly művész, amely részt vett volna ebben a műsorban, hogy olyan műsor legyen, amely vonzani tud. Ez nem

9 Az 1952–1989 között megjelenő marosvásárhelyi napilap, 1952–1960 között az RMP Magyar Autonóm Tartományi Vezetőség és a Tartományi Néptanács lapja.

10 A kihagyott részben Oláh Tibor a román és a szovjet irodalom kapcsolatáról beszél, majd Gálfalvi Zsolt az *Igaz Szó*-ban leközölt szovjet irodalmi műveket említi.

mehet így tovább. Ezért érzem bűnösnek magamat és az *Igaz Szó* egész aktíváját, hogy nem gondolkoztunk arról, hogy visszaverjük a Szovjetunióval szemben kifejtett aktív ellenpropagandát. [...] ¹¹

Vargancsik elvtárs: Ha vannak más problémáik, azt is felvethetik a mai megbeszélésen.

Molter Károly: Ószinte, belső, séma-mentes véleményt mondhatunk, megmondani mit köszönhetünk a szovjet irodalomnak.

Vargancsik elvtárs: Egyetértünk.

Antalffy [Endre]: A szovjet művészetnek a propagandáját nem lehet felvetni. Egy szép kép megmagyarázása, belső ereje megrázza az embereket, amelyek nem irodalomból ismerik a szovjet propagandát. Hajdu Győző előadásához hozzászólva, az *Igaz Szó* szerkesztőségében van olyan ember, akinek mindennapi olvasmánya a szovjet irodalom, hogy ebből a legkellőbbet a szerkesztőség választhassa ki, ne legyen amatőrökre ráutalva, hanem mindenik cikk a szerkesztőség akaratából történjen. Óriási hatása volt Ilya Ehrenburg cikkének megrázott olyan embereket is, amelyik nem olvasott. Ahogy védelmébe veszi India művészetét olyan döbbenetes szép volt, hogy szerencsésebb cikke az *Igaz Szó*-nak nem volt. Tehát ha a szerkesztőségből indul ki az irányítás, sokkal nagyobb eredményeket érhetünk el, mintha műkedvelők cikkéből ismernénk meg. Nem láttam soha egy hivatkozást a francia irodalomból a szovjet irodalomról.

Sütő András: Elvtársak, azt hiszem eltérhetünk az eredetileg felvetett napi-rendi ponttól, hogy kiszélesítsük a kérdést, tekintettel arra, hogy nem azon múlik a kérdés megoldása, hogy xy milyen cikket fog írni november 7-re. A Szovjetunióhoz való viszonyunk és a tömegeknek a Szovjetunió iránt érzett barátsága olyan kérdés, amelyet gyakrabban kell megkérdezni, – nem lehet elintézni több írással. Így nem lehet megoldani a kérdést. Lírával a nyelvezeten nem lehet segíteni. A líra, tehát a költészet és irodalom eszköz lehet, és az íróknak döntő feladatunk van. Nézzük meg, hogy az egész életünkben hol van mai állapotunk gyökere. Az igen aggasztó közömbösség a tömegekben, ami a szovjet életet illeti, különösen akkor tapasztalható, amikor előadásokról és vizuális agitációról van szó. Verekedés van, amikor eljön egy kórus és balett, amely közvetlen erővel hat a lakosságra. Aggasztó azonban, hogy az ünnepi hónap megnyitásán kevesen voltak. Egyesek szervezési hibának mondják. Megette a fene a szervezést, amely odához 800 embert, de nem mert önként akarnak jönni. Nem ér semmit az a barátság, amelyet így kell összehozni, mert azt jelenti hogy légvárakra épül. Ez a szemlélet, mely igen sok funkcionáriusban eluralkodott, megnyugszik, hogy különböző csalogatással odaviszik az embereket, ez azt jelenti nekik, hogy a tömegek hangulatával nincs baj. Ehhez hozzájárult a rágalomhadjárat, amely a XX. Kongresszus után elindult a Szovjetunió ellen. Ennek vannak belső harcosai, akit le tudunk csukni, vagy vitákban megsemmisíteni, de vannak külső erői, akikkel szemben sokat nem tehetünk. A belső feladatoknak eleget kell tgyünk. De a közömbösségnek milyen

¹¹ A kihagyott részben Hajdu Zoltán az ARLUS tevékenységét bírálja.

gyökerei vannak? Elegendő-e hogy javítjuk a propagandát, többet beszélünk a Szovjetunióról? Ez nem elegendő, mert olyan légkör teremtése szükséges amelyben megmozgatjuk a talajt azok alatt, akik a Szovjetuniót rágalmazzák, vagy erőszakos módszerekhez és hazugsághoz folyamodunk. Sokat ártott a demagóg propaganda, a tömegekben olyan érzést keltett, hogy nem hiszünk mi sem benne, hogy minden a legélenjáróbb a Szovjetunióban, a technikai kérdésekben is, hogy utána a szovjet lapok korrigáljanak. A repülőgépet a franciák találták fel, de mi hagyjuk, hogy tovább éljen a mi tömegeink között az hogy orosz találta fel. Pedig elindult egy olyan korszak, amely leszámol azzal, hogy kozmopolitizmus címen megsemmisített minden becsületes nézetet, amely kívülről jött. A Szovjetunióban folyik a megújulás, szembe néznek a hibákkal. Szeretik a mi embereink a szovjet embereket. Nem csodálkozom azon, hogy a mi tömegeinkben bizonyos fokú közömbösség él, amikor a propagandában a 10 év előtti módszerekkel dolgozunk, amikor a mi beszédeinkben újszerűen, a Szovjetunió jelenlegi helyzetének megfelelően művészi eszközzel próbálunk meggyőzni, más az eredmény mintha 18 oldalas rossz téziseket olvasnak fel, ahelyett hogy ezeket előadó művésszel szolgáltatassák a népnek, hogy lekössék a népet. Évről-évre ugyanazokat a tételeket olvassák fel. Augusztus 23-án ugyanazt, mint november 7-én. Egyszerűen ki lehet másolni az idej beszédet a tavalyiból. A propaganda legyen friss, nem unalmas locsogás. Megszüntetni a Szovjetunió akként való népszerűsítését, hogy kötelezik az alapszervezeti titkárt, hogy másoljon le vezércikket a faliújságra. Ez a gyakorlat a mi alapszervezeteinkben, amely az embereken nem segítik elő a lelki mélyén létező szeretet. Nem akad az országban becsületes ember, aki nem tudja, mit jelent a Szovjetunió léte részünkre. De tudják, hogy nem jó erőszakosan kényszeríteni. A feleségem lótfut, mert összeül néhány ember az alapszervezeti irodában, hogy háziasszonyok ragasszák ki csirizzel az utcai újságokra a szovjet lapokból kivágott képeket.

Számoljuk fel, hogy a szovjet sajtó terjesztése címen, ellenséget szerezzenek. Milyen segítése a szovjet-román barátságunk hogy előírják, hogy egy harmada a szovjet lapoknak legyen megrendelve orosz és német nyelven. A könyvtárakban mutatják, a felgyűlt és soha el nem olvasható újságokat. Mit szólnának a szovjet munkások ehhez, hogy csak azért pocsékolnak, hogy a mi felső főnökünk bebizonyítsa, milyen híve a Szovjetunióknak. Udvarhely tele van orosz könyvvel és 3 ember tud ott oroszul. Mire való ez az orosznyelvű lapinvázió? Sáromberkén például 16 szovjet lap jár és 3 *Igaz Szó*. Kalandorok módjára dolgoztak az előfizetőügynökök: kötelezték a parasztot, hogy előfizessen. Nem látom a szigorú elszántságot, hogy lecsapjunk erre, hogy a túlbuzgókat felelősségre vonjuk. Úgy néz ki, hogy nagyon jó elvtársak ezek nagyobb barátai a Szovjetunióknak szemben a kultúrfelelőssel, amelynek nem tetszik ez. Ezt a légkört meg kell tisztítani. Ezzel a szolgálattelkiséggel sokat ártottunk. A szolgálattelkiség abban is [meg]nyilvánult, hogy bizonyos lapokat lemásoltak. A román burzsoázia felhasználta a közönséges másolást. Tehát a szovjet propagandában harcolni kell ezek ellen a módszerek

ellen. Nem elég erősíteni a propagandát, hanem felszámolni a régi módszereket. Akik nem néznek szembe a valósággal, úgy képzelik, hogy minden rendben... Ezzel a magatartással nem segíthetjük elő úgy a barátság megerősítését, amennyiben szükség van rá. Sokan jártak kint a Szovjetunióban szeretném látni, akik kint voltak, de mit hoztak haza a tarsolyukban tanügyi vagy mezőgazdasági téren. Mit ér, ha kiküldjük őket, és ha hazajön és nem tud egy beszámolót megírni. Mire való az állam pénzét olyan emberek kiküldésére pazarolni, akik nem tudnak többet elérni mint azt, hogy ők maguk barátai a Szovjetuniónak. Hiszen ez nem [képes], ha hazajön, elhintse a tömegekben, amit látott. Eleven szemű embereket kell kiküldeni. Tessék kiküldeni a Magyar Autonóm Tartomány íróit a Szovjetunióba, mert ha hazajönnek szép dolgokat fognak látni. Nem fognak kétségbeesni, ha nincs angol WC, – ismerjük a cári körülményeket és a mostanit, – nem fognak fanyalogni. Van egy bizalmatlanság, tartózkodás, hogy nem válogatjuk meg az embereket, akiket kiküldünk. Sok hasznavehetetlen ember jár a delegációkban. Hosszú ideig a Szovjetunióba a legbutább embereket küldték ki az újságírók közül Bukarestből. A vásárhelyi írók nincsenek sehol és az újságírók sem. Ha olyan nemzetiségi politikánk van a sajtóban, akkor a *Vörös Zászló*-tól rég kiküldtünk volna hogy megnézzék, hogy élnek a nemzetiségek a Szovjetunióban. Vagy egy író, hogy írja meg a véleményét. Nem elég, ahogy a központi lapoktól mennek, mert a tartománynak sajátos kérdései is vannak. Nem használ az a titkolózás, amelyet egyes sajtófőnökök mai politikánkban meghonosítanak.

A Szovjetunióban történő társadalmi alakulások serkentőleg hatnak, akkor mutassuk meg az íróknak mi történik ott. Számoljuk fel, hogy miszerint azt, amit a Szovjetunióban megírnak és nem szabad leközoelni. Most már a Szovjetunióval szemben is titkolózunk. Hát lehet így munkának indulni, ha érezzük azt, hogy nem tudom kinek nem tetszik az, ami a Szovjetunióban történik. A *Pravda* rengeteg bátor kérdést vet fel. Magas funkcionáriusok gyermekei bűnös útra tértek, pedig külön iskolába jártak. Kialakult az a tudat, hogy a Szovjetunióról csak azt [szabad] megírni, ami jó. Ez többet pusztít, mint amit használ. A legteljesebb nyíltsággal beszélni a Szovjetunió életéről, mert van ott sok szép, és nem szükséges eltagadni, megmutatni azt is kell, amiről azt hisszük, hogy megijednek. Nem a Szovjetunió kényszerített, hogy az iskolában hibás módszerek vannak. A mi Közoktatásügyi Minisztériumunktól elmegy egy kiküldött a Szovjetunióba megnézni, hogy milyen volt az iskoláztatás a NEP korszakban. Hát hogy lehet ilyen embereket kiküldeni oda! Használ, ha kiküldünk olyanokat, akik szolgai módon másolni akarnak? Beszéli az egész ország, – lehet nem igaz. Az egyetemen a norma rendszer bevetése gyilkosa a tudománynak. Semmit sem kényszerítenek ránk a szovjetek, hanem voltak és vannak olyan funkcionáriusaink, és igazgatóink, akik azzal akarják a Szovjetunióval szembeni barátságot mutatni, hogy a sajátos viszonyoknak nem megfelelő módszert alkalmaznak. Még mindig sokan vannak, ha most már nem beszélnek is. Sokat ártott a barátságnak, hogy

a nemzetiségi kérdésben, anélkül hogy tudomásul vettük volna az itteni nemzetiség sajátos állapotát, a politikai munkában, gyűléseken egy kalap alá vettek. Nem lehet mereven, dogmatikusan, a romániai nemzetiségnek útját azonosítani valamelyik szibériai kis nép állapotával, és például felhozni azt, hogy nincs a tadzsikoknak sem ilyen nyelvű folyóiratuk. Mire alapozódott az a kérdés, hogy az a nemzetiség kialakított magának olyan kultúrintézményeket, amilyenek nem voltak. Azt mondják itt is, hogy adtak kultúr színvonalat és felemelték a kisebbséget a többségi nemzet színvonalára. Ez a szellem még létezik, ez a sajátosság figyelembe nem vétele még létezik. A magyar nacionalizmusnak tápot adtak és az "amerika hangja" megköszönheti a minisztériumi igazgatóknak, amikor nemzetiségi vonalon ilyen disznóságot végrehajtottak, hogy a mezőgazdasági főiskola csak az állam nyelvén lehet, mert a Szovjetunióban is a technikai nyelv az állam nyelve. Vannak a népi-demokráciának ellenségei, akik a Szovjetunióra hivatkoznak, akik bizonyos intézkedéseket hoznak. [...]¹²

Papp Ferenc: A világon két olyan eszméről beszélhetünk, amely felé az emberek világszerte tájékozódnak. Az egyik központ Moszkvában, a másik Amerikában van. Valamelyik nagy eszméhez vonzódnunk kell. Természetes, ha az egyikről elfordulnak, másikkhoz kerülnek automatikusan közelebb. Egy számban elég kicsi nemzeti csoport, mint mi magyarok vagyunk Erdélyben, ezen a két alapeszmén kívül egy ilyen csoport keres egy tájékozódási formát, amely lelki alkatához, a jóról alkotott elképzeléséhez közelebb áll. Itt a két eszme elválasztása nem lehet egészen gépies tekintettel arra, mint Hajdu Zoltán említette, vannak törekvések, amelyek a leninizmust deformálják, mások amelyek kapitalista törekvések de szocialista köntösben vannak. Ezeket felismerni azonnal nem lehet, nem lehet felismerni az imperializmus kellemetlen szagát. Amikor a XX. Kongresszus után szélesre kibontakozott az állami és társadalmi élet minden területén demokratizálásért folyó harc, az egész – érdekes jelszavak jegyében folyik egyes országokban, Magyarországon és az erdélyi magyar értelmiségiekénél: a teljes demokrácia igen helyes követelése, nyilván a leninizmus demokratikus oldalát domborítva ki mindenek előtt, elhallgatva a leninizmus egy másik oldalát, olyant amely egyformán demokráciát mindenki részére nem ismert: a proletár demokrácia ugyanakkor a diktatúra a proletárokkal szemben álló [minden]nemű törekvés ellen, erről vajmi keveset hallunk az utóbbi időben, különösen nem halljuk a harsány következtésekben, amelyben az írok Budapesten a párttal szemben kiállnak és nem hallottuk Kolozsváron sem, a gyűlésen amikor a Párt és a Kormány vezetőivel komoly kérdéseket vetettek fel. Csatlakozom Sütő kijelentéséhez, de ne felejtsük el, hogy a népi demokráciának vannak ellenségei is, ne felejtsük el, amikor a demokratizmus kiszélesítéséért harcolunk, és amikor a sajátos utat keressük, ezek lehetnek sokfélék és nemzeti jellegűek, de lényege a proletáriátus diktatúrája kell legyen minden ellenforradalmi törekvéssel szemben. Ezt a szempontot kell

12 A kihagyott részben Sütő András a Szovjetunióhoz való barátság és a demokratizálás összekapcsolását szorgalmazza.

szem előtt tartsa minden író aki politizál, párttag vagy nem párttag, és párton kívül a szocializmus ügyét akarja szolgálni az országban. Egyetlen pillanatig se felejtsük meg erről, bár az osztályharc nem éleződik, és az ellenség nem szaporodik, de ellentörekvések léteznek, talán nem mindig ellenségesek, de ellenük kell vinni a harcot, értem ez alatt az ideológiai harcot is.

Visszaérek oda, hogy mi erdélyi magyarok eszmei tájékozódottságunk tekintetében Moszkva felé fordultunk, különösen a kommunista írók. A szovjet-román barátság hónapjában felvetődött az a kérdés: mit teszünk ennek az ünnepnek a köszöntésére. Sértette a fületem a megfogalmazás, mert többről van szó. Ha semmit sem teszünk, nem köszöntöttük méltón az ünnepet, számunkra létkérdése a Szovjetunióval való barátság, ez az alapja annak, amely amikor a Szovjetunió felé fordított és teljes mértékben egyek voltunk a román néppel is akikkel a törekvéseink teljesen azonosak.

Elhangzottak észrevételek, bajok vannak azon a téren, hogy gyengül a Szovjetunió felé való tájékozódás, a tömegben passzivitás van, az írókról: hol egyik eszmei pozíciója gyengül, erősödik a másik. Az íróknál [a] csökkenés nagyon észrevehető, ez nem is véletlen, szorosán összefügg egy másik tájékozódási góc jelentkezésével, amely egészében nem nevezhető a szocializmus eszméinek szembeállításával, de kisugárzásával sok esetben szembenáll, amit nem mindenki lát világosan. Erősödött a mi körünkben a Budapest felé való eszmei tájékozódás, nevezetesen a Petőfi körből való eszmei befolyás, amely a valóban a nép érdekeiért folytatott harcot a párt tekintélyének szétzúzásával kötötte össze – a súlyos hibák bírálatát a tömeghangulat fellazításával, a párt tekintélyének szétbontásával kötötte össze, elvágta a hibák kijavításának útját, mint inkább elősegítette volna. Nem törődött azzal, hogy a törekvését nem tudta elhatárolni a kommunista mozgalomtól és attól, hogy a társadalomban az ellenforradalmi söpredék hozzácsapódik ehhez a mozgalomhoz. Eltúrték, hogy [a] mocskok melléjük tapadjon és ennek eredményét megláttuk. Ez a befolyás nem irodalompolitikai síkon van, hanem a nemzeti kérdés hazánkban való folyamatának megítélésében is. [...]¹³

Hajdu Győző: Különválasztom az első hozzászólásomat. Abból indulok ki, hogy roppant fájdalmas az alkalom, amihez az ember néhány mondatát fűzni akarja itt. Lehetne úgy is beszélni, hogy szubjektív kielégítő az alkalom, mert az emberek figyelmeztetése, az események itt vannak, folyik a vér Pesten, statárium van, nem vonták vissza. Menekül a süllyedő hajóról a póc. Miért exponálok ezt az eseményt, mert bár a felszólalások nem tértek ki rá, mindnyájunk érzelmi világában benne van, mindenkinek roppant fáj. Nagyon őszintén azt szeretném elmondani, ami bennem napok óta és 5 óra óta, mióta a rádió mellett vagyunk örökérvényűen kialakult magamban: ha valaki párttag és kommunista, akkor elsődlegesen, ha pártonkívüli, akkor másodlagosan de lelkiismerete előtt elsődlegesen meg kell választani a módszereket, amelyeket mi leninista harci módszereknek mondunk,

¹³ A kihagyott részben Papp Ferenc az értelmiség politikai szerepvállalásának szükségességéről beszél.

és amelyek nem az ellenforradalom harci eszközei. Örömmel csatlakozom Sütő Andráshoz, hogy amikor a saját és a párt súlyos hibáiról beszélünk, szubjektív és objektív /Sztalin korszakot értem¹⁴/, ne feledjük el, hogy nem csak itt és a népi demokráciában vannak ellenségei, hanem a határon túl élezik a fegyvert, nagyon sokan a nyugat-német fegyverektől várják a megoldást.

A mai megbeszélésnek legkényesebb része az lenne, ha nagyon őszintén, nem szektáns módon, de igen komolyan elgondolkoznánk, hogy azok a harci módszerek, amelyeket mi erdélyi magyarok a XX. Kongresszus után használunk, hogyan segítik ezt a harcot, amelyet őszintén, nyíltan akarunk segíteni. Nagyon lényeges dolognak tartom azt, amit a leninizmusból tanultam és a XX. Kongresszus után láttam, és amit a leglényegesebben a kolozsvári és a Magyarországi vitákban és itteni események után látok. Értetlen – még pedig, amit egyik cikkemben a Kongresszus előtt megírtam – nem elég analitikusan és nem is elég őszintén, a kétfrontos harc problémáját. Most nem meddő területen akarom fel vetni, csupán Sütőt kiegészítve szeretném a kétfrontos harcot vázolni és ebben a mi állásfoglalásunkat. Összejövetelünk lényege a Szovjetunióhoz való viszonyunk, a szocializmus ügye, a Sz.U.K.P. tevékenysége, lehet hogy dogmatikus, szektáns vagyok, vagy elvesztettem a politikai tájékozódásomat, de az a szent meggyőződésem, hogy a forradalom városa ma is Moszkva, tegnap is az volt és nem tudok más fővárost megjelölni úgy mint a leninizmus forradalmának a fővárosát. Ebben a kérdésben sokan egyetértünk. Amikor a Szovjetunióhoz való viszonyunkat a propaganda tükrében tárgyaljuk, sokkal körültekintőbben kell eljárni. Könnyű a bűnlajstromot elkészíteni, különösen nekünk, akik szerves részei voltunk, részben szenvedélyes meggyőződésből /ezzel nem menteni akarom magam/, részben pedig olyan emberek, akik a párttal szemben állunk és tiltakoztunk. Mind a két kategóriát igaznak érzem magamra.

A kétfrontos harcot hangsúlyozom, mert akkor, amikor a Szovjetunióval való barátság elmélyítése érdekében a hibákat felsoroljuk, amelyről nagyon jól tudunk, fáj és annyit hallottunk róla, – nem harcnak tűnik ez. De amikor beszélünk erről, úgy érzem, hogy – kommunista öntudatunk előtt úgy érzem – hogy most, amikor céltalanul folyik a magyar munkás vére Pesten, nézzük milyen módon viszonyulunk ehhez a hibához. Kiknek a malmára hajtjuk a vizet? A Pesti Rádió kommentárja forradalmi kommentár számomra, de sajnos csak egy ilyet hallottam, de kielégített, mert éreztem hogy a Párt bölcsessége: a magyar munkásmozgalom ereje: nemes becsületes, szép dologért indult harcba az értelmiségi ifjúság, a leninizmus ügyében indult harcba és mi lett egy éjszaka ezekből? Hová züllött egyetlen éjszaka? Oda, hogy a "Talpra magyar" ritmusára rabolnak és fosztogatnak, hogy a magyar munkásosztály szívére köpnek. Kik a haza fiak? Kik voltak a magyar munkásosztály becsületes emberei, akik meggondolták, hogy a harci módszert, hogy alkalmazzák, vagy hagyták, hogy egy szép felemelő törekvéshez a fasiszta szándékok odacsapódjanak? Ezek a hazafiak, akik kimentek a magyar és

14 Az eredeti közlésben.

szovjet katonák ellen, és akik fosztogatnak. Ha ezzel egyetértünk, akkor azzal is, hogy becsületes szép forradalmi út útján elindult mozgalom, amelyre fasiszták kaptak fel. A mi felhevült budapesti írókollégáink, Lukács György és mások harci módszerei helyesek. Az öntudatlan tömeget ne a párt ellen hangoljuk, hanem harcoljunk a Magyar Kommunista Párt rágalmazói ellen. Ennek a csoportnak nyilatkozata számomra példamutató. A másik csoport becsületességében és jószándékában nem kételkedem, de nem választotta meg a harci módszert, amelyet a kor diktált. Látszatra kommunisták voltak és a magyar nemzet ügyét szolgálták, valójában a gyakorlati eredmény: folyik a vér és szólnak a puskák. És a másik csoport, akik nyíltan, nagyon „bátran” hangsúlyozzák, hogy a nyugatnémet szuronyok teremtik meg a nemzeti szuverenitást. Kisebb csoport a magyar értelmiségből és ifjúságból is ezek között volt. Oda sodródott egy olyan mozgalomhoz, hogy ha nincs mögöttük a Szovjetunió és Kína, katasztrófába sodorja a magyar nemzetet.

Aggasztónak találok a jelenséget a mi viszonyainkban is, a romániai magyar értelmiségiek körében is. Legyen vége annak, hogy egyes a szovjet könyvekhez fűződő magatartásunk a pártosság normája legyen, de ne legyen vége, hogy a pártosság normája ezekben a súlyos órákban a Szovjetunió Kommunista Pártjához való viszonyunk lesz, és mindent el kell követnünk, hogy ez a norma testet öltjön. Aláírom és elismerem, és harcolok azon hibák kiküszöböléséért, amelyeket Sütő elvtárs a lajstromra tett. A példánkat illetések fórumok előtt elmondottam és írásba adtam. De amikor ezt a bűnlajstromot ilyen szenvedéllyel készítjük és leninista hűséggel készítjük, akkor készítsük el a másik oldali lajstromot is, amelyre Sütő András célzott: hogy mit kell tenni és a bűnlajstrom elkészítésében a kommunisták milyen harci módszereket kell alkalmazzanak. Papp elvtárs a Veres, Szabó és Illyéssel lezajlott beszélgetésre célzott: száradjon mindenki lelkiismeretén, aki adta ezt az információt. Rágalmaztak és azt mondták, hogy Kolozsváron, Marosvásárhelyen és a bukaresti értelmiségiek között a magyar írok szemben a Központi Vezetőséggel és szemben a népi-demokráciával, „sikerre vitték a magyar nemzet ügyét”. Ez az általános hangulat jön Magyarországról. Találkoztak a Bolyai Egyetemen olyan állítással, hogy egyes magyar írók nemzetárulók és ők pedig szemben a Központi Vezetőséggel sikerre vitték a magyar nemzeti ügyét.

A [marosvásárhelyi] Művészeti Iskolában feltették azt a kérdést, miért van az, hogy a Párt romanizál, és miért van hogy ez ellen kellett kivívni a magyar íróknak a győzelmet. A kolozsvári gyűlés hozzájárult nagy mértékben a kérdések megoldásához. Bizonyos sérelmekről az írók informálták a Pártot. De akik részt vettek a küzdelemben és tudják, hogy a Központi Vezetőség júliustól kezdve milyen javaslatokkal dolgozik, és hallhatták az írók, a Politbüro¹⁵ a leglényegesebb sérelemre határozatot hozott. Tehát informáltuk a Pártot a hibáinkról, amelyeknek egy részét orvosolták a mi informálásunk előtt. Így tehát ne úgy informáljunk másokat, hogy az írók vagy győzelemre vitték a magyarság ügyét, szemben a

¹⁵ Vagyis a Politikai Bizottság.

Párttal *mint nemzeti hősök*.¹⁶ [...] ¹⁷ Nem lehet megbocsátani az írók magatartását, akik ilyen nehéz helyzetben illetékes fórumok bizonytalanság[a] következtében, hangulatot keltenek, hibalajstromokat csinálnak, amíg észreveszik. Én ezt a harci módszert a pesti katasztrófa tükrében, ellenforradalmi taktikának tartom. Mert a tapasztalat arról győzött meg, hogy kétfrontos harcot nem lehet úgy csinálni, hogy mondunk véleményt a bűnökről és nem teszünk meg mindent, hogy a párton belül a demokratikus centralizmus érvényesüljön.

Aki őszintén levonja a tanulságot, el kell gondolkozzon, milyen módszert kell alkalmazni, hogy kövessünk el mindent, hogy addig, amíg az illetékes szervek nem értik meg a kor szellemét, ne folytassunk olyan harci módszerrel harcot, amely odavezet, mint Magyarországon. Mert aki a Párt ellenére, vagy a hivatalos szervek ellenére a közvéleményben hangulatot kelt, nem hajtja a vizet a forradalom ügyére, hanem röhögni fog a burzsoázia, és vér folyhat ebben az országban, amely a romániai magyarság vénájából fog folyni. A 15 millió románságnak több gazembere van, mint a másfélmilliós magyarságnak. Nagyon megfontolandó, hogy a harcot hogy értelmezzük.

Akkor, amikor a Szovjetunió barátságáról beszélünk, kérem, hogy amíg párttagok vagyunk, ebben a nem egyszerű tragikus szakaszban, az a pártos állásfoglalás áll előttünk, hogy a pártban nagyon őszintén beszéljünk, de nézzük meg, hogy az öntudatlan tömegek előtt mit mondunk. Egyetértek Papp elvtárssal, hogy a párton belüli demokratikus centralizmus eszközeivel éljünk a bűnlajstromok elleni irányban. Határozottan álljunk oda és mondjuk meg a magunk pozitív véleményét a Szovjetunióról, és hévvel mondunk véleményt a hibáinkról. Lehet, hogy szubjektivista vagyok, vagy nyomás alatt állok, de meggyőződtem, mi fog történni. Mondtam mikor Pesten voltam, hogy ha így haladnak, akkor Poznan lesz, mondtam, hogy ne ünnepeljék Nagyt és ne tartsanak Rajkról külön beszédeket. Nálunk a kétfrontos harc arányára vigyázni egyet jelent a párt szent ügyére vigyázni.

Sütő András: Nem értünk mindnyájan egyet Hajdu Győző elvtárssal. Teljes tisztelettel hallgattam a magyarországi eseményekkel kapcsolatos fejtegetését, amely a személyes véleménye. Én megvárom a Pártbizottság értékelését az eseményekről. Véleményem, hogy komolyan fogja kianalizálni¹⁸ és ebben marxista értékelés lesz, tekintetbe véve a magyar történelem utóbbi esztendőit és sajátos eseményét, amelyet nem tudtam még értékelni, azért nem csatlakozom Hajdu tanulmányához, amely kifejtette az események indító okait. Ezzel szemben megmondom a véleményemet a PB értékelés után, és ha szükséges, revidiálni¹⁹ fogom a nézeteimet. Gondolom, hogy nem gúnyosan használta a szót Hajdu elvtárs, amikor bűnlajstromról beszélt. Nem bűnlajstromot készítettem, hanem hibákat felsoroltam, amelyeket fel kell számolni. A Szovjetunióval szembeni lelkesedésem-

16 Kézzel írt szavak.

17 A kihagyott részben Hajdu Győző az ARLUS munkáját bírálja.

18 Értsd: kielemezni

19 Értsd: felülvizsgálni

ről, amelyet mélyen érzek 12 esztendő munka után, nem szeretek lírikus előadást tartani. Ami a kolozsvári kérdést illeti, nem egészséges, hogy ilyen vitába belemásszunk, azért nem, mert bonyolultabb a kérdés, mint milyennek látszik. Ki kellene fejtenem az álláspontomat határozottan. A Párttal szemben, csak le akarom szögezni, hogy itt Vásárhelyen, az írók, akik résztvettek, nem hangsúlyozták, hogy a romániai magyar írók szemben a Központi Vezetőséggel kivívták a magyar nemzet jogait, hanem szemben bizonyos személyekkel. Nem a Központi Vezetőségről van szó, hanem azokról, akiknek ellen-nyomásával szemben kellett a Pártot őszintén tájékoztatni. Nem érezték a vásárhelyiek magukat nemzeti bűnösöknek. Gondolom nem is úgy értette Hajdu elvtárs, hogy az én személy szerint mondtam vagy valaki más.

Hajdu Győző: A közhangulatra céloztak.

Sütő [András]: A közhangulat valóban így reagált. Ezt elkerülhettük volna, ha az illetékes pártszervek a közhangulatot hamarabb észreveszik. Az úgynevezett romanizálás hangulata két éve tart. Pontosán ennyi idő óta küzdenek a kolozsvári írók ez ellen. Amikor mi kommunisták adunk lehetőséget erre a közhangulatra, vonjuk le a tapasztalatot, hogy operatívan és erélyesen intézkedjünk.

Gálfalvi Zsolt: Papp Ferenc és Hajdu Győző gyakran hangoztatták a módszerek kérdését, hogy csak lenini módszerrel lehet a célkitűzést megvalósítani. Rajkot is helyes jelszavakkal gyilkolták meg. Szó került milyen veszélyek származhatnak ebből. Összekeverjük a liberalizmussal, a demokratikus-centralizmussal való harcot. Ezzel a harc gyengülhet, és nem lesznek meg az eredményei. Meg vagyok győződve, hogy a magyarországi eseményekért nem a magyar írókat kell felelőségre vonni, hanem azt a politikát, amely a munkások között elégedetlenséget szül. Meglepetéssel hallottam Papp Ferentől, hogy a rádióban úgy szolt, hogy jóindulatú mozgalom volt, hát ez hiba? Nem akárki, hanem Nagy Imre mondta, nem helyezkedhet tehát arra az álláspontra, hogy egy testvérpárt vezetőjét gyanúsítgatja.

Papp Ferenc: Csak a saját pártunk vezetőjét lehet?

Gálfalvi [Zsolt]: Poznannal kapcsolatban: hallottam Gomulka elvtárs beszédét, aki mondta, hogy helytelen volt az az állítás, hogy főszerep a diverzionistáké volt, hanem a helyi hibák voltak az okai. Ezzel egy pillanatig sem akarom kétségbe vonni azt, hogy a legnagyobb éberséget kell tanúsítani az osztályellenséggel szemben, de ne gyanúsítsuk azokat, akik bátran bírálják, azzal hogy Poznanhoz akarjuk vezetni az országot. A magyar írók többsége nem ellenforradalmár. A kolozsvári gyűlés pártgyűlés volt, ahol nem a pártnak mentek neki az emberek, hanem a pártnak a XX. Kongresszus szellemében folyó munkája részének.²⁰ A hibák ismétlését én is unom, de senki sem fogja ismételni azt a hibát, amit kijavítottak. A lajstromot úgy felfogni, hogy ez végső fokon ellenforradalomra vezet, ez hibás álláspont. Ha meggyőznek hogy nem hiba, nem fogok róla beszélni.

²⁰ Utalás az 1956 szeptember végi értelmiségi gyűlésre, amelyben a romániai magyar értelmiség nagy része nyíltan bírálta az RMP nemzetiségpolitikáját és a reformok hiányát.

Minden kommunista író kötelessége, hogy a hibák kijavításáért küzdjön. A Párt alapszabályzatában benne van, hogy a hibák leküzdéséért harcolni kell. Hajdu és Sütő elvtársak mondták, hogy ha volt rossz hangulat a kolozsvári gyűlésen, a sajtópolitika a hibás. Nestor Ignat bár Kolozsváron van, de a tájékoztatás sokat késik. Visszataszító, hogy a helyes törekvéseken az ellenség akarja a pecsenyét megsütni. Nem vagyunk azon problémák színvonalán, amelyek a tömegeket foglalkoztatják. – Nem hiba a lajstromkészítés, hanem pártos harc. [...] ²¹

Vargancsik elvtárs: Egyetért az értekezlet, hogy tovább folytassuk a vitát.

/Igen/

Gálfalvi Zsolt: Felszólalásomban hallották, hogy nem mondtam, hogy helyes, hogy ártatlan vér folyik. Ezt elítélem. Az ellenforradalmi terrorcselekedetekkel szembenállok. Ha a hibákat kutatom, nem igazolom, hogy jó volt, hogy ártatlan vér folyt. Szeretném azonban, ha vitaellenfelem is a KV értékeléséből indulna ki. Az MDP decemberi határozatával ²² nem értettem egyet, de később ki is jelentették, hogy ez nem volt minden pontjában helyes. Hajdu Győző is mondta, hogy revideálni kell bizonyos nézeteket.

Sütő András: Egyetértek [azzal], hogy nem engedhetünk meg olyan módszereket, mint a tüntetés, amely az ellenségnek alkalmat nyújt ezt kihasználni. Ezt azért hangsúlyozom, hogy látni lehessen, nem mindenben vagyok ellenvéleményen.

Nagy Pál: Mindnyájan a legőszintébben kell hozzászóljunk a kérdésekhez. Úgy érzem, hogy pillanatnyilag a pesti események után, elsődleges kérdés nem kommentálni az eseményeket, hanem a Párt Határozat alapján ki fogjuk alakítani a magunk véleményét. A főfeladat megvizsgálni ezen események bekövetkezése után, amelyek azok az események, amelyek akadályozzák a XX. Kongresszus határozatainak megvalósításáért folytatott harcot. Fennállhatnak olyan veszélyek, amelyek diszkreditálhatják a harcot. Érzem ezt Papp Ferenc hozzászólásában is bizonyos mértékben. Nyilvánvaló, hogy a demokratizálási folyamat kiteljesedése nem Poznanhoz és Budapesthez vezet /az ottani eseményekhez/. Hogy az elhatárolást megteheszük, határozottan állás kell foglalni azzal a vérengzéssel szemben, amely megtörtént Budapesten. Állást kell foglalni azzal a terrorral szemben, amelynek eredményeképpen magyar vér folyt. Nem értek egyet Hajdu Győzővel, ami a harci módszereket illeti. De egyetértek azzal, a békésen induló tüntetéssel, amely a magyar munkásosztály, a magyar ifjúság jogos követeléseit tette szóvá, és egyetértek azzal az akcióval, amellyel a magyar írok a magyar nemzet létérdekeit hozták szóvá. Rossz szolgálatot tettek volna, ha elhallgatták

21 Kovács György, Papp Ferenc és Hajdu Győző felszólalásait nem közöljük.

22 Utalás az MDP PB 1955. december 1-jei határozatára „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségekről”. A határozat szövege: Izsák Lajos (szerk.): *A Magyar Dolgozó Pártja határozatai 1948–1956*. Budapest, Napvilág Kiadó, 1998, 381–386. p.

volna, mi a szívünkön feküdt. A XX. Kongresszus szellemében, amelyet mi végig akartunk harcolni, ne lehessen kijátszani a mi törekvéseinkkel szemben.

Vargancsik elvtárs: Helyesli tehát a tüntetést, mint harci módszert?

Nagy Pál: A békés tüntetés a népi-demokrácia talaján áll és folyt, helyeslem. De attól kezdve nem, amikor lehetőséget adott a vérengzésre.

Hajdu Győző: A békés tüntetés módszerét Lenin nem helyeselte, mert veszélyt jelent, hogy az ellenség csatlakozik hozzá.

Papp Ferenc: A módszerek amit a Petőfi kör használt [sic] kedvezett az ellenforradalomnak.

Tankó Árpád: A Petőfi kör írói mondták, hogy számítottak, hogy milyen következményei lesznek a tüntetésnek. Természetesen a szocialista rendszerben a békés tüntetésnek ezzel a formájával nem érthetünk egyet, mert létezik az osztályellenség egy csoportja, akit gazdaságilag megsemmisítettek, és aki felhasználja az alkalmat hogy újjáéledjen. És az ifjúságot is könnyen lehet használni bármilyen akcióban. Ez indította arra a Petőfi kört, hogy beismerje, hogy ő szervezte meg az akciót, de nem számolt a következményekkel.

Hajdu Győző: Nem olvastam a leninizmusról azt, hogy a demokratikus centralizmus eszközeit váltsák fel a békés tüntetés eszközeivel. E mellett foglalni állást, komoly politikai tájékozatlanságra vall. Én nem az okokat vizsgáltam. Hivatalosan a Párt KV mélységesen elítéli ezt a harci módszert.

Oláh Tibor: Ezek az események, amelyek Pesten történtek. Délelőtt csak fokozatosan láttuk mi van, látszik, hogy az egy katonailag előkészített terv alapján ment végbe. Másik hátulütője, és egy köznap dolgot említek: háziasszonyom kérdezte, vajon ide is át fog jönni: A feleségem találkozott egy Securitate tiszttel, aki azzal fogadta, na ugye, mennyit szidtuk Sztálint? Akár arra a következtetésre jutunk, hogy tessék békésen tüntetni és felsorakoztatni aztán a biztonsági csapatokat, akár arra a következtetésre jutni, hogy védjék a dogmatizmust vagy sztálinista álláspontot, nem követve a XX. Kongresszus szellemét, – ez mind hibás álláspontra helyezkedik. Tehát tovább kell harcolni a legnagyobb nyíltsággal a XX. Kongresszus elveinek valóraváltásáért, de az eszközöket megválogatni és előrelátni az eseményeket. –

Vargancsik István elvtárs: Megbeszélések alapján az elvtársak bíralták, hogy a Tartományi Pártbizottság nem értesítette idejében az elvtársakat a gyűlés napirendi pontjairól. Magunkévá tesszük a bírálatot. Számoltunk azzal, hogy a román-szovjet barátsági hónap beindítása idején az *Igaz Szó* szerkesztősége és az Írószövetség, valamint valamennyi szervezet megkapta az utasítást a hónap megszervezésére. A mai értekezlet összehívásához hozzájárultak a magyarországi események, ahol ellenséges elemek rombolnak, fosztogatnak, gyilkolnak, és ezek között a szovjetellenes megnyilvánulások vannak, amelyeknek visszhangja átjutott hozzánk is. Részünkre drága a Szovjetunióval való kapcsolat, tudják a dolgozóink is. Véleményünk azt volt, hogy jó lesz megvitatni miképpen járulhatunk hozzá a két nép, a Szovjetunió népei és az RNK népei közötti barátság elmélyítéséhez.

Több vélemény alakult ki a módszerekkel kapcsolatban. Vannak idejétmúlta módszereink, ami a propagandamunkát vagy az ARLUS munkát illeti. Tudomásunk szerint Pártunk vezetősége úgy ebben a kérdésben, valamint a nemzeti kérdés megoldása terén az utóbbi időben intézkedéseket tett. Ezen kívül felvetődött, hogy a Szovjetunióba olyan személyek lesznek kiküldve, akik nem tudják érvényesíteni a tapasztalatokat, és nem tudják közelebb hozni a szovjet népet a mi népünkhöz. Voltak kint egyszerű emberek, akik sok megbeszélést tartottak, nagyszerű emberek is, de voltak valóban olyanok is, akik kevésbé tudták visszaadni azt amit láttak. – Tudomására hozzuk az elvtársaknak, hogy számosabb küldöttség lesz küldve a Szovjetunióba a mi tartományunkból is, amely tanulmányozni fogja a szovjet autonóm tartomány[ok] életét, tevékenységét és az ott szerzett tapasztalatot is felhasználnjuk a mi munkánkban. Szó van arról, hogy menjenek többek között írok is, akik értékesítsék nálunk az ott szerzett tapasztalatot.

Mint említettük: fő célja a megbeszélésnek, a Szovjetunióval való viszonyunk össze volt kötve a legutóbbi eseményekkel. Véleményünk az, hogy az elvtársak vélemény-nyilvánítása [sic] segíteni fog hogy jobb módszereket alkalmazzunk. Ebben a kérdésben jelentős szerep jut íróinknak. A gyűlésen az elvtársak legnagyobb része állást foglalt, vállalták, hogy tovább fogják alkalmazni Pártunk vonalát a Szovjetunióval való barátság megerősítése érdekében. Reméljük, hogy a többi elvtársak is hozzájárulnak, hogy szorosabbá váljon ez a barátság és a legjobb módszereket fogjuk használni. Ami a magyarországi eseményeket illeti, nem vonhatunk le következtetéseket. Ezt megteszik az MDP és RMP vezetősége, és azután foglalunk állás mi is ebben a kérdésben. Ami a sérelmek elleni harci eszközt illeti, nem tartjuk alkalmasnak amit Nagy Pál elvtárs felvetett, mert egyik klasszikusunk sem szögezi le mint harci módszert a békés tüntetést. Látjuk, hogy mivé fajult. Az elvtársak véleménye is, nagy többségben az, hogy különböző sérelmek megoldására alkalmazzuk a Párt keretén belül a vitákat és ne vegyük le a kérdést napirendről – ha helyes – míg megoldást nem nyert.

Badioc elvtárs: Nem azért gyűltünk össze, hogy vitassuk a magyarországi események okait, ez nem a mi dolgunk. Egy dolog világos, minden további nélkül. Ami történt Magyarországon, nem más mint ellenforradalom, ez látszik abból is, ahogy készülnek erre. Az analízist majd megteszi az MDP, aki megtett minden intézkedést az ellenforradalom ellen, és likvidálás alatt van. A főfoglalkozás ezekben az órákban az volt, hogy hallgatták a rádiót, mert érdekelte a kérdés. Természetes dolog is, mert egy baráti országról van szó, amely építi a szociálizmust. Ezek az események tanulságok lesznek az ellenforradalmi erőknek hogy a nép keze rájuk sújt kellő időben. Az okok kutatása, miért történt ez így, az a MDP dolga és amikor meg lesz a dokumentum mi is vitába bocsátkozunk. Nem revidiálható akcióról van szó, hanem előre elkészített ellenforradalmi megmozdulásról. A Kormány és a néphatalom lesújtott azokra, akik a dolgozó nép vívmányait lábbal tiporják. – Különösebb aprólékosabb vitába nincs miért bocsátkozni. Két dolog lényeges: ellenforradalmi mesterkedésről van szó, amibe bevontak

ártatlan elemeket is. A másik, hogy szolidaritást kell vállalni azzal az intézkedéssel ami történt, hogy a Kormány, a Párt és a Nép szigorúan lesújtott erre. Aki nem adta meg magát, felszámolásuk folyamatban van, aki a nép ellen harcol, megkapja a méltó büntetést. Ha van véleményünk, mondjuk meg az illető szervezetben. A Párt és a Kormány lehetőséget ad erre. A konkluzióról a magyarországi eseményekkel kapcsolatban meg fog jelenni hivatalos közlés. De addig is szolidaritást kell vállalni a magyar nép vezetőivel és ellene lenni a banditák megmozdulásának, akik felhasználták mint eszközt ártatlan munkásokat és értelmiségieket is.

Hajdu Győző: Volt egy javaslat, hogy hívjunk össze megbeszélést a sajtómunkát illetően, ahol legyenek jelen az illetékes szervek. Mi a Tartományi Pártbizottság véleménye ezzel kapcsolatban?

Badioc elvtárs: Fel fogjuk vetni a javaslatot a Pártszervezet előtt. Történtek még egyéb javaslatok is, amelyeket meg fogunk vizsgálni és az illetékes elvtársak szakvéleményét kikérjük.

Hajdu Zoltán elvtárs: Vajon helyes volna-e az, ha az Erdélyben élő, magyar tömeg megnyugtatóására, az erdélyi írók nyilatkoznának a sajtóban azzal az állásfoglalással, hogy elítélik az ellenforradalmat?

Badioc elvtárs: Meg fogjuk tárgyalni a Pártbizottságban. Az egyéni véleményem az, hogy a javaslat nagyon jó.

Kovács György elvtárs: Javaslom – függővé téve a Bizottság határozatától – hogy bízzunk meg 3 elvtársat, aki megszövegezi a határozott kiállást az ellenforradalmi bandákkal szemben a magyar proletáriátus és pártjai mellett. – Aztán mindannyian aláírjuk.

Hajdu Zoltán: Én javaslom Gagyi, Sütő és Kovács György elvtársakat.²³

A gyűlés egyetért a javaslattal.

ANDJM, fond 1134, dos. 142/1956, 239–266. f. Géppel írt magyar nyelvű jegyzőkönyv.

23 A határozat nyomán a Magyar Autonóm Tartomány vezető magyar értelmiségi levelet küldtek a bukaresti pártvezetőséghez: *Lelkiismeretünk parancsszava. A Magyar Autonóm Tartományban élő írók és a marosvásárhelyi irodalmi intézmények dolgozóinak levele az RMP Központi Vezetőségéhez* címmel, amelyben elítélték a magyarországi „ellenforradalmat” és hűséget fogadtak a pártnak, illetve a vezetőségnek. A „hűségnyilatkozatot” Hajdu Győző és Kovács György fogalmazták, aláírták többek között: Gálfalvi Zsolt, Hajdu Győző, Hajdu Zoltán, Kovács György, Molter Károly és Sütő András írók. A nyilatkozat előtt, néhány nappal korábban is készült egy távirat, azonban ezt az *Előre* nem közölte le, mivel utólag Sütő András és Gálfalvi Zsolt kérték a napilap főszerkesztőjét, Robotos Imrét, hogy törölje nevüket az aláírók közül. A *Lelkiismeretünk parancsszava* című kiáltványt 1956. november 4-én közölte a *Vörös Zászló*, a MAT napilapja.

32.

A kolozsvári felsőoktatási intézmények vezetőivel tartott RMP Kolozs tartományi pártbizottság ülésének jegyzőkönyve

Kolozsvár, 1956. október 25.

Miron Constantinescu elvtárs rámutat, hogy ezt a rövid gyűlést a magyarországi eseményekkel kapcsolatban hívták össze. Ezzel összefüggésben felolvassom [Constantinescu beszél] a Központi Vezetőség átiratát, amely [az események] első elemzését adja, és felhívja a párttagok, az IMSZ-tagok és a szocializmusért küzdő barátaink figyelmét ezen problémák fontosságára. Ez az átirat a párttagoknak, a párt barátainak [szól], a Magyarországon történt eseményekről, a hazafias éberség megerősítésének szükségességéről, és a provokátorok elleni harcról. Minden kísérletüket kíméletlenül fel kell számolni. Ezek a nacionalista, huligán, fasiszta elemek, akiknek sikerült a fiatalság egy részét is bevonniuk tevékenységükbe, megpróbálták felvetetni a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság közötti viszonyt.²⁴ Arra törekedtek, hogy a néphatalmat megrendítsék. A túlzottan széles szabadságjogokat kihasználva, a demokrácia kezdeményezéseit a szocializmus, a béke ellen fordították. A szabadság jelszavait használták, miközben mindenféle gyilkos, bandita cselekményeket követtek el. Minderre a Nagy Imre vezette kormány megtorló intézkedésekkel reagált, és aznap [október 23.] estig Budapesten felszámolták az [ellenséges] tényezőket, és a legtöbb huligán elemet levették. Ma néhány városban található még [ellenállási] pont, de kilátástalan [helyzetben van], mert a magyar kormány és a Szovjetunió hadereje, azok a katonák, akik Magyarországon tartózkodnak, minden [ellenséges] kísérlet megakadályozásában együttműködnek. Ilyen kísérletet sem a párt, sem a magyar kormány nem engedne győzelemre, és erélyes intézkedéseket hoznak az ilyen kezdeményezések leállítására. [Az ellenséges elemek] megpróbálják a népek közötti viszonyt megzavarni. Egyes jelszavaik a román és magyar nép közötti viszonyba gázolnak. Mi a román és magyar nép közötti barátság, testvériség erősítésének álláspontján vagyunk. Mi a román és magyar nép közötti barátság és testvériség, valamint a többi nemzetiséggel való barátság megerősítését akarjuk, és nem fogjuk megengedni egyetlen román nacionalistának, vagy magyar fasisztának, hogy szétzúzza ezt a testvériséget. Minden kísérletüket visszaverjük, mert a legdrágább dolog a szocializmus építése, és a dolgozó nép felemelése. Nem szabad engedékenynek lenni az ellenséggel szemben. Szóbaállunk eltévedt barátainkkal, és megpróbáljuk meggyőzni őket, de az ellenségre kímélet nélkül lesújtunk. Meg kell védeni a dolgozó munkásosztályt, a népi demokratikus rendszert, a

²⁴ 1956. október 24-től kezdődően az RMP tudatosan terjesztette a magyar forradalom revizionista követeléseiről szóló híreket, diverziós céllal. A budapesti hallgatók pontokba szedett követeléseit Dávid Gyula, Varró Katalin és más fiatal magyar egyetemi oktatók azért írták le és fordították románra, hogy a Babeş Tudományegyetem hallgatóinak számára is világos legyen: a forradalom követelései között nem szerepel az erdélyi kérdés felvetése.

szocializmust – a nép boldogságának egyetlen útját – kell építeni. A párt és a kormány meg van győződve arról, hogy a Magyar Dolgozók Pártja és a magyar kormány meg tudja oldani Magyarország problémáit a dolgozó munkásosztály és népünk javára. Kötelességünk, hogy másnemzetiségű elvtársainkkal együtt Romániában is biztosítsuk rendszerünk megerősítését, a népi demokratikus állam megszilárdítását, a szocializmus építését és a béke győzelmét. Két nappal ezelőtt Kolozsváron nagyon furcsa akciót kezdeményezett a Képzőművészeti Főiskola diákjainak egy szűk csoportja.²⁵ Az elvtársak tájékoztassanak erről: kinek a kezdeményezésére, milyen céllal kerültek ki a pártot és az Ifjúságunk Szövetséget.

Vita következik:

[...] ²⁶ elvtárs a Képzőművészeti Főiskoláról: Tegnap délelőtt bekapcsoltuk [a rádión] a budapesti műsort. Egy pillantást vettem a hallgatóság arckifejezésére, és láttam, mindnyájukat befolyásolták a hallottak. Egész idő alatt az intézményben maradtam, délután óráim voltak. Szünetben a diákok között járkáltam, és érződött a feszültség. 5 órakor [már] nyugtalan volt a hangulat, és 6 órakor más tanszékekről jövő diákokat kezdtem látni. 7 órakor már sok idegen diák gyűlt össze, és amikor kipillantottam az utcára, csapatokba verődött diákokat láttam, amint az intézet felé jönnek. Igyekeztem szóba állni néhány diákkal, de semmit sem mondtak. A párthoz jöttem, és tájékoztattam az elvtársakat erről a dologról. A gyűlésen [a résztvevők] mintegy egyharmada volt a mi diákunk, de a terem tele volt más tanszékekről jött diákokkal, magyarokkal együtt. Valamivel 8 óra után megkezdődött a gyűlés. Időközben a párttól megérkeztek [Teofil] Bușecan²⁷ és [Ioan] Ceterchi²⁸ elvtársak. Mintegy 300 diák volt jelen, 8 óra 20 perckor elkezdődött a gyűlés, amit Balázs Imre, VI. éves festészet szakos diák hívott össze.²⁹ Ő azt mondta, hogy mintegy 20 diákot hívott a többi tanszékről. A kezdeményező néhány diák volt, Balázs Imrével az élen, aki másfél hónapot töltött Budapesten, 3 hete tért vissza. Ő egy húszperces beszédet tartott a diákok előtt, ebben egyes követeléseket összegzett. Hozzám fordult, és én azt mondtam neki, hogy igazgatóként engem is meg kellett volna hívnia, de én hívatlanul is résztvettem. Azt válaszolták, hogy pedagógiai természetű dolgok, amire azt válaszoltam, hogy pedagógus vagyok. Fél tizenegykor véget ért a gyűlés, és mindnyájan távoztak az intézetből. Majd ők azt javasolták, hogy a stadionban is tartsanak gyűlést, amit a diákok támogattak. Ez a dolog gyorsan és titokban

25 A Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán 1956. október 24-én összehívott gyűlés.

26 Kihagyás az eredeti szövegben. A felszólaló valószínűleg Daniel Popescu, a Képzőművészeti Főiskola rektora.

27 Teofil Bușecan író, kulturális vonalon pártaktivista a Kolozs tartományi pártbizottságnál.

28 Ioan Ceterchi (Cseterki János, 1926–1992), jogász, kommunista politikus. 1953-tól a kolozsvári Babeș Egyetem Jogi Kar oktatója, 1956-ban az RMP Tartományi Pártbizottság Tudományos és Művelődési Osztályát vezette. Később az RKP KB tagja (1974–1984), igazságügyi miniszter (1980–1982), nagykövet (1984–1990).

29 Balázs Imrét 1956. október 25-én tartóztatták le, és az október 24-én tartott diákgyűlés szervezőjeként a kolozsvári Katonai Törvényszék 1956. december 13-án 7 év börtönre ítélte, amelyet a fellebbviteli bíróság 5 évre mérsékelte. 1959. december 4-én szabadult. Marosvásárhelyen az *Új Élet* grafikus volt. 1970-ben jogilag rehabilitálták. Jelenleg Magyarországon él.

történt. Nem tudtam kinyomozni, ki adott erre engedélyt. Nem tudtam megállapítani, melyik nap, hány óraker gyűlnek össze. Tegnap este tudtam meg, hogy a tegnapi gyűlést egy éjszakával hamarabbra tették át. Pontosan azon az éjszakán, amikor Magyarországon megkezdődtek az események.

[Ștefan] Löwi³⁰ elvtárs: Három diák tartózkodott Balázs Imre körül az újonnan választott bizottságból, és különösen tevékeny volt a gyűlés alatt. Tegnap 6 óraker az volt a véleményük, hogy napolják el ezt a gyűlést, legvégül Bíró Géza, az alapszervezet titkára is beszállt ebbe a játékba. Ő provokálta ki ezt a gyűlést 3 nappal korábbra.

Nalik [Zoltán³¹] elvtárs: Én is résztvettem ezen a gyűlésen. Ma voltam a Képzőművészeti Intézetben. Gyűlés után összeült az a bizottság, amely ezt a megmozdulást kezdte. A bizottságot a gyűlés után választották. Mintegy 20 diákból állt, köztük a Victor Babeș Egyetem küldöttei is. Itt tudtam meg egy diáklánytól, hogy arról tárgyaltak, mikor tartsák meg a gyűlést, milyen legyen, hogy szabadtéren vagy teremben rendezzék-e. Balázs és a többi diák azt akarta, hogy a gyűlést az Egyetemiek Házában tartsák. A Victor Babeș Egyetem küldötteinek álláspontja az volt, hogy szabadtéri gyűlést szervezzenek az Egyetemi Parkban.

Negru elvtárs: Voltam az *Emil Racoviță* bentlakásban, benyitottam egy terembe, amit nem jól őriztek. Szóbaálltam a diákokkal, és ők ismerték ezt a kiáltványt. Érdeklődtem, van-e segítségre szükségük a *tudományos tevékenységben*, *élelmezésben*, és akkor beszéltek ezekről a pontokról, hogy szeretnék, ha könnyítenénk a munkájukon, hogy egyes tantárgyakat vegyenek ki a programból. A diákok egy része elindult a Képzőművészeti Főiskola fele, és akkor én is velük tartottam. A *Racoviță* bentlakásban már három napja tudtak erről a találkozóóról. Egy kisebb diák-csoport azt mondta: „Éljen a szabad Románia, és csatlakozzunk azokhoz, akik a párt ellen harcolnak”. A helyzet most nyugodt, az órák látogatottsági szintje átlagos. Szóbaálltam az IMSZ néhány tagjával, egyikük adta ezt a kiáltványt/röpiratot, amit valakitől kapott, és az illető is valaki mástól, azzal a feltétellel, hogy aznap estére visszaadja, és akkor megmondják neki, hol lesz a gyűlés. Mindezeknek [az eseményeknek] egy mélyebb, majdnem egyéves gyökerük van, mert egészségtelen, pártellenes hangulat létezik. Ez az egyetem vezetősége és a Párt közötti kapcsolat hiányával magyarázható. Ez a dolog elkerülte a minisztérium figyelmét is. A Victor Babeș [Egyetemről] is résztvettek néhányan. A Kémiai [Tanszékről] ismerek egy diákot, aki csatlakozott az ottani bizottsághoz. Hogyha Ceterchi elvtárs nem lett volna [ott], azt hiszem, énekelni kezdtek volna. A Babeș [Egyetemen] megvannak a feltételek, hogy újabb tüntetést szervezzenek.

30 Ștefan Löwi (Löwi István), 1956-ban a Babeș Egyetem Marxizmus-leninizmus tanszékének adjunktusa.

31 Helyesen Nählik Zoltán (1926–), neveléstörténész. A Bolyai Egyetemen tanári diplomát szerzett (1949), majd a Moszkvai Pedagógiai Intézetben végezte az aspirantúrát is. 1953–1974 között a Bolyai és a Babeș-Bolyai Egyetemen oktatott. 1974-es áttelepedését követően Magyarországon folytatta pályafutását.

Nagy Károly³² **elvtárs:** Voltam egy gyűlésen, és megtudtam, hogy a tegnapi gyűlés hétfőn kezdődött. Tegnap ebéd után röpcédulákat találtak a *Józsa Béla* bentlakásban, és a diákok azt beszélnek, hogy másfajta röpcédulák is voltak, amelyek nem tartalmazták a követeléseket. A röpcédula olyan felhívást tartalmaz, hogy támogassuk a magyarországi diákokat abban, hogy ne folyjék vér. Vasárnapra hívták össze a gyűlést a Victor Babeş parkba, de nem tudom, ki kezdeményezte. A diákokkal gyűléseztünk, és láttuk, hogy nyugodtak, habár felhoztak néhány problémát, követelést, például a túl sok órát, ami akadályozza őket a tanulásban. Kérik, hogy függeszék fel azt a rendelkezést, mely szerint ha egy diák két napot hiányzik, elveszíti az ösztöndíját. Felvetődött az a probléma, hogy az 50 lejes érdemösztöndíjat adják meg mindenkinek, aki megérdemli, függetlenül az anyagi helyzetétől. Azt is kérik, hogy az ösztöndíjakat pénzben vagy természetben is fel lehessen venni. Ne legyen kötelező az egyes órák látogatása, csak a vizsgák letétele.

Miron Constantinescu elvtárs: Felhívjuk a párttitkárok, párttagok, [a párt] barátainak figyelmét, hogy ne hagyják magukat becsapni. Az [egyetemi] autonómiával kapcsolatos dolog létező problémákat takar, gazdasági jellegű problémákat, de nem ezeknek a problémáknak a megoldását követi. Ezeket azokból a beszélgetésekből lopták, amelyek elvtársias [hangulatban] zajlanak a Babeş, a Bolyai [egyetemek], az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanáraival. A tanárokat az Egyetemi Házába hívták össze, [ahol] elmondták véleményüket, mert ezeket a problémákat a kormány, a Tanügyminisztérium tanulmányozza annak érdekében, hogy javítsuk a felsőoktatás szerkezetét. Ez alkotja az akció ürügyét. Ezt az akciót felforgató módon kezdeményezték; ahelyett, hogy a párthoz jöttek volna, gyűlésre hívtak minket; [vajon] ki hívja össze ezt a gyűlést? Estére olyan személyek hívták össze a gyűlést, akiknek ebben semmilyen illetékességük nincs. Ez a gyűlés a már ismertett eredménnyel járt. Az [elért] eredménnyel elégedetlen diákcsoport létrehozott egy szélhámos bizottságot, amely ilyen minőségében nem képviselheti a diákokat. Húsz diák szervezte ezt a megmozdulást, ezen olyan dolgokat kértek, ami a diákokat foglalkoztatja. Mindig, amikor elindul egy ilyen dolog, hozzákötik egyes problémákhoz [azt] amit [valójában] el akarnak érni, hogy be tudják vonni a diáktömegeket. [Céljaikat] valós problémákhoz kötik, mint az órarend és az élelmezés. Egy nagygyűlés és egy tüntetés összehívását követelik, amely politikailag elfajuljon a népi demokratikus rendszer ellen. Mindez a diákok és az ifjúság, a tudomány, a kultúra érdekei ellen történik, és az ellenséget szolgálja. Ne hagyjátok magatokat félrevezetni. Ezek a minket foglalkoztató problémák, de ébernek kell lennünk. Megpróbálják a kolozsvári diákokat összekapcsolni a magyarországi bandákkal. Pontosan azért hozta a PB azt a határozatot, hogy alakítsanak szakmai érdekképviselőket,³³ mert van egy sor megoldatlan szakmai

³² Nagy Károly (1930-), Nagy István író fia, pedagógiai szakíró. 1955-ben a moszkvai Pedagógiai Intézetben végzett, 1956-ban a Bolyai Egyetem lélektan-pedagógia szakon tanársegéd volt, majd 1957-1959 között az Oktatásügyi minisztérium tanfelügyelője. Ezt követően 1995-ig a Babeş-Bolyai Egyetem adjunktusa volt. 1956-ban a forradalmat elítélő álláspontra helyezkedett.

kérdés. A határozat alkalmazása folyamatban van, a diákszövetségek választása a legnagyobb rendben folyt le. Egy ismeretlenek által összehívott gyűlésről van itt szó, amelyen az ehhez hasonló követelések ürügyével összegyűlnek a [Victor Babeş] parkban. Ma reggel röpcédulát találtak a magyarországi diákokkal való közösségvállalásra. Figyeljete erre a problémára, és vegyétek komolyan, akadályozzuk meg a súlyosabb következményeket. Meg kell előzni a legkisebb lázítást is, ami az ellenségnek szolgálhat, a magyar és román nép ellen. Világosan állást kell foglalni ebben a kérdésben, meg kell ezt értetni a diákokkal a velük folytatott bizalmas beszélgetésekben. Ez a gyűlés egybeesik a magyarországi eseményekkel. Legyen számotokra is világos, hogy ez rossz útra terelheti a diákokat. Kötelességetek – mint párttagok, mint IMSZ-tagok, mint demokraták, akik a népi demokratikus rendszerben dolgoznak –, hogy állást foglaljatok, világosítsátok fel a diákokat, és folyamatos kapcsolatot tartsatok velük. Az órarenddel és a többi követeléssel kapcsolatosan hivatalos és nyilvános választ fognak kapni. Valóban könnyíteni kell az órarenden, és meg kell javítani az életkörülményeiket, de ennek eléréseért nem ilyen módon kell cselekedni. Megkérek minden jelenlevőt, 14 órától kezdve mozgósítottak tekintsétek magatokat a párt által, szoros és közvetlen kapcsolatot tartsatok az összes diákkal, legyetek mindig köztük. Foglaljatok állást minden problémában, győzzétek meg őket, jótanácsokat adjatok nekik, hogy saját érdekükben egészséges módon cselekedjenek. A kapcsolat legyen élő és személyes jellegű, nincs szükség gyűlésekre. Közvetlen, személyes és elvtársias tevékenységet várunk el. Legyen számotokra világos, hogy ha valamelyik provokátor elem előlépne, nem szabad hogy kíméljétek, mert túl sok vér folyt a szocializmus építéséért ahhoz, hogy ezt megengedhessük a kalandoroknak és a fasiszta huligánoknak.

Közli Andreescu A.–Năstasă L.–Varga A. (szerk.): Minorităţi etnoculturale. Mărturiile documentare. Maghiarii din România (1956–1968), Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2003, 188–191. p. (Az eredeti román nyelvű dokumentum lelőhelye: Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Cluj, fond 13 – Comitetul Regional PCR Cluj, dosar 29/1956, 74–79. p.).

33 Constantinescu valószínűleg az akkor alakult Diákszövetség testületeire utal.

33.

Ügynöki jelentés a kolozsvári diáktüntetés szervezéséről

Kolozsvár, 1956. október 25.

Forrás: „Gyurka János”

1956. október 25. 17.30 óra, 2. sz. K-lakás.

A találkozón részt vett Páll Ferenc főhadnagy

1956. október 24-én Varró Katalin, a Nyelvtudományi Intézet kutatója azt mondta a forrásnak, hogy a kolozsvári román és magyar diákság szombaton (október 27.) demonstrációra készült. Ezt a tüntetést azonban, amelyet a diákszervezet vezetősége készített elő, lemondták. Ő erről a kolozsvári Bolyai Egyetemen értesült. A tervezett tüntetés céljait nem ismerte. Folyó év október 25-én reggel Iochim Paianu, a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet gépírója azt mondta a forrásnak, hogy a kolozsvári diákok az orosz nyelv és a marxizmus oktatása ellen akartak tüntetni, de már nem fognak. Vasile Baganică, az Intézet könyvtárosa azt mondta, hogy az egyetemi bentlakások³⁴ környékén milicisták és Securitate-tisztek járőröznek, és előző este a diákokat 8 órakor hazaküldték a Babeş Egyetemről, azután pedig bezárták az ajtókat. Szintén a nevezett Varró Katalin azt is elmondta a forrásnak: azt beszélük, hogy mintegy 20 diákot tartóztattak le a Victor Babeş Egyetemről. Szintén a fent nevezett beszámolt a forrásnak arról, hogy a nagy magyarországi esemény után azt beszélük: meg fogják valósítani az Európai föderáció tervét, amelybe be fog lépni Magyarország, Jugoszlávia, Lengyelország és Csehszlovákia, és létrehozása után meg fogják tárgyalni és meg fogják oldani Erdély kérdését is annak érdekében, hogy tagja lehessen a föderációnak.

«Gyurka János»

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés nevezett Varró Katalinra, a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatójára vonatkozik, akire nacionalista megnyilvánulásai miatt ismételten felhívták a figyelmünket.

Feladatok. Annak érdekében, hogy megállapíthassuk, hogy a kolozsvári Bolyai Egyetem diákjai esetleg tüntetni fognak-e és milyen céllal, hasonlóképpen hogy kik ennek a kezdeményezői, az ügynöknek azt a feladatot adtuk, hogy keresse meg Balogh Antal³⁵ professzort a kolozsvári Bolyai Egyetemről, aki az ügynökhöz legközelebb álló elemek egyike, és beszélje meg vel a Magyar Népköztársaságban bekövetkezett eseményeket, és egy adott pillanatban az ügynök vesse fel a következő problémát: „Nálunk az Intézetben azt beszélük, hogy néhány diák a kolozsvári Bolyai és a Victor Babeş Egyetemről tüntetéseket tervez Kolozsváron, hogy néhány követelést kérjen.³⁶ Te, aki tanárként mindig a diákok között vagy,

³⁴ Kollégiumok.

³⁵ Balogh Antal, a Bolyai Tudományegyetem kémia tanára.

meg tudod mondani, hogy ez igaz-e vagy sem. Szerintem ez nagyon nehéz kérdés, mivel ha a magyar diákok ilyen tettek mezejére lépnek, az állami hatóságok ezeket úgy kezelnék, mintha a Bolyai Egyetem tanárai és néhány más jelentős kolozsvári értelmiségi készítette volna elő, és így kellemetlen helyzetet idéznénk elő.”

Intézkedések. Annak ellenőrzése végett, hogy a Bolyai diákjai szándékoznak-e esetleg tüntetni, erre fogják átirányítani „Kovács János” és „Stojka Pál” ügynököket is.

Páll Ferenc főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, 61. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

34.

A Kolozs Tartományi Securitate jelentése a kolozsvári egyetemek hangulatáról

Kolozsvár, 1956. október 27.

Belügyminisztérium
Kolozs Tartomány

Szigorúan titkos

Ma, 1956. október 27-én 17.30-kor találkoztam „Gyurka János” ügynökkel, aki szóban a következőkről számolt be.

Balogh Antal, a Bolyai Egyetem Kémia karának professzora meglátogatta a lakásán, és azt mondta, hogy az Egyetem vezetősége megbízta azzal, hogy látogassa meg az egyetemi bentlakásokat. Balogh eddig egyetlen bentlakásnál volt azzal a céllal, hogy eltántorítsa a diákokat a tüntetéstől, de ő nem fog több ilyen látogatást tenni, és csináljanak a diákok, amit akarnak, mert tudják, mit tesznek. Nevezett Balogh Antal ellen ellenőrző nyomozást indítottunk. Az ügynök arról is beszámolt, hogy ma találkozott a Bolyai Egyetem Bölcsészkarán Szabó [T.] Attila³⁷ professzorral is, aki a magyarországi eseményekkel kapcsolatban a következőket mondta az ügynöknek: „Egy magyar forradalomról van szó, amelynek célja a szovjet iga alóli felszabadulás, és ez a forradalom megnyitotta a szabadság útját a kommunista uralom alatt álló többi nép számára is, és ez a magyar nép dicsősége. A budapesti magyar forradalom leleplezte a szovjetek politikáját, amiből minden szovjet iga alatt álló nép tanulhat. A magyar és a román diákság vasárnapra tüntetést szervez,

36 Eredetiben: „să ceară unele revendicări”

37 Szabó T. Attila (1906-1987), nyelvtudós, egyetemi tanár. 1932-től középiskolai tanár Nagyenyeden és Zilahon, majd 1936-tól Kolozsvárt levéltáros. 1942-től magyar nyelvészetet tanított a kolozsvári egyetemen. Az *Erdély* (1938-1939), és az *Erdélyi Múzeum* (1941-1947), valamint a *Magyar Népnyelv* (Debrecen, 1941-1943, Bárczi Gézával) c. folyóiratok szerkesztője. A nyelvtudományok doktora (1957), az MTA tiszteletbeli tagja (1976). Fő műve a milliós nagyságrendű, általa gyűjtött adatra épülő, *Erdélyi Magyar Szótörténelmi Tár*, amelynek eddig 12 kötete jelent meg.

amelyen bizonyos követeléseket fognak hangoztatni”. „Gyurka” ügynök még azt is elmondta, hogy szintén a mai napon találkozott nevezett Varró Katalinnal, a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatójával, aki elmondta az ügynöknek, hogy bár a Bolyai Egyetem tanárai felvilágosító munkát végeztek a diákok körében, hogy ne menjenek ki tüntetni, sok diák nem is akar hallgatni a tanárok tanácsaira, és azt mondják, hogy követni fogják a magyarországi diákokat. Varró Katalin azt is elmondta az ügynöknek, hogy a Victor Babeş Egyetem diákjai elterjesztették azt az álhírt, hogy a Magyar Népköztársaság eseményei revizionista jellegűek, mert többek között Erdélynek az Magyar Népköztársasághoz való csatolását kérték. Hogy ne legyenek összeütközések a román és a magyar diákság között, a Bolyai Egyetem diákszövetsége összeállította azt a 15 pontot, amelyek a magyarországi diákok követeléseit képezték, és benyújtotta a diákszövetségnek, hogy dokumentálni tudja a Victor Babeş Egyetem diákjai számára, hogy a magyarországi diákok nem kérték Erdély Magyarországhoz csatolását. Végezetül nevezett Varró [Katalin] azt mondta az ügynöknek, hogy a fentieket a férjétől tudja, nevezett Varró Jánostól, a Bolyai Egyetem Bölcsészkarának adjunktusától, aki szintén azt állította, hogy vasárnap a diákság tüntetni fog.

s.k. Páll Ferenc főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, 63–64. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

35.

A Temesvár tartományi pártbizottság tájékoztatója az RMP Központi Vezetőségének

Temesvár, 1956. október 28.

Folyik a 22. sz. körlevél feldolgozása az összes járási és városi bizottságban.³⁸ 1956. október 28-ig 1267 RMP szervezetben és 263 IMSZ-szervezetben dolgozták fel a körlevelet. Az RMP KV 22. sz. körlevelének feldolgozása az alapszervezetekben és Ifjómunkás Szövetségekben méginkább rávilágított a magyarországi események realitásaira, ami a legtöbb párttagot arra indította, hogy megfelelőképpen állást foglaljon ezekkel az ellenforradalmi akciókkal kapcsolatban. Így számos alapszervezetben a felszólaló párttagok elítélték ezeket az akciókat, s rámutattak, hogy ezeket nem a tömegek elégedetlensége idézte elő, hanem az imperialisták bűnös munkálkodásai. Az aninai³⁹ 24. alapszervezet kommunistái – akik már feldolgozták a körlevelet – ezeket az akciókat a magyar állam és nép ellen elkövetett büntettként értékelték, melyet a gazdasági pozícióikat veszített volt kizsákmányolók és a hozzájuk hű árulók tervelték ki. Így például az aninai bányából Anton Borceanu párttagjelölt elvtárs és Pascu mérnök párttag vállalták, hogy

³⁸ A körlevél tartalmát nem ismerjük.

³⁹ Anina: Temesvár tartományi (ma Krassó-Szörény megyei) község.

fokozni fogják az ellenséggel szembeni éberséget és kitartóbban harcolnak majd a terv mielőbbi teljesítéséért.

A budapesti huligán bandák büntetteit tartományunk többi dolgozói is gyűlölettel elítélik. Így például a nagyszentmiklósi Gép- és Traktorállomástól Ilie Voichiță elvtárs, a szocialista munka hőse, azt nyilatkozta: Azokban a napokban mindannyiunkat mélyen megrendített a hír, hogy ismét vér folyik Budapesten, most, amikor még nem gyógyultak be az elmúlt háború okozta sebek. Felhívja az üzemek fiatal munkásait, hogy fokozzák éberségüket a nép ellenségeivel szemben, harcoljanak a béke fenntartásához szükséges építő munkáért és egy új élet felépítésért hazánkban.

A zombolyai Horia, Szabó Árpád és Kerámia üzemekben számos dolgozó, köztük Ecaterina Henica, Ioana Veiam, Kovács Izidor és mások elítélték ezeket a huligán akciókat és vállalták, hogy mindent bevetve dolgoznak a lehető legjobb termelési eredményekért. Aradon egy nő a villamoson azt mondta, hogy nálunk is úgy kellene cselekedni, mint Magyarországon, erre a villamoson utazó többi hölgy ütlegetni kezdte és lekergették a villamosról. Egy állampolgárt, aki a sorban állva a pártot mocskolta, ott mindenki előtt lepezett le egy másik állampolgár.

Pécska járás

Peregen a határőrök tájékoztatták a lakosságot, hogy egy lázadókat szállító kamion akar hozzánk átjönni. Erre egy nagy csoport paraszt önként jelentkezett dorongokkal és kapákkal a határőrök védelmére, s ott ültek egész éjszaka a lázadókra várva.

Az utóbbi időben érezhető módon sikerült javítani az élelmiszerellátást, mégis egyes fontos központokban, mint például Aninában akadozik az ellátás, ami elégedetlenséget kelt a munkások soraiban. Így például október 26–27-én Aninán egyáltalán nem lehetett lisztet és szalonnát kapni, tej- és hústermékekből pedig a szükségesnél jóval kisebb adagok voltak.

Egyes aradi és temesvári üzemekben gyűjtöttek pénzt krumplivásárlásra, s az, hogy jelenleg nincs lehetőség a megfelelő mennyiségű krumpli biztosítására, visszatetszést vált ki a dolgozók körében. Az aradi színház egyes tagjai vendégszereplésükről hazafele jövet, hallották a vonaton, amint egyes vasutasok a magyarországi eseményeket tárgyalták hazánk gazdasági problémáinak kapcsán.

Temesváron számos üzemben a munkások elégedetten nyugtázták a gyárakban szétoztott élelmiszercsomagokat. Ebben látták annak biztosítékát, hogy a termékek ne az üregek, hanem a munkások tulajdonába kerüljenek. Az ellenséges elemek továbbra is próbálkoznak viszályt szítani a lakosság körében, különböző rémhíreket terjesztve. Így például az aradi felnőtt kórházban azt terjesztették, hogy a magyar kormány követeléseit közt szerepel Észak-Erdély problémája is, és az Avram Iancu téren készülő emlékművet már az elcsatolási ünnepélyen akarják felavatni. A helyi IFIL bútorgyárban azt beszélnek a munkások, hogy nagyon sok sebesültet hoztak át Magyarországról az aradi kórházba. A temesvári Állami

Színházról jelentették, hogy azon a gyűlésen, ahol a körlevelet feldolgozták, egyes vasutasok arról beszélgettek, hogy a szovjetek 30 vagonnyi magyar lázadót szállítottak, Aradot is érintve, a Szovjetunió irányába. Lugoson továbbra is teleírják éjjel jelszavakkal a kerítéseket: „Kenyeret akarunk, le a kommunistákkal!”, „Nem akarunk oroszul tanulni!”, „Éljen a Nemzeti Demokrata Párt, le a Szovjetunióval!”; 30 aktivista van most ráállítva arra, hogy éjjel figyeljék, írnak-e még.

Összegezve, az eddig elmondottakból kitűnik, hogy a gyűléseken számos párttag és pártonkívüli dolgozó elítélte a magyarországi ellenforradalmi eseményeket, a felszólalók munkavállalásokat tettek, és felvállalták, hogy fokozni fogják éberségüket. A kialakult helyzet több gazdasági probléma megjelenését vonta maga után. Ugyanakkor az ellenséges elemek a románok és magyarok közt próbálkoznak viszályt szítani, főként Aradon.

1. Az állambiztonsági szerveken keresztül is intézkedtünk.
2. Írásmintát vettünk, és kiadtuk szakértői vizsgálatra.
3. Őrséget állítottunk, hogy elkapjuk a tetteseket.

Közli románul Ioana Boca: 1956. Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinism antisovietic. București, Fundația Academia Civică, 2001, 323–325. p.

36.

A temesvári egyetemi hallgatók kiáltványtervezete

Temesvár, 1956. október 30.

I. Országunk gazdasági élete folyamatos fejlődésének biztosításáért, és a dolgozóknak a szocializmus építésében való érdekeltté tétele érdekében, a következőket kérjük:

1. A személyi kultusz végleges eltörlését a munkásosztály öngazgatásának biztosításával, lehetőséget adva minden dolgozó embernek, hogy nyíltan elmondja a véleményét az ország belső problémáiról anélkül, hogy ez testi épségét veszélyeztetné.

2. A jelenlegi normarendszer megszüntetése, mivel nem felel meg annak a gépparknak, amellyel hazánk rendelkezik, és amely túlhaladja a dolgozók fizikai képességét.

3. A kötelező beszolgáltatások és adók jelentős csökkentése, mivel tönkreteszik az egyénileg gazdálkodó földműveseket.

4. Mindegyik fizetési csoportba tartozó alkalmazottnál az ipari és mezőgazdasági termékek árával összhangban lévő fizetésemelés. Például: egy diák szűk megélhetésére 310 lejt irányoznak elő, következésképp ne lehessen 600 lejnél

kisebb fizetést megállapítani [Mindezt azért], hogy valamennyire biztosítsák az össznépesség jobb életkörülményeit.

5. Az országunkban folyó oktatás folyamatos fejlesztéséért biztosítsák az összes diák és tanuló anyagi megélhetését, ösztöndíjak odaítélésével, szakmai felkészülésétől függetlenül. [Emellett kérjük] tanulmányi eredményekért külön ösztöndíj odaítélését.

II. A jogegyenlőség és minden ország függetlenségének tiszteletbentartására alapozott viszony[ból kiindulva], az államok közötti barátsági-, együttműködési-, és kölcsönös segítségnyújtási viszony folyamatos erősítéséért kérjük:

1. A hazánk területén állomásozó szovjet csapatok azonnali kivonását, mivel nem veszélyeztet minket kapitalista bekerítés és esetleges agresszió, jelenlétük [tehát] indokolatlan.

2. Az államunk[kal szembeni] igazságos gazdaságpolitikáért kérjük kereskedelmi egyezmények kötését minden állammal, beleértve a kapitalista országokat [is]. Ezekben [az egyezményekben] ne legyen különleges kötelezettsége egyik államnak sem egy másikkal szemben, hanem mindent egyenlőségi alapon döntsenek el. Hozzák nyilvánosságra ezeket az egyezményeket, hogy a dolgozók ismerjék azokat a feltételeket, amelyek között kötötték őket.

III. Kérjük a Román Munkáspárttól és a Román Népköztársaság kormányától, hogy a szocializmus felépítésében vegye figyelembe országunk sajátosságait, és ne másolja egyik vagy másik [politikai] rendszert.

Úgy gondoljuk, hogy a fent említett problémák országunk dolgozóinak (akiknek gyermekei vagyunk) egyetértését bírják, és kérjük, hogy a párt és a kormány vegye figyelembe, és próbálja teljesíteni őket, hogy elkerüljük a Magyar Népköztársaságban létrejött helyzetet. Hasonlóképpen kérjük, hogy ne tegyenek semmilyen megtorló intézkedést azok ellen, akik ezt a beadványt elküldték, hanem ellenkezőleg, kezdjenek nyílt beszélgetéseket az intézményekben és gyárakban, amelyek keretében a dolgozók nyíltan elmondhassák a véleményüket az őket foglalkoztató problémákról, és a javaslataik találjanak visszhangra a párt és a kormány határozataiban, ami vezessen hazánkban boldog élethez.

A temesvári diákok

Folytatás

1. Az orosz nyelv tanítását szüntessék meg, vagy tegyék választhatóvá.
2. Nyilvános vizsgáztatást.
3. A marxizmus és gazdaságpolitika kétéves kötelező tantárgyakat tanítsák középiskolában.
4. A testnevelés tantárgy legyen fakultatív.

5. A vidéki származású diákoknak anyagi helyzetükre való tekintet nélkül adjanak ösztöndíjat.

6. Sajtó- és szólásszabadságot.

7. A [havi] menzajárulékot csökkentésük 150 lejre.

8. Ha 3 napon belül, szombatig nem kapunk választ, hétfőtől ne menjünk előadásokra.⁴⁰

Nálam találva (Teodor Stanca⁴¹)
1956. október 30.

Közli románul Michaela Sitariu: Oază de libertate – Timișoara 30 octombrie 1956. Iași, Polirom, 2004, 195–197. p.

37.

Tájékoztató jelentés a diákmegmozdulásokról

Temesvár, 1956. október 31. (11.45 órakor)

1. A temesvári illetőségű egyetemisták összegyűltek a diáklányok bentlakása előtt és mutogatnak, gesztikulálnak.

2. A lányok a lépcsőkön állva eltorlaszolták a bentlakás bejáratát, senkit nem engednek be az épületbe, s azt skandálják, hogy hol a sajtó- és a szólásszabadság, hogy ez csak látszatdemokrácia, hol vannak a társaik, helyezték őket szabadlábra, ki az árulókkal, ki az oroszokkal, megesznek a poloskák.

3. Az egyetemisták 5-6-os csoportokban álldogálnak, annak ellenére, hogy a Milícia próbálja szétoszlatni őket.

4. 5-10-es diákcsoportok szálltak fel a *Fabric* felé menő villamosokra, s azt tárgyalták egymás között, hogy szólni kell az egyéni csoportoknak is, hogy ne menjenek haza, hanem jöjjenek vissza.

5. A villamoson két másik diák – amennyire érteni lehetett – egy bizonyos ponton egyezkedett, aminek mindenképpen benne kell lennie a nyilatkozatban. Sajnos ennek tartalmát nem lehetett kivenni a beszélgetésből. Egy másik csoport kérdezősködött, hogy visszajönnek-e, mire mindenki azt válaszolta, hogy ebéd után visszatér.

6. A nagyobb diákcsoportosulásoknál egy kistermetű, sötétebb arcú, vörös nyakkendő egyént figyeltünk meg, aki mindenütt jelen volt.

7. Egy nyolctagú diákcsoport hangosan hahotázni kezdett egy szovjet könnyű harckocsi láttán, mondván, hogy nézzetek ide, egy játék a hozzánk hasonló gyerekeknek.

⁴⁰ A felhívás első változata valószínűleg már október 24-en, szerdán elkészült.

⁴¹ Teodor Stanca, a temesvári diákmegmozdulás egyik vezetője. A temesvári Katonai Törvényszék 8 év börtönbüntetésre ítélte, 1963-ban szabadult. 1966-tól tervezőmérnökként dolgozott, majd informatikussá képezte át magát, 1995-ig programozóként dolgozott. 1991-től aktív szerepet vállalt a politikai életben, 1996–2000 között parlamenti képviselő volt a Nemzeti Parasztpárt színeiben. A Ioana Boca által szerkesztett *1956 – Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic* c. kötet dokumentumainak társszerkesztője.

8. Egy elvtárs jelentette, hogy az egyik diákcsoport arra buzdította a diákságot, hogy ne menjenek haza, ketten közülük bementek az Erdőtervezési és Kutatási Hivatalhoz, egy másik társuk pedig a Gyógyszerészeti Intézet elé ment, és nem akar onnan távozni. Megjegyzendő, hogy állandóan úgy tekintettek maguk körül, mintha keresnének valakit.

9. Az állomás fele menet két diák fegyverekről tárgyalt és gesztikulált.

10. Egyes diákok arról beszélgettek, hogy hogy nem képesek megérteni azok, akik annyira okosnak tartják magukat, hogy mi azért kérjük az ételt, hogy ne haljunk éhen.

11. Egy másik csoportban épp arról beszélgettek, hogy ti tudjátok, hogy kell mennünk a rendőrkapitánysághoz? Mások azon csodálkoztak, hogy milyen alapon viszik be a diákokat, hisz párttagok is vannak közöttük.

12. A diákok azt beszéltek egymás közt, hogy a városban kamionokkal szedik össze az egyetemistákat.

13. A Szabadság téren⁴² egy orvos egyénileg beszélgetett az egyetemistákkal, találkoztat beszélve meg velük a mai napra 17 és 18 óra között. Először a Bega Sanatornál beszéltek meg a találkoztat, majd megváltoztatták a Politechnikára. Az orvos szabadkozott, hogy azért nem tudott jönni tegnap, mert szolgálatos volt. Amikor észrevette, hogy a beszélgetésüket lehallgatják, arról kezdett beszélni, hogy ő a Delta körzetnél orvos.

14. A nagyállomáson három szerb pap, két 17-18 éves lány és egy nő álltak csomagjaikkal mellett. Az odaérkező Tomici szerb esperes azzal fogadta őket: „Látták mi történik? Bezárták az összes kart, valami odafent is kell legyen.” A lányok azt kérdezték a három paptól, hogy miért mennek gyerekeket tanácsolni.

15. A Tartományi Néptanács és az Opera környékén több diákcsoport arról beszélt egymás között, hogy a bezárt karokat Katonai Akadémiákká alakítják át.

16. Egy villamosmegállóban két állampolgár azt tárgyalta, hogy nagy hiba volt a karok bezárása, mivel azok most kinyilváníthatnák elképzeléseiket és megszervezhetnék magukat.

17. Az üzletekben, a sorban álló emberek azt mondogatják, hogy nagyobb fizetés helyett inkább az ipari termékeket, cipőket, nadrágokat stb. kellene olcsóbban adni.

18. Sem a munkások között, sem a sorokban nem nagyon beszélnek az eseményekről.

19. Az állomásokon az utazók általában nem kommentálnak semmit. Ezzel szemben az értelmiségiek körében élénken tárgyalják a temesvári tüntetéseket.

Megfigyelhető, hogy a legtöbben krumpliért sorakoznak, de az emberek fegyelmezetten várnak.

Közli Ioana Boca: 1956 un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic. București, 2001, Fundația Academia Civică, 333–334. p.

⁴² Románul: P-ța Libertății.

38.

Tájékoztató jelentés a temesvári diákmegmozdulásokról

Temesvár, 1956. október 31. (22 órákor)

A Politechnika [műszaki főiskola] Mechanika Kar által szervezett 1956. október 30-i akció hatására a tartományi és városi pártbizottság létrehozott egy csoportot a legjobb pártaktivisták és tanárok részvételével. Ez a csoport azt a feladatot kapta, hogy csoportosan és egyénileg beszélgessen el a diákokkal, derítse ki az akció kiváltó okait, és ítélje el azt. Az orvosi kar bentlakásánál a következőket állapították meg:

A mai nap [október 31.] folyamán a diákok ordítóva és kiabálva fogadták a kiküldött elvtársakat, nyíltan visszautasítottak mindenféle tárgyalást, mindenféle véleményt, és passzív ellenállást tanúsítottak minden próbálkozással szemben. Egyikük sem volt hajlandó nyilatkozni az akció szervezőiről. Még a munkás- és dolgozó parasztok gyermekei is szolidarizáltak a huligán megnyilvánulásokkal, mivel félték attól, hogy kollégáik az ügy elárulásával vádolják majd őket. Ugyanebben a bentlakásban a diákok, a hadsereg jelenlétének ürügyén, nem voltak hajlandóak ebédelni, arra hivatkozva, hogy „nem dolgoztunk, nem is eszünk”, „túl felindult vagyok, nem tudok enni”. 14 óra körül súlyosbodott a helyzet, ekkor már összességükben visszautasították az ebédet, éhségstrájkot hirdetve. A külsős diákoknak (körülbelül 50 ember) a bentlakáson kívül szolgálták fel az ebédet. A velük folytatott beszélgetések során állandóan bentlakásos kollégáik felől kérdezősködtek, tudni akarták, hogy mi történik velük. Azok az elvtársak, akiknek sikerült szóba állniuk a diákokkal, azt jelentették, hogy benyomásaik szerint, létezik egy csoportosulás, mely pillanatnyi (demagóg és reakciós) jelszavak alapján szervezte meg önmagát. Az egyetemistákkal folytatott, nagyon kisszámú beszélgetés során a diákok arra mutattak rá, hogy gazdasági nehézségekkel küszködnek (ösztöndíj, menza). Kiemeljük, hogy IMSZ-tagok, párttagjelöltek és párttagok is szolidarizáltak a megmozdulókkal.

Mezőgazdaságtudományi Kar⁴³- és bentlakás

[Október 31-én] 10 óra körül, miután a diákok tudomást szereztek az előadások felfüggesztéséről, rohamosan növekvő diákcsoportok jelentek meg a főiskola előtt, akikhez körülbelül 10 percen belül nagyszámú idegen csoportok csatlakoztak. A mezőgazdaságtudományi karon a diákok közt a mozgósítás „10-kor az Agronómiánál” jelszóval történt. Annak ellenére, hogy a Milícia közbelépett szétosztatásukra, azonnal terjedt is a jelszó: „Ne széledjetez szét, maradjatok kompakt csoportokban”.

Ma reggel a diákok arról beszéltek, hogy október 31-én, november 1-jén vagy 2-án 15-16 óra körül nagygyűlést szerveznek, a „fesztivál kezdete” jelszó alatt. A bentlakásos diákok aziránt érdeklődtek, hogy mi történik a városban. Nyomatékosan kérték kijelölt társaiknak kiküldését a városba, a kinti diákokkal való

⁴³ Korabeli magyar elnevezése: Agronómia Kar.

kapcsolattartás végett. Itt derült ki, hogy a társai által Țigănușnak becézett diák egyike a bentlakási zavargások szervezőinek; szemtelenül válaszolta a hozzá intézett kérdésekre: „Nem szednek ki belőlem semmit a tüntetés szervezőivel kapcsolatban”. Nem lehet tudni, hogyan jutottak ki a diákok az agronómia bentlakásából a gyűlésre. A kar egyik oktatója, Rusu professzor egy pártaktivistával folytatott beszélgetése során azt állította, hogy a sajtó és a párt Központi Vezetősége hazudik, és nem beszél nyíltan a kialakult helyzetről, a diákok rossz életkörülményeiről. Szerinte állami vonalon kellene valami kompromisszumra jutni, ki kellene szedni a tantervből az orosz és a marxizmust, legalább Karácsonyig, addig tán lenyugszanak a kedélyek a diákság körében.

Politechnika

Kiderült, hogy a Mechanika Karon a matematika katedra pótórákat tett be az órarendbe. Amikor a diákok felszólaltak, hogy amúgy is zsúfolt a tanrendjük az orosz nyelv és a marxizmus miatt, a tanárok azt válaszolták, hogy őket csak a saját tantárgyuk érdekli. Ma reggel a Kémia Kar bejáratánál orvosos diákok jelentek meg. Egyes tanárok, mint például Gropșanu (a dékán) nem értettek egyet az előadások felfüggesztésével és az állami szervek eljárásával a diákok ellen. A lánykollégiumban megtagadták a reggeli teát, s ordítozva és agitálva követelték a tájékoztatást a letartóztatott egyetemisták helyzetéről, és kiengedésüket kérték. Eltorlaszolták a bentlakás bejáratát, senkivel sem voltak hajlandóak tárgyalni. Mindenkit kifütyöltek az ablakból, aki csak beszélni akart velük, és egyre csak követeléseiket hajtogatták.

Az ADAS-bentlakásban is rendkívül feszült volt a hangulat. A kiküldött elvtársak nem tudták lecsillapítani a kedélyeket, egy IMSZ-titkárt erőszakkal dobtak ki a bentlakásból. Megjegyzendő, hogy ezek a diákok jeleket adtak le egyes, a bentlakással szembeni falatozóban ülő idősebb polgároknak. A bentlakásba kiküldött elvtársak szerint az október 30-i tüntetés egyes szervezőit itt kell keresni. Egyes információk szerint a zsidó iskola egyik tanárnője tudta, hogy október 30-án 15 órakor a diákok tüntetni fognak. 13 és 13.30 óra között az *Electro-Banat* gyárban már ismerték a később elhangzott diákkövetelések szövegét.

Megjegyzendő, hogy két pártaktivista mezőgazdásznak sikerült az Agronómia bentlakás 40 diákjával beszélnie, akik közül csak öten foglaltak állást a magyarországi eseményekkel kapcsolatban, ellenérzésüket fejezve ki a temesvári diákmegmozdulásokkal szemben is. Más diákok felvetették, hogy gyenge az ételek minősége, vagy hogy túl rövid a vizsgaidőszak, ami miatt a diákok nem tudják letenni vizsgáikat és elveszítik ösztöndíjukat. Kérték az orosz nyelv oktatásának lecsökkentését három évről kettőre, valamint a politikai gazdaságtan és a tornaórák számának csökkentését. A Politechnika hallgatói határozottan kijelentték, hogy csak Lupu⁴⁴, Drăgulescu⁴⁵ és Rogoian elvtársakkal állnak szóba. Arra

44 Vasile Lupu, 1956-ban munkaügyi miniszter.

45 Coriolan Drăgulescu oktatási miniszterhelyettes, akit az RMP Politikai Bizottsága 1956. november 13-án felmentett (lásd a 41. sz. iratot).

is rá kell mutatnunk, hogy a bentlakásokba különböző csomagokat csempészték be. Ezekben feltételezéseink szerint a diákoknak szóló utasítások és üzenetek voltak.

Közli Ioana Boca: 1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic. București, 2001, Fundația Academia Civică, 334–337. p.

39.

Tájékoztató jelentés a temesvári helyzetről

Temesvár, 1956. november 1. (21 órákor)

1. Az egyetemisták kérdése

A temesvári egyetemisták huligán megmozdulásai nyomán, a tartományi pártbizottság büroójának utasításai alapján a városi bizottság a következő intézkedéseket hozta:

Csoportokat alakítottak a fizetés nélküli aktíva tagjaiból, a legjobb tanárok közül, akiket kiküldtek a fakultásokra és a bentlakásokba. Ezeknek feladata egyrészt kifürkészni a diákok közt uralkodó hangulatot, másrészt ráébreszteni a diákokat az elkövetett hibák súlyosságára. Az elvtársaknak csak egyénileg sikerült a diákokkal beszélniük. A mezőgazdaságtudományi karon és a pedagógiai intézetben a diákok először beleegyeztek abba, hogy hálónként és emeletenként beszélgessenek a kiküldöttekkel. Utólag viszont megtagadták a külön beszélgetést, kérve, hogy az intézet udvarán legyen megszervezve a beszélgetés, az összes hallgató részvételével. Az agronómia szakon több diáklány beleegyezett október 30–31-én, hogy aláírja a diákmegmozdulásokat elítélő nyilatkozatot, viszont később nem ismerte el, hogy aláírta volna.

Kálnoki Mária párttagjelölt diáklánynak, aki belépett a diákokat felvilágosító csoportba, október 31.⁴⁶ estig körülbelül 48 nyilatkozatot sikerült aláíratnia az Agronómia lánykollégiumában, de az aktivista csoport távozása után diáktársai kicsúfolták és megfenyegették. Ennek eredményeképpen következő nap az összes diáklány, aki aláírta a nyilatkozatot, a nyomásnak engedve, nem ismerte el annak érvényességét. Megállapítható, hogy az intézetek a szolidaritás elvét követik, ami az előadások újraindítását illeti. Az Agronómia Kar diákjai azt nyilatkozták, hogy csak akkor egyeznek bele az előadások újraindításába, ha a többi szak is beindul. A műszaki és a pedagógiai főiskola bentlakásában a diákok álláspontja az egyik pillanatról a másikra változik. Egyik pillanatban beleegyeztek a kiscsoportos beszélgetésekbe, a másikban viszont a problémák közös megbeszélését kérték. Amikor erre sor került, kiabálni kezdtek, a szónokokat sértegették és különböző úgynevezett „diákkövetelésekkel” álltak elő, valamint a fejadagrendszer és a kollektív gazdaságok felszámolását kérték.

⁴⁶ Az eredeti román nyelvű közlésben november 31. szerepel: ez nyilván elírás.

A Politechnika bentlakásaiban a diákok éhségstrájkba kezdtek, később viszont egyenként jöttek titokban ételt kunyerálni. Egyes diákok egy-egy óvatlan pillanatban egyénileg beismerték, hogy vannak közöttük egyes elemek, akik terrorizálják a bentlakókat. A diákokkal folytatott beszélgetések során minduntalan huligán jelszavak merültek fel, mint például: „Hol van a szólás szabadsága?”, „Mit csináltak a társainkkal?”, „Miért vittek be 300 diákot egyért?”, „Mit kértek a Mechanikusok?”, „Nem minden megnyilvánulásunk zavargás!”. Úgy gondolják, hogy a Szovjetunió elleni akció nem számít huliganizmusnak, és akkor meg miért avatkozik be a hadsereg?

Ma délután fél 2-kor megfeszített egyéni meggyőző akcióink eredményeképpen elértük, hogy 20 egyetemista a pedagógia bentlakásból megtörte az ellenkezést. Beleegyeztek, hogy azonnal felvegyék az órákat, és hogy egyéni nyilatkozatokban ítélik el az egyetemista megmozdulásokat. Beismerték, hogy egyes társaik nyomást gyakorolnak rájuk, de nem voltak hajlandóak elárulni ezek neveit. Jelen pillanatig a bentlakás 150 diákja közül ...-an⁴⁷ írták alá a nyilatkozatot. Az Agronómia bentlakásából minden diák adott nyilatkozatot, és az ügy folyamatban van a lánykollégiumban is. A határőrök kaszárnyájában fogva tartott diáklányok közül a mai nap folyamán 30 lánnyal beszélünk, de csak ketten írtak alá nyilatkozatot. Egyikük az IMSZ tartományi bizottságának tagja, a másik pedig munkás származású.

A mai nap folyamán az állami szervek elkezdtek a letartóztatottak megoldozását.⁴⁸ Újraalakultak a terepre kiküldött felvilágosító brigádok. Ezek a lakónegyedek lakossága és a diákok szülei körében végeznek felvilágosító munkát. A helyi rádióadás-közvetítő állomásokon keresztül felhívást intéztünk az egyetemisták szüleihez, így a város lakossága is tudomást szerezhetett a diákmegmozdulásokról, és állást foglalhat. Az üzemi munkások mélyen elítélik a diákok huligán megmozdulásait. Így például Hertz és Slovcai vágóhídi munkások elítélik ezeket az akciókat, és vállalták az ellenséges elemek leleplezését. A *C.I.L.T.* üzemben Alexandru Păcălici, Francisc Tit, Feimer, Farkas és több más elvtárs vállalta, hogy harcolni fog a munkások véres verítékkel megszerzett jogainak védelméért, határozottan kiállnak mindenki ellen, aki veszélyezteti kivívott jogaikat, és azonnal válaszolnak a párt minden felhívására.

A mai nap folyamán észrevehető volt, hogy a diákok inkább titkosan érintkeznek az utcán, és kerülnek az idegeneket. Több diák is mondta: szerencse, hogy egy részük még idejében elment Bukarestbe. Ugyancsak a diákok beszélnek, hogy „legkésőbb november 2–3-ig tisztázódik a helyzet”. Más diákok a szovjet nők láttán hahotázni kezdenek, és csúfolkodnak velük. Diákcsoportok járják a várost, figyelve a katonai egységek mozgásait. A Politechnika két tanára azt tárgyalta az utcán, hogy a diákok tudtak lépni, viszont nem tudták megszervezni a védelmüket. Egyes diáklányokat hallottunk megjegyzéseket tenni: „Ez kellett nekünk, ahelyett, hogy

47 Az eredeti román nyelvű közlésben.

48 Románul „trierea celor reținuți”.

a tanulással törődtünk volna.” A szülők körében élénk viták folynak a diákmegmozdulásokkal és az ezt követő intézkedésekkel kapcsolatban. Így például Ionescu mérnök családjában nagy vita robbant ki a gyerek nevelésével kapcsolatban, mindketten a másik szülőt hibáztatták a történetekért. Ma reggel a Szabadság téren összegyűlt néhány falusi asszony, akik a gyerekeik után jöttek be a városba. Egyikük mindenképpen a párthoz akart menni, hogy kiszabadításukat kérje, mire egy másik anya ezt válaszolta: „Nem lesz már semmi közbelépés, mert megkapták, amit érdemeltek.”

A temesvári egyetemisták megmozdulása hatással volt a művészekre is. A tegnapi nap folyamán, amikor az egyetemistákat elszállították a kamionok, a színház alkalmazottai az ablakokból integettek nekik. A mai nap folyamán az Állami Opera rendezője a következőt nyilatkozta: „Elegünk van a marxizmus-leninizmusból, és ideje lenne leszámolni már a kommunistákkal.” Temesváron egyes ellenséges elemek az október 31-én történeteket nagyon kedvezőtlen színben tüntetik fel, mondván: „Temesváron majdhogynem hadiállapot van, ahogy néhány diák összeverődik, azonnal hozzájuk csapódik egy pulyka” (ezzel a milicistákra utalnak). Egyes ellenséges körökben a diákok úgynevezett „bátorságát” méltatják, és az eseményeket tárgyalják, amelyek „rohamléptekben követik majd egymást”. Egyes ellenséges elemek kijelentették, hogy „a helyzet súlyosbodik, mivel már az elemi- és középiskolákban is kinyilvánítják ellenkezésüket a diákok, nem akarnak oroszul tanulni és beszélni, s azt kérdezzük a tanároktól, hogy miért nem mennek ki az oroszok az országból”. A mai nap folyamán a vasúti rendőrségi szervek 62 diákot azonosítottak be, akik Temesvárról próbáltak távozni.

2. Más ellenséges akciók

A Politechnika rektori hivatala a következő névtelen levelet kapta a mai nap folyamán: „Uraim, azt akarjuk, hogy az orosz nyelv és a marxizmus-leninizmus tanulása ne legyen többé kötelező fakultásainkon.” Aláírók a Politechnika diákjai. Ugyancsak a mai nap folyamán Ivanici Toma elvtárs is kapott egy névtelen levelet, melyben figyelmeztették, hogy fel fogják akasztani a családjával együtt, és válassza ki, hogy melyik gyümölcsfára akasszák fel. A csenei Fekete Mihály azt terjesztette, hogy a *România Liberă* rádióadón bementék, hogy Magyarországon 80 szovjet tank és több katona átállt a lázadók oldalára, és hamarosan nálunk is elkezdődnek ezek a dolgok.

1956. október 31-én a belencei Nicolae Văcărescu a termelőszövetkezet bodegájában kijelentette: „Most jönnek az amerikaiak, és majd velük együtt mindent elrendezünk.” Nevezett lánytestvére az Egyesült Államokban él, és tartják a kapcsolatot. Ugyancsak október 31-én 15 óra körül egy csoport, egy Redeca nevezetű egyénnel az élen arról beszélget, hogy az egyetemisták tulajdonképpen azért lázadtak fel a szovjet hadsereg ellen, hogy hagyják el az országot. Mert a szovjet hadsereg a mi jövedelmünkből él, és emiatt küszködünk nehézségekkel.

3. A beszolgáltatásból adódó problémák

Temesvár tartomány több járásában nagyon komoly viták folynak az beszolgáltatásokról, főként a begyűjtő szervek nem megfelelő viselkedéséről. Ezek gyakran visszaélnék a hatáskörükkel, ami egészségtelen hangulatot kelt a falvakban. Így például Kisbecskerek községben nevezett Oresia Iivanov kijelentette: „Mindenki köteles a kvótát beszolgáltatni az utolsó kilogrammig, ha van miből, ha nincs.” Kiszállt a faluba két tífős csoport, aki járja az utcákak, és előszedi azokat, akik nem szolgáltatották be a kvótát, s nem számít, mivel mentegetőzik az illető, a csapatok felforgatják az egész házát, vagy ha nem forgatják fel, akkor elviszik a tehenét, kihajtják a disznót az óból. A Csák járáshoz tartozó Obád falusi Sofia Dan kijelentette: „Soha így nem viselkedtek a begyűjtők, mint az idén. Ha nincs miből kifizetned az adód, vagy nem tudod beszolgáltatni a kvótát, elviszik a tehenedet, disznóidat, ruháidat, s mindent a házadból.”

4. A határőregységek soraiiban uralkodó erkölcsi-politikai hangulatról

Az erkölcsi-politikai hangulat továbbra is jónak mondható. A legtöbb fejtörést és gondot a leszerelés előtt álló katonák okozzák. Így például az Oravicán állomásozó zászlóalj váradjai századában, amikor a zászlóalj elhárítási tisztje, Vasile Cojan százados látogatást tett az alegységnél, a harmadéves katonák⁴⁹ mind köréje gyűltek, felvilágosítást kérve leszerelésükre vonatkozóan. Ugyanez történt a zászlóalj lacunási századánál is. A Dettán állomásozó zászlóalj fényi és moravicai századánál ugyancsak ez történt, ott a leszerelés előtt állók úgy tették fel a kérdést, hogy ha még maradniuk kell, akkor kapjanak még egy váltás ruhát. A katonák nem tiszteletlenségéből érdeklődtek, hanem azért, mert tudták, hogy a fent említett tiszt párttag és a zászlóalj vezetőségének tagja. Ioan Papură, a Zsombolyán állomásozó zászlóalj jánosföldei századának közlegénye ezt írta a WC falára: „Az 1955-ös korosztály szereljen le minél hamarabb.” Ugyanattól a századtól Constantin Anghel őrnagy azt a kérdést tette fel a zászlóalj parancsnokhelyettesének: miért nem helyeznek át helyükbe a munkaszázadoktól katonákat, hogy ők leszerelhessenek.⁵⁰

Ioan Olariu őrnagy az Óbábán állomásozó századtól azt kérte, hogy a tartalékosoknak, mivel már a negyedik évüket teljesítik, megszabott munkanormájuk legyen, és a fennmaradó időben pedig eltávozhassanak bálókra, moziba. A zászlóalj politikai helyettese állást foglalt mindezekkel szemben, és rámutatott, hogy mindaddig, amíg katonai szolgálatot teljesít, engedelmeskednie kell a kiadott parancsoknak. A katonák a legjobb párttagok gondjaira voltak bízva.

Közli Ioana Boca: 1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic. București, 2001, Fundația Academia Civică, 339–344. p.

⁴⁹ Romániában az '50-es években három évig tartott a katonai szolgálat.

⁵⁰ 1950–1961 között több tízezer hadköteles fiatalat munkaszolgálatra vezényeltek politikai meggyőződésük vagy társadalmi származásuk miatt. A 2000-ben alakult Munkaszolgálatos Katonák Szövetsége adatai szerint a rendelkezés csak a három székelyföldi megyében kb. 15 ezer magyar nemzetiségű fiatalot érintett az említett korszakban. Lásd Benkő Levente: „Kőbe és papírra írt múlt”. *Krónika*, 2003. december 23.

40.

Összefoglaló jelentés a temesvári eseményekről

*Temesvár, 1956. november*⁵¹

A Román Munkáspárt Temesvár Tartományi Bizottsága

A magyarországi események hatására, a diákok közé beforakodott ellenséges elemek kihasználták indokolt elégedetlenségüket, és alkalmas talajt találva közöttük (az Ifjúság Szövetség szerveinek gyenge politikai befolyása miatt), pártunk és államunk elleni akciók szervezését kezdték meg. A magyarországi események feldolgozásával foglalkozó gyűlések tájékoztatói alkalmával ellenséges elemek megpróbálták megváltoztatni ezekben a gyűlésekben a jellegét, uszítottak pártunk politikája ellen, és felhasználták az alkalmat provokatív akcióik előkészítésére. Így magyarázható az a tény, hogy a Mechanika Kar V. évfolyamos gyűlésén egyesek rosszindulatúan arra mutattak rá, hogy azért nincsenek bentlakások, mert szovjet csapatok állomásoznak Temesváron, és kérték a szovjet csapatok visszavonását. Hasonlóképpen, a Mechanika Kar IV. évfolyamos gyűlésén felvetették az urániumérc kiaknázásának kérdését, a szovjet szakemberek távozását kérték, és azt, hogy tiltsák meg ennek az ércnek a szovjet kitermelését, más évfolyamokon pedig azt kérték, hogy az orosz nyelvet és a marxizmus-leninizmust vegyék ki a tantervből. Erre a következtetésre csak akkor jutottunk el, mikor már lezajlottak a provokatív cselekedetek. Előtte nem ismertük fel, hogy a feltett kérdések, a tájékoztatatlanság és a beszélgetések formájában felvetett problémák célja egy, az elkövetkezendő akciók végrehajtására nézve kedvező légkör megteremtése a diákok között. A provokáció előkészítése abból is kiderül, hogy egyes csoportos gyűléseken azt kérték: a tájékoztatásokat évfolyamonkénti gyűlések keretében tartsák, azzal a céllal, hogy ott nagyobb létszámú diákságot lázítsanak, akik az ő oldalukra állhatnak. Így, az előkészítés nyomán, 1956. október 30-án ellenséges elemeknek sikerült megszervezni egy provokatív gyűlést a Mechanika Karon. Ebből a célból a mozgósítás különféle módszereit használták: képviselők küldése más tanszékekre, az osztálytermek tábláira és a padlózatára irkált hamis hirdetések arról, hogy a miniszter beszélni akar a diákokkal, hogy egy táncmulatsággal végződő konferenciát szerveznek, hogy vetíteni fogják a „Holnap minden véget ér” [című filmet], hogy felmentést kapnak az órákról és a szemináriumokról való hiányzás alól, azzal az ürüggyel, hogy IMSZ- és pártgyűlések lesznek. Ezekkel a módszerekkel mintegy ezer diákot sikerült a felforgató gyűlésre vonzani. A gyűlésen a[z elhangzott] beszédek már kezdettől provokatívak voltak. Ellenséges elemek, bukott, kizárt, elmaradt vizsgákkal rendelkező diákok a párt politikája, a Szovjetunió és a népi demokratikus államunk elleni támadásba lendültek. A felsorolt problémák közül a következőket említjük:

A Szovjetuniót rágalmazva kérték a szovjet csapatok Temesvárról való kivonását, eléggé hazafinak tartva magukat ahhoz, hogy megvédjék saját országukat, és

⁵¹ Pontos dátum nem szerepel, de a jelentés 1956. november 12. után néhány nappal íródott.

azt kifogásolták, hogy a szovjet csapatok jelenléte miatt nincsenek számukra megfelelő ellátási és lakhatási körülmények, rágalmazták a Szovjetunióval való kereskedelmi kapcsolatainkat, mondván, hogy Németországból és Olaszországból jobb és olcsóbb személygépkocsit lehet vásárolni. Emellett kérték annak megtiltását, hogy szovjet szakemberek dolgozzanak a mi urániumtelepeinken. Kérték a Szovjetunióba irányuló urániumkivitel leállítását, mondván: „Mi is képesek vagyunk ennek az anyagnak a feldolgozására.”

Szóbakerültek a párt és állam politikájával szemben nyilvánvalóan ellenséges problémák: „A párt és a kormány nemtörődömsége a dolgozók és parasztnak életszínvonalával szemben.” Hasonlóképp kérték a munkanormák felülvizsgálását, a dolgozók bérének felemelését, és az állambiztonsági hivatal alkalmazottai fizetésének csökkentését, valamint a beszolgáltatási rendszer megszüntetését. Rámutattak, hogy országunkban a személyi kultuszt nem szüntették meg a gyakorlatban, csak formálisan intézték el két-három újságcikkkel. Ezek a kijelentések bizonyítják a párt vezetése és a kormány elleni közvetlen támadást. Hazugnak nevezték hazánk sajtóját és rádióját, és kijelentették, hogy félrevezették őket a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Ezt azáltal bizonyították, hogy hallgatták az Amerika Hangja, a Szabad Európa, és más rádióadókat is. Hasonlóképpen kérték az orosz és marxizmus-leninizmus órák kiiktatását [a tantervből], mondván, hogy ez akadályozza a szakirányú felkészülésüket. A gyűlések ellenséges jellege bebizonyosodott azáltal is, hogy egy huligán diák egyperces néma csendet javasolt a Magyarországon elhunytakért, közösséget vállalva az ellenforradalmi eszmékkel.

A párt- és állami képviselőket – azok igyekezete ellenére, hogy a felvetett problémákat tisztázzák – fujjogással fogadták, ami még egyszer bizonyítja, hogy a gyűlés célja antidemokratikus volt, államunk és pártunk ellen irányult. Ez még abból is kiderült, hogy a tárgyalt indítvány államellenes, ellenforradalmi, idegen rádióadóktól ihletett problémákat tartalmazott, és előkészített szöveg volt. Ellenséges elemek arra vetemedtek, hogy ultimátumot szabtak a párt- és állami szerveknek, és abban az esetben, ha nem válaszolnának kedvezően, [kilátásba helyezték], hogy el fogják foglalni a *Steaua Roșie*⁵² szerkesztőségét, és utcai tüntetéseket rendeznek azért, hogy az állam elleni felkelésbe bevonják a lakosságot.

Miután az állami szervek intézkedéseket hoztak az akció szervezőinek elszigetelésére és megakadályozták, hogy a diákok a bentlakásokat elhagyják, a következő napokban más intézetekben az ellenséges személyeknek nagyszámú diákot sikerült mozgósítaniuk, és a Műgyetem lánybentlakása előtt tüntetést szerveztek, amelyben a fogvatartott társaik szabadlábra helyezését kérték. Hasonló jellegű megnyilvánulások (éhségsztrájk a diáktársaik lefogatása elleni tiltakozásul, az állami szervek elleni káromkodás és rágalmozás) fordultak elő a bentlakásban is, amelyet néhány kilépési tilalom alá helyezett diák szervezett. Ellenséges elemek szervezték ezeket az akciókat, és sok diákot sikerült saját oldalukra állítani, akik egyetértettek

52 Temesvár tartomány román nyelvű napilapja.

céljaikkal, amit a következő jelszavak használata bizonyít: ösztöndíjat mindenkinek tanulmányi feltételek és felső határ nélkül, nyilvános vizsgákat stb.

Ezen tüntetések felszámolására az Ifjómunkás Szövetség Tartományi Bizottsága a Román Munkáspárt Tartományi Bizottságának vezetésével és támogatásával egy sor intézkedést hozott:

1. Aktivista-csoportokat osztottak be a bentlakásokba és ott, ahol a diákokat fogvatartották, hogy megmagyarázzák nekik a hozott intézkedéseket, és leleplezzék megnyilvánulásaik provokatív jellegét. Arra bírták őket, hogy írjanak alá egy nyilatkozatot, amelyben elhatárolódnak az ellenséges elemektől. A tanórák újraindulásakor mindegyik évfolyamra aktivista-brigádöt küldtek (ezeket dolgozók, szülők, katonák alkották), akik szóba álltak a diákokkal, és megbélyegezték a huligán és államellenes megmozdulásokat.

2. Hasonlóképpen aktivistákat küldtek az Ifjómunkás Szövetség menzáiba, akik a szakszervezeti aktivistákkal együtt ellenőrizték a koszt minőségét, és bizonyos intézkedéseket hoztak a diákok ételmezésének javítására. Minden IMSZ-tag [ellenséges megmozdulásokon] való részvétele mértékének és okainak megállapítására az IMSZ Tartományi Bizottsága, a Tartományi Pártbizottságok részvételével és az IMSZ KV aktivista-csoportokat küldött minden évfolyam alapszervezetéhez, akik külön-külön elbeszélgettek a tagsággal. A 3.170 tag közül 3.015-tel sikerült beszélni, a többieket nem találták meg. Megállapították, hogy a 3.015 közül, akikkel beszélgettek, 2.819 diák vett részt a Mechanika Karon tartott provokatív gyűlésen, valamint a bentlakás előtti tüntetésen. Például a Mechanika Kar IV. évfolyamán tanuló 112 IMSZ-tag közül 81-en vettek részt a huligán akciókban, élükön az alapszervezet titkárával. Nagyszámban vettek részt [a megmozdulásokban] a Mechanika, az Építészeti- és a Kémia Karon aktív IMSZ-tagok is.

3. Az állami szervek 868 diákot tartóztattak le és különféle elkülönítő helyekre vittek, egy részük jelenleg is őrizetben van, [mert] vizsgálatok folynak [ügyükben]. Például a Mechanika Kar V. évfolyamos hallgatói közül 8 személyt tartanak fogva, mivel őket a provokatív akciók szervezőinek tartják.

A lefolytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a diákok egy része, akik nem vettek részt a provokációkon, megbélyegzik társaikat és ellenük foglalnak állást, például az Agronómia Kar IV. évfolyama. A diákok nagy része azonban, főleg a Politechnika diákjai, a Pedagógiai Intézet III. és IV. évfolyama, az Orvosi Intézet II. évfolyama, köztük 306 IMSZ-tag fenntartják azon véleményüket, hogy a Mechanika Karon tartott gyűlésen felvetett úgynevezett „diákproblémák” jogosak, és nem hajlandók azt ellenséges provokációként elítélni. Jellemzőek a következő példák:

A Pedagógiai Intézet tanrendjéről az összes orosz órát letörölték, a Matematika-Fizika Kar IV. évfolyamának hálótermében a 9 diákból 7 vett részt a Mechanika Karon tartott gyűlésen, és hallgatták november 12-én a Szabad Európa rádiót. Olyan diákok, mint Cornelia Ionescu az Építészeti Kar II. évfolyamáról azt mondták, hogy ellenzik a szovjet csapatok hazánkban való állomásozását. Oswald Broch, a Mechanika Kar IV. éves diákja, aki a Politechnika IMSZ-alapszervezetének bizottsági tagja, azt

mondta, hogy a mi rádióadóink és újságjaink hazudnak, kifogásolta az uránmércek [kitermelésben] dolgozó szovjet szakértők jelenlétét, és rágalmazta országunknak a Szovjetunióval való kapcsolatait. Vagy pedig Remus Sitariu, a Matematika-Fizika Kar IV. évfolyamos hallgatója és Mircea Popovici, a Mechanika Kar IV. évfolyamos hallgatója, akik szerint elhibázott pártunk vidékpolitikája.

Közli Ioana Boca: 1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic. București, 2001, Fundația Academia Civică, 388–392. p.

41.

Az RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve

Bukarest, 1956. november 13.

Az ülésen részt vesznek: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Iosif Chișinevschi, Chivu Stoica, Miron Constantinescu, Alexandru Drăghici, Mogyorós Sándor, Constantin Pîrvulescu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan és Ștefan Voitec elvtársak. Meghívott Fazekas János elvtárs. Az ülés 12 órakor kezdődik. Elnököl Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs.

Napirend:

I. Rövid beszámoló a magyarországi események alkalmából Kolozs tartományban és a Magyar Autonóm Tartományban végzett pártmunka eredményeiről.

II. Rövid beszámoló a [hadsereg] Főparancsnoksága által hozott intézkedésekről.

III. Az Oktatási Minisztérium vezetésének megerősítéséről.

IV. A kötelező beszolgáltatás kérdéséről.

V. A járási pártbizottságok irányítása alatt álló városi pártbizottságok jogosítványainak kiszélesítéséről, és a párttagok és tagjelöltek nyilvántartásának a községi pártbizottságok általi vezetéséről.

VI. Folyó ügyek.

I. Miron Constantinescu elvt. a magyarországi események alkalmából a Kolozs tartományban folytatott pártmunka eredményeiről számol be, Fazekas János elvtárs pedig a Magyar Autonóm Tartományban folytatott pártmunka eredményeiről.⁵³

II. Alexandru Drăghici elvt. rövid beszámolót nyújt az RNK területén való teljes rend biztosításához szükséges intézkedések megtételével megbízott Főparancsnokság által hozott intézkedésekről. A tárgyalások nyomán az RMP Politikai Bizottsága az 1. és 2. pontokban felmerült kérdésekkel kapcsolatban a következő intézkedések megtételét jelöli ki:

a) Felhasználva azt a tapasztalatot és azokat a jó módszereket, amelyek Kolozs-, valamint a Magyar Autonóm Tartományban gyakorlati eredményeket hoztak, az

⁵³ Az RMP PB 1956. október 24-i ülésén úgy határozott, hogy az erdélyi és határmenti tartományokban Bukarestből kiküldött teljhatalmú megbízottak irányítsák a politikai munkát. Másnap Miron Constantinescu Kolozsvárra, Fazekas János Marosvásárhelyre utazott.

RMP KV Titkársága készítsen intézkedési tervet ezen munka folytatására és a jó tapasztalatoknak az összes többi tartományra való kiterjesztésére. Írjanak elő konkrét intézkedéseket a dolgozó parasztság körében folytatott munka javítására, hogy erősítsék a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét. Az intézkedési terv keretei között fordítsanak különös figyelmet a tanulók és egyetemi hallgatók körében folytatott munkára.

b) Ami a tevékenyen megnyilvánuló ellenséges elemeket illeti, az illetékes állami szervek teljes szigorúsággal járjanak el velük szemben.

c) Az RMP KV Titkársága készítsen elemzést az ifjúság körében végzett pártmunkáról és az IMSZ tevékenységéről az IMSZ-szervezetek munkájának javítására vonatkozó konkrét javaslatokkal ellátva, amelyet a PB egy elkövetkező ülésén vitassanak meg.

III. Az Oktatási Minisztérium vezetőségének megerősítésére vonatkozóan

1. Az RMP PB határozatot hozott Ilie Murgulescu elvt.-nak az oktatási miniszteri tisztségből való felmentéséről és Miron Constantinescu elvt.-nak, a Minisztertanács első alelnökének e tisztségbe való kinevezéséről.

2. C. Pîrvulescu, N. Ceaușescu és L. Răutu elvtársak az RMP Politikai Bizottságának megbízásából Ilie Murgulescu elvtárral megbeszélést fognak folytatni az Oktatási Minisztérium tevékenységében tapasztalt súlyos hiányosságokról, rámutatva azokra az okokra is, amelyek miatt megszületett az a határozat, hogy őt leváltásuk oktatási miniszteri tisztségéből.

3. A PB elhatározta Coriolan Drăgulescu és Teodor Bugnariu felmentését oktatási miniszterhelyettesi tisztségükből, valamint Bányai Lászlónak, Constantin Nicuțának és Gheorghe Ploeșteanunak az oktatási miniszter helyetteseivé való kinevezését. Constantin Daicoviciunak oktatási miniszterhelyettesé való kinevezése az után történjék, hogy megvizsgálták múltbeli politikai tevékenységét.⁵⁴

4. Az Oktatási Minisztérium dolgozzon ki konkrét intézkedési tervet a tanulók és egyetemi hallgatók társadalmi összetételének javítására, a közép- és felsőfokú tanintézmények tantervének javítására a tanterv zsúfoltságának megszüntetése végett, a közép- és felsőfokú tanintézményekben a marxizmus-leninizmus oktatásának javítása érdekében, az idegen nyelvek oktatásának szabályozására és az iskolai fegyelem megerősítésére. Hasonlóképpen hozzanak intézkedéseket a tanári testület ellenőrzése érdekében, hogy ki lehessen zárni az oktatásból a tevékenyen megnyilvánuló ellenséges elemeket, valamint egyéb intézkedéseket a tanulók és hallgatók tanulási és lakhatási feltételeinek javítására.

⁵⁴ Constantin Daicoviciu (1898–1973), történész-régész, kultúrpolitikus. A kolozsvári Ferenc József egyetemen kezdte tanulmányait, majd a kolozsvári román tannyelvű egyetemek tanára (Ferenc Ferdinánd 1923–1944, Victor Babeș 1945–1959, Babeș-Bolyai 1959–1968), dékánja (1944–1947) és rektora volt (1957–1968). 1948-ban politikai karrierje ideiglenesen megszakadt jobboldali múltja miatt, de szakmai tekintélye és a dáákó-román kontinuitás elméletének megalapozásában szerzett érdemei miatt 1955-től az Akadémia rendes tagjává választották, 1957-ben rövid ideig oktatásügyi miniszterhelyettes, 1968–1973 között az Állami Tanács alelnöke volt. 1945–1973 között az Erdélyi Történelmi Múzeum igazgatói posztját is betöltötte. Halála után szülőfaluját (Căraivan, Krassó-Szörény megye) Constantin Daicoviciu-nak keresztelték át.

IV. A kötelező beszolgáltatások kérdéséről

Az RMP Politikai Bizottsága elhatározta egy konkrét javaslatokat tartalmazó dokumentációs anyag elkészítését, hogy a PB egy következő ülésén megvitathassák a kötelező kvóták kérdését.

V. A járási irányítás alatt álló városi pártbizottságok jogosítványainak kiszélesítéséről és a párttagok és tagjelöltek nyilvántartásának a községi pártbizottságok általi vezetéséről

Az RMP PB jóváhagyja az RMP KV Titkárságának a járási irányítás alatt álló városi pártbizottságok jogosítványainak kiszélesítésére és a párttagok és tagjelöltek nyilvántartásának a községi pártbizottságok általi vezetésére vonatkozó javaslatait. (Függelékben mellékelendő.)

VI. Az RMP Politikai Bizottsága még a következőket határozta:

a) A jövőben már ne tartsák meg a kohászati és gépgyártó üzemek élmunkásainak országos tanácskozásait.

b) Jóváhagyatik Cornel Fulger elvt.⁵⁵ felmentése az RMP KB Építésügyi Osztályának vezetői tisztségéből, és javasoltatik a Craiovai Tartományi Pártbizottság első titkárává való megválasztása.

c) Jóváhagyatnak a Párt Ellenőrző Bizottságának azon ajánlásai, hogy állítsák vissza Balogh Edgár elvt. párttagságát, semmisítsék meg a Gaál Gábort a pártból kizáró határozatot és részesüljön post mortem rehabilitációban, állítsák vissza Demeter János párttagságát, helyezték vissza a pártba Kacsó Sándor és Takács Lajos⁵⁶ elvtársakat 1945-ös, a pártba való felvételük kezdetétől számítandó jogviszonnyal.

d) Jóváhagyatik, hogy Dumitru Mănescu elvt.-at, a szénügyi miniszter helyettesét nevezzék ki a Kvarc Főosztály főigazgatójává is.

e) A PB tagjainak a tartományi pártbizottsági üléseken való részvételét illetően, az a döntés született, hogy az RMP KV Titkársága a konferenciák időpontjának kitűzése után konzultáljon a PB tagjaival annak megállapítása végett, hogy az elvtársak közül ki tud majd részt venni a konferenciákon.

f) Ami az ország különböző részeiből származó dolgozók azon kívánságát illeti, hogy segítsünk a magyar népen, megállapodás született, hogy a PB részéről Gh.[eorghe] Apostol elvt. foglalkozzon ezzel a kérdéssel, és adjon utasítást a pártszerveknek, hogy a felajánlott segélyeket a Vöröskereszten keresztül összesítsék és küldjék a Magyar NK-ba.

Az ülés 16.30-kor ért véget.

Készült 2 példányban.

S.K. aláírás: Gheorghiu Dej

ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, dos. 172/1956, 2-5. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

55 Cornel Fulger (1924–1983), kommunista politikus, az RMP KV póttagja (1955–1965), nemzetgyűlési képviselő (1957–1965).

56 Takács Lajost ekkor nevezték ki a Bolyai egyetem rektorává Bányai László helyett.

42.

A Kolozs tartományi Securitate feljegyzése egy lefoglalt levélről

Kolozsvár, 1956. november 13.

A megnevezett Bibó László, kolozsvári lakos, Kossuth Lajos utca 1. a következőket mondta⁵⁷ a Sztálin tartományban lakó Bibó Máténak, Apáca falu, Nagy utca 319.

Magyarországon folytatódnak a harcok. Közel 100 000 halottról van eddig tudomásunk. Nálunk még nem történik semmi. Az itteni román lakosság minduntalan ellentmond a magyaroknak. A Victor Babeş Egyetem fölfegyverezett, de ez még egyelőre nem jelent semmit.

Azonnal ellenőrizni a fegyverekkel kapcsolatos állításokat. Oda kell irányítani egy ügynököt, aki tisztázni fogja, hogy honnan tudja az illető, hogy a Victor Babeş Egyetemen fegyverkeznek.⁵⁸

ACNSAS, fond Informativ, dosar 5336, vol. 1, 21. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

43.

Máthé János naplója

Magyarhermány (1956. november)

Az október végén kezdődött magyarországi felkelés híre mint becsapódó gránát érte a vörös pártkönyves társaságot és a körülöttük hajlongó salakot. Lélegzet-visszafojtva lesték a rádió minden zörrenését. A bérezelt vezérkar riadót fúvatott, október 28-tól kezdve éjjelenként tíz főből álló őrség kellett kiálljon, hogy amíg a kullancshad a paplan alatt pihen, vigyázzon a népi demokrácia vívmányaira. A magyarországi megmozdulás rendkívüli izgalmat váltott ki a nép körében. Szilárd volt a meggyőződés, hogy a Budapesten elindult lavina fejleményeként a leigázott európai államokban összeomlik a vörös pokol. Éppen mint az 1940 évi bécsi döntés idején, ezekben a napokban is szünetelt minden munka. Türelmetlenül vártuk az újabb és újabb híradásokat, s az elszenvedett gyötrések néma tűréséből, bár figyelve és fojtott hangon, már feltört a számadásra készülés hangja: Na, tolvajok, most imádkozzatok! Sajnos – a keleti hóhér – akár egy évszázaddal előbb, most is vérbe fojtotta a szabadulásra törekvő megmozdulást. Letörve, elkeseredve, elcsüggedve hallgattuk a vörös hóhér brutalitásáról szóló híreket. Dermedség feküdt újra az erdélyi magyarság lelkére.

Máthé János, Magyarhermány kronológiája 1944–1965. Budapest, TLI Kv. K-3087/2005, 64–65. f.

⁵⁷ Románul „a spus”. Helyesen: írta.

⁵⁸ Kézzel írt szöveg.

44.

Kulákjellemezések

Gyulakuta (Magyar Autonóm Tartomány), 1956. november 13.

Gyulakuti községi Néptanács V[égrehajtó] B[izottsága]

Referát Tóth Kálmán gyulakuti kulákról

[...] 1953 óta kulák.

Jelenleg a földet ő maga dolgozza meg családjával. Azonban magatartása ellenséges, 3 testvére Amerikában van, akikkel most is kapcsolatot tart, pénzt, csomagot, levelet kap tőlük. Szidja a kommunistákat és kijelentette, hogy testvérei amikor felszabadítják megrendezi a kommunistákat, most is állandóan üzérkedik.

Gyulakuta 1956. november 13.

László M. János gyulakuti kulák

Jellemezés

[66 éves] László M. János 1953 óta kulák, mert 15 éven át szolgát tartott. Jelenleg nincs szolgája, mert az utóbbit megverte és elkergette. Ő nyomorék, bottal jár, felesége beteges, operált. Földjének minősége II. osztály. Az állammal szembeni kötelezettségének eleget tett, kivéve az adót. Magatartása ellenséges, legutóbbi megnyilvánulása is ezt igazolja, pl. a magyarországi eseményekkel kapcsolatban kijelentette, hogy nyomorék vagyok, de két kommunistát én is agyonütnék. [...]

Gyulakuta 1956. november 13.

Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș, fond Sfatul Popular al raionului Sângeorgiu de Pădure, dosar 17/1956, f. 199., 211. Géppel írt magyar nyelvű irat.

45.

Szilágyi Domokos levele a családjához⁵⁹

(részlet)

Kolozsvár, 1956. november 16.

Az utóbbi két hétben, a magyarországi események hatására fölfordult az egész Bolyai. Persze, velünk minden nap gyűléseztek, hogy csillapítsuk a népet. Mélyen tisztelt felsőbb szerveink ugyanis szörnyen begazoltak, hogy nehogy kivonuljon a kolozsvári diákság tüntetni, úgy szép békésen; s ezért igyekeztek a Babeșt és a Bolyait (a román és a magyar egyetemet) összeugrasztani. Nálunk beadták, hogy a Babeș Nagyromániáért akar tüntetni, a Babeșen pedig azt, hogy mi Erdélyt akarjuk vissza, s így aztán sikerült valahogy megakadályozniuk. Viszont a temesvári román⁶⁰ diákok (műegyetemi hallgatók) rokonszenvtüntetését szerveztek

59 Szilágyi Domokos (1938–1976), költő. Középiskolai tanulmányait Szatmárnémetiben végezte, 1955–1960 között a Bolyai egyetemre járt magyar szakon, 1956–1957-ben a megválasztott Diákszövetség egyik vezetője volt. 1956-tól a romániai magyar lapok rendszeresen közölték verseit; 1958–1959-ben az *Igaz Szó* szerkesztője, 1960–1970 között a bukaresti *Előre* szerkesztője volt, majd egészségügyi okokból nyugdíjazták és visszaköltözött Kolozsvárra, ahol 1976 októberében öngyilkos lett.

60 Az eredeti közlésben.

a magyar forradalommal. Marosvásárhelyen az orvosin is «forr a világ bús tengere, ó, magyar». Testi épségünk nincs veszélyben, mert Szászfenestről behozták a katonaságot, és géppisztolyos járőrök cirkálnak estétől reggelig minden diákothoz és egyetemi épület körül. Máskülönben a temetőben is több volt halottak napján a szekus, mint a gyászoló. Ilyenkor az ember négyszer gondolja meg, amíg lépik. Úgy, hogy most már nem kell félni semmitől.

Közlik Kántor Lajos (szerk.): Ki vagy te, Szilágyi Dokomos? Budapest, Balassi Kiadó, 1996, 42–43. p.; Pécsi Györgyi (szerk.): Kényszerleszállás. Szilágyi Domokos emlékezete. Budapest, Nap Kiadó, 2005, 19–20. p.

46.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. november 18.

Több diákot letartóztattak.⁶¹ Nem hiszem, hogy bűnösök lennének. Sőt, meg vagyok győződve feltétlen becsületességükről. Nemes szívű fiatalok.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2–3. sz. 307. p.

47.

Az RMP Kolozs tartományi pártbizottság titkársági ülésének jegyzőkönyve

Kolozsvár, 1956. november 19.

Jelenlévők: Vasile Vaida, Nicolae Bota, Alexandru Soproneanu, Gavrilă Lupşa, Tompa István elvtársak. Elhatározták, hogy a 21-i büroülést csütörtökön, november 23-án, reggel 7 órakor tartásuk meg. Elhatározták, hogy a tartományi Bűró tagjait beosztják a járási pártaktívákvaló gyűlésekre. Elhatározták, hogy végezzék el a Bolyai Egyetem és az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet diákjai társadalmi összetételének [vizsgálatát]. Gyűlés a Bolyai Egyetem vezetőségével.

Vasile Vaida elvtárs: Szeptember 22-én eljöttek hozzám Fazekas elvtárs és más elvtársak a Központi Vezetőségtől. Hiányosságokat találtak, és intézkedéseket hoztunk a helyreigazításukért. Sok elvtárral álltunk szóba, a legnagyobb egyetértést találtuk [köztük]. A magyarországi események után azonnal intenzív, személyekre szabott munka kezdődött. A munka nem volt könnyű, mert tüntetések veszélye fenyegetett. A KV körleveleinek feldolgozásakor nehézségeink voltak. Hogyha akkor ingadozók [is] voltak, [most] teljes határozottsággal dolgoztuk fel a táviratot. Az elvtárs javaslatára egy gyűlést tartottak a Bolyai [Egyetem] [párt]-alapszervezetével, ahol elhatározták egy gyűlés összehívását a diákoknak.

⁶¹ 1956. november 17-en tartóztatták le Kolozsváron Várhegyi Istvánt, a Bolyai Tudományegyetem hallgatóját, a Nyelv- és Történettudományi Kar diákszövetségének egyik vezetőjét, a diákszövetségi programtervezet fő kidolgozóját, másnap pedig Kelemen Kálmánt, Koczka Györgyöt és Nagy Benedeket, akik részt vettek a programtervezet kidolgozásában.

Ezen a gyűlésen Miron Constantinescu elvtárs jól tisztázta a problémákat.⁶² Ez [a gyűlés] után nem lehet mondani, hogy a diákoknak nem volt alkalmuk tájékozódni. Mégis, egyes diákoknak ellenséges a megnyilvánulása. Így volt a temetőnél, a gyász[szalag viselése], órákon egyes tanárok sértegetése stb. Mindezek után politikai jellegű diák-szerveződések létesültek. Beszélgettünk egyes elvtársakkal, hogy zárjanak ki az egyetemről egyeseket az ellenséges magatartású személyek közül. Mindent megtettek, amit meg lehetett tenni. A diákok egyikénél talált röplapok nyíltan ellenségesek, pártellenesek.

Bányai László elvtárs: Különbséget kell tennünk egyes elemek, és a szerveződésekben dolgozó diákok közt. Meg kell különböztessük azokat a nyugtalan, de jóindulatú embereket, akiket az ellenség közé is bevontak. Lássuk a másik két diákot,⁶³ ne menjünk azon az irányelven, hogy mindenki, aki a szerveződésekben dolgozott, ellenség. Ne tekintsünk minden ittenit ellenségnek. Egyes tanárok is, mint Csehi és Jordáky, egyetértettek egyes problémákkal.

Vasile Vaida: Voltak egészségtelen megnyilvánulások a magyarországi eseményekkel kapcsolatban, így Luk Ferenc esete.⁶⁴ Hasonlóképpen van egy sor ellenséges megnyilvánulás a Tanácsnál és más helyeken, ezekkel foglalkoznunk kell. A városi pártkonferenciára való felkészülés nem volt megfelelő, egyetlen jelszavas tábla sem készült a rendezvényre, meg kell vizsgálnuk, ki végezte a feldíszítést. Utána kell néznünk, hogy történt ez a dolog.

Nicolae Bota: Luk elvtársnál egy ideje érződik a nemtörődömség.

Vasile Vaida: Azokat az elvtársakat, akiknél érződtek bizonyos befolyások, a Tartományi Bűró elé kell hívnunk. Meg kell erősítsük jobban azt a módszert, hogy konzultáljanak, mert máskülönben hibákat követünk el. Nagyon komolyan kell foglalkoznunk a Tartományi [Párt]konferenciával, hogy minél jobban előkészítsük. Elhatároztuk, hogy a december 12-i gyűlést nem tartjuk meg. Határozatot hoztunk, hogy Bermitki és Ferenczi elvtárs instruktorként átmegy a Mezőgazdasági Ügyosztályhoz. Elhatároztuk, hogy Hidişan elvtársat pártszervezőként kinevezzük a bágyi Állami Gazdasághoz.

Titkár
[olvashatatlan aláírás]

Közli Andreescu A.–Nastasă L.–Varga A. (szerk.): Minorităţi Etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968). Cluj-Napoca, CRDE, 2003, 230–231. Az eredeti román nyelvű dokumentum lelőhelye: ANDJC, Fond 13 (Comitetului Regional al PCR Cluj), dos. 12/1956, f. 66–67.

62 A Bolyai Tudományegyetemen november 3-án és 5-én tartottak gyűlést (a második alkalommal a Babeş Egyetemmel együtt). Az első gyűlésről a sajtó terjedelmesen számolt be (lásd az *Igazság* 1956. november 4-i különszámát).

63 Bányai feltehetően Tîrnovan Arisztúdra és Valter Frigyesre gondolt, akiket október 25-én tartóztattak le Balázs Imrével, a Képzőművészeti Főiskolán szervezett diákgyűlés vezetőjével együtt.

64 Luk Ferenc, az RMP Kolozs tartományi pártbizottság Propaganda és Agitációs osztályának vezetője (1954–1959). E tisztség alól a kolozsvári egyetemek egyesítésének egyeztetésekor, 1959. március 16-án mentették fel nacionalizmus vádjával.

48.
Ügynöki jelentés a Bolyai Egyetemről

Kolozsvár, 1956. november 20.

Forrás: „Gyurka”

A találkozón részt vett Páll Ferenc

1956. november 20., 20 órákor, 3. sz. K-lakás⁶⁵

Folyó év november 12-én Márton Gyula, a Bolyai Egyetem Történelem–Bölcsészkarának dékánja telefonon arra kért, hogy találkozzunk este, mert két dologról akar velem beszélni. A Szamos vendéglőben találkoztunk, és felvilágosítást kért az Akadémia egyik átiratáról, amely egy nyelvészeti tanulmánykötet francia nyelven való összeállítására vonatkozott, valamint a magyar nyelvű nyelvtudományi folyóiratról. Ez utóbbival kapcsolatban, mivel Szabó [T. Attila] megbetegedett, jó lenne, ha valaki más lenne a felelős szerkesztő, például Jancsó Elemér. Márton [Gyula] azt mondta, hogy Szabó agyonhajszolta magát, mert egyfolytában anyagot gyűjtött az erdélyi magyar nyelvtörténeti szótárához. Az Egyetemen nem volt túlterhelve. Ehhez még hozzáadódott a magyarországi események hatása, a lázadás kudarca, ami tönkretette őt. Miután szóba kerültek a magyarországi események, Márton arról panaszkodott, hogy még azok sem bizonyultak hűségesnek a rendszerhez, akiket támogattak és felkaroltak. Azt mondta, hogy a tanszéken Gálfi [Gálffy⁶⁶] Mózes az egyetlen, akinek elfogadható hozzáállása volt. A többieknek viszont negatív volt a hozzáállása, köztük a párttagoknak is, mint Kovács Erzsébet. A tanszék tagjai: Szabó Ottilia, Gálfi Mózes, Kovács Erzsébet, Szabó Zoltán, Murádin László és még 2-3 személy, tudomásom szerint (demonstrátorok). Márton azt mondta, hogy az egyik nap meglepte a Szabad Európa rádióadó hallgatása közben Szigeti Józsefet, aki most kimutatta a foga fehérjét, Varró Jánost, Lakó Elemért, Dávid Gyulát, Murádin Lászlót és másokat. Márton még azt is elmondta, hogy az ifjúság semmilyen megbánást nem mutat a oktató káderekkel szemben, a felvilágosító munka csődöt mondott, mindenki kudarcot vallott, ő is, Szabédi is, mások is. A forrás azt mondta, hogy a tanári testület munkája ezentúl a didaktika, a tanítás irányába kell hogy elmozduljon, de magasabb elvárásszinttel. A koldulással való nevelés, a könyörgéssel kevert meggyőzéses módszer nem érheti el célját. Márton egyetértett a forrással. Az egyik nap együtt jöttünk el az Intézetből Gálfi Mózessel, aki azt mondta, hogy Szabó [T. Attila] beteg. Érdekes, hogy azokban a napokban, amikor az események a lázadók céljainak megfelelő

65 Kézzelel: 362/P, Gálfi [azaz Gálffy Mózes] nem megy a beszerzésre, a többit megfelelően dolgozzák meg. Értsd: Gálfit nem kell beszervezni.

66 Gálffy Mózes (1915–1988) nyelvész, egyetemi tanár. 1940–1944 közt az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa, 1945–1959 között a Bolyai, 1959-től a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára. Fő kutatási területe a magyar nyelvjárástan volt.

irányba haladtak, Szabó nagyon aktív volt, nem dolgozott, csak érdeklődött, beszélgetett, és tele volt reménnyel. A forradalom kitörése⁶⁷ (ami Gálfi szerint hülyeség volt, mert gyaníthatták volna, hogy a Szovjetunióval szemben semmit sem tehetnek), Szabót teljesen lesújtotta.

„Gyurka”

Megjegyzések. A jelentés a kolozsvári Bolyai Egyetem egyes tanáira és adjunktusaira vonatkozik, akik jelenleg az Szovjetunióval szemben ellenséges álláspontra helyezkednek. Egy nyilvánvalóbb, fokozatosan napvilágra kerülő ügy Szabó professzor helyzete, aki a magyarországi ellenforradalom kitörésekor nagyon örvendett abban a reményben, hogy a lázadók javára fog eldőlni, jelenleg úgy tűnik, tönkrement az ellenforradalom megüsitása következtében, abban az értelemben, hogy nem sikerült a lázadók akciója. Azt a feladatot is osztottuk ki az ügynökre, hogy vegye fel a kapcsolatot Jordáky Lajos professzorral, és beszélje meg vele a magyarországi eseményeket, valamint a Bolyai Egyetem diákjainak a magyarországi eseményekkel kapcsolatos tépelődéseiről, és a beszélgetések során állapítsa meg, miben áll a Jordáky által a tanárok és a diákok körében folytatott tényleges izgatási tevékenysége.

Eszközök. Javasolom a jelentésben említett tanárok és adjunktusok megfigyelés alá vételét.

Páll Ferenc főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, 65. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

67 Feltehetően félregépelés: a forradalom *leverésére* gondolhattak.

49.

Ügynöki jelentés Varró Jánosról és Gazda Ferencről

Kolozsvár, 1956. november 20.

Forrás: „Gyurka”

A találkozón részt vett Páll Ferenc, 1956. nov. 20. 20 órakor, 3. sz. K-lakás

Folyó év november 14-én Gazda Ferenc, a Nyelvtudományi Intézet kutatója beszélgetett Varró Katalinnal, aki szintén a Nyelvtudományi Intézet kutatója, és utóbbi megkérdezte Gazdát, hogy látta-e Szabédit [Szabédi László]. Gazda szerint Szabédi szívvel-lélekkel a magyarországi forradalmárok és követelései mellett áll, és sajnálja a Magyarország által elszenvedett károkat.⁶⁸ Varró azt mondta, hogy az lehetetlen, hiszen Szabédi a forradalom és követelései ellen érvelt, megpróbálta meggyőzni a diákokat, de nem sikerült neki. Szabédi leírta magát az egyetemen, az Egyetemen a tisztességes elemek nem állnak szóba vele. Másrészt, folytatta Varró, Szabédi opportunistá nyilatkozatot tett közzé a sajtóban, azt hiszem Kelemen elvt. is olvasta. Gazda kérdésére Kelemen azt mondta, hogy nem emlékszik pontosan, ez egy rövid nyilatkozat volt, amiben azt mondja, hogy személyesen győződött meg arról, hogy az Üzbég Népköztársaságban a lenini szellemben oldották meg a nemzeti kérdést. Ugyanott elítéli az ellenforradalmat, a magyarországi eseményeket. Gazda erre úgy válaszolt, hogy nagy különbség van a között, hogy az ember kijelenti, hogy a magyarországi forradalom egészében ellenforradalom, és ezt elítéli, illetve egy ellenforradalmat elítélő nyilatkozat között. Abból a hozzáállásból, abból a módból, ahogyan az eseményeket Varró Katalin elemezte, az volt kiolvasható, hogy ő és férje szívvel-lélekkel a magyarországi megmozdulás mellett állnak, azt mondta, hogy Varga János,⁶⁹ a Budapesti Egyetem professzora a legjobb barátjuk, és a követelések egyik szerzője. Tagja a

68 Szabédi László 1956-os szereplését több tényező határozta meg. 1956 szeptemberében részt vett a Miron Constantinescuval tartott kolozsvári gyűlésben, és keményen bírálta a párt nemzetiségi politikáját. A forradalom küszöbén arra kényszerítették, hogy a Szovjetunióba utazzon egy iróküldöttséggel (lásd a 28. sz. iratot). Ott a magyarországi események szovjet értelmezésére volt utalva; hazatérésekor, november első napjaiban Bukarestben elítélően nyilatkozott egy újságírónak a forradalomról. Kolozsvárra érkezve, november 5-én revideálta korábbi álláspontját, de a nyilatkozat megjelenését már nem volt képes megakadályozni. Miután saját hallgatói is szemére vetették a sajtóban leközölt nyilatkozatot, Sz. L. visszavonult a közszerepléstől.

69 Varga János (1929–), történész, levéltáros. 1950-től az ELTE oktatójaként dolgozott. 1952-ben belépett az MDP-be. 1955-ben az ELTE Történettudományi Karán adjunktus lett, és kinevezték dékánhelyettesnek. Ugyanebben az évben az egyetemi MDP-szervezet titkára. Október 22–23-án részt vett a másnapi tüntetés megszervezésében, I. Tóth Zoltánnal fogalmazta meg az egyetemisták és az oktatók követeléseit. Pozsár Istvánnal a bölcsészkar Egyetemi Forradalmi Diákbizottság vezetője lett, és október 30-án az egyetemisták képviselőjében Nagy Imrével tárgyal. Novemberben részt vett a telefongyári munkástanács ülésén. 1956. december 16-án egyetemi docenssé nevezték ki. 1957. áprilisától 1958 tavaszáig többször kihallgatták a belügyi szervek, de nem került bíróság elé. 1957-ben fegyelmi eljárást indítottak ellene az ELTE-n, áthelyezték az MTA Történettudományi Intézetébe. 1968-tól az Országos Levéltár igazgatóságán dolgozott. 1972-ben elnyerte az akadémiai doktori címet. 1978-tól az Országos Levéltár főigazgatója, az ELTE címzetes egyetemi tanára. 1989 novemberében nyugdíjazását kérte. 1990–1994 között az MDF parlamenti képviselője volt. Varga János 1848-ról folytatott kutatásaihoz erdélyi anyagokat gyűjtött, 1954-ben járt először Kolozsváron, ahol Varró Katalin volt a román Külkapcsolatok Intézete által mellé rendelt kísérelője. Akkor került V. J. kapcsolatba a Varró családdal.

Magyar Dolgozók Pártjának.⁷⁰ Azt mondta, hogy az áldozatok nem számítanak, de 10 millió embert nem lehet kivégezni. Azt mondta, hogy a magyarországi forradalmárok szocializmust akarnak, de azt akarják, hogy az oroszok menjenek ki az országból. A harc nem a régi rend megdöntéséért folyik, hanem az ország függetlenségéért. A Varró család jóban van Lakó Elemérrel, Dávid Gyulával, Bernáth Ágostonnal. Negatív hozzáállású. Ironikusan beszélt az olyan emberekről, akik nem vennének részt a harcokban, és kifejezték bosszúságukat, hogy nem lehettek ők is Budapesten.

„Gyurka János”

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés nevezett Gazda Ferencre, a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatójára vonatkozik, akit ellenséges tevékenység miatt csoportos felderítő nyomozás alatt tartunk, valamint nevezett Varró Katalinra, szintén a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatójára. Őt a Magyar Népköztársaság-beli eseményekkel kapcsolatos ellenséges megnyilvánulásai miatt már jelezték szerveinknek.

Feladatok: Mivel „Gyurka” ügynök nagy bizalomnak örvend a nevezett Gazda Ferencnél és Varró Katalinnál, velük beszélgetve állapítsa meg konkrétan hogyan fejtik ki lázító tevékenységüket egyes magyar nacionalista elemek körében a magyarországi események hatására, kiket lázítanak, és hogyan beszélnek meg és hogy látják a maguk által folytatott ellenséges tevékenységet, valamint azt is, hogy milyen irányba [folytatják azt].

Eszközök: Javasoljuk, hogy nevezett Varró Katalin ellen kezdeményezzenek ellenőrző nyomozást, és az ebben a jelentésben foglalt, a fent nevezettre vonatkozó jelzéseket vegyék fel káderlapjára és jelezzék a tartományi pártszerveknek is.

Páll Ferenc főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, f. 67–68. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

⁷⁰ Eredetiben: Partidul celor ce muncesc din Ungaria.

50.

A baróti Néptanács Végrehajtó Bizottság ülésének jegyzőkönyve⁷¹

Barót (Magyar Autonóm Tartomány), 1956. november 29.

Felvétetett Baróton 1956 november 29-én a községi Néptanács üléstermében megtartott rendes ülészen. Jelen vannak: Dombi Sándor, Barabás Béla, Molnár Margit, Kászoni Ilona, Papp Anna, Jancsó Margit, Balázs Lajos, Antal Lajos, Jancsó Dénes, Kurta Albert, Trinfuj Mária, Breuer Ferenc, Szócs Erzsébet, Ruz Teofil, Hermán Géza, Tak Desző, Ráduly János, Vargha József, Tóth József, Magyar Béla, Sass Antal képviselők. Mint meghivottak jelen voltak: Szotyori Albert, gazdasági előljáró, Beke Lajos pénzügyi adoszedő, Fazekas Mózés szövetkezeti elnök, Benkő Mózés apaállatföld felelős.⁷² Igazoltan hiányoztak: Dr. Lőrincz Béla és Páll Lajos képviselők. Igazolatlanul hiányoztak: Pethő Ilona, Hegyes István, Brassai Erzsébet, Simon Imre, Derzsi Rozália és Ráduly Tamás képviselők.

Elnök elvtárs üdvözli a megjelenteket és miután megállapította hogy ülésünk határozat képes azt megnyitja és ismerteti a következő napirendi pontokat:

1. Nemzetközi helyzet ismertetése.
2. Tájékoztató jelentés az őszi mezőgazdasági munkákról
3. Tájékoztató jelentés az adóbeszedés helyzetéről.

Ezután elnök elvtárs kéri a javasolt napirendi pontok elfogadását. Az ülészen jelenlevők a javasolt napirendi pontokat egyhangúlag elfogadták.

1. Napirendi pont.

Elnök elvtárs ismerteti a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan fennálló helyzetet. Ismerteti az elkészített tézist. Ezután felolvasta az elkészített nyilatkozatot melyben a közági képviselők a jelen ülészen alkalmával a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan nyilatkozatukat fejezik ki. A nyilatkozathoz a következő hozzászólások voltak:

1. Molnár Margit képviselő helyesnek találja a nyilatkozat össze állítását és kifejezi, hogy együtt érezünk [sic] a magyar dolgozókkal akik életüket nemkimélve védték meg a népi demokratikus rendszert.

2. Balázs Lajos képviselő elvtárs igéri, hogy segítséget adunk abban az akcióban amellyel az RNK dolgozói anyagi segítséget nyujtanak a magyarországi dolgozóknak. Ezután a jelenlevő képviselők egyhangúlag elfogadták a nyilatkozatot⁷³.

Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna (ANDJCOV), Fond 9 (Prefectura jud. Trei Scaune), Coperta 28, inventar III. dos. 5, 11. f. Géppel írt magyar nyelvű irat.

⁷¹ A dokumentumot szöveghűen közöljük, csupán az ékezeteket pontosítottuk.

⁷² Lot.zoo. (Lotul Zoologic)-felelős: a tenyészállatoknak elkülönített kaszálóért felelős személy.

⁷³ A mezőgazdaság helyzetét tárgyaló második napirendi pont vitáját nem közöljük.

51.

A baróti Néptanács képviselőinek nyilatkozata a magyarországi eseményekkel kapcsolatban⁷⁴

Barót, 1956. november 30.

Barót Község képviselői az 1956. november 30-án tartott rendkívüli ülészak alkalmával a magyarországi eseményekkel kapcsolatban az alábbi nyilatkozatot tesszük:

Nagy megrendüléssel de ugyanakkor felháborodással figyeltük a magyarországi ellenforradalmi bandák gaztetteit. Mindnyájuk előtt világos, hogy a nemzetközi reakció által támogatott belső reakció a dolgozó nép által a népi hatalom éveiben elért vívmányokra tört. Minden cselekedetük arra irányult, hogy vissza állítsák [sic] a kapitálista rendszert amelynek évei alatt a magyar munkások dolgozó-parasztok és néphez hű értelmiségiek annyit szenvedtek. Mély gyűlölettel gondolunk és felemeljük tiltakozó szavunkat az ellenforradalmi banditák gyilkos cselekedetei ellen akik képesek voltak arra, hogy becsületes munkásokat dolgozó parasztokat ártatlan nőket, és gyermekeket gyilkoltak meg. Ezekben a pillanatokban együtt éreztünk a becsületes magyar dolgozókkal akik életüket nemkimélve védték meg népidemokratikus hatalmukat a reakciós bandák szétzüllesztésétől. Becsülettel kapcsolódtunk be abban az akcióban amellyel az RNK dolgozói anyagi segítséget nyújtanak a Magyarország dolgozóinak. Mi az RNK-ban együttélő nemzetiségek tudatában vagyunk annak, hogy népidemokráciánk építésének elengedhetetlen feltétele a román nép és együttélő nemzetiségek összefogása. Erélyesen harcolunk minden nacionalista sovinszta megnyilvánulás ellen amelynek célja megbontani a mi egységünket.

Hálásak maradunk a szovjet-uniónak [sic] azért az áldozatáért melyet hozott hazánk felszabadításáért. Hazánk felszabadítása után az RMP irányításával hatalmas eredményeket értünk el országunk gazdasági kulturális fejlődésében. Így községünkben ma már középiskolánk van, a dolgozók egészségének megvédésére komolyan berendezett kórházunk és egy korszerű poliklinikánk van. Még tovább sorolhatnánk a népidemokratikus rendszer éveiben elért sikereinket, amelyek mind azt bizonyítják, hogy a népidemokratikus rendszer a dolgozók állama. Mi nagyra értékeljük ezeket a vívmányokat s éppen ezért kiméletlenül lesújtunk mindazokra akik békés építő munkánkat akarják megzavarni. Amikor felemeljük tiltakozó szavunkat a magyarországi ellenforradalmi bandák gaztettei ellen, ugyanakkor kifejezésre juttatjuk ragaszkodásunkat pártunk és Kormányunk iránt. Harcolni fogunk, hogy a párt és kormány határozatokat [sic] községünkben is gyakorlatban végrehajtsuk. Mi képviselők mindent megteszünk annak érdekében, hogy községünk mezőgazdasággal foglalkozó dolgozói felkészüljenek a tavaszi kampányra és mindenben eleget tegyenek az állammal szembeni kötelezettségeiknek.

ANDJCOV, Fond 9, cap. 28, inv. III. dos. 5, 14. f. Géppel írt magyar nyelvű irat.

⁷⁴ A dokumentumot szöveghűen közöljük, csupán az ékezeteket pontosítottuk.

52.

Leonte Răutu és Fazekas János jelentése kolozsvári látogatásukról

Bukarest, 1956. december 5.

November 23–26. között Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs utasítására Kolozsvárra látogattunk. A kiszállás alkalmából főként a magyar értelmiséggel és a Bolyai Egyetem diákságával foglalkoztunk. Javult a hangulat a magyar értelmiség és diákság körében, ez a pártszervezetek előzetesen kifejtett munkájának tudható be, melyet a Központi Vezetőség közvetlen segítsége tett lehetővé. Az RMP tartományi bizottsága állandó jelleggel foglalkozik ezekkel a kategóriákkal. A pozitív hozzáállást az is erősíti, hogy a magyar tanügyi káderek nagy része kitartó munkát végez a diákok körében. A magyarországi események pártkiértékelése, valamint az utóbbi hetek fejleményei nagy hatással voltak a magyar értelmiségre, és hozzájárultak bizonyos zavaros kérdések tisztázásához. Egyes írók és kultúremberek a sajtón keresztül is kinyilvánították pozitív hozzáállásukat.⁷⁵

1. Mindezek mellett, az értelmiség egy része még nem foglalt határozottan állást egyes alapproblémákat illetően, főként a szovjet csapatoknak az ellenforradalom letöréséhez nyújtott segítségével kapcsolatban. Továbbra is hajlamosak leértékelni a belső és külső reakció szerepét az ellenforradalmi összeesküvés előkészítésében és kivitelezésében. Az értelmiség jelentős részére nagy hatással volt az, hogy a munkások és az ifjúság nagy számban vett részt a magyarországi eseményekben. Egyesek kételyeiknek adtak hangot a Kádár-kormány tömegbázisát illetően.

2. Számos értelmiségi és író felismerte a magyarországi értelmiség egy része, főként a Magyar Írószövetség által játszott áldatlan szerepet az események előkészítésében és alakulásában. Egyesek mégis hajlamosak felmentő érveket találni a magyar értelmiség súlyos tévelygéseire, valamint arra, hogy jelen pillanatig a magyar értelmiség nem foglalt határozottan állást a Kádár-kormány támogatását illetően. Egyesek, akikkel beszélgettünk, felhánytorgatták sajtónknak, hogy nem nyújt megfelelő segítséget a reakciós elemekkel szemben, mivel egyoldalúan ismertette az eseményeket, s nem hívta fel a figyelmet az események bemutatásánál a tömegek legitim, a múlt hibáinak kiküszöböléséért folytatott harcára. Az egyik fiatal magyar író annak a véleményének adott hangot, miszerint hazánkban a legnagyobb veszély az, hogy „nem figyelnek oda eléggé a dolgozók szükségleteire”.

3. Az értelmiség egy részénél még mindig komoly félreértések vannak a nemzetiségi probléma megoldását illetően. Kivételes figyelmet érdemel Márton

⁷⁵ Utalás a romániai magyar sajtóban megjelent hűségnyilatkozatokra: „Lelkiismeretünk parancsszava. A Magyar Autonóm Tartományban élő írók és a marosvásárhelyi irodalmi intézmények dolgozóinak levele az RMP Központi Vezetőségéhez”, *Vörös Zászló*, 1956. november 4.; „A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem dolgozóinak határozata”, *Előre*, 1956. november 6.; A Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet bővített Tudományos Tanácsának nyilatkozata, *Előre*, 1956. november 10.

Gyulának, a Bolyai Egyetem prorektorának⁷⁶ beszélgetéseink során kifejtett véleménye, miszerint az RNK-ban élő magyar nemzetiség a magyar nemzet részét képezi. Egy ilyen vélemény csakis árthat a munkásegység eszméjének, mely az RNK mindenféle nemzetiségű munkásai összefogásának kifejezője, s azonkívül éles ellentétben áll a nemzetiségi problémára vonatkozó marxista-leninista tanításokkal. Márton Gyula azt az érvet hozta fel álláspontja mellett, hogy a dolgozók kommunista nevelésében elhanyagolták a nemzeti sajátosságokat, és hogy az internacionalizmus nem jelent nemzeti nihilizmust; ennek a nihilizmusnak a meghaladása végett fogalmazta meg fenti álláspontját. Megjegyzendő, hogy M[ihai] Beniuc elvtárs⁷⁷ november 26-i, a magyarországi eseményeket a szemtanú szemszögéből értékelő beszámolójára,⁷⁸ melyet a Bolyai Egyetem aulájában tartottak, szinte kizárólag csak román értelmiségiek jöttek el. A meghívott magyar értelmiségiek kevés kivétellel távolmaradtak.

4. Ami a diákok körében uralkodó légkört illeti, itt javulást észlelhetünk, a tanfegyelem megfelelő, de amint maguk a párttagok, az egyetem tanügyi káderei is rámutattak, az eredmények egyelőre felszínesek, sokat kell még dolgozni a diákok felvilágosításán. Az ellenséges és idegen hatásoknak többféle megnyilvánulási formája van. Így például a Bolyai Egyetem Filológia⁷⁹ Karán létrehozott diákszövetség alakuló ülésén a szövetség vezető bizottsága úgy határozott, hogy nem várja meg a diákszervezetek közös státútum-tervezetének kidolgozását, hanem saját tervezetet dolgoz ki, melyet Határozattervezetnek nevezett el.⁸⁰ A tervezet megszerkesztésével a bizottság egy csoportját bízta meg, melynek élén egy nyíltan ellenséges elem áll, egy keresztény-szocialista ifjúsági szervezet egykori tagja, akit annak idején kizártak az egyetemről, majd a miniszteri közbenjárásra visszavettek. A tervezet szerkesztői közül többen részt vettek a magyarországi diáksággal szolidarizáló akciók megszervezésében. A határozattervezet értelmében a Bolyai Egyetem Filológia Karának diákszervezete egy „szabad, demokratikus, autonóm szervezet”, melyet autonómiája feljogosít a külföldi diákszervezetekkel való közvetlen kapcsolatfelvételre. A tervezet nem ismeri el a szervezet függőségét a diákszervezetek legfelső szerveivel szemben, tulajdonképpen nem ismeri el az RMP KV határozata által ezeknek tulajdonított vezető szerepet stb. Ezenkívül a tervezet „az egyetemi élet megreformálásáért száll síkra”, azaz egyetemi autonómiát kér, a kötelező jelenlét felfüggesztését, stb. Amint az már ismert, a szöveg szerkesztői közül négyet már őrizetbe vettek.⁸¹

76 Márton Gyula 1956 november végén váltotta fel e tisztségben a *Korunk* élére kinevezett Gáll Ernőt.

77 Mihai Beniuc (1907–1988), író, 1956-tól a román Írószövetség első titkára, 1962–1965 között elnöke.

78 Beniuc Budapesten tartózkodott a forradalom kitörésekor; hazatérése után az RMP KV-nek is beszámolt magyarországi tapasztalatairól, ezzel hozzájárult a magyar események etnikai olvasatának kialakításához.

79 A Filológia Kar elnevezés románból átvett szakkifejezés, a magyarországi Bölcsészkar romániai megfelelője.

80 Várhegyi Istvánról van szó, akit 1952-ben már eltávolítottak az egyetemről ellenséges magatartás miatt, és csak 1955-ben folytathatta tanulmányait.

81 1956. november 17–18-án tartóztatták le Várhegyi Istvánt, Kelemen Kálmánt, Koczka Györgyöt és Nagy Benedeket.

Megjegyzendő, hogy a bizottság tagjai a kidolgozott szöveget előterjesztették a pártszervezethez és a párt által szervezett vita során elismerték a szöveg mélyen hibás voltát. Jelenleg állami vonalon és a pártszervek munkáján keresztül próbáljuk kideríteni, hogy kik a szöveg ihletői.⁸² Itt szükséges megjegyezni, hogy sem a tartományi bizottság, sem az egyetem pártbizottsága nem fogta fel a szövegbe becsempészett „eszmék” súlyosságát. Itt szeretnénk hangot adni annak a véleményünknek is, hogy az állambiztonsági szervek szerintünk túlságosan siettek a letartóztatásokkal, mert a pártszervezet pont most kezdte volna el a szöveg káros passzusainak megcáfolását, és a kezdeményezők politikai elszigetelését. Előnyösebb lett volna számunkra, ha ezeket a diákokat előbb politikailag elszigeteljük, kizárjuk őket az egyetemről, és csak utána vesszük őket őrizetbe. Mivel nem így történt, a bizottság többi tagja és a diákság köréből többen szolidaritásukat fejezték ki a letartóztatottakkal szemben, mondván, hogy nem csak ők a szöveg egyedüli szerzői, hogy nem felelősebbek a többieknél a szöveg szerkesztéséért, stb.

Hozzá kell tennünk, hogy az állambiztonsági szervek nagyon gyenge kapcsolatokkal rendelkeznek a Bolyai Egyetemen, és teljességgel alulinformáltak az egyetemen kialakult helyzetről. A Securitate vezetőségében egyetlen olyan elvtárs sincs, aki a kolozsvári magyar lakosság problémáival tisztában lenne. A diákokra nagyon rossz hatást gyakorol Jordáky [Lajos] professzor, aki nemrég szabadult ki a börtönből.⁸³ Jordáky nagyon sok diákkal kerül kapcsolatba, kijelentette, hogy az idealizmus és materializmus között nem létezik éles választó vonal, hogy „valótlan elméletek és jelszavak mentén nem lehet érvényes műveket létrehozni” (itt a pártvonal érvényesítésére utalt az irodalomban), és kinyilvánította szándékát, hogy a huszadik század kultúrájáról egy „a hivatalos állásponttól független” kurzust tartson. Amikor ezért a Tartományi Bizottság elé hívták, biztosította a vezetőséget, hogy a pártot kívánja szolgálni, és hogy előadásait és kurzusait jóvá szeretné majd hagyni stb. De nem szabad hinni ezeknek a biztosítékoknak. Meg szeretnénk jegyezni, hogy Jordákynek tudomása volt a Filológia Kar diákszervezet határozattervezetéről is.

Kolozsvári kizárásunk során tanácskoztunk a Babeş és a Bolyai egyetemek tanügyi kádereivel, részt vettünk a Bolyai pártszervezetének gyűlésén, beszélgettünk az *Utunk* folyóirat szerkesztőségével, voltunk a Bolyai egyetem Ifjúsunkás Szövetségének bürogyűlésén, találkoztunk a fiatal magyar írókkal. Ezenkívül részt vettünk a magyar nyelvű *Korunk* folyóirat és a román nyelvű hetilap⁸⁴ szerkesztőségeinek alakuló ülésén. Mindezekben a gyűléseken és tanácskozásokon széles-

82 1957-ben a Securitate Páskándi Gézárt vádolta azzal, hogy közreműködött a Várhegyi-féle pontok szerkesztésében. Lásd a Páskándi-perben hozott ítéletet in P. Sebők Anna, *Kolozsvári perek 1956*, Budapest, Hamvas Béla Intézet, 2001, 60–65. p.

83 Jordáky 1955. május 27-én szabadult a jilavai börtönből, és ősztől kapta vissza egyetemi állását a Bolyai Tudományegyetem Történelem Karán. 1956. június 18-án hivatalosan is rehabilitálták.

84 A *Tribuna* című kulturális hetilapot a *Korunk* havilappal egyidőben, 1957 elején jelentették meg Kolozsváron, ahol 1946-tól magyar nyelvű hetilap (*Utunk*), 1954-től román nyelvű havilap (*Steaua*) működött.

körű felvilágosítást nyújtottunk a magyarországi és nemzetközi helyzetről, Pártunk egyes problémáival kapcsolatban, támadtuk a téves elképzeléseket és az ellenséges megnyilvánulásokkal szemben elfoglalt liberális hozzáállást, számos intézkedést kidolgoztunk a politikai munka, az oktatási folyamat és a kiadványok működésének javítása érdekében. A gyűlések jó körülmények között és jó hangulatban folytak le. Szóba álltunk Szabédivel, az íróval, aki régebb súlyos tévelygésekről tett tanúbizonyságot, s azt javasoltuk neki, amit el is fogadott, hogy kezdeményezze a kolozsvári kulturális élet fontosabb személyiségei között egy, a magyar értelmiségnek címzett levél megírását, melyben felszólítanak mindenkit arra, hogy foglaljon határozottan állást a reakció ellen, a szocializmus ügye mellett.

Beszéltünk Balogh Edgárral, Kacsó Sándorral, Takács Lajossal, Demeter Jánossal, és közöltük velük, hogy megtörtént párttagságuk visszaállítása. Mindannyian jó hozzáállást tanúsítottak. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a magyarországi események után mindnyájan pozitív tevékenységet fejtettek ki, főként Balogh Edgár, aki széleskörű befolyással bír az értelmiség körében. Az RMP KV visszaállításukról rendelkező határozatát és Gaál Gábor pártból való kizárásának semmissé nyilvánítását mindnyájan jól fogadták. Úgy gondoljuk, hogy a pártvezetőségi elvtársak kolozsvári kiszállásai révén a jövőben is segítséget kell nyújtanunk az RMP tartományi bizottságának a tévedések kiküszöbölése, valamint az értelmiség és a diákság körében terjedő idegen hatások felszámolása érdekében.

Javasoljuk egy új igazgató mielőbbi kinevezését a tartományi állambiztonsági igazgatóság élére,⁸⁵ mivel a jelenlegi nem képes megfelelni a feladatnak. A megbeszéléseken és találkozókön észlelt problémák alapján különböző területeken már folyik a gyakorlati intézkedések kidolgozása. Javasoljuk egy párthatározat elkészítését és megvitatását a KV egyik plenáris ülésén, mivel régóta nem jelent már meg ilyen dokumentum.

Leonte Răutu
Fazekas János

Közli M. C. Lungu – M. Retegan (red.): 1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria. Univers Enciclopedic, București, 1996, 370–375. p. Az irat levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, 39/1956, 1–7 f. A szövegből részleteket közöl más fordításban Lipcsey Ildikó: Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok. Budapest, Paulus Publishing Bt. – Nagy Imre Alapítvány, 2004, 183–185. p.

85 A váltás 1957-ben történt: a bolgár származású Mihai Nedelcut a román Iosif Breban váltotta fel. A Bolyai egyetem elleni nyomozásokat 1957 és 1958 folyamán magyar (Páll Ferenc, Papp Adalbert, Simon Lajos, Király Béla, Harasztosi Pál, Szőke Imre), román (Alexandru Pereș, Martin Iacob, Ioan Albu, Ioan Oprea, Francisc Uțiu, Emil Mărgineanu) vagy zsidó származású tisztek (Manea Gruia/Grossman) vezették.

53.
Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság
titkársági ülésének jegyzőkönyve

Marosvásárhely, 1956. december 10.

Román Munkáspárt
A Magyar Autonóm Tartomány Tartományi Pártbizottsága

Jelenlévők: Csupor Lajos, Ioan Badioc, Valter István⁸⁶ és Vargancsik István elvtársak. Részt vesznek még Dózsa László és Kórodi István, a KV instruktorai, és König József, a tartományi Pártkollégium elnöke. Időközben megérkezik Bugyi Pál elvt. is, a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságának VB elnöke.

Napirend: az ösztöndíjak visszavonásával, az IMSZ-ből való kizárásokkal, valamint néhány, az MNK-beli események alkalmából ellenségesen megnyilvánuló elemnek az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézetből való kizárásával kapcsolatos javaslatok megtárgyalása. Vajna Tamás, Vajna Ágnes és Kondráth Géza hallgatók beszámolóinak megvitatása után minden jelenlevő egyetért az OGYI-ből való kizárásukkal, mivel az MNK-beli események alkalmából bizonyítékát adták rendszerellenességüknek, és mert az első két hallgató földbirtokos családból származik, a harmadik pedig egy Csík járásbeli felforgató szervezet tagjaként 4 évig volt börtönben.

A Titkárság elrendeli, hogy a többi beszámolót dokumentálják alaposabban, és csak ezután terjesszék be megtárgyalásra. Hasonlóan, a kizárásokat készítsék elő politikailag úgy, hogy pozitív hatásuk legyen az összes hallgatóra. Dózsa elvt. rámutat, hogyan jártak el Bukarestben egy hasonló ügyben. Csupor elvt. javasolja, hogy először az OGYI IMSZ büroóját és bizottságát ellenőrizzék, azután pedig hívják össze az IMSZ aktíváját, hogy ítélje el a kizártak hozzáállását, és csak ezután hozzanak adminisztratív intézkedéseket.⁸⁷ Ezután Bugyi Pál elvt. rámutat, hogyan oldották meg a bukaresti problémákat.

Az ülés 11 órakor ért véget.

ANDJM, fond 1134, dosar 154/1956, 116. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

⁸⁶ Valter István (1925-), 1956-ban a MAT-i pártbizottság aktivistája.

⁸⁷ Az 1956 decemberben kezdődő vizsgálatok eredményeként a marosvásárhelyi OGYI 114 végzős hallgatójából tízenkettőt buktattak meg (ANDJM, fond 1134, dos. 181/1957, 7. f.). 1958-1959 folyamán több mint kétszáz diákot és több tucat tanárt és középkádert távolítottak el a felsőoktatási intézményből (ANDJM, fond 1134, dos. 229/1959, 202. f.). A zsidó származású orvosok nagyrészt azért bocsátották el, mert 1958-ban izraeli kivándorlásra jelentkeztek, bár útlevelet nem, vagy csak évekkal később kaptak.

54.

Az RMP Kolozs tartományi pártbizottság tájékoztatója egy etnikai összetűzésről

Kolozsvár, 1956. december 17.

Román Munkáspárt
Kolozs Tartományi Bizottság

A Vadveremben történt erőszakos cselekedettel kapcsolatosan. Vadverem faluban 106 család lakik, amelyből csak 3 magyar, a lakosság többi része román. A Bartha család a volt Horváth Pál nagybirtokos telkére költözött ide. Jelenleg Bartha István (40 éves, két, 14 év alatti gyereke van) a vadveremi kollektív gazdaság elnöke. Vadverem faluban egy nagy vasgárdista és nacionalista fészek volt, ők elterjesztették a lakosságban a nacionalizmus és sovinizmus mérgeit. November 19-én a vadveremi kollektív gazdaság elnöke Nagyenyeden járt, hogy beadjon 30 juhot, a GTÁ munkájának törlesztésére. Hazatérve, Bagó faluban érdeklődött, hogy a kollektív gazdaság szekerei ott találhatók-e lucernával, a cséplésen. A szekereket még a cséplőgépnél találta, ezután hazaindult. Mielőtt hazaindult volna, elfogyasztott néhány liter bort, azokkal, akik a cséplésnél voltak, majd hazaindult Vadveremre. Útközben Bartha egy szekérben volt a 24 éves Viorel Stăjannal és a 19 éves Emil Onițăval. Egy adott pillanatban, Magyarlapád határánál, Viorel Stăjan fejével lefelé kidobta Barthát a szekérből, és villával fejbeütötte, azt mondva: „Menj, és parancsolgass Magyarországon”. [Stăjan] a villával folyamatosan ütötte, miközben azt mondta, hogy megöli, és bedobja a közelben lévő híd alá. A sötétben Barthának valahogy sikerült elmenekülnie, főleg hogy eltört a villa, és a szekérnél egy újabb eszközt kerestek, amivel üssék, hogy megöljék. Így sikerült éjszaka hazajutnia, összetörve, véresen, másnap kórházba utalták, ahol 8 napot volt, utána nem ment vissza a kollektívbe, mert megfenyegették, hogy megölik. December 11-én Bartha a feleségével együtt elment a szomszéd községbe, Magyarlapádra az apósáékhoz, ahol elesteledtek, és mivel félték éjszaka hazamenni, elkísérték őket a felesége testvérei, a 30 éves Papp József és a 27 éves Papp György, mindketten házasok, 1-1 gyerekük van. Megérkeztek Vadveremre, [ott] elfogyasztottak valamennyi italt, miután hazaindultak. De követte és kergette őket mintegy 10-12 vadveremi, villákkal, husángokkal és baltákkal, köztük Viorel Stăjan és Emil Oniță is. Mivel éjszaka volt és a mezőn mentek, Papp György elesett, és mire a testvére megpróbálta felemelni, utolérték és megtámadták őket. Papp Györgyöt súlyosan megsebesítették szekerével és más eszközökkel, Papp József el tudott szaladni. Mivel azt hitték, hogy a megtámadott halott, otthagyták a mezőn, ahonnan a rokonok szedték fel, és jelenleg kórházban van súlyos állapotban. A járási büro már az első esettől utasította a Milíciát és az ügyészségi szerveket, hogy vizsgálják ki [az esetet], de túlságosan felületesen kezelték a problémát, ami a második esethez vezetett, és

most sem dolgoznak elég komolyan [az ügyön]. A kollektív gazdaság elnöke, Bartha nem mer éjszaka otthon maradni, felesége Magyarlapádon van a szüleinél, a gyerekei Vadveremben, és segítséget kért, hogy el tudja hagyni a falut, mert megfenyegették, hogy petróleummal leöntik, és felgyújtják a házát, vagy valamilyen módon úgyis megölik. Szükséges, hogy az illetékes szerveink alaposan elemezzék a faluban kialakult helyzetet, mert e probléma mögött egy ellenséges akció van, hogy mindenáron felbomlasszák a kollektív gazdaságot, és hogy gerjesszék a románok és magyarok közötti gyűlöletet.

A Párt Tájékoztatási [ügyosztályának] instruktora
Balogh A.

Közli Andreescu A.-Nastasă L.-Varga A. (szerk.): Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968). Cluj-Napoca, CRDE, 2003, 236-237. p. (Az eredeti román nyelvű dokumentum lelőhelye: Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj, fond 13 - Comitetul Regional PCR Cluj, dosar 76/1956, 286-287. f.)

55.

Máthé János naplója

Magyarhermány, 1956. december 30.

A magyarországi robbanás hangjától a bukaresti zsarnokok is megijedtek. Kínos töprengések közben kényszerültek az évek óta ömlő ingyen javak nagy részéről lemondani. Megszüntették a búza, árpa, zab, kukorica, pityóka, széna, tej kényszer beszolgáltatását. (Lásd: *Előre* 1956. XII. 30. és 31-iki számok.)

Máthé János: Magyarhermány kronológiája 1944-1965. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtára, K-3087/2005, 65. f.

56.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. december 31.

Másfél hónapig nem írtam semmit. Pedig ez a másfél hónap nagy történelmi horderejű dolgokat jelentett az emberiség, de különösen a magyarság történetében, továbbá társadalmi kérdések, főleg azonban a szocializmus történetében. Én magam mélyen megrendülten figyeltem mindent, ami ezekben a hetekben történt. Mint magyar és ember, mint magyar és szocialista minden idegszálammal átéltem a tragikus eseményeket. Milyen tragédia a szocializmus számára is, ami most történik. A nemzetközi viták jugoszláv és szovjet, német és lengyel, magyar és román, kínai és indiai, olasz és francia s a világ minden munkásmozgalmában új erjedést indítottak el. A következményei még beláthatatlanok. Az azonban bizonyos, hogy a sztálinizmus semmiképpen nem térhet vissza sem ideológiában, sem gyakorlatban. A sztálinizmus fenntartása vagy restaurálása csak veszélyt

jelenthet a nemzetközi munkásmozgalomra. Az államvédelmi hatóságok ismét teljes erővel sürgölődtek novemberben és decemberben körülöttem. A szomszédoknál jártak, egyetemen érdeklődtek, kétes és buta spicliktől kértek információkat s a diákokból minden áron azt akarták kivenni, hogy én lázítottam őket. (...⁸⁸). Milyen balgák és buták. A szocialisták között keresgélnek most is, nem látják ugyanakkor, hogy a tényleges veszélyt egyrészt a reakciók, másrészt az ő buta módszereik idézik fel.

Közlő Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2–3. sz. 307–308. p.

57.

Az SZKP Központi Bizottság levele az RMP Központi Vezetőségéhez a szovjet tanácsadók Romániából való visszahívásáról

Moszkva, 1957. január 14.

A Román Munkáspárt Központi Vezetőségéhez

Kedves Elvtársak!

Véleményt szeretnénk váltani Önökkel arról, hogy hasznos-e, hogy a szovjet tanácsadók és más szakértők továbbra is az Önök országában maradjanak. Az országaink közötti együttműködés folyamatában állandósult a gyakorlat, hogy a Román Népköztársaságba hosszú távra szovjet tanácsadókat és szakértőket delegálnak annak érdekében, hogy segítséget nyújtsanak és átadják tapasztalatainkat a gazdaság- és a hadseregépítés terén. A romániai népi-demokratikus berendezkedés megteremtésének és fejlesztésének első éveiben ez a gyakorlat segítette a helyi káderek felkészítésében, és mi kötelességünknek tartottuk, hogy minden eszközzel hozzájáruljunk ehhez.

Jelenleg, amikor az Önök országa olyan képzett káderekkel rendelkezik, akik a szocializmus építésében jelentős tapasztalatra tettek szert, a szovjet tanácsadók folyamatos romániai tartózkodása véleményünk szerint már nem felel meg az ügy céljainak, és ezen a fajta együttműködésen a gyakorlat már túllépett. Ezen kívül maga a „szovjet tanácsadó” elnevezés sem felel meg annak a szerepnek, amelyet ők valójában ellátnak, és önkéntelenül is azt a téves vélekedést eredményezheti, hogy tanácsadói révén egy ország beleavatkozik egy másik ország belügyeibe. Figyelembe véve ezt a körülményt, több alkalommal is kifejtettük azt a véleményünket, hogy a szocialista államokban, beleértve az Önök országát is, ne legyenek SZSZKSZ-tanácsadók, és hogy, amennyiben nem lehet teljesen lemondani a jelenlétükről, érzékelhetően csökkentenünk kell a többi szovjet szakértő számát.

A népi demokratikus országokban tartózkodó szovjet tanácsadók kérdésében elfoglalt álláspontunkat ismét kifejtettük az SZSZKSZ kormányának a Szovjetunió és a többi szocialista országok közötti barátság és együttműködés folyamatos

⁸⁸ Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

fejlesztéséről és kibővítéséről szóló Nyilatkozatában. Kifejtve megfontolásainkat a tanácsadók intézményének felszámolására és az Önök országában dolgozó szovjet szakértők létszámcsökkentésének hasznosságára vonatkozólag, nem zárjuk ki ugyanakkor a Szovjetunió azon hajlandóságát, hogy az igények függvényében szakértők révén testvéri segítséget nyújtson a jövőben is a Román Népköztársaságnak.

A Román Népköztársaság és a Szovjetunió szakértői közötti együttműködés fejlesztése és folyamatos megerősítése véleményünk szerint megvalósítható azáltal, hogy a gazdaságépítésbeli tapasztalatcsere érdekében kölcsönösen szakértőket delegálunk, illetve azáltal, hogy minél szorosabb kapcsolatot teremtünk az országaink tudományos és kulturális életében dolgozók között. Megkérnénk Önöket, vizsgálják meg a levelünkben felvetett problémákat, és közölgék véleményüket.

Kommunista üdvözlettel,
Az SZKP Központi Bizottsága

Közli Ioan Scurtu (szerk.): România. Retragerea trupelor sovietice 1958, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, 241–242. p. (Az eredeti román nyelvű dokumentum levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR – Secția Relații externe, dosar 6/1955. 373–374. f.)

58.

Ügynöki jelentés a Bolyai hallgatói ellen készülő perről

Kolozsvár, 1957. február 1.

Forrás: „Gyurka”

A találkozáson részt vett Páll Ferenc főhadnagy.

1957. február 1., 17 órakor, 3. sz. K-lakás.

[1957.] január 31-én a forrás azt mondta Varró Katalinnak, hogy a Bolyai egyetem néhány diákjának exmatrikulálásáról⁸⁹ hallott (a forrás mindezt Petru Neiescutó⁹⁰ tudta meg, aki [Ștefan] Pașca professzorral és a forrással beszélt). Varró [Katalin] azt mondta, hogy igen, a napokban egyetemi tanárokat és tanügyi kádereket is fognak elbocsátani. A forrás kérdésére, hogy kiket, Varró azt válaszolta, hogy a történelem, a politikai gazdaság, a magyar nyelv és irodalom tanszékéről. Varró azt is mondta, hogy holnap kezdődik a diákok pere.⁹¹

„Gyurka”

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, f. 74. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

⁸⁹ Azaz kizárásáról.

⁹⁰ Petru Neiescu nyelvész, dialektológus, a kolozsvári *Sextil Pușcariu* Nyelvtudományi és Nyelvtörténeti Intézet volt igazgatója, a *Noul atlas lingvistic român pe regiuni* szerkesztője (Cluj-Napoca, 1980).

⁹¹ Az ügynevezett első Bolyai-per, amelynek során a 1957. február 27-én a kolozsvári Katonai Törvényszék Macskási Pál vezette tanácsa nyilvános tárgyaláson Várhegyi Istvánt 7, Nagy Benedeket 5, Koczka Györgyöt és Kelemen Kálmánt 3–3 év fegyházbüntetésre ítélte.

59.

Vádemelési határozat Ioan Faliboga ellen

Marosvásárhely, 1957. február 9.

Belügyminisztérium
0421. sz. egység, Marosvásárhely
Securitate Bűnügyi Nyomozóhatóság
196/1956. sz. ügyirat

Vádemelési határozat

Mircea Onea főhadnagy, a BM 0421. sz. marosvásárhelyi hadegységének Securitate bűnügyi nyomozótisztje, miután áttanulmányoztam a Btk. 209. cikkelyének 3. bekezdése alapján büntetendő bűncselekmény elkövetésének vádjával az 1956. november 3-án vád alá helyezett Ioan Falibogára vonatkozó 196/1956. sz. ügyirat dokumentumait, megállapítottam, hogy az ezt az időpontot követően végzett nyomozati tevékenységből elegendő bizonyíték áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy:

- 1952-ben tervezett, majd 1954-től szervezett egy Nemzeti Felszabadítási Bizottságnak nevezett ellenforradalmi szervezetet, amelynek célja az RNK-ban levő népi demokratikus rendszer erőszakos megdöntése volt. A szervezet vezetőségének központja, élén fent nevezettel, Marosvásárhely volt, de több ága volt a Magyar Autonóm Tartomány különböző helységeiben, Kolozsváron, Sztálinvárosban, Bukarestben stb.

A felforgató tevékenység megszervezése és lebonyolítása érdekében Ioan Faliboga vezetésével, valamint Șerban Petcu, Eugen Nuțiu, Jenica Vizitiu vádlottak és mások aktív részvételével több titkos találkozóra került sor, amelyeken elhatározták a szervezet több városra és községre való kiterjesztését új tagok beszervezésével; illegális párt megalapítását, valamint azt, hogy amikor majd akcióba lépnek az államhatalom megkaparintásáért, az első elfoglalandó célpontok a Néptanácsok, a Posta és más állami intézmények legyenek. Ugyanebből a célból fent nevezett Petcuval és Grigore Sofronnal kijelölték és felkészítették Maria Bogdan vádlottat, hogy vegye fel a kapcsolatot néhányval az imperialista államok nagykövetségei közül annak érdekében, hogy anyagi segítséget kérjen a szervezet számára az akció végrehajtásához.

A Magyar NK-beli fasiszta puccs kirobbanásának hatására Ioan Faliboga és a szervezet vezetőségéből a többi vádlott kezdeményezésére 1956. októberében és novemberében az állami hatalom megkaparintása érdekében áttértek közvetlen akciók előkészítésére, az alábbi konkrét lépéseket téve:

1. egy ellenforradalmi kiáltvány kidolgozása, amelyet az akcióba lépés alkalmával kellett volna terjeszteni; intézkedések meghozatala a magyar lakosságon belüli ellenforradalmár elemekkel való kapcsolatfelvételre a közös fellépés érdekében; „Katonai Bizottság” létrehozása a volt tiszttekből; határozat, hogy a

felforgató szervezet tagjait félkatonai egységbe szervezzék, annak a lehetőségnek és módozatainak megtárgyalása, hogy az akció során az ellenforradalmi szervezet tagjait fegyverezzék fel a hadsereg fegyver- és lőszerraktáraiból.

2. Értesítés a hadsereg hangulatáról és aktív tisztek, különösen nagy egységek vezetőinek bevonása a szervezetbe; két úgynevezett „Politikai Bizottság” létrehozásának elhatározása; Liviu Lănescu és Șerban Petcu megbízása azzal, hogy az akció során szervezzék meg a felforgató szervezet tagjainak és az anyagoknak a szállítását; dr. Eugen Nuțiu orvos megbízása az akció során szükséges elsősegélypontok felállításával.

Figyelembe véve, hogy a fenti cselekmények beleillenek a 199. sz. dekrétum⁹² 1. cikkelyének „c” bekezdésében foglalt rendelkezésekbe, 1956. november 2-án büntetőeljárás indult, a vádlottat letartóztatták.

A fentiekkel kapcsolatban a 248/10. cikkely rendelkezéseinek megfelelően elrendeljük:

Ioan Faliboga, született 1905. május 28-án Vlăsinești községben, Suceava megyében Haralambie és Maria fiaként, korábbi foglalkozása tanár, jelenleg hivatalnok, állandó lakhelye Marosvásárhely, Eminescu utca 21., ismételt vád alá helyezését az 199/1950 sz. dekrétum 1. cikkelyének (c) bekezdésében foglalt és büntetendőnek nyilvánított, az RNK „belső biztonsága elleni összeesküvés” büntetvének elkövetése miatt. Jelen rendelet egy példányát a bemutatástól számított 24 órán belül továbbítani kell a katonai ügyésznek.

Bűnügyi nyomozó,
s.k. Mircea Onea főhadnagy

Tudomásul vettem a rendelet tartalmát a mai napon, 1957 március 14-én.

S.k. Ioan Faliboga vádlott

ANDJM, fond Procuratura Militară Târgu-Mureș, dosar 314/1957, f. 36–38. Géppel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása.

⁹² Az államellenesnek tekintett tevékenységeket felsoroló 199/1950. sz. dekrétum.

60.

**Az RMP Központi Vezetőségének válaszlevele
az SZKP Központi Bizottságához**

Bukarest, 1957. február 13.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának
Központi Bizottságához, Moszkva

Kedves elvtársak!

Megkaptuk folyó év január 14-i levelüket a szovjet tanácsadók és szakértők Romániában maradásának hasznosságára vonatkozó eszmecszeréről. Teljes mértékben osztjuk az SZKP KB e kérdésről kifejtett véleményét. A román kormány kérésére Romániában tevékenykedő szovjet tanácsadók és szakértők nagy segítséget nyújtottak nekünk a gazdaság-, hadsereg- és államépítés területén, valamint a hazai szakértő káderek képzésében. Pártunk és az RNK Kormánya forró köszönetét fejezi ki az SZKP KB-nak és a szovjet kormánynak ezért a testvéri segítségért. Teljesen egyetértünk az Önök által kifejtett elvi megfontolásokkal, és azzal a következtetéssel, hogy figyelembe véve azt a tényt, hogy az RNK mostanra felkészült káderekkel rendelkezik a különböző tevékenységi területeken, a tanácsadók intézményének fenntartása már nem felel meg a céloknak, és gyakorlatilag meghaladottnak tekinthető. Bízunk abban, hogy szovjet szakértők Romániába küldése révén a jövőben is élvezni fogjuk az Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának támogatását. Ugyanakkor különösen értékesnek és hasznosnak értékeljük szakértők kölcsönös delegálását a tapasztalatcsere és az országaink gazdasági és kulturális életében dolgozók közötti kapcsolatok fejlesztése érdekében. Azon a véleményen vagyunk, hogy a jövőben nagy figyelmet kell fordítanunk az országaink közötti ilyen jellegű együttműködési lehetőségekre. A lehető legrövidebb időn belül értesítjük Önöket azon szovjet szakértőkre vonatkozó javaslatainkról, akiknek romániai tartózkodását meg szeretnénk hosszabbítani.

Kommunista üdvözlettel,
A Román Munkáspárt Központi Vezetősége

Közli Ioan Scurtu (szerk.): România. Retragerea trupelor sovietice 1958, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, 243–244. o. (Az eredeti román nyelvű dokumentum levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR – Secția Relații externe, dosar 6/1955, f. 375–376.)

61.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1957. február 20.

A Bolyai-diákok perében az előzetes vizsgálat folyamán, úgy látszik, engem akartak az ügy középpontjába állítani. Milyen magatartásom volt, milyen jellegű előadásokat tartottam „a közben”, milyen hatásom volt a diákságra, s ehhez is hasonló kérdéseket feszegettek. Ez tűnik ki halványan a hadbírósnak átadott ügycsomóból is. (...⁹³) A vádak különben buták és primitívek. Egyetlen célt szolgálhatnak: a megfélemlítést, de azt is úgy, hogy abból csak haszna nem származhat a szocializmusnak és a rendszernek.

Közli Molnár Gusztáv: Jordáky Lajos naplója. Medvetánc, 1988. 2–3. sz. 310. p.

⁹³ Kihagyás az eredetileg közölt szövegben.

III. A HATALOM VÁLASZA

62.

Az RMP Központi Vezetősége és a Belügyminisztérium operatív gyűlésének jegyzőkönyve (részlet)

Bukarest, 1957. február 23.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos
Első példány

Átirat a tartományi pártbizottságok első titkáraival, a Securitate tartományi igazgatóival és a belügyminisztérium tartományi képviselőivel tartott ülésről, 1957. február 23-án.

Az ülésen részt vettek: Gheorghe Pintilie, Nicolae Ceaușescu, Stelian Staicu, Butyka Ferenc,¹ Kovács Mihály, Alexandru Drăghici stb.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Elvtársak, az RMP Központi Vezetősége elhatározta, hogy tartsunk egy közös ülést a tartományi bizottságok első titkáraival és a Securitate tartományi igazgatóival, hogy megvizsgáljuk, hogy a Securitate-hoz tartozó kommunisták hogyan látják el feladataikat, hogyan alkalmazzák a párt irányvonalát, a Tartományi Bizottságok miként ellenőrzik a kommunisták és a belügyi szervek tevékenységét. Meghívtuk a minisztérium igazgatóit is, hogy ők is lássák, hogyan zajlik „lent” a munka és átadhassák tapasztalataikat, tanácsaikat. Arra gondoltunk, hogy kezdésként néhány elvtárs elmondja röviden, milyen tevékenységet fejtettek ki az utóbbi időben a helyi párt s a Securitate szervei és aztán megvitatjuk a felmerült kérdéseket.

Először is, azért, hogy az elvtársak elmondhassák véleményüket, felolvasom a Politikai Bűró határozatát a Pártnak a Belügyminisztériumon belül folytatott munkája feljavításáról és annak ellenőrzéséről. Ez egy régi, 1954-es határozat

¹ Butyka Ferenc (1920-?), kolozsvári állambiztonsági tiszt, eredeti foglalkozása lakatos. A '40-es évek végétől Rangetz József támogatásával a Kolozs megyei pártbizottságból az RMP KV Szervezési Osztályához került. 1952 tavaszától a „jobboldali elhajlás” elleni párt- és állambiztonsági vizsgálatban vett részt, majd 1952 októberétől a BM vizsgálati/kihallgatási osztályát (*Directia Anchetă Penale*) vezette. Ebben a minőségben 1952-1954-ig Luka Lászlót és a vele együtt letartóztatott többtucatnyi pénzügyi szakembert és párttisztviselőt hallgatta ki; 1954-1958 között a Bukarest tartományi *Securitate* vizsgálati osztályának vezetője volt, az 1956-os forradalom utáni megtorlásban aktívan vett részt. 1957-1958-ban a fővárosi Securitate kihallgatásokért felelős VII. Alosztályának parancsnoka. Híres volt brutális módszeréről, több általa kihallgatott személy halálát okozta. 1963. november 13-án Drăghici belügyminiszter tartalékos tisztté fokozta le, a Vám- és Pénzügyőrségnél dolgozott 1968-ig. A Pátrășcanu-per felülvizsgálatakor többször kihallgatta a BM 1948-1965 közötti tevékenységét vizsgáló állami bizottság, főleg a Luka-ügyben játszott szerepéről, de B. F. a szovjet belügyi tanácsadókra hárította a felelősséget. Későbbi sorsa ismeretlen. Életrajzi adatai Oprea: *Banalitatea*, i. m. 545-546. p. és Doina Jela: *Lexiconul Negru. Unele ale represiunii comuniste*. București, Humanitas, 2001, 63-64. p.

kiegészítése. Mindannyian tudjátok, hogy az 1954-es határozat a Belügyminisztérium alapszerveinek megerősítéséről és azok munkájának ellenőrzéséről szolt. Amit most olvasok fel, az kiegészítés, pontosítás a tartományi bürookra vonatkozóan és a párttagok informatív tevékenységét illetően. (Ceaşescu felolvassa a kiegészítéseket.)²

Az elejétől olvastam, a kiegészítésekre majd visszatérünk azért, hogy a felszólaló elvtársak ennek alapján számoljanak be a munkájukról, rámutathassanak hibáikra és elmondhassák, ha lesz, a saját észrevételeiket, véleményüket is. Átadom a szót Vaida [Vasile] elvtársnak Kolozs Tartományból.

Vaida elvtárs: Elvtársak, ami a Politikai Bizottság 774/1954. sz. és 528/1955. sz. határozat illeti a Pártnak a Belügyminisztériumon belül folytatott munkája feljavításáról és annak ellenőrzéséről, a mi egységünkben javult a munka. A rendeletek értelmében a helyi tartományi bizottság fokozta a fent említett szervek ellenőrzését és segítette is őket. Útbaigazítottuk a rajoni és városi pártbizottságokat is. Így sokkal jobb eredményeket értünk el, főleg 1956-tól kezdődően.

1956 májusában a tartományi bizottság büroja leellenőrizte a politikai- és a kádermunka lefolyását a Belügyminisztérium tartományi szerveinél.³ A felmerült hiányosságok leküzdése érdekében konkrét utasításokkal, feladatkörökkel láttuk el az említett szerveket és az 1956-os rendelet alapján az összes rajoni, és városi pártbizottság kielemezte a Belügyminisztérium helyi tevékenységét. Elmondhatjuk, hogy az első titkáraink napról napra jobban figyelnek e szervek működésére. És azt is elmondhatjuk, hogy a belügyi szervek rendszeresen tájékoztatják az elvégzett munkájukról a helyi pártszerveket. Ugyancsak 1956-ban az említett szerveknél két alapos kiképzést is tartottunk. Ennek következtében jelentősen javult a szakmai és a politikai munka.

A választások alkalmával⁴ a párt vezető szervei, a rajoni és a tartomány pártbizottságok segítettek annak jó és zökkenőmentes megszervezésében. Ennek következtében jelentősen javult az alapszervezetek büroinak összetétele, amely hozzájárult a párttagok mozgósításához és ezeken keresztül a nem párttagok mozgósításához is. Lépéseket tettünk a fegyelem megerősítése érdekében is, jobban odafigyelve a Securitate dolgozóinak politikai nevelésére, megerősítve a munkájuk iránti fegyelmet és felelősségérzést.

Meg kell hogy említsem azonban, hogy a Securitate szerveinek munkájában még sok a hiányosság. Ez a BM tartományi parancsnokságának köszönhető, amely nem tett meg mindent a felmerült hibák orvoslásában. A BM ellenőrzési tevékenységében még sok a hiányosság. Ebből kifolyólag az utóbbi időben gyakran került sor visszaélésekre, a népi törvények áthágására. Például Csergő Sándor őrnagy, a BM Sármás járási szerveinek vezetője, visszaélve pozíciójával, erőszakosan telepített be egy milicistát az egyik polgár lakásába. Ugyanígy Teodor

2 Az eredeti szövegben.

3 Lásd erről a 11. és 12. sz. iratot.

4 Vaida az 1957. február 3-án megtartott Nagy Nemzetgyűlési választásokra utal.

Rugina, a BM Dés járási parancsnoka is, annak ellenére, hogy nem tartozik az ő hatáskörébe, elfogott két huliganizmussal vádolt személyt, bevitte a Securitate székhelyére és megverte őket. Annak ellenére, hogy a pártszervek tájékoztatása valamicskét javult, még mindig léteznek hiányosságok, az információk sokszor megkésve érkeznek és minőségileg gyengék (például a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan).

Meg kell jegyezni, hogy létezik egy olyan tendencia is, miszerint a fent említett szervek nem tesznek meg mindent, hogy időben tájékoztassák a párt szerveit a fegyelmi kérdésekről. Az a véleményem, hogy a káderrekrutációban nem járnak el a lenini tanítások szellemében, és így még sok olyan elem kerül be, amely negatívan befolyásolja kifejtett munkát. Például a BM helyi alosztályainak 14 vezetője közül ketten nem felelnek meg szakmai szempontból. Egy másik közülük alkoholizál, hatan pedig politikai szempontból kifogásolhatóak. Értesítettük ezen állapotokról a BM kompetens szerveit, de nem történt semmi. A káderek tanulmányainak befejezése is akadozik. A BM helyi szerveinek és a pártvezetésnek még nem sikerült meggyőznie az összes dolgozót, hogy fejezzék be tanulmányaikat, pedig erről minisztériumi határozat is létezik.

Nem sikerült minden helyen elérnünk ez idáig, hogy az alapszervezetek minden helyen betöltsék irányító szerepüket. Még mindig léteznek olyan pártszervek, ahol a munka csupán formálisan zajlik és nincs megteremtve az alulról jövő kritikáknak sem a megfelelő légkör: például a Szamosújvár, Dés és Torda járási belügyminisztériumi szerveknél. Az említett irat megjelenése után a tartományi, rajoni és városi pártbizottságok megerősítették a Milícia munkájának ellenőrzését. 1955. novemberben ellenőriztük a tartományi a miliciának a káderek előreléptetésében és nevelésében kifejtett tevékenységét. Az ellenőrzésnek köszönhetően jelentősen javult ez a munka is. Új megbízható elemekkel javítottuk fel a politikai osztály munkáját. Leváltottuk a káderosztály vezetőjét, aki nem felelt meg ennek a munkakörnek. Az állománycsökkentés következtében leváltottuk Togyer [Tózsér] Ferenc alezredest, a tartományi Milícia parancsnokát, aki nem bizonyult megfelelőnek erre a munkakörre.

A tartományi bizottság 1956 folyamán inkább az alapszervezetek, a politikai osztályok és a milícia tartományi vezetőségének munkájával foglalkozott. Ugyancsak 1956 folyamán a rajoni és városi pártbizottságok leellenőrizték a helyi milícia tevékenységét, ezzel megerősítve a helyi alapszervezeteket és jelentősen feljavították a politikai munkát. 1957 januárjában a tartomány bizottság büroja ellenőrizte a milícia tartományi szerveinek működését, a káderek nevelését és a népi törvények betartását. Az ellenőrzés folyamán kiderült, hogy ami a 3/1956. sz. törvény alkalmazását illeti, még mindig akadnak hiányosságok. Az is kiderült, hogy a tartományi szervek nem ellenőrzik megfelelőképpen a járási szerveket. A milícia helyi szerveinek még nem sikerült szoros kapcsolatot kialakítaniuk a dolgozó tömegekkel. Ebből kifolyólag a hivatalos szervek és a megbízható elemek közös munkája is akadozik. 1956 folyamán rendkívül erős volt a káderfluktuáció,

amely fokozta a bizonytalanságérzetet a káderek körében. Ilyen körülmények között 1956 folyamán 700 kádert mozdítottunk el. [...] A Securitate munkájában felmerülő problémák közül az informatív munkában felmerülő hiányosságok a legerősebbek. Annak ellenére, hogy történeke lépések, úgy gondoljuk, hogy még mindig akadnak hiányosságok és pedig az, hogy a vezető állásban levő elvtársak közül sokan nem tudnak magyarul. Sem [Mihai] Nedelcu⁵ elvtárs, sem a helyettese, de még a kihallgatásokat vezető elvtárs sem beszéli a magyar nyelvet, így sokszor ütköznek nehézségekbe. A magyarországi események során a hírszerzési munka rendkívül gyengén működött. Nem sikerült tiszta képet kapnunk az ottani helyzetről. Ez egy olyan hiányosság, amin javítanunk kellene. Egy másik probléma, a káderek kérdése. A hiba itt már a minisztériumnál kezdődik, ahol a mi megkérdezésünk nélkül nevezik ki a kádereket. A másik gond a káderek iskoláztatásával van. Egyes emberek esetében mi elmondjuk, hogy nem javasoljuk az illető iskolába küldését, de a minisztériumban mindezt nem veszik figyelembe.

Dănalăche elvtárs (Bukarest): Bukarest város Milícia és Securitate igazgatóságai tartoznak a mi hatáskörünkbe és a pártbizottságon keresztül a minisztériumi igazgatóságok is. A pártjelentés ismeretében kijelenthetjük, hogy a minisztériumon belül folytatott pártmunka érezhetően javult. A minisztérium pártbizottsága kielemezte a káder és az adminisztratív osztályok munkáját, ahol több rendellenességet fedezett fel. Ezzel a munkával a pártbizottság jelentősen segítette az említett osztályok igazgatóinak munkáját.

Ezen a vonalon az egyik legnagyobb nehézség abban áll, hogy ezen operatív ügyosztályok személyzete nem megfelelő összetételű, mivel a minisztériumnál nem igazán törekednek arra, hogy a megfelelő kádereket válasszák ki. Ezen kívül azt is el kell mondanom, hogy a városi pártbizottság sokkal gyengébb kapcsolatokat ápol a különböző minisztériumi ügyosztályokkal, mint bármelyik Securitate alosztály. Léteznek olyan egységek Bukarestben, amelyek egyenesen a BM hatáskörébe tartoznak, például a bukaresti Műszaki Egyetem, de minket azért érdekel, hogy miként folyik ott a munka. Megtörtént például az is, hogy a magyarországi események után olyan hajdani vasgárdistákat tartóztattak le, akikről eddig nem volt tudomásunk, és végül telefonon keresztül voltunk kénytelenek információkat szerezni. A bukaresti Securitate vezetői azt mondják, az lenne a jó, ha ezek az intézmények az ő hatáskörükben maradnának. Mi úgy gondoljuk, hogy maradhatnak, de ha ez nehézséget jelent, tájékoztassanak minket is, vagyis a Securitate ügyosztályainak vezetői ápoljanak szorosabb kapcsolatot a városi pártbizottsággal. Ez azért is fontos, mert a letartóztatás pillanatáig sok úgyról van tudomásunk, amelyekről később minden információ megszűnik. Úgy gondolom, hogy a pártbizottságnak is foglalkoznia kell később is ezekkel az esetekkel. Hiányolom, hogy ezekben az ügyekben nagyon hiányosan tájékoztatják a pártbizottságot.

Ami a városi Securitatét illeti, az a véleményem, hogy Bukarest város Securitate vezetőjének tájékoztatnia kell a városi pártbizottságot is a felmerült problémákról.

⁵ A Securitate Kolozs tartományi parancsoka.

Azonban még mi sem elemeztük ki egy referátumban a Securitate tevékenységét. Azt is el kell mondanom, hogy a pártbizottság első titkára és a Securitate városi vezetője között jó a kapcsolat, ami nem mondható el minden esetben az alsóbb szinteken. [...] A gyanúsítottak követésében is vannak még hiányosságok. Például majdnem két hónapig követtünk egy bukaresti tanárt, akiről végül kiderült, hogy csupán intenzív nőzésről van szó. Azt akarom mondani, hogy ezekből a jelentésekből az tűnik ki, hogy ez a hálózat nem is annyira jó, mint azt gondoltuk. A különböző kiáltványok esetében nem sikerült beazonosítani a szerzőket. Ugyanezt mondhatjuk el a tüzesetekről, a különböző autó és gyári rongálók elkövetőiről is. A magyarországi események is bebizonyították, hogy egy csomó dolgot nem tettünk pontra, mert az elvtársak nagyon sok ügyben tájékozatlanok voltak. Sok esetben a párt tájékoztatta az elvtársakat. Ez nagyon jó, hogy a párt tájékozott de azt hiszem, az elvtársak tájékozódhattak volna előzetesen. [...]

Stancu elvtárs⁶: [...] A magyarországi események ideje alatt mindenütt vertek, a minisztériumtól kezdődően az utolsó helyi milícia őrs vezetőjéig. Ez az igazság és mindezt iratokkal is lehet bizonyítani. Bukarestről beszélek, természetesen. Ebben a kérdésben a párt is hiányosságokkal küszködik, személyesen Dănilache elvtársra gondoltam.

Ceașescu elvtárs: Dănilache elvtárs utasítást adott a verésekre?

Stancu elvtárs: Beszéljünk nyíltan és mindebből vonjuk le a tanulságot. Bukarestben az egyetemistáknak ugyan nem sikerült utcai zavargásokat provokálniuk, de lázítási kísérlet az több is volt, reggeltől estig próbálkoztak. Tőlünk az utcai jelenléteket kérték és a Securitate, a Milícia és pártaktivisták valóban uralták az utcákat. Az Ifjúságmozgalmak szervezete is nagyon komoly szerepet játszott ebben a kérdésben.

Ceașescu elvtárs: Kaptak olyan jellegű utasítást a minisztériumtól, hogy a kihallgatás alatt álló embereket verjék?

Stancu elvtárs: Ilyen utasítást nem kaptunk, de a városi vezetőség azt mondta, hogy a letartóztatottakat néha meg kell verni.

Ceașescu elvtárs: Beszéljünk világosabban. Kaptak olyan utasítást, miszerint a letartóztatott és kihallgatás alatt levő embereket meg kell verni?

Stancu elvtárs: Hogy érthetőbb legyenek, bemutatok néhány kiegészítő iratot az üléseinkről, így alaposabban dokumentálható.

Ceașescu elvtárs: Pontosabban kellene válaszolnod...

Stancu elvtárs: Pontosabban, az Ifjúságmozgalmak az utcán verekedtek.

Ceașescu elvtárs: Ha valakik elkezdtek kiabálni az utcán és az Ifjúságmozgalmak közbeléptek, az egy dolog, de az már egy másik dolog, ha a letartóztatottakat a Securitatén kínozták. Egy dolog a gyárakban, az egyetemeken és az utcákon fellépni a rendbontók ellen, és egy másik dolog az, hogy hogyan viselkednek a hatóságok.

⁶ Aurel Stancu tábormegvezető, a Bukarest tartományi Securitate vezetője. Doina Jela információi szerint 1944 előtt Moszkvában élt, ahol az NKVD tisztjeként dolgozott (*Lexiconul negru*, i. m. 260. p.).

Stancu elvtárs: A következőképpen történt: az illetőt megverték, átvette a milícia és aztán átadta nekünk mint politikai vádlottat, és aztán nekünk kellett elboldogulnunk vele.

Ceașescu elvtárs: Mi most a törvények betartásáról beszélünk, a Securitate dolgozóinak viselkedéséről...

Stancu elvtárs: Nem tartották be a törvényeket, mivel ebben az időszakban verték az embereket.

Fazekas elvtárs: Megvertétek mind a négyszázat?

Stancu elvtárs: Egyeseket már előzetesen megverték, és voltak arcátlanok is, akiket egy picit helyre kellett tennünk. Beismerem, hogy nálunk is verték az embereket. A legjobban azonban a fővárosban verték őket.

Danalache elvtárs: Hadd mondjak el egy dolgot. A Chirian és a Simionescu esete a magyarországi események előtt történt meg. A magyarországi események ideje alatt nagyon sok bandita megjátszotta, hogy berúgott a vendéglőbe, aztán kiment az utcára kiabálni. Az ilyen esetekben a milícia közbelépett, aztán a Securitate kivizsgálta az ügyeket.

Stancu elvtárs: Ami Chirian ügyét illeti, vállalom a felelőséget, mert ha jobban ellenőriztük volna, nem tehette volna meg mindazt, amit megtett. Ami az általam megvert szabót illeti, nem titkoltam el semmit olyan alapon, hogy ez az ember kapcsolatban állt volna velem. Ő a műhelyben azt mondta, hogy baráti viszonyban áll velem és még két hivatalnokkal az angol nagykövetségről, és néhány öltönyt mutogatott, hogy azok enyéim és a két hivatalnoké. Az is megtörtént ebben az időszakban, hogy néhány belügyi tisztet kivettek a lakásából. Magamhoz hívtam ezt a szabót, hogy a tiszték is lássák, nincs semmi közöm hozzá, nem is láttam soha életemben. Amikor találkoztunk, a szabónak nagyon kihívó volt a magatartása, azt mondta, hogy akkor mi van, ha ő azt állította, hogy ismer engem. Az igaz, hogy először én vertem meg, beöklöztem neki néhányat, aztán átadtam kihallgatásra, ahol szintén megverték. Vállalom a felelősséget ezért a hibáért, de tudni kell, hogy azért tettem, mert ez az ember a műhelyében kihasználta a nevemet. Egyetértek Danalache elvtárral abban a tekintetben, hogy néhány dolog a felszínre került az én esetemben is, és hogy még sok tisztre jellemző mindez, de statisztikailag le lehet ellenőrizni, hogy az utcai verekedésen kívül, ahol a tisztjeink az Ifjúmunkásokkal közösen cselekedtek, nem volt hasonló esemény.

Ami a verést illeti, nem mondták ki nyíltan, hogy verjétek az embereket, de hallgatólagosan ezt tette mindenki. Például Butyka elvtárs azzal dicsekedett a miniszter elvtársnak, hogy valakit saját kezűleg vert halálra. Bukarestben sok verésre került sor, de nem lehet mindegyikért engem vádolni. Ki kellene vizsgálni, nálunk csak néhány esetre került sor. A kihallgatásokkal én személyesen foglalkoztam, és ott nem vertük az embereket. A legtöbb verésre az utcán került sor. Az akkor kialakult hangulat nem kedvezett a verések beszüntetésére, néhol valójában verték az embereket. Úgy gondolom, a párt támogatásával elértük, hogy a munkánk minden szempontból javuljon. Minden kihágás ellen lépéseket

foganasítunk, főleg, ha megszegik a törvényeket. Úgy gondolom, meg tudunk felelni az elvárásoknak, növeltük az ügynökhálózatot és a házak [konspiratív] tekintetében is sokat segített a párt. [...]

Csupor Lajos elvtárs (Magyar Autonóm Tartomány): Be szeretnék mutatni néhány problémát és segítséget is szeretnék kérni. A társadalmi összetételről lenne szó és főleg a Milícia és a Securitate dolgozóinak nyelvismeretéről. Tettünk ugyan néhány lépést az elmúlt időszakban, de ez sem elegendő, és ez lehetőséget teremt a különböző szóbeszédre, főleg az olyan helyeken, ahol az elvtársak nem ismerik a helyi lakosság nyelvét. Azért, hogy mindezt elkerüljük, olyan elvtársakkal kellene kicserélnünk fokozatosan őket, akik beszélik az ott élők nyelvét.

Az utóbbi időben a Magyar Autonóm Tartományban fokozódott az osztályellenesség tevékenysége. Ez a legutóbbi választások alakalmával is kiderült, méghozzá nagyon nyíltan. Például a Kolozsvárról és a tőlünk [Marosvásárhelyről] hazautazott egyetemisták nyíltan tevékenykedtek Csík és Gyergyó rajonokban. Készülődnek a tavaszra, nemcsak a régi megszokott ellenséges módszereikkel, hanem Magyarországról kapott levelekkel is. A tudatos szervezkedés bizonyos jelei világosan kimutathatóak. Ezért azt gondolom, néhány, főleg székely rajonban az informátorok nem tudnak eleget tenni a kihívásoknak, mert még a besúgókkal sem tudnak hatékony kapcsolatokat fenntartani. Nagy kiterjedésű rajonjaink is vannak, amelyeket nem tudnak leföldni az operatív munkával. Így Gyergyó rajonban a választások alatt az osztályellenesség nyugodtan tevékenykedhetett. Nagyon sok volt az ellenzavazat. Olyan község is volt, ahonnan 400 ellenzavazat is érkezett.⁷

Ceașescu elvtárs: Miért nem léptünk mi?

Csupor elvtárs: Mi is léptünk, de volt egy kolozsvári egyetemista, aki egy nagyobb csoport élén tevékenykedett, és aki a magyarországi események alatt kint tartózkodott Magyarországon, ahol Petőfi verseket olvasott fennhangon.⁸ Annak ellenére, hogy valamit javult az ügynökhálózat munkája, az a véleményem, hogy három ember képtelen leföldni a munkát ebben a rajonban, annál is inkább, mert vannak olyan elemek, akik intenzív kapcsolatokat ápolnak Magyarországgal.

Ezen kívül van még egy dolog, amiről beszélni szeretnék. Úgy gondolom, hogy a minisztériumtól érkező ellenőrzések és tanácsok nagyon jó hatással voltak a munkára, és segítették az apparátus munkáját, de néhány járasi elvtárs panaszkodott, hogy az ellenőrzés alatt az ügynökmunka teljesen leállt. Úgy gondolom, ezeknek az ellenőrzéseknek úgy kell lezajlaniuk, hogy közben ne szüntesse meg az ügynökhálózati kapcsolatokat, mert ha csak egy nap is kimarad, megszűnhet a kapcsolat.

⁷ Az 1957. február 3-án esedékes parlamenti választásokat számos incidens kísérte a Magyar Autonóm Tartományban. Januárban több plakátot és arcképet téptek le vagy gyújtottak fel (ANDJM, fond 1134, dos. 173/1957, 29. f.). A hivatalos adatok szerint a MAT-ban kiugróan magas volt a nemzetgyűlési jelöltek visszautasítók száma. A választási névjegyzékben szereplő 480 ezernyi állampolgár közül 9 370-en a Nemzeti Demokratikus Front listája ellen voksoltak, ezren érvénytelenítették a szavazólapot és majdnem 4 000-en tartózkodtak. Összesen 15 ezren vállaltak nyílt konfrontációt a hatalommal (ANDJM, fond 1134, dos. 173/1957, 106–107. f.).

⁸ Az illetőt nem sikerült azonosítanunk.

Egy másik kérdés a nomenklatúrával kapcsolatos. A börtönökkel foglalkozó alosztályok a mi megkérdésünk nélkül cserélnek le kádereket, és a mi beleegyezésünk nélkül emelnek be kádereket a nomenklatúrába. Azt is meg szeretném jegyezni, hogy a Securitate az utóbbi időben alaposan tájékoztat minket. A Securitate munkája minőségileg is javult. Azt is ki kell emelnem, hogy a magyarországi események során a tartományi Securitate lelkiismeretesen eleget tett a feladatköreinek, és úgy gondolom, értékelni kell az elvtársak munkáját.

Alexandru Drăghici elvtárs: [...] Ami a négy kolozsvári egyetemista ügyét illeti, azt gondolom, hogy bűnösök, mert együtt állították össze azt a kiáltványt és részt vettek annak terjesztésében és az az irat a Petőfi-kör anarchikus felfogását hirdette.⁹ Úgy gondolom, hogy Vaida elvtársék Kolozsváron a Bolyai Egyetem néhány liberális, téves felfogású elem nyomása alatt vannak. A valóságban a párttól sokkal határozottabban kellene hogy fellépjenek az ilyen elemek ellen.

A magyarországi események alatt Kolozsváron tartózkodtam, és azt láttam, hogy a Securitate elvtársai nem mentek el a Bolyai Egyetemre, nehogy még jobban felzaklassák az ottani hangulatot. Ott az egyetemen nagyon sok sovén bandita elem létezik, akikkel szemben szigorúan kell eljárunk. A Kolozs tartományi Securitate gyengesége abban áll, hogy nem rendelkezik megfelelő ügynökhálózattal, és ezért nem tud erélyesebben fellépni. Egy erős hálózatot kell kiépíteni, mert csak így valósítható meg, hogy Vaida elvtársat megfelelőképpen tájékoztassák a banditák minden lépéséről.

Ami a Bukaresttel és a Stancu elvtárrsal kapcsolatban felvetett kérdéseket illeti, hallották Satancu elvtársat. Ő mindig így beszél. Amikor kérdezzük tőle valamit, mindig mást válaszol. Mit akart ezzel mondani Stancu elvtárs, hogy nem tud semmit? Igazságtalan dolog, hogy olyan ügyeket is elővegyünk, amelyekről határozott útmutatások is léteznek. Stancu elvtárs ez esetben spekulál. Miért akarja összemosni az IMSZ tevékenységét a Securitate munkájával? Itt egy nagyon megvert szabórol van szó, amihez Stancu elvtárs asszisztált. Annyit tudok, hogy veszekedés tört ki egy belügyi tiszt és egy szabó között, aki egy lakrészt vásárolt. A szabó (a magyarországi események hatására) azt hitte, hogy itt az idő, hogy szóljon, hogy a tiszt eltávozzon a lakásból. Ez egy olyan eset, amely nem is tartozik a Securitate hatásköre alá. Ennek ellenére Stancu elvtárs alaposan elverte azt az embert. Én azt kérdeztem, mit keresett ő ott?

Úgy gondolom, addig, amíg Stancu elvtárs ilyen hozzáállással látja el a feladatát, nem lesznek eredmények. Bukarest város területén nagyon sok az ellenséges elem. Minden birtokos, minden „volt” elem, az összes bandita, különböző trükkök, lakásügyek ürügye alatt behúzódott Bukarestbe. Nagyon sok a vasgárdista, ezért komoly ügynökhálózatra van szükségünk, amely nem azon veszekszik, hogy a minisztérium rosszul osztotta le a feladatköröket.

A nomenklatúra kádereit illetően azt kell hogy mondjam, hogy nem tartottuk tiszteltben őket, mert a túlzottan centralizált szerkezet miatt inkább központi

⁹ Drăghici itt Várhegyi István, Nagy Benedek, Koczka György és Kelemen Kálmán egyetemi hallgatókra utal.

szinten kezeltük ezt a kérdéskört. Olyan esetek is léteznek, amikor a központtól is küldünk embereket, akik azelőtt a minisztériumnál dolgoztak. Itt is előfordulhatnak hiányosságok. Az kellene, hogy ezeket az elvtársak felvessék szervezési vonalon, és aztán kielemezzük őket. [...]

Ceașescu elvtárs: A ma lezajlott beszélgetésekből az tűnik ki, hogy általában a tartományi tanácsok és bürok alaposabban foglalkoztak a Securitate munkájával és ha összehasonlítjuk a mostani munkát az előző évek teljesítményével, kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a munka lényegesen javult. A múlt hiányosságaiból sok mindent kiküszöböltünk és elmondható, hogy általában a Securitate ellátja a rábízott feladatokat.

Az is bizonyos, hogy az RMP Politikai Bizottságának a Securitate munkájáról kiadott határozatai is hoztak eredményeket. Néhány kérdés viszont azt is jelzi, hogy nem minden helyen és esetben került sor a megfelelő lépések megtételére. Az is érthető, hogy nem lehet egy csapásra megszüntetni bizonyos mentalitásokat, főleg azoknál az egyéneknél, akiket más szellemben képeztek ki, és akiknek meg kell a munkastílusukat változtatniuk. Az a súlyos, hogy olyan elvtársaknál is jelentkeznek ezek a gondok, akik felelős tartományi és járási Securitate szerveknél teljesítenek szolgálatot, és elmulasztják a fent említett megnyilvánulások ellen megtenni a megfelelő lépéseket. Ez nem hogy nem segíti a Securitate szervei munkájának a feljavítását, hanem egyenesen hozzájárul a hiányosságok létezéséhez és ellentmond a párt Központi Vezetősége hivatalos irányvonalának.

Az a tény is ismert elvtársak, hogy nekünk volt néhány olyan cselekedetünk és elvtársunk, főleg a Teohari¹⁰ idejében, akik a Securitate működését a helytelen útra terelték, áthágták a törvényeket, súlyos visszaéléseket követtek el, olyan visszaéléseket, amelyeknek nincs helye a mi munkánkban. Sok ilyen elemet tüntettünk el és számoltunk fel, de néha még találkozni visszaélésekkel, amelyek ellen harcolunk úgy a minisztériumi szinten, mint a pártvezetés szintjén.

Az is nyilvánvaló, hogy szinte összehasonlíthatatlan a mostani munka a múltra jellemző hozzáállással, mégis még mindig kevés tartományi bürok járt el felelős vezető szervként a munka kielemezésekor és a felmerült hiányosságok kiküszöbölésekor. Hogyan is teheték volna meg mindezt, ha a segítség sem volt mindig megfelelő? Ezt a segítséget nem csak pusztán információközlésként kell felfogni, az információadás természetesen fontos, hanem az elvtársak munkájának kielemezéseként és az elvtársak munkáját segítő tanácsok átadásaként is kell kezelni. Ezeket a szerveket a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet körülményei közepette hoztuk létre. Még mindig nagyon sok az ellenséges elem, még mindig léteznek a társadalmi osztályok, a nagy kapitalista földbirtokosokról még nem is beszélve. Ezeknek még mindig van gazdasági alapjuk és az imperialista tábor létezéséről nem is beszéltünk. Az imperialisták mindenféle ügynököt és kémeket küldenek hozzánk, ezért erős állambiztonsági szervekre van szükségünk, amelyek

10 Teohari Georgescu 1945-től 1952-ig töltötte be a belügyminiszteri posztot.

harcolhatnak a népi demokratikus rendszer ellenségei ellen, fölfedhetik és megakadályozhatják azok ellenséges tevékenységét.

A Securitate szerveinek munkája a szocialista törvények szellemében kell történjen. Minden ilyen törvény a rendelkezésünkre áll, az állam a miénk, a vezető szerepet betöltő munkásosztályé. Ha úgy gondoljuk, hogy újabb törvényekre van szükség, senki sem akadályoz meg bennünket, hogy újakat csináljunk. De ezeket a törvényeket be kell tartanunk, mert ha a Securitate mint a proletárdiktatúra szerve nem ezt teszi, nem csak az állambiztonság, hanem a párt politikájának megítélését is negatívan befolyásolja. Szükségünk van az állambiztonsági szervekre és a széles néptömegek által támogatott állami szervekre is. A Securitate-nak a kémek, az ellenforradalmi elemek és a szabotőrök elleni harcához szükség van a széles néptömegek támogatására. A sikeres munka csak a munkások, a dolgozó parasztok és az értelmiségiek támogatásával valósítható meg. [...] Aztán a magyarországi eseményekből is le kell vonnunk a tanulságot. Most konkrétan nem az ellenforradalmi cselekedetekre gondolok, hanem arra a tényre, hogyan vált lehetségessé, hogy nem csak az ellenség gyűlölte meg az állambiztonsági szerveket (ez amúgy természetes dolog), hanem a munkások, parasztok nem kis hányada is ellenük fordult. Észre kell vennünk, hogy ott nagyon sok visszaélésre került sor, és azt a tény is, hogy nem sikerült lépéseket foganatosítani a visszaélések ellen. Mindez oda vezetett, hogy a tömeg is az állambiztonsági szervek ellen fordult és az eredményeket már ismerjük.

Íme, miért fontos megértenünk nekünk is, a tartományi titkároknak és a Securitate vezetőinek is, hogy mindent meg kell tennünk, minden segítséget meg kell adnunk a Securitate szerveinek, hogy munkájukhoz a parasztok és a munkások is szimpátiával viszonyuljanak és segítsék azt. Ennek érdekében határozottan föl kell lépni a visszaélések ellen. Az ellenforradalmi erőkkkel szemben következetesnek és könyörtelennek kell lennünk, de ugyanakkor arra is vigyáznunk kell, hogy ne vegyünk mindenkét egy kalap alá. Ne bánjunk azonos módon egy szabotőrrel vagy egy ellenforradalmár elemmel és egy egyszerű emberrel, aki letépi az egyik plakátunkat vagy egy olyannal, aki azért szidalmaz minket, mert elvettük a földjét. Ha ezek közül mindenkivel azonos módon bánunk el, kritizálni és szidalmazni fognak és nem segítenek majd az igazi ellenforradalmi elemek beazonosításában és leleplezésében. Tehát a munkánkban még sok a hiányosság. Az a feladatunk, hogy elbeszélgessünk az emberekkel, felvilágosítsuk őket és Csupor [Lajos, a MAT pártbizottságának első titkára] elvtárs is, ahelyett, hogy a Securitate szerveinek kibővítését kéri, erősítse a politikai munkát, mert a Magyarországról érkezett levelek nem lesznek erősebbek a lakosság körében végzett politikai munkánknál. Észre kell vennünk, ha egy bizonyos tartományban az ellenséges elemeknek sikerül befolyásuk alá vonni a lakosság egy részét, az a politikai munkánk gyengeségének a következménye. A következtetésünk pedig nem az kell hogy legyen, hogy a Securitate szerveinek kibővítését kérjük, hanem hogy erősíteni kell az adott térségben a politikai munkát, és a polgárok által felvetett problémákat igazságosan

kell megoldani. [...] Fontos továbbá ebben a kérdéskörben, hogy a járási és a városi pártbizottságok is változtassanak a gondolkodásmódjukon és próbálják meg segíteni a Securitate munkáját, ott, ahol azt tapasztalják, hogy a kifejtett munka hiányosságokkal küszködik. A Securitate szerveinek a teljes figyelmét az ellenséges elemekre kell összpontosítani. A elégedetlenségek és hiányosságok kell hogy foglalkoztassanak minket. Meg kell oldanunk ezeket a problémákat, meg kell magyaráznunk az embereknek, és le kell lepleznünk néhány olyan ellenséges elemet, akik hozzájárultak az elégedetlenségek kiprovokálásához. Meg kell szüntetnünk a huliganizmust és azt is, hogy egyes Securitate dolgozók visszaéléseket kövessenek el. Nem szabad elnéznünk mindezt, mert ez negatívan befolyásolja a párt és a Securitate szerveinek megítélését és szembefordítja velük az embereket. [...]

A harmadik pontosítandó kérdés a Politikai Bizottság határozatából a párttagok és párttag-jelöltek követése. Ez esetben is meg kell tennünk mindent, hogy megszüntessük azokat az eljárás módokat, amelyek már rég érvénytelenek, de még mindig használatban vannak. Az illető pártszervezetnek ismernie kell azokat a párttagokat, akik bizonyos követési procedúráknak vannak alávetve, és sajnos még léteznek ilyen esetek. Azért kell ismerniük ezeket az eseteket, hogy ne kerülhessen sor újabb visszaélésekre és megóvják a belügyi és a pártszerveket attól, hogy bosszúból vagy valamilyen más okból olyan visszaéléseket kövessenek el, amelyek negatívan befolyásolják a pártról kialakított közvéleményt. A Központi Vezetőség elrendelte, hogy a belügyi szervek csak az illető pártszervezet engedélyével követhessék az olyan párttagokat és jelölteket, akik valamilyen nyomozás során kerülnek a figyelem középpontjába.

Meg kell szerveznünk, hogy a tartományi és a járási bizottságok megtegyék a szükséges lépéseket, ha léteznek ilyen esetek. Ott, ahol szükséges, az illetékesek lépjenek a párt irányvonala szerint, és a jövőben legyenek nagyon figyelmesek. Mielőtt átadnának egy ügyet kivizsgálásra a Securitate-hoz, pártvonalon ellenőrizték le, hogy az illető párttag esetében igazak-e a vádak. Ne cselekedjünk könnyelműen egy egyszerű jelentés alapján, mint tette azt Naum elvtárs. A jelentéseket alaposan le kell ellenőrizni. Minden lehetőségünk megvan, hogy tisztázzuk a dolgokat, és csak utána tegyük meg a megfelelő lépéseket. Ezek a lépések azt a célt szolgálják, hogy megvédjék a párt becsületét, mert ha egy párttagot gyanúsít meg a Securitate, az felhasználhatja párttagi minőségét, ellenséges tevékenységet fejthet ki, kifürkészheti az illető Securitate-alakulat titkait. Ez a dolog nem természetes. Ez egy régi szokás, régi maradvány, de mi véget akarunk vetni ennek. Tehát a Politikai Bizottság e határozatára nagyon oda kell figyelni. Természetesen, elsősorban a Securitate-n dolgozó elvtársaknak kell odafigyelniük és a pártszerveknek is, amelyeknek lépniük kell az ilyen esetekben. Mindez érvényes a Milíciára is.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 113/1957, 1-54. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

63.

Vádemelési határozat Gheorghe Maier ellen

Marosvásárhely, 1957. március 2.

Belügyminisztérium
0421. sz. egység, Marosvásárhely
Securitate Bűnügyi Nyomozóhatóság
196/956. sz. ügyirat

Vádemelési HATÁROZAT

Alulírott Mircea Onea főhadnagy, a BM 0421. sz. marosvásárhelyi hadegységének Securitate bűnügyi nyomozótisztje, miután megvizsgáltam a 196/956. sz. ügyirat nevezett Maier Gheorghéra vonatkozó iratait, akit az 1956. november 5-i rendelettel helyeztek vád alá a Btk. 209. c. 3. bekezdésében foglalt P.P bűncselekmény vádjával, megállapítottam, hogy az ezt követő nyomozati munka nyomán elegendő bizonyítékkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy: 1953-ban Ioan Falibogával együtt és Ioachim Vlad segítségével lefektették egy ellenforradalmi szervezet alapjait, amelyet Nemzeti Felszabadítási Bizottságnak neveztek, és amelynek célja az RNK-beli népi demokratikus rendszer erőszakos megdöntése és az állami hatalom megszerzése volt, amelynek érdekében egy programot is kidolgoztak.

Elhatározták, hogy a Nemzeti Felszabadítási Bizottság ellenforradalmi szervezetet kiterjesztik az ország teljes területére azzal, hogy a különböző tevékenységi szektorokban és városokban al csoportokat hoznak létre. Ennek nyomán Gheorghe Maier és Ioachim Vlad a marosvásárhelyi Néptanácsban ellenforradalmi csoportosulást hoztak létre.

A Magyar NK-beli fasiszta puccs kitörésével egyidejűleg, arra számítva, hogy ez hatással lesz az RNK-beli reakciós elemekre is, a fenti személyek fokozták a szervezet tevékenységét, és ennek érdekében számos olyan intézkedést hoztak, amellyel előkészítették az RNK-beli népi demokratikus rendszer erőszakos megdöntését célzó erőszakos fellépést, mégpedig:

1. Gheorghe Maier és Ioan Faliboga vádlottak kijavították és kiegészítették az ellenforradalmi felhívást, amelyet – sokszorosítás után – az akció kibontakozásakor a lakosság körében terveztek terjeszteni.

2. Gheorghe Maier fiával, Alexandru Maierrel együtt elvállalták, hogy sokszorosítani fogják ezt a felhívást, és lefordítják magyar nyelvre.

3. Szintén Gheorghe Maier a Ioan Falibogával kötött egyezség alapján elvállalta, hogy felveszi a kapcsolatot a magyar lakosság körében található reakciós elemekkel annak érdekében, hogy a szervezet mellé állítsák őket, és közösen lépjenek fel az állami hatalom megszerzése érdekében.

4. Jelentés készítése a hadsereg hangulatáról, illetve a Magyar NK-beli eseményekkel kapcsolatos hozzáállásukról, egyidejűleg arra is törekedve, hogy az aktív tisztek, különösen a hadegység-vezetők közül néhányat a szervezet oldalára állítsanak. Ennek érdekében Gheorghe Maier azt javasolta Ioan Falibogának, vegye fel a kapcsolatot a marosvásárhelyi helyőrség egyik aktív tisztjének feleségével.

5. A szervezeten belül két „politikai bizottságot” hoztak létre.

6. Egy ülés tartása 1956. október 31-én a szervezet vezetőségével, amelyen jelentenének a fent nevezett és Ioan Faliboga által hozott intézkedésekről, és együtt határoznának az erőszakos akció előkészítéséhez szükséges további teendőkről. Az ülés keretén belül, amelyen Ioan Faliboga és Gheorghe Maier vádlottakon kívül Eugen Nuțiu és Ioachim Vlad is részt vettek, egy sor döntést hoztak az akcióba lépéssel kapcsolatban, mégpedig:

7. Egy „katonai bizottság” létrehozása, amelynek összetételét a szervezetben részt vevő volt tisztek adnák. Ennek a bizottságnak lett volna a feladata, hogy a szervezet tagjait félkatonai egységbe szervezze, és bevezesse őket az akció során a stratégia ismeretébe.

8. Dr. Eugen Nuțiu szervezzen egészségügyi pontokat, ahol az akció idején a szervezet tagjait elsősegélyben részesítenék.

9. 1956. november 1-jén tartsák meg a „katonai bizottság” első ülését.

10. 1956. november 3-án tartsák meg a „politikai bizottságok” ülését. Erre az ülésre a szervezet tagjainak /a vezetők csoportjának/ listákat kellett volna hozniuk a szervezetbe toborzottak neveivel, amelyeket később átadtak volna a katonai bizottságnak annak érdekében, hogy a tagokat félkatonai egységbe szervezzék.

11. Akciójuk során Gheorghe Maier és Ioan Faliboga példaként a Magyar NK-beli ellenforradalmár bandák akcióit tekintették mintának. Maier Gheorghe vádlott már a lakásán is fel volt fegyverkezve, ahol egy pisztolyt, több töltényt és egy tus nélküli céllövő puskát találtak eldugva.

12. Figyelembe véve, hogy a fenti tények beilleszkednek a 199/1950. sz. Dekrétum 1. cikkelye C bekezdésének rendelkezéseibe.

A fentiekkel kapcsolatban, és annak következtében, hogy a büntetőeljárást 1956. november 4-én¹¹ elindították, a vádlottat pedig letartóztatták, a 248/10. cikkely rendelkezéseinek megfelelően

ELRENDELJÜK

Gheorghe Maier, született 1905. május 10-én Alsótárlaka községben, Hunyad megyében¹², Nicolae és Raveca fia, hivatalnok, utolsó lakhelye Marosvásárhely, Kossuth Lajos utca 44., ismételt vád alá helyezését az RNK „belbiztonsága elleni összeszküvés” bűncselekménye elkövetésének vádjával, amelyet a 199/1950. sz.

11 Eredetileg géppel írt 2-ről feketével átjavítva.

12 Tărtăria de Jos, azóta Fehér megye.

Dekrétum 1. c. C pontjában szabályoz és büntetni rendel. Jelen Határozat egy példányát a bemutatástól számított 24 órán belül továbbítani kell a Katonai Ügyésznek.

Securitate Bűnügyi Nyomozóhatóság
S.k. Mircea Oana főhadnagy

Tudomásul vettem jelen határozat tartalmát.

A mai napon, 1957. március 15-én.

Vádlott,

S.k. Gheorghe Maier

ANDJM, fond Procuratura Militară Târgu-Mureș, dosar 314, 65-67. f. Géppel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása.

64.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság javaslata az 1848-as székely mártírokról való megemlékezésről

Marosvásárhely, 1957. március 6.

Az 1848-as polgári-demokratikus forradalom leverése után Magyarországon és Erdélyben bevezették a Habsburg terrorista rendszert. E rendszer ellen 1851 és 1854 között egy titkos mozgalom szerveződött, amely annak ellenére, hogy polgári-nemesi jelleggel bírt, a Habsburg elnyomás ellen harcolt. A mozgalom a székely megyékből indult és kiterjedt egész Erdélyre és Magyarországra is.

A Török János által vezetett titkos mozgalom a lakosság elnyomása ellen, valamint az intézményekbe kihelyezett osztrák hivatalnokok és általában az egész rendszer terrorja ellen küzdött. A szervezet célul tűzte ki, hogy pénzt és fegyvert fog szerezni, megszervez egy titkos hadsereget, és hogy ebbe a mozgalomba bevonja az összes erdélyi nemzetiséget. A mozgalom célja a Habsburg uralom megdöntése és a Habsburg elnyomás alól való felszabadulás elérése volt.

Egy Bíró nevezetű nemes árulása folytán a Habsburg-kormány felfedte az összeesküvést, 49 embert letaróztattak és a nagyszebeni ítélőszékre vittek. A mozgalom vezetőit, a marosvásárhelyi Református Kollégium tanárát Török Jánost, a nemesi származású Gálfy Mihályt és Horváth Károly ügyvédet halálra ítélték. A többi letartóztatottat 10 és 15 év közötti börtönbüntetésre ítélték.

1854. március 10-én a három halálraítéltet felakasztották azon a marosvásárhelyi réten, amely ma a Székely Vértanúk nevet viseli. A hatóság mindennemű tiltása ellenére a lakosság folyamatosan gondozta a vértanúk sírját, és 1875-ben a sírok fölé egy emlékművet állított. 1875 és 1918 között Marosvásárhelyen hagyománnyá vált, hogy a vértanúk sírjainál virágokat helyezzenek el, és hogy a tanuló ifjúság megemlékező ünnepségeket szervezzen az emlékműnél. A burzsoá-kizsákmányoló rendszer ideje alatt megtiltották a hivatalos megemlékezéseket, mégis a fiatalság minden évben virágkoszorút helyezett a sírokra. Hazánk

felszabadítása után az emlékművet restaurálták. 1954-ben, az áldozatok kivégzésének 100 éves évfordulóján az emlékművet kerítéssel vették körül. Az *Utunk* 1954. március 12-i 12. számában egy cikket is közölt az esemény 100. évfordulója alkalmából. Attól az évtől a tanuló ifjúság minden évben elhelyezi a virágkoszorúját az emlékműnél anélkül, hogy megemlékezést tartanának.

Figyelembe véve, hogy a tanuló ifjúság, a helyi értelmiségiek egy része és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet képviselője felkérték Farczady Elek elvtársat, a Bolyai Múzeum igazgatóját,¹³ hogy vasárnap 11 órától a megemlékező ünnepségek alkalmával tartson egy előadást, a következőket javasoljuk:

Az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen valamint néhány középiskolában március 9-én a tanórák befejezése után szervezzünk megemlékező ülészakokat. Azt is javasoljuk továbbá, hogy vasárnap, 11 órai kezdettel helyezzünk el virágkoszorúkat a székely mártírok emlékművénél, és hogy a városi néptanács végrehajtó bizottságának egy tagja tartson egy rövid beszédet. A megemlékezés hasznos lesz az együttélő nemzetiségek barátságának elmélyítésében. Abban az esetben, ha a megemlékezést nem hagyják jóvá, kérjük, értesítsenek, hogy az egyetemisták körében elvégezhesük az ide vonatkozó politikai munkát.

Első titkár: Csupor Lajos

ANDJM, fond 1134, dos. 181/1957, 37-38. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

65.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság jelentése a szükséges nemzetiségpolitikai intézkedésekről¹⁴

Marosvásárhely, 1957. március 7.

a.) A vezetőkáderek helyes nemzeti és társadalmi összetétele, a milícia, katonai parancsnokság, Belügyminisztérium (BM), Törvényszék, Ügyészség és más állami és gazdasági szervek keretében.

b.) A szakmai iskoláknál egyes magyar nyelvű osztályok létesítése.

c.) A haladó hagyományok és helyi műemlékek ápolása.

b.) A vezetőkáderek helyes nemzeti és társadalmi összetétele a milícia, katonai parancsnokság, Belügyminisztérium, Ügyészség és más állami és gazdasági szervek keretében.

A tartományi pártbizottság az Adminisztratív Osztálya révén, az utóbbi időkben behatóan foglalkozott a párt nemzetiségi politikájának helyes alkalmazásával az államigazgatási és államvédelmi apparátus keretein belül. Az állambiztonság és

13 Farczady Elek (1890–1974), történész, 1951–61 között a Bolyai Dokumentációs Könyvtár (ma Teleki Téka) igazgatója.

14 A jelentés magyar nyelven készült; a fogalmazási hibákat megőriztük, csupán az ékezeteket javítottuk ki az olvashatóság kedvéért.

milícia keretén belül a létszámcsökkentés alkalmával különös gondot fordított arra, hogy a vezetőkáderek összetétele nemzetiségi és társadalmi szempontból tartományunk sajátosságainak megfelelő legyen. Hasonlóképpen figyelembe vette, hogy azok a személyek, akik közvetlen kapcsolatban vannak a lakossággal, ismerjék az együttélő nemzetiségek nyelvét.

1) Az állambiztonsági apparátus keretén belül a vezetőkáderek nemzetiségi összetétele a következő: az összlétszámból 71% magyar, 20% román, 9% más nemzetiségű. Ami a társadalmi összetételt illeti, a helyzet a következő: az összlétszámból 62% munkás, 3% szakképzetlen, 18% kisiparos, kiskereskedő, 11% szegényparaszt, 3% középparaszt 3% értelmiség. Ezen apparátus keretén belül a nemzetiségi és társadalmi összetétel megfelelő-nemcsak a vezetőkádereket illetően a tartomány sajátosságainak, hanem az egész operatív személyzetre vonatkozólag is. Így például az operatív személyzet 62%-a magyar, 34,6% román és 3,4% más nemzetiségű. A társadalmi összetétele az operatív személyzetnek a következő: 55% munkás, alapfoglalkozású, 13%-a mezőgazdasági dolgozó, 30% tisztviselő, 2%-a értelmiségi.

Megemlíthetjük, hogy a tartomány területén egyetlen vezetőkáder sincs az államvédelmi apparátusban, aki ne ismerné a lakosság nyelvét, így pld. Blăjan elvtárs a maroshévízi rajon [járás] főnöke és Oláh elvtárs a kézdivásárhelyi rajon főnöke, akik román nemzetiségűek, mindketten beszélnek a magyar nyelvet.

2) A miliciánál a vezetőkáderek nemzetiségi összetétele a következő: magyar 60%, román 38%, más nemzetiségű 2%. A társadalmi összetétele pedig: munkás 65%, tisztviselő 18%, szakképzetlen 10%, intellektuel 5%, szegényparaszt 2%. A milícia összlétszámából 50,98% román és csak 48,40%-a magyar. A fenti adatokat elemezve megállapíthatjuk, hogy míg a vezetőkáderek nemzetiségi összetételét sikerült megjavítani a létszámcsökkentés alkalmával (habár ez sem kielégítő a tartománynál), addig az összlétszámra vonatkozólag ugyanezt elérni nem tudtuk. Azért sem sikerült a létszámcsökkentés alkalmával ezt a kérdést teljesen megoldani, mert mindenekelőtt fontos szempont volt a káderek szakmai és politikai felkészültsége. Továbbá az, hogy a Központi Milícia szervei nem vették figyelembe a Tartományi Pártbizottság azon javaslatát, hogy fokozatosan a magyar nyelvet nem ismerő 158 kádert helyezték más tartományokba és helyettük magyar nyelvet ismerő kádereket hozzanak. Az anyanyelv használatának biztosítása érdekében a lehetőségek szerint intézkedés történt, hogy a magyar nyelvet nem ismerő káderek többnyire Régen és Maroshévíz rajonokba legyenek elhelyezve. Így kb. 20–25%-át az alkalmazottaknak áthelyezték más helyiségekbe a nyelvismereteknek megfelelően. A nemzetiségi és társadalmi összetétel további megjavítása érdekében intézkedés történt, hogy a jövőben a káderek alkalmazásánál szem előtt tartsák, mint fontos szempontot a nemzetiségi és társadalmi helyzetét.

3) A katonai parancsnokságnál (*Comisariat*) a vezetőkáderek 74%-a román nemzetiségű és 26%-a magyar. A társadalmi összetételt illetően: 55% munkás, 45% tisztviselő. Hangsúlyozzuk, hogy a katonai parancsnokság össz-dolgozóinak több

mint 97%-a román nemzetiségű, akik nagyon kismértékben ismerik a magyar nyelvet. A fentiekből kitűnik, hogy a katonai parancsnokság és milícia szerveknél, a káderek nemzetiségi összetétele nem kielégítő és a jövőre nézve intézkedni kell ennek megjavítása érdekében.

4) A törvényszéknél a nemzetiségi összetétel a következő: a vezetőkáderek összlétszáma 12, amelyből 4 román és 8 magyar. A 4 román bíró (elnök) közül kettő nem ismeri a magyar nyelvet, ezek a régeni és maroshévízi rajon elnökei. A társadalmi összetétel: 5 munkás, 4 tisztviselő, 2 szegényparaszt, 1 pap. Az anyanyelv helyes használatának biztosítása érdekében intézkedés történt, hogy a régeni, valamint a marosvásárhelyi városi törvényszékhez egy-egy fordítót neveztek ki. A tartományi pártbizottság javaslatára az Igazságügyi Minisztérium intézkedési tervet készített arra vonatkozólag, hogy a magyar nyelvet nem ismerő kádereket, főleg bírókat, a román lakta rajonokba helyezze. Így például a marosvásárhelyi rajonból Daschevici Napoleont és Munteanu Mariát, valamint Fînaru Aurel Székelykeresztúrról. E tekintetben azonban még ezidáig semmi intézkedés nem történt.

5) Az ügyészségnél a 17 vezetőkáderből 16 magyar és 1 másnemzetiségű. Ezek közül 7 munkás, 5 tisztviselő, 3 szegényparaszt és egy kiskereskedő. Az operatív személyzet közül olyan, aki nem ismeri a magyar nyelvet csak Régen és Maroshévíz rajonokban van.

6) Az egészségügy terén a 100 vezetőkáderből 71 magyar, 18 román és 11 más nemzetiségű. A román anyanyelvű káderek nagyrésze Maroshévíz és Régen rajonban dolgoznak. Minden vezetőkáder ismeri a lakosság nyelvét. A jövőre nézve az egészségügyi káderek összetételének megjavítása érdekében a régeni és maroshévízi néptanács egészségügyi osztálya élére román nemzetiségű kádert kell helyezni.

b.) A szakmai iskoláknál egyes magyar nyelvű osztályok létesítése.

A tartományi pártbizottság büroja az utóbbi időben behatóbban foglalkozott a szakmai iskolákkal és megvizsgálta pártunk nemzetiségi politikájának alkalmazását a szakmunkásképzés területén. A szakmai- és technikai iskolák fejlődéséről helyzetképet kapunk, ha összehasonlítjuk az 1950 és 1956-os iskolai év adatait. Ennek alapján a következő a helyzet:

	1950	1956
magyar tannyelvű iskola	27	11
román tannyelvű iskola	5	4
vegyes osztályok	14	13
összesen	45	28

Tehát a különböző szakminisztériumok feloszlattak 13 magyar nyelvű, egy román nyelvű és egy vegyes iskolát és több iskola profilját megváltoztatták. A

felosztott iskolák közé tartoznak a középfokú technikai iskolák. Ezek közül egyeseket teljesen megszüntettek, többet pedig átváltoztattak szakmai iskolává. De az intézkedés helyes volt, mert az üzemeknek nincs szüksége annyi technikusra.

- A megszüntetett középfokú iskolák közé tartozik; a statisztikai iskola, sport, pénzügyi, könyvtárosi, zeneművészeti, állattenyésztési iskola.

- Szakmai iskolává alakult középfokú iskolák: építészeti 2 mezőgazdasági, fémipari iskola.

- Az átszervezés alkalmával középkáderek kiképzésére technikusokat létesítettek. Ilyen a mezőgazdasági, könyvelői iskola, kereskedelmi könyvelő, felcser és könnyűipar részére normatorok iskolája. A szakmai iskolák közül kevesebbet szüntettek meg.

Véleményünk szerint az iskolák számának csökkentése és átszervezése indokolt, mert a tanügyi reform után felduzzasztott és sok esetben rosszul profilált szakmai iskolahálózat nem mindig a szükségletnek megfelelően képezett kádereket. Mindezek mellett meg kell mondanunk, hogy a szakmai és technikai középfokú iskolák megszüntetése, átszervezése alkalmával hibák is történtek. Legnagyobb elégedetlenséget Marosvásárhelyen a Zeneművészeti Középkiskola megszüntetése váltotta ki. Ez az iskola 1913 óta működött és zeneértő középkádereket képezett a különböző művészegyütteseknek és ugyanakkor általános műveltséget is nyújtott a növendékeknek. (XI. osztállyal működött.) Egyes szakmai iskolák megszüntetésén és átszervezésén kívül az 1956/57-es iskolai évben érezhetően csökkentették a meglévő szakmai és technikai iskolák beiskolázási tervét. Ahhoz, hogy alapos véleményt mondhassunk ezen intézkedésről, ismernünk kellene az üzemek munkaerőszükségletének távlatait. Erre azonban nincs lehetőségünk, mert az üzemek, vállalatok csak negyedévenként kapják meg a munkaerő tervüket. Ellenben annyi bizonyos, hogy az iskolák a végzett növendékeket eddig el tudták helyezni. Az is tény, hogy a csökkentett kerettel működő szakiskolák távolról sem tudják kielégíteni a nagy lélekszámmal jelentkező növendékek felvétel iránti kérését. Sok VII. osztályt végzett növendéknek nincs továbbtanulási lehetősége.

Ez a helyzet különösen a magyar tannyelvű szakmai iskoláknál szembetűnő. Ugyanis ebben az évben tartományunk szakiskolái 293-mal kevesebb növendéket vehettek fel, mint az előző tanévben, s ebből 173 [fős] létszámcsökkentés a magyar nyelvű iskoláknál történt. Ezen intézkedés következtében az első évre felvett tanulók 28%-a román, és 72%-a magyar. A nemzetiségi összetétel aránya nem megfelelő, ha figyelembe vesszük, hogy tartományunk elemi iskoláinak V-VII. osztályaiban a növendékek 17%-a román és 83%-a magyar. (1956-ban végzett VII. osztályosok nemzetiségi aránya: 15,4% román, 84,6% magyar.

Marosvásárhelyen az 1956/57-es iskolai évben felvételi vizsgára 1135 magyar anyanyelvű tanuló jelentkezett, akik közül 356 helyszűke miatt kimaradt annak ellenére, hogy sikerült a felvételi vizsgájuk. Csupán az 1-es számú fémipari iskola 106 helyére 509 tanuló jelentkezett. Megjegyzendő, hogy amíg a fémipari iskola magyar nyelvű tagozatára nem jutottak be a marosvásárhelyi gyermekek se,

akiknek nagyrésze munkáseredetű, addig a román tagozaton az I. éven 25 tanuló közül csak 7 volt munkáseredetű, többségük vidékről és más tartományból jött.

A tartományi pártbizottság büroja 1956. novemberében elemezte a szakmai iskolák helyzetét és javaslatot tett a Központi Vezetőségnek, pártunk nemzetiségi politikájának alkalmazásában fennálló hibák felszámolására. E kérdés megoldásában pártunk Központi Vezetőségétől nagy segítséget kaptunk. Megoldódtak mindazok a kérdések, amelyeknek elintézését az 1956/57-es iskolai évre javasoltuk. Ennek alapján a marosvásárhelyi két fémipari szakiskolát egyesítették és 3 magyar tannyelvű osztállyal bővítették:

- egy karbantartó lakatos osztály 25 tanulóval,
- egy lakatos esztergályos osztály 25 tanulóval,
- egy bőripari osztály 29 tanulóval.

A fémipari iskola mellett 19 tanulóval egy magyar nyelvű konzervipari osztályt is létesítettek a meggyesfalvi konzervgyár részére. Az intézkedés nyomán az év elején kimaradt – főleg Marosvásárhelyről – növendékek többsége bejutott az iskolába. Azonban tekintettel arra, hogy a két iskola összevonása az új osztályok létesítése a tanév megkezdése után két hónappal történt, a növendékek tanulmányi színvonalában, munkájában lemaradást tapasztaltunk. Ehhez a lemaradáshoz a két hónapos késésen kívül az is hozzájárult, hogy az említett osztályokba gyengébb tanulók kerültek be, mint a tanév megkezdése előtt megtartott felvételi vizsgák alkalmával. Az új osztályokban a növendékek 40–50%-a elbukott a félévi vizsgán. Az iskola igazgatósága megszervezte a gyenge tanulók megsegítését és jelenleg a bukottak száma 20–25%-ra csökkent.

A tartományi pártbizottság javaslatára november hónapban a fémipari iskolában magyar nyelvű mesterképző tagozatot létesítettek 18 hallgatóval. Azelőtt csak román nyelvű mesterképző létezett. Ebben az időben létesítettek levelező mesterképző tagozatot a faipari iskolában is. Itt a tanítás csak magyar nyelven folyik és a felvett tanulók száma 143. Ennél az iskolánál bútór- és fűrészipar részére képeznek mestereket, illetve képesítik azokat, akik jelenleg mesteri beosztásban dolgoznak, de nincs megfelelő iskolai végzettségük. 143 hallgató közül 114 a Magyar Autonóm Tartomány üzemeiből van.

A tartományi pártbizottság Tudomány és Kultúrosztálya ebben az iskolai évben többet foglalkozott a szakiskolákkal, mint az előző években. Szeptemberben az ipari osztályokkal közösen a tartomány összes szakiskoláinak igazgatóival értekezletet szervezett, amelyen megvitatták a beiskolázási terv teljesítését. A beiskolázási terv megállapításánál elkövetett egyes hibákról tájékoztatót készített a Központi Vezetőségnek. Az osztály aktivistái ellenőrizték, a Marosvásárhely fém-faipari iskolák[at], az udvarhelyi fémipari és mezőgazdasági iskolát. Azonban az eredmény távolról sem kielégítő. Épp annyira hiányos, a tartományi pártbizottság különböző osztályainak munkája, a szakiskolák ellenőrzését illetően, habár szakmunkás utánpótlásról van szó. Szükséges, hogy ezen osztályok a munkaterületükhöz tartozó szakmai iskolák működését ismerjék, s segítsék és ellenőrizzék az üzemek

vezetőségét, hogy többet foglalkozzanak a hozzájuk tartozó szakmai iskolákkal. A Tudomány és Kultúrosztálynak több segítséget kell adnia az iskolák nevelőmunkájának megjavítása érdekében.

A szakmai iskolákkal kapcsolatosan a Pártunk Központi Vezetőségének tett javaslatok közül a jövő iskolai évben a következő kérdéseket kell még megoldani:

- A marosvásárhelyi faipari iskola mellett szükséges egy magyar tannyelvű kárpitos osztály létesítése.

- Vissza kell állítani a zeneművészeti középiskolát.

Az iskola visszaállítását sürgeti az a tény is, hogy az elemi és közép-elméleti iskolákba bevezették a zeneoktatást, és ennek biztosítására az egyetemeknek mind több zenetanárt kell képezniük. A középfokú zeneművészeti iskola a legjobb káderforrása a zeneművészeti főiskolának. Ezenkívül a rajoni kultúrházaknak, községi kultúrotthonoknak aktivistákra van szükségük. Jelenlegi tartományunkban 32 egész fizetésű kultúrotthon-igazgató hiányzik.

- Tekintettel arra, hogy a cukorgyárnak az élelmiszeripari üzemeknek nincs biztosítva a káderutánpótlás, szükséges a cukorgyár mellett egy magyar nyelvű szakiskola létesítése, amely biztosítaná az összes élelmiszeripari üzem részére a szakmunkásokat. Jelenleg az újonnan létesített konzervipari osztállyal együtt két élelmiszeripari osztály létezik a fémipari iskola mellett. Azonban a tartomány üzemei részére nem képez elég szakkadert.

- A görgényi erdészeti iskola mellett magyar nyelvű tagozatot kell létesíteni.

- A somlyói, málnási és marosfői speciális szakiskolát két helyre kell összevonni és benne magyar nyelvű tagozatot létesíteni.

- A X. osztályt végzett növendékek elhelyezésének biztosítására magyar nyelvű technikumokat kell létesíteni. Így egy technikumot fém- és faipari szekcióval. Ezenkívül a Gyergyó rajoni pártbizottság kéri, hogy létesítsenek egy erdészeti technikumot. Az iskolának épületet is tudnak biztosítani azáltal, hogy a román nyelvű elméleti iskolát átviszik Hévízre.

- Az udvarhelyi pártbizottság kéri, hogy a szabó és cipész kisipari termelőszövetkezet szakember utánpótlásának biztosítására a helybeli fém- és faipari iskola mellett létesítsenek egy szabó és egy cipész szakosztályt, 25-25 hallgatóval.

Javasoljuk, hogy a tartományi tanügyi osztályon egy tanfelügyelő kizárólag a szakmai iskolákkal foglalkozzék. Ezenkívül a néptanács különböző osztályai szakmai szempontból ellenőrizzék ezen iskolákat. Erre azért van szükség, mert ezek az iskolák a szakminisztériumokhoz tartoznak és a tartományi néptanács különböző osztályai nem foglalkoznak ezekkel az egységekkel, csak a mezőgazdasági osztályon van egy elvtárs, aki felel a mezőgazdasági iskolákért.

c) Jelentés a haladó hagyományok ápolása és a műemlékvédelemmel kapcsolatban végzett munkáról.

A tartományi pártkonferencia határozata értelmében a haladó hagyományok ápolására és a műemlékvédelemre vonatkozóan a tudomány és kultúrosztály a

következőkről számolhat be. A tartományi pártbizottság segítségével a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága megalakította a tartományi, haladó hagyományokat ápoló és műemlékvédő bizottságot. Hasonló bizottságok létesültek a tartomány összes rajonaiban. Ezek a bizottságok azon dolgoznak, hogy felmérjék a tartomány területén lévő műemlékeket és kiegészítsék a Tudományos Akadémia hivatalos listáját, amelyből annak idején számos műemlék kimaradt. Ugyancsak távlati tervet készítenek arra vonatkozóan, hogy forradalmi hagyományaink megörökítésére emléktáblákat és emlékoszlopokat emeljenek, valamint a múlt kimagasló személyiségeinek szobrot állítsanak. A tartományi pártbizottság, szorosan együttműködve a tartományi néptanács végrehajtó bizottságával a haladó hagyományok ápolása terén az elmúlt év folyamán jelentős eredményeket ért el:

- 1956. november hónapban Bolyai Farkas haladó tudós halálának 100 éves évfordulójára három napos ünnepeket szerveztünk Marosvásárhelyen. Ezzel kapcsolatosan rövidesen megjelenik a Bolyai Farkas emlékalbum. A Bolyai ünnepeket Sepsiszentgyörgyön is megtartották.

- Jelentős munka folyt könyvkiadás terén is. Megjelent Spielmann József munkája Nyulas Ferencről. Kiadásra kerültek: Jancsó Elemér [gondozásában] Aranka György Nyelvművelő Társaság iratai. Az állami könyvkiadó marosvásárhelyi fiókjá kiadta Tolnai Lajos, Jókai Mór és Liviu Rebreanu regényeit.

- A Székely Színház 10 éves évfordulója azért volt jelentős a haladó hagyományok ápolása terén, mert ez alkalommal kiállítást szerveztek a meglévő dokumentációs adatok alapján, a Marosvásárhelyen egy évszázad óta vívott küzdelemről egy állandó színház létesítéséért. Ugyanakkor a bemutatott színdarab is, Kós Károly „Budai Nagy Antal” c. drámája, hazánkban együttélő népek közös harcát tükrözi a földesúri elnyomás ellen.

- Az 1907-es parasztlázadás megünneplésére az egész tartomány területén megszerveztük közösen a tartományi néptanács kultúrosztályával ünnepi ülések megtartását március 3-án (előadások, előadók és műsor anyag).

- Március 2-án a tartomány összes iskoláiban és főiskoláiban a közoktatásügyi minisztérium utasítására megünnepezték Arany János születésének 140-ik évfordulóját. (Az I.M.F.-nél¹⁵ március 2-án irodalmi est volt.)

- Sepsiszentgyörgyön előkészületek folynak Gyárfás Jenő festőművész születése 100. évfordulójának megünneplésére, amelyet 1957. április 6-án tartanak meg. A sepsiszentgyörgyi városi néptanács végrehajtó bizottsága határozatot hozott, hogy az ünnepség alkalmával a város egyik utcáját Gyárfás Jenőről nevezi el.

- Jelentős munkálatok folynak Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas középiskola épületének helyrehozására és kibővítésére, melyre az iskola 5,000.000 lejt kapott. Az iskola fennállásának 400 éves évfordulóját országos ünnepség keretében ez év nyarán tartják meg.

- Az elmúlt hónap folyamán Marosvásárhelyen a városi pártbizottság irányításával két bizottság alakult, melynek [sic] feladata egyrészt a forradalmi múzeum

¹⁵ I.M.F. Institutul Medico-Farmaceutic, magyarul Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet.

anyagának felkutatása és a múzeum létrehozása, másrészt Vásárhely monográfiájának elkészítése.

- Jelentős munkát végzett a haladó hagyományok ápolása terén a helyi sajtó, cikkek, riportok, beszámolók közlésével, így például a Bolyai ünnepek népszerűsítése, az 1907-es parasztlázadás dokumentumainak és az emlékünnepek [műsorainak] közlése, egy külön Arany János oldal a március 2-i számban, stb.

Mindezen eredmények mellett rá kell mutatnunk arra, hogy a haladó hagyományok ápolása terén még számos hiányosságot nem tudtunk leküzdeni. A legfontosabb hiányosságunk az, hogy a haladó hagyományok feltárásában és népszerűsítésében nem sikerült bevonnunk megfelelő számú szakembert és nem tudtuk az egész tartományt átfogni. A műemlékek ápolásával is nagy mértékben foglalkoztunk ebben az időszakban. Tartományunk igen gazdag műemlékekben, amelyek történelmi múltunk iratlan emlékei. Sikerült eddig helyrehozni Bernáth Andor szülőházát és azt emléktáblával ellátni, ugyancsak emléktáblával láttuk el Medeséren - Keresztúr rajonban Szabó Árpád szülőházát, Gábor Áron eresztevényi síremlékét és a Bolyaiak Marosvásárhelyi síremlékét helyreállították, és emléktáblát helyeztek az intézetben Bolyai Farkas halálának 100. évfordulója alkalmával. Zágoni Mikes Kelemen házának alapját a 2 öreg cserfát s az akkori malmot védőkerítéssel látták el. Rendbehozták a madéfalvi veszedelem emlékművét, központi alapból újraépült a marosvécsi várkastély. A derzsi unitárius templomot renoválták, amelyben a híres Szent László korabeli freskók találhatóak. Jelenleg folynak Marosvásárhelyen a Tolnai ház újjáépítési munkálatai. Ugyancsak most készül a két Bolyai szobra, amelyet a Bolyai Farkas középiskola előtti téren helyeznek el. Izsák Márton és Csorvási [Csorvássy] István szobrászművészek dolgoznak a Lenin szobor elkészítésén, amely valószínűleg jövő évben kerül felállításra Marosvásárhelyen. A Körösi Csoma Sándor szobrot kijavítása után Csomakőrösön fogják felállítani.

A műemlékvédelem terén azonban igen súlyos hibákat is észlelhetünk. A legtöbb történelmi és építészeti műemlék, kastélyház stb. állami és szövetkezeti kezelésben van. Ezekre a műemlékekre nem fordítottak kellő gondot és jelenleg is nagyon elhanyagolt állapotban vannak. A sepsiszentgyörgyi Oltszemi kastélyban¹⁶ például neki fogtak a freskók lefestésének, az árkosi kollektív gazdaság a kastély egyik legszebb erkélyét lebontotta, amelyet nem tudtunk megakadályozni. A földesúri osztály felszámolásának időszakában írásbeli dokumentumok kallódtak el, amely[ek] tartományunk történelmének jelentős okmányait tartalmazták. Ezek a hibák nagymértékben abból is származnak, hogy a törvényes rendelkezések ellenére a műemlékeket még mindezieig nem látták el táblákkal és nem kötöttek szerződést a műemlékeket jelenleg használó személyekkel vagy intézményekkel. Míg a helyi sajtó a haladó hagyományok ápolása terén sokoldalú munkát fejtett ki, a műemlékek védelmének népszerűsítését teljesen elhanyagolta, holott ezen a

16 Az oltszemi Mikó-kastély.

téren jelentős felvilágosító munkára van szükség. Mindezeket figyelembe véve, a munka megjavítása érdekében a következő javaslatokat tesszük:

1) A haladó hagyományok ápolása és a műemlékek megvédése érdekében javasoljuk, hogy a rajoni pártbizottságok ez év októberéig értékeljék a rajoni haladó hagyományokat ápoló bizottságok munkáját és segítsék ezeket a bizottságokat, hogy a tervbe vett munkálatokat időben elvégezzék.

2) A műemlékek megvédése szempontjából szükséges lenne, hogy a tartományi néptanács városrendészeti és építészeti osztályának kertében egy szektort¹⁷ létesítsenek, amelyben egy építész mérnök és egy történelem tanár dolgozna. A városrendészeti és építészeti osztály schemájában¹⁸ szerepel ez a szektor, azonban a mi tartományunkban ez még ezideig nem alakult meg. Javasoljuk, hogy a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága ez ügyben tegye meg a szükséges lépéseket.

3) Javasoljuk, hogy a marosvölgyi munkásmozgalomban résztvett neves harcosok volt lakóházait emléktáblával lássuk el, és pedig ez év folyamán: Lázár Ödön lakóházát Marosvásárhelyen, Hánér Ferenc lakóházát Marosvásárhelyen, Salamon Ernő költő lakóházát Marosvásárhelyen, Józsa Béla szülőházát Hodjában [Hogyában] – Udvarhely rajonban, a gyimesi községházát a gyimesi felkelés megemlékezésére, Simó Géza lakóházát Marosvásárhelyen.¹⁹

4) Javasoljuk, hogy a marosvásárhelyi I. számú román fiúliceumot ismét nevezzük el Papiu Ilarian, haladó román értelmiségiről és az iskola előtti térre, helyezzük vissza a régi helyére Papiu Ilarian szobrát.

5) Javasoljuk, hogy a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága intézkedjen a rajoni és községi néptanácsoknál, hogy kezdjék meg az illető vidék monográfiájához szükséges adatok összegyűjtését, mert enélkül nem készülhet el a tartomány monográfiája.

ANDJM, fond 1134, dosar 173/1957, 204–214. f. Géppel írt magyar nyelvű jelentés.

¹⁷ Alosztályt.

¹⁸ Szervezeti felépítésében.

¹⁹ A felsorolt személyeket az 1944 előtti erdélyi magyar munkásmozgalom mártírjaiként tartották számon az ötvenes években. Tiszteletükre utcákat, üzemeket, művelődési házakat, kollégiumokat neveztek el.

66.

Máthé János naplója

Magyarhermány, 1957. március 19.

Az újesztendőbe lépés nagy eseménye a gabonakvóta megszüntetése. A feszült nemzetközi helyzet, de főképp a magyarországi felkelés terjedésétől való rettegés rákényszerítette az emberhússal élő világmegváltókat, hogy feladják a földműves nép vérét kiszívó, számukra munka nélkül ingyen folyó eldorádó csatorna egy részét. Sajnos – az egyik súlyos tételt, a gazdaságnomorító húsbeszolgáltatást változatlanul hagyták. Chivu Stoica miniszterelnök a bukaresti parlamentben Románia külpolitikájáról, közte Erdélyről beszélt:

„Nem véletlen – mondotta – hogy a revizionizmus szószólói helyesnek tartották, hogy Erdéllyel kapcsolatos gyalázatos terveiket összekapcsolják az imperialista körök terjesztette „föderalizálási” formulákkal. De a revizionista agitáció, a sovinizta reakciónak a mérgezett fegyvere, végképp kudarcra van ítélve. A fasiszta diktatúra megdöntése és Románia felszabadítása után, tíz- meg tízezer román katona ontotta vérét Erdély felszabadításáért a Horthysta iga alól, a hazának határait megcsorbító hitlerista bécsi diktátum megsemmisítéséért. Erdély kérdése igazságosan és végérvényesen megoldódott”²⁰.

Máthé János: Magyarhermány kronológiája 1944-1965. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtára, K-3087/2005, 65. f.

67.

Ügynöki jelentés a kolozsvári letartóztatások visszhangjáról

Kolozsvár, 1957. március 20.

Forrás: „Gyurka”

A találkozón részt vett Páll Ferenc főhadnagy

1957. március. 20. 7 órakor

Március 19-én délután Varró Katalin azt mondta a forrásnak, hogy aznap reggel letartóztatták Páskándi Gézát, a Bolyai Egyetem hallgatóját.²¹ A forrás megkérdezte, hogy arról a költőről van-e szó, aki az *Utunk*-ban szokott közölni. Varró igennel válaszolt. Épp ma vett fel valami tiszteletdíjat az egyik írásáért, és

²⁰ Chivu Stoica beszédéről lásd a bevezető tanulmányt.

²¹ Páskándi Géza (1933–1995), költő, író. Letartóztatásakor a Bolyai Tudományegyetem harmadéves magyar szakos hallgatója. A korábban elítélt Várhegyi Istvánék által szerkesztett diákszövetségi program támogatásának vádjával, a kolozsvári Securitatén folyt kihallgatása után, 1957. június 12-én a kolozsvári Katonai Törvényszék 6 év börtönre ítélte. 1963-ban szabadult és eleinte kényszerlakhelyén, Bukarestben kapott könyvtárosi aztán bibliográfusi állást. 1965-től szellemi szabadfoglalkozásúként írásából élt. 1968-ban Kolozsvárra költözött, itt 1971–1974 között a Kriterion Könyvkiadónál szerkesztőként dolgozott. A folyamatos hatósági zaklatások miatt 1974 februárjában áttelepült Magyarországra. A Páskándit is érintő eljárást feldolgozta Páskándi Sebők Anna: *Kolozsvári perek 1956*. Budapest, Hamvas Béla Intézet 2001. Páskándi állambiztonsági megfigyelését 1963–1965 között egy háromkötetes személyes dosszié tartalmazza (ACNSAS, fond Informativ, dosar 2534).

cukrászdába hívta meg néhány diáktársát. Egyszer csak jött utána egy nő, aki azt mondta, hívatják a dékáni hivatalba. Ő akkor nem ment el. Azután jött két polgár, és kihívta, mondván a többieknek, hogy tíz perc múlva visszajön. Házkutatást tartottak a lakásán, és a munkahelyén is. Majd Varró Katalin azt mondta, hogy március 18-án reggel két állambiztonsági tiszt járt a férjénél. Nem a dolgozószobájában akartak vele beszélni, hanem kint. Közben, mondta Varró, a Securitate autója az egyetem előtt állt. A forrás megkérdezte, miről érdeklődtek a szekusok – Varró Katalin azt mondta, hogy a magyarországi ügynökről.²² A forrás megkérdezte, mit mondott János [a férje]. Varró Katalin azt mondta, hogy ugyanazt, amit ő is elmondott Pașca és Neiescu professzoroknak, Varró érdeklődött Dávid Gyuláról, de nem kapott semmilyen információt, csak annyit, hogy nem aktuális a róla való beszélgetés, és hogy Dávid nem elvtárs. Varró felvilágosítást akart adni a szekusoknak, és elmagyarázni nekik Dávid helyzetét, de azt mondták neki, hogy ha szükség lesz rá, meg fogják kérdezni.²³ Varró Katalin azt mondta, hogy Magyarországon biztosan meg fogják kérdezni a kandidátust, és akkor mit fog csinálni? A forrás azt mondta, hogy ha ő nem tud semmit a papírról, akkor azt elmondja nekünk. Azután Varró azt mondta, hogy most már teljesen meggyőződött arról, hogy a Nyelvtudományi Intézetben Aurelia Stan és Petru Neiescu ügynökök, szekus spliclik. A férjétől ugyanazokat kérdezték, amiket Neiescu tőle. A forrás azt mondta Varró Katalinnak, hogy erről ne beszéljen senkivel sem. Varró azt mondta, hogy Isten ments, és megkérte a forrást, hogy ne mondja tovább az általa mondottakat, mert a szekusok azt mondták a férjének, hogy mondja azt, ajánlást kértek valakiről. Varró még azt is mondta, nyilvánvaló, hogy Aurelia Stan és Petru Neiescu feljelentése alapján a Securitate megpróbál összehozni valamit a Bolyai Egyetem ellen azzal a papírral kapcsolatban, amely körül most ekkora nagy botrányt csapnak. A románok bevették a magyarellenes kampányt. A szekusok az említett személyek feljelentése alapján mentek el a férjéhez, Dávid Gyula biztos nem mondott semmit. Varró még elmondta, hogy az emberek félnek a letartóztatási hullám miatt. Balogh Edgár és Jordáky [Lajos] is félnek, szegények.²⁴ A forrás azt mondta, nem hiszi, hogy ők különösen félnének. Vagy ők maguk mondták? Erre Varró elmosolyodott, és anélkül, hogy bármit is mondott volna, olyan benyomást keltett, mintha mondtak volna neki valamit. Ezt nem tudom biztosan. Varró azt mondta, hogy lehet, utána a még nagyobbak következnek, hogy ne maradjon befejezetlen az akció. A forrás megkérdezte, hogy kik, csaknem Bányai Lászlóra gondol, ő van magasabb beosztásban. Erre azt

22 A magyarországi „ügynök” Rózsa Zoltán (1930–1996), a budapesti ELTE olasz szakos aspiránsa volt, aki a forradalom első napjaiban Kolozsváron tartózkodott és a román-magyar határ lezárása miatt Romániában rekedt. Ezért néhány hétig a Varró családnál lakott.

23 Dávid Gyula tanársegédet 1957. március 12-én tartóztatták le. Terhes felesége állás nélkül maradt otthon, de a megnyilvánuló szolidaritásra jellemző, hogy a Bolyai Tudományegyetem a június 13-án meghirdetett ítéletig folyósította Dávid fizetését, a kolozsvári Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó a felesége nevében adta ki a *Dunának-Oltanak egy a hangja* címmel összeállított antológiát, sőt az ÁIMK marosvásárhelyi részlege kifizette Dávidnak az általa gondozott Tolnai Lajos-kötet után járó honoráriumot.

24 Jordáky Lajost 1957. április 9-én vették őrizetbe (ACNSAS, fond Penal, dosar 104, vol. 7, 1 f.).

mondta, hogy nem ő, hanem Szabédi [László]. A forrás kifogásolta, mondván, hogy lehetetlen, hiszen most tüntették ki. Varró azt mondta, hogy ennek nincs semmi jelentősége. Ha az érdekek úgy követelik meg, holnap bárkit őrizetbe vesznek. Az ő férje rendkívül nyugodt, folytatta, mert ha akarják, indok nélkül is le tudják tartóztatni.

„Gyurka”

A III. Alosztály megjegyzései: A jelentés az ügynöknek előzetesen kijelölt feladatok alapján készült. Nevezett Varró Katalin a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatója. Ellenséges és magyar nacionalista megnyilvánulásai miatt már jelezték nekünk. Ami az itt tárgyalt dolgozatot illeti, arról a 14 pontokba foglalt követelésről van szó, amelyeket a Magyar Népköztársaságbeli események alkalmából állítottak össze a kolozsvári Bolyai Egyetem diákjai, és amelyet nevezett Varró János, ugyanezen egyetem adjunktusa, Varró Katalin férje, odaadott feleségének, hogy javítsák ki az Intézetben.²⁵ Nevezett Jordáky Lajost egyéni megfigyelés alá helyeztük, míg Balogh Edgárt magyar nacionalista vonalon ellenőrző nyomozás alatt tartjuk. A Jordáky elleni akcióban Szabédi László a kapcsolat.

Feladatok: A nevezett Varró Katalinnal folytassa Dávid Gyula letartóztatásával kapcsolatos beszélgetésüket, és mondja el neki, lehetséges, hogy utóbbi nyilatkozatokat tesz a magyarországi események alatti hozzáállásukat illetően mind a férjéről, mind másokról a Bolyai Egyetemről. Az ügynök még mondja el, hogy az események alkalmából egyesek agitáltak, és esztelenül cselekedtek, és emiatt hozták velük szemben ezeket az intézkedéseket. Az ügynök kérdezze meg Varrót, milyen kapcsolatban áll a férje a letartóztatásban lévő Dávid Gyulával vagy Jordákyval stb. – és milyen ember ez a Dávid. Így rávesszük arra, hogy beszéljen a férje és mások ellenséges tevékenységéről.

Intézkedések: küldjenek egy jelentést a III/6. alosztálynak, és dolgozzák fel a nevezett Dávid elleni nyomozásban.

Páll Ferenc főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 86-88. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

²⁵ A rádión keresztül terjesztett „pontok” legépelését Dávid Gyula végezte a magyar forradalom revizionista követeléseiével kapcsolatosan terjesztett híresztelések ellensúlyozására.

68.

Dobai István kihallgatási jegyzőkönyve²⁶

Kolozsvár, 1957. március 23.

Másolat

Dobai István letartóztatott, született 1924. május 21-én, Nagyváradon, Bálint és Sára fia, foglalkozása: tisztviselő, utolsó lakhelye: Kolozsvár, Ady Endre utca, 24. A kihallgatás 17.00 órakor kezdődött, 01.50 órakor fejeződött be.

Kérdés: A bűnügyi vizsgálat a „Mióta az első magyar király” című kéziratot mutatja fel Önnek, melyet önnél találtak az állambiztonsági szervek az 1957. március 20-án végzett személyi motozás alkalmával. Mondja el, hogyan jutott birtokába ez a kézirat!

Válasz: A bűnügyi vizsgálat által bemutatott kéziratot én fogalmaztam és szerkesztettem meg 1957. január-februárjában.

K.: Kivel konzultált a vizsgálat által bemutatott kézirat szerkesztése előtt és közben?

V.: Komáromi József barátommal már 1951-ben beszélgettünk az erdélyi kérdésről, úgy véltük, hogy Erdélyt két részre kellene osztani, és a magyar lakosságot el kellene választani a romántól. Ezek a beszélgetések képezik nacionalista és revizionista érzelmeink alapját. Ugyanakkor ellenségesen kommentáltuk az RNK kormányának a nemzetiségi kérdés megoldására hozott intézkedéseit. 1956 nyarán, július vagy augusztusban, megkertem Komáromi Józsefet, aki Magyarországra látogatott, hogy próbálja meg kipuhatolni a magyarországi értelmiség álláspontját az erdélyi kérdésben. Visszatérése után Komáromi arról számolt be, hogy a budapesti Kodolányi János²⁷ író otthonában tett látogatásakor felvetette a kérdést, de Kodolányi János azt mondta, hogy Magyarországon senki nem foglalkozik Erdéllyel, ez a kérdés nem érdekel senkit.

Ugyanakkor fentebb bemutatott nacionalista és revizionista elképzeléseimről sógoromnak, Varga Lászlónak is beszéltem, aki a Kolozs tartományi Abrudbánya református lelkésze volt. Vele már 1955-ben beszélgettem ezekről a kérdésekről. Varga László 1956 októberének elején Budapestre utazott egy teológiai tanfolyamra, az ellenforradalmi események miatt viszont nem tudott részt venni a kurzuson

26 Dobai István (1924–), Búza László nemzetközi jogász tanítványa, 1946-tól a Bolyai Egyetem nemzetközi jogi tanszékén tanársegéd, majd 1948-as elbocsátása után segédmunkás, tisztviselő. 1957. március 20-án vették őrizetbe a kolozsvári vasútállomáson, Márton Áron püspöknél tett látogatása után. 1957. november 5-én hazaárulás vádjával életfogytiglan kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Az ítélet magyar nyelvű fordítását közli Székelyhidi Á. (főszerk.): *Magyar '56*, 2. kötet. Budapest, MVSZ 1956-os Bizottsága, 1996, 129–156. p.

27 Kodolányi János (1899–1969), író. 1922-ben debütált a *Nyugat*-ban, számos folyóirat munkatársa. Az Írók Gazdasági Egyesületének alapító tagja (1932) és titkára (1932–1944), majd 1944-től első titkára. 1939–1940 között a szélsőjobboldali *Nemzetőr* főszerkesztője, a Janus Pannonius Társaság társelnöke (1941), a debreceni *Tiszántúl* főszerkesztője (1941). A húszas években rövid ideig baloldali szimpatizáns, a harmincas években a jobboldal ünnepléte írója. A negyvenes években Bajcsy-Zsilinszky köréhez tartozik, népi írónak vallja magát. 1946-tól indexre kerül, és csak 1955-ben veszik vissza az Írószövetségbe, 1957-től közlik újra műveit.

és november 3-án haza is jött. Nálam tett első látogatásakor, 1956. november közepe táján, elmesélte, hogy részt vett az első budapesti diákmegmozduláson, 1956. október 23-án, de utána tartózkodott. Ugyanakkor elmondta, hogy ismerve nacionalista-revizionista érzelmeimet, megpróbálta kifürkészni a magyarországi értelmiség álláspontját Erdéllyel kapcsolatban. Budapesten megpróbált kapcsolatba kerülni Németh László íróval, aki viszont elfoglaltsága miatt nem fogadta. Tamási Áront is megkereste, nem emlékszem pontosan, hogy otthon vagy az Írószövetségnél, de ő is azt válaszolta, hogy nincs most ideje Erdélyről beszélgetni. Megjegyezném, hogy sógorom se Tamási Áront, se Németh Lászlót nem ismerte személyesen, kizárólag azért kereste meg őket, hogy az erdélyi kérdéssel kapcsolatos véleményüket megismerhesse.

A magyarországi ellenforradalmi események idején Komáromi József barátommal együtt kedvezően ítéltük meg a fasiszta elemek akcióit, akik iránt mély rokonszenvet éreztünk. A magyarországi lázadást kirobbantó ellenforradalmi elemekkel való szolidaritásunk kifejezésekképpen, s a Komáromi Józseffel folytatott korábbi beszélgetéseink nyomán, úgy döntöttünk, hogy kigondolunk és megszerkesztünk egy revizionista memorandumot, amelyben kérjük Erdély két részre osztását, ily módon elváasztva a román népet a nemzeti kisebbségektől. Beszélgetéseinket követően könyveimből összegyűjtöttem a szükséges statisztikai adatokat és 1957 január-februárjában megfogalmaztam és megszerkesztettem a revizionista memorandumot, ahogy fentebb nyilatkoztam.

K.: Miről szól a revizionista memorandum?

V.: A memorandum ellenségesen viszonyul a Szovjetunióhoz, azt állítva, hogy a Szovjetunió leigazza a népi demokratikus országokat, főként Magyarországot. Azt állítja, hogy a Szovjetunió jogtalanul lépett közbe az általunk igazságosnak és jogosnak ítélt ellenforradalom elfojtására. Ugyanakkor a memorandum tartalma antidemokratikus és ellenséges a népi demokratikus országokkal szemben is, felröva nekik, hogy hozzájárultak a magyarországi ellenforradalom letöréséhez, és hogy egyes népi demokratikus országok a második világháború után területi követelésekkel léptek fel Magyarország ellen. A memorandum izgat a szocializmus ellen is, azt állítva, hogy a szocializmus a nép leigázását szolgálja. Másrészt nacionalista-soviniszta jellege van, és az Erdélyben együtt élő nemzetiségek testvériségét bomlasztja, mivel azt hangoztatja, hogy az erdélyi magyar nemzetiség leigázott és jogfosztott, és a népi demokratikus állam által kifejtett feltételezett elrománosítási akciók elleni harcra szólít fel. Végül pedig tartalma uszító, mivel felveti Erdély két részre osztását, s az egyik rész átcsatolását Magyarországhoz, és a magyar nemzetiség átcsoportosítását kéri.

K.: Kinek mutatta meg az általa kigondolt és megszerkesztett memorandumot?

V.: Búza László, a Bolyai Egyetem Nemzetközi Jog professzora, aki mellett tanársegéd voltam, 1948-ban visszatért Magyarországra. Mivel vele nem tudtam az Erdéllyel kapcsolatos revizionista elképzeléseimet megbeszélni, más tanácsadó kellett keresnem. Így 1956 szeptemberében, bár én református vagyok, megkeres-

tem Márton Áron római katolikus püspököt, akiről tudtam, hogy letartóztatták, majd szabadon engedték.

1956 szeptemberében felvettem tehát a kapcsolatot Márton Áronnal, akinek a bemutatkozáskor elmeséltem az életemet, elmondtam többek közt, hogy földbirtokos gyerek vagyok, hogy a Bolyai Egyetemen voltam tanársegéd 1948-as félreállításomig. Ameddig a Bolyai Egyetemen voltam, Dr. Búza László irányításával dolgoztam, akinek azóta hiányolom tanácsait, mióta visszatért Magyarországra. A helyzet bemutatása után megkértem Márton Áront, hogy az elkövetkezendőkben legyen vezetőm és tanácsadóm, amibe ő bele is egyezett. Ugyanakkor úgy tárgyaltam a különböző kérdéseket, hogy abból ő megérthesse nacionalista-soviniszta és revizionista politikai nézeteimet.

Másodszorra 1956 decemberében vettem fel a kapcsolatot Márton Áronnal. Ekkor megbeszéltük az 1956. októberi magyarországi eseményeket, az írók viszonyulását az eseményekhez, különböző ellenforradalmi beszédeket, valamint a lakosság viszonyulását különböző forradalmi eseményekhez. Márton Áron, akárcsak én, rokonszenvét nyilvánította ki Nagy Imre iránt, és egyetértett Nagy Imrének a magyar forradalmi vívmányok megsemmisítését kitűző programjával. Ugyanakkor Márton Áron beszélt Mindszenty beszédéről is, amivel kapcsolatban szintén egyetértően nyilatkozott.

Harmadszorra 1957. március 20-án vettem fel Márton Áronnal a kapcsolatot, amikor közöltem vele, hogy összeállítottam egy revizionista memorandumot az erdélyi kérdéssel kapcsolatban, amit szeretném, ha elolvasna és véleményezne. Márton Áron erre azt válaszolta, hogy nem tud többé ezzel a problémával foglalkozni, mert kellemetlen következményei lehetnek. Ugyanakkor azt tanácsolta, hogy én is hagyjak fel ezzel a tevékenységgel, mert kellemetlenségeim támadhatnak ebből kifolyólag.

A kéziratot Jordáky Lajos egyetemi professzornak is átadtam, akiről tudtam, hogy szintén soviniszta nacionalista elem, az elmúlt években az erdélyi autonómiáról és Erdély elszakításáról vallott nézeteiért volt letartóztatva. Március első napjaiban felkerestem tehát Jordáky Lajost a Haşdeu utca 37-39. szám alatti lakásán, közöltem vele, hogy kidolgoztam egy memorandumot az erdélyi problémával kapcsolatban, s kértem, hogy fogadjon el egy példányt, nézze át, s véleményezze a főbb pontokat. Ő azt válaszolta, hogy el fogja olvasni, s majd tudatja velem válaszát. Arra is megkértem, hogy a nála hagyott példányt Komáromi Józsefnek adja majd át, aki ismeri a kérdést, és akivel bizalommal közölheti véleményét.

K.: Miért kellett Komáromi Józsefet küldenie Jordákyhoz?

V.: Azért küldtem Komáromi Józsefet Jordákyhoz, mert azt akartam, hogy személyesen győződjön meg Jordáky Lajos véleményéről, s hogy ő is ismerkedjen meg Jordáky Lajossal.

K.: Meglátogatta Komáromi József Jordáky Lajost?

V.: Vasárnap, 1957. március 17-én Komáromi József közölte velem, hogy volt Jordákynál, de nem találta otthon. Mondta, hogy a következő napokban még próbálkozik. Az én véleményem az volt, hogy meg kellene várjunk, amíg Jordáky üzen utánunk, hogy kész választ adni. Ami ezután történt, arról semmit nem tudok, mert 3 nap múlva letartóztattak.

K.: Találkozott Komáromi József Jordáky Lajossal?

V. : 1957. március 17-ig Komáromi József azt közölte, hogy találkozott Jordáky Lajossal annak otthonában, és Jordáky Lajos azt mondta neki, hogy nem tud még választ adni, mert nem olvasta még el a revizionista memorandumot. Ugyanakkor Jordáky Lajos kitűzött egy újabb időpontot a találkozásra, a bolyais diákok pere után, ami – mondta – annyira leköti, hogy a tárgyalásig semmi mással nem akar foglalkozni.²⁸

K.: Milyen kapcsolatban állott Jordáky Lajos a Bolyai Egyetem letartóztatott diákjainak földalatti tevékenységével?

V. : Erről a kérdésről az eddig elmondottakon kívül semmit nem tudok.

K.: Mikor és milyen körülmények között ismerkedett meg Jordáky Lajossal?

V.: Jordáky Lajost diákként ismertem meg 1945-ben a Bolyai Egyetemen, ő az említett egyetem professzora volt. 1956 nyarán ismerkedtünk meg személyesen, amikor felkerestem lakásán és rákérdeztem, hogy mi a véleménye Erdély [területi] revíziójával kapcsolatban. Jordáky Lajos azt válaszolta, hogy hagyjam békén, mert 12 évet ült már börtönben ezért a kérdésért.²⁹ Úgyhogy végül tudományos kérdésekről beszélgettünk. Ennek ellenére nem mondtam le Jordáky véleményének kikéréséről a később összeállított revizionista memorandummal kapcsolatban. Úgyhogy 1957. márciusának első napjaiban ismét felkerestem és átadtam neki, a fentebb említett körülmények között a memorandumot.

K.: A fent említett személyeken kívül kinek adta még oda elolvasásra a memorandumot?

V.: A revizionista memorandum egy-egy példányát odaadtam még nevezett Gazda Ferencnek és Bereczki Andrásnak, akik mindketten az RNK Akadémiája kolozsvári fiókjának tudományos kutatói³⁰. Berecki András 1957. március 10. körül visszaadta a memorandumot, azzal, hogy elviekben egyetért az abban felvetett problémákkal. Gazda Ferenc Komáromi Józsefnek kellett hogy visszajuttassa a dokumentumot, de letartóztatásom napjáig nem kaptam értesítést arról, hogy visszaadta és véleményezte volna.

28 A válaszban időzavar mutatkozik. A Várhegyi István és társai elleni első Bolyai-per 1957. február 27-én volt; március 17-én Jordáky nem hivatkozhatott arra, hogy leköti a diákok ügye.

29 Jordáky Lajos 1952. augusztus 30-tól 1955. május 27-ig volt letartóztatásban.

30 Az jelentés elkészítésekor Bereczki András (március 21.) és Gazda Ferencet (március 22.) már előzetes letartóztatásba helyezték.

Minekutána szóról szóra elolvastam a felvett jegyzőkönyvet, és meggyőződtem róla, hogy mindenben megfelel az általam elmondottaknak, fenntartom és aláírom mindezt.

Dobai István

Kihallgató tisztek
Iosif Moldovan főhadnagy sk.
Ioan Oprea főhadnagy sk.

ACNSAS, fond Penal, dosar 104, vol. 1, 38–43. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

69.

Ügynöki jelentés Varró Katalinról

Kolozsvár, 1957. március 23.

Forrás: „Gyurka”

A találkozón részt vett Páll Ferenc főhadnagy

1957. március 23. 16 órakor, 3. sz. K-lakás

Folyó év március 20-án Varró Katalin a Nyelvtudományi Intézetben azt mondta a forrásnak, hogy nagy lelkiismeretfurdalása van, mert igaztalanul belekeverte a magyarországi kandidátust³¹ a 16 pontos irat ügyébe. A forrás megkérdezte, hogy a kandidátus valóban nem tudott-e semmit erről az ügyről. Erre Varró azt mondta, hogy a kandidátus tudott a 14-16 pont létéről, de nem volt semmi tényleges köze az egész üggyhöz. Azt kellett volna mondania, hogy a papírt valójában a férjétől kapta. Varró Katalin még azt is mondta, hogy az a rossz, hogy nem tudja értesíteni Zolit (a kandidátust), mert írni nem tud neki, telefonon sem tudja hívni, mert biztos, hogy ők [a Varró család] most megfigyelés alatt állnak. Még azt is mondta, hogy látszik, hogy a Bolyai Egyetemen is vannak gazemberek, mert a szekusok arról a Bolyain szervezett gyűjtésről is kérdezték a férjét, amelyből ennek a kandidátusnak akartak kabátot venni. A forrás megkérdezte, hogy valóban volt-e ilyen gyűjtés? Varró Katalin azt mondta, hogy igen.

„Gyurka”

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentést az előző találkozón felvázolt feladatok alapján tették. Varró Katalin a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet kutatója, akit ellenséges és nacionalista megnyilvánulásai miatt jeleztek. Arról a 14 pontról van szó, amelyet a *Bolyai Egyetem* hallgatói állítottak össze a kolozsvári események idején, az úgynevezett „követelésekkel” kapcsolatban.

Feladatok: nem vázoltak fel, ennek a jelentésnek a nyomán fog elkészülni 1957. március 25-én 18 órakor, amikor a következő találkozót terveztük.

³¹ Rózsa Zoltánról van szó.

Intézkedések: A jelentés egy példányát átadjuk a III/6. alosztálynak feldolgozás céljából.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 89. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

70.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója néhány rendszerellenes megnyilvánulásról

Marosvásárhely, 1957. április 9.

Az utóbbi időben az ellenséges elemek fokozták tevékenységüket különböző reakciós híreszteléseket terjesztve. A sepsiszentgyörgyi 6. sz. munkatelepen egy Molnár Ferenc nevezetű munkás az állította, hogy a Magyar Népköztársaságban létezik egy bányá, amely munkások nélkül maradt, hogy a szovjet kormány a Román Népköztársaságból 1.500 bányászt vitt át ebbe a bányába, és amikor a román bányászok elkezdtek dolgozni, a magyarok vizet engedtek rájuk és ennek következtében az összes román munkás odaveszett. Azt is mondta, ha őt kiteszik a munkából – az átszervezésekről szóló 272. sz. minisztertanácsi rendeletre gondolt – akkor áramot fog vezetni az iroda ajtajába, és amikor a kommunisták majd be akarnak menni, megöli őket az árammal. Ezen a beszélgetésen Grigore Dascălu raktáros is jelen volt, aki arról mesélt, hogy a zsidók miatt kerül sor az átszervezésekre, és hogy ő valamikor csendőr volt Kisinyovban, és ott nagyon sok zsidót megkínzott, de egyet sem ölt meg. Ez a Dascălu jó viszonyban van a munkatelep főnökével, Vasile Ionescu volt katonatiszttel, aki reakciós híreszteléseket terjeszt, és a munkások fölzaklatásán mesterkedik. Az utóbbi időben azt híresztelte, hogy Erdélyt visszaadják Magyarországnak, hogy Európában az amerikaihoz hasonló állapotok (konföderáció) következnek be, a kulákok és a hajdani kizsákmányolók ismét szabadlábra kerülnek, és helyettük a számukra kényszerlakhelyet kijelölő személyek kerülnek majd börtönbe. Csökkenteni fogják a nehéz- és könnyűipari termelést, mivel az államkassza csődöt fog mondani.

Az ugyancsak ezen a munkatelepen dolgozó Singer Márton szóba elegyedett néhány kelet-németországi mérnökkel, akik a *Dózsa György* textilgyár gépeit szerelik fel, és azt mondta nekik, hogy a román nép rosszul él, mivel a javak 90%-át a Szovjetunióba viszik.

A Sepsiszentgyörgy rajoni Komollón az a hír terjedt el, hogy a szentgyörgyi ortodox pap meg akarta mérgezni a város vizét, hogy megölje a magyarokat. Az a hír is elterjedt, hogy a Szentgyörgy környéki román községek arra készülnek, hogy – mint egykor a Maniu-gárdák – magyarokat gyilkoljanak. Megjegyezzük, hogy hasonló jellegű hírek 2-3 hete Kézdivásárhely rajonban is megjelentek, de a megfelelő politikai lépéseknek köszönhetően semlegesítettük (agitátorokat küldtünk, konferenciákat tartottunk, amelyeken megmutattuk, hogy ezeket a híreszt-

teléseket az osztályellenség terjeszti Sepsiszentgyörgyön). Egy Kupán Géza nevű kisiparos, a hajdani fasiszta nyilas párt tagja azt mondta, hogy azt kívánja, hogy a Magyar Népköztársaságban új forradalom törjön ki, mert hátha Erdélyben is történne valami.

Ozsdolán, Gelencén és más Kézdivásárhely rajoni községekben az a hír terjedt el, hogy nem kell beszoigáltatni a húskvótát, mivel május 1-től megszüntetik. Egyes helységekből a klerikális reakció (a papság) tevékenységéről is érkeztek hírek. Például az Erdőszentgyörgy rajoni Bordos község katolikus papja azt mondta az istentiszteleten, hogy ez a rendszer a legbutább embereket helyezte vezetői tisztségbe, de hála az Úrnak, nagy részük börtönbe is került. A Kézdivásárhely rajoni Kézdiálbis³² községben Szabó Lajos református lelkész megállította az utcán a kultúrotthon igazgatóját, és arra kérte, hogy adja át a kulcsokat neki, ugyanis ő majd gondját viseli a kultúrotthonnak. A rajoni pártbizottságok politikai lépéseket tettek annak érdekében, hogy az agitátorok megfékezzék ezeket a híreszteléseket. A propagandistáinkat meg arra képeztük ki, hogy konferenciákat tartsanak ezekről a kérdésekről, és más politikai lépéseket is eszközöltünk.

A tájékoztatásért felelő instruktor
Csiszér Lajos

ANDJM, fond 1134, dos. 176/1957, 85–87. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

71.

Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve

Kolozsvár, 1957. április 9.

Gyanúsított Jordáky Lajos, született 1913. szeptember 6-án, Lajos és Katalin fiaként, egyetemi tanár, utolsó lakcíme Kolozsvár, Haşdeu [Kökert] utca 39.

A kihallgatás 11.30 órakor kezdődött, és 14.30-kor fejeződött be.

K.: Nyilatkozzon az RNK népi-demokratikus rendszer elleni tevékenységéről!

V.: Nem folytattam semmiféle rendszerellenes tevékenységet.

K.: Nyilatkozzon a magyar burzsoá nacionalistákkal fenntartott kapcsolatairól!

V.: A magyar burzsoá nacionalisták közül senkivel sem tartottam fenn kapcsolatot.

K.: A vizsgálat megfelelő mennyiségű anyaggal rendelkezik az ön magyar nacionalista tevékenységére vonatkozóan, ennek tagadása csak azt bizonyítja, hogy Ön nem hajlandó beismerni az Ön által elkövetett tetteket.

V.: Nem fejtettem ki semmiféle nacionalista tevékenységet.

K.: Nyilatkozzon részletesen Tamási Áron kolozsvári látogatásáról.³³

³² Az eredeti román nyelvű iratban tévesen szerepel Alunis: ilyen nevű település nem létezik a mai Kovászna megye területén. Feltehetően elírás történt, és Albis (Kézdiálbis) az említett település.

³³ Tamási Áron (1897–1966), író. Jogot végzett Kolozsváron, majd a Kereskedelmi Akadémián szerez diplomát (1922). 1922–1923-ban banktisztviselőként dolgozott Kolozsváron és Brassóban. 1922-től jelentek meg novellái. 1923–1925-ben az Amerikai Egyesült Államokban élt. 1926-tól újságíró Erdélyben, a kolozsvári

V.: Tamási Áronnal 1936-tól állók baráti kapcsolatban. Az 1945 és 1956 közötti időszakban egyáltalán nem találkoztunk, mivel ő 1944 után Magyarországon telepedett le. 1956 nyarán, romániai látogatásának hírére, üzentem neki a kolozsvári Magyar Színház művésznőjén, Poór Lilin³⁴ és Asztalos István³⁵ írón keresztül (akik épp Magyarországra látogattak), hogy amennyiben Kolozsvárt is útba ejtené, szálljon meg otthonomban. 1956 szeptemberében Tamási Áron táviratozott nekem Marosvásárhelyről, s közölte, hogy néhány napon belül Kolozsvárra érkezik. Októberben meg is érkezett feleségével együtt, és négy vagy öt napot nálam töltött. Részletesen beszélgettünk a magyarországi magyar irodalom problémáiról, irodalmi áramlatokról, és az ún. népi írók viszonyulásáról a szocializmushoz.

Ottlétének egyik napján meghívta lakásomra régi kolozsvári barátait, akikkel ugyanezeket a problémákat beszéltek meg. A beszélgetésen részt vettek Asztalos István, Balogh Edgár, Kacsó Sándor, Bartalis Sándor³⁶, Jancsó Béla³⁷ írók, a festő Nagy Imre, és néhányan a felsoroltak feleségei közül. Következő nap Tamási Áron meglátogatta Bányai Lászlót a Bolyai Egyetemen. Innen az Írószövetséghez ment, ahol körülbelül 40 író előtt beszélt az eszményeiről, a szocializmusról, s kijelentette, hogy meggyőződése szerint a fentebb említett narodnyik áramlat a magyar irodalom leginkább létjogosult irányzata. Ugyanakkor kijelentette, hogy véleménye szerint az egyedüli helyes út a szocializmus útja, de ezen belül az általa is képviselt irodalmi irányzatnak az eddigieknél nagyobb mozgásteret kellene biztosítani. Az

Újság munkatársa. Kapcsolatban állt az *Erdélyi Helikon*, a *Korunk* íróival, valamint a népi írókkal. 1934-ben tagja lett a *Válasz* szerkesztőségének. 1937-ben a Vásárhelyi Találkozó egyik főszervezője, 1942 novemberében a lillafüredi írótalálkozó résztvevője. 1944-ben települt át Budapestre. 1945–1947-ben a Nemzetgyűlés tagja, a Nemzeti Parasztpárt budapesti törvényhatósági bizottsági tagja. 1943–1949 között az MTA levelező tagja. 1954-ben Kossuth-díjat kapott és tagja lett a Nagy Imre által újjászervezett Hazafias Népfront Országos Tanácsának. 1956 szeptemberétől alelnöke az Írószövetség elnökségének. 1956. október 23-a után a népi írók közül elsőként tett hitet a forradalom mellett. Október 31-én beválasztották a Petőfi Párt néven újjáalakult Nemzeti Parasztpárt szellemi irányító testületébe. 1957 decemberében elhatározta magát a forradalomtól. Az Írószövetség 1959-es újjáalakításakor az alapító tagok között volt, az 1962. évi közgyűlésen a népi írók közül egyedül ő szólalt fel. 1963-ban a Béketanács elnökségi tagja lett. T. Á. az 1944-ben történt Magyarországra való áttelepülése után először 1956. október 15–18. között látogatta meg Erdélyt.

34 Poór Lili (1886–1962), színésznő. Janovics Jenő színigazgató és filmrendező felesége. Budapesten végezte el a Színművészeti Akadémiát. 1910-ben a Kolozsvári Nemzeti Színházhoz szerződött, megszakítással (az 1934–1940 közötti években) a színház tagja volt, 1943-tól örökös tagja. Fellépett Erdély számos városában is. 1948-tól a Színművészeti Intézetben, majd emellett Józsa Béla Athenaeum műkedvelő színjátszó csoportjában tanított. Több némafilm sikere fűződik a nevéhez. A Román Népköztársaság érdemes művésze.

35 Asztalos István (1909–1960), író. Tizenhat évesen a Brassó–Bodzaforoduló-i vasútépítésnél munkás, 1934-től a Belga–Román Szövetségben dolgozik, 1938-ban jelenik meg első írása az *Ellenzék*-ben, melynek nyomán az Erdélyi Szépművészeti Céh egy kisregény megírására szerződteti. A II. világháború éveiben a *Termés* egyik szerkesztője. A háború után Kolozsváron a *Képes Újság*, a *Falvak Népe*, majd az *Utunk* szerkesztőségében dolgozik. 1957-től a *Napsugár* c. gyermeklap főszerkesztője. Több ízben néptanácsai képviselő. A Romániai Írók Szövetsége vezetőségi tagja. 1943-ban Baumgarten-díjjal, 1949-ben és 1953-ban Állami-díjjal tüntették ki.

36 Helyesen Bartalis János (1893–1976), költő. Kolozsváron és Budapesten tanító- és tanárképzőt végzett, klinikai tisztviselő Kolozsváron. Az Erdélyi Szépművészeti Céh adja ki első kötetét (*Hajh, rózsafa*), 1929-től a Kemény Zsigmond Társaság tagja. 1933-tól 1941-ig Ráckevén, Pilisvörösváron, Kiskőrösön tanároskodik, 1941-től 1959-ig a kolozsvári Egyetemi Könyvtár, ill. a Bolyai Tudományegyetem könyvtárosa. A második világháború előtti költészetének jellegzetes műfaja a bukolyika, 1945–1954: a teljes költői hallgatás éve, amit a kollektivizált falut megjelenítő riportversek követnek.

37 Jancsó Béla (1903–1967), író, Jancsó Elemér irodalomtörténész bátyja. Életrajzi adatai in *RMIL*, II. kötet, 474–476. p.

egyik este Tamási Áron kisebb mulatságon vett részt a „Pescăruș” vendéglőben³⁸, ahol jelen voltak Bányai, Takács [Lajos], Bodor András, Márton Gyula, Demeter János, Balogh Edgár, Kacsó Sándor, valamint más professzorok és írók, és szabadon beszélgettek mindenféléről.

Egy másik nap Tamási a Bolyai Egyetem diákjaival találkozott. Ezt a találkozót Bányai, az egyetem rektora szervezte. Az egyetem nevében Szigeti József professzor köszöntötte az író, majd Tamási mesélt az életéről körülbelül fél órán keresztül. Ezt követően a diákok tettek fel különböző kérdéseket, s kérték Tamásit, hogy támogassa a kulturális kapcsolatok szorosabbra fűzését, hogy több MNK-i író látogasson el az országba előadásokat tartani. Ugyanakkor javasolták, hogy a magyarországi könyveket terjesszék nagyobb mértékben. Tamási Áron csak a MNK-ra vonatkozó kérdésekre válaszolt, kijelentve, hogy nem avatkozik az RNK magyar íróit érintő ügyekbe. Hozzátette, hogy a jövőben sokkal szorosabban kell együttműködniük a román és magyar íróknak. Ezekon kívül Tamási Áronnak és feleségének olyan programjai és beszélgetései is voltak, ahol én nem voltam jelen. 1956. október 24. előtt néhány nappal utaztak haza, kikísértem őket az állomásra. Az állomáson ott volt még egy diákcsoport a Bolyai Egyetemről.

K.: Mit tud mondani a Tamási Áron és a bolyais diákok vitájának hangulatáról?

V.: A hangulat akkor vált forrongóvá, amikor néhány diák nacionalista szemszögből kezdte felvetni a problémákat és a tömeg viharos tapsal üdvözölte ezeket a nacionalista megnyilvánulásokat. Főként Bartis Ferenc és még 2-3 diák beszélt ilyen értelemben.³⁹

K.: Ön fellépett ezzel a hangulattal szemben?

V.: Nem léptem fel ezzel a nacionalista légkörrel szemben.

Minekutána szóról szóra elolvastam a felvett jegyzőkönyvet, és meggyőződtem róla, hogy mindenben megfelel az általam elmondottaknak, fenntartom és aláírom mindezt.

Aláírás,
Jordáky

Kihallgató állambiztonsági tiszt
Ioan Oprea főhadnagy

ACNSAS, fond Penal, dosar 104, vol. 9, 56-58. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

38 Az Egyetem utcában lévő „Pescăruș” vendéglő volt a kolozsvári magyar irodalmi és művészeti élet egyik központja.

39 Bartis Ferenc (1936–2006), költő. 1956-ban a Bolyai Tudományegyetem hallgatója volt, októberben részt vett a Tamási Áronnal szervezett találkozón, november 1-jén pedig a házsongárdi temetőben tartott megemlékezésen. 1957. március 11-én letartóztatták, majd 1957. szeptember 25-én „nyilvános izgatás” miatt 7 év fegyházbüntetésre ítélték. 1962. október 4-én szabadult, majd 1968-tól az *Új Élet* szerkesztője volt. 1984-ben Magyarországra települt, Budapesten halt meg, 2006. június 9-én. 1956-os szerepéről lásd a *Börtönrácsok között Romániában* (Budapest, 1988) című kötetét.

72.

A Belügyminisztérium Magyar Autonóm Tartományi parancsnokának jelentése az állambiztonág tevékenységéről

Marosvásárhely, 1957. április 28.

1940–1944 között a Magyar Autonóm Tartomány jelenlegi területén a történelmi pártokon kívül több magyar nacionalista szervezet és párt is működött, mint például a Nyilaskeresztes Párt, a Magyar Újjászületés Pártja, az Erdélyi Párt és a Hárshegyi Örsvezetők Központi Kiképzőkerete (HÖKK).⁴⁰ Egyes városokban és községekben német csoportok és cionista szervezetek is léteztek. E szervezetek vezetőinek többsége elmenekült a fasiszta csapatokkal, különösképpen a Német Népközösség⁴¹ vezetői és a magyar fasiszta pártok vezetői. 1945–1950 között pedig nagyon sok cionista vezető vándorolt ki Izraelbe.⁴²

A román és magyar burzsoá vezető elemek azonosítására és számbavételére irányuló operatív-informatív munka a BM 70. sz. parancs⁴³ megjelenése előtt kezdetleges állapotban volt az elindított ügyek száma és az ezekkel kapcsolatos informatív munka tekintetében. Ily módon a rendelet megjelenése előtt a magyar nacionalizmus ügyében mindössze 7, a román burzsoá pártok esetében 6, valamint 13 ellenőrző nyomozás volt folyamatban a tartomány területén. Ugyanakkor az említett elemek követése is akadozott, mivel nem rendelkezünk kellő ügynökhálózattal. Nagyon sok hajdani magyar fasiszta szervezet vezetőjét nem azonosítottuk be és nem vettük nyilvántartásba, és mivel csökkentették az e területen dolgozók számát, jelenleg mindössze hatvan ügynököt foglalkoztatunk. Ez a létszám túl kevésnek bizonyult ezen ellenséges elemek azonosításához és nyomon követéséhez.

Ez a hiányosság főleg a magyarországi ellenforradalmi események során érződött, amikor a tartomány területén a magyar és román nacionalista elemek ellenséges cselekedeteket hajtottak végre, egyesek különböző ellenforradalmi tettek végrehajtására szervezkedtek, mások a népi demokratikus rendszer ellen bujtogattak. Ebben az időszakban megsokasodtak a magyarországi ellenforradalmi

40 A jobboldali-szélsőjobboldali pártok 1940–1944 közötti észak-erdélyi tevékenysége lényegében még feltáratlan. A kötetben közölt dokumentációból azonban kiderül, hogy a közvélekedéssel ellentétben legalább az Imrédy-féle Magyar Újjászületés Pártjának nem elhanyagolható társadalmi bázisa volt a magyar adminisztráció utolsó éveiben. Az Erdélyi Pártról lásd Tibori Szabó Zoltán: *Teleki Béla erdélyisége: embernek maradni embertelen időkben*. Kolozsvár, NIS, 1993.; más megközelítésből Egry Gábor, *Az erdélyiség színváltása. Az Erdélyi Párt ideológiája: identitáspolitikai elemzési kísérlet* (kézirat, Budapest, 2006). A '30-as és '40-es évek erdélyi magyar szélsőjobboldalról lásd még Horváth Sz. Ferenc: *Az Erdélyi Lapok ideológiája. Zsidókérdés, katolikus antiszemitizmus és nemzeti szocializmus Erdélyben (1932–1940)*. *Regio*, 2004. 3. sz. 101–141. p.

41 Románul *Grupul Etnic German* (GEG), németül *Deutsche Volksgruppe*: 1940–1944 között a dél-erdélyi szász közösség egyetlen politikai szervezete, ami a nemzeti-szocialista eszme- és társadalomszervezési modelleket képviselte.

42 Pontatlan és torz információ: 1946–1951 között nem csak „a cionista vezetők”, hanem összesen 132 682 romániai zsidó vándorolt ki Izraelbe. Az *Alia*-nak nevezett emigrációnak nem csak érzelmi, hanem elsősorban politikai (1948-tól illegálisnak minősítették a cionista mozgalmat, a pártból sok zsidót zártak ki) és társadalmi-gazdasági (pl. az 1948-as államosítások) okai is voltak. Lásd Harry Kuller: *Evreii în România anilor 1944–1949. Evenimente, documente, comentarii*. București, Hasefer, 2002.

43 Az 1957. január 17-én kiadott BM 70. sz. utasításról lásd a bevezető tanulmányt.

jelszavak alapján készült ellenforradalmi hangulatú röpcédulák, és a névtelen fenyegető levelek. Az ügynökhálózatunk mozgósítása és irányítása eredményeként 64 magyar és 60, a Ioan Faliboga által vezetett ellenforradalmi szervezetben tevékenykedő román nacionalista elemet vettünk őrizetbe. A 70. sz. parancs megjelenése után a BM Tartományi Igazgatóságának vezetősége pontos végrehajtási tervet állított össze, amely értelmében az igazgató és két helyettese ellátogatott minden rajoni Securitate osztályhoz, hogy tényleges segítséget nyújtson az ottani szerveknek azon ellenséges elemek azonosításában és felderítő nyilvántartásba vételében, akikről a 70. sz. parancs értelmében megfigyelési adatlapot kellett nyitni. E célból minden rajonban elkészültek a hajdani burzsoá pártok szerkezetét rekonstruáló táblázatok, a hajdani vezetők ellen egyéni megfigyelést kezdeményeztünk és az ügynöki hálózathoz eltávolítottuk a nem megfelelő elemeket.

Ebben a munkában Mureșanu tábornok⁴⁴ elvtárs segítette minket, aki elemezte a magyar nacionalisták tevékenységét, különösképpen a felsőoktatási intézményekben, konkrét parancsokat adott húsz ügynök beszerzésére, amelyek közül eddig kilencet állítottunk munkába. Az összes tervezett beszerzést azért nem sikerült végrehajtanunk, mert az egyetemisták vakáción vannak, vagy kollokviumokon vesznek részt. Jelenleg több diákot is vizsgálunk azért, hogy beszervezhessük az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar nacionalistáinak megfigyelésére. Felderítő munkánkban 1957 márciusában Evgheni Tănase vezérőrnagy elvtárs segítette, aki útbaigazított a 70. sz. parancs végrehajtásában, elemezte a legfontosabb elindított akciókat és a rendelkezésünkre álló információkat, konkrét utasításokat adott a hajdani pártok szerkezetének rekonstruálására és egy megfelelő ügynökhálózat kiépítésére. Ugyanakkor a szovjet tanácsadó elvtársaktól is komoly segítséget kaptunk.

Az eddigi utasításokat követve több hajdani nacionalista szervezetekhez tartozó, vezető pozíciót betöltő elemet sikerült azonosítanunk: Nyilaskeresztes Párt 117, Magyar Újjászületés Pártja [Imrédy-párt] 82, Erdélyi Párt 245, vasgárdista mozgalom 51, Nemzeti Parasztpárt 11, Nemzeti Liberális Párt 6, Független Szociáldemokrata Párt 2, cionisták 14, Hárshegyi Őrsvezetők Központi Kiképzőkerete 1: összesen 529 személy.

44 Alexandru Mureșanu (Ady László, 1911-?), belügyi tiszt. Marosvásárhelyen született polgári családban. Az illegális kommunista mozgalomban való részvétele miatt 1937-ben Ana Paukerrel együtt ítélték el, 1944-ig börtönben ült. 1948-tól az RMP KV Külügyi Osztály vezetője volt, majd 1951. november 20-tól a BM tanácsosa, pénzügyi kérdésekkel foglalkozott. Ebben a minőségben részt vett az 1952-es Luka-ügy előkészítésében, a Romániában tevékenykedő szovjet tanácsosokkal együtt. 1951-ben Budapestre küldték a Rajk-per anyagainak tanulmányozására, majd a Luka László és Jakab Sándor elleni eljárásban is felhasznált anyagokat Keleti Sándornak, a Securitate kolozsvári parancsnokának adta át. 1952. június 23-tól belügyminiszter-helyettes lett Alexandru Drăghici mellett. 1952–1953-ban a „túlzsúfolt központok”-nak minősített városokból kitelepítettekről döntő bizottság tagja (ACNSAS, fond Documentar, dosar 55, vol. 21). Emellett 1955-ig a munkatáborokat is felügyelő igazgatóság vezetője. Az RMP-ben és a BM-ben 1958-ban beindult etnikai-politikai tisztogatások miatt 1959-ben minden funkciójából felmentették, a „munkásosztály ellen kifejtett intenzív tevékenység” vádjával elítélték mint Siguranța-besúgót, 1962–1964-ben letartóztatottként Szamosújváron volt. Későbbi sorsa ismeretlen. Életrajzi adatai Oprea: *Banalitatea răului*, i. m. 560. p.

Az azonosított elemek közül a következő esetekben nyitottunk felderítő nyomozást: Nyilaskeresztes Párt 86, Magyar Újjászületés Pártja 50, Erdélyi Párt 128, vasgárdista mozgalom 41, Nemzeti Parasztpárt 8, Nemzeti Liberális Párt 6, Független Szociáldemokrata Párt 2, cionisták 14, Hárshegyi Örsvezetők Központi Kiképzőkerete 1. Összesen 344 nyomozás indult.

A nyomozások közül hat még csak vizsgálati stádiumban van, mert egyéni megfigyelésre⁴⁵ terjesztettük elő őket, és egy ügyet már lezártunk, mivel a követett személyt időközben letartóztattuk mint az egyik összeesküvő szervezetnek tagját. Néhány hajdani fasiszta szervezet vezetője esetében még nem nyitottunk egyéni nyomozást, mert van kompromittáló anyagunk, de nem tudjuk, hogy a tartományban laknak-e még, másokról pedig nem rendelkezünk olyan dokumentációval, amelyből világosan kitűnne az illető vezető szerepe. Az információszerzés már folyamatban van, és ezután az említett elemek ellen egyéni nyomozást indítunk. A folyó ügyeken és az azokon dolgozó ügynökök járás szerinti megoszlásuk a következő:

Tartományi szinten: III. alosztály [belső elhárítás], 8 operatív tiszt, 53 akció.

Járások. Régen járás: 3 tiszt, 27 akció, Marosvásárhely járás: 3 tiszt, 21 akció, Udvarhely járás: 4 tiszt, 23 akció, Maroshévíz járás: 3 tiszt, 26 akció, Székelykeresztúr járás: 2 tiszt, 9 akció, Gyergyó járás: 3 tiszt, 29 akció, Erdőszentgyörgy járás: 2 tiszt, 19 akció, Csík járás: 3 tiszt, 18 akció, Kézdivásárhely járás: 2 tiszt, 49 akció, Sepsiszentgyörgy járás: 4 tiszt, 75 akció.

Csak azokat az elvtársakat soroltuk ide, akik a III. és a IV. vonalon dolgoznak és akciókat indítottak el a 70. sz. parancs értelmében. A megnyitott ügyek operatív besorolását illetően azt jelenthetjük, hogy a jelenlegi 344 nyomozásból 181 felderítő jellegű és beépített ügynökökkel rendelkezik, 162 viszont nem. Az hírszerzői hálózatunk kiterjesztése céljából és az elindított nyomozások ügynökökkel történő lefödése végett a 70. sz. parancs megjelenése óta 67 új ügynököt toboroztunk, 23-at állítottunk újra munkába,⁴⁶ és 35 információközlésre alkalmas volt besúgót és új elemet vettünk nyilvántartásba. A parancs értelmében a rekrutálásokról 31 esetet nyílt formában⁴⁷ végeztünk el.

Megjegyezzük, hogy a rekrutálásokra más ügyekben is, mint pl. felekezetek, tanuló ifjúság, a magyar nacionalisták követése céljából került sor, ugyanis a megnevezett elemek ebből a környezetből szolgálhatnak információkkal. Egyes rekrutálás kimondottan sajátos volt, mivel az újonnan toborzott ügynökök révén a megfigyelt elemek olyan tevékenységeiről is híreket szereztünk, amelyekről eddig nem volt tudomásunk. Így a Toró Árpád ügyében, aki a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem negyedéves hallgatója,⁴⁸ aki a magyarországi esemé-

45 Románul *acțiuni individuale*.

46 Az 1956-ban történt „leépítést” követően, amikor a nem megfelelő ügynököket dekonspirálta az állambiztonság.

47 Így próbáltuk lefordítani az eredeti román kifejezést: *acțiuni deschise*.

48 Toró Árpád elkerülte a letartóztatást, elvégezte az orvosi egyetemet, és Székelyudvarhelyen élt. 1990-ben az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület egyik alelnökévé választották.

nyek alatt nacionalista és szovjetellenes magatartást tanúsított, aki kezdeményezője volt az úgynevezett Ady-kör létrehozásának, amelynek az volt a célja, hogy a fiatalságot kivonja az IMSZ és a pártszervek befolyása és ellenőrzése alól, rekrutálás céljából (...⁴⁹) neve merült fel. A megnevezett személyével kapcsolatosan anyagunk van arról, hogy a magyarországi események alatt ellenséges magatartást tanúsított, és arról is van információnk, hogy két nő orvossal is szexuális kapcsolatot létesített. A jelöltünkről készült tanulmány alapján kiderült, hogy az illető megfelel az ügynöki tevékenység minden feltételének, így elkezdtük a beszerzését. A beszerzés során beismerte az említett tetteket és azt kérte, hogy tegyük lehetővé azok jóvátevését. Nagyon értékes, számunkra eddig ismeretlen információkat szereztünk az Ady kör létrehozásáról, a kezdeményezőkről, a vezetőkről és azoknak néhány szegedi diákkal való kapcsolatáról. A szegedi diákok még a magyarországi események előtt látogatták meg a marosvásárhelyi Orvosi és a Gyógyszerészeti Egyetemet, és ők sugallták az Ady-kör létrehozását a magyarországi Petőfi körök mintájára, amelyek jelentős szerepet játszottak az ellenforradalom kiobbantásában. Az ügynökönő egy hajdani kizsákmányoló lánya, és élvezzi a követett egyén és más elemek bizalmát, akikről már elkezdte az adatok közlését.

A hajdani Nyilaskeresztes Párt Maros megyei vezetőségének tagja, Tolokán Márton és a párt marosvásárhelyi szervezetének alelnöke, Kiss Ferenc egyéni nyomozása kapcsán lehetséges informátorként a Nyilaskeresztes Párt Csík megyei vezetőjének, Dóczi Jánosnak a neve merült fel, aki jelen pillanatban Marosvásárhelyen lakik. A jelölt, aki hajdanán nagykereskedő volt, most hivatalnokként dolgozik, és amikor munkatáborba⁵⁰ vitték, nagyon keveset ismert be a Nyilaskeresztes Pártban betöltött szerepéről. Összegyűjtöttük a múltbeli politikai tevékenységéről szóló információkat, és a mostani ellenséges megnyilvánulásairól is van anyagunk. A beszerzését ezekre és a jelenleg másodéves orvostanhallgató lánya iránti ragaszkodására alapozzuk. A beszerzés során beismerte a Nyilaskeresztes Pártban folytatott tevékenységét. A megnevezettől tizenkét hajdani nyilaskeresztes vezetőről kaptunk információt, amely alapján el tudtuk készíteni a párt Csík járási vezetőségének vázlatát. Az információközlési lehetőségei mellett más városokban is fel lehet használni, ahol a sok az ismerőse a magyar nacionalisták és a hajdani nyilaskeresztesek körében. A megnevezett sikeres beszerzésében szerepet játszott a lánya iránti ragaszkodása is. Azt nyilatkozta, hogy a lányáért bármit megtesz.

Habár a 70. sz. parancs előírja, hogy minden ügy esetében szükséges az informatív lefedés⁵¹ is, ezt az előírást nem tudtuk minden esetben betartani. Mivel egyes járásokban, mint pl. Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy az ügynökök aránya túl kicsi a lakosság számához viszonyítva, az ügyek körülbelül 46%-hoz nem sikerült

49 Az illető nevét a román állambiztonsági levéltár anonimizálta.

50 UM - *Unitate de muncă*. A kényszermunka alkalmazását a 6/1950. sz. minisztertanácsi rendelet tette lehetővé Romániában. Dóczi Jánost már 1948-tól nyilvántartották a Nyilaskeresztes Párt Csík vármegyei vezetőjeként. ANIC, CC PCR, Secția Organizatorică, dos. 147/1948, 193. f.

51 Románul *incadrarea informativă*. Értsd: a nyomozás ügynökökkel való lefedése.

ügynököket szerezni. Így Sepsiszentgyörgy járásban a négy ügynök, akik közül egy a hírszerzésben dolgozik, 75 elkezdett ügyön dolgozik. Kézdivásárhely járásban két ügynök összesen 49 ügyet kezdett el. Így néhány megnyitott ügy esetében még konkrét munkaterv sem készült.

Amellett, hogy a meglévő ügynökhálózat nem tudja informatív szempontból leföldni az összes ügyet, egyes ügynökök tevékenységében is számos hiányosság tapasztalható. Az ellenséges elemek közé való beépülésben nagyon sok esetben nem használták ki az összes rendelkezésükre álló lehetőséget, nem erősítették meg intim kapcsolataikat az érintettekkel. Így nem minden esetben adódott lehetőség, hogy beépüljenek ezen elemek titkos szervezeteibe. Nagyon sok ügryről nincs informatív anyag, vagy ami létezik, gyenge minőségű.

A járási ellenőrzések során az is kiderült, hogy a munkatervek nagyon sok elkezdett ügy esetében pusztán formálisak. Olyan ügynökök felhasználását és irányítását írták elő, akiknek nem volt valós esélyük arra, hogy számukra kijelölt elemekről információkat szerezzenek. Példaként említhető a Bányász Sándor ellen nyitott egyéni ügycsomó, aki tagja volt, az Erdélyi Párt Csík Megyei Bizottságának, a párt a Gyergyói járási Gyergyóújfalu községi vezetője volt, és mindezek mellett kulák származású. Ez ügyben a gyergyóújfalusi mezőgazdasági referenst, a hűséges elemként ismert Máté Istvánt jelöltük ki, de az általa betöltött tisztség miatt nem tud intímabb kapcsolatba lépni a megfigyelttel, és csak közvetett információk átadására képes.

Az Erdőszentgyörgy járási Szabadi István hét általános osztályt végzett földműves ügyében, aki a Magyar Újjászületés Pártjának volt községi vezetője Székelybere faluban, „Zoltán” ügynököt jelöltük ki. Az ügynök általános orvos Szovátán, és annak ellenére, hogy ő is tagja volt a Magyar Újjászületés Pártjának, nem áll semmiféle kapcsolatban a megfigyelttel, sőt a rendkívül nagy műveltségi különbségek miatt mindennemű közeledése gyanút keltene a megfigyelttben.⁵² Néhány esetben az összeállított munkaterv is formálisak, hiányoznak a konkrétumok. A különböző ügyek ügynökökkel való leföldésénél csak az áll, hogy ügynököket kell beszervezni, de az már nem szerepel, hogy ki is lesz a beszerzendő egyén, és hogy milyen információszerzési lehetőségei vannak. Kovács László az Erdélyi Párt színeiben a horthysta parlament szenátora volt⁵³, jelenleg a Régen járási Vajdaszentiványon lakik. Az ellene indított egyéni ügyiratban előírták, hogy ez év május 20-ig az ügy fedezésére beszerveznek egy ügynököt, de az, hogy kik közül válogatnak, már nem szerepelt. Mindez előfordult más, elindított ügyek esetében is.

52 Szabadi Istvánt később letartóztatták és elítélték.

53 Az információ pontatlan. A *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* című kiadvány szerint az 1940–1944 között magyar országgyűlésben nem szerepelt Kovács László nevű észak-erdélyi behívott képviselő. Az említett politikus dr. Kovács Károly lehet, aki 1940–1944 között Csík megye főispánja volt, és 1943-ban az Erdélyi Párt nagyválasztmányi ülésen is részt vett (Egry Gábor: *Az erdélyiség színeváltozása. Az Erdélyi Párt ideológiája: identitáspolitikai elemzési kísérlet*, Budapest, 2006. Kézirat). A kiadványban szerepel továbbá egy Kovács László nevű ügyvéd, aki a marosvásárhelyi ügyvédi kamara tagja volt 1940–44 között, de politikai szerepet nem vállalt (*Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1944*, 676. p.).

Ugyancsak a járási ellenőrzések során derült ki: egyes járásokra az tendencia is jellemző, hogy a 15. sz. parancs alapján eltávolított, nem megfelelő ügynököket is visszaveszik az ügynökhálózatba. Ezt a lépést csupán azzal indokolják, hogy az illető ügynök egy településen lakik a nyilvántartásba vett egyénnel. Az informatív hálózatunk megerősítése, a munka minőségének javítása céljából lépéseket tettünk a gyengébben teljesítő ügynökeink ellenőrzésére, és a nem megfelelő ügynökök eltávolítására. Így a 70. sz. parancs értelmében három nem megfelelő ügynököt bocsátottunk el. Más ügynökök, mint pl. „Balogh”, akiről azt feltételezzük, hogy kettős ügynök, ellenőrzés alatt állnak. Ez az ügynök az utóbbi időben a Toró Árpád negyedéves egyetemi hallgató, a Koródi Ferenc egyetemi tanár és a Bálint Jenő tanársegéd ellen indított csoportos ügyön dolgozott.⁵⁴ Ezekről az elemekről jelezte, hogy gyakran találkozunk, és az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben nacionalista megnyilvánulásaik vannak, valamint az egyetemi előadásokban cáfolják a progresszív tanokat. Az ügynököt, aki jelenleg a tartományi néptanács autószerelője és aki a horthysta hadseregben hadnagy volt, 1949-ben elítélték a Magyar Népköztársaság határának illegális átlépéséért. 1956. október 15-én Magyarországra távozott a szerveink tudta nélkül, ahonnan csak 1956. december 30-án tért vissza. A találkozások során az ottani cselekedeteiről nem nagyon beszélt. 1957. márciusában a jugoszláv küldöttség néhány tagja Marosvásárhelyre látogatott. Az egyik ügynökünk látta „Balogh”-ot a jugoszlávok autójában ülni. „Balogh” azt mondta: a jugoszlávok arra tettek utalásokat, hogy sok pénzt tudna keresni. „Balogh” ügynök az elromlott jugoszláv autó javítása közben került kapcsolatba a diplomatákkal. Rövid idővel ezután „Balogh”, akit operatív megfigyelés alá helyeztünk, Bukarestbe utazott egy küldöttséggel. Megállapítottuk, hogy meglátogatta a Jugoszláv Követséget, anélkül, hogy ezt jelezte volna a vele kapcsolatban álló tartótisztnek. A fent megnevezettet megfigyelés alá helyeztük, hogy kideríthessük a kapcsolatait és tevékenységét. Ebben az ügyben „Bartos” és „Orbán Mária” ügynököket bízunk meg, akiknek erre jó lehetőségeik vannak, mert közel állnak hozzá. Még létezik hét ügynök, akik őszintesége megkérdőjelezhető.

Annak ellenére, hogy még hiányosságok észlelhetők az ügynökök irányításában és az informatív ügyek lefödésében, az eddigi anyagokból sikerült megismerni a magyar nacionalisták tevékenységének bizonyos vetületeit és néhány, általuk használt ellenforradalmi módszert. Ilyen módon a magyar nacionalista elemek tendenciózusan értelmezték a „Patria 7” szervezet céljait⁵⁵. A szervezetet, amelyet a Securitate szerveinek sikerült felszámolniuk, hajdani vasgárdisták alkották néhány ortodox pap vezetése alatt. A magyar nacionalisták szerint ez a szervezet

54 Koródi Ferenc a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyászati Intézet orosz nyelv tanára és az egyetem 1956-ban alapított táncgyűjtésének népszerű vezetője volt. 1959. elején politikai kampány indult ellene, március 9–10-én leplezték két, előbb az OGYI dísztermében, majd a Kultúrpalotában megtartott gyűlésen, amelyen az RMP KV-től Leonte Răutu és Mogyorós Sándor vett részt (ANDJM, fond 134, dos. 224/1959, 86–96. p.). Ezt követően letartóztatták magyar nacionalizmus vádjával és 7 év börtönre ítélték. Forrás: Barabás Béla–Péter H. Mária (szerk.): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve*, Budapest, TLA, 1995, 258. p.

55 Ez volt a Ioan Faliboga által vezetett szervezkedés fedőneve.

a magyarok tömeges meggyilkolását tűzte ki céljául. Ezek a híresztelések zaklattottságot, nyugtalanságot ébresztettek a magyar emberekben, főleg a tartomány vidéki településein. Az is megtörtént, hogy Gyergyószentmiklós egyik negyedében a magyar lakosság önvédelmi előkészületeket tett.

A tartomány Mezőbánd nevű községében amikor az egészségügytől kimentek beoltani az iskoláskorú gyerekeket, elterjedt az a híresztelés, hogy a magyar gyerekeket tulajdonképpen méreggel oltják be. A gyerekek a hírek hallatán elmenekültek az iskolából, és még másnap se jelentek meg a tanórákon. A helyzet súlyosságának ismeretében a Román Munkáspárt Tartományi Bizottsága megtette a szükséges ellenlépéseket és felszámolta a híreszteléseket.

1957. február végén a magyar nacionalista elemek azt híresztelték Marosvásárhelyen, hogy márciusban a magyar ellenforradalmi erők újabb lépéseket tesznek majd, a március 15-ei ünnepségeket a magyar munkás- és parasztkormány ellen fogják fordítani, és hogy ez ki fog terjedni Erdélyre is. Márta Ivor marosvásárhelyi orvos⁵⁶ több embernek is azt magyarázta, hogy a magyarországi MUK jelszó tulajdonképpen azt jelenti, hogy „Márciusban Újra Kezdjük”. Kuti András [Endre?⁵⁷] volt nagykereskedő és Erdélyi Párt-tag azt terjesztette, hogy márciusban Magyarországon újrakezdődnek az ellenforradalmi cselekedetek, ez ki fog terjedni Erdély területére is, és hogy akkor ő lesz majd az első, aki fegyverrel fog harcolni az oroszok ellen. Az elsőt [Márta Ivort] informatív megfigyelés alá helyeztük, a második esetben pedig elkezdtük az anyaggyűjtést, hogy bíróság elé állíthassuk.

A tantestületekben is léteznek magyar nacionalista és ellenséges elemek, akik megpróbálták saját céljaikra felhasználni a magyarországi eseményeket, táplálva ezzel a magyar nacionalizmus szellemét a diákokban. Ilyen eset pl. Könczei Ádám gyergyószentmiklósi középiskolai tanár esete is, aki március 15-e körül nyelvtani elemzés ürügye alatt olyan jelszavakat beszéltetett meg a diákokkal, amelyek nacionalista vitákat gerjesztettek. A IX/A osztályban például a következő jelszót adta ki dolgozatban: „Rabok legyünk, vagy szabadok? Ez a kérdés, válaszokat!” (az idézet részlet Petőfi egyik verséből, amelyet felhasználtak a magyarországi ellenforradalmárok is). Egy másik dolgozatnak a következő címet adta: „A nemzet megvédi magát mindenféle agresszió ellen, a nemzet nem fél attól a szent harctól, melynek neve forradalom”. Ezzel arra akarta buzdítani a diákokat, hogy érezzenek együtt a magyarországi ellenforradalommal. A fent megnevezettet eltávolították a tanügyből, és mi is nyilvántartásba vettük.

1957 áprilisában Marosvásárhelyen az a hír terjedt el, hogy Erdélyt visszacsatolják Magyarországhoz és a zavargások elkerülése végett a Román Népköztársaság területére szovjet csapatok fognak bevonulni. Ezt a hírt többek között Teleky [Teleki] Ádám,⁵⁸ hajdani földbirtokos és Kelcz Simon, Temesvár tartományi

56 Márta Ivor urológusprofesszor, a kilencvenes években az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka, Frunda György szenátor apósa.

57 Kuti András sorsáról nincsenek információink. Dávid Gyula adatbázisában azonban egy Kuti Endre nevű személy szerepel (szül. 1908-ban), akit 1956 után tartóztattak le.

58 Teleki Ádám grófot 1951-ben ítélték el a Márton Áron-perben (lásd a 20. sz. iratot). 1955-ben szabadult,

hajdani földbirtokos gróf is megvitatták. Kelcz Simonnak jelenleg Marosvásárhelyen jelöltek ki kényszerlakhelyet. Teleky Ádám azt állította, hogy mindez Kádár János moszkvai látogatásán dőlt el.

A magyarországi események hatására a magyar nacionalista elemek igyekeztek különböző ellenséges szervezeteket létrehozni azért, hogy a Román Népköztársaság demokratikus népi hatalma ellen tevékenykedhessenek. Így pl. Szabó Mózes, a marosvásárhelyi Kalapács szövetkezet vezetője több embert is toborzott egy szervezetbe, amelynek az volt a célja, hogy 1957 májusában, miután elegendő lőszer és fegyvert szereznek, felvonuljanak a hegyekbe, ahonnan terrorista és diverziót keltő cselekedeteket hajtsanak végre.⁵⁹ A fent megnevezett és a grófi származású Teleky [Teleki] Erzsébet több ellenforradalmi hangulatú röpcédulát sokszorosított és terjesztett, lázadásra buzdítva a lakosságot. A szervezet négy azonosított tagját letartóztatták és nyomozást indítottak ellenük.⁶⁰

Elkezdtük azoknak az magyar nacionalista elemeknek a követését is, akik a magyarországi események alatt Magyarországon tartózkodtak, és onnan különböző kapitalista országokba mint pl. Ausztria, Svájc, Németország távoztak, ahonnan aztán visszatértek, és mi nem ismerjük visszatérésük igazi célját. Pl. Kertész Béla udvarhelyi járási orvos 1956 szeptemberében Magyarországra távozott, és csak 1957. április 17-én tért vissza. Az ebből az időszakból megszerzett leveleiből megállapítottuk, hogy Kertész egy darabig Svájcban is tartózkodott, majd később jelentkezett Románia budapesti követségén, ahol a Román Népköztársaságba való utazáshoz szükséges iratokat kért, mondván, hogy a magyarországi események alatt elveszítette az útlevelét. Azért, hogy megállapítsuk, milyen célból utazott Svájcba és milyen kapcsolatai vannak, fent említett személyt nyilvántartásba vettük.

A 70. sz. utasítás értelmében megalakított ügynökhálózat mozgósítása eredményeként operatív szempontból már fontos anyagok kerültek elő, amelyekből a követett elemek néhány cselekményére is fény derült. A Nagy Jenő (gyógyszerész, az Erdélyi Párt volt tagja), Duha Tibor⁶¹ (ügyvéd, az Erdélyi Párt megyei bizottságának tagja) és a Bakaló Zoltán⁶² (a Nyilaskeresztes Párt marosvásárhelyi szervezetének hajdani vezetője) elleni csoportos eljárás olyan anyagok alapján indult el, amelyek szerint a megnevezettek talán egy ellenforradalmi csoportot hoztak létre. Ioan Faliboga, aki a „Patria 7” nevű, 1956 őszén leleplezett szervezet vezetője volt, kihallgatásakor azt állította, hogy egyesülni akart velük, aztán meg át akarta venni a vezetését annak a magyar szervezetnek, amelynek vezetői a fent

attól kezdve kényszerlakhelyen élt Marosvásárhelyen.

59 Szabó Mózesről nincsenek információink.

60 Az 1938-ban született Teleki Erzsébet szerepel a Dávid Gyula által szerkesztett 1956-os internetes adatbázisban (http://www.transindex.ro/images/_leo/cikkek/cikkek_15047.xls; <http://www.eme.ro/erdelyi56/adatnevsor.htm>). Az ellene hozott ítéletről nincsenek azonban információink.

61 Dr. Duha Tibor 1940–1944 között a marosvásárhelyi ügyvédi kamara elnökhelyettese volt (*Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1944*, 676. p.).

62 Az 1911-ben született, jobboldali multú Bakaló Zoltánt 1959. szeptember 17-én tartóztatták le Marosvásárhelyen. A Magyar Autonóm Tartomány Katonai Ügyészsége a BTK 209/2. paragrafus a) pontja alapján, a társadalmi rend elleni tevékenység miatt helyezte vád alá. Az ellene folytatott eljárás következményeiről nincsenek információink.

megnevezett személyek voltak. Ennek a szervezetnek egy független, svájci mintájú központi igazgatással rendelkező, szabad Erdély megteremtése volt a célja. Az ügy lebonyolításának biztonsága végett beszerveztük „Barabás” ügynököt, ugyanakkor beépítettük „Papuk” ügynököt. Az eddig kapott anyagokból az derült ki, hogy a fent említettek kapcsolatot tartanak egymással, és több magyar nacionalista, sovén megnyilvánulásuk is volt. Ezen elemek ellenséges tevékenységének leleplezését és dokumentálását egy meghatározott terv alapján végezzük el.

1957 januárjában a tartomány több lakosa kapott névtelen leveleket. Ezek tartalmából arra lehet következtetni, hogy létezik egy ellenforradalmi csoportosulás, amely a „Titkos Forradalmi Szervezet” nevet viseli, és a szervezők szerint az a célja, hogy a magyarországi eseményekkel szimpatizáló új tagokat toborozzon. Ugyanakkor a párttagok, a Securitate szervei és az aktivisták elleni cselekményekre buzdít. A magyar nyelven írt levelekben azt tanácsolják a címzetteknek, hogy sokszorosítsák és terjesszék a levelet. Az informatív-operatív lépéseknek köszönhetően Veress Sándor személyében beazonosítottuk a levél egyik szerzőjét. Az illető az Erdőszentgyörgy járásban található gyulakuti Vörös Csillag hőerőmű hivatalnok, nacionalista elem és a Magyar Újjászületés Pártja egyik hajdani tagjának fia.⁶³

Az akció sikeressége végett tanulmányozás alá vettük a Kézdivásárhely járási Dálnok községből származó I. D⁶⁴-ét, akiről kiderült, hogy ő is kapott ilyen levelet, de ezt nem jelentette a hatóságoknak. A fentiek alapján kivizsgáltuk az ügyet, amelynek során a vádlott elismerte a levelek létezését és eltitkolását, valamint azt is elmondta, hogy Gyulakuta községben, ahonnan a leveleket küldték, egyetlen ismerőse van, Veress Sándor, akinek kézírását fölismerte a borítékon. Egy sikeres történet segítségével beszerveztük és kiküldtük Gyulakuta községbe, ahonnan azt jelentette, hogy létezik egy szervezet, amelynek az a célja, hogy létrehozza a független Erdélyt. A független Erdély svájci minta alapján lenne megszervezve. Az ügynök azt is megállapította, hogy a megfigyelés tárgya egy, az Erdőszentgyörgy járási Balavásár községből származó kulákkal is kapcsolatban áll, aki az ügynökünk jelenlétében kért utasításokat Veress Sándortól arról, hogy miként cselekedjen. Mivel az ügynökünk azt is jelentette, hogy a szervezet vezetője talán egy marosvásárhelyi egyetemi tanár, a szervezet összetételének kiderítése céljából konkrét munkatervet állítottunk össze. Beszerveztük „Csabai Endre” és „Fábián Károly” ügynököket, akik jó kapcsolatokat ápolnak a megfigyelt személlyel.

Az eddig kapott informatív anyagokból az derült ki, hogy a magyar nacionalista körök és a papság ellenforradalmi megnyilvánulásai összefonódnak. Ilyen eset pl.

63 Veress Sándort (Brassó, 1930) az Erdőszentgyörgy-gyulakutai hőerőmű közigazgatását, 1957. június 20-án az ún. Kisküküllő-menti csoport tagjaival együtt letartóztatták. Ezek: Németh Zoltán, a hőerőmű jogtanácsosa, Ravasz Győző erdőszentgyörgyi főkönyvelő, Elekes Balázs albisi lakos, Veress Zoltán, Veress Sándor testvére, a hőerőmű technikus, és Szilveszter Balázs hármásfalui lakos. A csoport 1956. novemberétől 1957. januárjáig a Magyar Autonóm Tartomány területén röpcédulákat terjesztett, amelyben a kommunista ideológiát és a rendszert támadták, valamint megalakították a *Titkos Forradalmi Szervezet* illegális csoportot. Veress Sándort 1957-ben 25 év kényszermunkára, Zoltán öccsét 7 év börtönre ítélték. Bővebben lásd *Magyar 56. I.*, i. m. 222-225. p.

64 Az említett személy nevét anonimizáltuk.

a csíkszeredai Fodor Pál mérnök esete is, aki meglátogatta Márton Áront és beszélt vele. A beszélgetés során a mérnök felvetette Magyarország régi határainak visszaállítását is, amely célból szerinte fegyvereket kell beszerezni. A püspök is kifejtette a véleményét, miszerint Erdélyben autonóm területeket kellene követelni, és ehhez pedig tömegmegmozdulásokra lenne szükség. Fodor Pál erre azt felelte, hogy mozgósítani lehetne a régi politikai pártok és szervezetek vezetőit, és ha ez szükséges, ő felveszi a kapcsolatot ezekkel.⁶⁵

A III. Alosztály közreműködésével egy konkrét munkatervet állítottunk össze, hogy követhessük a megnevezett mérnök tevékenységét, és hogy fölfedhessük a magyar nacionalista politikai pártok és szervezetek vezetőivel ápolat kapcsolatait. Mivel jó képességű ügynökökre van szükségünk, újra munkába állítottunk egy régi informátort, akiről kiderült, hogy jó lehetőségei vannak új információk szerzésére.

A Csík járáshoz tartozó Kászónáltíz községben lakó György Gábor római katolikus esperesről, aki az Erdélyi Párt megyei bizottságának is tagja volt, megtudtuk, hogy a fent megnevezett Márton Áron püspök utasítására 1957-ben meglátogatta az esperesség parókiáit, és az ellenőrzés leple alatt az egyházi dolgokhoz egyáltalán nem kapcsolódó információkat gyűjtött. Például, hogy a faluban létezik-e kollektív gazdaság, hogyan viselkednek a hatóság hivatalos emberei a papokkal, milyen a kollektivisták hangulata és egyebek. A megnevezett esperes az általa összegyűjtött információkat a kászoni Ferencz Sándor papon keresztül juttatta el a püspökhöz. A megfigyelt informatív felügyeletét „Csíki”, „Ionescu” és „Halász” ügynökökre bíztuk.

A 70. sz. parancs értelmében fokoztuk Augustin Adonie hajdani vasgárdista elfogására irányuló tevékenységet. Augustin Adonie 36 éves tanár, aki egy 1948-ban lefűlelt, marosvásárhelyi ellenséges vasgárdista szervezetnek volt a tagja. Adonie Augustint nem sikerűlt elfogni, így távollétében ítélték el 7 év börtönbűntetésre. Ez ügyben kielemeztük, majd beszerveztük „Florea” ügynököt, aki állatorvosi képesítésű, hajdani vasgárdista, és jó kapcsolatban áll a szökevény egyik rokonával, aki arra kérte az ügynökűnköt még beszervezése előtt, hogy érdeklődj meg, hogy az amnesztiáról szóló rendelet érinti-e a szökevényt. Mi megtudtuk ezt, és egy, „Luca” ügynöktől szerzett régi, kitalált történetet felhasználva letartóztatuk, majd beszerveztük. A beszervezés alatt beismerte, hogy a szökevény rokona arra kérte, érdeklődj meg, hogyan lehet rendezni a szökevény helyzetét. Az ügynök megállapította, hogy a rokon ismeri a szökevény tartózkodási helyét. A szökevény rokonát letartóztattuk, és kihallgattuk. A kihallgatás során elmondta, hogy hol található a szökevény búvóhelye, akit letartóztattunk.

A legtöbb esetben az elért eredmények gyengék mindazok ellenére, hogy egyes esetekben már az első anyagokból kikörvonalazódik a követett elemek ellenséges tevékenysége. Ez annak tudható be, hogy ezeket az ügyeket csak most nyitottuk

65 Fodor Pál (1903–1966), Márton Áron szűk baráti köréhez tartozó mérnök. Dobai István kolozsvári jogász hazaárulási ügyével hozták kapcsolatba és 1958. február 27-én három társával együtt (Hajdu Géza, Szentmártoni Bálint, Szócs Ignác) 25 év kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék az államrend elleni felforgatás vádjával. 1964. július 28-án szabadult.

meg és annak is, hogy a létező ügynökhálózattal, a legújabb toborzások ellenére sem tudjuk lefedni az összes ügyet.

A jövőben arra fogunk törekedni, hogy fokozzuk az ellenforradalmi cselekedetekre képes elemek megfigyelését, és hogy a lehetőségeinkhez mértén minden ügyet képesek legyünk megfelelő ügynökhálózattal lefedni. Az ügynökhálózat irányításában arra is figyelemmel leszünk, hogy az ügynökök minden kapcsolatát kihasználjuk. A jövőben a hajdani politikai pártok vezetőinek ügyében tekintettel leszünk arra, hogy az ügyekhez megfelelő ügynökhálózatot tudjunk biztosítani. Elsődleges célunk lesz, hogy föltárjuk: ezek a szervezetek milyen kapitalista, nacionalista szervezetekkel állnak kapcsolatban, és ebben milyen kapcsolathálózatot használnak. A 70. sz. parancs végrehajtásának értelmében erőfeszítéseket fogunk eszközölni abból a célból, hogy az ügynökhálózatunkat minél több jó képességű ügynökkel tudjuk kibővíteni. Olyan ügynökökkel, akiknek lehetőségük van beépülni ezen ellenforradalmi szervezetekbe.

A BM Tartományi Igazgatóság parancsnoka
Kovács Mihály alezredes

ACNSAS, fond Documentar, dosar 202, 54–68. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

73.

A magyar Külügyminisztérium román referensének feljegyzése Wilhelm Einhornnal, a budapesti román nagykövetség első titkárával folytatott beszélgetéséről⁶⁶

Budapest, 1957. április 29.

I. sz. Politikai Osztály	1./ Horváth I. miniszter
Román Referatura	2./ Sík E. miniszterhelyettes
György Jenő főelőadó	3./ Sebes I. miniszterhelyettes
88./szig. titk/Má/57	4./ Csatornai K. osztályvezető
5./ Gyáros L. osztályvezető	
6./ Osztály /2/	

Korábbi feljegyzésemben már említettem, hogy a méhkeréki román katonai emlékmű felavatásán a budapesti román nagykövetség részéről Wilhelm Einhorn első titkár, Virgil Podrumaru harmadtitkár utazott le. Útközben egy éjszakát

⁶⁶ Wilhelm Einhorn (Einhorn Vilmos), magyar-zsidó származású állambiztonsági tiszt. Dennis Deletant szerint a spanyol háborúban harcoló, majd a Szovjetunióban élő E. V. 1944 előtt az NKVD tisztje, 1945–1948 között a kolozsvári Rendőrkapitányság politikai részlegének főfelügyelője (románul *Şeful serviciului Poliţiei de Siguranţă*: ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 10, 51. f.), 1948-tól a Népvédelmi Hatóság (*DSDP – Direcția Generală a Securității Poporului*) Titkárságának igazgatója, 1951-től a Securitate elhárító osztályának (*Dirrecția I.*) helyettes vezetője volt. Ebben a minőségben – diplomáciai fedőállással – került 1956 végén Budapestre. További pályafutásáról nincsenek információink. E. V. életrajzi adatai Oprea: *Banalitatea răului*, i. m. 34. p.

Gyulán töltöttünk egy szállodában. Én Einhorn első titkárral kerültem egy szobába, akivel késő éjszakáig beszélgettem különféle kérdésekről, többek között a magyar-román kapcsolatokról és a legutóbbi román belpolitikai eseményekről.

Einhorn elvtárs elmondotta, hogy korábban pártvonalon dolgozott és onnan került külügyi munkára. Jó képzettségű, széles látókörű, nagy műveltséggel rendelkező elvtárs. Beszélgetésünk során érdeklődésemre a legutóbbi román belpolitikai eseményekről tájékoztatott. Elmondotta, hogy az elmúlt hónapok folyamán a Román Népköztársaságban is jelentős változások voltak tapasztalhatók. A Román Népköztársaságban – mondotta – másképpen értelmezték a XX. Kongresszus tanulságait, nem úgy, mint Magyarországon, ahol a demokratizálódás értelme alatt a liberalizálásának engedtek térhódítást, ami végül az október 23-i eseményekhez vezetett. A román belpolitikában nem volt olyan ingadozás, mint Magyarországon. A román párt és államvezetés egységes volt, a liberalizmusnak nem tettek engedményt, s a XX. Kongresszus határozataiból eredő feladatokat különösebb megrázkódtatás nélkül, fokozatosan valósítják meg. Az említett változások is a XX. Kongresszus tanulságain alapuló politikai megvalósítást tükrözi.

Einhorn elvtárs elmondotta, hogy a legutóbbi hónapok folyamán több olyan határozat és intézkedés látott napvilágot a Román Népköztársaságban, amelyek az államgépezet egyes bürokratikus kinövéseinek megszüntetését, valamint a dolgozók életszínvonalának emelését célozzák. Az elmúlt év végén árleszállítás volt, és az alacsony fizetésűek bérét emelték. A vasutasok visszakapták korábbi vasúti szabadjegy kedvezményüket; rendezték a pedagógusok fizetését; megszüntették a kötelező beszolgáltatást /a gyapjú és hús kivételével⁶⁷/. Ebben az évben pedig figyelemreméltó esemény volt a Nagy Nemzetgyűlési választások lebonyolítása, amelynek érdekessége az, hogy a nemzetgyűlési képviselőknek több mint fele kicserélődött. A korábbi évekhez képest nagyobb számban kerültek be a Nemzetgyűlésbe polgári származású képviselők. /Ez nem jelent felhívítást, mert a képviselők többségét most is a munkások, parasztok és párttagok képezik./ A Nagy Nemzetgyűlés munkájában és ügyrendjében is változások történtek; vezették az interpellációt és a titkos szavazást. A nagy Nemzetgyűlés különféle bizottságainak hatáskörét kiszélesítették, szerepük megnőtt. A közelmúltban pedig az államgépezetet egyszerűsítették; több minisztériumot összevontak, másokat pedig megszüntettek, amelynek eredményeként a miniszterek és miniszterhelyettesek száma majdnem egynegyedére csökkent. A gazdasági életben pedig munkaerő-átcsoportosítás /racionalizálás féle/ van folyamatban. Ezeknek az intézkedéseknek az a célja – mondotta Einhorn elvtárs – hogy az ország bürokratikus kinövésektől megszabaduljon és a gazdasági életet, valamint az államapparátus irányító munkáját egészséges alapokra helyezze. Egyes embereknél – mondotta Einhorn elvtárs – de még a párttagok körében is az a téves nézet alakult ki, hogy a román párt és kormány legutóbbi intézkedései a magyarországi események

67 A zárójel az eredeti magyar nyelvű iratban szerepelnek.

hatására történtek, pedig a valóság az, hogy azok már az októberi események előtt a román párt célkitűzései között szerepeltek. Annyi igaz, hogy egyes intézkedések, mint pl. a begyűjtés eltörlésének meghozatalára a magyarországi események befolyással voltak, de mégsem annak hatása jellemzi a legutóbbi román változásokat.

A továbbiakban a magyar-román kapcsolatokról és a romániai magyar nemzetiségek kérdéséről folyt a beszélgetés. Einhorn elvtárs megemlítette, hogy az utóbbi időben a nemzetiségeknek egy sor sérelmét orvosolták, de ennek ellenére a nemzetiségi politikában még mindig vannak hibák, miket a román párt és kormány igyekszik kiküszöbölni. A legnagyobb számú nemzetiség Romániában a magyar. A magyar nemzetiségek irányában folytatott politika nem is olyan egyszerű, mint a többi nemzetiségeknél, nemcsak a magyar lakosság nagyobb száma miatt, hanem ezért is, mert Erdély hovatarozásának kérdése a más nemzetiségűeket nem érinti úgy, mint a magyart. Éppen ezért ezek a problémák a magyar-román kapcsolatok alakulására is hatással vannak.

Megkérdeztem Einhorn elvtársat, hogy mit tette szükségessé azt, hogy annyi év után Romániában ismét felvetik Erdély problémáját, mint pl. Chivu Stoica miniszterelnök elvtárs legutóbbi parlamenti beszédében és ugyanígy több romániai magyar állami és pártfunkcionárius foglalt állás ebben a kérdésben. Erdély problémájának túlzott hangoztatása vajon nem apolitikus-e a jelen körülmények között. Einhorn elvtárs szerint Erdély problémájának ismételt felvetését az tette szükségessé, hogy az ideológiai revizionizmussal egyidőben területi revizionizmus is felütötte fejét Magyarországon és úgyszintén Erdélyben. Hivatkozott a Pándy [sic] cikkeire és az ellenforradalom sovinszta megnyilvánulásaira. Ez a tény a román sovinizmus feleledését is elősegítette. Chivu Stoica beszéde, amelyben ismételten leszögezte Erdély igazságos megoldásának kérdését, a fenti téves nézetek és sovinszta érzelmek leszerelését, visszaverését célozta. Ehhez hozzáfűzte: hiányolja, hogy itt Magyarországon nem foglalnak állást ebben e kérdésben. Ezzel kapcsolatban megjegyeztem, hogy ha nem is hangzott el Magyarországon Erdéllyel kapcsolatos nyilatkozat, a magyar sajtóban leközltek Sütő András romániai író ilyen értelmű nyilatkozatát, ami végeredményben állásfoglalást jelent.⁶⁸ Einhorn elvtárs egyetértett ezzel és hozzáfűzte: Tudja, hogy Magyarországon különösen most, nehéz a helyzet, s nem lehet ezt a kérdést úgy tárgyalni, mint Romániában, sőt itt az ilyen „bombaszerű” kinyilatkoztatások többet ártanak, mint használnak. Szerinte a román-magyar viszony javulását nagymértékben elősegítené ha kölcsönösen több anyagot közölnének a sajtóban, amelyek nem

68 Sütő állásfoglalása az *Agerpress* hírügynökség közvetítésével a *Népszabadság* 1957. április 11-i számában jelent meg: *A romániai magyar autonóm tartomány népi tanácsának ülése*. [...] Sütő András képviselő, állami díjas író felszólalásában többek között kijelentette: „Választóközvetem lakosságával folytatott legutóbbi beszélgetésem alkalmával azt tapasztaltam, hogy a dolgozók teljes mértékben megbíznak a Román Népköztársaság kormányának politikájában. Az Erdélyben lakó magyar dolgozók azonos jogokat élveznek a román dolgozókkal és a román nép oldalán harcolnak a szocialista társadalom megvalósításáért. Hadd tudják meg a sovinszta nacionalisták és revizionisták, bárhol legyenek is, hogy Erdély problémáját igazságosan és végérvényesen rendezték”.

propagandaizűek, hanem érdeklődést keltő olvasmányok, hogy népeinkben az egymás iránti érdeklődést állandóan ébren tartsuk. Például itt Magyarországon lehetne a romániai magyarok helyzetét, életét bemutató cikkeket közölni. Ehhez az is szükséges volna – fűztem hozzá – hogy Románia részéről október 23 után foganatosított utazási korlátozásokat enyhítsék, mert ez az intézkedés a lakosság körében elégedetlenségek okoz, s károsan befolyásolja két ország közötti viszonyt. Einhorn elvtárs erre azt válaszolta, hogy az októberi események feltétlenül szükségessé tették az utazási korlátozások bevezetését, de reméli, hogy ez az állapot átmeneti jellegű. Egyetértett azzal, hogy meg kellene találni a módját annak, hogy népeink közötti barátságok elmélyítsük, közvetlenebbé tegyük, mert csak így tudjuk erősíteni a béketábor egységét: ehhez pedig szükséges, hogy ne csak a vezetők barátkozzanak, hanem az egyszerű emberek is. Ilyen irányú törekvések Einhorn elvtárs tapasztalata szerint mindkét nép részéről megvannak. Egyetértett azzal a megjegyzéssel is, hogy ennek egyik előfeltétele az utazások lehetővé tétele az egyszerű emberek közötti kapcsolatok megteremtésére.

A további beszélgetés folyamán Einhorn elvtárs elmondotta, hogy kb. 4-5 hete érkezett Budapestre, szállodában lakik és ezért a családját nem tudta elhozni. Két iskolás gyermeke van, és nagyon hiányoznak. Az a szándéka, hogy ha lakást kap, itt járattja őket iskolába, mert mindkettő tökéletesen beszél magyarul. Kért, hogy ha módon van, sürgessem lakásügyének elintézését.

MOL, Románia 1945–64 adminisztratív iratok, XIX-J-1-k-Rom-5/b, sz. n./1957, 8. doboz.

74.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron püspök tervezett székelyföldi látogatásáról

Marosvásárhely, 1957. május 6.

Jelenleg olyan járásokban, mint Csík, Gyergyó, Udvarhely, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, különösképpen a falvakban, úgy a fiatal, mint az idősebb lakosok Márton Áron püspök fogadására és a bérmálkozásra készülődnek. Ebben a kérdéskörben a rajoni pártbizottságok a következő adminisztratív-politikai lépéseket készítették elő: tartományi, járási és községi bizottságok alakultak, amelyek egy jól meghatározott munkaterv alapján irányítják a lakosságnak a miszticizmus befolyása alól való kivonását megcélzó politikai-nevelő munkát. Ezekbe a járásokba a Tartományi Bizottságtól egy-egy jól felkészült propagandistát küldtünk ki, akik segítenek megszervezni a politikai-nevelő munkát.

A járási pártbizottságok nagy tapasztalattal rendelkező elvtársakat jelöltek ki, akik segítik az alapszervezeteket és a néptanácsokat a politikai-nevelő jellegű kulturális rendezvények megszervezésében. A munkaterv alapján a pártszervezetek vezetésével az iskolák kirándulásokat szerveznek, hogy kivonják a fiatalokat a papság befolyása alól. Gyergyó járásban 42 iskola szervezett ilyen jellegű

kirándulást, amelyeken 1170 gyerek vett részt. Elkezdődött a középiskolák sportvetélkedője, amelynek a tartományi szakaszára Csík és Gyergyó járásokban kerül sor, mivel a papságnak itt a legnagyobb a befolyása. Néhány járásban, így pl. Csíkban az óvodáskorú gyerekeknek mesedélutánokat szerveztek 22 helyszínen, amelyeken 700 gyerek vett részt. Lépéseket tettek annak érdekében, hogy ezekben a járásokban a rádió és a mozik szórakoztató műsorokat sugározzanak, illetve vetítsenek a rendezvények ideje alatt.

Propaganda vonalon ezekben a járásokban különböző tudományos, kulturális konferenciákat szerveztek, olyan tudósok bevonásával, akinek nagy a tekintélye a helyi közösségekben. Így Gyergyó járásban 98 konferenciát tartottak, amelyeken több mint 43.000 polgár vett részt. Ezeket a konferenciákat a lakosság jól fogadta olyannyira, hogy egyes helyeken azt kérték, hogy még szervezzünk hasonló rendezvényeket. A tervek alapján más kulturális-nevelő jellegű rendezvények is folyamatban vannak.

Meg kell jegyeznünk, hogy több településen, így a Kézdivásárhely járási Kézdiszentléleken is erős a papság befolyása, 875 gyerek és felnőtt készül a bérmálkozásra. Esztelneken a párttagok gyerekei a bérmálkozásra készülők között vannak. Pl. Bogdán János, aki a helyi néptanács elnöke és propagandista is, bérmálkozásra készíti elő a gyerekeit. Hasonlóképpen Lukács Ferenc, a berecki pártbizottság titkára, szintén bérmálkozásra készíti a gyerekeit. Azokba a járásokba, ahová Márton Áron ellátogat bérmáltatni a politikai-kulturális munka fennállása, irányítása és segítése végett egy-egy elvtárs fog kilátogatni a Tartományi Bizottságtól.

ANDJM, fond 1134, dos. 176/1957, 57. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

75.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottsága tájékoztatója

Márton Áron látogatásáról

Marosvásárhely, 1957. május 14.

Az elmúlt hét folyamán a Kézdivásárhely, Csík, Udvarhely, Gyergyó és Sepsiszentgyörgy járásokban, ahol a lakosság többsége katolikus, fokoztuk az ateista-propagandamunkát, a sport és kulturális jellegű tevékenységeket, mert Márton Áron püspök bérmáltatás céljából erre a vidékre készül látogatni. Az elmúlt héten Kézdivásárhelyre érkezett a katolikusok bérmáltatására.

A járási pártbizottságok politikai ellenlépéseket tettek és a községekbe jól képzett előadókat küldtek. Hasonlóképp a mozikaravánokat is ezekre a településekre irányították, és sport és kulturális rendezvényeket szerveznek. Május 5-én Kézdivásárhely járásban megszervezték a pionírok⁶⁹ negyedik kultúrversenyének

⁶⁹ Pionír: a magyarországi úttörő romániai megfelelője. A pionírmozgalom 1949-ben indult, az első csoport egyikét éppen Marosvásárhelyen hozták létre.

járási szakaszát. Ezen a versenyen 26 iskola 857 pionírt felsorakoztató 41 kultúr csapat a vett részt. A verseny megkezdése előtt felvonulásra került sor Kézdivásárhely főterén. A versenyt 1500 polgár tekintette meg. A jelenlevők többször is megtapsolták a pionírokat és meg voltak elégedve a műsorral. Május 11-ig Márton Áron öt Kézdivásárhely járási községet látogatott meg, ahol minden esetben nagy tömegek fogadták. Imecsfalván 500-an várták, Zabolán 600-an és Gelencén 1600 ember fogadta a püspököt. A bérmáltatáson nem csak gyerekek, hanem felnőttek is részt vesznek. Pl. Gelencén több mint 850-en bérmálkoztak, Zabolán 140-en és így tovább. Egyes településeken, ahogy pl. Zabolán a bérmálkozási szertartás után valóságos felvonulást rendeznek a templomtól a helyi pap lakásáig.

Márton Áron püspök a szertartásokon általában a következőket mondja el: „Köszönöm nektek, hogy ilyen önfeláldozóan ragaszkodtok az egyházhoz. A jelenlétetek azt bizonyítja, hogy kitartóak és elkötelezettek vagytok ezekben a nehéz időkben is”. Gelencén azt is mondta: „Halottam a papotoktól, hogy nagyon kicsi azoknak a gyerekeknek a száma, akik nem vesznek részt a vallásórán, de ezek is meg fognak győződni rövid időn belül [arról], hogy csak a vallásban találhatják meg a helyüket.” Azt is mondta: „Egyesek azt állítják, hogy nincs Isten, de Isten majd mindannyiunk fölött ítélkezni fog egyszer a cselekedeteink alapján.”

Meg kell jegyeznünk, hogy Kézdivásárhely járásban egyes párttagok a vallási miszticizmus befolyása alatt állnak. Pl. Sándor József járási káderes részt vett a zabolai bérmálkozási szertartáson, mint bérmakeresztstülő. Hasonlóképpen járt el Fehér József gelencei alapszervezeti titkár és kollektívelelnök is.

Tájékoztató instruktor,
Csiszér Lajos

ANDJM, fond 1134, dosar 176/1957, 66. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

76.

A Belügyminisztérium Bákó, Iași, Kolozs és a Magyar Autonóm Tartomány Igazgatóságainak tevékenységét vizsgáló testület ülésének jegyzőkönyve (részlet)

Bukarest, 1957. május 17.

Az ülés résztvevői: Alexandru Drăghici miniszter elvtárs, a [szovjet] tanácsadó elvtársak, Gheorghe Pintilie elsőhelyettes elvtárs, Alexandru Mureșanu⁷⁰ és Stelian Staicu miniszteri helyettes elvtársak, Alexandru Nicolschi altábornagy, Butyka Ferenc⁷¹, I. [Isidor] Hollinger, Pandealea, [Mihai] Nedelcu, Kovács [Mihály] ezredesek, Budișteanu, Zambeti⁷² alezredes, Radu⁷³ őrnagy, Angelescu,⁷⁴

⁷⁰ A már említett Ady László (lásd a 72. sz. iratot).

⁷¹ A már említett állambiztonsági tiszt (lásd a 62. sz. iratot).

⁷² Hristache Zambeti, a BM III. Csoportfőnökség helyettes parancsnoka (ACNSAS, fond Documentar, dos. 81, vol. 1, 10. f.)

⁷³ Nicolae Radu, a BM III. Csoportfőnökség operatív tisztje.

Haralambie Dragu kapitány. Az ülés 17.30-kor kezdődött. Miniszter elvtárs megadja a szót Pandelea ezredesnek, a Iași-i tartományi parancsnoknak, aki bemutatja a Belügyminisztérium Iași Tartományi Igazgatóságának tevékenységét a 70. sz. parancs tükrében. Vita [...] ⁷⁵

I. Nedelcu ezredes elvtárs felolvassa a Belügyminisztérium Kolozs Tartományi Igazgatóságának tevékenységéről szóló jelentést.

Kérdések:

Budișteanu ezredes elvtárs: Nem mondott semmit az ügynökökről. Hány ügynökük van? Mi az oka annak, hogy csak úgy véletlenül vasgárdista szervezetre bukkanunk?

Miniszter elvtárs: Mi az oka, hogy több azonosítatlan vasgárdista is létezik önkönl? Ami a magyar fasisztákat illeti, óriási a kontraszt. Miért nincs ezek között is ügynökhálózat?

Nedelcu: A magyarok körében nem rendelkezünk ügynökhálózattal. Félttem dolgozni. Ha egy magyar segítségét kértük, azt a választ kaptuk, hogy ő elsősorban magyar, és a csak utána párttag. Nagyon félttem dolgozni, pedig parancsot kaptam, hogy ezt megszervezzem, és mégiscsak óvakodtam megtenni ezeket a lépéseket.

Miniszter elvtárs: Kidobták a Bolyai Egyetemről az ellenséges elemeket?

Nedelcu: Kidobták őket, csupán egy asszisztens maradt. Az egyetemistákat kidobták az egyetemről, csak a tanársegéd maradt. Ha őt nem dobják ki, majd mi letartóztatjuk; van anyagunk róla. Miniszter elvtárs, a Budișteanu elvtárs kérdésével kapcsolatosan azt tudom mondani, hogy a tartományban 1.199 ügynökünk van. Nálunk nincs olyan operatív ember, akinek ne lenne ügynöke akár járási szinten is. Átlagosan 6-7 akcióban vesz részt minden emberünk. A folyamatban levő 632 ügyből körülbelül száznak nincs ügynökhálózata. Az ügynökhálózat pontra van téve. A Ion Sușman ügyét valóban a járáshoz továbbítottuk. ⁷⁶ Ügynököt toboroztunk, de rájöttünk, hogy kettős ügynök akárcsak a rezidens is, aki a helyi néptanács elnöke. Megállapítottuk, hogy Sușmanék fegyverekkel is rendelkeznek. 11 katonai- és 19 vadászfegyverük van.

II. Kovács ezredes elvtárs felolvassa a Magyar Autonóm Tartományról szóló jelentést. ⁷⁷

Zambeti ezredes: Ami a magyar nacionalisták kérdését illeti, ugyanaz a helyzet, mint Kolozs Tartományban. Azt szeretném tudni, hogy ugyanazok-e az okok?

⁷⁴ Gheorghe Angelescu, a III. Csoportfőnökség osztályvezetője.

⁷⁵ A Iași tartományban kifejtett állambiztonsági tevékenységét tárgyaló vitát nem közöljük.

⁷⁶ A Sușman család a Nyugati-érchegységéből származott, 1948-tól fegyveres ellenálló csoportot vezetett. A partizánokat vadászó Securitate alakulatai az 1957. július 18–19. közötti éjszakán támadták meg a csoportot, a tűzpárbajban egy belügyes tiszt és három ellenálló vesztette életét. A Sușman-csoportról F. Banu-S. Moldovan (szerk.): *Bandă, bandiți și eroi. Grupurile de rezistență și Securitatea (1948–1968)*. București, Editura enciclopedică, 2003, 272–280. p.

⁷⁷ A jelentést fennebb közöltük (72. sz. irat).

Kovács ezredes: Nem állíthatom, hogy ugyanaz a helyzet, mint Kolozsváron, ugyanis a rendelet nagyon is világos. A 70. sz. parancs 9. pontja sajátosan a mi tartományunkra vonatkozik. A miniszter elvtárs több ízben is megkérdezte, miért van az, hogy a mi szervezeteink többnyire románokat figyelnek meg. Az előző és a mai jelentésből is kitűnik egy nagy különbség. Elemeztem az okokat és megállapítottam, hogy ügynökeink többségben román származásúak, és nem értik a magyar nyelvet, így sokkal könnyebb volt beszervezni egy román elemet, mint egy magyart. Másrészt a magyar elvtársak tudják, hogy a magyar elemeket már korábban is kivizsgálták, és ezért inkább a román ügyeken dolgoztak többet. Jelenleg a helyzet megváltozott, a hangsúlyt a nacionalista magyar elemekre helyezzük.

Miniszter elvtárs: Megtettek-e mindent azért, hogy az operatív ügynökök, annyian ahányan vannak, komolyan dolgozzanak, ugyanis, amint bemutatták, a lakosság számához viszonyítva nagyon sok az ügy. Akik ténylegesen dolgoznak beilleszkednek-e a kiadott rendeletekbe?

Kovács elvtárs: Nyolc ügynökkel dolgozik és nyolc akcióban vesz részt minden operatív tiszt. A tartományt két részre osztottuk és nincs olyan nap, amikor legalább egy osztály parancsnok-helyettes ne lenne kint terepen. Nem mondhatom, hogy az embereink nem dolgoznak, de vannak olyanok is, akiknek gyenge a teljesítőkéességük. Az embereink általában dolgoztak és dolgoznak, de vannak olyanok, akik nem bírnak lépést tartani a mostani munkaritmussal. Ebben az évben körülbelül nyolcvan besúgót építettünk be.

Miniszter elvtárs: Most a Faliboga-féle szervezetről lesz szó. Ezek az ellenségek két másik elemről is említést tettek, akikkel közös frontot alakítottak ki. Érdekes, hogy ez az ügy felkeltette a figyelmeteket, és nem mélyítettétek a nyomozást. Mi még akkor figyelmeztettünk titeket, és jobban tettétek volna, ha a nyomozást kiterjesztitek a magyar elemekre is. Lehetővé tettétek nekik, hogy azt mondhassák, hogy a románok meg akarták ölni a magyarokat. Meg kell vizsgálni ezt sovinizta hazafiasság-kérdést is. Miért nem vizsgáljátok ennek a kérdésnek a politikai vetületét? Az a véleményem, hogy ennek hátterében a sovinizmus áll. Addig, amíg ön nem foglal állást e sovinizmus ellen, függetlenül attól, hogyan is nyilvánul meg, nem fogja tudni meggyőzni tisztjeit, hogy a magyar elemek ellen dolgozzanak. [...] ⁷⁸

Butyka Ferenc ezredes elvtárs: A 70. sz. rendelettel kapcsolatosan azt gondolom, hogy a rendelet meghatározza azokat a legfontosabb munkaterületeket, amelyeken dolgoznunk kell a hazai ellenforradalmi törekvések ellen, és a jelentések is azt mutatják, hogy vannak törekvések a jó eredmények elérése céljából. Nem szeretnék most statisztikákat bemutatni. Az utóbbi időben kielemeztem az általunk megfigyelt ellenforradalmi cselekményeket. A[z 1957] január végéig letartóztatott 500 elem közül 130 munkás, 130 dolgozó paraszt, 32 kulák, 15 más kizsákmányoló és 120 hivatalnok. Elenyésző adatok. Ez azt jelenti, hogy csak a felszint vizsgáltuk

⁷⁸ A kihagyott részben a Bákó tartományi helyzetet ismertetik.

meg és az igazi ellenforradalmi, bujtogató elemeket még nem fedeztük fel. Ezek még szabadlábban vannak, mert mi nem ismerjük őket, nem sikerült bizonyítanunk bűnös tevékenységüket és nem küldhettük el őket oda, ahol az igazi helyük lenne. Nem állítom azt, hogy akiket letartóztattak, nem érdemlik meg ezt, önök helyesen tették, hogy ezeket is letartóztatták, csupán azt állítom, hogy az ellenséges cselekedetek felbujtóit, okozóit nem sikerült feltérképeznünk. Ha összehasonlítjuk az ellenőrző brigád és a tartományi parancsnokok elvtársak jelentéseit, láthatjuk, hogy óriási a különbség. Nicolschi altábornagy elvtárs azt mondta, hogy a feltüntetett eredmények középátlója a legmegfelelőbb. Mintha az elvtársak nem ismernék a tevékenységünket és az érintendő kérdéseket. Azt is el kell mondanom, hogy nagyon nehéz teljes munkát végezni de úgy gondolom, az elvtársak jobban meg fogják szervezni a tevékenységet és jobban oda fognak figyelni a fontos kérdésekre, így jobb eredményeket érnek majd el. De számomra a kolozsvári ügy nem világos. Én ugyanis kolozsvári vagyok, és nem értem, hogy a Securitate ottani szervei miért nem ismerik legalább a fasiszta szervezetek élén álló vezetőket. Nagyon sok a becsületes elem Kolozsváron, még ha nem is tagjai a pártnak, akiket meg lehetett volna kérdezni ebben az ügyben. Biztos vagyok abban, hogy meg lehetett volna tudni, kik a fasiszta szervezetek vezetői. Mi ez a hozzáállás, ami a magyar fasiszták ügyét illeti? Úgy gondolom, mindez érvényes Marosvásárhely esetében is. Azt hiszem, az ottani vezetők között már nagyon kevés a sovinszta elem. Beszélgettem például Dobaival [Dobai István]. Egy adott pillanatban magyar nyelvre váltottam, amitől ő egy kicsit fölbátrodott. Elmondta nekem, hogy a tervét nagyon sok kolozsvári ismerte, és senki sem utasította vissza. Ebből az ügyből is látszik, hogy nagyon sok komoly kapcsolat létezik. Azt gondolom, hogy az elvtársak bizonyos szervezetek esetében nem látnak tisztán. Az az érzésem: az elvtársak a múltban azt hitték, hogy minden magyar demokrata, most meg azt gondolják, hogy minden magyar fasiszta. Azt gondolom, hogy csak az ellenséget kell követnünk és lelepleznünk. Ami Marosvásárhelyt illeti, lehet, hogy téves az észrevételem. Úgy látom, a marosvásárhelyi elvtársak tevékenysége kimerül a katolikus egyház megfigyelésében. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem kell követni a katolikus egyház tevékenységét.

Ott van a Dumitresu esete Iaşiban. Úgy gondolom, Pandelea elvtársnak határozottan állást kell foglalnia. Azt mondják egyesek, hogy ott nagyon gyengén dolgoztunk, hogy az ügyről már mindenki tudott a környéken, csak a Securitate nem. Ezek most azt állítják, hogy ez az ügy nem is volt komoly, hisz mindenki hallott róla. A Faliboga-ügyben azon voltunk, hogy más bűntársakat is találjunk, de nem jártunk sikerrel. Falibogáékról nagyon sok mindent megtudtunk, amit eddig nem ismertünk, talán magyar elemekről is tudomást szerezhettünk. Miniszter elvtárs, ami a vasgárdistákat illeti, arra kell fektetni a hangsúlyt, hogy bűnösségüket nagyon jól dokumentáljuk. Néha a bizonyítékok hiánya miatt nem tudjuk előállítani őket. Ha sikerül az ellenforradalmi bűnösségüket igazoló dokumentumokat találni, hosszú időre börtönbe dughatjuk őket. Úgy gondolom, az elvtársak

nak sokkal többet kell dolgozniuk, olyan iratokat kell felmutatniuk, amelyek meggátolják az ellenséges elemeket, hogy ártatlanságukat bizonyítsák. Így a bűnösök megkaphatják a jól megérdemelt büntetésüket.

Záró beszéd:

[Alexandru Drăghici] Miniszter elvtárs: Elvtársak, mi is volt ennek az ülésnek a lényege? Az volt, hogy megnézhezzük, milyen eredmények és törekvések léteznek a tartományokban a 70. sz. parancs végrehajtásával kapcsolatosan. El kell mondanunk már az elején, hogy a 70. sz. parancsot nem hajtották végre, és a próbálkozások is nagyon halványak, gyengék. Az elvtársak nem értették meg, hogy a rendelet által megcélzott vezető elemek kinyomozása és az e célból kiépített ügynökhálózat mennyire fontos. Nem értették meg, hogy mennyire fontos állambiztonsági kérdés ezeknek az ellenséges elemeknek a felkutatása. Arról lett volna szó, hogy a különböző fasiszta szervezetek vezető elemeit, a nemzeti parasztpártiakat, kellett volna „megdolgozni” minden szinten, egészen a megyei szintig. Arról lett volna szó, hogy a magyar és a cionista fasiszta és az ellenséges elemeket kutassuk fel. [...] Komoly tájékoztató munkával fel lehet deríteni az ellenséges tevékenységeket, de nem úgy, ahogy ezt Nedelcu elvtárs teszi Kolozsváron, aki nem foglal állást az ellenséges elemek ellen, nehogy bárki is valamit mondjon. Kovács elvtárral pedig már évek óta tárgyaljuk ezt a kérdést. Egészen egyszerűen az a véleményem, hogy ebben a régióban [a Magyar Autonóm Tartomány] létezik egy sovinizmus, amelyet az elvtárs nem ért meg. Ez abban nyilvánul meg, hogy nem akarnak magyar ügynököket toborozni, mivel nincs határozott állásfoglalásuk a magyar elemek ellen. Úgy gondolják, hogy a magyarokat átfésülték az elmúlt években, és nincs szükség most ezzel a kérdéssel foglalkozni. Ez egy téves felfogás. A magyarokat a múltban pont úgy elnyomták, mint a románokat, a román fasizmus pont annyira vad, mint a magyar, a román pártok pontosan annyira bandita jellegűek, mint a magyarok. Nekünk nem a magyar néppel van bajunk, hanem a magyar banditákkal. Az elvtársak nem mondhatják, hogy nincsenek eredményeik, de ezek nagyon gyengék. Ezek nem egy komoly erőfeszítést igénylő munka eredményei. Nem mutatjátok, hogy mennyire fontos munka az ellenség elhárítása, legyen szó bármilyen típusú ellenségről. Mi semmiféle ellenséget nem tűrünk meg és nektek le kell küzdenetek az ellenséggel szemben a passzivitásokat.

A munkásságnak, tartozzanak bármelyik nemzethez, egy ellensége van. Ez a burzsoázia, a kizsákmányoló, a rájuk csapást mérő hóhérok. Ez a mi felfogásunk. Kísérlet történt, hogy a dolgokat megszépítsék, mintha az elvtársak nem látnák, hogy mi is történik valójában. Az elvtársak dicsekednek, de a valóságban sokkal kritikusabban kellene elemezni a munkát. Azt hiszitek, ha ide jösztek ezekkel a szóvirágokkal, a testület majd elhiszi nektek? Éppen ezért gondolom: szégyenteljes dolog, hogy ilyen jelentésekkel álltok elő. Egyszer s mindenkorra arra kérlek titeket, ne álljatok elő többé ilyen szégyenteljes anyagokkal. A tartományi bizottságok tagjai vagytok, nem szép dolog idejönni és dicsekedni. Pandelea elvtárs

ideállít és beszél erről a szervezetről, amelyet, ahogy Butyka elvtárs is nagyon jól elmondta, nem sikerült felderítenünk azért, mert toleráljuk az ügynökeink tétlenségét. Miután ti jelentettetek, megkeresett egy egyszerű idős polgár és elmondta, hogy ott és ott létezik egy illegális szervezet, és hogy azon a helyen a választásokon is gondok adódtak, mivel nagy volt az ellenszavazatok száma, és provokatív kérdések is elhangzottak a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan. Buzăuban az operatív tisztek csak a főutcákban dolgoznak, a falvakba, ahol sár van, nem látogatnak ki, és mindezt eltűrjük nekik. A rosszul sikerült akcióinkat nem vizsgáljuk ki, az ügynökök nyomozásait nem a párt és az állam nézőpontja szerint elemzik ki, egyesek lustasága, felületessége, hanyagsága nagyon sok kárt okoz a munkánkban. Az általunk is átélt eseményeket a tartományokban nem vizsgálják ki felelősségteljesen. Egyes elvtársak azt mondják: „mindenki teljesíti a kötelességét”. Nem így van. Nem teljesíti mindenki a kötelességét. Nem a felhők közt járunk, tudjuk, milyen hiányosságokkal küszködik a Securitate. A hosszúra nyúlt jelentésekből nem tűnik ki semmi új dolog. Szerintem sokkal tisztességesebb lett volna, ha elmondjátok, milyen nehézségekkel küzdötök, így többet segíthettünk volna. Úgy gondolom, le kell vonnotok a megfelelő következtetéseket. Le kell vonnunk mindannyianunknak a következtetéseket, hogy ne jelentkezhessetek többé ilyen jelentésekkel, és fel kell hívnunk minden elvtárs figyelmét arra, hogy nem áll jogunkban megszépíteni az eredményeket mert ez alaptalanul nyugtatja meg a dolgozóinkat, megtéveszti a vezetést, és ezek meg nem engedett dolgok. Ezzel ellentétben azzal lehet segíteni a Csoportfőnökséget, ha őszintén és nyitottan, az emberek iránt érzett felelősséggel mutatjátok be a valóságot. Ha segíteni akarjátok az operatív igazgatóságok munkáját, kritizáljátok. Ha ezt tettétek volna, megmutatva a hiányosságokat és a tanulságokat, a gyűlés komoly eszmecsere eredményezett volna a központi Csoportfőnökségekkel, egy tanulmányi anyag is összeállhatott volna, amelyet odaadhatnánk segédletként más tartományoknak. Azonban szégyenletesen mutatkoztatok be és felhívom a figyelmet, hogy a jövőben egy kritikai, valóság-hű, a párt és az állam nézőpontjai szerint elkészített bemutatással kell jönni, csak így javíthatjuk a munkánkat. Ezeken túl, legyünk következetesek és határozottabbak a munkáinkban, ne bonyolódjunk bele a jelentéktelen részletekbe. Az ellenség elleni harc nagyon komoly minőségi munkát kíván, és pedig megingathatatlan határozottságot a biztonság megvédése érdekében. A Securitate vezetőitől pedig magas politikai színvonalat és képességeket, tisztánlátást követelünk az ellenség ellenei harcban, ugyanakkor odaadást és következetességet az utasítások végrehajtásában. Karakteres embereket kell magatok köré gyűjtenetek, nem részegeseket, nem olyan embereket, akik ma önkritikát gyakorolnak, de holnap már berúgnak. Ezek olyan elemek, amelyek kompromittálják a Securitate szervezeteit. Olyan emberekre van szükségünk, akik bizonyítják odaadásukat a párt és az állam iránt, ilyeneket kell kiemelni, a lustákat el kell távolítani, az eseteiket, kihágásaikat pedig föl kell dolgozni, hogy a többi elvtárs okulhasson belőlük. Ily módon javíthatunk a munkánkon, megerősíthetjük

a munkafegyelmet és megmutathatjuk másoknak, ha nem dolgozol nem maradhatsz a Securitate kötelékeiben.

A gyűlés 24 órakor ért véget.

Egy példányba átírva.
Átíró N. Ioniță hadnagy

ACNSAS, fond Documentar, dosar 202, 1-24. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

77.

Varga László kihallgatási jegyzőkönyve

Kolozsvár, 1957. május 18.

Varga László gyanúsított, született 1928. március 17-én, Zilahon (Kolozs tartomány), László és Erzsébet fia, református lelkész, utolsó lakcíme Abrudbánya, Dózsa György utca 20.

A kihallgatás 9 órakor kezdődött, és 10.35-kor ért véget.

Kérdés: A f. é. április 23-i kihallgatás jegyzőkönyve szerint azt nyilatkoztad, hogy Dobai István átadta neked elolvasásra az általa szerkesztett revizionista memorandumot. Pontosítsd a kivizsgálás számára, mikor és milyen körülmények közt olvastad a revizionista memorandumot?

Válasz: Pontosítom, hogy f. é. február 10-15. körül meglátogattam Dobai Istvánt, aki közölte velem, hogy megszerkesztette az erdélyi kérdéssel kapcsolatos revizionista memorandumot, már el is kezdte a gépelését, és 5-6 példányban szeretné sokszorosítani. Felolvasta nekem a már legépelte első néhány oldalt, majd a többit is, és elmagyarázta elképzelését. Mindez Dobai szobájában történt, rajtunk kívül senki nem volt jelen. Ezután kikérte a véleményemet, én felvettem neki néhány problémát, alapjában véve viszont egyetértettem a memorandum tartalmával.

K: Miről szól a Dobai által ismertetett revizionista memorandum?

V.: A Dobai által szerkesztett memorandum tartalma mélyen ellenséges az RNK népi demokratikus rendszerére nézve. A memorandum széthúzást szít a román és magyar nép között, az RNK és a MNK határainak revízióját szorgalmazza. Rámutat, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldásának egyedüli megoldása a revízió lenne, az RNK bizonyos területeinek Magyarországhoz csatolása, és ugyanakkor egy kölcsönös lakosságcsere.

K.: Milyen véleményt fogalmaztál meg a memorandummal kapcsolatban?

V.: Elmondtam neki, hogy mennyire tetszik az, ahogy megszerkesztette a dokumentumot, és újból kinyilvánítottam egyetértésemet a revizionista doktrínával kapcsolatban. Általában véve egyetértettem a memorandum stílusával, csak néhány részlet tisztázásának szükségességére hívtam fel a figyelmét.

K.: Mit szándékoznak tenni a revizionista memorandummal?

V.: Dobai közölte velem, hogy meg akarja mutatni a szöveget néhány fontosabb erdélyi nacionalista elemnek, mint például Jordáky Lajosnak, Márton Áronnak,

Szabédi Lászlónak, Nagy Géza nyugdíjas professzornak és másoknak. Egyrészt a véleményüket akarta kikérni, másrészt szeretne volna meggyőzni őket is, hogy csatlakozzanak a revizionista doktrínához. Úgy tervezte, hogy a véleményezés nyomán megtenné a szükséges kiegészítéseket, így adva meg a dokumentum végső formáját. Alulírott mindenben egyetértettem Dobai tervével.

A továbbiakban megbeszéltük, hogy a revizionista memorandumot elküldjük néhány fontosabb magyarországi nacionalistának, de itt még nem nevezünk meg senkit. Ugyanakkor köztudott volt, hogy a politikai események következtében az ENSZ tárgyalásokat folytat Magyarország helyzetével kapcsolatban. Feltételeztük, hogy Erdély problémája is felmerül a megbeszéléseken, és hogy a megfelelő pillanatban ki tudjuk juttatni a memorandumot az ENSZ közgyűlés elé. Reméltük, hogy ily módon sikerül célunkat elérni, átcsatolni az RNK egy részét Magyarországhoz és véghezvinni a kölcsönös lakosságcserét. Még inkább reménykedtünk, mikor láttuk, hogy az ENSZ-en belül az imperialista államok képviselői mind nyíltabban és nyíltabban támadták a Szovjetuniót, és nyilvánították ki rokonszenvüket a magyarországi ellenforradalmi elemek 1956 október-novemberi akcióival szemben.

Gyanúsított
Varga László

Kihallgató tiszt
Francisc Uțiu főhadnagy

ACNSAS, fond Penal, dos. 104, vol. 1, 221–223. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

78.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron látogatásáról

Marosvásárhely, 1957. május 20.

Kézdivásárhely járásban, ahol jelenleg Márton Áron püspök tartózkodik, különböző kulturális és sportrendezvényeket tartottunk. A községekbe három kézdivásárhelyi kultúrcsoportot küldtünk ki, és hét falusi kultúrcsoport is ellátogatott a környező falvakba különböző kulturális jellegű műsorok bemutatása végett. A sepsiszentgyörgyi fúvószenekart Kézdivásárhely járás három községébe küldtük el előadást tartani. A fúvószenekar érkezését nagy tömeg fogadta. A marosvásárhelyi bábszínház két előadást tartott Kézdivásárhelyen, amelyeken több mint 900 személy vett részt. A két mozikaraván a hét folyamán 26 bemutatót tartott, amelyeken körülbelül 9.000 ember vett részt. Különböző sportrendezvényeket is szerveztünk, mint pl. motorkerékpár-verseny, labdarúgó-mérkőzés stb., amelyeken körülbelül 9.000 ember vett részt.

A járási pártbizottságok lépéseket foganatosítottak annak érdekében, hogy a pártkabinetek keresztül az alapszervezetek különböző konferenciákat tartsanak a párttagok ideológiai képzettsége színvonalának emelése végett. Ily módon konferenciák tartására betervezett 62 alapszervezet közül 34-ben került sor

hasonló rendezvényre, amelyeken 506 párttag vett részt. A konferenciákat kérdések és viták követték, amelyeken sok kérdést tisztáztak a miszticizmusról és a párttagoknak ebben a kérdéskörben kialakult véleményéről.

Márton Áron püspök az elmúlt héten is Kézdivásárhely járásban tartózkodott, ahol május 18-ig 11 községben és faluban béráltatott. Megállapítottuk, hogy a püspököt a meglátogatott településeken nagy tömegek fogadták, és hogy a szertartásokon nagyon sokan vettek részt. A 11 községben és faluban több mint 6.000 ember vett részt a szertartásokon és 3.041 személy béráltkozott. A püspök azon van ezeken a szertartásokon, hogy minél több emberre hatást gyakoroljon. Úgy szervezte meg, hogy minden látogatásnál a falu papjánál szállt meg, onnan vonultak látványosan a templomhoz és onnan aztán vissza. Azokon a településeken, ahol megfordult a szülők 98-100 százaléka elküldte béráltkozni a gyerekeket, de idős emberek is béráltkoztak.

Hatolyka faluban a katolikus hívek díszkaput építettek a püspök fogadtatására, szőnyegetek terítettek a földre és térden állva várták a püspököt. A gyerekek ezeken a napokon nem mentek iskolába, annak ellenére, hogy a tantestület beszélt a szülőkkel. A püspök által meglátogatott településeken még a párttagok többsége is elküldte béráltkozni a gyerekeit. Így Nyújtód községben 18 párttag küldte el béráltkozni a gyerekeit. Egyes helyeken még a párttagok is részt vettek a különböző pénzgyűjtésekben. Pl. Kézdiszászfalun⁷⁹ a harang megjavítása céljából 6.000 lejt gyűjtöttek, amelyhez több párttag is hozzájárult 50-50 lejjel, mint pl. Héjja Árpád, Bajkó Antal és mások. A szentkatolnai alapszervezeti titkár és a néptanács titkára elsőként fogadták a püspököt és küldték el béráltkozni a gyerekeiket. [...] ⁸⁰

A püspök a beszédeiben pl. Szentkatolna községben többek között a következőket mondta: „Nekem az a feladat, hogy a katolikus egyház tanításait terjesszem és arra buzdítsam a fiatalságot, hogy éljenek ezekkel a tanításokkal. Tudomásul kellett vennem, hogy léteznek hit nélküli emberek is. Léteznek emberek, akik azt állítják, hogy nincs Isten.” A továbbiakban gúnyosan folytatta: „léteznek okos emberek, akik azt állítják, hogy Isten nélkül is lehet történelmet csinálni, de ezeknek tudomásul kell venniük, hogy a történelmet az Isten csinálja. Isten képviseli a világon a legnagyobb erőt, nélküle nem történhet semmi. Manapság nagyon nehéz katolikusnak lenni. Legyetek katolikusok, tartsátok be a fogadalmaitokat és az eskütokeket akkor is, ha emiatt kellemetlenségek fognak érni.” Hilib faluban azt mondta, hogy a béke Istentől jön; ahogy most élünk, nem lehet sokáig bírni.

Hatolyka faluban, ahol néhány család kivételével mindenki belépett a termelőszövetkezetbe, a következőket mondta: „Maradjatok meg vallásosnak, ne engedjétek magatokat befolyásolni a rádió, az újságok és előadások⁸¹ hazug propagandája

79 Nyújtód községhez tartozó település a mai Kovászna megyében.

80 A kihagyott részben más, ehhez hasonló esetről számolnak be.

81 Márton Áron itt az 1949-ben alapított *Tudomány és Kultúra Terjesztő Társaság* által szervezett előadásokra utal. A székelyföldi falvak művelődési házaiban tartott összejöveteleken az előadó-aktivisták az emberiség eredetéről, a miszticizmus káros voltáról, a Vatikán negatív történelmi szerepéről beszéltek. Az ötvenes években ezt megütközéssel fogadta a vallást gyakorló, hagyományos értékrendű katolikus közösség. A helyi társadalmat megosztó hatalmi behatásról Gagyi József: *A krízis éve a Székelyföldön 1949*, Csíkszereda, Pro-Print, 2004.

által, mert ezek tévedésbe akarnak vinni titeket, el akarnak távolítani a vallástól, de minden próbálkozásuk hiábavaló. A katolikusoknak teljes embernek kell lenniük, aki pedig erre nem képes, jobban teszi, ha elhagyja az egyházat.” Azt is mondta itt, hogy „álljatok ellen az ördög kísértéseinek”. Ozsdolán Noé bárkájához hasonlította a katolikus egyházat, azt mondva, hogy most az egyházat sűrű felhők veszik körül, mint Noé bárkáját, de rövidesen kitisztul majd az ég, akár annak idején a bárka körül.

ANDJM, fond 1134, dos. 176/1957, 54–56. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

79.

Ügynöki jelentés a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetről⁸²

Kolozsvár, 1957. május 24.

Forrás: „B. Kati”

A találkozáson részt vett: Ion Onac hadnagy

A forrás jelenti: egy bibliaórán Argay püspök⁸³ azt közölte a hallgatókkal, hogy az elkövetkezendő években lehetővé válik majd, hogy tanulmányi célokkal vagy a tanulmányok folytatása végett a Magyar Népköztársaságba utazhassunk. Május 18-án Dani Péterrel beszélgettem, aki a nagyszebeni Német Teológiáról jött.⁸⁴ Azt mondta, hogy a német diákok nemigen barátkoztak a Református és az Evangélikus Teológia hallgatóival. Veress diákkal⁸⁵ arról beszéltem, hogy mit tud a sztálinvárosi [brassói] „Levente” mozgalomról. Azt kérdeztem, hogy mit tud közelebbről. Azt felelte, hogy semmit sem tud azon kívül, hogy hallott a létezéséről.

A jelentést az ügynök saját indíttatásból adta, és Argay püspököt tárgyalja, valamint a Veress teológussal folytatott beszélgetését.

Feladatok: Mivel az ügynököt nemrég szerveztük be, megbeszéltük a jövőbeli feladatköröket, kiképeztük, hogyan tegye fel a kérdéseket, és hogyan irányítsa a beszélgetéseket.

Intézkedések: a jelentést a „Levente” ügy kapcsán használjuk fel.

Ion Onac hadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 5336, vol. 1, 9. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

82 Az 1948-as tanügyi reformmal Kolozsváron létrehozott, ma is működő intézmény hivatalos elnevezése *Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet* volt.

83 D. Argay György (1892–1974), 1940-től haláláig a romániai *Magyar Evangélikus Egyház* püspöke (székhely: Kolozsvár). 1956-ban kiállt a letartóztatott teológushallgatók mellett.

84 Dani Péter (1936–), 1956-ban a Protestáns Teológia magyar evangélikus szekciójának diákja. Dávid Gyula adatbázisában szerepel, mint 1956 utáni elítélt. Valószínűleg Veress Károllyal együtt tartóztatták le.

85 Veress Károly (1935–), 1956-ban a Protestáns Teológia magyar evangélikus szekciójának diákja. 1959. január 21-én tartóztatták le Kolozsváron, 1959. május 16-án a kolozsvári Katonai Törvényszék 6 év börtönre ítélte. 1964-ban szabadult (ACNSAS, fond Informativ, dosar 5281, vol. 2, 4–5. f.).

80.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója Márton Áron látogatásáról

Marosvásárhely, 1957. június 11.

Június 1-jén Márton Áron befejezte a bérmáltatási szertartásokat Kézdivásárhely járás területén, ahonnan visszautazott Gyulafehérvárra. Azt tervezte, hogy június 9-én Régen járásba is ellátogat, de végül csak a helyettesét küldte el.⁸⁶ Kézdivásárhely járásban 26 településen szerveztek bérmálkozást, 8.291 személy bérmálkozott és a szertartásokon 22.195 személy vett részt. Az utóbbi két napon a püspök Kézdivásárhelyen volt, ahol 875 személy bérmálkozott. Itt a következőket mondta az embereknek: „Ne hallgassátok meg és ne adjatok hitelt a hazug propagandának, amely csak meg akar téveszteni benneteket.” Az ember eredetéről is beszélt – megjegyezzük, hogy a járási pártbizottság irányítása alatt erről a kérdéstről előadást tartottunk mi is a helyi művelődési házban – azt állítva, hogy azzal, hogy egyesek azt mondják, hogy az ember a majomtól származik, csak tévútra akarják terelni az embereket.

A bérmálkozási szertartást minden településen a helyi pap szervezte meg, aki feljegyezte a bérmálkozni óhajtok névsorát. Ha a papok olyan személyeket találtak, akik nem óhajtottak bérmálkozni, rájuk küldték a helyi egyházi tanács vezetőit, hogy meggyőzzék őket. Az adott községekben a papok különböző ürügyek révén (pl. a harangvásárlás) pénzüsszegeket gyűjtöttek össze még a püspök érkezése előtt. Pl. Torja községben 14 ezer lej gyűlt össze. A püspök minden meglátogatott faluban érdeklődött a mezőgazdaság kollektivizálásáról és ott, ahol eredményeket értünk el ezen a téren, pl. Hatolykán, erőteljesebb kirohanásokat tett a mi demokratikus rendszerünk ellen.

Megfigyelhető az is, hogy azok a papok, akik eddig valamilyen szinten szimpatizáltak a rendszerünkkel, a püspök látogatása után megváltoztatták hozzáállásukat. Azt is megállapíthattuk, hogy a püspököt az érkezése utáni első napokban még nem kísérték nagy tömegek az egyik faluból a másikba. A püspök által megbízott helyettes azonban lépéseket tett annak érdekében, hogy a püspök fogadtatása minél ünnepélyesebb legyen. Ennek következtében minden településen nagy tömeg fogadta, lovasok és kerékpárosok kísérték az egyik falutól a másikig egészen addig, amíg nem foganatosítottunk ellenlépéseket. Az elmúlt héten a püspök által meglátogatott községek alapszervezetei elkezdték a kultúrtevékenységek és a párttagok hozzáállásának kiértékelését. A párttagok egy jelentős része elítélte a püspök hozzáállását, főleg a rendszerünk elleni kirohanásait.

86 Az ügy háttérében a Márton Áron ellen indult újabb eljárás állt. 1957. június 1-jén a BM III. Csoportfőnökség parancsnoka, Nicolae Budişteanu ezredes átiratban javasolta Drăghici belügyminiszternek, hogy Márton Áront hároméves házi fogságba helyezték a gyulafehérvári püspöki palotában, mivel székelyföldi bérmakörútjával megszegte az állammal 1955-ben kötött megállapodást. Drăghici jóváhagyása után az intézkedés azonnal érvénybe lépett és megszakították a felső Maros-völgyébe igyekvő püspök útját (ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 12, 1. f.).

Ahogy azt jeleztük az előző híradásokban is, több párttag is elküldte bérmelegíteni a gyerekeit és többen részt vettek a bérmelegítési szertartásokon. Az alapszervezeti üléseken megtárgyaltuk és elítéltük a párttagok hozzáállását. Június 9-én a Régen járási Görgény községben is kilencvenen várták a püspök érkezését, akik végül csalódtak, amikor csak a püspökhelyettes jelent meg, aki egy napot töltött a községben, de nem gyakorolt nagy hatást az emberekre.

A hét folyamán folytatódott az alapszervezetekben a Tartományi Bizottság Márton Áron római katolikus püspök népellenes tevékenységéről írt levelének a feldolgozása. A levelet július 20-ig 174 alapszervezetben dolgoztuk fel. Ezekben az üléseken az alapszervezetek 2793 tagja közül 2105 elvtárs vett részt, 408 elvtárs igazoltan, 280 pedig igazolatlanul hiányzott. A vitákra 706 elvtárs jelentkezett be.

A hét folyamán Maroshévíz és Udvarhely járásban két népgyűlést tartottunk, amelyeken több mint 300 személy vett részt. A vitákra nem jelentkezett senki. Szintén a hét folyamán a Központi Vezetőség levelét feldolgozták a marosvásárhelyi és a 10 járási IMSZ alapszervezetben is. Az alapszervezeti gyűléseken a párttagok egyetértettek a levél tartalmával és elítélték Márton Áron püspök tevékenységét. A felszólalók a vallás és a papok ellen emeltek szót. Nem csak Márton Áron püspököt illették kritikával, hanem a néppel szemben ellenséges papokat is. Az alapszervezetek gyűlésein a felszólalók azt nyilatkozták, hogy a püspök tetteiért nagyon enyhe ítélet született, megérdemelte, hogy elítéljék és 25 évre bezárják, de mégis szabadlábra helyezték, és ő nem tartotta be a feltételeket. Azt kérik, hogy kapjon szigorúbb büntetést, mivel most lehetősége adódik, hogy a rendszer ellen tevékenykedjen, és hogy akadályozza a szocialista rendszer építését. Pl. Dávid Márton, az Udvarhely járási Fenyéd alapszervezet tagja – a faluban mindenki katolikus – a szocialista megvalósításokról beszélt és arról, hogy mindez nem tetszik Márton Áronnak, és a lakosság egy részét a reakció eszközeként akarja felhasználni, befolyásolni a rendszer ellen. Azt is elmondta, hogy a püspök ahelyett, hogy a háború ellen emelné fel a hangját, a rendszert kritizálja, azt a rendszert, amelyik megemelte az életszínvonalat. Az Udvarhely járásban található pálfalvi alapszervezet tagja, Bajda Mihály szigorúbb büntetést kért a püspökre. Azt is elmondta, hogy Balázs Lajos, helyi pap a püspök utasításai alapján nem írta alá a Béke Világtanács békére szólító felhívását.

A csíkszeredai *Augusztus 23* Termelőszövetkezet dolgozója, Fazekas Ferenc arra mutatott rá, hogy pártunk és kormányunk elnézést tanúsított Márton Áronnal szemben és mégis kimutatta a nép elleni rosszindulatát. Túl hosszú ideig engedték tevékenykedni a rendszer ellen a katolikus falvakban, ahol a kollektivizálás nehezebben megy, mint más településeken. A Maroshévíz járási Borszék település erdészeti kerületében tartott gyűlésen a felszólalók azt követelték, hogy mérjenek ki szigorúbb büntetést a püspökre.

Az Udvarhely járási Malomfalva katolikus községben több mint 250-en vettek részt a párt által szervezett népgyűlésen, a vitákra nem jelentkezett senki, de a gyűlés után az emberek megbeszélték ezt a kérdést is. Az alapszervezetek által

rendezett népgyűléseken a következő kérdésköröket jártuk körül: miért nem kap méltó büntetést a püspök? Miért helyezték szabadlábra, holott a börtönben lenne a helye? Miért nem foganatosítottak szigorúbb intézkedéseket ellene? A Régen járási Bala község társas gazdaságában a viták során Huza Gábor alapszervezeti titkár az alkotmány félreértése miatt a következőket mondta: „Teljes szívemből örülök, hogy engedélyezve van a szabad vallásgyakorlás, és hogy bárki elmehet a templomba. Hogyha ezt eddig is engedélyezték volna, a kommunisták sokkal népszerűbbek lettek volna a nép szemében.” A többi elvtárs rámutatott a titkár elvtárs tévedésére, és azt tanácsolták neki, hogy tanulmányozza a Román Népköztársaság alkotmányát.

Tájékoztatói instruktorkor
Csiszér Lajos

ANDJM, fond 1134, dosar 176/1957, 92. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

81.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság bűrüléseinek jegyzőkönyve

Marosvásárhely, 1957. június 27.

Jelenlevők: Csupor Lajos, Bugyi, Molnár, Valter, Fodor, Török, Vargancsik, Kovács György elvtársak, jelen van még Mogos elvtárs a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének instruktora és Blénesi [Ernő⁸⁷] elvtárs a Román Munkáspárt Központi Vezetősége és a Nemzetiségi Bizottság részéről.

Csupor elvtárs ismerteti az ülés fő napirendi pontját: a Márton Áron római katolikus püspök ellenséges tevékenységét leleplező és az összes pártszervezethez és párttaghoz elküldött levél megvitatása. Az elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy a KV valóban kiadott egy ilyen levelet, de sokkal helyesebb lenne, ha a levelet a Tartományi Bizottságnak címezné el, mert a püspök ebben a tartományban fejti ki leginkább ellenséges cselekedeteit.

Blénesi elvtárs elmondja, hogy a levelet Gheorghiu Dej jóváhagyásával a párt vezetősége állította össze; a Tartományi Bizottság mutassa be az esetleges észrevételeit. Az elvtárs elmagyarázza, hogy a Tartományi Bizottságnak a vizsgák és nyári munkák miatti elfoglaltságát figyelembe véve, a levelet a Központi Vezetőségben szerkesztették meg. A KV Titkársága segíti a Tartományi Bizottság munkáját. Az akció sikeres lebonyolítása után a párt vezetősége más tartományok-

87 Blénesi Ernő (1928–), kulturális ügyekért felelős kommunista politikus. A *Ștefan Gheorghiu Pártfőiskola* elvégzése után az MNSZ, majd annak megszűnése után az RMP KV aktivistája, több magyar nyelvű lap szerkesztője (*Ijűmunkás, Falvak Dolgozó Népe*). 1956–1959 között a KV mellett működő Nemzetiségi Bizottságban dolgozott Fazekas János KV-titkár mellett; 1959-ben jelent meg Vécsey Károly aktivistával közösen szerkesztett ateista brosúrája (*Vallásos ünnepek, szokások, szertartások*), ami elsősorban a nem együttműködő Márton Áron vezette katolikus egyház ellen irányult. A hatvanas-hetvenes években Fazekas János személyi titkára, minisztériumi tisztviselő.

nak is javasolni fogja, hogy hasonló tartalmú leveleket dolgozzanak fel. Az elvtárs azt is elmondja, ha valakinek fontos észrevételei vannak, azt továbbítsák Fazekas elvtársnak. A pártvezetés azt javasolja, hogy a levelet brosúra formájában nyomtassák ki, több ezer példányban, hogy minden pártszervezet kaphasson belőle.

Fazekas elvtárs azt is javasolja, hogy a tartományi Bűró jóváhagyása után hívjanak össze tartományi, városi és járási szintű gyűléseket, hogy az ottani pártapparátus feldolgozhassa a levelet. Ezután a levelet vitassák meg a járási bizottságok is, és a vitákon vegyenek részt az alapszervezetek titkárai és a néptanácsok elnökei is. A levél megvitatását elsősorban a katolikus népességű járásokban szervezzék meg. A lehetőségek szerint Csík, Udvarhely, Gyergyó és Kézdivásárhely járásokban minél hamarabb meg kell szervezni a vitákat. A pártvezetés azt javasolja, hogy ezeken a vitákon vegyenek részt a Bűró tagjai és a titkárok is, és ők tartsák a kiképzést. Ami a levél alapszervezetekben való feldolgozását illeti, először a gyárak, üzemek és intézmények alapszervezeteinél történjen meg, aztán következzenek a falusi alapszervezetek. A levél alapszervezetekben történő feldolgozása után egy-két nappal a községekben szervezzenek nagygyűléseket. Ezekre a nagygyűlésekre készítsenek fel két-három elvtársat, akik fel fognak szólalni. Azokba a községekbe és járásokba, amelyek ilyen szempontból veszélyesek, a levél megvitatására küldjenek ki a tartománytól jól képzett elvtársakat, akik bármilyen kérdésre válaszolni tudnak. A többi községbe a járási bizottságok küldjenek jól felkészült embereket. Nem szükséges, hogy aktivisták legyenek, a pártaktívából is lehet küldeni. Mivel nagyon fontos, hogy a levelet szépen olvassák fel a községi egybegyűlteknél, ajánlatos kiválasztani egy helyi értelmiségit.

Az a lényeg, hogy a megvitatás a párt véleményét tükrözze, ahogy az a levélben áll, nem szükséges baloldali vallás- és papellenes túlkapásokba bocsátkozni, sőt ajánlatos a gyűlés vége után béketanácskozást szervezni a település összes papjával. Ki kell hangsúlyozni továbbá, hogy ez a levél nem a vallás ellen küzd, hanem az ellenség ellen. Az ügy helyes megszervezése azért is fontos, mert ez egy komoly kezdeményezés.

A megbeszélésen Valter elvtárs rámutat, hogy a levél nagyon fontos politikai segítség a pártvezetés részéről, és hogy az akció jó megszervezése hozzá fog járulni a politikai munka minőségének javulásához. Ami a levelet illeti, ki lehetne egészíteni néhány pontosítással pl., hogy hány házat sikerült építeniük a kollektivistáknak, és hányat azoknak, akik nem álltak be. Tudassák az emberekkel az írástudatlanság felszámolásának legújabb eredményeit is. Az elhangzott utasítások alapján össze kell állítani egy munkatervet, amelyet aztán a tartományi bizottság titkársága jóváhagy. A bizottsági ülést július harmadikára hívják össze, vitassák meg, elemezzék ki a levelet, aztán következhet a járásokban való bemutatása.

Kovács György azt hangsúlyozza, hogy a levél egy nagyon szép anyag, és hogy nagyon sokat segít a reakció elleni harcban. Ott, ahol a háború szörnyűségeit mutatja be, jó lenne helyi vonatkozású adatokkal is kiegészíteni. Az is fontos, hogy a felsorolt nevek és történelmi események hitelességét leellenőrizzék. Kovács György pontosítás kér a hetedik oldalon a jogegyenlőséget illetően, és azt is kéri, hogy a tizedik oldalon jelenjen meg a szorgos székely nép kifejezés is. Azt is javasolja, hogy a levél bemutatása előtt néhány órával egy elvtárs utazzon ki az illető faluba és keressen helyi jellegű példákat a háború okozta szenvedésekről. Meg kell nézni az illető község költségvetését is és meg kell mutatni, mennyivel több, mint a befizetett adó, kiemelve ily módon is a munkásosztály segítségét.

Vargancsik elvtárs azt javasolja, hogy a problémás járásokba és községekbe a tartományi bizottság tagjait küldjék ki, más falvakban az is megfelel, ha a levelet helyi elvtársak mutatják be, még akkor is, ha a központból is van jelen valaki. Ez utóbbi válaszolhat majd a felmerülő kérdésekre. Csupor elvtárs azt hangsúlyozza, hogy a falvakban nem csak az a fontos, hogyan mutatják be a levelet, hanem az is, hogy ki mutatja be. Ennek az embernek, elvtársnak legyen tekintélye és népszerűsége az illető faluban. Dózsa elvtárs azt emeli ki: be kellene mutatni, hogy pl. egy tízéves időszakban mennyi minden épült a kapitalizmus idején és mennyi épül most. Arra is rámutat, hogy a levélben ugyan az van kihangsúlyozva: mennyire fontos a béke, de azt is meg kellene mutatni, hogy mi – a kommunista tábor – nem gyengeségből harcolunk a béke mellett, hogy bármikor válaszolhatnánk az agresszióra.

Csupor elvtárs rámutat a továbbiakban arra, hogy ez a levél nagyon fontos segítség ebben a nehéz munkában, valósággal fölfegyverzi a párttagokat a dolgozó nép felvilágosításáért folytatott harcukban. Úgy gondolja, hogy a levelet nagyon szépen szerkesztették meg, és biztos abban, hogy meglesz a megfelelő hatása. Valter elvtárs vállalja a levél bemutatása munkatervének elkészítését. Napirenden kívül Valter elvtárs elmondja, hogy a Párttörténeti Intézet javasolta Molter Károlynak: írja meg a *Simó Géza* gyár történetét. Kovács elvtárs azt javasolja, hogy ezt a témát Molter Papp Ferencsel közösen írja meg. A tartományi Bűró elfogadja a javaslatot.

Nem lévén más napirendi pont, az ülés 13 órakor ér véget.

ANDJM, fond 1134, dosar 174/1957, 215–217. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

82.

A Belügyminisztérium összesítése 1957 első hat hónapjában fogantatott politikai letartóztatásokról

Bukarest, 1957. július

Az 1957-es esztendő első harmadában a „C” alosztály szervei 1.471 letartóztatott személyt vettek nyilvántartásba és 148 csoportos, illetve 594 egyéni dossziét nyitottak meg. A letartóztatások 43,1%-ánál a letartóztatásokra a nyomozás alatt összegyűlt anyagok alapján került sor. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nyomozó szerveink nagyon jó munkát fejtettek ki, sok olyan elemet sikerült felfedniük, akik a mi népi-demokratikus rendszerünk ellen követtek el ellenséges cselekedeteket. Az ellenséges elemek felfedésében jelentős szerepet játszottak a dolgozó nép feljelentései is. Az 1957-es év első hat hónapjában történt letartóztatások 29,84%-ára ilyen feljelentés alapján került sor. Arányaiban az informatív dossziék alapján történő letartóztatások jelentik a legkisebb számot: 27,06%-ot. Nagy a száma azoknak az ügyeknek, illetve személyeknek, akik esetében már lefolyt a nyomozás és ítélet született. Ehhez képest elenyésző azoknak a dossziéknak a száma – két csoportos és tíz egyéni dosszié – amelyeket kiegészítés végett visszatartottak. Ez azt bizonyítja, hogy javult a nyomozó szervek munkája, hisz az esetek többségében sikerült elegendő bizonyítékot gyűjteniük ahhoz, hogy a bűnös személyeket az igazságszolgáltatás elé vigyék. Az említett időszakban 1.495 személy esetében zárult le a vizsgálat. Ez 160 csoportos és 639 egyéni dossziét jelent. Ezen személyek közül 1.310-et az ügyészség elé vittek, 182 személyt szabadlábra helyeztek és hárman meghaltak a kivizsgálások alatt.⁸⁸

A szabadlábra helyezettek aránya mindössze 12,17%. Összehasonlítva az előző korszakok eredményeivel, sokkal kisebb arány, mint régen. Meg kell említenünk, hogy a vizsgálatok ideje alatt szabadlábra helyezettek többsége az ellenséges jellegű agitáció miatt letartóztatottak közül került ki (58 személy), továbbá az egyéb, a tiltott határátlépés és a különböző politikai visszaélések kategóriákból, (33 személy) és végül 24 olyan személyt helyeztünk szabadlábra, akik vasgárdista szervezetekben tevékenykedtek. A kivizsgálás és a nyomozás alatt elhalálozott három személy közül kettőt (Kolozs Tartományban) ellenséges jellegű agitáció miatt, egyet pedig (Ploiești Tartományban) parasztpárti tevékenysége miatt tartóztattunk le.

1957. június 30-án 491 személy volt nyomozás alatt. 1956 decemberében pedig 583 fő. Levonhatjuk a következtetéseket, hogy a nyomozati munka sokkal dinamikusabb. Az 1957. június 30-án kivizsgálás alatt levő 491 személy közül 252

⁸⁸ Az egyik halott, Eugen Crișan, Kolozs tartományi illetőségű volt, aki 1957 májusában a kolozsvári Securitate fogdájából Raoul Volcinschivel, a Babeș Tudományegyetem közgazdaság-adjunktusával együtt próbált kiszökni. Dávid Gyula tanúvallomása szerint a foglyok a vaságyakról letört tartóvasdarabbal fejbeütötték a szolgálatos őrt és kijutottak az utcára, ahol Crișant agyonlőtték, Volcinschit a lábán sebesítették meg és elfogták. Volcinschi néhány nappal később rendezett hadbíróvási tárgyalásánál a szökési kísérlet súlyosbító körülménynek számított, és az egyetemi oktató 25 év börtönt kapott mint a Babeș Egyetem diákszervezkedésének fővádlottja. Vele együtt több diákot is elítéltek. (Dávid Gyula közlése).

esetben (51,3%) az ügy már meghaladta a két hónapot. Ez figyelmeztető jel a nyomozó hatóságoknak arra, hogy a jövőben az ügyek időtartama ne haladja meg a büntető törvénykönyv által előírt két hónapot.

Meg kell jegyeznünk továbbá azt is, hogy december 31-én a törvényszékeken 1604 olyan személy volt, akik ellen még nem hoztak ítéletet. Június 30-ra ez a szám csak kevéssel, csupán 1587-re esett vissza. Az igazságszolgáltató szervek 796 ügyet oldottak meg, 661 személyt ítélték el és 135-öt engedtek szabadon. Az igazságszolgáltató szervek által szabadlábra helyezettek aránya elég kicsi – 16,96%, de ez mégis arra kényszerít, hogy megállapítsuk: mind az informatív, mind pedig a nyomozó szervek munkájában léteznek még bizonyos hiányosságok. Ezekből az adatokból az is következik, hogy a nyomozó szerveknek nem sikerült megállapítaniuk a letartóztatott személyek bűnös tevékenységét, és nem sikerült elég bizonyítékot találniuk ahhoz, hogy ezeket a személyeket a bíróság elé vigyék. Mindez oda vezetett, hogy az igazságszolgáltató szerveknek nem sikerült bebizonyítaniuk a nyomozó szervek által feltüntetett vádpontokat.

Az elítéltek közül a legtöbben, 503 személy, öt évig terjedő börtönbüntetést kapott, 138 személyt ítélték öt és tíz év közötti börtönbüntetésre, továbbá tíz személyt 10 és 15 év közötti, nyolc személyt 15 és 25 év közötti, két személyt pedig életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Életkor szerint a legtöbb elítélt egyén 40 év fölötti (314). A 30 és 40 év közöttiek száma is meglehetősen nagy (172). Társadalmi összetétel alapján az év első harmadában a letartóztatottak között a hivatalnokok száma a legnagyobb (233). Őket a munkások (225) és a parasztok (167) követik. Nemzetiségi megoszlás szerint a letartóztatottak közül 538 román, 98 magyar, 18 német, két zsidó, egy jugoszláv és négy pedig más nemzetiségű.

Kémkedés:

A kémkedés területén végrehajtott letartóztatások száma 55. Ez a félév összes letartóztatásának mindössze 3,73%-át jelenti. Meg kell jegyeznünk, hogy ebből a legtöbb (27) az informatív munka eredményeinek tudható be. 24 ügyet a nyomozás anyagai alapján, négyet pedig feljelentés alapján indítottunk el. Sok a letartóztatás a hazaárulás kategóriában (23 ügy) és a francia kémkedés vonalán (19 ügy). Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a kilenc ügyből, amelyeknél befejeződött a nyomozás, senkit se küldtek a törvényszék elé, a kivizsgálás során minden egyént szabadlábra helyeztek. Ez megkérdőjelezi úgy a letartóztatás alapját szolgáló anyagokat, mint a nyomozás és kivizsgálás lefolyását.

Az igazságszolgáltató szervek nyolc ügyet oldottak meg. Négy egyént ítélték el (kettőt hazaárulás miatt, kettőt pedig ún. angol kémkedés vádjával), négyet pedig szabadlábra helyeztek. A törvényszéki ítéletre váró személyek száma csökkent. Jelen pillanatban csupán két ügyet kezelünk, egy hazaárulást és egy izraeli kémkedést.

Szabotázs:

A legkevesebb letartóztatásra a szabotázs kategóriában került sor. Csupán 48 eset fordult elő, amely 3,27%-os számaránynak felel meg. Ezen a vonalon a leggyakoribb vádpont a nemzetgazdaság aláásása (27 ügy) és a csempészet (11 ügy). A vizsgálatokat 28 személy esetében fejeztük be, amelyek közül tizenkettőt szabadlábra helyeztünk, tizenhatot pedig az ügyészség elé vittünk. A törvényszéken jelenleg 107 egyén várja az ítéletét, a legtöbben szabotázs elkövetése miatt. Végleges ítéletet 25 egyén esetében hoztak, amelyek közül 12 személyt ítélték el, tizenháromat pedig szabadlábra helyeztek.

Politikai-államellenes:

Általában az államellenes politikai tevékenység miatt letartóztatottak száma a legnagyobb. Ebben a negyedévben az arányuk elérte a 75,8%-ot. Az 1.115 letartóztatásra 505 esetben a vizsgálat anyaga, 324 esetben az informatív anyag és 268 esetben a [lakossági] feljelentések alapján került sor. Az ellenséges agitáció kategóriában a letartóztatások száma 603 volt. Ugyancsak magasak az arányok a politikai banditizmus (124), a helyi jellegű terrorizmus (64) és a vasgárdista tevékenység (59) esetében is. A vizsgálatok 1231 esetben fejeződtek be. Egy jelentős számú csoportot (1.100 fő) az ügyészség elé küldtünk. 128 egyént szabadlábra helyeztünk, három pedig meghalt a kivizsgálások folyamán. A legtöbb, még a törvényszéken levő el nem ítélt egyén az ellenséges agitáció kategóriájához sorolható. Amúgy ebben a kategóriában született meg a legtöbb végleges ítélet is, szám szerint 356, amelyből 304 ítélethozatal és 52 szabadlábra helyezés.

Egyéb:

A más bűncselekmény kategóriához tartoznak a tiltott határátlépés, politikai visszaélések, illegális fegyvertartás. Ebben a kategóriában 253 ügyet regisztráltunk. A letartóztatásokra 32 esetben az informatív anyag alapján, 75 esetben a nyomozási anyag alapján, 146 esetben pedig feljelentések alapján került sor. A nyomozást 227 egyén esetében fejeztük be. 194-et az ügyészség elé rendeltünk, 33-at pedig szabadlábra helyeztünk.

Június 30-án 273 még el nem ítélt egyént tartottunk számon. Ebben az évharmadban 115 alkalommal hoztak végleges ítéletet. 98-at elítéltek, 17-et pedig szabadlábra helyeztek.

ACNSAS, fond Documentar, dosar 53, vol. 2, 26–29. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

83.

Fodor Pál kihallgatási jegyzőkönyve⁸⁹

Bukarest, 1957. július 8.

Román Népköztársaság
Belügyminisztérium

A kihallgatás 10.20-kor kezdődött, és 20.30-kor ért véget. Én, Vasile Tănase hadnagy, nyomozóként kihallgattam nevezett Fodor Pál letartóztatottat, születésének időpontja: 1903. év, június hó, 29. nap, születési helye: Budapest, állampolgársága: román, nemzetisége: magyar, politikai hovatartozása: nincs, végzettsége: Műszaki Egyetem, Budapest, 1920–1928; foglalkozása: építészmérnök, utolsó munkahelye: csíkszeredai vasútállomás, 7. vonal, mérnök, utolsó lakhelye: Csíkszereda, Somlyó utca 114. [...] ⁹⁰

Szüleinek 40 hektár szántóföldjük volt, amit átadtak az államnak. Politikai tevékenysége 1947-ig: 1940-ig a kisebbségi erdélyi Magyar Párt tagja, 1947. áprilisa-júliusa között a Szociáldemokrata Párt tagja. Kormányzati kitüntetések, jutalmak: nem kapott. Melyik hadseregben, szolgálatban, rangfokozatban, tisztségben szolgált? 1929–1930 a román hadseregben, 1939–1940 a műszaki egységknél alhadnagy. A magyar hadseregben 1941–1946 között. Volt-e hadifogoly? 1945. május 10-től 1945 júliusáig amerikai hadifogságban, 1945 júliusától 1946 októberéig szovjet hadifogságban. Volt-e külföldön, hol, mikor, mivel kapcsolatosan? Magyarországon, Németországban, Angliában 1920–1933 között, tanulmányúton. Részt vett-e ellenforradalmi bandákban, szervezetekben? Nem vett részt. Volt-e már elítélve, mikor, milyen okból, ki által, és milyen büntetést kapott? Nem volt elítélve.

Kérdés: A Román Népköztársaság népi demokratikus rendszere elleni ellenes tevékenységéért tartóztatták le. Beszéljen a tevékenységéről!

Válasz: 1955 nyarán, miután, Márton Áron római katolikus püspököt kiengedték a börtönből, mivel barátja voltam még abból az időből, amikor gimnazista voltam, Gyulafehérvárra mentem, hogy meglátogassam őt. Ezen alkalommal beszélt a letartóztatásáról, fogságáról és más családi jellegű kérdésekről. Azt követően 1956. januárjában újból meglátogattam Márton Áron püspököt, hogy megtárgyaljam vele Erdély kérdését, amely régóta foglalkoztatott engem. Így kifejeztem álláspontomat: jó lenne, ha Erdélyt kétfelé osztanák, egyik része a Román, másik része a Magyar Népköztársasághoz tartozna. Én elmondtam Márton Áron püspöknek ezt az én gondomat, mert azonkívül, hogy barátok voltunk, én úgy ismertem őt, mint akinek Erdély kérdésében ugyanolyan nacionalista, sovinizta meggyőződése voltak, mint nekem, tehát teljesen megbíztam benne. ⁹¹

⁸⁹ Fodor Pált 1957. július 7-én tartóztatták le csíkszeredai lakásában.

⁹⁰ A Fodor Pál családi viszonyairól szóló jellemzést nem közöljük.

⁹¹ Ezen a mondaton erőteljesen érződik az állambiztonsági tiszt által fogalmazott jegyzőkönyv ideológiai szemlélete.

E látogatás alkalmával Márton Áron püspök kinyilvánította előttem a maga két véleményét ebben a kérdésben, éspedig: azt mondta, hogy Erdélyt nem kell felosztani, hanem független tartomány legyen mind a Román, mind a Magyar Népköztársaság irányában, másodsorban abban az esetben, ha ez nem valósítható meg, osszák kétfelé, úgy, ahogyan én kifejtettem a magam álláspontját.

A kihallgatást 14.30-tól 17 óráig megszakítottuk.

K: A nyomozás azt kéri Öntől, hogy pontosítsa: az 1956. januári látogatásakor miben állapodtak meg Márton Áron püspökkel az Erdélyre vonatkozó kérdésekben?

V: Azon látogatáskor semmilyen, a vitatott kérdéssel kapcsolatos konkrét dologban nem egyeztünk meg. Csupán egy véleménycsere volt, amikor mindketten kifejeztük a magunk álláspontját.

K: Folytatásképpen mondja el, még mikor találkozott Márton Áronnal, a fentebb említett kérdésben miről tárgyaltak.

V: 1956 őszén, abban az időszakban, amikor a Magyar Népköztársaságban az ellenforradalmi események zajlottak, ezen események hatása alatt elkészítettem Erdély felosztásának vázlatát, amelyen területileg körülhatároltam azokat a részeket, amelyek véleményem szerint a Román Népköztársasághoz és a Magyar Népköztársasághoz kellene hogy tartozzanak, vagyis konkrétan papírra vettem az én álláspontomat, amelyet 1956 januárjában Márton Áron püspök előtt kifejtettem. Amikor a Magyar Népköztársaságban az ellenforradalmi események voltak, pizskozatban több vázlatot szerkesztettem, ebben a kérdésben végleges álláspontra jutottam, megszerkesztettem egy tustintával kihúzott végleges vázlatot, azzal a céllal, hogy elmenjek Márton Áron püspökhöz, és ezt a kérdést újból megtárgyaljam. Így 1956. november elején néhány nap szabadságot kértem és a fent említett cél érdekében elutaztam Gyulafehérvárra, ahol Márton Áron püspöknek átadtam az általam készített vázlatot, válaszoltam a határvonalakra és lerögzített határpontokra vonatkozó kérdésekre, még egyszer elmagyaráztam, hogyan képelem el Erdély kérdésének lehetséges megoldását. Folytatásként beszéltem neki a Magyar Népköztársaságban lezajlott eseményekről, a különböző személyektől általam hallotakról, és kifejtettem álláspontomat, hogy talán most van lehetőség ennek a kérdésnek a megoldására. Márton Áron azt válaszolta nekem, hogy egyelőre semmit nem lehet tenni, vagyis nem lehet semmilyen akciót kezdeményezni, mert a belföldi és külföldi feltételek ezt nem teszik lehetővé. Arra kértem, hogy az általam összeállított vázlatot őrizze meg, mert amikor esetleg előadódik egy lehetőség ennek a kérdésnek a megoldására, ismerjék az én álláspontomat, és használják fel ezt a vázlatot.

K: Milyen más személyekkel beszélt erről a kérdéstről?

V: Erről a kérdéstről még a következő személyekkel beszéltem: Mikó László, volt földbirtokos, lakhelye: Marosvásárhely, Mihai Viteazul utca 46., Hajdu Béla (Leander), Szőcs Ignác (Izidor), mindketten az esztelneki⁹² kolostorban élő

⁹² Esztelnek (Estilnic, a mai Kovászna megyében levő község). 1951. augusztus 20–21-i éjszakán a karhatalom

Ferences-rendi szerzetesek, mindketten és Stock Bálint – jelenlegi neve – Szentmártoni Odorik (Odoric) a Ferences-rendi máriaradnai kolostorban, mindannyian gimnáziumi iskolatársaim voltak. A fentebb említett személyek mindenkének kifejtettem a magam álláspontját, azzal a pontosítással, hogy erről a kérdésről Márton Áron püspöknek is beszéltem. Miután szóról szóra elolvastam a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megfelel az általam elmondottnak, aláírásommal megerősítem.

Kihallgatott:

A Securitate nyomozója:

Fodor Pál

Vasile Tănase hadnagy

Közli (más fordításban) Tófalvi Zoltán: Fodor Pál és az erdélyi kérdés. Korunk, 2003. 6. sz. 63–66. p. Az eredeti román nyelvű dokumentum levéltári jelzete: ACNSAS, fond Penal, dosar 108, vol. 1, 19–21. f.

84.

A bukaresti magyar nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének jelentése a Demény Lajos történésszel folytatott beszélgetéséről⁹³

Bukarest, 1957. július 17.

170/szig. titk. -1957.

Előadó: Rényi Rezső titkár

Horváth Imre

Külügyminiszter elvtársnak

B u d a p e s t

Folyó hó 15-én felkeresett Demény Lajos elvtárs. Elmondotta, hogy az utóbbi időben igen sokat gondolkodik azon, milyen eszközökkel tudnák legeredményesebben folytatni a nacionalizmus ellen a harcot magyar–román viszonylatban. Ő maga, mint a történettudományok kandidátusa előnyös helyzetben van, mert önként adódik a feladata, hogy az eddig eléggé nacionalista megvilágításban tanított román történelmi fejlődés elemzését igyekszik osztályharcos, marxista-leninista szemléleti alapon átdolgozni.

Elmondotta, hogy az RNK-ban élő történészek eléggé tartózkodtak hozzányúlni a kérdéshez, mert úgy látták, hogy ezekkel a témákkal kapcsolatos viták igen kényesek és a magyar–román viszonyra nem a legkedvezőbb hatást gyakorolhatják. Mihail Roller történettudóst és történétíró a maga részéről elfogultnak tartja és a magyar–román történelmi kérdésekben elfoglalt eléggé nacionalista álláspontjával indokolja, hogy kitétték a Román Munkáspárt Központi Bizottságából.⁹⁴

elhurcolta az összes erdélyi ferencet és laikus testvért, és Máriaradnán gyűjtötték össze őket, majd 1952. május 22-én a Máriaradnára internáltakat Désre, Esztelekre és Kőrösbányára hurcolták. Az ötvenes években a XVII. század végi eszteleki kolostor a rejtett politikai ellenállás egyik bázisává vált.

93 Demény Lajos (1929–), történész. 1949-től a szovjetunióbeli Jekaterinburgban, majd Szentpéterváron történelmet hallgatott, 1954-ben diplomát szerzett, majd 1956-ban ugyanott doktorált. Nyugdíjba vonulásáig a *Nicolae Iorga Történelmi Intézet* munkatársa. 1995-től a MTA külső tagja.

94 Mihai Roller 1955-től kegyvesztett lett a pártvezetés előtt. Az RMP KV plénuma után, amelyen keményen bírálták, 1958. június 21-én öngyilkosságot követett el.

[Victor] Chereșteșiu,⁹⁵ Stefan Voicu és a más román történészek a nacionalista csökevények következtében eléggé aggályoskodók és túlságosan óvatosak ahhoz, hogy a jelenlegi történelmi szemléletet döntően meg tudják változtatni – mondotta Demény elvtárs. Ő maga – mint mondotta – a Szovjetunióban végezte tanulmányait, és mint marxista úgy látja, elérkezett az idő, mikor ehhez a témához nemcsak hozzá lehet, de hozzá is kell nyúlni. Az úgynevezett „kényes” magyar–román történelmi kérdések tisztázásának előmunkálataihoz a maga részéről már hozzá is látott. Felhívta a figyelmüket az *Előre* folyó év július 7-i számában megjelent cikkére, amelyben a „Magyar és a román jobbágyok bábolnai győzelme” címen elkezdte a XV. századbeli erdélyi felkelések nacionalista szemlélettől mentes feldolgozását.⁹⁶ Nagy lendülettel vetette bele magát ebbe a munkába, és tervbe vette, hogy még ez év folyamán befejezi a bábolnai felkelés feldolgozását, amely könyvalakban is meg fog jelenni.⁹⁷ A jövő esztendőben pedig sorra veszi a többi XV. századbeli jobbágymozalmakat, a Horia–Cloșca féle parasztfelkelést,⁹⁸ a Dózsa György által vezetett parasztforradalmat, továbbá az 1848–1849 évi szabadságharcra összefüggő kérdéseket (például Bălcescu és Kossuth viszonyát.)

Demény elvtárs a mellékelt írásbeli kéréssel⁹⁹ fordul az Országos Levéltár Igazgatóságához, melyben kéri, hogy a bábolnai felkelés anyagának feldolgozásához, történelmi dokumentumok megküldésével nyújtsunk támogatást. Azt is közölte, hogy a kópiák elkészítési költségeinek lei-ben való megtérítését vállalja. Kérem az elvtársakat, hogy a levelet támogatólak szíveskedjenek továbbítani az Országos Levéltárhoz, és tekintettel Demény elvtárs munkásságának komoly politikai horderejére, amennyiben lehetséges, úgy a fotokópiákkal kapcsolatos költségek megtérítésétől eltekinteni szíveskedjenek. Kérem, hogy a Debrecenben felállítandó román katonai emlékművel kapcsolatban Demény tanár által korábban feltett kérdésére a választ sürgősen közölni szíveskedjenek.

MOL, KÜM TŰK iratok, Románia 1945–64, XIX-J-1-j 3172/1, 12. doboz. Géppel írt tisztázat. Az iratot közli magyar eredetiben és román fordításban Andreescu A.–Nastasă L.–Varga A. (szerk.): Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968), Cluj-Napoca, CRDE, 2003, 293–295. p.

95 Victor Chereșteșiu (Keresztes Viktor, 1895–1971), történész. A magyar–zsidó családból származó V. C. Budapesten és Bécsben tanult (a bécsi egyetem böcsészkarán szerzett doktori címet 1922-ben). A harmincas évektől felesége révén (Kahána Rozália) tagja az illegális kommunista mozgalomnak. 1944 után a bukaresti *Történelmi Intézet* igazgatója (1953–1956), majd a kolozvári intézet vezetője és a Babeș (1959-től Babeș-Bolyai) egyetem tanára. Elsősorban a magyar–román történelmi kapcsolatokkal és az 1918 előtti román nemzeti mozgalommal foglalkozott.

96 1437 nyarán a török ellen felfegyverzett erdélyi parasztlakosok és kispalotnák Budai–Nagy Antal vezetésével fellázadtak, a kolozsmonostori konvent szentesítette követeléseiket (kilenced eltörlése, költözködési-, végrendelkezési jog, stb.). A felkelő sereget a három erdélyi rendi nemzet nemesi hadai 1437 decemberében győzték le Kolozsmonostornál.

97 Demény Lajos: *Az 1437–38-as bábolnai népi felkelés*. Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1960.

98 Az 1784-ben Zaránd, Hunyad, Fejér, Torda és Kolozs megyékben kitört parasztlázadás, mely a nemesi privilégiumok megszüntetését, a jobbágyi terhek alóli felszabadítást tűzte ki céljául. Vezetői, Horia, Cloșca és Crișan, a felkelésnek nemzeti színezetet próbáltak adni, magukat Dacia fejedelmének nevezték.

99 A mellékelt kérvényt nem közöljük.

85.

**A Belügyminisztérium Kolozs tartományi Igazgatósága
intézkedési terve Varró János és Lakó Elemér ügyében**

Kolozsvár, 1957. augusztus 12.

BM Kolozs tartományi Igazgatósága

Szigorúan titkos

Jóváhagyta:

BM Tart. Igazgatóság parancsnoka

S.k. Iosif Breban alezredes¹⁰⁰

1957. május 16-án csoportos vizsgálati dossziét nyitottunk nevezett Varró János, a Bolyai Egyetem Bölcsész- és Történettudományi Karának tanársegéde és Lakó Elemér, ugyanezen kar tanársegéde ellen. Az akció elindítása alapját azok a informatív¹⁰¹ és vizsgálati anyagok képezték, amelyek rámutatnak, hogy mindketten tagjai egy felforgató szervezetnek, és ellenséges nacionalista elemek. Az informatív anyagokból az is kitűnik, hogy a fentiek Varró Jánosnak a Bolyai Egyetem Horea úti 31 sz. alatti dolgozósobájában különböző diákokkal és más személyekkel is találkoznak, ahol órákon keresztül különböző kérdésekről, köztük politikai, rendszerellenes jellegű témákról is folytatnak beszélgetéseket.

Azért, hogy megállapíthassuk, miről beszélgetnek ott, hogy milyen kapcsolat áll fenn ezen gyanúsítottak és azok között a diákok között, akikről jelezték, hogy látogatják őket, valamint hogy ellenőrizzük „Tóth Miklós”, „Fekete Pál” és „Balogh Fr. [Ferenc]” ügynökök őszinteségét, akik az említett dolgozóban fel fogják venni velük a kapcsolatot, az összeállított intézkedési tervben előirányozták egy lehallgatókészülék felszerelését, amelt 1957. szeptember 15-től lépjen működésbe. Ahhoz, hogy a készüléket felszerelhessék Varró J[ános] dolgozósobájába, szükséges beazonosítani és tanulmányozni ezt a szobát, illetve keresni ott egy olyan helyet, amely alkalmas a lehallgatásra.

A fentiek megvalósítására fel kell venni a kapcsolatot a Bolyai Egyetemen egy megbízható elemmel, aki segíthetne nekünk ebben. E célból elkezdtük tanulmányozni nevezett Nagy Ferencet, a Horea úti 31 sz. alatti épület /a Bolyai Egyetem III. épületének/ adminisztrátorát, Nagy István írónak, az Írószövetség kolozsvári elnökének testvérét, aki párttag és akit őszinte, elkötelezett és megbízható elemnek tartanak, mivel minden feladatot, amit eddig a pártszervezettől kapott, lelkiismeretesen végrehajtott. Az elvégzett nyomozásból kitűnik, hogy az érintett már akkor segítette a párttagokat politikai tevékenységükben, amikor az RKP még az illegalitásban harcolt.

Nevezett Nagy Ferencnek van lehetősége arra, hogy segítséget nyújtson szerveinknek, amennyiben nagyon jól ismeri az épületet és melléképületeit, ezen

100 Kézzel írott dátum: 957. 08. 14.

101 Románul „materiale informative”.

felül birtokában van a fenti épület szobáinak alaprajza. A lehallgatókészülék beszerelése különösebb nehézség nélkül megvalósítható, amennyiben az épület általános tatarozás alatt áll, és az épületen különböző munkások, például kőművesek, festők, villanszerelők stb. dolgoznak, ami miatt az operatív szerveink jelenléte nem igényel fedőakciót.

A fentiekkel kapcsolatban javasoljuk:

Hagyják jóvá a kapcsolatfelvételt nevezett Nagy Ferencsel annak megállapítása végett, hogy Varró melyik dolgozószobát használja, a dolgozó tanulmányozása és egy lehallgatószoba megtalálása végett. Ezen műveletek elvégzése után konkrét javaslatok fognak készülni a készülék tényleges beszerelésének módjáról.

Jóváhagyja:

Operatív tiszt

A [III.] Alosztály parancsnoka

S.k.: Papp Adalbert hadnagy

Iacob Martin őrnagy

S.k.: [olvashatatlan] főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 168–169. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

86.

A Kolozs tartományi Securitate összefoglaló jelentése a Varró János és Lakó Elemér elleni vizsgálatról

Kolozsvár, 1957. augusztus 21.

1957. május 16-án csoportos ellenőrzési akciót indítottak a nevezettek ellen:

1. Varró János, született 1927. november 21-én Marosvécs községben, Magyar Autonóm Tartomány, István és Mária fia, magyar nemzetiségű, román állampolgárságú, foglalkozása tanár, jelenleg tanársegéd a Bolyai Egyetem Bölcsész- és Történelemtudományi Karán, lakhelye Kolozsvár, Ion Rusu utca 8.

2. Lakó Elemér, született 1929. március 10-én Kolozsánán, Kolozs tartomány, Lajos és Ezsébet fia, magyar nemzetiségű, román állampolgárságú, foglalkozása tanár, jelenleg tanársegéd a Bolyai Egyetem Bölcsész- és Történelem-tudományi Karán, lakhelye Kolozsvár, Dézsma utca 30.

Az akció olyan informatív anyagok alapján indult el, amelyekből kitűnt, hogy a fentiek ellenséges nacionalista elemek, akik felforgató akciókra képesek, amely anyagokat nyomozati anyagok is alátámasztottak. 1956. június 2-án „Gyurka” ügynök jelezte, hogy nevezett Varró Katalin, Varró János felesége, az RNK Akadémia kolozsvári fiókja Nyelvtudományi Intézet kutatója egy vele folytatott beszélgetésben többek között azt mondta:

„Gáll Ernő professzor, a Bolyai Egyetem prorektora azzal bízott meg, hogy ellenőrizzem egy szociológiai tanulmány román nyelvű fordítását, amely a két világháború közötti magyar ideológiai, irodalmi és tudományos irányzatokkal foglalkozik, és amelyet a marxista felfogás szerint állítottak össze, amely dolgo-

zattal én nem értek egyet, mert így a zsidók megpróbálják monopolizálni az erdélyi magyar kultúrát és meg akarják fosztani a magyar lakosságot kultúrájától.”

Ellenséges nacionalista beállítódását megerősíti a szintén „Gyurka” ügynök által adott 1956. október 24-i jelentés, amelyben arra hívja fel a figyelmet, hogy Varró Katalin nagyon elégedettnek mutatkozott a magyarországi ellenforradalmárok cselekedeteivel kapcsolatosan és kijelentette:

„A magyarországi nagy események után meg fogják valósítani az »Európai Föderációt«, amelybe belépne Magyarország, Jugoszlávia, Csehszlovákia, és azután meg fogják tárgyalni és meg fogják oldani Erdély kérdését, hogy legyen tagja ennek a föderációnak.”

A továbbiakban szintén „Gyurka” ügynök jelezte, hogy 1956. november 14-én beszélgetett a magyarországi eseményekről nevezett Varró Katalinnal és Gazda Ferencel (utóbbi letartóztatásban van), és miután Gazda Ferenc kijelentette, hogy teljesen egyetért a Magyar Népköztársaság lázadóival, „forradalomnak” és nem ellenforradalomnak nevezte azt, Varró Katalin a jelenlevők előtt a következőket mondta:

„Én és a férjem a magyarországi forradalom mellett állunk. A magyarországi követelések egyik szerzője Varga János budapesti professzor, legjobb barátunk. A magyarországi »forradalmárok« szocializmust akarnak, de azt akarják, hogy az oroszok menjenek ki Magyarországról. A magyarországi harc az ország függetlenségéért zajlik.”

Hasonlóan 1957. február 1-jén Varró Katalin „Gyurka” ügynök előtt kijelentette, hogy a férje vaddisznóvadászatra ment, és nem siet haza, mert nem tulajdonít semmilyen figyelmet és jelentőséget a Nagy Nemzetgyűlési képviselők megválasztásának. Ugyanez az ügynök 1957. március 1-jén jelezte nekünk: nevezett Varró Katalin azt mondta, hogy Ștefan Pașca professzor a Nyelvtudományi Intézetből kikérdezte őt a magyarországi „forradalmárok” követeléseinek szövegével kapcsolatban, amit férjétől kapott és bevitt az intézetbe, hogy nevezett Aurelia Stannal lefordíttassa. A fentiekkel kapcsolatban Aurelia Stan a következőket nyilatkozta:

„1956. október 27-én megjelent nálam Varró Katalin a magyarországi ellenforradalmárok követeléseinek szövegével, és arra kért, hogy ellenőrizsem, helyesen fordították-e le román nyelvre, mert a városi Néptanáctól és a Bolyai Egyetem IMSZ alapszervezetétől kérték /ami nem igaz¹⁰²/, amely követeléseknek ellenséges szovjetellenes tartalmuk volt.”

Nevezett Aurelia Stan arról is nyilatkozott, hogy a követelések szövegét Varró Katalin több személy körében terjesztette, hogy tudomást szerezzenek a tartalmáról. A szöveget elolvasták tehát Viorica Pamfil, Ionel Stan, Mihai Triteanu és Papilian Dumitrescu is. Szintén ebből a nyilatkozatból kitűnik, hogy Varró Katalin, amikor Tildy Zoltán és a többi magyarországi ellenforradalmár beszédeket mondott a Rádiónál, lelkesen jött az Intézetbe és kikiáltotta, hogy „Győztek!”. Az

102 Aurelia Stan megjegyzése az állambiztonsági szerveknek átadott nyilatkozatában (ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 41–42. f.).

Aurelia Stan által elmondottakat megerősítik a nevezett Petre Neiescu által adott nyilatkozatok. A fentiek után, azaz 1957. március 22-én Varró Katalin azt mondta „Gyurka” ügynöknek:

„A férjem és én attól félünk, hogy le fognak tartóztatni minket, és nagyon aggódunk, mert az utóbbi időben sok magyart letartóztattak.”

Az ügynök által jelzettekkel párhuzamosan „Fekete Pál” és „Tóth Miklós” ügynökök is jelezték, hogy mind Varró János, mind Lakó Elemér a Magyar Népköztársaság-beli ellenforradalom idején a Bolyai Egyetem diákjai által szervezett nacionalista akciók élére álltak, és ennek kapcsán az egyetemi dolgozósobájukban több diákkal együtt külföldi rádióadókat hallgattak, amelyek az ellenforradalom eseményeiről közvetítettek, ezeket kommentálták, és rossz irányba befolyásolták a diákokat, Lakó Elemér pedig a jelenleg elítélt Dávid Gyulával együtt szervezte a kolozsvári temetőben lezajlott nacionalista tüntetést 1956. november 1-én. Lakó Elemérről szerveink azt is megállapították, hogy 1956 őszén, amikor diákok egy csoportjával tanulmányi kiránduláson vett részt Nagyréven, előttük több fasiszta és revizionista tartalmú nacionalista dalt énekelt, mint például az „Ott, ahol zúg az a négy folyó...”, a „A kerten túl virágozik egy szép rózsza”,¹⁰³ stb. című dalok. Varró Jánossal kapcsolatban „Fekete Pál” ügynök jelezte, hogy a diákoknak tartott szemináriumokon gyakran tagadja a marxista elmélet helyességét az irodalomban. Varró János és Lakó Elemér a Bölcsész- és Történelemtudományi Karról több diákot maguk mellé vonzottak, akik mind a magyarországi események alatt, mind azután továbbra is látogatják a fentieket egyénileg vagy csoportosan. Ilyen alkalmakkor különböző nacionalista, ellenséges beszélgetéseket folytatnak, és ezáltal ellenséges nacionalista és szovjetellenes hatást gyakorolnak az ide járó diákokra. Ebből a diákcsoportból többek között azonosították Kovács Júliát, Eckhart Juditot, Terdik Irént, Jancsik Pált, Mező Piroskát, mindannyian a magyar irodalom szak harmadéves diákjai, valamint Tibád Leventét, Szilágyi Domokost, Sárosi Évát, Csomafáy Ferencet és Tichy Magdát a magyar irodalom szak második évfolyamáról. Szerveink előtt a fenti diákok „Tóth Miklós” és „Fekete Pál” ügynökök révén reakciós hozzáállásukról és magatartásukról ismertek. Az egyetemen belül különböző beszélgetéseket folytatnak, ahol helyeslik a magyarországi ellenforradalmat, elítélik a szovjet hadsereg által Magyarországnak nyújtott segítséget a rend helyreállításában, és folyamatosan rágalmazzák a Kádár János elvt. vezette magyarországi forradalmi munkás-paraszt kormányt.

1957. június 15-én a letartóztatásban levő Jordáky Lajos azt nyilatkozta Varró Jánosról, hogy Varró 1956 nyarán Veres Péterrel és több, a Petőfi-körhöz tartozó fiatal íróval beszélt, majd részt vett Rajk újratemetésén.¹⁰⁴ Miután [Varró] 1956. október végén hazatért, Jordáky Lajos belépett az egyetemi szobájába, ahol az említett tanszék több munkatársa is tartózkodott. A szobában a magyarországi

103 Szó szerinti fordításban. Az említett dal a *Gül Baba* operából az „Ott túl a rácson...” kezdetű ária.

104 Az eredetiben szótévesztés: a magyar nemzetiségű nyomozótiszt „funeralii” helyett az „infumurea” szót használja (felfuvalkodás, fennhordja az orrát).

eseményeket vitatták. Lakó Elemér tanársegéd a többiekénél is izgatottabban azt mondta: „A budapesti ifjúság és diákság most harcol, és mi semmit sem teszünk a támogatásuk érdekében.” 2-3 nappal később Varró János és Lakó Elemér tanársegédek felvették a kapcsolatot Jordáky Lajossal az utóbbi irodájában, és megkérdezték tőle, hogy ismeri-e a MNK Írószövetségének programját, amit 1956. október 23-án Veres Péter író olvasott fel a budapesti Bem¹⁰⁵ szobor előtt, mivel ők rendelkezésére bocsáthatják ezt a programot.

Fentiek rendszerellenes ellenséges tevékenységét még nyilvánvalóbban dokumentálhattuk a letartóztatásban levő Varga László református pap és Dobai István földbirtokos-származású kihallgatása révén, akik belekeveredtek egy magyar revizionista csoportba, amely ellen jelenleg a BM tartományi igazgatósága folytat nyomozást. Hasonlóan tevékenységüket megerősítik Dávid Gyula letartóztatott, a Bolyai Egyetem volt tanársegédjének kihallgatási jegyzőkönyvei. Dávid belekeveredett az egyetemen bekövetkezett izgatási cselekményekbe és ügyében már érvényes ítéletet hirdettek. Varga László letartóztatott az 1957. április 29-i kihallgatási jegyzőkönyvben rámutatott, hogy a Varró Jánossal folytatott beszélgetés során a következőket mondta:

„Figyelj, többen vagyunk fiatalok, akik ha történik valami, semmiképp nem vonulunk be a hadseregbe, hanem inkább visszavonulunk a hegyekbe.”

E beszélgetés folytatásában Varró János érdeklődött Varga László /református pap/ letartóztatottól, hogy a fiatal papok segítséget nyújtanának-e a fiatalság körében betöltött szerepük és tevékenységük révén, abban az értelemben, hogy más magyar fiatalok se vonuljanak be az RNK hadseregébe egy általános mozgósítás esetén. 1956 júniusában Varga László ismét találkozott Varró Jánossal és a korábban folytatott beszélgetésre utalva emlékeztette őt a saját és mások szándékaira /akiknek személyét nem közölték Vargával/, hogy visszavonuljanak a hegyekbe fegyveres konfliktus esetén. Ismét utalva e szervezet céljára, Varró János közölte Varga Lászlóval, hogy a szervezett magyar nacionalistáknak közös, az RNK demokratikus berendezésével ellentétes céljuk, és hogy ez a csoport fegyveres konfliktus esetén a Nyugati-havasokba fog menekülni azzal a céllal, hogy ellenállást képezzen az RNK hadseregével szemben és a nyugati hadseregek érdekében.¹⁰⁶

Ez alkalomból Varró János arról érdeklődött Varga Lászlónál, hogy ismer-e valakit a református egyház vezetői közül, aki szükség esetén írásos ajánlást tudna adni nekik, amelynek segítségével hatékonyan felvehetnék a kapcsolatot a falusi református papokkal, hogy segítségüket kérjék a magyar ifjúság megszervezésében, hogy ne vonuljanak be a hadseregbe, hanem menjenek fel a hegyekbe és szervezzék meg az ellenállást. Varga Lászlót arról is kérdezte Varró, hogy a Nyugati-havasok megfelelnek-e a kitűzött célnak. Erre Varga azt válaszolta, hogy szerinte nem, mert a hegy lábának lakossága többségében román. Varró János

105 Eredetiben: Ben.

106 Utolsó mondat kézzel a margón kiemelve.

egyetértett ezzel, és Varga azt javasolta, hogy a legkedvezőbb hely a magyar nacionalisták ellenállásának megszervezéséhez a Székelyföld lenne, ahol csak magyarok laknak. Megjegyzendő, hogy Varró János a Varga Lászlóval folytatott beszélgetések során nem ismertette az utóbbival, hogy kik szervezkednek vele közösen. Amennyiben Varga szerveink előtt rámutatott, hogy a Varró Jánossal folytatott beszélgetéseket Dobai István letartóztatottal is közölte, nekilátunk utóbbi elem vizsgálatának nevezett Varró János és Lakó Elemér tevékenységének dokumentálása érdekében.

Az 1957. május 27-i kihallgatási jegyzőkönyvben Dobai István azt nyilatkozta, hogy Varrót nem ismeri személyesen, csak a Varga Lászlóval folytatott beszélgetésekből. A továbbiakban rámutatott: tudomása van arról, hogy Varró Jánosnak nagy befolyása van a Bolyai Egyetem magyar ifjúságára. Varga azt javasolta Dobainak, hogy játszon összekötő szerepet ő közte és Varró János tanársegéd között, mert ő /Dobai/ kapcsolatot teremthetne a református egyházzal Varró János érdekében. A nyomozó hatóságok kitartó próbálkozása ellenére Dobai István azt nyilatkozta, hogy nem emlékszik konkrétan arra, mit mondott neki Varga László Varró János céljairól, amelyek érdekében kapcsolatot kellett volna teremtenie a református egyházzal, csak nagyon homályosan emlékszik arra, hogy ezt valamilyen nacionalista jellegű cél érdekében kellett volna megtenni.

Azzal kapcsolatban, hogy Varga László letartóztatott lett volna az összekötő Dobai István és Varró János között, „Gyurka János” ügynök is megerősíti, akinek 1957. augusztus 18-án Varró Katalin, Varró János felesége többek között ezt nyilatkozta a Dobai-csoportban letartóztatott Gazda Ferencről:

Dobai István óvatlan ember volt, mert olyan magánnaplója volt, amelybe feljegyezte, kikkel volt politikai kapcsolata, kivel találkozott és miről beszélgettek. Ebből az emlékeztetőből a Securitate megismerte a baráti hálózatát. A férjemenek nagy szerencséje volt, mert éppen Dobai letartóztatása előtt kellett volna, hogy valaki beajánlja őt Dobainak. Hogyha Dobai letartóztatása késett volna, és megteremtődött volna a kapcsolat kettejük között, férjem szabadsága napok kérdése lett volna.

A Varró János és Lakó Elemér tanársegédek,¹⁰⁷ által folytatott szervezett tevékenységet megerősíti a Dávid Gyula elítélt elleni vizsgálati anyag is. Kérdezett rámutatott, hogy 1956. november 3-án Varró Jánossal és Lakó Elemérral találkozott a Bolyai Egyetem egyik helyiségében, és beszélgetéseket folytattak a magyarországi ellenforradalomról. Mindhárman arra a következtetésre jutottak, hogy számítani lehet a szovjet hadsereg újabb beavatkozására. Ezen beszélgetés alkalmával a fentiek úgy vélték, hogy a Szovjetunió nem fogja megengedni „Magyarország függetlenségét”, és azt a következtetést vonták le, hogy ebben az esetben a nyugati kapitalista országok is be fognak avatkozni, és így fennáll majd

¹⁰⁷ Románul „asistenți”. A román felsőoktatási rendszer felépítése: „preparator” (gyakornok), „asistent” (tanársegéd), „lector” (adjunktus), „conferențiar” (docens), „profesor universitar” (egyetemi tanár). Varró Jánost és Lakó Elemért az 1957/58-as tanév elején léptették elő adjunktussá.

az a lehetőség, hogy a két tábor között fegyveres konfliktus tör ki. Szintén e beszélgetés alkalmával a fentiek arra a következtetésre jutottak, hogy egy világháború kitörése esetén az RNK a szovjet hadsereg mellett harcolna a magyarországi ellenforradalmárok és a nyugati hadseregek ellen. Ebben a helyzetben Varró János a jelen lévő Lakó Elemérnek és Dávid Gyulának azt a javaslatot tette, hogy ne tagozódjanak be az RNK hadseregébe. Erről Dávid Gyula letartóztatott a következőket nyilatkozta:

Varró János azt mondta, hogy nekünk, magyar fiataloknak, háború esetén az a kötelességünk, hogy ne vonuljunk be az RNK hadseregébe, és fel kell menekülnünk a hegyekbe és meg kell szerveznünk magunkat, és az általunk végrehajtandó akciókkal meg kell akadályoznunk a szovjet és román hadsereg Magyarország felé haladását.

Mind Dávid Gyula, mind Lakó Elemér elfogadták ezt a javaslatot, és ezután mindhárman azokra a személyekre gondoltak, akiket még bevonhatnának ezekbe az akciókba. A beszélgetés során több személy neve is felmerült, mint például Veres Endre, a Bolyai Egyetem adjunktusa, Szigeti József docens, valamint Mitruly Miklós és Muradin László gyakornokok és mások neve is, de az összes személynél kifogásokat emeltek a csoportba való befogadásuk ellen. A beszélgetés végén abban maradtak, hogy még gondolkodnak újabb személyeken, akik megfelelőek lennének ahhoz, hogy befogadják őket a szervezetbe.

Dávid Gyula kihallgatása nem eredményezte újabb személyek nevét, akik e felforgató szervezetbe tartoztak volna, az illető azt nyilatkozta, hogy az 1956 novemberében folytatott beszélgetés után a szervezettel kapcsolatban nem beszélt sem Varró Jánossal, sem Lakó Elemérrel. A vizsgálati megfigyelés megkezdésétől mostanáig a fenti ügynököket arra utasítottuk, hogy állapítsák meg, hogy a fentiek jelenleg is folytatnak-e szervezett rendszerellenes tevékenységet, ám ennek ellenére az ügynökségnek nem sikerült megerősítenie a Varró János által kezdeményezett felforgató csoport létezését. Megjegyzendő, hogy Dávid Gyula pere alatt „Gyurka” ügynök megállapította, hogy a Varró házaspár nagyon nyugtalan volt azzal kapcsolatban, hogy Dávid Gyula beszélt-e esetleg az ő ellenséges tevékenységükről is. Ez arra készítette a Varró házaspárt és Lakó Elemért, hogy elővigyázatosabbak legyenek, és bár abban a meggyőződésben voltak, hogy Dávid Gyula semmit sem mondott, ők továbbra is arra várnak hogy kiderüljön, Varga László pere folyamán felmerülnek-e olyan negatív dolgok, amelyek veszélyeztetik szabadságukat.

Operatív nyomozó
S.k. Papp Adalbert tiszt

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 191–199. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

87.

Az RMP Központi Vezetőségének utasításai a Magyar Autonóm Tartományi pártbizottságnak Ady Endre születésének 80. évfordulójának megünnepléséről¹⁰⁸

Bukarest, 1957. szeptember 20.

Értesítjük, hogy Ady Endre – magyar költő születésének 80. évfordulójával kapcsolatban az RMP KV Titkársága engedélyezte a következőket:

1.) Ünnepi összejövetelek szervezését a költő születésének évfordulója alkalmából, irodalmunk és művészetünk egyes személyiségeinek részvételével Bukarest, Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Nagybánya, Szatmár, Zilah, Nagykároly, Arad és Temesvár városokban.

2.) A magyarlakta járásokban, a művelődési házak és otthonok, valamint a magyar tannyelvű iskolák keretében az évfordulóval kapcsolatos irodalmi esték szervezését.

3.) Az Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó ebben az évben megjelentet egy cikkgyűjteményt „Ady a nacionalizmusról” címmel és egy novellás kötetet. Országunk területén akciók szervezése a költő életével és munkásságával kapcsolatos dokumentumok összegyűjtésére.

4.) A költő arcképének a kinyomatását és szétosztását a magyar lakta helységek művelődési házaiban és otthonaiban.

5.) A Nagyvárad Ady-múzeumról, Adyfalváról és az évfordulókor rendezett ünnepségekről az „Alex. Sahia” filmstúdió híradó filmet készít.

6.) A költő mellszobrának felállítását Nagyváradon.

7.) A Nagybánya tartományi Adyfalván a költő szülőhelyén az Ady Endre emlékház ünnepélyes megnyitását. A szülőház előtt elhelyezik a költő mellszobrát.

8.) A Szállítás és Távközlési Minisztérium kibocsát a költő arcképével egy bélyeget „Ady Endre születésének 80 évfordulója” címmel.

9.) A román és magyar nyelvű folyóiratok Ady életével és művével foglalkozó cikkeket és tanulmányokat közölnek. A bukaresti és kolozsvári rádióállomások Ady Endre születésének évfordulója tiszteletére külön adásokat szerveznek.

10.) A Külföldi Kulturális Kapcsolatok Intézete az Ady Endre születésének évfordulója alkalmából rendezett ünnepségekre meghív a Magyar Népköztársaságból 2 író vagy művészeti személyiséget.

A költő születése évfordulójának a megszervezéséért az Oktatás- és Művelődési Minisztérium és az RNK Írószövetsége felel.

Az RMP KV Ügyeinek Igazgatósága

ANDJM, fond 1134, dosar 181/1957, 268–269. f. Géppel írt magyar nyelvű dokumentum.

¹⁰⁸ A jelentés magyar nyelven készült, megőriztük az eredeti fogalmazást.

88.

A Magyar Autonóm Tartományi Népbíróság elnökének jelentése a köztulajdon elleni vétség és más bűncselekmények esetében alkalmazandó büntetésekről (részlet)

Marosvásárhely, 1957. szeptember 21.

Az igazságszolgáltatás jelenlegi legfontosabb feladata az, hogy megvédje a szocialista államtulajdont és küzdjön a tolvajok, a sikkasztók, a szabotőrök, a spekulánsok, a koldusok, a huliganizmus, a csavargás és a prostitúció ellen.¹⁰⁹ Az ítélebíróságok csupán az elkövetett bűnök súlyosságához méltó büntetések kiszabásával tudják megfelelőképpen véghezvinni küldetésüket, a népi demokratikus rendszer és a szocialista tulajdon megerősítését. Ezen elvekből kiindulva megvizsgáltuk a Magyar Autonóm Tartomány bíróságainak munkáját és a meglevő adatokból azt láttuk, hogy a párt Központi Vezetőségének 1957. június 28 és 1957. július 3. között meghozott határozatáig, nagyon sok bíróság engedékenységet tanúsított a tolvajokkal, a sikkasztókkal, a spekulánsokkal és a csavargókkal szemben.

A statisztikákból az tűnik ki, hogy 1957. január 1. és 1957 július 1. között 9.592 vádlott fölött ítéleztek, amelyek közül 7.761 személyt (70%) elítéltek, 872 vádlottat felmentettek (9%). 1.105 vádlottat megbüntettek (14%). Az összes vádlott közül 6.809 személyt büntettek meg (77%). A vádlottak közül 287-et mentettek fel a büntetés alól (3%). A börtönbüntetések többsége hat hónapig terjedő javító börtönbüntetés. Ez azzal magyarázható, hogy az igazságszolgáltatás szerveinek többsége engedékenységet tanúsított a spekulánsok, tolvajok és huligánokkal szemben. Ha a büntetéseket és azok törlesztését vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a legtöbb falopás miatt történt meg. Annak ellenére, hogy egyes bíróságok gyengébben működtek a köztulajdon megvédésében, léteznek olyan szervek is, mint például Marosvásárhely, Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy városok törvényszékei, amelyek helyesen jártak el a szocialista tulajdon megvédése érdekében [...] ¹¹⁰.

Aurel A. Ciupe

A tartományi Népbíróság elnöke

ANDJM, fond 1134, dosar 175/1957, 61–62. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

109 A köztulajdon védelméről szóló 324/1957. sz. dekrétum végrehajtásáról lásd a bevezető tanulmányt.

110 A jelentés folytatása az új szabályok konkrét ügyekben való alkalmazásáról számolt be, és kiemelte azokat a bíróságot, akik példászerűen alkalmazzák az új törvénykezést: Marosvásárhely városában Rézi Árpád, Erőss Attila és Vita Klára, Sepsiszentgyörgy városában Csáka András, Marosvásárhely járásban Szász János, Gyergyó járásban Fekete Anna és Minier Károly, Csik járásban Muska Pál és Posta József, Kézdi járásban Fekete Ferenc, Székelykeresztúr járásban Szombat Károly és Vogel Albert, Maroshévíz járásban Iosif Panea (uo, 72. f.)

89.
Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság
tájékoztató átirata az RMP Központi Vezetőségének
(részlet)

Marosvásárhely, 1957. október 26.

(...) Egyes helységekben még mindig erős a [katolikus] papság befolyása az állampolgárokra. Például a Gyimes-völgyi pap kezdeményezésére 4 vagon burgonyát gyűtöttek „adományokon” keresztül, míg Szépvíz községben (Csík járás) 3 vagon káposztát a gyulafehérvári katolikus teológia számára. A Csík járási Szentdomokos községben a besorozott fiatalok elbúcsúztak a paptól is. Csíkszentdomokos, Csíkszentmárton, Csíkdánfalva és Újkászon községekben a gyerekek vallásórákra a paphoz járnak. Marosvásárhelyen a 4. számú középiskolában a VII/3. osztály egyes tanulói papírból keresztet készítettek és ezeket mutogatták azoknak a tanulóknak, akik nem járnak templomba a következőket mondva: „Nézz rá te hitetlen és vakulj el tőle”.

A tartományi bizottság levelének bemutatása után egyes Kézdivásárhely járási településeken, mint pl. Csomortán, Futásfalva¹¹¹ a helyi papok fokozták ellenséges tevékenységüket azt állítva, hogy a levél tartalma nem felel meg a valóságnak. Más településeken, mint pl. az Erdőszentgyörgy járási Bordoson a pap meglátogatta a párttagok családjait, és megpróbálta meggyőzni őket, hogy járjanak templomba. Miután megjelent a műhold fellövéséről szóló hír egyes csík rajoni papok azt híresztelték, hogy a kommunisták föl akarnak menni a Jóistenhez.¹¹² Az állampolgároknak szervezett nagygyűléseken tudatosítottuk a műhold fontosságát.

1957. október 16-án a tartományi pártbizottság tanácskozást szervezett a marosvásárhelyi értelmiségiek számára. A tanácskozáson 280 orvos, művész, író, tanár, tanító vett részt, valamint a tartományi, városi és járási pártbizottságok aktivistái. A tanácskozásnak célja az volt, hogy bemutassuk a kolozsvári értelmiségekkel tartott tanácskozás tanulságait.¹¹³ Bemutattuk a kolozsvári tanácskozás fontosságát, amely a román nép és az együttélő nemzetiségek barátságának elmélyítéséről szólt.

A tanácskozáson felolvastuk Jordáky Lajos professzor, Fazekas János KV-titkár és Leonte Răutu elvtárs beszédeit. A beszédek felolvasása után 12 értelmiségi elvtárs kért szót. A felszólaló elvtársak beszédeikben kihangsúlyozták a tartományban élő románok és más nemzetiségűek közötti barátság elmélyítésének fontosságát. Az elvtársak a proletár internacionalizmus és a szocialista hazafiság szelle-

111 A falu Torja községhez tartozik.

112 A Szovjetunió 1957. október 4-én hajtotta végre a Szputnyik I. fellövését, az eseményről részletesen beszámolt a romániai sajtó is.

113 Utalás a kolozsvári értelmiségi nagygyűlésre, amelyben az előzetes letartóztatásból szabadult Jordáky Lajost önbírálatra kényszerítették nacionalizmus és ideológiai revizionizmus miatt. A gyűlésről részletesen beszámolt a magyar nyelvű sajtó is (*Igazság*, 1957. október 10.; *Előre*, 1957. október 15.).

mében beszéltek. Több felszólaló is kifejezte a párt iránt érzett háláját, kijelentve, hogy a párt odaadás nélkül nem sikerült volna elérni ezeket az eredményeket. A felszólaló dr. Dóczy Pál egyetemi tanár,¹¹⁴ párttag többek között a következőket mondta: „Ez a tanácskozás nagy fontossággal bír számunkra mert egyrészt meghatározza a munkánk helyes irányvonalát, másrészt pedig nagyon sok kérdést tisztázott.” Csögör Lajos¹¹⁵ professzor azt hangsúlyozta, hogy közös látogatásokat kellene szervezni a marosvásárhelyi, a bukaresti és a Iași-i egyetem diákjai között, mert ez hozzájárulna a román és magyar diákok közötti barátság elmélyítéséhez. Kovács György [színész], a nép művésze kihangsúlyozta, hogy ki kell elégíteni a román és magyar értelmiségiek kulturális igényeit. Azt is hozzáfűzte, hogy szerinte nagyon jó lenne, ha a bukaresti Nemzeti Színház meglátogatná tartományunkat. Több felszólaló is kifejtette, hogy jó lenne egy klubot nyitni az értelmiségiek számára, amely fontos szerepet játszhatna az értelmiségiek nevelésében. A felszólalók azt is kifejtették, hogy a tanácskozáson elhangzott és megtanult dolgok hozzájárulnak a román és magyar nép közötti barátság elmélyítéséhez. A felszólalók elítélték minden olyan kísérletet, amely a szocializmus építésének megakadályozását szolgálja.

ANDJM, fond 1134, dosar 176/1957, 194–196. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

90.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztató átirata az RMP Központi Vezetőségének (részlet)

Marosvásárhely, 1957. november 2.

[...] ¹¹⁶ Az utóbbi időben néhány ellenséges megnyilvánulásról is kaptunk híreket. Október 27-én a Csík járási Karcfalva római katolikus pap gúnyt űzött azokból az emberekből, akik vasárnap csépeltek és azt mondta, hogy a vasárnapi cséplés súlyos következményeket fog maga után vonni egyházi vonalon. A Csík rajoni Kászonfeltizen Karácsonyi András középparaszt az elmúlt napokban találkozott az utcán az ortodox pappal, akit szidalmazott és megfenyegetett, amiért a párt által küldött, Márton Áront bíráló levél mellett foglalt állást. Az ortodox pap udvarára majdem naponta dobnak be fenyegető tartalmú leveleket. A Csík

114 Dóczy Pál (1910–?), orvosprofesszor. Diplomáját a kolozsvári egyetemen szerezte, ugyanott a belgyógyászati klinikán tanársegéd, majd a marosvásárhelyi OGYI belgyógyászati klinikájának adjunktusa, tanszékvezető professzora (1949), doktor docens (1957), érdemes orvos, 1976 óta konzultáns professzor. Az Orvostudományi Akadémia rendes tagja. Belgyógyászati közleményeit a *Revista Medicală – Orvosi Szemle, Medicina Internă, Münchener Medizinische Wochenschrift* című lapok közölték.

115 Csögör Lajos (1904–2003), orvos, szakíró, egyetemi tanár. 1944 után Kolozs megye alispánja, a Magyar Népi Szövetség egyik vezetője, 1946–1948 között nemzetgyűlési képviselő volt. 1945–1948 között a Bolyai Egyetem, majd 1948–49-ben és 1964–1967 között a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora volt. 1949 novemberében, más erdélyi magyar politikusokkal és értelmiségiekkel együtt letartóztatták, 1955 májusában szabadult, majd rehabilitálták. Életútjáról lásd az 1956-os Intézet Oral History Archívumában őrzött interjút (7/1986 sz., készítette Tóth Pál Péter).

116 A kihagyott részben a mezőgazdaság helyzetéről számolnak be.

rajoni Gyimesfelsőlokon az osztályellenség azt híresztelte, hogy Anglia és az Amerikai Egyesült Államok visszaadták Erdélyt Magyarországnak. Aktivistáink megszüntették ezeket a híreszteléseket és elmagyarították az embereknek, hogy mi is a valódi célja ezekkel az osztályellenségnek. Taplocán Páll József az osztályellenség befolyása alatt álló szegényparaszt a cséplés során arra buzdította az embereket, hogy ne álljanak be a társas szövetkezetekbe. 1957. október 23-án Sepsiszentgyörgyön az 1848-as emlékművön valaki egy táblát helyezett el, amelyre rá volt írva: „1957. október 23.”. A tábla egyik sarkára egy a magyar nemzeti színeket idéző virágcsokrot is helyeztek, a másik oldalára pedig egy fekete gyászszalagot. A hivatalos szervek még nyomoznak az eset kapcsán.

Információs instruktor, Csiszér Lajos

ANDJM, fond 1134, dosar 176/1957, 203. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

91.

A Magyar Autonóm Tartomány pártbizottság rendkívüli bürölésének jegyzőkönyve

Marosvásárhely, 1957. november 5.

Jelen vannak: Csupor Lajos elvt., Bătagă János¹¹⁷ elvt., Szövérfi Zoltán elvt.¹¹⁸, Szász Mihály elvt., Bugyi Pál elvt., Vargancsik István elvt., Kovács Mihály elvt., – Hegedüs elvtárs a Milicia parancsnoka, Demeter elvt. a Tartományi Közüzemek igazgatója.

A gyűlés napirendi pontja:

1. 1957. november 5-én este 18.05 órakor előállott üzemzavar következtében a villanyszolgáltatás megszakadását előidéző okok megvitatása.

Demeter elvt. a következő tájékoztatót adja a fenti kérdésben:

Miután a villany elaludt, jelentették a vállalatnak, hogy a transzformátor-állomáson kikapcsolt az automata-kapcsoló. Ez annak tudható be, ahogy Ujvárosi, a kikapcsolás után kijelentette, hogy a terhelés 170 ampérről, 200 Ampérre emelkedett fel. A villamosenergia szolgáltatás biztosítás érdekében, a Közüzemek igazgatósága intézkedett, hogy a Dieselt indítsák be, a megindulás után az áramszolgáltatás azonban újra megszakadt. Ez után csoportok lettek kiküldve, hogy az összes vonalakat felülvizsgálják és megállapítsák a villanyszolgáltatás megszakadásának okait. A vonalakat sorban fogják felülvizsgálni, tekintettel arra,

117 A már említett Ioan Bătagă, az RMP tartományi pártbizottság adminisztratív osztályának vezetője, aki a helyi nomenklatura másik román tagjával (Naftalia Ciuchină) a párt és az állambiztonság közötti kapcsolatáért felelt.

118 Szövérfi Zoltán, 1952–1960 között a Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság propagandafelelőse. A MAT 1959-ben elkészült „Monográfiája” körül kipattant botrány következtében leváltották, majd minden pártfunkciójából eltávolították.

hogy a transzformátorháznál nincsen baj. Demeter elvt. továbbá bejelenti, hogy az egy elkészített dolog volt és nem a véletlennek tudható be, hogy a villany kialudt.

Kérdések:

Vargancsik István elvt.: Hogyan áll az, hogy mikor utasítást kaptak a Diesel beindítására, a vállalattól azt telefonálták, hogy nem tudnak megindulni, mivel nincsen elegendő olaj? Az összes vezetékekkel baj volt, vagy csak a Sztálin téri és Kossuth téri vonalakkal?

Kovács Mihály elvt.: A harmadik kikapcsolás után hogyan tudták biztosítani a villanyszolgáltatást? Demeter elvt. a válaszok során bejelenti, hogy a Dieselnak elegendő olaja volt a beindulás pillanatában. A Sztálin téri vonal kikapcsolása után, a többi vonalak is kikapcsolodtak, mivel párhuzamosan vannak. A harmadik kikapcsolás után azért volt villany, mivel párhuzamban bekapcsolták a Dieselt.

Vita:

Kovács Mihály elvt.: Az ellenőrzések során az Állambiztonsági szervek megállapították, hogy ebben az időszakban csak a szolgálatos tartozkodott az üzemben a soron kívül senki sem volt beosztva. Ugyanakkor mivel a vezeték terhelés alatt volt, ezek szerint az üzemzavar annak tudható be, hogy valamit a vezetékre dobtak.

Csupor elvt.: megjegyzi, hogy nincs-e összefüggésben az üzemzavar a délelőtti intézkedéssel, vagyis azzal, hogy több vonalat átvizsgáltak mivel nagy feszültségcsökkenés volt. Ezelőtt két évvel, mikor a feszültséggel szintén baj volt, Bodor elvt. azt a megjegyzést tette, miért nem szóltak hamarabb a tartományi Néptanácsnak, mivel ezen a helyzeten tudtak volna segíteni. Csupor elvt. megjegyzi továbbá azt, hogy a néptanács is többet tehetett volna ezen a téren, mivel évek óta a feszültséggel állandó baj van.

Bátagá elvt.: javasolja, hogy a kapcsolási tervek legyenek felülvizsgálva, mivel egyes helyeken volt világítás és más helyeken nem.

Szövérfi elvt.: Nem tiszta az egész villanyszolgáltatás megszakadásának a kérdése, mert miután a Dieselt megindították, az áramszolgáltatás újból megszakadt ahelyett, hogy az áramszolgáltatás jobb lett volna. Éppen ezért javasolja, hogy az illetékes szervek sürgősen indítsák be a kivizsgálást Udvarhelyi és Demeter elvtársak vezetésével.

Kovács elvt.: Az intézkedési terv össze lett állítva november 6-án kezdődőleg. Bejelenti, hogy ő nem tudta azt, hogy a diszgyűlés 5-én lesz megtartva. Az intézkedések értelmében amúgyis csak a kapcsolótáblához lett volna téve egy elvtárs és az üzemzavar úgyis megtörténhetett volna. Az üzemzavar okait csak reggel lehet majd megtudni, mikor a kivizsgálások már végetérnek. Kovács elvt. továbbá megjegyzi azt, hogy a meghívokat 5-én délután 3 órakor kapta meg és így az idő, amely a rendelkezésre állt kevés volt ahhoz, hogy az összes szükséges

intézkedéseket megtegyék. Mindezt még befolyásolta az a tény is, hogy az elvtársak nem voltak idehaza teljes létszámban.

Szövérfi elvt.: Hibásak vagyunk azért ami történt és véleménye szerint az nem indok, amit Kovács elvt. felhozott. Megjegyzi, hogy a kapcsolatok nem kielégítőek, mivel régebb minden egyes akció előtt 4-5 nappal az állambiztonsági szervek eljöttek, hogy az intézkedési tervet a Pártbizottsággal megvitassák. Nincs tudomása arról, hogy ez most megtörtént-e vagy sem, már annál is inkább, mivel a Pártbizottság ellenőrzése során megállapítást nyert az, hogy az illetékes szervek nem tettek megfelelő intézkedéseket, hogy szükség esetén akcionálásra készen álljanak. Kovács elvtárs, ha későbben is tudta meg a diszgyűlés időpontjának megváltoztatását, lett volna ideje intézkedni s nem kellett volna bürokratikusán ragaszkodjon az intézkedési tervhez, mely az akció életbelépését 6-tól irányozza elő. Véleménye szerint nem kell mindig Csupor elvtársnak az utasításait várni, hanem sürgős esetekben önállóan intézkedjenek. Továbbá megjegyzi azt, hogy a villanyszolgáltatás megszakítása nem technikai okoknak, hanem szabotázsak tudható be.

Kovács elvt.: Nem ért egyet teljesen azzal, amit Szövérfi elvt. mond, mivel van egy miniszteri parancs, melyet neki tiszteletben kell tartani és annak alapján eljárni. Addig amíg a beindított kivizsgálások nem fejeződnek be, nem lehet határozottan azt állítani, hogy az osztályellenség keze van benne. Ugyanakkor véleménye szerint hibásnak tartja a Büro részéről azt az elvtársat, aki hivatva lett volna értesíteni a diszgyűlés megtartásának időpontjáról, ami idejében nem történt meg. Az állambiztonsági szervek Ciuchină elvtárson keresztül tartják legtöbb esetben a kapcsolatot és eddig a kapott feladatokat jól megoldották. A feladatok végrehajtásában kombativak¹¹⁹ és a Tartományi Pártbizottság utasításait mindig becsületesen oldották meg. Igaz, hogy az elvtársaknak nagyobb része nem volt idehaza és senkit sem lehetett felelősségrevonni [sic], azonban a kérdést ki fogják vizsgálni és ki fogják deríteni az igazságot.

Bugyi elvt.: Kovács elvtársnak részben igaza van, mivel egyelőre csak feltételezzük azt, hogy szabotázs történt. A gyűlés azért lett összehívva, hogy az üzemzavar okait megvitassák és nem pedig azt a szováltást, ami Szövérfi és Kovács elvtárs között történt. Kovács elvtárs sokkal többet kellett volna tegyen ami a megelőző intézkedések hozatalát illeti s mivel ez nem történt meg, ez egy tanulság kell legyen mindnyájuk számára a jövőre nézve. Igaz, hogy az állambiztonsági szervek az utóbbi időben még közelebb kerültek a párthoz és az irányítás is jobb ezen a téren, azonban véleménye az, hogy bár hiba volt, hogy későre tudta meg az ünnepély időpontjának megváltoztatását, mégis sokkal operatívabban kellett volna intézkedni. Ha Kovács elvtárs nem volt idehaza, akkor a szolgálatos tiszték kiválogatása olyan módon kellett volna megtörténjen, hogy azok önállóan és határozottan tudjanak ilyen esetekben intézkedni.

119 Helyesen magyarul: harciasak.

Hegedüs elvt.: Miután Szövérfi elvt.-al beszélt, az összeállított intézkedési tervet Ciuchină elvtárrsal beszélte meg. A Milícia az ilyen díszgyűlések alkalmával nem szokott résztvenni azonban az őrség megerősítésére vonatkozóan már 4-én megtörténtek a szükséges intézkedések.

Vargacsik István elvt.: Egyetért Bugyi elvt. véleményével, különösen ami a kapcsolatok javulását illeti a párt és az állambiztonsági szervek között. A ma este megtörtént dolog véleménye szerint inkább ellenséges tevékenységnek tudható be, mivel olyan hangok hallatszottak, hogy ma este nagy lesz a terhelés. Kihhasználva ezt az alkalmat, hogy a mai megbeszélésen Hegedüs elvt. is részt vesz, megjegyzi azt, hogy a Milícia olyan intézkedéseket tesz, amelyeket nem hoz a városi pártbizottság tudomására. Így például házkutatást tartottak sok pártagnál, letartóztatásokat végeztek. Az a 18 tag, hol három napon keresztül házkutatásokat tartottak, rossz hangulatot keltett a munkások között és komentálták az esetet. Ilyen esetekben az illetékes szerveknek feltétlenül meg kell előzetesen beszélni a szükséges intézkedéseket a városi pártbizottsággal is. A Vargacsik elvt. megjegyzésével teljes mértékben egyetért[enek] Hegedüs Imre és Kovács Mihály elvtársak és bejelentik, hogy a jövőben erre vonatkozólag megteszik a szükséges intézkedéseket.

Csupor elvt.: A fenti kérdéssel kapcsolatosan megjegyzi, hogy az illetékes szervek figyelmeztetve lettek, hogy a kivizsgálások alkalmával körültekintőek legyenek és ne túlozzanak el egyes dolgokat. Annak ellenére, hogy ez a kérdés meg lett beszélve, a kapott feladatok ellenére, Révész elvt. mégis másképpen járt el. Tekintve, hogy ez már a második ilyen eset, ez az illető elvtársra rossz fényt vet annak ellenére, hogy idáig jó vélemény volt róla kialakulva.

Bătagă elvt.: Hiba az, hogy az illetékesek nem voltak idejében leértécsítve, véleménye szerint azonban nem kell mindig az utolsó percekre várni. A gyűlés célja az, hogy az áramszolgáltatás megszakadásának igazi okát felfedjék és ilyen értelemben induljon el a kivizsgálás, amit Bugyi elvt. helyesen állapított meg. Véleménye szerint ez az osztályellenség tevékenységének tudható be, amit feltétlen fel kell fedni. Nem volt a kérdés úgy feltéve, hogy Kovács elvt. hibás a történetekért, de helytelen a megnyilvánulása mikor azt mondja, hogy Szövérfi elvt. hallgasson, mert ő is meghallgatta mikor beszélt. Szövérfi elvtársnak igaza volt akkor, amikor kijelentette, hogy az állambiztonsági szervek nem tettek meg minden intézkedést. Javasolja, hogy Komáromi alkalmazott kérdése sürgősen legyen kivizsgálva.

Csupor elvt.: a kapcsolatok az állambiztonsági szervekkel valóban megjavultak. Volt időszak mikor egyes kérdésekben lassabban intézkedtek, azonban az utóbbi időben ebben a kérdésben is minőségi javulás mutatkozik. A pártszervek bármikor fordultak az állambiztonsági szervekhez, azok mindenkor készségesen teljesítették a kapott utasításokat. A mai gyűlés célja az, hogy megvitassuk az áramszolgáltatás megszakadásának okait, melynek következtében a negyven éves évforduló díszgyűlését ilyen szégyenletes körülmények között kellett levezetni. Hasonló eset Marosvásárhelyen még nem történt meg és ezért mindnyájan

felelősek vagyunk és általában mindenért ami a tartomány területén történik. A Központi Bizottság részéről Fazekas elvt. figyelmeztetett, hogy az intézkedések idejében meg legyenek téve. A hiányosság e téren az, hogy Kovács elvtárrsal nem beszéltük meg előzetesen a tennivalókat. Személyes hibája ebben a kérdésben az, hogy a Büro nem lett összehívva, hogy a szükséges tennivalókat megbeszélje. Még nagyobb lett volna a hiba akkor, ha nem ültünk volna most össze, hogy közösen vitassuk meg ezt a kérdést, hanem elhallgattuk volna a történeteket és nem tájékoztattuk volna róla a Központi Vezetőséget is, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy országos viszonylatban is levonhassák belőle a tanulságokat és a jövőben megfelelő intézkedések legyenek téve.

Szövérfi elvt. miután intézkedett az illetékes szerveknél olyan embereket talált akik nem voltak elég önállóak ahhoz, hogy rögtön akcióba kezdjenek, hanem várták, hogy a főnökük intézkedjen. Ebből azt a tanulságot kell levonni, hogy a szolgálatba ilyen alkalmakkor olyan elvtársakat kell betenni, akik önállóan képesek intézkedni és nem tanúsítanak passzív magatartást. Szövérfi elvtársnál a felelősségérzet mutatkozott meg, amikor a hiányosságokat felszínre hozta. Rögtön intézkedéseket kell hozni nemcsak Marosvásárhelyen és Kézdi járásban, hanem a tartomány egész területén. Ugyanakkor intézkedni kell, a csütörtök délelőtti ünnepek zavartalan lefolyása érdekében is. A beindított vizsgálatot pedig tovább kell folytatni.

ANDJM, fond 1134, dos. 175/1957, 151-155. f. Géppel írt magyar nyelvű jegyzőköny.

IV. MEGTORLÁS ÉS A MAGYARSÁGPOLITIKA ÁTALAKULÁSA

92.

**Kimutatás a Belügyminisztérium 1957. december 2–3-án megtartott
operatív gyűlésének résztvevőiről¹**

Bukarest, 1957. december 2.

BELÜGYMINISZTERIUM

Titkos

Titkárság Ügyosztály

A minisztérium vezetősége:

- Alexandru Drăghici miniszter elvtárs
- [szovjet] tanácsadó elvtársak
- Gheorghe Pintilie miniszterhelyettes
- Stelian Staicu miniszterhelyettes
- Alexandru Mureșanu miniszterhelyettes
- Ioan Serb miniszterhelyettes
- Alexandru Nicolschi főtitkár
- Vasile Negrea főtitkár

- a minisztériumhoz tartozó I², II³, III⁴, IV⁵, V⁶, VI⁷, VII⁸, VIII⁹, IX operatív
Csoportfőnökségnek parancsnoka és helyettese, és a Káder Osztály.

- a Minisztérium „C”¹⁰, „D”¹¹, „K”¹², „F”¹³, „T”¹⁴ független ügyosztályok és a
Határőrség hírszolgálati ügyosztályának parancsnoka.

- a II, III, IV, V, VI, VIII központi Csoportfőnökség parancsnoka és a IX
Ügyosztály operatív ügyosztályának parancsnoka.

1 Az irat közreadását az ülés résztvevőinek felsorolása teszi indokolttá. Az esemény fontosságát jelzi, hogy a tervezett 512 résztvevője közül a BM teljes központi apparátusa ott volt.

2 *Informații externe*: Külföldi felderítés.

3 *Contraspionaj*: Kémelhárítás.

4 *Informații interne*: Belföldi felderítés.

5 *Contrasabotaj*: Szabotázselhárítás.

6 *Contraspionaj în forțele armate*: Katonai kémelhárítás.

7 *Transporturi*: Szállítás.

8 *Supraveghere*: Felügyelet.

9 *Anchete Penale*: Vizsgálati kihallgatások.

10 *Dosare*: Polyó ügyek. Forrás: Marius Oprea: *Banalitatea*, i. m., 49. p.

11 *Transportul deținuților*: Foglyok szállítása.

12 *Contraspionaj în închisori și miliție*: Kémelhárítás a börtönökben és a milicián.

13 *Interceptarea corespondenței*: Postai levelek ellenőrzése.

14 *Tehnică*: Technika.

- a káderigazgatóság Securitate apparátusával foglalkozó Ügyosztályának parancsnoka, a oktatási Ügyosztály parancsnoka, a Securitate kiképzőiskolák parancsnokai
 - a II, III, IV, V, VI, VIII központi Csoportfőnökség alapszervezeti titkára
 - a BM tartományi Igazgatóságainak parancsnokai
 - a BM tartományi Igazgatóságai I, II, III, IV és VIII operatív ügyosztályainak parancsnokai
 - a BM járási ügyosztályainak és alosztályainak parancsnokai
 - a katonai tartományok kémelhárító ügyosztályainak parancsnokai és a hadseregparancsnokságok és nagy katonai egységek kémelhárító osztályainak és alosztályainak parancsnokai, az V Igazgatóság vonalán
 - a területi vízi-, vasúti- és közúti- ügyosztályok parancsnokai, az V. Igazgatóság vonalán
 - a BM Ellenőrző Ügyosztályának összes dolgozója
 - a BM pártbizottsága büroójának tagjai, és az operatív igazgatóságokkal foglalkozó instruktorok
 - elvtársak az RMP KV Adminisztratív Osztályáról

Összes résztvevő: 512 személy.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 114, 2-3. f. Géppel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása.

93.

A Belügyminisztérium Kolozs tartományi Igazgatóságának jelentése a hírszerzői operatív munkáról

Kolozsvár, 1957. december 2.

Belügyminisztérium Kolozs Tartományi Igazgatósága
Szigorúan titkos

Az említett parancsok megjelenése óta¹⁵ a Kolozs tartományi állambiztonsági szervek tevékenysége az ezekben a rendeletekben foglalt feladatok teljesítésére irányult. A BM 15/1956. sz. parancsnak megfelelően a hírszerzői hálózatot nagyrészt megtisztítottuk a tehertételektől, a félretájékoztató- és a kettős ügynököktől, és új, a Securitate munkájának megfelelő ügynököket szerveztünk be. 1.710 ügynököt távolítottunk el a hálózatból, 931 maradt meg. Ugyanebben az időszakban 313 új ügynököt szerveztünk be. A 15. sz. parancs alkalmazása nyomán azt tapasztaltuk, hogy bár nagyszámú ügynökünk van, az esetek többségében épp a gyanúsítottak környezetében, és azokban a helységekből, ahol az ellenséges elemek összpontosulnak, nem rendelkezünk megfelelő hálózattal, amely leleplezze

¹⁵ Utalás a BM 15/1956, 54/1956 sz. utasításokra a hírszerzési hálózat megerősítéséről.

az ellenséget. Bizonyos mértékben javult az ügynökökkel való találkozás titkosságának biztosítása. Ennek érdekében feladtunk 217 meg nem felelő házat, és 115 új konspiratív házat hoztunk létre. Megemlítendő, hogy az ügynökök dekonspirálása nem történt elég megfontoltan, másfelől pedig az ügynökhálózat kiegészítését és a munka javítását – amire a 15. sz. parancs törekedett – csak részben hajtották végre.

Ami a BM 54/1956. sz. parancsot illeti, a 15. sz. utasítás végrehajtása során elkövetett hibák (az egyetemeken lévő ügynökök tömeges és megkülönböztetés nélküli eltávolítása) és a problémának kezelése oda vezetett, hogy az ellenséges elemek munkája – főleg a magyarországi események időszakában – egy nem megfelelő ügynökhálózattal ért minket. Habár Kolozsváron 9.000 diák és 700 oktató él, a parancs megjelenésekor közöttük csak 7 ügynökünk volt. Ebben az időszakban a nacionalista elemeknek sikerült egy ellenséges jellegű gyűlést szerveznie, amelyen mintegy 150 diák vett részt.¹⁶ Hasonlóképpen néhány diák, Várhegyi Istvánnal az élen, ellenséges tartalmú programtervezetet szerkesztett azzal a szándékkal, hogy népszerűsítsék a Bolyai Egyetem diákjai között. Mindez úgy történt, hogy szerveink semmilyen előzetes információt nem tudtak erről szerezni.

A 54. sz. parancs végrehajtására térve közöljük, hogy 242, ellenséges tevékenységgel gyanúsítható személyt azonosítottunk. 27 felderítő nyomozást indítottunk el, ezek keretében a 41 legveszélyesebb elemmel [is] foglalkozunk. A gyanúsítottak és az objektumok informatív (évfolyamonkénti, tanszékenkénti, bentlakásonkénti stb.) lefedése érdekében 54 ügynököt szerveztünk be az parancs megjelenése óta. Jelenleg ebben a feladatkörben 62 ügynök és 3 rezidens dolgozik. A magyarországi események kezdetétől a Bolyai egyetemen ellenséges tevékenységért letartóztatunk 33 személyt, 29 diákot és 4 egyetemi kádert.

A meghozott intézkedések nyomán felfedeztünk egy sor, ellenforradalmi szervezetbe tömörült elemet, akik ellenséges tartalmú röpiratokat szerkesztettek és terjesztettek, vagy nyílt uszítást végeztek diákok és értelmiségiek között. Idézzük Miron Stoica volt diák esetét, aki egy csoportot szervezett azzal a céllal, hogy fegyvert és lőszert szerezzenek, hogy alkalmas pillanatban támogathassák az ellenforradalmi elemeket. Mikor észrevették, hogy az állami szervek követik őket, megpróbáltak egy kapitalista országba szökni, de ezt sikerült megelőznünk a csoport letartóztatásával. Hasonló Dobai István volt jogász esete, aki egy revizionista jellegű akciót kezdeményezett, amelybe a magyar értelmiség kiemelkedő szereplői közül nacionalista elemeket vont be.

A BM 69/1957. sz. parancs teljesítése révén intézkedtünk a repatriáltak, a turistákkal kapcsolatba kerültek, a tartományunk területén dolgozó külföldi szakemberek és a kapitalista országok diplomatái által létesített kapcsolatok beazonosítására. Ily módon mintegy száz olyan kapcsolatot azonosítottunk, amit diplomaták az év folyamán létesítettek, és három ilyen kapcsolaton felderítő

¹⁶ Utalás a *Ion Andreescu* Képzőművészeti Főiskolán 1956. október 24-én szervezett diákgyűlésre.

nyomozásba kezdtünk. A 85 azonosított repatriált közül tíz ellen indítottunk felderítő nyomozást, ezek informatív szempontból a legérdekesebb esetek. Hat ilyen akciót a parancs megjelenése után indítottunk, ezek során 3 új ügynököt vetettünk be. Több mint 90, a turisták által megkeresett személyt azonosítottunk; hasonlóképpen azonosítottuk egyes külföldi szakemberek gyanús kapcsolatait, közülük három személyt követünk felderítő nyomozással. Az ebben a kérdéskörben tapasztalható hiányosságok miatt a 69. sz. parancs megjelenésének időpontjában a járási szervekhez tapasztalt tiszteket küldtünk, hogy biztosítsák az akciók közvetlen és hatékony irányítását. Ezek átnézték az eredeti informatív jelentéseket és a folyamatban lévő akciókat, kiválasztották a legfontosabbakat, és megfelelő intézkedési tervet állítottak össze.

Néhány érdekesebb akció zajlik a tordai vegyipari gyárban lévő ügynöki hálózatunk jelzései nyomán. Az üzemben nyugatnémet szakemberek dolgoznak. Az informatív anyagokból kiderült, hogy az említett személyek kitartóan próbálnak ismerkedni, kapcsolatba lépnek az illető város és a járás lakóival, mulatságokat és különféle kirándulásokat szerveznek. A figyelmet érdemlő kapcsolatok között a fegyveres erők egyik tisztje is ott van, aki a katonai rendelések ellenőrzésével foglalkozik. A tevékenységük meghatározásával kapcsolatos problémák tisztázásával párhuzamosan intézkedtünk mindegyik személy tanulmányozásáról, ezt követően pedig a beérkezett adatok és anyagok alapján egy közeli időpontban határozunk arról, hogy javasolt-e beszerzés közülük. Ügynököket küldtünk külföldre is, hogy azok ott letelepedjenek, másokat most készítünk fel a kiküldésre. Mindezt egy ügynökhálózat létrehozásáért tettük, amelyet használni lehessen külföldön, az ellenséges kémközpontokba és ellenforradalmi szervezetekbe való behatolásra, valamint az I. Csoportfőnökséggel¹⁷ való utólagos kombinációkra.¹⁸

A 48/1957. sz. és a 70/1957. sz. parancsokban foglalt intézkedések nyomán felderítő nyomozást indítottunk a vasgárdista vezetők, a börtönből szabadult ellenforradalmárok, a burzsoá pártok volt vezetői, a magyar, német és zsidó nacionalisták ellen. Az egész tartományban 488 ilyen nyomozás nyílt, ebből 279 ügynökökkel van lefedve. Az operatív és hírszerzési munka egyes eredményei nyilvánvalóvá tették az ellenséges elemek módszereit. Így a Torda járás térségében lévő, a vasgárdista Şuşman vezette banda tagjai rendszerünk aláaknázására szolgáló intenzív tevékenységet folytattak, fenntartották a népi demokrácia tartósságával szembeni kétségeket.¹⁹ Az állammal szembeni kötelezettségek teljesítése ellen lázították a lakosságot, és fenntartották a háborús pszichózist. Ők küldték a velük kapcsolatban álló vasgárdista és parasztpárti tagokat, hogy lázítsanak a parasztok között a fent jelzett módon, hasonlóképpen arra uszítva a lakosságot, hogy ne vonuljon be katonai szolgálatra, ne vegyen részt közösségi munkákban, gyűléseken, ne iratkozzon be a kollektív gazdaságokba és a mezőgaz-

17 A román állambiztonsági szervek 1956-os szervezeti átalakítását követően 1967-ig az I. Csoportfőnökség (*Direcția I.*) felelt a kémelhárításért.

18 Az állambiztonsági szaknyelv szerint kombináció: közös tevékenység, közös akció.

19 Lásd a 76. sz. iratot.

dasági társulásokba. A banda főnöke biztosította az ismerőseit, hogy egy háború kitörésének pillanatában a hegyekben ellenforradalmi csoportokat fog szervezni, amelyek belülről tevékenykednek majd államunk ellen. A banda módszere volt a helyi vezetők saját oldalukra átcsábítása, és az ellenséges személyeknek a vezető pozíciókba való beszivároztatása. A vasgárdista elemek megpróbálják tevékenységükbe a történelmi pártok volt vezetőit bevonni, ebből a szempontból jelentős B. I. vasgárdista vallomása: „A történelmi pártok volt tagjai nem úgy látják a dolgokat, ahogy látniuk kellene. Ők még mindig különbséget tesznek parasztpártiak, liberálisok és vasgárdistások között, és nem látják, hogy a veszély egy és ugyanaz, a kommunizmus: és mindnyájan ellene kell harcoljunk.” Tartományunk területén gyakori a vasgárdisták beférkőzése a vallási szektákba, ahol vezető pozíciókat foglalnak el, és a miszticizmust terjesztik. Ugyancsak megfigyelhető, hogy a börtönből szabadult vasgárdisták kapcsolatot tartanak egymással.

A magyar nacionalisták a magyar egység tételét terjesztik, az együttlakó nemzetiségek együttélésének lehetetlenségét. A falvakon végzett ellenséges tevékenység általános jellemzője a mezőgazdaság szocialista átalakítása elleni tevékenység. Ebben az értelemben elsősorban a szektákat használják, amelyek tagságuk kiterjesztésére törekednek. Így a zilahi [református] bethánisták a kollektív gazdaság felbomlasztására irányuló akciókat folytatnak, és arra lázították a parasztokat, hogy ne lépjenek be a társulásba. Hasonló akciókat folytatnak a jehovisták és „Az Úr serege”²⁰ szekta tagjai is.

A hírszerzői anyagok túlnyomó többsége azt mutatja: a mindenféle színezetű ellenség arra törekszik, hogy azt a gondolatot terjessze, miszerint rendszerünk megváltozása Nyugat-Németország segítségével fog történni, amelyik elkerülhetetlenül háborút indít a Szovjetunió ellen. Ami a BM 95/1957. sz. parancsot illeti, intézkedéseket fogantatosítottunk az operatív tisztek községcsoportok szerinti elosztására, és mozgósítottuk a dolgozókat a II. Alosztály²¹ vonalán, annak függvényében, hogy milyen fontosságúak az illető járás problémái.

Fokoztuk a beszervezéseket azért, hogy lefedjük a felderítő nyomozásokat, és azért is, hogy minden helységben követni tudjuk a gyanús elemeket. [Az eredményeinket mutatja] hogy a 15. sz. rendelet megjelenésekor a folyamatban lévő nyomozások több mint 80%-a nem volt informatívan lefedve, jelenleg az akciók 70%-át tudjuk lefedni. A helyzetjelentésekből kiderül, hogy a községek több, mint 30%-ában vannak ügynökeink, akik végzett munkájuk és kapcsolataik által a tartományunkban lévő községek és falvak 60%-ában tudnak információkhoz jutni. A meghozott intézkedések eredményeképpen ebben az időszakban több ellenforradalmi csoportot is felderítettek, valamint egy sor olyan személyt, aki egyedül tevékenykedett, mint például Varga Albert, Gavril Pop, Emil Sanislău.

Az év során összesen 169 előzetes letartóztatást fogantatosítottunk az ellenforradalmi elemek ellen, és jobb eredményeket értünk el a belső ellenforradalmi

20 Románul *Oastea Domnului*.

21 A BM tartományi Igazgatóságokon belüli kémelhárítás.

tevékenység leküzdésében. Kémelhárító munkánk ugyanakkor nem megfelelő szintű. Abból kiindulva, hogy a kémfeladatokhoz van nálunk beszervezhető réteg, az utóbbi időben intézkedéseket foganatosítottunk a tevékenységünk javítására. Amit megvalósítottunk azonban messze van attól, hogy kielégítse a munka jelenlegi követelményeit, és még nem mondhatjuk el, hogy megfelelően végrehajtottuk a fent említett parancsokat.

A tartományi vezetés, elemezve a munka menetét, megállapította, hogy szerveink működésében jelentős hiányosságok maradtak. Noha több eltávolítás történt, ahogy a gyakorlati munka során is kiderült, a hírszerzői hálózatban még maradtak kettős ügynökök és őszintetlen elemek, akiket azonosítottunk és folyamatosan azonosítunk. Ez történt egyes ügynökökkel, akik Dobai István és Leon Şuşman bandájának tevékenykedtek, és akiket – habár kettős ügynöknek bizonyultak – 1957-ig megtartottak az ügynökhálózatban. Még súlyosabb, hogy a 15. sz. parancs megjelenése után a jelöltek felületes vizsgálatának következményeként újra felvettek az ügynökök közé egy sor olyan személyt, akiknek nem rendelkeztek hírszerzési lehetősége ellenséges környezetben, és nem sokkal beszervezésük után kilépésüket kérték. Így a beszervezett ügynökök közül a 15. sz. parancs megjelenése óta 26-ot dekonspiráltunk.

Az operatív tiszték inkább rendszerhű személyeket szerveznek be, akiket ilyenként ismer a lakosság is, emiatt az ellenséges elemek nem bíznak bennük. Máskor csupán azért történt beszervezés, mert kompromittáló iratok léteztek az illetőről, anélkül, hogy tekintetbe vették volna, hogy az illetőnek nincs információszerzési lehetősége és képessége sem. Sok esetben azoktól, akiket kompromittáló anyagok alapján szerveztek be, a beszervezés folyamán nem készítették részletes anyagokat, amelyekkel feltérképezték volna az ellenséges érzelmű személyekkel fenntartott kapcsolataikat. Ennek eredményeképp a beszervezettek a későbbi találkozókra nem adnak több hasonló anyagot, és mivel nincsenek szilárdan hozzánk kötve, kis idő múltán inaktívvá válnak, vagy visszautasítják az együttműködést. Az ügynökök őszinteségének vizsgálata csupán kevés esetben történt meg; az operatív munkában résztvevők nem foglalkoztak folyamatosan ezzel a kérdéssel. A 166 operatív tisztünk között²² 123-nak tíznél kevesebb ügynöke van, és csak 43 tisztünk tart kapcsolatot tíz vagy több mint tíz ügynökkel.

Az ügynökök száma még alacsony néhány, a tartományunkra jellemző fontos problémakörben. Létszámra és lehetőségeit tekintve gyenge ügynökhálózattal rendelkezünk az értelmiség és a diákság körében; nincs jobb ügynökhálózatunk a magyar nacionalisták között sem, akiknek tevékenysége ugyanakkor kézzelfogható. Habár fontos lenne a német nacionalisták megfigyelése is, jelenleg erre is gyenge ügynökhálózatunk van. Hasonló a helyzet a cionisták körében is.²³ A vasgárdista és a parasztpárti elemeket nem fedtük le informatívan olyan mértékben, hogy mélyen be tudjunk hatolni a tevékenységükbe, meghatározzuk taktiká-

²² Szó szerint: szervnél, de itt személyt kell érteni.

²³ Eredetiben *problema*.

ikat és módszereiket. Egy sor fontos ipari objektumban, amelyet informatív szempontból a IV. Alosztály²⁴ kezel, és ahol ellenséges elemek összpontosulnak (például a marosújvári szódaüzem, a bánffyhungyadi szénbányák, az aranyosgyéresi huzalgyár), kis létszámú és korlátozott hírszerzési képességű hálózattal rendelkezünk.

Egy másik fontos hiányosság, hogy az ügynökhálózatot, különösen a járási parancsnokságoknál, szűklátókörű módon vezették. Így a gyanús vidéki elemeknél csak a vasgárdista, parasztpárti stb. múltú elemeket keresték, elhanyagolták azt is kinyomozni, hogy az illető végzett-e más irányú ellenforradalmi tevékenységet. Csak az utóbbi időben kezdtük az ügynököket szélesebb körű nyomozásra utasítani, hogy megállapítsuk, a követett személyek végeznek-e bármilyen ellenséges tevékenységet, falvakon pedig különösen a mezőgazdaság átalakítása és a szocialista szektor ellen.²⁵

Ügynökhálózatunk hiányosságai tevékenységünk minden vonalán érezhetőek, de különösen az értelmiség körében. Nem kielégítő az az ütem, ahogy a felderítő nyomozások lefedésén dolgozunk. Sok esetben az akciók során az ügynökökkel végzett hírszerzési munka csupán formális, mivel az intézkedési terveket nem a rendelkezésre álló anyagok, nem a valóság szerint állítják össze. Ami a tartományunk munkáját illeti, úgy gondoljuk: egyik fő hiányosságunk abban áll, hogy rosszul dolgozunk a meglévő ügynökhálózattal. Olyan hálózattal rendelkezünk jelenleg, amelyet ha jobban irányítanánk, sokkal jobb eredményekre volna képes. Anélkül tesszük ezt a kijelentést, hogy alábecsülnénk az újabb beszervezések, az ügynökhálózat kiegészítésének jelentőségét.

Szerintünk, a jelzett hibáknak két fő oka van:

1. A fegyelem be nem tartása, ami tisztán látszik abból, miként teljesítették az említett parancsokból fakadó feladatokat.

2. Ennek a gyenge fegyelemnek az alapja egy általunk is ismert, de csak részlegesen kijavított probléma, és pedig a munka módszeres ellenőrzése és irányítása, azoknak a támogatása, akik [dolgozni] akarnak, és azoknak a felelősségre vonása, akik noha képesek volnának, de nem akarnak [dolgozni].

Hasonló hiányosságok mindenütt jelentkeznek, de elsősorban a járási szerveknél, ahol primitív módon dolgoznak és leegyszerűsített módszereket használnak. Sok esetben a gyenge munkához hozzájárult az operatív tisztek alacsony szakmai színvonala, és az informatív munka iránti lelkesedés hiánya. Ez még egy megoldandó problémát jelent tartományunkban, főleg a járásoknál. A legkomolyabb hiányosságok egyike a kezdeményezőkézség és a kitartás hiánya a munkában, ami az alkalmazottak nagy részénél megfigyelhető. Emiatt még mindig előfordul, hogy egy sor akciót húznak-halasztanak, és nem hoznak intézkedéseket a kivizsgálásukra. Egy beszédes példa ezzel kapcsolatban az a tény, hogy a

24 Eredetiben *contrasabotaj*. A magyarországi „üzemi elhárításnak” felel meg.

25 Kollektív gazdaságok, állami gazdaságok, mezőgazdasági társulások.

tartományban 171 olyan ellenőrző nyomozás folyik, amelyeknek határideje rég letelt.

Valószínűleg egyes elvtársak felteszik a kérdést, miért ismétlődik ebben a jelentésben egy sor olyan hiányosság, amelyekről már sokszor beszéltünk, és úgy vélik, hogy jobb lenne ezeknek az okairól beszélni, de főleg arról, mit kellene tenni a hibák elhárításáért. Mi, legalábbis Kolozs tartományban tudjuk, hogy még nem sikerült úgy megszervezni a munkánkat, hogy minden nyomozásnál meghatározzuk a legmegfelelőbb feladatokat. Hasonlóképpen nem sikerült ellenőriznünk, hogy ezeket a feladatokat végre is hajtsák. Azonban harcolunk ezért; a helyzetet elemezve úgy gondoljuk, hogy vannak lehetőségek és feltételek a dolgok javítására, és ezért a következő intézkedéseket hoztuk:

Miután dokumentálódunk a tevékenység menetét illetően, 1957. augusztusában berendeltük a Tartományi Igazgatóságra az összes járási BM parancsnokot, valamint az Ügyosztályok és Alosztályok főnökeit [is]. Ezen a gyűlésen rámutatunk munkánk komoly hiányosságaira, és elemeztük ennek okait. Hogy munkánknak elevebb tempót adjunk, néhány problémára helyeztük a hangsúlyt, és határidőket adtunk azok megoldásához. Kb. másfél hónappal később újabb gyűlést tartottunk ugyanazokkal a vezető szervekkel és az összes főnök jelentést tett a jelzett problémákban meghozott intézkedésekről és az első gyűlés óta elért eredményekről. A bemutatott jelentésekből kiderült, hogy nagyrészt hozott bizonyos intézkedéseket, de összességében gyenge eredményeket értek el. A bemutatott helyzet és a közvetlen dokumentáció alapján, a gyűlés után az igazgatóság vezetése minden járásba kiszállt 2-3 napra, és ellenőrizte: a tartományi vezetés alkalmazottai miként hajtották végre a kijelölt feladatokat. Az ellenőrzés során kiderült, hogy a parancsnokok nagy része *megfelelően* továbbította az utasításokat, az operatív alkalmazottak megértették ezeket, de a parancsnokok nem adtak gyakorlati segítséget az alkalmazásban. A parancsnokok úgy értelmezték, hogy csupán az utasítás továbbítása a feladatuk, anélkül, hogy kijelöljék a végrehajtás módját minden problémára és külön-külön az egyes esetekre, és anélkül, hogy megmutatnák, mit, hogyan és mikor kell tenni.

Az is kiderült, hogy egyes esetekben a feladatok egyáltalán nem jutottak el az operatív tisztekhez, máskor pedig [azok] tévesen értelmezték őket. Ez az annyira káros régi mentalitás elég sok operatív alkalmazottnál, sőt még néhány parancsnoknál is megvan, és nyilvánvalóan kiderült a nemtörődömség az elrendelt intézkedések végrehajtása kapcsán. [Ez a régi mentalitás abban nyilvánul meg, hogy úgy értelmezik], utasításokat adtak és még fognak adni, és ezeknek a parancsoknak a nem teljesítése észrevétlen marad, és hogy nem feltétlenül szükséges dolgozni [ennek az] állapotnak a javításáért. [Intézkedtünk] ennek a tehetetlenségnek a legyőzésére. Miután tanulmányoztuk az elindított nyomozásokat, meghatároztuk a legfontosabbakat, amelyek vagy a tartomány vagy a járási főnökök ellenőrzése alá kerülnek, és tervet állítottunk össze ezekre az akciókra.

Az észlelt hiányosságok függvényében mindegyik operatív tisztnek adtunk konkrét feladatot konkrét határidővel, és közvetlenül figyeltük végrehajtásukat. Egy sor szervnél, amelyek súlyos fegyelmezetlenségről és nemtörődömségről tettek tanúbizonyságot, azonnal fegyelmi eljárást indítottunk. Hasonló intézkedéseket hoztunk az ügyosztályoknál is, egy sor tárgy- és feladatkörben, és a tartományi vezetőség részvételével hosszútávú tervet állítottunk össze, amelyben azonnali gyakorlati tennivalókat jelöltünk ki ahhoz, hogy be tudjanak hatolni az ellenséges tevékenység általunk ismeretlen részeibe. Ebben óriási segítséget nyújtott a 107. sz. rendelet, amely alapján újraelemeztük tevékenységünket, és erősebb hangsúlyt fektettünk a vasgárdista problémára. Hasonló intézkedéseket fogantatottunk a magyar nacionalisták esetében is, valamint az értelmiség körében levő ellenséges elemek kérdésében. Számontartva a probléma fontosságát Kolozs tartományban, összeállítottunk egy részletes intézkedési tervet az ellenséges értelmiségi elemek követésére, és kijelöltük a részletes feladatokat és a végrehajtási határidőt.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 114, 225–235. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

94.

Nicolae Budişteanu ezredes, a BM III. Csoportfőnökség parancsnokának beszámolója az 1957. december 2–3-i operatív ülésen (részlet)

Bukarest, 1957. december 3.

A jelentés által tárgyalt időszakot felforgató csoportok és szervezetek létrehozására irányuló intenzív tevékenység jellemezte. Ilyen tevékenységet a nacionalista elemek is (főleg a magyar és német) végeznek. Így:

a) Magyar nacionalista vonalon a következő ellenforradalmi csoportok: Kolozs tartományi Igazgatóságában Dobai István csoportja, a Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóságában Fodor Pál és Veress Sándor csoportja, az Arad tartományi Igazgatóságban a Szoboszlai Aladár vezette csoport. A Temesvár tartományi Igazgatóságnál kiderült, hogy a magyar nacionalisták zűrzavar kiprovokálására, terrorista és diverziós²⁶ akciók elkövetésére készülnek. Ezekből az akciókból, valamint a Tartományi Igazgatóságok által elindított nyomozásokból kiderült, hogy a magyar nacionalisták legfőbb célja Erdély (egészének vagy felének) elszakítása a Román Népköztársaságtól, és Magyarországhoz csatolása. Jelentős tény, hogy magyar nacionalista vonalon a követett közös cél mellett néhány más jellegzetes [közös] vonás különíthető el, éspedig:

- az ilyen felforgató csoportok szervezésében fontos szerepet játszik a magyar nemzetiségű római katolikus és református papság. Ezeknek a csoportoknak a kezdeményezői ilyen vagy olyan módon tanácsot kértek vagy konzultáltak Márton

²⁶ Zavart keltő.

Áron római katolikus püspökkel. Ez nem véletlenszerű dolog, mivel Márton Áron a bérmálási körútjain soha nem mulasztotta el az alkalmat, hogy nyilvánosan ellenségesen nyilvánuljon meg a mi népi demokratikus rendszerünk ellen, a magyar nacionalisták [az ő] magatartásából és beszédeiből merítették a szükséges bátorságot. Magyar nacionalista szervezetek alakítására szövetkeznek a különféle magyar fasiszta pártok és szervezetek volt tagjai, az értelmiség [soraiból] a volt nagybirtokosok és kizsákmányolók, valamint más elemek, különösen az ellenséges [érezelmű] fiataltság. Az esetek többségében, sőt szinte mindenkor a kezdeményezők adóz sovínisztákként ismertek a múltból.

Az a tény, hogy hosszú ideig egyes Tartományi [Igazgatóságok], mint például a Kolozs tartományi Igazgatóság, valamint a Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóság lebecsülték [a felderítő] munkát a magyar nacionalisták körében, alkalmat adott ezeknek, hogy szervezkedjenek, sőt egyes akciókat véghezvigyenek, például röpiratokat terjesszenek, revizionista dokumentumokat készítsenek, és más [ellenséges] tevékenységet folytassanak.

b.) Hasonló tevékenység folyik a német nacionalisták vonalán is. Attól tartva, hogy a demokratikus jogokkal és bánásmóddal, amit az országunkban lévő német nemzeti kisebbség élvez, nehogy az ő kifejezésükkel élve „lenyeljék őket a kommunisták”, a német nacionalisták az [evangélikus] egyház pártfogásával megkezdték a német ifjúság megszervezését és nacionalista nevelését. Olyan szervezetekkel, mint a *Bruderschaft* és *Schwesterschaft*, a reakciós papság arra törekszik, hogy kivonja a német ifjúságot a kulturális-nevelő munkából, és a vallási miszticizmus és a sovén nacionalizmus szellemében nevelje. Német nacionalista tevékenységet folytat több régi német sovíniszta író is, akik megrögzött hitleristák. [Ezekben a problémákban] az 1957/70. sz. operatív parancs hasznos volt a szerveinknek. Az országunkban lévő nemzeti kisebbségek fasiszta szervezeteinek volt vezetői ellen megindított akciókkal a Securitate szervei fontos bizalmas adatok birtokába jutottak, és felderítettek néhány már említett felforgató szervezetet. Azonban rá kell mutassunk, hogy jelenleg még gyenge [ügynökhálózatunk] van a nacionalista elemek [között]. A tartományi Igazgatóságok még sok, ügynökkel le nem fedett nyomozást vezetnek. A Magyar Autonóm tartományi Igazgatóságban a magyar nacionalista [tevékenység] vonalán indított akciók 43%-a nincs lefedve. Sztálin [Brassó] tartományban, ahol nagyszámú német nacionalista tevékenykedik, alacsony hatékonyságú a hírszerzői munka. Medgyes járásban például jelentős a volt német fasiszta pártok és szervezetek tagjainak száma (akiknek most is nacionalista megnyilvánulásaik vannak), de az 1.057 azonosított személyből csak három esetében indult nyomozás. A meglevő ügynökhálózat nagyon vékony, ráadásul a már meglevő ügynököket sem használják. Lásd „Poenu” ügynök esetét (kompromittáló anyag alapján szervezték be), aki 1955 óta egy jelentést sem adott, vagy „Balae”, aki 1953-tól a mai napig egyetlen információval nem szolgált. Hasonló eseteket ismerünk a BM Hunyad és Petrozsény járási [szerveinél], ahol a volt fasiszta vezetők jelenlegi tevékenysége sem ismert. Az Arad tartományi

Igazgatóságnál hónapok óta ellenőrizetlenül hevernek a leadott jelentések. Például „Leucar” ügynök 1957. március 13-án egy magyar nacionalista szervezet, a „Magyar Vitézek” létezéséről jelentett, de a tartományi Igazgatóság mindeddig nem ellenőrizte ezt a fontos információt.

Fontosnak ítélem azt is jelenteni a vezetőség felé mint alapvető hiányt, hogy nacionalista [ügyek] vonalán a tartományi [Igazgatóságok] nem működnek szorosan együtt azoknak a kapcsolatoknak az intenzív felderítésén, amelyek az nyomozások keretében más tartományok területén jelentkeznek. Hasonlóképpen, nem törődnek eleget azoknak a kapcsolatoknak a felderítésével sem, amelyek a német nacionalista szervezetek és a kivándorló központokkal rendelkező kapitalista országok (főleg az NSZK) között léteznek. A jelzett időszakban a reakciós papság ellenséges tevékenysége jelentősen növekedett. Ebben az időszakban érzékelhető a különböző felekezetek részéről a külföldi kapcsolatok aktivizálása: katolikusok, baptisták, pünkösdisták, adventisták, reformátusok, óhitű ortodoxok, stb. A külföldi kapcsolatok újjáélesztésével fokozódott a reakciós papság és a szektások ellenséges tevékenysége is. Érzékelhető az ellenséges elemek tevékenységi bázisának kiszélesedése, akik az egyházak és a szekták leple alatt új beszervezéseken dolgoznak főleg a fiatalság körében, és mindenféle titkos egyházi csoportokat és egyesületeket alapítanak vagy alapítanak újra. A reakciós papság aztán a néptömegeknek izgató és uszító akciókba való bevonására tér át, mint például Márton Áron nyilvános lázítása a bérnélküli körútjai alkalmával, az óhitű ortodox hívők által szervezett lázítás stb. Ebben az időszakban, a 70. sz. és a 95. sz. parancsnak megfelelően, szerveink valamely mértékben javítottak a bevett vallások és az illegális szekták vonalán végzett munkájukon. Mindezzel együtt azonban az ezen a vonalon folyó hírszerzési és operatív munka még nem a követelményeknek megfelelő színvonalon folyik.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 114, 279–281. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

95.
Kimutatás az ügynökhálózatot működtető
és a Magyar Autonóm Tartományban dolgozó állambiztonsági tisztekről
Marosvásárhely, 1958. február 5.

	Fokozat	Név	Hálózati személyek száma	Folyamatban levő egyéni és csoportos felderítő nyomozás	Folyamatban levő egyéni és csoportos ellenőrző nyomozás	Megjegyzések
1.	Alezredes	Kovács Mihály	3	-	-	Tartományi parancsnok
2.	Őrnagy	Stern Adalbert	2	-	-	Tartományi parancsnok-helyettes
3.	Százados	Blaga Ștefan	4	-	-	Tartományi parancsnok-helyettes
4.	Főhadnagy	Markosi Károly	5	2	1	II. Alosztály főnöke
5.	Főhadnagy	Katan Iosif	5	-	4	Operatív tiszt
6.	Főhadnagy	Gramă Nicolae	5	3	1	Op. tiszt
7.	Főhadnagy	Scutariu Ioan	5	33	1	Op. tiszt
8.	Főhadnagy	Hirșan Simion	5	-	3	Op. tiszt
9.	Hadnagy	Kovács Béla	2	1	2	Op. tiszt
10.	Főhadnagy	Szöcs András	4	1	-	Ügyosztály főnöke
11.	Százados	Sîrbu Emilian	6	2	-	Ügyosztály főnök helyettese
12.	Főhadnagy	Berekméri András	4	4	1	Op. tiszt
13.	Hadnagy	Bătagă Valer	8	16	-	„ ”
14.	Százados	Izsák Béla	8	2	-	„ ”
15.	Főhadnagy	Hidos Ioan	11	19	2	„ ”
16.	Főhadnagy	Moszkovits Károly***	17	4	2	„ ”
17.	Hadnagy	Szegedi Béla	6	2	1	„ ”

	Fokozat	Név	Hálózati személyek száma	Folyamatban levő egyéni és csoportos felderítő nyomozás*	Folyamatban levő egyéni és csoportos ellenőrző nyomozás	Megjegyzések
18.	Hadnagy	Bătagă**** Tiberiu	8	3	1	„ ”
19.	Főhadnagy	Szilágyi Jenő	5	4	-	„ ”
20.	Hadnagy	Dali Miklós	5	2	2	„ ”
21.	Főhadnagy	Bartos Ioan	3	2	-	„ ”
22.	Főhadnagy	Legianu Vasile	9	3	-	„ ”
23.	Főhadnagy	Both Márton	7	-	2	Ügyosztály főnöke
24.	Főhadnagy	Moldovan Ioan	6	4	-	Op. tiszt
25.	Főhadnagy	Ștefan Dumitru	6	-	4	„ ”
26.	Hadnagy	Inta Ioan	3	-	-	„ ”
27.	Főhadnagy	Barabás Lajos	7	6	3	Op. tiszt Udvarhely járás
28.	Hadnagy	Forró Sándor	8	6	2	„ ”
29.	Alhadnagy	Nagy József	5	6	-	„ ”
30.	Hadnagy	Sorbán Géza	6	3	-	„ ”
31.	Alhadnagy	Kovács László	5	3	-	„ ”
32.	Százados	Fodor György	9	2	-	Járási hivatvezető, Kézdivásárhely
33.	Százados	Tóth Béla	9	2	-	Főoperatív dolgozó
34.	Főhadnagy	Luca Nicolae	6	2	-	„ ”
35.	Főhadnagy	Szabó Sándor	6	14	-	„ ”
36.	Főhadnagy	Ioan Negrea	1	3	-	Járási hivatvezető, Sepsiszentgyörgy
37.	Százados	Sántha József	10	12	1	Főoperatív dolgozó
38.	Hadnagy	Szabó Lajos	8	15	2	„ ”
39.	Hadnagy	Kiss Ernő	7	17	2	„ ”
40.	Hadnagy	Harmati Adalbert	5	16	-	„ ”

	Fokozat	Név	Hálózati személyek száma	Folyamatban levő egyéni és csoportos felderítő nyomozás*	Folyamatban levő egyéni és csoportos ellenőrző nyomozás**	Megjegyzések
41.	Hadnagy	Budai Ferenc	7	9	-	„ ”
42.	Főhadnagy	Butyka György	9	16	-	Járási hivatvezető Erdősztengyörgy
43.	Főhadnagy	Makkai Ernő	7	1	5	Főoperatív dolgozó
44.	Főhadnagy	Milaşan Constantin	5	8	1	„ ”
45.	Hadnagy	Krisztián András	5	1	-	
46.	Hadnagy	Filka András	6	5	-	
47.	Főhadnagy	Albert Márton	1	3	1	Járási hivatvezető Gyergyószentmiklós-Szovetjetunióban tartózkodik
48.	Hadnagy	Ambrus István	3	1	-	Operatív tiszt
49.	Főhadnagy	Bartis Károly	9	16	2	Főoperatív dolgozó
50.	Hadnagy	Gáll Gyula	11	20	5	„ ”
51.	Főhadnagy	Máté Sándor	5	1	-	Járási hivatvezető Székelykeresztúr
52.	Százados	Kovács Sándor	9	3	1	Főoperatív dolgozó
53.	Hadnagy	Fazakas Ferenc	7	2	-	„ ”
54.	Alhadnagy	Biró Dezső	5	5	-	„ ”
55.	Hadnagy	Oláh Sándor	4	-	2	Járási hivatvezető, Kézdivásárhely

	Fokozat	Név	Hálózati személyek száma	Folyamatban levő egyéni és csoportos felderítő nyomozás*	Folyamatban levő egyéni és csoportos ellenőrző nyomozás	Megjegyzések
56.	Hadnagy	Kedves Sándor	10	23	5	Járási hivatalvezető-helyettes, Kézdivásárhely
57.	Főhadnagy	Hidi László	10	8	3	Főoperatív dolgozó
58.	Hadnagy	Tomgsik Sándor	5	7	1	„ ”
59.	Alhadnagy	Palacska Sándor	3	2	1	„ ”
60.	Százados	Biajan Gheorghe	7	2	-	Járási hivatalvezető, Maroshévíz
61.	Főhadnagy	Pescaru Alexandru	12	12	-	Járási hivatalvezető-helyettes, Maroshévíz
62.	Főhadnagy	Szakács Márton	15	18	-	Operatív tiszt
63.	Hadnagy	Strimbu Emil	11	2		„ ”
64.	Százados	Csergő János	10	2	2	Járási hivatalvezető, Csíkszereda
65.	Hadnagy	Biró Ferenc	12	4	-	Operatív tiszt
66.	Hadnagy	Laszló András	15	13	-	„ ”
67.	Őrnagy	Moldovan Ioan	3	-	-	Járási hivatalvezető-helyettes, Szászrégen
68.	Főhadnagy	Balázs Miklós	14	3	1	Főoperatív dolgozó
69.	Hadnagy	Bálint János	5	3	1	„ ”
70.	Hadnagy	Birnatek Eduárd	4	3	1	„ ”
71.	Hadnagy	Chiheri Ioan	1	1	-	„ ”
72.	Hadnagy	Demeter Sándor	8	3	-	„ ”

	Fokozat	Név	Hálózati szemé-lyek száma	Folyamatban levő egyéni és csoportos felderítő nyomozás*	Folyamatban levő egyéni és csoportos ellen-őrző nyomo-zás**	Megjegyzések
73.	Főhadnagy	Vultur Vasile	13	24	7	„ ”
74.	Őrnagy	Keresztes Dezső	6	2	2	Járási hivatalvezető, Székelyudvarhely
Összesen			489	428	77	

* Eredetiben Acțiuni informative individuale și de grup.

** Eredetiben Acțiuni de verificări individuale și de grup.

*** Moszkovits Károlyt a hatvanas-hetvenes években távolították el a BM-től; 1989 óta ügyvédi irodát működtet Marosvásárhelyen.

**** Tiberiu Bătagă, a MAT pártbizottság titkárának fia. 1990-ben tábournoki rangban nyudíjazták. Lipcsey: *Magyar-román kapcsolatok 1956-1958*, i. m. 22. p. Valer nevű testvéréről, aki 1958-ban hadnagyi rangban szolgált, nincs információnk.

ACNSAS, fond Documentar, dosar 81, vol. 11, 39-41. f. Géppel írt román nyelvű kimutatás magyar fordítása.

96.

Állambiztonsági jelentés a Bibó László és Veress Károly teológushallgatók elleni nyomozásról

Kolozsvár, 1958 február

BM Kolozs tartományi Igazgatósága

Szigorúan titkos

Javaslatok a Bibó Lászlóra és Veress Károlyra vonatkozó ellenőrző dosszié megnyitására.

1. Azonosítási adatok

2. Bibó László: 1939. február 21-én született a Sztálin tartományi Apácán, Mátyás és Margit fia, magyar nemzetiségű román állampolgár, társadalmi származása középparaszt, társadalmi helyzete: vagyontalan, alapfoglalkozása hivatalnok, jelenleg a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet magyar evangélikus szakán egyetemi hallgató. A múltban politikailag semleges volt, jelenleg IMSZ-tag. Katonai szolgálatot nem teljesített, jelenlegi lakcíme: Kolozsvár, Kossuth Lajos utca 1.

3. Veress Károly: 1935. szeptember 1-jén született a Sztálin tartományi Krizbán, Árpád és Sára fia, magyar nemzetiségű román állampolgár, társadalmi származása középparaszt, társadalmi helyzete: vagyontalan, alapfoglalkozása hivatalnok, jelenleg a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet magyar evangélikus szakán egyetemi hallgató. Katonai szolgálatot már teljesített, családi állapota: nőtlen, jelenlegi lakcíme: Kolozsvár, Kossuth Lajos utca 1.

4. Az iratcsomó rövid tartalma:

A dosszié megnyitásának indoklása.

A rendelkezésünkre álló adatokból kitűnik, hogy a fent megnevezettek aktív szerepet vállaltak az 1956. novemberében Mózes Árpád²⁷ által kezdeményezett ellenséges tevékenységben, amit a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatói folytattak. Ugyanakkor az adatokból az is kitűnik, hogy a fent megnevezetteknek tudomása volt egy Sztálin tartományi ellenforradalmi szervezetről, amelynek szálai a feltételezések szerint Kolozsváron is megtalálhatóak, és amelynek ők is tagjai²⁸.

Mit kell megállapítania az ellenőrzésnek. A fenti állításokkal kapcsolatban az ellenőrzési műveleteknek a következőket kell megállapítaniuk:

1. Bibó László és Veress Károly szerepét és tevékenységét a Mózes Árpád által szervezett ellenséges tevékenységben.

2. Tagjai-e a Sztálin tartományi ellenforradalmi szervezetnek?

3. Kik a tagjai ennek a szervezetnek, és hogy a megnevezettek milyen szerepet játszottak és milyen tevékenységet fejtettek ki e szervezetben?

4. Létezik-e ehhez hasonló szervezet Kolozs Tartományban, ha igen, kik rakták le az alapjait és kik a tagjai?

5. Milyen ellenséges tevékenységet fejtettek ki a fent megnevezettek országunk demokratikus rendje ellen?

Nyilvántartási kategóriák. A fent nevezettek a Magyar Lutheránus-Evangélikus felekezeten belüli ellenséges elemek kategóriájába tartoznak.

Javaslatok. A birtokunkban levő információk ellenőrzése, bizonyítása vagy cáfolása végett javasoljuk egy ellenőrző dosszié megnyitását Bibó László és Veress Károly ellen.

Az ellenőrzés időtartama: 1958. február 18.–1958. március 18.

A IV. Alosztály főnöke

Páll Ferenc hadnagy

Operatív tiszt

Ioan Onac hadnagy

Az Ügyosztály vezetője

Martin Iacob alezredes

ACNSAS, fond Informativ, dosar 5336, vol. 1, 1-2. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

27 Mózes Árpád (1931-). A kolozsvári Protestáns Teológián 1956-ban lett segédlelkész, de a magyar forradalmat követő megtorlás során 1959-ben 18 évi kényszermunkára ítélték. 1964-ben szabadult, és Nagykárolyban, majd később Aradon teljesített lelkészi szolgálatot. 1992–2004 között a Romániai Magyar Evangélikus Egyház püspöke volt.

28 Bibót és Veress a Brassó központú EMISZ illegális szervezetben való részvételük miatt ítélték el 1959-ben.

97.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság tájékoztatója a magyar párt- és kormányküldöttség látogatásáról

Marosvásárhely, 1958. február 28.

Marosvásárhely munkássága nagy örömmel fogadta a Magyar Népköztársaság kormány- és pártküldöttségét. Február 24-én feldíszítettük a várost és a tartomány néhány vasútállomását. A küldöttséget szállító szerelvény megállt a dédai és a szászrégeni állomásokon, ahol népes tömeg fogadta (Dédán 1.500, Régenben 4.000 polgár) és a pionírok virágcsokrokat nyújtottak át a vendégeknek. 1958. február 25-én reggel hét órakor a marosvásárhelyi vasútállomás előtti téren több mint 12.000 polgár gyűlt össze, akik a magyar küldöttség érkezésére vártak, kimutatva ezzel a magyar-román barátság elmélyítése iránt érzett szeretetüket. A magyar küldöttséget és az őket kísérő román hivatalos személyeket a vonatról való leszállásuk után a tartományi Pártbizottság, az állami szervek helyi képviselői, a tömegszervezetek vezetői és a marosvásárhelyi gazdasági és kulturális intézmények vezetői fogadták. A vendégeket a Magyar Autonóm Tartomány lakossága nevében Bugyi Pál, a tartományi néptanács Végrehajtó Bizottságának elnöke köszöntötte. A magyar küldöttség nevében Kádár János válaszolt.

Ezután a küldöttség meglátogatta a *Simó Géza bútorgyárat*. A gyár és a vasútállomás közötti útszakaszt emberek sokasága népesítette be, akik kifejezték a barátság és a béke utáni óhajukat. A *Simó Géza bútorgyárban* Magyar Géza gyárigazgató fogadta a magyar küldöttséget. Az igazgató bemutatta a gyárat aztán, pedig egy nagygyűlést szerveztek, amelyen ezer munkás vett részt. A nagygyűlést az igazgató nyitotta meg. Ezután felszólalt még Tudor Manolache élmunkás, Csopor Lajos, a tartományi pártbizottság első titkára. A magyar küldöttség részéről Kállai Gyula szólalt fel. A nagygyűlés végén Kádár János gratulált a munkásoknak az elért eredményekért és a magyar küldöttség ajándékként egy rádiót adományozott a gyárnak. Az elhangzott beszédeket a városi rádióadó is közvetítette hangszórókon, így az utcán levő emberek is hallhatták. Az emberek nagy érdeklődéssel hallgatták és Kállai Gyula beszédét hosszasan vitatták. A *Simó Géza bútorgyár*, a Román Állami Vasutak és az *Encsel Mór* üzem munkásai helyeselték az elhangzott beszédeket, főleg azt a részt, amelyben az is elhangzott, hogy a Magyar Népköztársaságnak nincsenek területi követelései Romániával szemben. A munkások azon a véleményen voltak, hogy Kállai beszéde jól jött, mert így véget vethet az Erdéllyel kapcsolatos reakciós, revizionista híreszteléseknek. Történt azonban egy elszigetelt eset is. Egy kisebb csoport, hallva a hangszórókban Kállai beszédét, már a felszólalás közben elhagyta a teret.²⁹

A *Simó Géza bútorgyárban* tartott nagygyűlés után a magyar küldöttség meglátogatta az Erdőszentgyörgy járásban található nagykendi Dózsa György nevét viselő kollektív gazdaságot. A találkozáson több mint 3.000 ember vett részt

²⁹ A Nagy Sámuel-féle „merényletről” lásd a 108. sz. iratot.

a helységekből és a közeli községekből. A küldöttség tagjai szóba elegyedtek a kollektivistákkal. Kihasználva az alkalmat Koncz János meghívta a küldöttség tagjait, hogy látogassák meg a házákat. Távozáskor az emberek népi varottasokkal és más tárgyakkal ajándékozták meg a küldöttség tagjait.

A küldöttség ezen kívül még meglátogatta a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetet is, ahol az intézet rektora, Andrásófszki Tibor, a tanári kar és több egyetemista fogadta őket. A vendégek meglátogatták a laboratóriumokat, az előadótermeket. Ezután a tanári karral való rövid tanácskozás következett, amely során Kádár János arról beszélt, hogy mennyire fontos szerepet játszanak az értelmiségiek az új világ megteremtésében. 19 órakor a marosvásárhelyi Kultúrpalotában a *Székely Népi Együttes* ünnepi műsort mutatott be. A műsor kezdete előtt a Kultúrpalotánál több száz ember várta a küldöttség érkezését. Az emberek kitarítottak a műsor végéig, jelezve a küldöttség iránt érzett szimpátiát és szeretetet.

A következő napokban a munkások hosszasan beszélgettek a magyarországi párt- és kormányküldöttség látogatásának fontosságáról, kiemelve azt, hogy a látogatás nagy mértékben hozzájárul a román-magyar barátság elmélyítéséhez. A *Simó Géza bútorgyár* munkásai, a nagykendi kollektivisták és a Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanárai kifejezték hálájukat, hogy lehetőségük adódott bemutatni a magyar küldöttségnek az általuk elért jó eredményeket, és hogy alkalmuk adódott személyesen megismerni a magyar testvérpárt küldöttségének tagjait.

A látogatás ideje alatt olyan jelzéseket kaptunk, hogy néhány román személy azt állította, hogy a magyar küldöttség azért látogatott el Marosvásárhelyre, mert igényt tart Erdélyre. Történt egy másik eset is, a Román Állami Vasutak néhány munkása kijelentette, hogy nagyon szépen mutat egymás mellett a román és a magyar nemzeti lobogó és jó lenne, ha ezután az ünnepek alkalmával kitűznék a magyar zászlót is.

Tájékoztató instruktor, Csiszér Lajos

ANDJM, fond 1134, dos. 198/1958, 36–39. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

98.

Ügynöki jelentés a brassói magyar középiskoláról

Kolozsvár, 1958. március 10.

Forrás: „Pavel” [Pál³⁰]

A találkozón részt vett Papp Adalbert hadnagy

1958. március 10., 19.30 óra körül

1955–1956 között a sztálinvárosi [Brassó] 4. számú középiskola tanulóit néhány tanár, különösképpen a nagy népszerűségnek örvendő Szikszai Jenő³¹ magyar szakos tanár nacionalista, transzilvanista szellemben nevelte. Már a VIII. osztálytól Szikszai azzal befolyásolta a tanulókat, hogy nacionalista szellemben mutatta be a Rákóczi által vezetett kurucok függetlenségi harcát. Az 1955/56-os tanévben kihagyta a tananyagból a szovjet és az 1919-es [magyar] proletárdiktatúra emigráns költőit, helyettük olyan dekadens költőkről adott elő, mint Tóth Árpád, Kafka Margit és Illyés Gyula. Ezeknél az íróknál a nacionalista jellemzőket domborította ki. Ezeket az állításokat az 1955/56-os tanév X./C osztályos tanulóinak jegyzetfüzetével lehet bizonyítani. A forrás is az ő befolyása alá került, amikor egy cikket írt a csárdásról az iskola faliújságába, azt állítva, hogy ez a tánc a magyar életmód és népi népművészet forrása. A cikk nacionalista hangvételére az iskola igazgatója, Reiff István³² hívta fel a forrás figyelmét. A forrás ezt elmondta Szikszainak, továbbá azt tanácsolta neki, hogy égesse el az anyagot, és ne mondja el senkinek, honnan kapta az ötletet, mert több tanárt is kirúgtak hasonló cselekedetek miatt, akiket mártírként neveztek meg.

A Magyar Népköztársaságban 1956 őszen történt események után Szikszai találkozott a forrással, és azt állította, hogy a hajdani „moszkovita” disszidens írók, mint Háy Gyula és Aczél Tamás képviselik az igazságot. Azt is állította, hogy a Bolyai Egyetem tanárai közül csak Szabó [T.] Attila képvisel értéket, a többi nullával egyenlő. Szikszai nacionalista szellemű nevelésének képviselői a következők:

1. Sándor Balázs, aki 1955-ben fejezte be a középiskolát és jelenleg a Sepsiszentgyörgy járási Barót községben tartózkodik.³³

30 A jelentést magyar nyelven adta le „Pál”, a forrás, majd tartótisztje románra fordította az általa elmondottakat.

31 Szikszay Jenő (1921–1977), középiskolai tanár, irodalomtörténész. 1948–1959 közt a brassói *Állami Magyar Gimnáziumban* tanított magyar nyelv és irodalmat, az önálló magyar oktatási intézmény megszűnése után az *Unirea* Gimnázium magyar tagozatán. Állandó munkatársa volt a brassói magyar nyelvű hetilapnak. Az állambiztonsági zaklatások miatt 1977. június 11-én öngyilkos lett.

32 Reiff István, a brassói magyar középiskola igazgatója, akit a jelentés leadását követően váltottak le állásából 1956-os „megalkuvó” magatartása miatt.

33 Sándor Balázs 1936-ban született teológushallgatóról van szó, akit 1958. augusztus 21-én vettek őrizetbe. Az EMISZ elleni per során a kolozsvári katonai törvényszék 1959. március 19-én 25 év kényszermunkára ítélte. Az ítéletet közli magyar fordításban: *Magyar 56 II.*, i. m. 156–158. p.

2. Gáll [Gál] Tibor, szintén baróti származású, jelenleg a katonai szolgálatát tölti. Ambrus János, sztálinvárosi származású, a Protestáns Teológiai Intézet hallgatója, a forrás értesülései szerint 1958 augusztusában letartóztatták.³⁴

3. Fikker Ferenc, református teológushallgató Kolozsváron, aki saját állítása szerint csak azért iratkozott be a teológiára, hogy ne vigyék el katonának. Azt is mondta, hogy szabad idejében nem akar a teológián maradni, mivel attól tart, hogy olyat tesz vagy mond, amiért üldözni fogják.³⁵

4. Bibó László, teológushallgató.³⁶

5. Rab Gyula, aki az ellenforradalom alatt és után rendszerellenes magatartást tanúsított, azt nyilatkozta, hogy vannak még marxisták, akik hamarosan megbuknak.³⁷

1038 „Pál”

A III. Alosztály megjegyzései. A megnevezett elemek nacionalista, ellenséges elemekként ismertek a IV. Alosztály nyilvántartásában.

Feladatok: Nem körvonalazták az ügynököknek e jelentés esetében, mert ezekkel az elemekkel szemben nincs túl sok lehetősége, ugyanis nem áll kapcsolatban velük.

Intézkedések: Egy példányt továbbítunk a IV/III. Alosztálynak elemzés végett.

Papp Adalbert

ACNSAS, fond Informativ, dosar 5336, vol. 1, 15–16. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

34 Gáll Tibor (1938–), 1956-ban a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatója. 1958-ban tartóztatták le, és 1959-ben ítélték el az EMISZ perben.

35 Fikker Ferenc (1939–), letartóztatásakor (1959. március 13.) a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatója volt. Az EMISZ perben 15 év börtönre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Büntetését Szamosújváron és több Duna-deltai és bráilai nagyszigeti munkatelepen töltötte. 1964-ben szabadult, 1982-ben az NSZK-ba települt.

36 Bibó László (1939–), letartóztatásakor (1958. október 29.) harmadéves magyar evangélikus teológus. 1959. márciusában a kolozsvári Katonai Törvényszék 9 évi börtönre ítélte az EMISZ szervezetbe való részvétele miatt. 1963. január 29-én szabadult, de teológiai tanulmányait nem folytathatta; 1963–1974 között az apácai Erdőgazdasági Vállalatnál, 1974–1976 között a Kovászna megyei Legelőgazdálkodási Hivatalnál, 1976–1997 között a bodoki mezőgazdasági gépállomáson dolgozott, 1997-től nyugdíjazásáig (1999) a Kovászna megyei Pénzügyigazgatóság tisztviselője volt.

37 Az illetőről nincs információnk.

99.
A Kolozs tartományi Securitate jelentése
egy sikertelen beszerzési kísérletről

Kolozsvár, 1958. március 20.

Belügyminisztérium
Kolozs tartomány

Szigorúan titkos

Elfogadta:
A BM tartományi Igazgatóság vezetője
Iosif Breban alezredes

Javaslatok P. L., a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola hallgatója beszerzésére

Nevezett Bőjthe Sándor,³⁸ a kolozsvári *Gaál Gábor* irodalmi kör tagjának tevékenységével kapcsolatban indított ellenőrző akcióban, „Pavel” ügynök által szolgáltatott információkból kiderült, hogy a gyanúsított bizonyos társadalmi tárgyú irodalmi műveket ír, melyeket, ahogy ő állítja, „nem publikálhat a rendszer miatt”. Ugyanakkor az is kiderül a jelentésből, hogy a gyanúsított jelenleg vallásos tartalmú prózát ír.

Noha „Pavel” ügynök arra volt utasítva, hogy a gyanúsított által kifejtett konkrét ellenséges tevékenységről, valamint jövőbeli terveiről jelentsen, mindaddig nem sikerült ezt megtennie, mivel információszerzési lehetőségei korlátozottak. A felderítő nyomozás során felmerülő feladatok megvalósítása érdekében előtanulmányokat végeztünk P. L., a célpont barátjának beszerzése végett. Fent nevezett [...³⁹] a *Ion Andreescu* Képzőművészeti Főiskola másodéves hallgatója, festészet szakon, lakhelye: Văcărescu utca 2–4., egyetemi bentlakás, Kolozsvár. Az általános iskola első hat osztályát szülőfalujában végezte, a hetediket pedig Marosvásárhelyen. Az általános iskola elvégzése után beiratkozott a marosvásárhelyi Művészeti Líceumba, amelynek négy osztályát 1956-ban fejezte be. Ugyanabban az évben Kolozsvárra jön és beiratkozik a *Ion Andreescu* Képzőművészeti Főiskolára, ahol jelenleg is tanul. Már a középiskolában IMSZ-tag, anélkül viszont, hogy különösebb tevékenységet kifejtene a szervezeten belül. 1956-ban két évre felfüggesztették tagságát, mivel elveszítette IMSZ-könyvét. Jelenleg megállapítható, hogy semmiféle erőfeszítést nem tesz azért, hogy tagságát visszaszerezze. Az egyetemen tehetséges diákként ismert, mind a képzőművészet, mind az irodalom terén, verseket ír és irodalmi műveket fordít. Az egyetemi tevékenységén kívül

³⁸ Az 1932-ben, Csíkszentdomokoson született Bőjthe Sándor szerszámlakatost 1959-ben tartóztatták le Kolozsváron. Ellenséges tartalmúnak minősített verseiért 1959. június 3-i tárgyalásán, Fülöp G. Dénessel egy csoportban helyezték vád alá és a kolozsvári Katonai Törvényszék 7 év börtönre ítélte. 1962. november 4-én szabadult Szamosújvárról. A börtönben legyengült állapota miatt, 1964. január 2-án, Kolozsváron meghalt.

³⁹ P. L. személyes adatait nem közöljük.

aktívan részt vesz a *Gaál Gábor* irodalmi kör tevékenységében, ahol saját irodalmi műveikkel jelentkezett.

Kolozsvári baráti körébe a következő fiatal írók tartoznak: Bajor Andor, az *Utunk* irodalmi folyóirat szerkesztője, aki ellen egyéni felderítő nyomozás folyik nacionalista tevékenység címén;⁴⁰ Bőjthe Sándor, a *Gaál Gábor* irodalmi kör tagja, ellenőrző nyomozás tárgya, mivel ellenséges jellegű tanulmányokat írt, melyeket a rendszerváltozás után szeretne publikálni; Veress Zoltán, a Bolyai Egyetem másodéves diákja, felforgató tevékenységért volt elítélve;⁴¹ Jancsik Pál, a Bolyai Egyetem Nyelvtudományi–Történelem Karának negyedéves hallgatója, a *Gaál Gábor* irodalmi kör tagja, akit informátoraink ellenséges nacionalista elemként tartanak számon;⁴² és még mások. A jelölt baráti kapcsolatot tart fenn a fentiekkel, elég gyakran találkoznak az irodalmi körökön, ahol saját műveikről beszélgetnek, bemutatják egymásnak legfrissebb műveiket, amelyeket minden tag saját szempontjából és látószöge szerint értékeli. A beszerzés alapját a következő kompromittáló anyagok képezik:

A Magyar Népköztársaságbeli események idején (1956. október–november) P. L. levelet írt nevezett Nikos Roberto⁴³ marosvásárhelyi egyetemistának, lakhelye Cuza Vodă utca 5., mely levelet viszont ismeretlen személy más borítékba tett és elküldte a BM Tartományi Igazgatóságának. Ez a levél tehát nem is került be a postai forgalomba, még azelőtt elküldték nekünk. Ebben a levélben fentnevezett többek között arról ír, hogy: „A magyarországi és lengyelországi események hatására itt nagy dolgok történnek. Biztos hallottál már az egyetemi autonómiáról, erről van szó itt, ezt szeretnénk elérni. Itt megkezdődött a szervezkedés – természetesen titokban. Arról lenne szó, hogy a vásárhelyi diákságnak is kellene csatlakoznia hozzánk. Ezért kérlek, beszéljess el néhány orvosbarátoddal, kezdetben csak ilyenekről, hogy például mit jelent az egyetemi autonómia, hogy az orosz nyelv tanulása és a marxizmus oktatása legyen fakultatív, egyszóval minél többen kellene ismerjék ezeket a dolgokat. És ne feledd, mindez a fejlődés érdekében történik”.

Az említett levél vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a levél írója és jelöltünk egy és ugyanaz a személy. Fentnevezett az említett levélben ellenforradalmi akciókra buzdított más egyetemistákat, kollégiumi lakótársai hatására, akik között ott találhatjuk a már elítélt Balázs Imre és Tirnován Arisztid-Vid volt egyetemistákat. Az előtanulmányból, valamint a jelölttel való személyes megismerkedés alkalmával kiderült, hogy megfelelő kulturális felkészültséggel rendelkezik

40 Bajor Andort nem érte közvetlen retorzió 1956-os magatartása miatt, de a következő években állandó rendőri felügyelet alatt állt (forrás: Páskándi Géza személyi dossziéja: ACNSAS, fond Informativ, dosar 2534, vol. 1, 37–38. f.).

41 Veress Zoltánt nem sikerült azonosítanunk. Dávid Gyula adatbázisában szerepel egy 1934-es születésű Veress Zoltán, akit a Veress Sándor-csoport elleni perben ítélték el, de az illető valószínűleg az 1936-ban Kolozsváron született, 1986-ban Svédországba emigrált Veress Zoltán író és műfordító.

42 Jancsik Pál (1936–), költő, műfordító. A Bolyai Egyetem magyar szakán végzett, az *Utunk*, később a Dacia Kiadó szerkesztője volt.

43 Az illetőről nincs információnk.

és barátságos, közvetlen, aminek köszönhetően sok barátja van, főként az egyetemisták és az írók körében. Ezen kívül ideális ügynökjelöltté teszi az is, hogy több, szerveink által gyanúsítottnak ítélt személy bizalmát élvezze. A jelölt beszerzése a következőképpen fog történni:

_____ [nincs kitöltve a dátum] reggelén, mikor a jelöltnek nem lesz órája a főiskolán, a Văcărescu u. 4-6. kijáratától operatív ellenőrzés alatt fog állni, majd megfelelő helyen betesséklik az állambiztonság személygépkocsijába, és az Igazgatóság székhelyére szállítják, ahol a csatolt kérdőív alapján megkezdik vizsgálatát. A vizsgálat során a cél, hogy a célszemély mindent elmondjon, amit tud ismerősei ellenséges tevékenységéről és főként ezek „fióknak írt” írásairól, melyeket az RNK demokratikus rendszerének egy esetleges „változása” után szeretnének publikálni. Ugyanakkor a jelölt a MNK-i események alatt kifejtett ellenséges tevékenységének teljes leleplezésével is foglalkozni kell. Amennyiben a jelölt őszinte álláspontra helyezkedik és megbánást mutat, a további beszélgetést olyan mederbe kell terelni, hogy rá lehessen térni a beszerzés problémájára.

Amennyiben a jelölt tagadja tetteit vagy közömbösen viselkedik, a vizsgálat során úgy kell terelni a beszélgetést, hogy azokról a személyekről nyilatkozzon, akikkel együtt szervezték „titokban” az úgynevezett követelések igénylését. Megjegyzendő, hogy a levélből fény derül a Képzőművészeti Főiskola diákjainak beszélgetéseire a MNK-beli események idején, mikor azt tervezték, hogy úgynevezett követelésekkel fognak fellépni a hatóságokkal szemben, amit tulajdonképpen meg is valósítottak a kolozsvári egyetemisták számára szervezett illegális diákgyűlés alkalmával. A fenti személy beszerzését Emil Mărgineanu főhadnagy végzi, a vezetőség segítségével. Az eddig elmondottak értelmében elfogadásra javasoljuk P.L. beszerzését ügynökként a kolozsvári Bøjthe Sándor ügyében folytatott ellenőrző akcióba.

A III/6. Alosztály vezetője
Emil Mărgineanu főhadnagy

Operatív tiszt
Darabantin Rusu főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3008, 5-8. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

100.
Ügynöki jelentés Lakó Elemérről

Kolozsvár, 1958. április 9.

Forrás: „Balogh”

A találkozón részt vett Papp Adalbert hadnagy

1958. április 9-én 19 órakor

Folyó év április 7-én az egyetemen szünet közben Lakó Elemér a forrással beszélgetett. Időhiány miatt röviden és gyorsan Lakó azt mondta a forrásnak, hogy az elmúlt héten járt Szabédi [László] professzornál, hogy megmutasson neki egy részletet az előadásából, amelyik az irodalmi nyelvvel foglalkozik. (Szabédi a magyar irodalmi nyelv történetét tanítja.) Beszélgettek politikai kérdésekről is. Szabédi olyan naiv, mint egy gyermek – mondta Lakó. Kijelentette: kizárt, hogy újabb háború törjön ki, hogy 1-2 nemzedék múlva eljön az örök béke ideje. Én azt hittem, viccel – megkérdeztem, komolyan beszél-e? Azt mondta, hogy igen. Csodálkozom, hogy nem látja, hogy országunkban a gazdasági válság súlyos jelei tapasztalhatóak, pl. munkanélküliség. Nem mondom, hogy pl. az Egyesült Államokban nincs munkanélküliség. Dehogynem, van, és nagy jelentősége van. De van nálunk is, csakhogy a mi sajtónk nem beszél róla.

„Balogh Ferenc”

A III. Alosztály megjegyzései: Nevezett Lakó Elemért már jelezték nekünk, és csoportos megfigyelési dossziét indítottunk ellene.

Feladatok: Az ügynök azt a feladatot kapta, hogy látogassa meg Lakó Elemért, és beszélgessen többek között a belpolitikai és a nemzetközi politikai helyzetről, annak lehetőségéről, hogy a nagyok magas szintű konferenciát hívjanak össze, és egy új háború kitörésének vagy elhárításának lehetőségéről. Ezt annak érdekében, hogy láthatóak és konkretizálhatóak legyenek Lakó nézetei, illetve esetleges ellenséges szándékai.

Intézkedések: Lezárjuk Máthé Jakab tanulmányozását, és áttérünk a beszerzésére V[arró] J[ános] és L[akó] E[lemér] körözése érdekében.⁴⁴

S.k.: Papp A[dalbert]

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, f. 126. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

⁴⁴ Utólagos kézzel írt olvashatatlan megjegyzés és szignó, illetve bekezdés kiemelése a margón.

101.
Ügynöki jelentés Lakó Elemérről

Kolozsvár, 1958. április 17.

Forrás: „Balogh”
A találkozón részt vett Papp A. hadnagy
1958. április 17. 3. sz. K-lakás

Folyó év április 16-án a forrás találkozott Lakó Elemérről egy szünetben. Arra a kérdésre, hogy mi újság, Lakó azt válaszolta, hogy egyelőre semmi sincs. De ő arra gyanakszik, hogy készül valami, mert az I. épület káderosztályán látott egy állambiztonsági tisztet, akit ismer. A forrás kérdésére, hogy vajon mi készül, Lakó azt válaszolta, hogy lehet, hogy „tisztogatás” lesz az egyetemen, és ezért azt tanácsolta, hogy a diákok vigyázzanak, mit csinálnak és mit beszélnek. Aztán odajött hozzájuk Fecza Tibor a színjátszó csoportból, akinek Lakó azt tanácsolta, hogy mondja el a csoport tagjainak: legyenek óvatosak, ne igyanak, ne csináljanak botrányt, mert mindenhol vannak provokátorok. Azt tanácsolta, hogy a csoport minden tagja vigyen Zilahra egy-egy üveg bort, és hazatérve tartanak majd egy összejövetelt a bentlakásban, ahol senkitől és semmitől nem kell félniük.⁴⁵ Fecza megígérte, hogy elmondja a csoport tagjainak.

„Balogh Ferenc”

A III. Alosztály megjegyzései: A jelentés a szerveink által csoportos megfigyelés alatt tartott Lakó Elemérről vonatkozik.

Feladatok: Az ügynöknek felvázoltuk, hogy beszélgessen el Fecza Tiborral a Lakó Elemérről folytatott beszélgetésen elhangzott dolgokról, és kérdezze meg, mire utalt Lakó, amikor kijelentette, hogy vigyázzunk a csoport turnéján, azzal a céllal, hogy megállapítsa a Lakó és Fecza közötti viszony jellegét.

Intézkedések: A jelentést a csoportos akcióban fogjuk feldolgozni.⁴⁶

S.k.: Papp A.

Hogy? Vagyis a dossziéba javasolják? Mi van Zilahhal? Kirándulni mennek vagy azért mennek oda, hogy művészeti előadást tartsanak? Miért nem kérdezik az ügynököt teljes érdektelenség a szolgáltatott [olvashatatlan] ... iránt [olvashatatlan] ... Pap[p] elvtárs mikor szándékozik abbahagyni az ügynök és a dosszié közötti [olvashatatlan] ...? Mărgineanu főhadnagy elvtárs mikor szándékozik megszüntetni ezeket az állapotokat? Milyen konkrét intézkedéseket fognak hozni ezzel a jelentéssel kapcsolatban?⁴⁷

[Olvashatatlan szignó]

ACNSAS, fond Informativ, dosar 3010, vol. 1, 127–128. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

⁴⁵ Utalás a Bolyai Tudományegyetem színjátszócsoporthoz tervezett zilahi előadására. Lásd még a 103. sz. iratot.

⁴⁶ Varró Jánost és Lakó Elemérről 1958. augusztus 22-én tartóztatták le Kolozsváron.

⁴⁷ Utólagos kézzel írt megjegyzés.

102.

A Szoboszlay-csoport perének tárgyalási jegyzőkönyve
(részlet)

Temesvár, 1958. április 18.

Román Népköztársaság
Kolozsvár III. területi Katonai Törvényszéke
Ügyirat szám: 357/1958.

Nyilvános tárgyalás, 1958. április 18.

Szoboszlay Aladár vádlott kihallgatása

Családnév: Szoboszlay. Keresztnév: Aladár. Születési dátum: 1925. január 18.; születési hely: Temesvár város, Temesvár járás, Temesvár tartomány; szülők neve: apja neve Aladár, anyja neve Jozefina; lakhelye: Arad város, Sinagogii [Zsinagóga] utca 2-4. Arad járás, Temesvár tartomány; állampolgársága román; jelenlegi foglalkozás és munkahely: római-katolikus pap. Iskolázottság: Teológia kar, szülei foglalkozása és vagyona: nincs vagyonuk, CFR [Román Államvasutak]- alkalmazottak.

Miután az Elnök ismertette a vádlottal a bűncselekményt, amivel vádolják, valamint a bizonyítékokat, melyek azt alátámasztják, és felkérte, hogy nyilatkozzon védelmében, a vádlott válaszait a bírósági jegyzőkönyvvezető a következőképpen foglalta össze:

Minekutána tudomásul vettem a tetteket, amivel vádolnak, kijelentem, hogy azokat nagyrészt elismerem, és továbbra is fenntartom a bűnügyi vizsgálat során tett nyilatkozataimat, néhány pontosítással, melyeket kihallgatásom során fogok megtenni. Hangsúlyozom, hogy a kihallgatás során jobb magatartást nem is tanúsíthattak volna velem szemben, és mindent, amit nyilatkoztam, saját önszántamból, őszintén mondtam.

Az általam eddig elmondottakkal kapcsolatban arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy [Aurel] Dan⁴⁸ és Karácsonyi [István⁴⁹] vádlottak nem azt tették, amit én azt az első vizsgálatok alkalmával nyilatkoztam. Nem állíthatom azt, hogy a teológiai kar elvégzése után a fennálló rendszerrel szemben ellenséges eszméket alakítottam ki magamban, viszont azt sem állíthatom, hogy a népi demokratikus rendszer híve lettem volna. Pontosítok és kijelentem, hogy az egyetem elvégzése után valóban mindig kinyilvánítottam a jelenlegi rendszerrel szembeni ellenséges érzéseimet. A dossziéhoz bűnvádi bizonyítékként csatolt írások személyes tulajdonomat képezik. Ezeket 1945-ben kezdtem írni, és a következő címeket kapták: „A legnagyobb hatalom”, „A stratégia”, „Egy bizonyos pontig”, „Áldozatok és feláldo-

48 Az aradi görög katolikus főesperes, aki 1948-ban nem tért át az ortodoxiára. 10 év börtönre ítélték.

49 Aradon élő minorita szerzetes.

zottak”, „A kevesek uralma”, „Konföderáció⁵⁰”, „A helyes úton”. Minden írás a jelenlegi rendszerrel szemben ellenséges hangot üt meg, valamint ellenséges bírálattal illeti a Szovjetuniót. Az 1945 és 1950 között keletkezett írások között van egy történeti jellegű tanulmány, valamint bizonyos erdélyi politikai kérdésekkel kapcsolatos gondolatok, melyeket az imperialista rádióállomásokat hallgatva fogalmaztam meg magamban.

1948 őszén kineveztek Pécskára papnak. Itt ismertem meg Lukács István volt kereskedőt és Müller Jenőt, aki az illető községben volt lelkész. Müller Jenő vádlottal naponta találkoztunk, és együtt hallgattuk az „Amerika Hangja” és a „Szabad Európa” rádióállomások híreit. Az itt hallott híreket, rendszerellenes hangnemben tárgyaltuk meg Lukács Istvánnal, és tettük ezt azért, mert nagyon sokszor elégedetlenek voltunk az RNK demokratikus rendszerével. 1950-ben⁵¹ azt hallottuk a hírekben, hogy az ENSZ-ben a népi demokratikus országokban tartandó szabad választásokról tárgyaltak, és ugyanerről Genfben a nagyhatalmak vezetői is megbeszéléseket tartottak. Erre az eshetőségre gondolva vettem fel a Lukács Istvánnal folytatott beszélgetéseink során egy laborista jellegű keresztény párt létrehozásának gondolatát. Kérésemet Lukács István elfogadta és megrajzolt egy címet, mely egy sast ábrázolt, az általunk létrehozni kívánt párt jelképét.

1950-ig a rádióban hallgatott hírek megbeszélésén jelen volt a nevezett Jurik Berta is, de hangsúlyozom, hogy nevezett nem vett részt a fent említett párt megalapításáról folytatott beszélgetéseinken.

Alexandru Fîntînaru vádlottal 1952-től kezdődően kerültem kapcsolatba. 1955-ben újra tárgyalni kezdtünk a „Keresztény Dolgozók Pártja” [KDP] megalakításáról. Ezen a beszélgetésen részt vettek a nevezett Alexandru Fîntînaru, Tamás Imre, Orbán István, Reusz Erzsébet, Pataki Olga, Ferencz [Ervin atya] és Gulacs⁵². Amennyire fel tudom idézni, az ebből a célból összehívott gyűlésen 5-6 ember vett részt. Azt hiszem, a nevezett Jurik Berta is részt vett. Huszár József vádlottat 1952-től ismerem, de politikai kérdésekről csak 1956-ban kezdtem el beszélgetni vele.

Hangsúlyozom, hogy a KDP ellenforradalom kirobbantását tűzte ki célul, a középületek elfoglalását, egy, az 1956 októberi magyarországi eseményekhez hasonló akciót, abban az esetben, hogyha nem kerülnének megrendezésre a szabad választások. Pontosítanék abban az értelemben, hogy a provokáció nem a mi részünkről indult, a mi feladatunk csak az lett volna, hogy miután kirobban az államellenes lázadás, mozgósítsuk az embereket és szervezzük meg az akciót.

A párt programja az ipari szektorral kapcsolatban azt írta elő, hogy minden munkás részvényese is legyen a gyárnak, ahol dolgozik, s fizetése mellett részesüljön a gyár részvényeiből befolyó nyereségből is. Az agrárkérdéssel kapcsolatban, a program a földek szétosztását irányozta elő a parasztok között,

50 Az írást közli Stefano Bottoni: A hontalan forradalmár – Reflexiók Szoboszlai Aladár ügyére. *Magyar Kisebbség*, 2004. 3. sz. 143–160. p.

51 Tévedés: Szoboszlai nyilatkozata az 1955 nyarán megtartott genfi értekezletre vonatkozik.

52 Az illető kilétéről nincs információnk.

10-15 hektárt számítva egy családra, annyit, amennyit képesek lettek volna megművelni; a tagosítás fakultatív lett volna; a volt földbirtokosok pedig családonként 500 hektárt kaptak volna, szántóföldet, a gyümölcsösöket kivéve, mivel azok egy érzékeny problémát képeznek. A párt megalapításának gondolata abból adódóan vetődött fel, hogy az ország lakossága körében, főként a mezőgazdasági szektorban dolgozók közt elégedetlenséget szültek a kormány gabonabeszolgáltatással kapcsolatos intézkedései és a parasztokra nehezedő túlságosan magas adók. Ezt a helyzetet megfelelőnek éreztem a KDP megalapításához és megszervezéséhez. Emellett szándékomban állott egy, a magántulajdonra alapozó, kapitalista rendszerű román-magyar konföderáció megszervezése is.

Beismerem, hogy az említett párt megalakításának kezdeményezője én voltam, és az alapító tárgyalások során soha nem vetődött fel, hogy ennek más legyen a vezetője. 1955-től a közben Keresztény Dolgozók Pártjának elnevezett párt szervezésével kapcsolatos tevékenységem intenzívebbé vált. Ekkor vettem fel a kapcsolatot Alexandru Fintănu vádlottal, akit – mivel tudtam, hogy Bukarestben rokonai élnek – avval bíztam meg, hogy szervezzen be minél több tagot Aradról és Bukarestből. A pártot azért neveztem „dolgozók pártjának”, mivel elképzeléseim szerint munkásokat és parasztokat foglalt volna magába. Hangsúlyozom viszont, hogy a földbirtokosok, ügyvédek, papok beszerzése sem volt véletlen, mivel Ferencz Ervin, Ábrahám [Árpád] és Dénes Dávid papokkal közelebbi kapcsolatban álltam, többször beszélgettünk politikai kérdésekről. Lukács István vádlottat, akiről tudtam, hogy kereskedő volt a régi rendszerben, személyesen én szerveztem be. Az ő beszerzése után szerveztem még Huszár József, Ferencz Ervin és Tamás Imre vádlottakat. Ábrahám Árpád vádlottal sokat beszélgettem a szervezet problémáiról és kitűzött céljairól, de nem jelöltem ki számára teljesítendő feladatokat. A szervezet tagjai közti beszélgetésekben többször felmerült az ejtőernyősök kérdése is, akikről sokat beszélt a környező falvak lakossága.

Pontosítok, és kijelentem, hogy a szervezet programjáról és céljairól többször beszélgettem Ábrahám vádlottal, és mondtam neki, hogy meg kell szervezni a lakosságot, hogy adott időben, ha kitör az országban a lázadás, mozgósítani lehessen. Ábrahám vádlott egyetértett a szervezet alapelveivel és több szervezésre alkalmas személyt ajánlott, köztük Ráduly István katolikus papot. Felvettem a kapcsolatot Ráduly Istvánnal, aki szintén elfogadta céljainkat és belépett a szervezetbe.

Ugyancsak új tagok beszerzése céljából vettem fel a kapcsolatot Ráduly Géza vádlottal is. Elmondtam neki, hogy politikai pártot szervezek, bemutattam a párt programjába foglalt célkitűzéseket, és felkértem a csatlakozásra, és arra, hogy ajánljon be más személyeket is. Ő viszont visszautasított.

Reusz Erzsébet vádlott régi ismerősöm, vele gépeltetem le a párt programját, és elmagyaráztam neki ez alkalomból, hogy politikai pártot szándékozom alakítani. Reusz Erzsébet, amellett, hogy legépelte a programot, a már említett írásaim közül

lefordított néhányat franciára és angolra. A bukaresti Drăganiță családdal Fîntînaru Alexandru vádlott segítségével vettem fel a kapcsolatot, akárcsak Popa Maria vádlottal, akit viszont már régebről ismertem.

Így tehát a magyarországi események idején, 1956 októberében, november elején Bukarestbe utaztam, hogy onnan is szervezzek a szervezetbe minél több, a fennálló rendszerhez ellenségesen viszonyuló személyt. Bukarestben Iris Drăganiță⁵³ vádlottnál szálltam meg, akinek a lakásán tartózkodott Popa Maria vádlott is. Nevezett két vádlottnak beszéltem az általam megalapított szervezetről, s miután bemutattam a párt programját és célkitűzéseit, mindketten kinyilvánították csatlakozási szándékukat.

Tudva, hogy a Székelyföldön nagy az elégedetlenség a fennálló rendszerrel szemben, felvettem a kapcsolatot Tamás Imrével, akit megbíztam, hogy beszéljen a csíkszeredai Orbán Istvánnal a székelyek szervezésével kapcsolatban. Ugyanebből a megfontolásból bíztam meg Huszár Józsefet, hogy keresse meg Kézdivásárhelyen Kónya Istvánt, és kérje meg őt is újabb tagok szervezésére. Ugyanakkor megkértem Huszárt, hogy keresse meg a marosvásárhelyi Orbán Károlyt is, s kérje meg, hogy ajánljon megbízható embereket egy esetleges lázadásban való részvételre.

Tamás Imre vádlottal személyesen beszéltem, azzal bíztam meg, hogy kapcsolatba lépjen Orbán Istvánnal, és vegye rá a szervezet programjának elfogadására; ugyanakkor kilátásba helyeztem egy, a magyarországihoz hasonló lázadás kirobantását. Látva a magyarországi lakossággal szemben elszabadult terrort és a romániai erőszakos kollektivizálásokat, arra vártam, hogy nálunk is kitör az ellenforradalom. Ezt az ellenforradalmat segítettük volna mi az RNK rendszerének erőszakos megdöntésében. A tervezett államcsíny sikere érdekében felvettem a kapcsolatot néhány külföldi személlyel is, ebben Huszár Józseftől kértem segítséget, ő állt mellettem.

A szervezet tagjaival tárgyaltunk a fegyverzet beszerzéséről is, amit majd Bukarestbe kell küldeni, amikor megkezdődik az akció. Szervezői minőségemben két alkalommal utaztam le Csíkszeredába titkos gyűléseket tartani Orbán István vádlottnál, ahol a szervezet problémáit és az államcsíny kitörése esetén alkalmazandó lépéseket tárgyaltuk meg. Ilyen titkos gyűléseket a szervezet tagjaival máshol is tartottam: Lukács Istvánnál, Drăganiță Irisnél Bukarestben, ahol jelen voltak Popa Maria Doina és Apostol Monica is. A titkos gyűléseken a szervezet tevékenységét elemeztük ki, és az államcsínyról tárgyaltunk.

1955-ben, amikor a szervezet programját összeállítottam, belefoglaltam a majdani megmozdulás jelszavát is. Ez a jelszó a következőket foglalta magába: értelmiségiek, ipari és mezőgazdasági munkások, kisbirtokosok és alkalmazottak, harcoljatok velünk a KDP programjának érvényesítéséért. A keresztény dolgozók pártjának céljai: reformok, szabadság, erkölcsi forradalom. Tamás Imrével, Huszár

⁵³ A nagyszalontai születésű Iris Mária Drăganiță a szintén Nagyszalontából származó Mogyorós Sándor, az RMP PB-tagjának unokahúga volt.

Józseffel, Tamás Dezsővel és Kőszegivel⁵⁴ megbeszéltük, hogy az államcsínyt 1956. augusztus 28-án, 23 órakor robbantjuk ki. Erről részletesebben beszélgettem Tamás Imrével, aki két hétig nálam lakott. Ő mondta el, hogy nagy az elégedetlenség a székelyek között, és biztosított arról, hogy a szervezet székelyföldi tagjai biztosan elmennének Sztálinvárosba [Brassó] a Traktorgyár munkásainak tüntetésére, ahonnan elindulhatna a rádió elfoglalása, ahol majd az én jelszavaimat fogják skandálni. A rádió elfoglalását követte volna a mi tervünk valóra váltása.

Az Orbán Istvánnál tartott gyűlésen, ahol Huszár József, Tamás Imre és Tamás Dezső vettek részt, megtárgyaltuk az egész akció, valamint az államcsíny megvalósítási lehetőségeit. A terv szerint a megmozdulás kitűzött napján, Sztálinvárosba kellett volna utaznom, felvenni a kapcsolatot a Traktorgyár igazgatójával, [Gheorghe] Filippel, hogy együtt bevonjuk a munkásokat egy, a Sztálinvárosba felutazó székelyekkel közös tüntetésbe. Orbán Istvánt azzal bíztam meg, hogy utazzon fel Bukarestbe és vegye fel a kapcsolatot Bethlen [Farkas⁵⁵] vádlottal és szervezze be, azon kívül toborozzon még újabb tagokat. Alexandru Fintinaruval arról tárgyaltunk, hogy a hadseregnek hogyan kellene mozognia egy esetleges zendülés során; viszont fel sem merült Constantin Drăganiță alezredes neve.

1956. július 16. és augusztus 2. között Magyarországon tartózkodtam. Látogatásom célja egyrészt ott élő szüleim meglátogatása volt, másrészt fel akartam venni a kapcsolatot magyarországi politikusokkal is a Keresztény Munkáspárt megalapítása kapcsán, mivel úgy tudtam, hogy Magyarországon más politikai pártok is jelöltetni fogják magukat. A fent említett személyek közül a budapesti Dr. Schmidt Gézával sikerült beszélnem,⁵⁶ akit megkértem, hogy az én pártomat is jelölje a Kormánynál, s felkértem, hogy keressen néhány embert, aki ezt a pártot támogatná Magyarországra való visszatérésemig. Beszéltem Dr. Schmidt Gézával az országban folytatott rendszerellenes szervezkedéséről is. Dr. Schmidt Géza elmondta, hogy neki is szándékában áll Magyarországon egy agrárpártot szervezni, és hogy amennyiben lehetséges lesz, jelölni fogja a Kormánynál a keresztény dolgozók pártját, de erről majd időben tájékoztat. A Schmidt Gézával folytatott beszélgetéseim során megemlítettem azt is, hogy szeretnék kapcsolatba kerülni néhány magyarországi politikussal is. Visszatértem után beszámoltam Lukács István vádlottnak mindenről, amit Dr. Schmidt Gézával tárgyaltunk. Megjegyzem, hogy se Lukácsnak, se Huszárnak, se Fintinarunak nem mondtam el visszatértem után, hogy magyarországi utam tényleges célja az volt, hogy egyidejűleg Magyarországon is megszervezzek egy lázadást. Huszár József vádlottnak annyit mondtam el, hogy minél több embert kell beszerveznünk a programunkba foglalt államcsíny megvalósítása érdekében.

54 Kőszegi Domokos, a tuzsáki vasútállomás főnöke.

55 Bethlen Farkas gróf, Bukarestben élő mérnök.

56 Az említett politikus nem sikerült azonosítanunk. Valószínűleg az 1920-ban született Dr. Schmidt Géza jogász-közgazdászról van szó, aki 1956-ban részt vett a Pest Megyei Forradalmi Bizottságban, majd 1994-ben országgyűlési képviselőjelölt volt.

Huszár József elmondta, hogy volt Kolozsváron és kapcsolatba lépett egy személlyel [báró Bánffy István⁵⁷], akit rokkantként írt le. Nem tudom, kiről volt szó, mivel attól a pillanattól fogva, hogy elmondta azt, hogy az illető nyomorék, többet nem foglalkoztam vele, nem is kérdeztem róla semmit Huszártól, mert úgy gondoltam, hogy emiatt nem lenne beszámítható egy megmozdulás esetén. Elismerem, hogy megbíztam Huszár József vádlottat, hogy Kolozsváron további tagokat szervezzen be a szervezetbe, és ebből a célból útiköltséget is adtam neki. Lehetséges, hogy Huszár közölte velem, hogy Kolozsváron megismerkedett néhány személlyel, de nem emlékszem, hogy említette volna ezek neveit.

Orbán Károly beszerzésével is Huszárt bíztam meg, mivel ő ismerte régebből Orbánt, és így biztosabbnak tűnt a beszerzés sikere. Mikor Huszár Vásárhelyről visszatért, közölte velem, hogy sikerült felvennie Orbán Károllyal a kapcsolatot, aki elfogadta a szervezetbe való belépést. Ugyanakkor Huszár azzal is megbízta, hogy újabb tagokat toborozzon.

Ezután Huszárral együtt Csíkszeredába utaztunk, ahol a nevezett Orbán István lakásán az államcsínnel és a Sztálinvárosban [Brassó] szervezendő akcióval kapcsolatos feladatokról beszélgettünk. Ráduly Géza vádlottat többször meglátogattam, a szervezet problémáiról tárgyaltunk és megbíztam, hogy jelöljön ki embereket, és tanulmányozza a székelyek kérdését a szervezet programjában foglalt pontok teljesítésének perspektívájából. Ráduly Gézának az volt a feladata, hogy gyűjtsön össze körülbelül 150 embert, és vigye őket Sztálinvárosba tüntetni azzal a jelszóval, hogy szabadságot és több jogot kérnek, valamint skandálják az általam összeállított jelszavakat, melyek a szervezet célkitűzéseit tükrözték. Az egyik gyűlésen, amit Orbán Istvánnál tartottunk, tudom, hogy jelen volt nevezett Orbán Péter. Orbán István elmondta nekem, hogy van egy rokona Tusnádon, nevezett [Kőszegi] Domokos, aki szintén tudna tagokat toborozni a szervezetbe. A terv szerint a 150 székelynek fel kellett volna utaznia Sztálinvárosba, és együtt kellett volna felvonulniuk Sztálinváros utcáin az általunk mozgósított traktorgyári munkásokkal. Úgy gondoltam, hogy a tüntetés során a város többi munkásait is meg tudjuk nyerni, s együtt indulunk majd Bukarestbe, ahol a fővárosi csoportokkal egyesülve kirobbantjuk az államcsínyt, és megvalósítjuk így a szervezet végső célját. Ugyanakkor Bukarestben elfoglaltuk volna a rádió épületét, és ott olvastuk volna be a szervezet programját. Arra nem emlékszem, hogy Orbán Károlynak hol kellett volna akcióba lépnie.

„Acél sas” volt a jelszó, a másik egyezményes ismertetőjel az lett volna, hogy a tagok szájában meg nem gyújtott cigaretta fityegjen, zsebükben pedig gyufa. Huszár Józsefet Bukarestbe küldtem Bethlen Farkas mérnökhöz azzal a feladattal, hogy ismertesse vele a szervezetet és szervezze annak érdekében, hogy az illető további tagokat szervezzen nekünk. Huszár azt válaszolta, hogy mivel Bethlen nem gyárban dolgozik és nem kerül munkásokkal kapcsolatba, nem alkalmas a munkásság megszervezésére. Ugyanakkor Huszárra hárult volna a lázadás kitérője

⁵⁷ Báró Bánffy István (1919–2006).

esetén az elfoglalandó bukaresti rádió épületének felismerése. Huszár Józsefet azzal is megbízta, hogy 1956. augusztus 28-án Bukarestben tartózkodjon és az Északi Pályaudvaron fogadja az államcsíny kirobbantása céljából érkező csoportokat. A kijelölt napon én Sztálinvárosban vártam az embereket, de mivel nem érkeztek meg a várt csoportok, akikkel indítanunk kellett volna az akciót, leutaztam Bukarestbe. Az Északi Pályaudvaron találkoztam Huszár Józseffel, aki közölte velem, hogy ide se érkezett senki, majd elindultunk, hogy megkeressük Bethlent.

Eredetileg 1956. augusztus 20-ra terveztük az akciót, azért halasztottuk végül 28-ára, mert tudtuk, hogy augusztus 23-a körül erősebb az őrség, nagyobb az éberség, s a katonai egységek szintén felkészültebbek. Mikor Aradon voltam, megbeszéltem Huszárral, hogy keresse meg Bukarestben Grăiceanu mérnököt,⁵⁸ s kérje fel, hogy amennyiben sikerül a mi megmozdulásunk, vegye fel a kapcsolatot a bukaresti nagykövetségekkel. 1956. augusztus 28-án velem együtt Sztálinvárosba érkeztek Tamás Imre és Orbán István vádlottak is, de mivel a várt csoportok nem érkeztek meg, ők visszatértek Csíkszeredába. Megjegyzem, hogy nem beszéltem személyesen sem Bethlennel, sem Grăiceanuval.

1955-ben beszéltem Kosza [József] vádlottal arról, hogy esetleg fel kellene vennünk a kapcsolatot Pusztai bandájával,⁵⁹ mert úgy gondoltam, hogy beszervehetnénk a tagok egy részét az én szervezetembe. Erről Huszár Józseffel is beszéltem. Fintănu Alexandru arra kértem még meg, hogy teremtsen lehetőséget arra, hogy a fiával, Fintănu Tiberiuval találkozom, akin keresztül a Fogarasokban rejtőzködő szökevényekkel szerettem volna felvenni a kapcsolatot.

Kónya István vádlottat Huszár szervezte be a szervezetbe, még mielőtt a magyarországi ellenforradalom elkezdődött volna. Ábrahám Árpádot én szerveztem be 1956. októberében. Ugyancsak a magyarországi lázadás idején Fintănu Alexandru keresztül beszerveztem Pietsch Miklós vádlottat is, akinek a szervezet céljairól beszéltem.

A fegyverszerzéssel kapcsolatban megjegyzem, hogy megbeszéltük a szervezet tagjainak felfegyverzését is, hogy képesek legyenek lépni a megfelelő pillanatban, s el tudják foglalni a középületeket és a rádió épületét. 1956 októberében, a magyarországi események idején, Bukarestbe utaztam, hogy hangsúlyozottabban tudjak a szervezet problémáival foglalkozni. Úgy számítottam, hogy itt is ki fog törni egy, a magyarországihoz hasonló lázadás, amelyhez csatlakozhatunk, és amellyel együttműködhetünk.

Ezenkívül fel szerettem volna venni a kapcsolatot Drăganiță Constantin alezredessel, akit be akartam vonni a megmozdulásba, tudván, hogy egy egész tankegység áll a parancsoksága alatt. Ebből a célból Drăganiță Irist Caracalba küldtem, hogy beszéljen a férjével, Drăganiță Constantin alezredessel a szervezetről. Visszatérése után Drăganiță Iris azt közölte, hogy férje katona és tudni fogja,

58 Az illető kilétéről nincs információ. Ellene nem emeltek vádat, és a periratokban sem szerepel.

59 A Pusztai Ferenc vezette ellenállócsoportról lásd a 12. sz. iratot.

mi a teendője, ha Bukarestben lázadás tör ki, akkor is, ha nem lesz felsőbb parancsnoka.

Ezek után elutaztam Bukarestből, és [Csíkszeredában] újból felkerestem Orbán Istvánt, akinél gyűlést tartottam Tamás Imre, Huszár József, Orbán Péter és Gyenge [Dezső] részvételével. Ebből az alkalomból megbeszéltük a középületek elfoglalásához szükséges emberek felkészítését, arra számítva, hogy Bukarestben kitör a lázadás. Ugyanezen a gyűlésen beszéltünk a fegyverek beszerzéséről is, amelyet egy sepsiszentgyörgyi raktárból szándékoztunk megszerezni. Az egyik emberünk azt mondta, hogy Kovásznán már megkezdődött a lázadás. Erre olyan utasítást adtam Orbán Istvánnak, hogy gyűjtse össze az embereit, menjenek Kovásznára, majd az ottani lázadókkal együtt induljanak el Sztálinvárosba. A fegyverzettel kapcsolatban arról is beszéltünk, hogy szerezhethétek fegyvert esetleg a csíkszeredai Állami Bank őrségétől is. A sepsiszentgyörgyi fegyverszerzés Kónyára volt bízva. Tamás Imre feladata volt a csíkszeredai megmozdulás megszervezése. Arról volt szó, hogy Kónya [Kézdivásárhelyről] átjön Sepsiszentgyörgyre az embereivel, és innen vezetésem alatt felutazunk Brassóba az akció végrehajtása végett.

Huszár Józseffel együtt érkeztünk Sepsiszentgyörgyre, s bár arról volt szó, hogy várni fognak bennünket az állomáson, senki nem volt ott, úgyhogy elindultunk a város fele. A városban a Milícia és a Securitate éppen razzizált. Minket is igazoltattak, de elengedtek, s tovább folytattuk utunkat. Közben mindkettőnkél volt pisztoly és megfelelő mennyiségű töltény, amelyeket félelmünkben eldobtunk [az Olt folyóba]. Az Orbán Istvánnál tartott gyűlésen azt is elhatároztuk, hogy még több jelszót készítünk, többek közt egy „Éljen a Keresztény Dolgozók Pártja” feliratút is. Mivel Sepsiszentgyörgyön nem jött ki elénk Kónya István és csoportja, Huszárral hazamentünk az ő [Kónya] lakására, ahol a tervezett lázadás szervezéséről beszélgettünk. Ezen a beszélgetésen Kónya kijelentette, hogy Bukarestben nem lesz lázadás, mivel a szovjetek közbelépnek és eltiporják a lázadást, ahogy különben Magyarország belügyeibe is beavatkoztak az 1956. októberi eseményekkor. Huszár Józseffel azt is megbeszéltük, hogy esetleg Constantin Drăganiță alezredes révén is tudunk fegyvereket szerezni; Huszár beszélt az alezredes feleségével, Iris Drăganițăval, aki tudtára adta, hogy a férje egy tankegység parancsnoka, és adott esetben közbe tudna lépni.

Ráduly István [katolikus pap] beszélgetéseink során közölte velem, hogy a szervezetemhez kíván tartozni, de feloldozást kell kérnie a felsőbb egyházi fórumoktól, hogy politikával foglalkozhasson. Ezért kiszálltam Gyulafehérvárra, hogy feloldozását kérjem Márton Áron püspöktől, őt pedig elküldtem Bukarestbe, hogy Monica Apostollal együtt röplapokat sokszorosítsanak és terjesszenek, ha kitör a tervezett lázadás. Fîntănu Tiberiu, amikor Huszár Józseffel meglátogattuk és bemutattuk neki a szervezet tervét és céljait, közölte velem, hogy nem egyezik bele, mivel itt nálunk kizárt egy lázadás lehetősége. Megjegyzem, hogy Márton Áron püspököt nem találtam meg, mikor Gyulafehérváron voltam, s így

nem is beszéltem vele. Pontosítok és kijelentem, hogy személyesen vettem fel a kapcsolatot 1956 októberében Bethlen Lupu Farkassal, akihez Monica Apostol és Maria Popa vezetett el. Aradra visszatérve tartottam még egy gyűlést a nevezett Ţaran Mariannál, ahol a szervezet problémáiról beszélgettünk. Mivel megállapítottam, hogy az országban nem lehetséges egy lázadás kirobbantása, úgy döntöttem, hogy elhagyom az országot, és Magyarországon telepedem le. Nem felel meg az igazságnak az az állítás, miszerint azért nem tértünk rá az államrend fegyveres megdöntésére, mert Magyarországon leverték az ellenforradalmat.

Pietsch Miklós vádlottat Huszár József szervezte be a szervezetbe 1956. decemberében. Én személyesen nem beszéltem vele a szervezet problémáiról, ezt Huszár tárgyalta meg vele. Sipos Imre vádlottal ellenséges hangnemben kommentáltuk a rádió híreit, főként Eisenhower beszédét. Buja Mária vádlottat Huszár szervezte be a szervezetbe az én kérésemre. Buja Máriának megvolt a [végleges letelepedési] útlevele Ausztriába, és azt a feladatot adtam neki, hogy vegye fel a kapcsolatot a svájci *Orientierung* című lappal,⁶⁰ és intézze el, hogy dolgozhassak ennek az újságnak, amelyben néhány írásomat szerettem volna publikálni. Elmenetele után közölte velem, hogy érdeklődött az említett újságnál, és nem egyeztek bele írásaim publikálásába. A szerkesztőséget még 1948-ból ismertem, amikor még eljutottak hozzám az ott kiadott újságok, melyekben tanulmányok láttak napvilágot és többek között keresztény politikai jellegű cikkek is. Mielőtt Buja Mária eltávozott volna, megfogalmaztam egy levelet ennek a svájci kiadónak a címére, melyet odaadtam Huszárnak, hogy adja át nevezett Buja Máriának.

Nevezett Delimannal⁶¹ arról tárgyaltunk, hogy utazzunk el Rómába és vegyük fel a kapcsolatot a Vatikánnal az erdélyi kérdéssel kapcsolatban. Arról volt szó, hogy Huszár is velünk jön, ő a programba foglalt román-magyar konföderáció kérdését fogja felvetni. Végül Deliman visszamondta a római utat, bár az elején egyetértett. 1955 júniusában Alexandru Fintinaru lefordította magyarról románra a szervezet programját, a történelmi tanulmányt pedig Reusz Erzsébet fordította le franciára 1952-ben. Müller Ödön vádlott is lemásolta az egyik tanulmányt.

1956 nyarán nevezett Gáll [András] Bukarestbe utazott, és ebből az alkalomból megbíztam, hogy azonosítsa be a rádióstúdió helyét. Pontosítanék, hogy, amikor 1956 júliusában Magyarországon Schmidttel tárgyaltam, egy magyarországi hasonló szervezet megszervezéséről gondolkodtam, és erről beszéltem is Schmidttel. Az egyik Orbán Istvánnál tartott gyűlés alkalmából megváltoztattuk a jelszót „Acél Sas”-ról „Ököl”-re (a székelység ökle), én pedig felvettem a „Zomora” fedőnevet. Hangsúlyozom, hogy én voltam a KDP elnöke. Huszár József az én utasításaim értelmében járt el, ugyanakkor saját belátása szerint tevékenykedett a tagok beszerzését illetően, 1957 augusztusában Bukarestben voltam, és meglátogattam Drăgăniță Constantin alezredest is, aki végig vendégként kezelte, szót sem ejtve az általam alapított szervezetről. Amikor Szombatý [András]

60 A Zürichben kiadott *Orientierung. Katholischer Blätter für weltanschauliche Information* című katolikus lap.

61 Az illető kilétéről nincsenek információink. Ellene nem emeltek vádat, és a periratokban sem szerepel.

vádlottal kapcsolatba léptem, bemutattam neki a párt programját, amelyet személyesen olvasott el.

A szervezet tényleges megalakulását 1955-től kezdődően számítom. Annak idején, amikor Reusz Erzsébet legépelte számomra a szervezet programját, azt mondtam neki, hogy az esetleges szabad választások miatt van szükségem a programra, mert úgy gondoltam, hogy ez lesz a genfi tárgyalások eredménye. Reusz Erzsébet elkísért Bukarestbe és máshova is, de nem a szervezet céljainak érdekében, hanem üdülésképpen, az illető helységek meglátogatása céljából. Rá szeretnék mutatni, hogy Crîsnic Arcadie vádlott is elkísért egyszer Bukarestbe, amikor Drăganiță Irisszel kellett találkoznom, de ezenkívül semmilyen más kapcsolatom vele nem volt. Bethlen Farkas vádlottat nem ismertem, mielőtt Huszár József nem mutatott be egymásnak. Lőrincz Károlyt Kónya Istvánhoz küldtem, de nem emlékszem egyáltalán, hogyan reagált ő erre a feladatra. Mivel Kónya István beteg volt, Lőrincz Károly látogatására nem került sor.

Beszervezési akcióim hatékonysága érdekében gyakran utaltam arra a beszerzendő személyeknek, hogy számíthatok Constantin Drăganiță alezredes segítségére. Pataki Olga, beszerzése után néhány hónappal, 1955-ben azt mondta nekem, hogy nem tevékenykedik többet a szervezetben, mivel az országban nem szervezték meg a szabad választásokat. Gáll András vádlottal 1955–1956-ban többször beszélgettem a szervezetről és annak célkitűzéseiről. Gáll Andrásra keresztül több levelet küldtem Iurik Bertának és Lukácsnak, ezek viszont politikamentes levelek voltak. Pontosítok, hogy Ferencz Ervin vádlott, a szervezetről folytatott beszélgetéseink során, mindannyiszor egyetértését fejezte ki a szervezet célkitűzéseivel kapcsolatban. Aurel Dant nem szerveztem be a szervezetbe, vele csak együtt hallgattuk és kommentáltuk a rádió híreit. Aurel Dan lefordított számomra egy dolgozatot, viszont annak nem volt politikai jellege.

Szombathy András nem tudott semmit a lázadó csoportokról, melyeknek a temesvári állomásra kellett volna megérkezniük, és nem tudta a jelszót sem. Ő csak arról tudott, hogy én a Székelyföldre utaztam, új tagokat toborozni. Kosza József vádlottnak is azt mondtam, hogy számíthatok egy törzstiszt segítségére is. Ezzel a vádlottal nem beszéltem a fegyverszerzésről. Gulacs vádlottat Lukácson keresztül ismertem meg. Iurik Berta mondta nekem, hogy mondjak le a terveimről. Jelen kihallgatás szövegét elolvastam, annak szövegét szóról szóra fenntartom, és aláírom.

ELNÖK
Bírósági őrnagy
[Olvashatatlan aláírás]

Vádlott
Szoboszlai

Jegyzőkönyvvezető
[Olvashatatlan aláírás]

ACNSAS, fond Penal, dos. 157, vol. 13, 109–113. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

103.

Ügynöki jelentés Lakó Elemérről⁶²

Kolozsvár, 1958. május 8.

Forrás: „Balogh Ferenc”

A találkozón részt vett Emil Mărgineanu főhadnagy és Papp Adalbert hadnagy 1958. május. 8., 10 órakor, 3. sz. K-lakás

Folyó év április 26-án, 12–13 óra között Lakó Elemér és a forrás elmentek a zilahi „Central” étterembe, ahol sört majd baracklikórt fogyasztottak. Kezdetben aktuális témákról beszélgettek a zilahi vendégszereplésen tartózkodó Bolyai Egyetem színjátszó csoportjának csomagjaival kapcsolatban, majd ezután a forrás megkérdezte: hogy van Varró? Régóta nem láttam. Lakó azt válaszolta, hogy kandidátusi disszertációját írja. A forrás ismét megkérdezte: tudomásom szerint Kós Károlyról írja, nem? Lakó azt válaszolta, hogy igen, de az elején túl hosszasan írt, és most megpróbálja leszűkíteni az egyes témákat. Minél hosszabb, annál könnyebb belekötni.⁶³

Aztán a forrás folytatta a beszélgetést: Hogy megváltozott ez az ember az utóbbi időben, nem? Azt hallottam Sárosi Évától, hogy már nem él a feleségével, bár még gyermekük is van. Ez igaz? Igen, így van, válaszolta Lakó, de közelebbit én sem tudok. Ennek ellenére, okos és bátor ember, megbízhatasz benne – válaszolta Lakó. Látom, forradalmárrá kezd válni, a diákokat május 1-jei forradalmi dalokra tanítja. Eddig azt hittem, hogy jó magyar, de most mi a helyzet? Lakó azt válaszolta: „Varróban úgy bízhatok, mint saját magadban. Már hosszú évek óta barátok vagyok. Sok közös élményünk van a múltból”. Éspedig? – kérdezte a forrás. „Négy évig évfolyamtársak voltunk. Kezdetben ellenségek voltunk. Én voltam az alapszervezeti IMSZ-titkár, ő parasztfiú volt, jó magyar, intelligens, utált engem, mert titkár voltam. Egy nap találkoztunk a temetőben, ott megverekedtünk, és azóta a legjobb barátok vagyunk. Biztos emlékszem, mi volt a véleménye a magyar események idején. Azután amikor Dávid Gyulát letartóztatták, ő – Varró – nagyon félt. Beteg volt, idegileg, Nyugatra akart szökni Jugoszlávián keresztül. Addig nyaggattam, hogy maradjon itt, amíg nagy nehezen sikerült [lebeszélni]. Mégis, mi is vagyunk itt néhányan, sem túl kevesen, sem túl sokan“. A forrás azt válaszolta, hogy valóban kevesen vagyunk. Ki van az egyetemen? Ott vagy te, ott van Varró, vagyunk néhányan diákok, mint Tibád Levente, én és ennyi. Lakó a következőket válaszolta: „De vannak, hihetsz nekem. Egy világháború esetén mi is tehetünk valamit, bármilyen keveset is. De most itt az ideje, hogy elmenjünk enni“. Ezután Lakó és a forrás elhagyták a vendéglőt.

„Balogh Ferenc”

62 A jelentést „Balogh Ferenc” 1958. május 7-én románul készítette kézírással, és a másnapi találkozás alkalmával átadta tartótisztjének.

63 Varró János kandidátusi disszertációja csak 1973-ban jelenhetett meg (*Kós Károly, a széptér*. Kolozsvár, Dacia Könyvkiadó).

A III. Alosztály megjegyzései: A jelentés az ügynöki és a csoportos nyomozás keretében megfigyelés alá helyezett Lakó Elemér, a Bolyai Egyetem tanársegédje között folytatott beszélgetésekre vonatkozik, amelyekre a Bolyai Egyetem színjátzó csoportjának zilahi vendégszereplése alkalmával került sor.

Feladatok: Az ügynök azt a feladatot kapta, hogy közeledjen Lakóhoz, aminek érdekében különböző indokokkal látogassa meg a lakásán és a tanszéki dolgozó-szobájában. Kerítsen alkalmat a beszélgetésre, és ilyenkor – a megfelelő pillanatban – vesse fel a magyarországi ellenforradalom kérdését, beszélgessen vele hatásáról, és arról, hogy mi következhet volna be az ellenforradalmárok sikere esetén. Vesse össze ezután a magyarországi magyarok „bátorságát” és azt a passzivitást, amellyel Romániában szemlélték az eseményeket, kifejezve sajnálatát, hogy a magyarok körében nem voltak olyanok, akik legalább végiggondolták volna, mit kell tenni, ha az ellenforradalmárok győznének Magyarországon. Ily módon úgy véljük, hogy Lakó több részletet is el fog mondani az ügynöknek a szervezett ellenséges cselekmények végrehajtásával kapcsolatos szándékaikról.

Intézkedések: „Gyurka” ügynököt eligazítjuk, hogy Varró feleségén keresztül állapítsa meg, milyen beszélgetéseket folytattak a lakásukon 1958. április 26-án az Magyar Népköztársaságból érkező Tóth kandidátus-jelölt látogatása alkalmával. Elkészítjük a formásokat M. J.,⁶⁴ a Bolyai Egyetem docensének beszerzése érdekében, aki közeli kapcsolatban áll Lakóval és Varróval.⁶⁵

Papp Adalbert hadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 129–130. f. Kézírással és géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

104.

Minisztertanácsi határozat a szovjet csapatok Romániából való kivonásának végrehajtásáról

Bukarest, 1958. június 21.

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa

Határozat

Az 1958. május 24-én Moszkvában kötött Egyezmény végrehajtásáról, amelyben megállapodás született az ideiglenesen a Román Népköztársaság területére kihelyezett szovjet csapatok távozásáról

Az ideiglenesen a Román Népköztársaság területére kihelyezett szovjet csapatok távozására vonatkozó 1958. május 24-én Moszkvában kötött Egyezmény végrehajtása érdekében, a Román Népköztársaság Minisztertanácsa elhatározta:

⁶⁴ Itt az illető nevének csak a kezdőbetűit közöljük.

⁶⁵ Varró Jánost és Lakó Elemért az ún. „harmadik Bolyai perben”, 1959. február 9-én, Varrót 16, Lakót 18 év börtönre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék, a magyar forradalom alatti „ellenséges megnyilvánulások” vádjával.

1. Egy központi bizottságnak létrehozását, amelynek:
 - a. Elnöke: Floca Arhip altábornagy, a Fegyveres Erők miniszterhelyettese
 - b. Tagok: az RMP Központi Vezetőségének, az Állami Tervbizottság, a Pénzügyminisztérium, a Közlekedési és Hírközlési Minisztérium és az Államigazgatás helyi szerveivel foglalkozó Minisztériumának küldöttei.
2. A Központi Vezetőség fogja intézni és ellenőrizni a Szovjet Hadsereg képviselőjével együtt a következő ügyeket:
 - a. a különböző politikai események helyi megszervezése;
 - b. a szovjet csapatok használatában álló javak átvétele;
 - c. a szovjet csapatok szállításának és a szállítóoszlopok biztonságának szavatolása
3. Tartományi bizottságokat állítanak fel Constanța, Galați, Temesvár, Ploiești és Iași közigazgatási tartományokban, amelyekben szovjet csapatokat helyeztek el, vagy ahol olyan határállomások vannak, amelyeken keresztül kilépnek az RNK-ból a szállítóoszlopok. A tartományi bizottság összetételében lesz: egy küldött a Fegyveres Erők Minisztériumából elnökként, a tagok pedig az RMP Tartományi Bizottságának, a Tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságának és az Államvasutak Tartományi Kirendeltségének küldöttei. A tartományi bizottságok a Központi Bizottság rendelkezéseit fogják alkalmazni az adott tartomány területén. A javak átvételére laktanyai bizottságokat fognak létrehozni, amelyek száma és összetétele az átveendő eszközök mennyiségének függvényében fog alakulni.
4. Az 1958. május 24-én Moszkvában megkötött Egyezmény szerint a szovjet csapatok kivonulása az RNK-ból 1958. június 15-e és augusztus 15-e között fog bekövetkezni. A szovjet csapatok vasúton való szállítását a Fegyveres Erők, valamint a Közlekedési és Hírközlési Minisztérium fogják biztosítani.
5. A korábban a szovjet csapatok által használt javakat a Fegyveres Erők Minisztériuma hivatalos iratokkal fogja átvenni abban az állapotban, ahogy az eltávozás pillanatában találta őket tekintet nélkül arra, hogy ezek mások tulajdonába is tartoztak-e. A szovjet csapatok által épített és átveendő javak esetén jelezni kell ezek értékét is.
6. Az átvett javakat katonai gondozás és védelem alá helyezik, a Központi Bizottság pedig javaslatokat tesz a Minisztertanácsnak ezek átadás utáni minél rövidebb időn belüli kiutalására.
7. A Fegyveres Erők Minisztériuma pontosan meg fogja jelölni az 1958-ra szóló tervében a szovjet csapatok számára előirányzott és 1958. május 23-ig megvalósított befektetéseket és főjavításokat, amelyek értékét ezt követően fogják kiszámítani.

A Minisztertanács Elnöke
Chivu Stoica

Közli románul I. Scurtu (szerk.): România. Retragerea trupelor sovietice 1958. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, 342–344. p. Az eredeti román nyelvű dokumentum levéltári jelzete: Arhiva Ministerul Apărării Naționale, fond Documentare, Nr. G 63a/1958. 2–3. f.

105.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság által készített kizárási referátumok

Marosvásárhely, 1958. július 25.

Kiegészítés a tartományi pártbizottsági büro 1958. július 14-én tartott rendes gyűléséhez. A Pártkollégium véleményezései alapján a tartományi pártbizottság Büroja a következő eseteket tárgyalta meg:

Klopót Iván: Felvétele a pártba az RMP KV utasításainak be nem tartásával történt, mivel az ajánlásain nem az állítólagos ajánlók aláírása szerepel. Őszintétlenséget tanúsított azáltal is, hogy irataiban azt állította: 1944. augusztus 23. előtt a Vörös Segély vonalán tevékenykedett. Ez nem felel meg a valóságnak. Eltitkolta azt is, hogy cionista szervezet tagja volt. Fentiek a megnevezett jelenlétében derültek ki. A tartományi büro jóváhagyta a Klopót Iván kizárásáról szóló határozatot.

Kiss Béla: A *Dózsa György* textilüzem 12. sz. alapszervezete zárta ki 1957. november 14-én, és Sepsiszentgyörgy járási bizottságának büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Fentnevezett a magyarországi ellenforradalom idején imperialista rádióadókat hallgatott, amelyek hatására visszautasította az alapszervezetben az RMP KV magyarországi eseményekkel kapcsolatos értékelésének az elolvasását, mondván, hogy még nem lehet tudni, hogy fognak végződni ezek a dolgok. Fentiek a fentnevezett jelenlétében folytatott tárgyalásokon derültek ki. A fent említett okokból a tartományi bizottság büroja jóváhagyta Kiss Béla kizárását a pártból.

Ioan Oala: A dédai CFR alapszervezete zárta ki 1958. március 29-én, és a Maroshévíz járási pártbizottságának büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Ioan Oala a múltban vasgárdista tevékenységet fejtett ki, részt vett a vasgárdista lázadásban is, Botfalu rádióállomásának elfoglalásánál, amiért 1941-ben két évre ítélték el; miután amnesztiában részesült és Târgu-Jiuba internálták, azt kérte, hogy a szovjetellenes háborúba küldjék. Mindezeket fentnevezett eltitkolta a párt elől. Mindezeknél az okoknál fogva, melyeket fentnevezett jelenlétében hoztak napvilágra, a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Oala Ioan kizárását a pártból.

Istók Áron: Magyaró falu alapszervezete zárta ki 1956. december 11-én, és a Párt járási bizottságának büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Nevezett 1954-ben feketén borjút vágott, húsát pedig áruba bocsátotta, amiért 1955. május 31-én 1 hónap javítóbörtönre és 200 lej büntetésre ítélték. Kizárása óta nem vesz részt a pártéletben. Mindezekről az okoktól fogva, melyeket fentnevezett jelenlétében hoztak napvilágra, a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Istók Áron kizárását a pártból.

László Sándor: A szabédi társulás alapszervezete zárta ki 1957. november 30-án, és a marosvásárhelyi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. A helyi iskola számára érkezett 3 vagon tűzifából, amelyet őrzött, öncélra eladott 750 kg fát, és hazavitt további egy köbmétert, amiért egy év javítóbörtönre ítélték. Fent említett tetteket a gyűlésen is beismerte, ahol jelen volt. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja László Sándor kizárását a pártból.

László Sándor: A marosvásárhelyi egyéves pártiskola alapszervezete zárta ki 1956. június 20-án, és a városi pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Nevezett a Laposnyai üdülőből ellopott egy fürdőkádat, ezért közösségi vagyont eltulajdonításért 5 hónap javítóbörtönre ítélték. Fentieket nevezett elismerte a gyűlésen, ahol jelen volt. Fenti okoktól fogva a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta László Sándor kizárását a pártból.

Alexandru Costan: A sepsiszentgyörgyi járási Milícia alapszervezete zárta ki 1957. október 11-én, és a járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Nevezett, mikor egységénél készültség volt elrendelve, alkoholt fogyasztott, botrányt keltett a városban, a polgárok megverték, és ezáltal kompromittálta magát a tömegek előtt. Fentiek a megnevezett jelenlétében folytatott tárgyalásokon derültek ki. Ezen okoktól fogva a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta Costan Alexandru kizárását a párttagságra jelentkezők listájáról.

Preisler Dávid: A szászrégeni URCC alapszervezete zárta ki 1958. március 25-én, mivel 1947 és 1949 között a cionista szervezet tagja, 1949-ig kizsákmányoló volt; a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. A kivizsgálás során kiderült, hogy a kizárás okai megalapozatlanok, és bár tényleg a cionista szervezet tagja volt, részt vett egyes gyűléseken és tagdíjat fizetett, ennek ellenére 1950-ben, amikor sok zsidó az Izraelbe való kivándorláson gondolkodott, fent nevezett felvilágosító munkát végzett körükben és többüket sikerült meggyőznie. Ami a kizsákmányolást illeti, attól még nem nevezhető kizsákmányolónak, hogy saját kontóra csizmadiaként, majd fuvarosként dolgozott, és otthon palackozott szódavizet szállított ki, és hogy 1945–1949 között volt egy fizetett alkalmazottja. Figyelembe véve, hogy az okok, amiért fent nevezettet kizárták, nem képeznek kizáró okokat, a járási pártbizottság hatálytalanította a kizárási határozatot és rendelkezett Preisler Dávid visszavételéről a pártba.

Anton Ciurescu: A marosvásárhelyi Gázművek alapszervezete zárta ki 1957. április 19-én, és a városi pártbizottság jóváhagyta az alapszervezet döntését. 1917 és 1927 között továbbszolgáló őrmester volt, 1927 és 1940 között pedig az akkori rendszer megbízható embereként különböző funkciókat töltött be a marosvásárhelyi polgármesteri hivatalban. 1936–1937-ben kapcsolatban állt a vasgárdista Marius Iancuval, akinek pénzt adott a mozgalom céljaira, részt vett a vasgárdista Moța és Marin fogadásán a marosvásárhelyi vasútállomáson, 1937-ben részt vett a vasgárdista diákok kongresszusán a marosvásárhelyi Kultúrpalotában. A vasgárdista felkelés idején vendégül látta Râmnicu-Vilcea-i otthonában – ahova elmene-kült [a második bécsi döntés után] – a vasgárdista Ioan Bogdant. Az Antonescu-

rendszer bizalmi embereként 1941-ben a Tulcea-i prefektúra mozgósítási irodájának főnöke volt, és 1944-ig Călimănești és Râmnicu-Vâlcea polgármesteri hivatalában töltött be titkári tisztséget. 1944-ben a bevonuló gárdákkal tért vissza Marosvásárhelyre. Az 1947-es szárazság idején a szűkölködő népességnek szánt gabonából barátainak és egyes kulákoknak juttatott, igazságtalanul viselkedett bérlőivel szemben. A felsorolt okok alapján a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta Anton Ciurescu kizárását a pártból. A gyűlésen Anton Ciurescu helytelen magatartást tanúsított, azt állította, hogy a Büro „ki akarja forgatni” az általa elismert dolgokat, mert ki akarják őt zárni a pártból. Utólag elnézést kért ezért a kijelentéséért, amit igazságtalannak nevezett.

Szabó István: A *Dózsa György* szövetkezet alapszervezete zárta ki 1956. december 21-én, és az Udvarhely járási pártbizottság büroja jóváhagyta a kizárási döntést. 1956-ban 4 hónap javítóbüntetésre ítélték sikkasztásért, 1958-ban pedig 6 hónap javítóbüntetésre közokirat hamisításért. Fenti okokból kifolyólag a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta Szabó István kizárását a pártból.

Király Imre: Szörce község alapszervezete zárta ki a pártból 1957. október 16-án. A Kézdi járási pártbizottság büroja jóváhagyta a kizárási határozatot. Két alkalommal ítélték el a közvagyonból való lopásért, 6-6 hónap javítóbüntetésre. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Király Imre kizárását a pártból.

Szabó László: A Külügyminisztérium 2. számú alapszervezete megrovásban részesítette, viszont párttagjelöltek tekintetében nem alkalmazható ez a szankció. A városi pártbizottság büroja hatálytalanította az alapszervezet nevezettre vonatkozó határozatát és a párttagjelöltek soraiból való kizárásáról döntött, mivel az illető szenvedélyes mulatozó, minek következtében hanyaggá és felületessé válhat. Például elveszítette különböző dolgait, többek között a tagjelölt könyvecskéjét is, és 1957. május 30-án botrányba keveredett. A tartományi pártbizottság büroja hatálytalanítja a kizárási nyilatkozatot és rendelkezik Szabó László visszavételéről a tagjelöltek közé.

Ioan Moldovan: A járási pártbizottság büroja hatálytalanította a Milícia alapszervezetének döntését, mely nevezett párttaggá való fogadásáról rendelkezett és eldöntötte kizárását a tagjelöltek sorából. Nevezett tisztességtelenül járt el, ugyanazért a kiszállásért kétszer vette fel a pénzt, a zöldségüzletben krumplit vásárolt, és a cserekereskedelem módszereit használva téglára váltotta, túl sokat iszik, és munkáját fegyelmezetlenül végzi. Ezen okokból kifolyólag a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Ioan Moldovan kizárását a tagjelöltek sorából.

Thúroczi Sándor: A marosvásárhelyi mezőgazdasági iskolaközpont alapszervezete zárta ki a pártból 1957. szeptember 17-én, és a járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Thúroczi Sándor 1943-ban beiratkozott az Imrédy-pártba, részt vett egy estélyen, ahol Imrédy is jelen volt, ennyiben merül ki tevékenysége az illető pártban. 1933 és 1949 között kisvállalkozó volt, 1941-től egy elárúsító üzletet is működtetett két állandó alkalmazottal. 1955–1957 között az alapszervezet titkáráként hanyagnak mutatkozott, ennek következtében az illető

szervezet szinte egyáltalán nem fejtett ki tevékenységet. Nevezett hanyagságot tanúsított az iskola Szakszervezeti Bizottságának elnökeként is. Nem tudott felemelkedni arra a színvonalra, amit egy párttagtól elvárunk. Fenti okokból kifolyólag a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Thúroczi Sándor kizárását a pártból.

Demeter Ernő: A *Június 11.* vállalat alapszervezete zárta ki 1958 február 21-én, és a sepsiszentgyörgyi járási pártbizottság jóváhagyta az alapszervezet döntését. Két hónap javítóbörtönre volt ítélve a munkahelyen elkövetett gondatlanság vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Demeter Ernő kizárását a pártból.

Kristó Gyula: A *Június 11.* vállalat alapszervezete zárta ki, és a sepsiszentgyörgyi járási pártbizottság 1958. március 5-én hagyta jóvá az alapszervezet döntését. Négy hónap javítóbörtönre volt ítélve munkahelyi visszaélés vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyta Kristó Gyula kizárását a pártból.

Bartalis Lajos: Székelylengyelfalva község alapszervezete zárta ki a pártból 1956. szeptember 15-én, és az udvarhelyi járási tartományi pártbizottság jóváhagyta az alapszervezet döntését. Két év javítóbörtönre volt ítélve sikkasztás és hivatali visszaélés vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Bartalis Lajos kizárását a pártból.

Lukács Sándor: Küküllőkeménfalva község alapszervezete zárta ki 1956. október 22-én, és az udvarhelyi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Egy évre volt ítélve sikkasztás vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Lukács Sándor kizárását a pártból.

Nyisztor József: Bardoc község termelészövetkezetének alapszervezete zárta ki 1957. január 15-én, és a járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Másfél év javítóbörtönre volt ítélve nem szándékos emberölés vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Nyisztor József kizárását a pártból.

Czerán Albert: A 805. sz. bázis elnevezésű alapszervezet zárta ki a pártból 1956. január 2-án, és a városi pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Három hónap javítóbörtönre volt ítélve, mivel amikor beköltözött az újonnan épített házába, leszerelte a kádat az államosított házban, ahol lakott. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Czerán Albert kizárását a pártból.

Tokos Sándor: Füleháza termelészövetkezetének alapszervezete zárta ki a pártból 1956. december 28-án, és a járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Egy év javítóbörtönre volt ítélve nem szándékos emberölés vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Tokos Sándor kizárását a pártból.

Gavril Cristea: Az URCC alapszervezete zárta ki 1958. január 7-én, és a Maroshévíz járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Öt hónap javítóbörtönre volt ítélve sikkasztás vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Gavril Cristea kizárását a pártból.

Vaszi András: A székelykeresztúri UIL⁶⁶ alapszervezete zárta ki a pártból, és a járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését 1957. július 29-én. Három hónap javítóbörtönre volt ítélve Kézdikóvár község néptanácsi titkáráként elkövetett sikkasztásért. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Vaszi András kizárását a pártból.

Fekete József: A kézdipolyáni társulás alapszervezete zárta ki 1957. május 8-án, és a Kézdi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Fekete József 1941-ben a Nyilaskeresztes Párt tagja volt, sőt három tagot szervezett be a pártba. Viszont a szovjet hadsereg benyomulásakor pozitív tevékenységet fejtett ki, egyes szovjet katonai egységeknek segített előrenyomulni bizonyos általuk nem ismert ösvényeken. A község mezőgazdasági társulásának megszervezésében aktívan részt vett, elsőként iratkozott be, és szorgalmasan dolgozik egész családjával. Párttagként és a községi tanács képviselőjeként a kapott megbízásokat teljesítette. Pozitív irányú munkásságát figyelembe véve a tartományi pártbizottság büroja átváltoztatja a Fekete Józsefet kizáró határozatot, és csak párttagságának visszavonásáról rendelkezik.

Mihai Badiu: Alsóoroszi község alapszervezete zárta ki 1957. december 9-én, és a szászrégeni járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Mihai Badiu 1936–1938 között a Nemzeti Liberális Párttal szimpatizált, részt vett gyűlésein és rá szavazott a választásokon. Nem értett egyet a Pártnak a mezőgazdaság szocialista átalakítására buzdító nyilatkozataival. Három hónapra ítélték, mivel olyan erősen megütött egy polgárt, hogy az 5 hónapig képtelen volt dolgozni. Fenti okokból kifolyólag a tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Mihai Badiu kizárását a pártból.

Petru Pascu: A Prodavicola alapszervezete zárta ki a pártból 1958. február 20-án, és a marosvásárhelyi városi pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Öt év javítóbörtönre és vagyonának elkobzására volt ítélve sikkasztásért. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Petru Pascu kizárását a pártból.

Rosenfeld Árpád: A szászrégeni URCC alapszervezete zárta ki a pártból 1952. július 30-án, és a tartományi bizottság büroja 1953. január 12-i hatállyal jóváhagyta az alapszervezet döntését. Nevezett 1945-ben kompromittálta magát, ebből kifolyólag leváltották a szászrégeni népörség alelnöki tisztségéből. 1946-ban a szervezet néhány tagjával vasasboltot nyitott. A tartományi bizottság büroja megállapította, hogy a kizárás okai megalapozottak, s figyelembe véve azt, hogy Rosenfeld a pártból való kizárása óta semmit sem tett rehabilitálása érdekében (nem tevékenykedett a tömegszervezetekben), nevezett kizárásáról döntött.

Nagy József: Kászontíz község alapszervezete zárta ki a pártból, és a tartományi pártbizottság büroja 1953. március 23-án jóváhagyta ezt, mert a kulákokkal tartotta a kapcsolatot. Mivel kizárása után nem végzett hazafias munkát a tömegszervezetekben és nem segédkezett a közmunkánál sem, a

⁶⁶ *Uniunea Intreprinderilor Locale* (Helyi Ipari Egységek Szövetsége).

tartományi pártbizottság büroja nem vizsgálja felül az 1953. március 25-én hozott döntését, és továbbra is fenntartja Nagy József kizárásáról hozott határozatát.

Gheorghe Precup: A dédai CFR alapszervezete zárta ki a pártból 1958. április 29-én, és maroshévízi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Huliganizmus vádjával nyolc hónap börtönre volt ítélve. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja a Gheorghe Precup kizárásáról hozott határozatot.

Vasile Truța: A bélbori állattenyésztő társulás alapszervezete büntetésképpen egy évre visszaminősítette párttagjelöltnek, a maroshévízi járási pártbizottság büroja viszont hatálytalanította az alapszervezet döntését, és Vasile Truța kizárásáról határozott. Nevezett 8 hónap börtönre volt ítélve, mivel adóellenőrként 1956. novemberéig használta az 1955-re befolyt 6.122 lejt, amit csak egy utólagos pénzügyi ellenőrzés nyomán szolgáltatott be. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Truța Vasile kizárását a pártból.

Antal György: Maroshévíz területi alapszervezete 1956. június 3-án nevezett párttagságának visszavonásáról döntött, viszont a Maroshévízi járási pártbizottság büroja hatálytalanította az alapszervezet döntését, és 1958. június 27-én nevezett kizárását mondta ki. Nevezettet két év javítóbörtönre ítélték el sikkasztásért és közokirat hamisításért. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Antal György kizárását a pártból.

Szász Dénes: A kobátfalvi mezőgazdasági társulás alapszervezete zárta ki 1958. június 13-án, és a székelykeresztúri járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Két év és hat hónap javítóbörtönre ítélték el a közvagyomból való sikkasztás vádjával. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Szász Dénes kizárását a pártból.

Nagy László: Csíkrákos község alapszervezete zárta ki a pártból, és a csíkszeredai rajoni pártbizottság 1958. június 2-án jóváhagyta az alapszervezet döntését. Egy év javítóbörtönre ítélték, mivel a falusi néptanács alelnökeként ő is részesült a néptanács volt elnöke által eltulajdonított közpénzekből. A tartományi pártbizottság büroja jóváhagyja Nagy László kizárását a pártból.

Nagy Mihály: A *Dózsa György* textilüzem 12. számú alapszervezete zárta ki a pártból, és a sepsiszentgyörgyi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését. Három év javítóbörtönre volt ítélve közvagyontulajdonításának vádjával. A tartományi pártbizottság jóváhagyja Nagy Mihály kizárását a pártból.

Tóth Sándor: Bögöz község alapszervezete zárta ki a pártból a pártkönyvek kicserélésekor, és az udvarhelyi járási pártbizottság büroja jóváhagyta az alapszervezet döntését, amit azzal indokolt, hogy nevezettet 1943-ban 3 hónap börtönre ítélték lopásért. Figyelembe véve azt, hogy Tóth Sándor mind kizárásáig, mind annak utána úgy szakmai, mind közmunka terén pozitív vonalon haladt, a tartományi pártbizottság büroja a kizárási határozat hatálytalanította és nevezett párttagságának visszavonását határozta el; ilyen módon az alapszervezet a párttagjelöltek közé felveheti, amennyiben teljesíti az RMP KV utasításaiban előírt követelményeket.

Gábor Sándor: A szászrégeni 2. sz. negyed alapszervezete zárta ki a pártból 1951. május 15-én, és a tartományi pártbizottság bírója 1952. február 12-én jóváhagyta az alapszervezet döntését. 1952. május 1-jén egyes milicistákkal verekedve botrányt okozott, amiért 3 hónap javítóbörtönre ítélték, amit viszont nem töltött le, mivel kegyelmet kapott. A tartományi pártbizottság bírója fenntartja a Gábor Sándor kizárásáról hozott határozatot. Az alapszervezet eldöntheti majd az RMP KV utasításait követve, hogy nevezettet, az általa végzett munka alapján, felveszi-e tagjelöltjeinek listájára.

Szávai Márton: Etéd község alapszervezete zárta ki a pártból 1952. szeptember 7-én, és a párt Ellenőrző Bizottsága 1954. november 6-án a kizárás fenntartásáról döntött, mivel nevezett kereskedő volt, 1925–1947 között mézszárszéket üzemeltetett, és marhakereskedelemmel foglalkozott. 1957. októberében nevezett kérvényt nyújtott be az alapszervezethez és rehabilitálását kérte. Az alapszervezet javasolta a pártba való újra besorolását, és a keresztúri járási pártbizottság bírója jóváhagyta az alapszervezet javaslatát. 1954-től dolgozik a szövetkezetben, előbb alelnökként, majd a büfé ügyintézőjeként, később a szövetkezet elnökeként, és minden beosztásban lelkiismeretesen végzi munkáját. 1957-től felvilágosítómunkát végez a parasztok körében, arra biztatva őket, hogy lépjenek be a állattenyésztő társulásba, ahová ő is belépett. 1958-ban a községi néptanács képviselőjévé és Etéd község állandó bizottságának tagjává választották. Figyelembe véve, hogy 1957-ig nevezett nem tevékenykedett sem községi szinten, sem az alapszervezetben, a tartományi pártbizottság bírója visszautasítja Szávai Márton rehabilitálási kérelmét; dolgozzon továbbra is rehabilitálása érdekében.

Farkas Dezső: Csíksomlyó község alapszervezete zárta ki 1958. január 23-án, és a csíkszeredai járási bizottság bírója jóváhagyta az alapszervezet döntését. Két év és négy hónap javítóbörtönre ítélték sikkasztásért. A tartományi pártbizottság bírója jóváhagyja Farkas Dezső kizárását a pártból.

Bogos Eduárd: Csíkszentmihály község alapszervezete zárta ki a pártból 1957. október 15-én, és a csíkszeredai járási pártbizottság bírója jóváhagyta az alapszervezet döntését. 1957-ben két év javítóbörtönre ítélték hamis iratok kibocsátásáért, valamint két év és három hónapra, mert eladott egy területet az állami vagyontól, és eltulajdonította az érte kapott pénzt. A tartományi pártbizottság bírója jóváhagyja Bogos Eduárd kizárását a pártból.

Gáll Imre: Csíkrákos község alapszervezete zárta ki a pártból, és a csíkszeredai járási pártbizottság bírója 1958. június 2-án jóváhagyta az alapszervezet döntését. Három év javítóbörtönre ítélték a községi néptanács elnökeként elkövetett sikkasztásért. A tartományi pártbizottság bírója jóváhagyja Gáll Imre kizárását a pártból.

Nagy Károly: A *Constructia* 3. sz. alapszervezete zárta ki a pártból 1958. február 1-jén, és a csíkszeredai járási pártbizottság bírója jóváhagyta az alapszervezet döntését. Egy év és hat hónap javítóbörtönre ítélték munkahelyen elkövetett

gondatlanság vádjával, mivel egy ellenőrzés alkalmával raktári hiányt találtak. A tartományi pártbizottság bírója jóváhagyja Nagy Károly kizárását a pártból.

Szócs Gyula: Kökös község alapszervezete zárta ki a pártból 1958. április 16-án. A sepsiszentgyörgyi járási pártbizottság bírója jóváhagyta az alapszervezet döntését. Két év és hat hónap javítóbüntetésre volt ítélve üzérkedésért – a 7 lejért vásárolt bort 14 lejért adta el. A tartományi pártbizottság bírója jóváhagyja Szócs Gyula kizárását a pártból.

ANDJM, fond 1134, dos. 194/1958, 7–15. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

106.

Az RMP KV 1958. június 9–13-i határozatainak érvényesítésére készített munkaterv

Marosvásárhely, 1958. július 31.

AZ RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülés döntéseinek, a párt sorainak gyarapításával, a káderek előléptetésével, a Párt társadalmi összetételének rendezésével, egyes párttagok pártellenes és reakciós tevékenységével, és a közvagyon állapotával kapcsolatos határozatok életbe léptetésének célja a párt megerősítése szervezeti szinten, valamint a tömegek politikai tevékenységének és a gazdasági és társadalmi élet vezetésében való minél aktívabb részvételének ösztönzése. Mindennek a Párt második kongresszusán előirányzott feladatok további sikeres megvalósításához kell majd hozzájárulnia, a gazdaság további fejlődését, a munka hatékonyságának növelését kell elősegíteni, új lendületet kell adni a mezőgazdaság szocialista átalakításához és a falusi és városi munkás emberek életszínvonalának növeléséhez. E feladatok megvalósítása érdekében a tartományi, járási és városi bizottságok a következő intézkedéseket hozzák a továbbiakban:

1. A járási és városi bizottságok úgy irányítsák a pártszervezeteket, hogy a pártba való felvételkor hangsúlyt fektessenek a jelentkezők politikai-erkölcsi és szakmai minőségére. Ebből a célból utasítsák az alapszervezetek büroióit, hogy vizsgálják felül a létező pártonkívüli aktívájukat, és egészítsék ki megfelelő elemekkel valamint névjegyzékek alapján hagyják azokat jóvá.

a./ Be kell vonni a pártonkívüli aktívába bizonyos számú nőt.

b./ Erdőszentgyörgy és Szászrégen járásban a pártonkívüli aktívába be kell vonni a német lakossághoz tartozó dolgozókat is.

Határidő: 1958. szept. 1.

Felelős: az RMP járási-városi bizottságainak első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív Osztály

2. Az üzemek, intézmények, termelőszövetkezetek, mezőgazdasági társulások, községek és városok pártcsoportjainak- és alapszervezeteinek megszervezése

érdekében intézkedni kell a pártonkívüli aktíva megalakításáról, ezekre a helyekre tagokat és tagjelölteket kell kiküldeni, tanítókat, technikusokat, akik a pártonkívüli aktívával foglalkozzanak, és arra buzdítsák őket, hogy kérjék felvételüket a pártba; ez biztosítaná az alapszervezetek és pártcsoportosulások létrehozását. (lásd a 2. sz. mellékletet⁶⁷).

Határidő: 1959. április 1.

Felelős: járási-városi pártbizottságok első titkárai

Ellenőrzi: Adminisztratív Osztály

a./ Ahol van 1-3 párttag és párttagjelölt, ott már lehetőség nyílik pártszervezetek megteremtésére, párttagokból és párttagjelöltekből álló vegyes csoportok, párttagjelölt-csoportok, valamint párttagokból és IMSZ tagokból álló vegyes csoportok létrehozására (lásd 2. sz. mellékletet).

Határidő: 1958. november 1.

Felelős: az RMP járási-városi bizottságainak első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív Osztály

b./ Fel kell mérni, hogy szükséges-e pártbizottságok megalakítása az üzemekben (az IFFT, a Simó Géza bútorgyár, a szentkeresztbányai üzemek, a köpeczi bányák, a TRCL, a régi IFIL), a javaslatokat az RMP KV Adminisztratív Osztályához kell eljuttatni jóváhagyás végett.

Határidő: 1958. szeptember 10.

c./ Tanulmányozni kell, és javaslatokat kell tenni az erdőkerületek alapszervezeteinek megalakításával kapcsolatban, valamint a rendőrőrsök milicistáinak besorolásáról a nekik legmegfelelőbb alapszervezetbe.

Határidő: 1958. szeptember 15.

Felelős: járási pártbizottságok első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

d./ A munkások létszámának növeléséért a pártban, és a párt sorainak szükséges gyarapításáért a falvakon, valamint az értelmiségiek befogadásával kapcsolatban, a járási és városi pártbizottságok vegyék figyelembe a 3. mellékletben foglalt százalékos leosztást.

Tisztviselőket csak kivételes esetekben kell felvenni, mindegyik esetben előzetesen elő kell terjeszteni a tartományi pártbizottságnak, hogy miért szükséges az illető felvétele.

Felelős: az RMP járási és városi bizottságainak első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

e./ A járási és városi pártbizottságok kiemelten foglalkozzanak a jelöltidő lerövidítésével egyrészt a már 5 éve folyamatosan a termelésben lévő munkások számára, másrészt 6 hónappal azoknál a termelőszövetkezeti tagoknál, akiknek 2 év régiségük van, ténylegesen hozzájárulnak a szövetkezet fellendítéséhez és teljesítik a 2. mellékletben foglalt párttagsági feltételeket (8-9. rubrika).

Határidő: folyamatos

⁶⁷ Az említett mellékletet nem találtuk.

Felelős: járási- városi pártbizottságok első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

f./ A járási és városi pártbizottságok intézkedjenek, hogy folyó év szeptember 1-ig számolják fel a párttag felvétellel kapcsolatos elmaradásokat, vagyis vegyék fel azokat a jelöltek, akiknek lejárt a jelöltségi idejük.

Felelős: járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

3. A járási és városi pártbizottságok intézkedjenek, és véglegesen tisztázzák azoknak az elemeknek a párthelyzetét, akik a múltban a fasiszta pártok tagjai voltak és szerepelnek a járási és városi pártnyilvántartásokban.

Határidő: 1958. szeptember 1.

Ugyanakkor alapszabály szerint intézkedjenek azokkal a párttagokkal szemben, akik a magyarországi ellenforradalom idején meg nem felelő módon viselkedtek, valamint azok ellen, akik nem pártos szellemben nyilvánultak meg, mint Constantin Pop, Kugler Irén, Ioan Oprea és mások.

Felelős: járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

a./ A járási és városi pártbizottságok vizsgálják felül a párttagjelöltek kizárásáról szóló eddigi határozataikat, külön-külön nézzenek át minden esetet, és ahol észreveszik, hogy a kizártaknak nem voltak súlyosabb elhajlásaik, s csak azért voltak kizárva, mert nem sikerült felemelkedniük a párttagoktól megkövetelt szintre, ott térjenek vissza a kizárási határozatra és döntsenek a jelölt tagságjelöltségének megvonásáról; mindezt 1958. november 1-ig.

Felelős: járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

4. Ami a párt társadalmi összetételének javításával kapcsolatos intézkedéseket illeti, a párt tartományi bizottságának büroja november 1-ig értékelje ki az utóbbi év eredményeit ezen a területen.

Ilyen jellegű kiértékelő gyűléseket tartsanak a járási és városi pártbizottságok büroái is 1958. október 1-ig.

Felelős: Ioan Bătagă elvt. és a járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

5. Az IMSZ szervezetek működésének megerősítése érdekében a járási és városi pártbizottságok intézkedjenek, hogy azok az IMSZ-tagok, akik párttagok, párttagjelöltek vagy azokká válnak, és nem kaptak egyéb feladatot pártvonalon vagy a tömegszervezetek vonalán, továbbra is maradjanak annak a IMSZ-szervezetnek a tagjai, amelyiknél addig tevékenykedtek. Ennek érdekében az RMP alapszervezeteinek büroái álljanak szóba a fent említettekkel és osszanak le nekik ezzel kapcsolatos feladatokat 1958. augusztus 10-ig. Az alapszervezetek büroái időről időre értékeljék ki az illető személy IMSZ-ben kifejtett tevékenységét.

Határidő: 1958. augusztus 15. Felelős: az RMP tartományi bizottságának adminisztratív és propaganda-agitációs osztálya

6. A tartalék-káderek megfelelő biztosításának érdekében a járási és városi pártbizottságok intézkedjenek folyamatosan a káderek kiválasztásáról és neveléséről azért, hogy bármelyik felelős pozícióban dolgozó kádert – az alapszervezektől kezdve, a pártszervekig és a gazdasági és állami szervekig – bármelyik pillanatban lehessen helyettesíteni.

Felelős: Ioan Bătagă elvt. és az RMP járási és városi bizottságainak első titkár elvtársai

7. A tartományi pártbizottság intézkedjen a tartományi, járási- és városi pártbizottságokhoz intézett észrevételek összesítéséről, vizsgálja ki és 3 hónapon belül oldja meg az ügyeket.

Határidő: folyamatos

Felelős: Csupor Lajos elvt.

8. A tartományi pártbizottság intézkedjen, hogy folyó év augusztus 1-ig tegyék ki a *Vörös Zászló* szerkesztőségéből a politikai szempontból nem megfelelő szerkesztőket, mint Fóri Mihályt és másokat.

a./ Az Orvosi- és Gyógyszerészeti Intézetben és a Színművészeti Főiskolán folytassák a diákok verifikálását, és azokat, akik egészségtelen származásúak és nem megfelelő a viselkedésük, zárják ki az Intézetekből folyó év december 30-ig.

b./ Azokat a tanítókat, akiknek ellenségeses megnyilvánulásaik vannak népi-demokratikus rendszerünkkel szemben, ki kell tenni a tanügyből. E célból a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága, a járási pártbizottságokkal való tanácskozás után, készítse elő az elbocsátáshoz szükséges anyagot mindegyik tanítóra és tanárra vonatkozóan. A következő tanév kezdetéig a katolikus falvak római-katolikus tanítóit és tanárait, akik vallásos megnyilvánulásaik révén rossz hatással vannak a diákok nevelésére, helyezték át más vallású falvakba (főként Csík, Gyergyó, Kézdivásárhely és Udvarhely járásról van itt szó).

c./ Az állami tanítók és tanárok kihelyezésénél és áthelyezésénél figyelni kell, hogy a párttagok és párttagjelöltek azokba a falvakba kerüljenek, ahol nincsenek pártszervezeteink.

Felelős: Szövérfi Zoltán elvt.

9. A párttagok és párttagjelöltek pártos nevelése érdekében a tartományi Kabinet a következő konferenciákat készíti elő:

- A pártélet lenini normái
- A pártfegyelem
- Harc a marxizmus-leninizmus ideológiai tisztaságáért
- A párt vezető szerepe az állam vezetésében és az ebből fakadó feladatok az alapszervezetek és párttagok részére

A járási pártbizottságok titkárai vagy felkészültebb aktivistái tartsanak előadásokat a fenti témákról az alapszervezetek minden rendes gyűlésén.

Felelős: Török K. és Fodor G. elvt.

10. A járási és városi pártbizottságok intézkedjenek az új tagokat és tagjelölteket célzó nevelőmunka javításáért. Az 1958/1959-es évben minden párttagjelöltet és új párttagot be kell vonni a pártoktatásba.

Az RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülésén hozott határozat értelmében intézkedni kell az összes bíró, ügyész és felelős munkát végző rendőrségi káder besorolásáról valamilyen, a feladataiknak megfelelő, politikai oktatási formába. Az őrnagy- és rendőr kádereket a tartományi milícia politikai osztálya által szervezett politikai oktatáshoz kell besorolni.

Felelős: Ciuchină N. és Fodor G. elvt.

11. A propagandistáknak, az 1958/1959. év pártoktatására felkészítő kurzusának anyagát, valamint a tartomány által szervezett kurzus szövegét az RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülésén hozott határozatának szellemében kell összeállítaniuk.

Határidő: 1958. augusztus 15.

Felelős: Fodor Géza elvt.

a./ AZ RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülésén hozott határozatról szóló szerkesztőségi cikket tanulmányozzák a résztvevők a tanítók továbbképző kurzusain, valamint a könyvtárosoknak szervezett tartományi szintű, Marosvásárhelyen megrendezésre kerülő kurzuson. A tanulmányozás után megbeszéléseket kell szervezni a cikkről a kurzus résztvevőivel.

Határidő: 1958. július 30. Felelős: Fodor Géza elvt.

b./ A tartományi, járási- és városi pártaktíva, ideértve az alapszervezeteket is, politikai-ideológiai nevelése érdekében kurzust kell szervezni tartományi és járási szinten, ahol 8 vagy 10 előadást kell tartani ideológiai kérdésekről és pártunk aktuális politikai témáiról.

Határidő: 1958. szeptember 30. Felelős: Török C. és Fodor G. elvt., és a járási- városi pártbizottságok első titkár elvtársai

12. A tartományi pártkabinet készítsen elő előadássorozatot a pártról, és a pártnak a dolgozók érdekében a békéért és a szocializmusért folytatott harcáról. Ezeket az előadásokat a párton kívüli aktívának kell megtartani, minden mezőgazdasági termelősövetkezetben és minden faluban, ahol nincs még RMP-szervezet, hogy így a leghaladóbb, a szocializmus építésének ügyét támogató dolgozó parasztokat bevonjuk a párt soraiba, és pártszervezeteket alakítsunk ezekben a falvakban. Meg kell szervezni a fenti előadásokat azokban az üzemekben és falvakban, ahol német nemzetiségű dolgozókról tudunk.

Felelős: Fodor Géza elvt.

13. Az *Igaz Szó*, *Művészet* és *Orvosi Szemle* folyóiratok szerkesztőségei havonta közöljenek cikkeket a művészetben és tudományban jelenlévő pártosságról, az ideológiai harc problémáiról, a polgári ideológiák megnyilvánulásainak leküzdéséről, különös tekintettel a revizionizmusra, nacionalizmusra és objektivizmusra.

a./ A tartományi pártbizottság büroja utasítani fogja a 3 színház igazgatóságát, az Állami Székely Együttest és az Állami Filharmóniát, hogy olyan eredeti és klasszikus magyar, román és szovjet műveket tűzzenek műsorukra, melyek tükrözik népeink harcát a békéért és a szocializmusért.

b./ A tartományi pártbizottság utasítani fogja az Írószövetség és a Képzőművészek Szövetségének tartományi kirendeltségét, hogy az írók és művészek összpontosítsanak műveikben a szocializmus építésének problémáira hazánkban, ezzel is hozzájárulva a dolgozó nép hazafias és internacionalista neveléséhez.

Felelős: Erdélyi István

14. A tartományi és járási néptanácsok végrehajtó bizottságai, a tartományi és járási bizottságok irányításával alakítsanak munkacsoportokat, a kuláklistákról törölt kulákok helyzetének felülvizsgálatára. Erről a kérdésről a tartományi néptanács végrehajtó bizottságának 1958. szeptember 1-ig tájékoztatnia kell a tartományi pártbizottság titkárságát.

Felelősségre kell vonni azokat a párttagokat, akik hozzájárultak kulákok törléséhez a listákról, mint például Bertalan, Mittler és más elvtársak.

Felelős: Bugyi Pál elvt.

II.

1. A szocialista tulajdon védelmében, a tartományi pártbizottság irányításával a következő intézkedéseket kell foganatosítani:

a./ 1958. augusztus 1-ig a tartományi néptanács intézkedjen bizalmi emberekből álló munkacsoportok létrehozásáról, akik vizsgálják át az üzemek, intézetek, valamint gazdasági-, állami- és szövetkezeti szervezetek ügyvitelét. A felülvizsgálat eredményeiről a néptanács havonta tájékoztassa a tartományi pártbizottságot.

Felelős: Bugyi Pál elvt.

2. Az Elvtársi Ítélobizottságok aktivizálása érdekében helyettesíteni kell a bizottságok nem megfelelő tagjait, és kurzusokat kell szervezni a tagok számára a számukra kijelölt feladatokról.

Határidő: 1958. szeptember 15.

Felelős: a járási, városi pártbizottságok első titkárai

Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

3. A néptanácsok végrehajtó bizottságai, a járási és városi pártbizottságok irányításával intézkedjenek a közösségi ellenőrző bizottságok újraszervezéséről és aktivizálásáról, ugyanakkor intézkedjenek kurzus szervezéséről e bizottságok tagjai számára.

Határidő: 1958. szeptember 13.

Felelős: az RMP járási- városi bizottságainak első titkár elvtársai
Ellenőrzi: Adminisztratív osztály

4. A tartományi milícia intézkedjen és utasítsa az alárendelt szerveket, hogy minden olyan lopás esetében, melynek értéke nem haladta meg a 200 lejt, tanácskozzanak előbb az üzem vezetőségével és a szakszervezeti bizottságokkal annak eldöntése végett, hogy az eset a Törvényszék vagy az Elvtársi Ítélobizottság jogkörébe tartozik a 255/1953. sz. rendelet értelmében.

Határidő: folyamatos

Felelős: Csupor Lajos elvt.

5. A járási és városi pártbizottságok annak érdekében, hogy a közvagyon megkárosítói ellen tömeghangulatot tudjanak kelteni, utasítsák a pártszervezeteket, szakszervezeteket és IMSZ-szervezeteket, hogy a szóban forgó törvényszékekkel és a megkárosított intézmények vezetőségével együtt szervezzenek – a törvényszéki tárgyalások után, de még a határozat kihirdetése előtt – gyűléseket a dolgozóknak, ahol a sikkasztókat és tolvajokat nyilvánosan leplezzék le elkövetett bűneikért. Ezeket a gyűléseket úgy kell megszervezni, hogy a tömeg kérje a vádlottak példás megbüntetését.

A gyűléseket úgy kell megszervezni, hogy a bemutatóban, a pozitív példák mellett, leplezzék le azokat a védelmezőket (ügyvédek, orvosok), akik kihasználva védői minőségüket, minden áron, akár az állami szervek rágalalmazásán keresztül, fel akarják menteni védencüket a jól megérdemelt büntetés alól. Ezekről az esetekről a helyi sajtó is írjon.

Határidő: folyamatos

Felelős: a járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

6. A járási és városi pártbizottságok a pártszervezeteken keresztül intézkedjenek, hogy az üzemi bizottságok tanácskozásain, a szakszervezeti csoportok gyűlésein időről időre dolgozzanak fel a sikkasztások, lopások és más, a közvagyon károsító megnyilvánulások okainak megelőzésével és megszüntetésével foglalkozó problémákat is.

Felelős: a járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

7. A tartományi bizottság, valamint a járási- és városi pártbizottságok utasítsák a néptanácsok végrehajtó bizottságait, a tartományi Milíciát és az üzemek, gazdasági intézmények (ÁTG, KG⁶⁸) vezetőségét, hogy 1958. szeptember 1-ig intézkedjenek egységeik őrzésének megerősítéséről megfelelő elemekkel. Ugyanakkor a pártbizottságok utasítsák a néptanácsokat, hogy előadásaikon a közvagyon védelmével kapcsolatos témákat is dolgozzanak fel.

Határidő: 1958. szeptember 1.

68 ÁTG (Állami Termelő Gazdaság) – románul GAS (Gospodărie Agricolă de Stat); KG (Kollektív Gazdaság, a magyarországi TSZ megfelelője – románul GAC (Gospodărie Agricolă Colectivă).

8. A tartományi Néptanács végrehajtó bizottsága, a tartományi Milícia, az Ügyészség és a Törvényszék intézkedjenek mindazon meg nem felelő elemek kizárásáról, akik engedékenynek bizonyulnak a tolvajokkal és sikkasztókkal szemben és paktálnak az ellenséges elemekkel. Ugyanakkor intézkedjenek, és biztosítsanak folyamatos képzést a dolgozók számára a közvagyon védelmét érintő törvényekről, párt- és kormányhatározatokról, és azok helyes végrehajtásáról.

Határidő: 1958. augusztus 1.

Felelős: Csupor Lajos elvt.

9. A tartományi pártbizottság utasítsa a tartományi Néptanács végrehajtó bizottságát, hogy vázolják fel az adóelmaradásokat, az ebből fakadó adósságokat és a leltári hiányokat. A Pénzügyi osztály derítse ki az erdészeti vétségekből eredő összegeket, és 1958. december 31-ig vázolják fel az államnak az összes pénzelmaradást.

Határidő: folyamatos

Felelős: Csupor Lajos, Bugyi Pál és Szász Mihály elvt.

10. A tartományi-, járási- és városi pártszervezetek büroái ellenőrizzék a rendőrségi szervek és az ügyészség teljes tevékenységét, és félévenként értékeljék ki ezek bűnüldöző tevékenységét. Figyelni kell a párttagok megfelelő beosztására ezekben a szervezetekben, hogy ezáltal biztosítani tudjuk a párt vonalának érvényesítését e szervek tevékenységében.

Határidő: folyamatos

Felelős: a járási és városi pártbizottságok első titkár elvtársai

11. A tartományi-, járási- és városi pártbizottságok intézkedjenek, hogy a büntetések alkalmazásának osztályjellege érdekében a népi ülnököket csakis a párttagok, pártaktivisták, IMSZ-tagok, és a tömegszervezetek tagjai közül, valamint az állami apparátusból és a mezőgazdaság szocialista szektorából válasszák; legyen jó politikai felkészültségük és örvendjenek megbecsülésnek az emberek között; az illető pártszerv havi felkészítésüket köteles biztosítani.

Határidő: 1958. augusztus 1.

Felelős: az RMP járási és városi bizottságainak első titkár elvtársai

12. A sikkasztások, lopások és más, a közvagyonot károsító megnyilvánulások okainak megelőzése és megszüntetése érdekében a tartományi pártbizottság utasítsa a tartományi szakszervezeti bizottságokat, a tartományi Néptanácsot, az IMSZ-t, a nőbizottságot és tartományi törvényszéki szervezetet, hogy közösen szervezzenek egy előadássorozatot a bűntények megelőzéséért, jelezve az előadások esetleges eredményeit is. Előzetes terv alapján ezeket az előadásokat a klubokban, vörös sarkokban és kultúrotthonokban tartsák a dolgozóknak. Az előadásokat politikailag is jól felkészült és párthű jogászok tartsák.

Határidő: augusztus 1.

Felelős: Szövérfi Zoltán elvt.

13. A tartományi pártbizottság utasítsa a tartományi Milícia és ügyészség vezetőségét, hogy válasszanak ki néhány kádert (könyvelőket, orvosokat, építőmunkásokat stb.) a legtisztességesebbek és rendszerhűek közül, akiket a közvagyonnal kapcsolatos különböző szakértői vizsgálatoknál fogunk felhasználni.

Határidő: 1958. augusztus 1.

Felelős: Csupor Lajos elvt.

14. A helyi újságok, a *Vörös Zászló* és *Steaua Roşie* közöljenek tanácskozási anyagokat és cikkeket a lenini pártnormákról, a tartományi-, városi- és községi pártbizottságok és az alapszervezetek tevékenységéről az illető pártszervezetek munkájának és társadalmi összetételük javításának érdekében. Népszerűsítsék a közvagyon megkárosítóit, a tolvajok és sikkasztók leleplezése érdekében hozott törvényeket, párt- és kormányhatározatokat, rendszeresen közölve a szocialista tulajdon védelmével és megerősítésével kapcsolatos információkat.

Határidő: folyamatos

Felelős: Szövérfi Zoltán elvt.

15. A faliújságok szerkesztőbizottságai tegyék ki a faliújságokra a közvagyon megkárosítóinak fényképét és karikatúráját kiemelt címeikkel, mint például: *A közvagyon fosztogatói*, és rövid cikkben leplezzék le ezeket az elemeket. A szatirikus újságokban vagy a faliújság tréfás részében esetenként jelentessenek meg olyan anyagokat, melyek a gúny és humor minden lehetséges eszközét felhasználva leplezik le a közvagyon megkárosítóit. Az illetőkről költsenek gúnydalokat, melyeket az agitációs brigádok adjanak le a tolvajok leleplezése végett.

16. A művészi agitációs brigádok és a rádióadók készítsenek elő olyan műsorokat, melyek a népet a törvények tiszteletére és védelmére, a közvagyon megerősítésére neveljék, és alakítsanak ki tömeghangulatot a sikkasztók és tolvajok ellen.

Határidő: folyamatos

Felelős: Fodor Géza elvt.

17. A tartományi pártbizottság értékelje ki:

a./ bizottsági ülésen a negyedik évharmadban ki kell értékelni, hogyan alkalmazták a jelen munkatervet, melyek az eredmények és a hiányosságok.

b./ büroülésen tájékoztatások alapján ki kell értékelni:

- hogyan alkalmazták az RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülésén hozott, a párt sorainak gyarapításával, a káderek előléptetésével és a párt társadalmi összetételével kapcsolatos határozatokat.

Határidő: 1958. szept.

Felelős: Ioan Băţagă elvt.

- hogyan harcolnak a párt szervei és szervezetei a szocialista tulajdon védelméért és megerősítéséért.

Határidő: 1958. augusztus

Felelős: Csupor Lajos elvt.

– az IMSZ tartományi bizottságának tevékenységét a fiatalság közvagyonnal kapcsolatos elképzeléseinek szocialista szellemű alakítása irányában

Határidő: október

Felelős: Bătagă Ioan elvt.

c./ A titkársági üléseken [fel kell dolgozni]:

– az üzemek, intézmények, valamint állami és szövetkezeti gazdasági szervezetek ügyviteli ellenőrzésének eredményeit

Határidő: 1958. szept. 1.

Felelős: Bugyi Pál elvt.

– a lopások és sikkasztások okozta károk megtérítésére hozott intézkedéseket

– az ügyviteli és felelős pozíciókban lévő meg nem felelő elemek helyettesítésére, a 240/1955. sz. Minisztertanácsi Rendelet értelmében hozott intézkedéseket

Határidő: 1958. szept. 1.

Felelős: Szász Mihály

– A tartományi pártbizottság titkársága intézkedjen a gazdasági bizottságon keresztül könyvelési káderek felkészítéséről az iskolákban, valamint a létező könyvelő káderek részére kurzusok szervezéséről.

Határidő: 1958. okt. 1.

Felelős: Szász Mihály

A tartományi pártbizottságnak, valamint a járási és városi pártbizottságoknak és pártalapszervezeteknek kötelességük, hogy éljenek ezzel a hathatós eszközzel. Az RMP KV 1958. június 9–13-i plenáris ülése a párt folytonos megerősítéséért, a pártegység és pártfegyelem megszilárdításáért, a párttagok és -tagjelöltek politikai-ideológiai szintjének emeléséért, a revizionizmus és mindenféle burzsoá ideológiai hatás leküzdéséért, a párt vonalától és határozatától való elhajlásokkal szembeni megalkuvás leküzdéséért, a párt politikai vezető szerepének megerősítéséért a dolgozó nép harcában a szocializmus építésének útján és a béke védelmében.⁶⁹

ANDJM, fond 1134, dos. 194/1958, 33–42. f. Géppel írt román nyelvű munkaterv magyar fordítása.

⁶⁹ Az eredeti román nyelvű szövegben sem szerepel állítmány.

107.

Jelentés a belügyi szervek által 1958. július 1. és augusztus 8. között letartóztatott ellenforradalmi elemekről

Bukarest, 1958. augusztus

Az utóbbi időben az imperialista államok, élükön az Amerikai Egyesült Államokkal a háborúból átváltottak a katonai beavatkozásokra a gyarmati iga megszüntetéséért és a nemzeti felszabadulásukért küzdő államok ellen. A nemzeti felszabadításért folytatott küzdelem fegyveres elfojtásának konkrét példája Jordánia és Libanon amerikaiak és angolok általi fegyveres lerohanása.

Ezen arab országok ellen folytatott katonai akciók világosan jelzik, hogy az imperialisták ezúttal sem vették figyelembe a szabadság és béke után vágyakozó országok óhaját. Ezzel a lépéssel a világ e részén egy jelentős háborús gócpontot alakítottak ki. A Szovjetunió és a szocialista tábor országai következetes harcot folytatnak e háborús megnyilvánulások ellen. Harcolnak továbbá egy esetleges háború megelőzése érdekében, a béke megtartásáért és a gyarmati országok fölszabadításáért. E nemes ügyhöz csatlakozik a világ összes becsületes embere. A nemzetközi helyzet változása következtében az ellenséges és ellenforradalmi elemek hazánk területén is fokozták ellenséges tevékenységüket abban a reményben, hogy külföldi segítséget kapnak az imperialista hatalmaktól. Néhány esetben nyíltan ki is fejezték a népi demokratikus rendszer ellen táplált halálos gyűlöletüket. A Belügyminisztérium szervei, amelyek határozottan harcolnak a munkásosztály forradalmi vívmányainak megőrzéséért, folyamatosan leplezik le ezeket az ellenforradalmi cselekedeteket. Következésképp ezeket az elemeket letartóztatták, és jelenleg folynak a vizsgálatok ellenük. Ebből kifolyólag az ebben az időszakban letartóztatott személyek száma sokkal nagyobb, mint az előző időszakokban.

A mellékelt számadatokból az tűnik ki, hogy az országban letartóztatott 1.103 személy majdnem 50%-a vasgárdista, egy kis töredék parasztpárti és liberális párti és a másik 50% politikailag nem osztályozott elemekből áll. A meglévő adatokból az derült ki, hogy főleg a vasgárdisták nagy titokban és különböző formákban fejtik ki tevékenységüket. Arra törekszenek, hogy az ellenforradalmi tevékenységükbe azokat is bevonják, akik régebb nem politizáltak. Ezzel magyarázható, hogy a letartóztatottak között olyan nagy a politikailag nem osztályozott elemek aránya. Az esetek tisztánlátása végett néhány példát adunk:

A központi apparátusban a 220 letartóztatott közül 105 vasgárdista, amelyek közül 89 személy csoportokat hozott létre és a Vasgárda újjászervezésén dolgozott. 105 személy politikailag nem kategorizálható, a fennmaradt személyek pedig a Nemzeti Parasztpárthoz, illetve a Nemzeti Liberális Párthoz tartoznak. Ezek az elemek kémkedtek, bujtogattak és röpcédulákat osztogattak.

A Belügyminisztérium Suceava Tartományi Igazgatósága által letartóztatott 66 személy közül 30 személy olyan vasgárdista, aki megpróbálta újjászervezni a mozgalmat, fegyvert tartott magánál és terrorcselekményeket hajtott végre a

pártaktivisták ellen. A letartóztatottak között található még 28, a múltban politikailag nem osztályozható elem, továbbá két parasztpárti és hat liberális elem. A Belügyminisztérium Iași tartományi Igazgatósága által letartóztatott 119 személy közül 96 olyan vasgárdista, aki a szervezet újjászervezésén dolgozott és bujtogatott. A Belügyminisztérium Bákó Tartományi Igazgatósága által letartóztatott 76 személy közül 57 vasgárdista, 15 pedig politikailag nem kategorizálható elem. A Belügyminisztérium Ploiești Tartományi Igazgatósága által letartóztatott 65 személy közül 44 vasgárdista, akik megpróbálták újjászervezni a mozgalmat, segélyt gyűjtöttek a mozgalom számára, szabotálták a szocialista ipart, röpcédulákat osztogattak és a rendszer ellen bujtogattak embereket. Hasonló esetekkel találkozhatunk a többi tartományban is. Ebből az következik, hogy a vasgárdisták megkezdték az újjászervezési tevékenységet politikai terrorizmust alkalmazva a párttagok ellen és arra buzdítva az eddig politikailag el nem kötelezett elemeket, hogy vegyenek részt a népi demokratikus rendszer ellen szervezett aknamunkákban. Mellékelve csatoljuk a letartóztatottak országos, központosított listáját.⁷⁰

Nedelcu M[ihai] ezredes

A III. Csoportfőnökség „C” alosztályának főnöke⁷¹

ACNSAS, fond Documentar, dos. 53, vol. 3, 4–6. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

108.

Gyorsírásos feljegyzés a Belügyminisztérium 1958. szeptember 16–18. közötti operatív gyűléséről (részlet)

Bukarest, 1958. szeptember 16.

A gyűlést szeptember 16-án 9 órakor Gheorghe Pintilie miniszterhelyettes altábornagy elvtárs nyitotta meg. Ezt a gyűlést azért hívták össze, hogy elemezzék a munka menetét az utolsó gyűlés óta eltelt időszakban. A szó Alexandru Drăghici miniszter elvtársé, aki előadja a minisztérium vezetésének beszámolóját. A beszámoló után hozzászólásokra kerül sor, így⁷² [...] Kovács Mihály elvtárs – Magyar Autonóm Tartomány:

A Magyar Autonóm Tartományon belüli állambiztonsági szervek munkája az említett időszakban a BM-től kapott utasításoknak megfelelően zajlott. (Az 1957. november végén lezajlott, a tevékenység elemzésével foglalkozó ülésen meghozott feladatoknak megfelelően.⁷³) Az informatív-operatív tevékenység alapján kiderült,

⁷⁰ A listát nem közöljük.

⁷¹ A BM III. Csoportfőnökség „C” alosztálya belső dokumentációs célokat szolgált. Statisztikákat és kimutatásokat készített a folyamatban lévő nyomozásokról, valamint tartományonként, havi lebontásban a letartóztatások alakulásáról.

⁷² Az egyes tartományok vezetőinek hozzászólásai közül csak a Kovács Mihályét közöljük.

⁷³ Az 1957. december 2–3-án megtartott értékelő gyűlésről lásd a 93. és 94. sz. iratot.

hogy ebben az időszakban az ellenséges elemek tovább folytatták a népi-demokratikus államrend elleni intenzív tevékenységüket, amit a Magyar Népköztársaságbeli ellenforradalmi események és az imperialista államok agresszív akcióinak hatására indítottak. [Az imperialista államok akciói] bátorították a belső ellenforradalom tevékenységét. A Magyar Autonóm Tartomány informatív-operatív szervei a [Belügy]minisztérium vezetése által meghatározott feladatok szellemében, az ellenforradalmi elemek gyilkos akcióinak megelőzésére a következő intézkedéseket hozták:

Az operatív nyilvántartást az említett időszakban kiegészítettük 1.668 azonosított és nyilvántartásba vett gyanúsítottal. A veszélyesebb személyek aktívabb követéséért 91 körözést indítottunk és 38-at lezártunk 81 ellenséges személy ellen. Jelenleg 494 hírszerzési akció folyik az ellenséges személyekkel szemben. A gyanús akciók és gyanús egyének tömörülésének nyomkövetésére, a követett gyanús személyek informatív ellenőrzésére 608 ügynökünk van, akik közül 102 ügynököt ebben az évben szerveztünk be, és 121 konspiratív lakásunk van, ezek közül 24-et ugyancsak ebben az évben létesítettünk. Habár az informatív akciók során elértünk egyes eredményeket az új beszerzésekkel és az ügynökhálózattal való jobb minőségű munkával, az informatív tevékenységünkben nem sikerült minden hiányosságot kiküszöbölnünk. Ez [a hiányosság] megnyilvánul a jelenlegi operatív szükséglethez viszonyított meg nem felelő létszámú ügynökben is. Ennek a helyzetnek következtében még 180, kellően fel nem derített ügyünk van, valamint 92, ügynökeink által le nem fedett községünk.

Az említett hiányosságok annak tulajdoníthatók, hogy még nem sikerült munkánkat úgy megszervezni, hogy a 15., 70. és 95. sz. parancsokat teljes egészükben végrehajtsuk. Nem minden esetben sikerült lelkiismeretességet és küzdő[szellemet] felkelteni az operatív dolgozóknak a feladatok végrehajtásában. Egyes felelős beosztású dolgozókkal szemben, akik elhanyagolták a feladatok végrehajtását, és nem szolgáltak követendő példaképpel az alárendelt tisztek előtt, bizonyos esetekben megalkuvó volt a magatartásunk, csak a legutóbbi időben foganatosítottunk adminisztratív intézkedést Ion Negrea százados, a sepsiszentgyörgyi osztály helyettes főnöke, és Csergő János százados, Csíkszereda járás főnöke ellen. Eddig elnéztük komoly hiányosságaikat, ami negatívan befolyásolta a [szervezetünk] tevékenységét.

A jelentés készítésekor a MAT területén lévő 226 községből csak 136 volt lefedve informatív szempontból, ez több mint 60%-ot jelent. Nem megfelelő a helyzet Marosvásárhely járásban, ahol 38 községből 18 község informatív szempontból lefedetlen, és Udvarhely járásban, ahol 28 községből 16 nincs ügynökökkel lefedve. A nyomozások megsokasodása és a községek informatív lefedésének említett hiányosságai miatt nem tudtuk teljesen megelőzni az ellenséges elemek ellenforradalmi tevékenységét, akik változatos módszereket használnak az államrend elleni akcióikban. Így az ellenforradalmi elemek tevékenységének jellemzői ebben az időszakban a következők voltak: kísérletek a szervezett együttműködésre, az

ellenforradalmi szervezetek nacionalista jellegűvé formálása, a párt és a kormány által hozott intézkedések aláaknázása, terrorista és diverziós akciók a párt- és állami szervek képviselői ellen, a mezőgazdaság szocialista szektora elleni lázítás.

A magyar nacionalista elemeket az ellenforradalmi akcióikban támogatták a papság reakciós képviselői, főleg a római katolikus klérus. Egyes papok, Márton Áron hívei prédikációkkal, vallásórákkal stb. lázították a népet, több esetben aktívan részt vettek felforgató szervezetek [tevékenységében]. Négy római katolikus pap vett részt a csíkszeredai Fodor Pál mérnök vezette felforgató szervezetben, ő az Erdélyi Párt Csík megyei képviselője volt, ő kezdeményezte egy revizionista célú ellenforradalmi szervezet létrehozását. A szervezet célja Erdély kérdésének a megoldása volt, három lehetséges módon: Erdély hozzácsatolása egy kapitalista Magyarországhoz az imperialista hatalmak segítségével; Erdély két részre osztása, ezzel egyidejűleg egy lakosságcsere; vagy egy független, kapitalista társadalmi rendszerű Erdély. A szervezet az akcióiban való részvételnél számított a volt nagybirtokosokra, a nacionalista értelmiségiekre és más ellenséges elemekre. A szervezet tagjait átadták a bíróságnak és elítélték. Az akció véghezvitelében, akárcsak más esetekben, a nyomozó szerveinknek megfelelő módszerek használatával, és a BM 120. sz. parancsának alkalmazásával sikerült teljesen felderíteni Fodor Pálnak és cinkosainak tevékenységét.

A Magyar Népköztársaságban zajló ellenforradalmi események hatására Sepsiszentgyörgyön Nagy László⁷⁴ a Magyar Népköztársaságbeli „Petőfi-kör” mintájára létrehozott egy ellenforradalmi jellegű, öttagú magyar nacionalista szervezetet, *Kossuth-kör* néven.⁷⁵ A szervezet célja a magyar sovén nacionalista hangulat fenntartása, a fiatalság nacionalista szellemben való nevelése, és a Román Népköztársaság államrendje elleni küzdelem volt. A kitűzött cél eléréséért a szervezet több titkos gyűlést tartott, ezeken különféle történelem- és magyar nacionalista könyveket vitattak, ezzel bizonyos nacionalista tézisek alátámasztásával próbálkoztak. A szervezet vezetője, azért hogy zavartalanul végezhesse gyilkos tevékenységét, befurakodott a Román Munkáspártba. [Nagy László] a *Librăria Noastră* [állami könyvtérjesztő hálózat] felelőse is volt, ebben a minőségében, amikor találkozott a tantestület [tagjaival], megpróbálta ezeket, emellett egyes református papokat is, arra bírni, hogy terjesszék az ifjúság körében a nacionalista eszméket. Az akciót „Csaba” és „Vargyasi” ügynökök irányításával sikerült felfedni, ők idejében jelezték a szervezet vezetőjének és bűntársainak tevékenységét.

A *Kossuth-kör* nacionalista eszméinek befolyása termékeny talajra talált egyes fiatal sepsiszentgyörgyi magyarok körében is, akik hasonlóképpen hozzákezdtek egy *Székely Ifjak Társasága* nevű ellenforradalmi szervezet megalakításához, amely

⁷⁴ Nagy László (1917-?). A Kossuth-kör ellen indított eljárás elsőrendjű vádlottja; börtönbüntetésének súlyosságáról és további sorsáról nincs információnk.

⁷⁵ A Nagy László vezette Kossuth-kör tevékenységét Kovács György dolgozta fel a marosvásárhelyi katonai ügyészség irattárának használatával: *Ecoul revoluției ungare din 1956 în regiunea Mureș Autonomă Maghiară în lumina documentelor de arhivă. Anuarul Arhivelor Mureșene IV*, Tîrgu-Mureș, 2005, 203–208. p.

9 tagot foglalt magába, célja a demokratikus rendszer elleni fellépés lett volna abban az esetben, ha a magyarországi ellenforradalom áttérjedne Erdélyre is. A szervezet vezetője, Szalai Attila⁷⁶ (egy kizsákmányoló elem fia) feladatként azt jelölte ki, hogy toborozzanak új tagokat (akiket előzőleg leellenőriznek), és jussanak fegyverhez a Milícia szerveinek megtámadásával és lefegyverzésével. Ugyanakkor elhatározták lázító tartalmú röpiratok készítését és terjesztését. A szervezet tagjait vérszerződésre és a szervezeten belüli tevékenységre kötelezték. A tagok többsége az iskolában is nacionalista nevelést kapott Erős[s] János osztályfőnöktől,⁷⁷ akit elítéltek a *Kossuth-kör*-ben való tevékenységéért.

A szervezet nyomozásában összekapcsolták az informatív intézkedéseket az operatívakkal, mert létezett egy információ, amely szerint a tagok egy magyar nemzetiszínű szalagos koszorút és röplapokat szándékoznak elhelyezni a sepsiszentgyörgyi székely vértanúk emlékművénél. Március tizenötödike környékén leest szerveztünk, *így sikerült* a szervezet tagjainak egy részét tett közben elfogni. A 18 letartóztatott közül 9-et elítéltek, a többieket, mivel egészséges⁷⁸ származásúak voltak, [tettük] feldolgozása után szabadlábra helyeztük, egyeseket tanúként használtunk a tárgyaláson.

Pintilie miniszterhelyettes elvtárs: Voltak bizonyítékok [ami alapján] szabadlábra helyezték őket? Vagy csak mert fiatalok voltak és egészséges származásúak?

Drághici miniszter elvtárs: Lassabban ezzel a származással.

[Kovács elvtárs]: Ez a szervezet két éven át folytatta tevékenységét, röplapokat is terjesztett. Az elfogásukkor 15–16 éves fiatalok is voltak, akik nem vettek részt minden ülésen. [Azért] hogy kivonjuk az ügynökeinket az akcióból, tanúként használtuk őket a tárgyaláson és a vizsgálat során, és ezeket helyeztük szabadlábra. Egyes papok adáz ellenségei a szocialista rendszernek. Főleg a római katolikus papok, Márton Áron püspök hívei folytattak nyílt lázító tevékenységet, többször felhasználva erre az egyház ünnepeit. Az elindított felderítő nyomozások keretében követték a Gyergyó járási alfalusi római katolikus plébános, Sántha István ellenséges tevékenységét, aki főleg a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen uszított. Ez a pap kijelentette a misén, hogy a római katolikus papok kötelessége a mezőgazdaság kollektivizálásának megakadályozása. Az informatív tevékenység alapján kiderült, hogy Sántha István rendszeresen ellátogatott Márton Áronhoz, hogy jelentse a kifejtett ellenséges tevékenységét, és hogy utasításokat kérjen. A fent említett személyt letartóztattuk, és vizsgálat folyik ellene.⁷⁹ Hasonló akciókkal

76 Szalai Attila (1932–1959), letartóztatásakor (1958. március. 30.) a sepsiszentgyörgyi textilgyár géplakatos. A Kossuth-Körben való részvétele miatt 18 évre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. A marosvásárhelyi Securitate börtönében töltött vizsgálati fogság után Szamosújvárra vitték, itt halt meg tisztázatlan körülmények között.

77 Erős János (1921–1997), letartóztatásakor (1958. június. 25.) a sepsiszentgyörgyi 1. sz. Líceum (volt Mikó Kollégium) tanára. A Kossuth-Körben való részvétele miatt 15 év börtönre ítélték. Közkegyelemmel 1964. augusztus 3-án szabadult, és előbb a sepsiszentgyörgyi vágóhídon, majd egy kisipari termelőszövetkezetben dolgozott, később a Székely Nemzeti Múzeumban volt restaurátor.

78 Azaz közép- vagy szegényparaszt, illetve munkásnak tekintett származású.

79 Sántha István (1926–), Dávid Gyula adatbázisában szerepel 1956-os elítéltként. Sorsáról nincs információnk.

köveztük és tartóztattuk le a Csík járási, Tusnád községi Páll Gyula és a Gyimesközéplek községi Bálint Árpád római katolikus papokat.⁸⁰

A protestáns vallásfelekezetek képviselőinek ellenséges akciói egyes esetekben szervezett formát öltöttek. Ez év folyamán akciók keretében köveztük a „Bethánia” szervezetbe tömörült református papok egy csoportját, ez a szervezet lázító tevékenységet végzett, megtiltotta tagjainak az ország politikai és kulturális életében való részvételt azért, hogy megakadályozza a párt és a kormány politikájának megvalósítását. Mivel a szervezet ellenforradalmi tevékenysége konkrét formát öltött, az öt aktív vezetőt letartóztattuk és elítéltük. Más protestáns papok magyar nacionalista jellegű uszító akciókat követtek el a templomokban tartott prédikációikkal. Az oklándi (Udvarhely járás) Kelemen Imre unitárius esperes, az Erdélyi Párt volt tagja arra törekedett, hogy a hívek körében azt terjessze, hogy Erdély Magyarországhoz tartozik, [és] arra biztatta a híveket, hogy harcoljanak a magyar nemzet megmentéséért. Egy prédikációjában Horthy volt kormányzót idézte fel, akit a magyar nép megmentőjének tekintett. Hasonló akciókkal azonosították az Udvarhely járási homoródújfalui Végh Mihály unitárius papot is, aki az ígéhirdetéseiben a hívek körében ugyancsak a magyar nacionalista érzelmek felkeltésére törekedett azt hirdelve, hogy Erdély Magyarországhoz tartozik. Mindkét lelkészt letartóztatták és vizsgálat folyik [ügyükben].⁸¹

Ebben az időszakban a tiltott szekták egyes tagjainak részéről az ellenséges tevékenység erősödését rögzítettük, főleg a 421/1955. sz. [minisztertanácsi] rendelet alkalmazása után, amikor egyes vezetőket szabadlábra helyeztek a börtönökből, [akik] hozzákezdtek a szekták illegális tevékenységének újjászervezéséhez. A betiltott „Jehova tanúi” szekta tagjainak egy csoportját követve kiderült, hogy az egyes szökevény egyének vezetése alatt áll, akik hamis okmányokkal bujkáltak. Megkezdtek a szekta újjászervezését, tevékenységüknek még hangsúlyozottabb összeesküvő jelleget adtak. Esméik terjesztésére három titkos nyomdát használtak, ahol több ezer példányban sokszorosítottak az Egyesült Államokból származó brosúrákat. Erős népellenes tevékenységet folytattak, arra biztatták a tagokat, hogy ne kapcsolódjanak be a mezőgazdaság szocialista szektorába. Az akciók keretében két csoportot köveztünk, beleértve 33 jehovista vezetőt [is]. Hasonló ellenforradalmi tevékenységet folytatott a tiltott óhitű ortodox szekta három vezetője, akiknek a Kézdivásárhely járási Kovászna városban volt egy csoportjuk. A két tiltott szekta aktív vezetőit a három szökevényvel együtt letartóztattuk és elítéltük.

Egyes esetekben ellenforradalmi elemek rátértek terrorista és diverziós cselekményekre is. 1958 februárjában szerveink tudomására jutott, hogy Nagy Sámuel vezetésével egy ellenséges elemekből álló csoport terrorista akciók elkövetésére készül Kádár János elvtárs, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkára ellen,

80 Páll Gyulát 8 év börtönre ítélték a Szoboszlai perben, Bálint Árpád politikai elítéltről nincsenek részletes adatok.

81 Kelemen Imrét és Végh Mihályt az EMISZ perben ítélték el, 1959-ben.

aki a Magyar Népköztársaság kormányküldöttségének látogatása alkalmából Marosvásárhelyen tartózkodott.⁸² Azonnali intézkedéseket fogantatosítottunk a bejelentés kivizsgálására. Mikor ez bebizonyosodott, hozzákezdünk a terrorista akció megelőzésére a terroristák őrizetbe vételével, akiket átadtak az igazságszolgáltatásnak és elítéltek. A csoport tagjai ellenséges nacionalista elemek, kisajátított nagybirtokosok leszármazottai voltak.

A 03515 sz. katonai egységnél szolgálatot teljesítő Gheorghe Untartu közlegény, aki a málnásfürdői kőbányánál dolgozott, 1958. június 23-án éjszaka a vasúti vágányra helyezett egy csille-tengelyt, hogy a Bukarest-Marosvásárhely járatot kisiklassa. [Ez] azonban nem okozott zavart, mert a vonat félrelökte az akadályt a vágányról. A vizsgálat során a fent nevezett elismerte, hogy diverziós céllal helyezte el a csille-tengelyt, hogy kisiklassa a vonatot. [Ügyét] az igazságszolgáltatáshoz továbbították, amely elítélte.

Folyó év júliusában Tóth Géza, a Marosvásárhely járási IFET alkalmazottja szabotázs céllal, hogy tönkretegye a turbinát, egy 5-6 kilós követ dobott abba a csatornába, amely az üzem turbináját látta el vízzel. [Ezután] teljesen kinyitott helyzetbe állította azt a váltókart, amely a csatornába torkolló cső vízáteresztését szabályozta, hogy megnövelje a víz sebességét, és az könnyebben tudja besodorni a követ a turbinába. A vizsgálat során kiderítettük, hogy a fent nevezett mindezt szabotázs céljával tette, és átadtuk az igazságszolgáltatásnak, amely elítélte.⁸³

Ellenséges elemek a párttagokkal szembeni gyűlöletükben terrorista tetteket követtek el. Így Szígyártó Domokos⁸⁴ és Finna Dávid⁸⁵ 1957 júliusában és szeptemberében is rálőtt az Ozsdola községi párt-alapszervezet titkárának házára gyilkossági szándékkal. A két fent nevezett [személy] nacionalistaként ismert, és kapcsolatban állt a Pusztai és Jeges vezette terrorista bandával, amelyet 1955-ben számoltak fel szerveink.⁸⁶ A terroristákat átadták az igazságszolgáltatásnak és elítélték.

A különféle volt magyar fasiszta pártok tagjai az utóbbi időben fokozták aknamunkájukat a mezőgazdaság szocialista átalakításában is, és mindenféle módszerekkel arra törekedtek, hogy megakadályozzák a kollektív gazdaságok jó működését. Jellegzetes Gyárfás György,⁸⁷ az Imrédy-párt fontos tagjának esete, aki kapcsolatai révén ellenséges szándékkal szivárgott be a Marosvásárhely

82 Az eset részleteiről, valamint a csoport tagjainak sorsáról nincsenek információink.

83 Tóth Géza sorsáról nincs információnk.

84 Szígyártó Domokos (1933–1959), ozsdolai születésű molnár. Fegyveres szervezkedés vádjával 1958-ban tartóztatták le. A kolozsvári Katonai Törvényszék 1959. január 30-án halálra ítélte, és Szamosújváron végezték ki, 1959. április 20-án. Forrás: *Analele Sighet*. 7. București, Fundația Academia Civică, 1999, 344–352. p.

85 Finna Dávidot 1958. szeptember 6-án tartóztatták le Ozsdán. Illegális fegyvertartással, fegyverkereskedelemmel, valamint hivatalos személyek ellen elkövetett merénylettel vádolták, mivel Szígyártó parancsára 1958 februárjában az ozsdolai Néptanács elnökét próbálta meggyilkolni. 1959. január 31-én életfogytiglani kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. 1964 áprilisában szabadult. Személyi dossziéja: ACNSAS, fond Informativ, dosar 2500, 2 vol.

86 A Pusztai–Jeges bandáról lásd a 12. sz. iratot.

87 Gyárfás György nem tartozott az Imrédy-párt Maros megyei vezetői közé (Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC PCR, Secția Organizatorică, dosar 147/1948, 193 f.).

járásbeli Dózsa György község kollektív gazdaságába, és rövid időn belül a kollektív gazdaság elnöke lett. Ebben a minőségében szándékosan rossz intézkedéseket hozott, hogy felbomlassza a kollektív gazdaságot, amelyek nyomán jelentős károkat okozott a gazdaságnak és rossz hangulatot teremtett a tagok között. A gazdákkal folytatott négy szemközti beszélgetéseiben arra biztatta őket, hogy ne iratkozzanak be a kollektív gazdaságba, mivel az egyéni gazdaságokban jövedelmezőbb a munka. Fent nevezett ellen felderítő nyomozás [folyik], ezek nyomán intézkedéseket foganatosítunk ellene.⁸⁸

A jelentős időszakában a Magyar Autonóm Tartomány BM szerveinek a hírszerző-operatív munkának köszönhetően sikerült azonosítani Mikulich Tibor szökésben levő háborús bűnöst, akit a magyar hatóságok köröztek, mert 1944-ben horthysta kapitányként a magyar kémelhárításnak dolgozott és leleplezte a Bajcsy-Zsilinszky [Endre] vezette ellenálló csoportot, [és] részt vett őrizetbe vételében és kihallgatásában is. Később az ellenálló csoport tagjait kivégezték a fasiszta szervek. A szökött személy azonosítására és elfogására egy sor informatív-operatív módszert használtunk, valamint ezek kombinációját, amelyek a várt eredményre vezettek. A szökevényt 8 bűntársával együtt őrizetbe vették, jelenleg vizsgálat folyik ellenük annak megállapítása érdekében, milyen tevékenységet folytatott [Mikulich] az alatt, amíg a Román Népköztársaságban bujkált.⁸⁹

Ez év folyamán felderítő nyomozás keretében követték az Udvarhely járási Erdőfüle községben élő Deák Gézát, akit azzal gyanúsítanak, hogy egy felforgató csoport tagja.⁹⁰ „Gál” ügynök irányításával és „Sárosi László” [fedőnevű] ügynök beépülésével kiderült, hogy a követett személy tagja az „Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége” ellenforradalmi szervezetnek. A szervezet kitűzött célja új tagok toborzása volt, a szervezetbe csak olyan nacionalista személyeket lehetett bevonni, akiket előzőleg leellenőriztek. A tagok esküt tettek, és tagsági díjat fizettek. A szervezet [célja] a népi demokratikus államrend elleni küzdelem, a székelység más nemzetiségekkel való vérkeveredésének megakadályozása, és a mezőgazdaság szocialista átalakítása elleni lázítás volt. Szándékukban állt a román nemzetiségű községek kútjainak megmérgezése. A szervezet terveinek és feladatainak véglegesítésére egy szervezeti szabályzatot állítottak össze. Eldöntötték, hogy a szervezet vezetése Sztálinvárosban [Brassó] legyen, alosztályai Udvarhely, Csík, Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely járásokban legyenek. A szervezet 17 tagját letartóztatták, a teljes szervezet felderítése és azonosítása folyamatban van.⁹¹

Ebben az időszakban a volt román nacionalista pártok tagjai, a nemrég eltávolított tiszték és más elemek is fokozták ellenséges tevékenységüket. Szerveink felderítő nyomozást folytattak egy ellenforradalmi csoport ellen, amelynek

88 További sorsáról nincs információnk.

89 Mikulich Tibor esetéről lásd Lőrincz György: *Feketében*. Erdélyi Gondolat Kiadó, Székelyudvarhely, 1996, 143–148. p.

90 Deák Géza (1930–?), 1959-ben ítélték el az EMISZ-perben.

91 Az 1959-ben megtartott három EMISZ-perben összesen 77 személyt (más adatok szerint 76 személyt) ítélték el.

vezetője Petru Trandafirescu, a Titu járási parasztpárt ifjúsági tagozatának tagja volt. A szervezet programja a demokratikus rendszer megdöntése volt (az imperialista országok segítségével), aminek következtében az állam vezetését a parasztpárt vette volna át. Miután konkretizálódott a szervezet aktív tagjainak tevékenysége, 7 személyt letartóztattak és elítéltek. Csíkszeredában egy sor vasgárdista személy Dobre Pislea volt politikai elítélt vezetésével ellenforradalmi szervezetbe tömörült, hogy ellenséges akciókat hajtsanak végre a Román Népköztársaság kormánya ellen, és ébren tartsák a miszticizmust és a vasgárdista eszméket. Titkos gyűléseket tartottak, ahol a vasgárdista tanítás anyagait dolgozták fel. Hasonlóképpen, rendszeresen hallgatták az imperialista rádiók adásait, [főleg a] híreket, ezeket tovább is adták. Rágalmazó jellegű verseket írtak egyes haladó [szellemű] írókról. A vasgárdista eszmék terjesztésén és tanulmányozásán kívül a csoport tagjai intenzív uszító munkát folytattak a tanulók között a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen. A szervezet létezését és kezdeti tevékenységét „Capriceanu” ügynök jelezte, aki azonban nem örvendett teljes bizalomnak, főleg a szervezet vezetője részéről, ami miatt beszerveztük „Radu Simion” ügynököt is, akinek révén azonosíthattuk a tevékenységüket, és rátérhettünk a szervezet felderítésére. Hasonlóképpen felderítettük a Vasile Dobrin volt csendőr vezette szervezetet is. [A szervezetnek] Nagypatakon és Sepsiszentgyörgyön voltak tagjai. Kitzűzött céljuk: az országunkban lévő államrend elleni küzdelem mellett élénk lázító tevékenységet folytattak a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen is. A szervezet öt tagját átadták az igazságszolgáltatásnak és elítélték.

A jelentésben jelzett időszakban a szerveink letartóztattak és átadtak az igazságszolgáltatásnak 164 ellenforradalmi elemet, közülük 81 [személyt] nyomozás során, a többieket vizsgálat, a dolgozók feljelentései és bejelentései alapján. Az összes letartóztatott közül 120 magyar nemzetiségű, a többi más nemzetiségű.

A meglevő ügynökhálózattal végzett szakképzettebb munkának és a hatékonyabb kihallgatási módszereknek köszönhetően sikerült felderítenünk egy sor ellenforradalmi szervezetet és elszigetelten tevékenykedő ellenséges elemet. Habár a községek és falvak többségében azonosítottuk a gyanús személyeket, ezeknek a helységeknek az ügynökhálózattal való lefedettsége nem kielégítő szintű. Intézkedtünk, hogy járási szerveink a tartományi szervek támogatásával rövid időn belül orvosolják ezt a hiányosságot, és intézkedéseket hozzanak, hogy az összes községben kezdjenek hozzá a hírszerzési lehetőséggel bíró ügynökök beszerzéséhez. [Erre] főleg a jelenleg is folyó akciókhoz és a gyanús személyek összpontosulásának helyszínein [van szükség]. Bár a BM 70/1957. sz. parancsának alkalmazásával nagyrészt sikerült rekonstruálni a volt román és magyar pártok szervezeti felépítését és egyéni akciókat indítani azok ellen, akikre a rendelet előírásai vonatkoznak, eddig csak 60%-ban sikerült biztosítanunk minden akció informatív lefedettségét. E hiányosságok miatt sok akciót hónapok óta húzunk-halasztunk, anélkül hogy eredményeket értünk volna el.

A nyomozás serkentése érdekében intézkedéseket hoztunk ezek informatív lefedésére, számításba véve a követett személyek veszélyességének mértékét. Figyelembe véve, hogy operatív tisztjeink átlagosan 8 fős ügynöki hálózattal dolgoznak,⁹² ezek jó körülmények közötti irányítására és vezetésére, valamint az ügynökökkel való találkozás titkosságának biztosítására intézkedéseket hoztunk a régi konspiratív lakások ellenőrzésére, és e célnak megfelelő házak kijelölésére. Főleg vidéki környezetben [volt erre szükség], ahol ez a hiányosság hangsúlyozottabban fennmaradt, [emiatt] itt még alkalmazták az ún. félreeső helyeken való találkozás [elavult] gyakorlatát.

Vannak olyan esetek, amikor az operatív tisztek nem adnak konkrét feladatokat az ügynököknek, akik így informatív szempontból értéktelen anyagot szolgáltatnak, néha pedig visszautasítják a jelentéstételt, illetve azt, hogy írásba adják jelentésüket. Néhány kettős ügynök is akadt, aki szándékosan nem jelentett azokról az ellenforradalmi csoportokról, amelyekben tevékenykedett. Jellemző „Fekete” ügynök esete, akit elítéltek a temesvári Szoboszlay vezette felforgató csoportban való részvételéért, valamint „Tankó” esete, aki csak azzal a feltétellel egyezett bele, hogy dolgozzon [nekünk], ha elolvasás után visszakapja feljelentéseinek eredeti példányát. Említésre méltó, hogy a nekünk adott jelentéseiben az ügynök csak kismértékben foglalkozott az ellenséges elemek tevékenységével, inkább a rendszert rágalmozta. Ezt az ügynököt letartóztattuk.

Hasonló egy másik eset: vasúti baleset történt, és az ügynök jelentette, hogy az egész székelység forrong, mert a hatóságok nem fogantatosítottak megtorló intézkedéseket a pályaőr ellen (egy vasúti sorompónál szekeret ütött el a vonat). A székelyeknél szokásos, hogy Moldvába visznek mindenféle árucikket,⁹³ és onnan egyes spekulánsok bort hoznak, és a rendőrség megfogja őket. Az ügynök azt jelentette, hogy a hatóságok csak a székelyek ellen intézkednek, a románok ellen nem, és hogy a kormány éhhalálra ítélte a székelyeket.

Drăghici miniszter elvtárs: Az illető ügynök maga adta ezeket a híreket, vagy egyes ellenséges elemek részéről adta tovább?

[Kovács Mihály]: Ezeket a kijelentéseket ő tette az egyházi szertatások alkalmával. Csak 6 hónap késéssel fedeztük fel az ügyet, és ezért gyűlést tartottunk az teljes operatív személyzettel, ahol felolvastuk a jelentéseit.

Drăghici miniszter elvtárs: Ez azt jelenti, hogy az a tiszt, aki ezeket [a jelentéseket] kapta, maga is hajlamos volt ilyen sovíniszta megnyilvánulásokra.

[Kovács Mihály]: A járási parancsnoknak 6 embere van, de a feladatokat nem adták ki megfelelően, és nem ellenőrizték. Cerbu elvtársról van itt szó, akit nyugállományba helyeztünk. Az irányító és a kiképző munka [fent említett] hiányosságainak elkerülésére, és az operatív dolgozók hathatós támogatására a tartományi Igazgatóság vezetése az operatív dolgozóval együtt részt vesz az ügynökökkel való találkozókon.

⁹² Lásd a 95. sz. iratot.

⁹³ Értsd: mezőgazdasági termékeket.

A tevékenységünk általános javítására a BM [Tartományi] Igazgatóságának vezetése konkrét ellenőrzési és támogatási munkatervet állított össze, amely alapján 4 csoportban ellenőrizték a hírszerző-nyomozati munkát a tartomány székhelyén és 7 járási osztályon. Az elvégzett elemzés után feladatokat jelöltünk ki a tevékenység javítására. Az Igazgatóság vezetése közvetlen irányítása alá vonta a legfontosabb nyomozásokat, és támogatja az operatív személyzetet az akciók megfelelő [hírszerzési lehetőséggel bíró] ügynökökkel való lefedésében, valamint az ügynökök irányításában.

Azon tiszték ellen, akik a feladatok végrehajtásában nem voltak lelkiismeretesek, akik szélhámosak voltak, vagy akik rossz munkát végeztek, adminisztratív intézkedéseket hoztunk, 8 tisztet eltávolítottak a BM-től, és további ötöt 5–20 napos laktanyafogsággal sújtottunk. Azoknak az ösztönzésére, akik azt bizonyították, hogy lelkiismeretesen és kitartóan dolgoznak, 8 tisztet érdemrenddel, 2 tisztet érdeméremmel tüntettünk ki; 25 [tisztet] egyhavi vagy félhavi zsolddal jutalmaztunk.

Az előző időszakokkal szemben a munka javuló minőséget mutat, ami a letartóztatások számában és a folyamatban lévő, jó eredménnyel kecsegtető nyomozásokban mutatkozik meg. Így Marosvásárhelyen akció folyik egy nacionalista csoport ellen. A szervezet vezetője Zsigmond Sándor, az Imrédy-párt volt tagja, akiről azt jelezték, hogy ellenforradalmi tevékenységet folytat.⁹⁴ A csoport tagjai volt horthysta tiszték. Az ügynökök jelentéseiből nyilvánvaló, hogy a csoport célja a Román Népköztársaság államrendje elleni harc.

Udvarhely járásban a BM 70/1957. sz. parancsnak megfelelően felderítő nyomozás folyik Czell Benjámint református pap ellen, akiről a beépített ügynökhálózat azt jelezte, hogy sovíniszta nevelésben részesíti a fiatalságot, rágalmozza a népi demokratikus rendszert, és a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen uszít.⁹⁵

Marosvásárhelyen a 70. sz. parancsnak megfelelően követjük a volt elítéltet, és a Bubunak nevezett vasgárdista Teodor Mărgineanut, akiről azt jelezték, hogy egy ellenforradalmi célokkal tevékenykedő vasgárdista sejtet vezet. Az ügynökök által szállított informatív anyagokból kiderült: a szervezet tagjainak az a feladata, hogy kétfős csoportokba szerveződjenek, a csoportok ne ismerjék egymást, őrizzék meg a vasgárdista szellemet a tagság soraiban, és végső célként a megfelelő pillanatban hajtsanak végre ellenforradalmi akciókat. A nyomozásban három jó hírszerzési képességgel rendelkező ügynök dolgozik, akik beépültek az akció tárgyát képező személyek környezetébe.

Udvarhelyen felderítő nyomozást folytatunk egy magyar nacionalista csoport ellen, amit egy bizonyos Kállai [Kállay] Ernő vezet.⁹⁶ A csoport tagjai nacionalista

94 Az illető további sorsáról nincsenek információink.

95 Czell Benjámint (1904-?). A Dávid Gyula adatbázisában szerepel mint 1956 utáni politikai elítélt az ún. „Fosztó-csoportban”.

96 Kállay Ernő Béla (1915-?). A Dávid Gyula adatbázisában szerepel 1956 utáni politikai elítéltként. Letartóztatásának időpontja és az ellene meghozott ítélet ismeretlen.

érzelmeikről ismert értelmiségiek. Ahogy beépített ügynökeink jelentik, a csoport célja, hogy magyar nacionalista elemeket gyűjtsön maga köré, nacionalista és revizionista eszméket terjesszen és tartson ébren. Az akció során összeállítottunk egy tervet, célunk a csoport mindegyik tagja tevékenységének felderítése.

A marosvásárhelyi vasúti [részleg]ben ellenőrző nyomozás folyik a Ioan Moşneag volt vasgárdista fészek-vezető irányításával [működő] csoport ellen. A csoportban még kilencen vesznek részt, volt vasgárdista és román burzsoá pártok tagjai, akik az ügynökhálózat által szállított adatok szerint ellenforradalmi szervezetté alakultak volna. Céljuk diverziós tevékenység végrehajtása a szállításban, és nemzetközi konfliktus esetén az imperialista hatalmak aktív támogatása. Az akcióba két, hírszerzési lehetőséggel rendelkező ügynököt irányítottunk, és azt feltételezzük, hogy rövid időn belül sorra kerülhet a követett személyek letartóztatása.

A folyó akciókból és az ügynökhálózat jelentéseiből kiderül, hogy hangsúlyozottabb ellenséges tevékenységet a magyar nacionalista elemek, a római katolikus és más vallások reakciós képviselői folytatnak. Operatív szükségletként felmerült a szerveink előtt, hogy ezekben a problémákban minőségi beszerzéseket hajtsunk végre, hogy időben megelőzzük a kitervelt ellenforradalmi akciókat. A vasgárdisták az egyik alapvető problémánkat képezik, és mivel ebben a tartományban sokan vannak, szükséges az azonosított vasgárdista elemek aktív követése. Szükséges a hírszerzési munka fokozása a német nacionalista elemek között [is], akik főleg Régen járásban összpontosulnak.⁹⁷ Több ezer olyan [külföldre] menekült személyt sikerült azonosítanunk, akinek rokonsága itt él a tartományban: egyesek az ausztriai és nyugat-németországi emigráns-egyesületek vezetőségének tagjai, rokonaik és kapcsolataik lehetőséget adnak a nyugati államok titkosszolgálatainak ügynöktoborzásra [közülük]. Ebben a kérdéskörben is beszerzések történtek az utóbbi időben. Ezek során követjük a külföldre távozottakkal [fenntartott] gyanús kapcsolatokat, az esetlegesen létező hírsatornákat lehallgatjuk.

További ügynököket szerveztünk be a kapitalista országokból hazatelepültek követésére, ebben a problémában azonban fokoznunk kell [felderítő] munkánkat, hogy megismerjük tevékenységüket és terveiket. [Emellett] feladatunk, hogy folyamatosan kövessük az ipari létesítményekbe befurakodott ellenséges elemek tevékenységét, akik képesek szabotázsakciók, aknamunkák és diverziók végrehajtására. Fokoznunk kell hírszerzési munkánkat, főleg a tartomány területén található köztársasági szintű üzemekben.⁹⁸

A Magyar Autonóm Tartomány területén sok volt nagybirtokos összpontosul, aki vagy ebből a tartományból származik, vagy kényszerlakhellyel került tartományunkba más településekről. Különböző gazdasági ágazatokban dolgoznak, szüksé-

97 Az 1956-os népszámlálás szerint a Magyar Autonóm Tartományban 3.214 német nemzetiségű lakos élt, főleg a Szászrégen központú régeni járásban (1.857 fő). *Anuarul statistic al Regiunii Autonome Maghiare 1960 - A Magyar Autonóm Tartomány statisztikai évkönyve 1960*, Bucureşti, Direcția centrală de statistică - Direcția regională de statistică a R.A.M., 1960, 40-41. p.

98 Romániában köztársasági és helyi szintű ipari üzemeket tartottak számon.

ges a köztük folyó hírszerzési munka erősítése egy jobb minőségű ügynökhálózat megteremtésével, hogy megelőzhessük az általuk tervezett ellenforradalmi cselekményeket. Létezik még egy nagyszámú értelmiségi [réteg], akit áthatnak a nacionalista eszmék, [emellett] nagy létszámú diákság összpontosul Marosvásárhelyen. Ebben a [két] rétegben is meg kell erősíteni a hírszerzési munkát, mivel az utóbbi időben bebizonyosodott, hogy közülük sokan részt vettek ellenforradalmi akciókban vagy vezetőként, vagy támogatva más ellenforradalmi jellegű akciót.

Munkánkban értékes és állandó támogatást kapunk a szovjet tanácsadó elvtárstól,⁹⁹ aki tanácsaival nagyban hozzájárult tevékenységünk javításához, és a hírszerzési-operatív munkában a hibák kiküszöböléséhez. Hathatós segítséget kaptunk a tartományi és járási pártbizottságoktól, akiket tájékoztattunk a szerveink által végzett munkáról, ezek rendszeresen elemezték a [tartományi] BM által végzett tevékenységet. Számot vetve a sokoldalú feladatokkal, amelyek a szerveink előtt állnak, szükséges, hogy a tartományi Igazgatóság vezetése fokozza az ellenőrző és támogató munkát, hogy növelje az alkalmazottak hiányosságaival szembeni igényességet, és mozgósítsa teljes állományát a BM parancsainak és utasításainak maradéktalan végrehajtásáért, a hiányok kiküszöböléséért és a munka javításáért.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 105, 81–96. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

109.

A Belügyminisztérium összefoglaló jelentése a Szoboszlai-féle Keresztény Dolgozók Pártjáról

Bukarest, 1958. [szeptember 1. után]

Nevezett Huszár József és Lukács István, ellenforradalmi tevékenységgel vádolt egyénekként szemben 1957. április 13-án nyitottunk vizsgálati dossziét a Temesvár tartományi Pécska járásban, 1957. június 6-án a vizsgálati dossziét átalakítottuk csoportos felderítő nyomozássá.

Ebben az akcióban a legfontosabb anyagokat a pécskai illetőségű „Iosif” ügynökünk szolgáltatta. Nevezett Szoboszlai Aladár római-katolikus papról, aki a Nagyszentmiklós járáshoz tartozó Óbébán teljesített szolgálatot, azelőtt pedig Pécskán, azt jelentette, hogy gyakran látogat el Pécskára, ahol Huszárral és Lukáccsal veszi fel a kapcsolatot és egy felforgató szervezetről tárgyal. Ettől a pillanattól kezdve „Iosif” ügynököt mindkét nyomozás során bevetettük, tekintettel arra, hogy Szoboszlai Aladárt már előzőleg is ellenőrző nyomozás alá helyezték a Nagyszentmiklós járási szervek.

⁹⁹ Az ötvenes évek végéig Romániában minden tartományi BM Igazgatóság mellett dolgozott egy-egy szovjet tanácsadó.

„Iosif” ügynököt 1953. június 17-én szerveztük be kompromittáló anyag alapján, de a szerveinkkel folytatott munkája során őszinte, kompetens és a hatékony hírszerzésre képes egyénnek bizonyult. A fent említett csoport tagjainak kitüntetett bizalmát élvezte, mivel a községben rendszerellenesként tartották számon mind pozíciója, mind szociális helyzete révén. „Iosif” ügynök azt jelentette, hogy Szoboszlay Aladár a nyugat-európai katolikus pártokhoz hasonlóan elképzelt keresztény-demokrata felforgató jellegű szervezetnek a vezetője, és hogy ellenséges megnyilvánulásai vannak az RNK demokratikus rendszerével szemben. Szoboszlay Aladár azt mondta az ügynöknek, hogy szervezetének az ország több pontján is vannak sejtjei, és hogy több olyan írása van, melyek alapján ki lehet építeni a szervezet működését; ezekről az írásokról nem számolt be konkrétan az ügynöknek. Ezenkívül elmondta az ügynöknek, hogy Pécska községben a szervezetet Lukács István vezeti.

Nevezett Huszár Józsefről Szoboszlay Aladár annyit mondott el „Iosif” ügynöknek, hogy az illető báró, s azért telepedett le nemrég Pécskán, ahol képrámázó műhelyt nyitott, hogy közel legyen a határhoz, s ily módon könnyebben ki tudja építeni az emberek és információk külföldre juttatásának a csatornáit. Tudva, hogy „Iosif” ügynök 1951–1952-ig tiltott határátlépéseket szervezett, Szoboszlay Aladár és Huszár József felkérték a nevezettet, hogy segítsen nekik tervük kivitelezésében, a határátlépő út kiépítésében. Emellett megkérték, hogy a szervezet számára ajánljon nekik megfelelő embereket.

Ezeknek az információknak az alapján arra képeztük ki „Iosif” ügynököt, hogy viselkedésével mélyítse el a csoport tagjainak bizalmát a saját tevékenysége iránt, de ne tegyen nekik ígéreteket a határátlépés megkönnyítésével kapcsolatban, és ne toborozzon embereket a felforgató szervezetbe.

Az utasításoknak megfelelően „Iosif” ügynök újabb adatokat szerzett Szoboszlay Aladár, Huszár József és Lukács István népi-demokrata rendszerünk ellen irányuló tevékenységéről. Jelentéseiből nem derült fény azokra a kapcsolatokra, amelyekről Szoboszlay Aladár és Huszár József beszéltek, csak annyit lehet tudni, hogy volt földbirtokosokról, bárókról, római-katolikus papokról, ügyvédekről stb. volt szó. A Pécska járásban tevékenykedő „Frantz” és „Tolan” ügynökök a „Iosif” ügynök által szolgáltatott információk nagy részét visszaigazolták. „Tolan” ügynök jelezte, hogy Lukács István felajánlotta neki: lépjen be egy felforgató szervezetbe anélkül, hogy bármilyen plusz információt adott volna ezzel kapcsolatban.

A nyomozást ekkor lezártuk, és a megfigyelt elemek letartóztatása és kivizsgálása következett. Hogy bűntársaik ne fogjanak gyanút, Szoboszlay Aladárt és Huszár Józsefet 1957. októberében¹⁰⁰ magánjogi vétségeikért tartóztattuk le és állítottuk bíróság elé (Szoboszlay Aladár, Huszár József segítségével hamis gyógyszereket árult). Lukács Istvánt is a Milícia tartóztatta le sikkasztás vádjával, abban az üzletben, ahol raktárosként dolgozott. Később mindhármukat átvették

¹⁰⁰ Téves adat. A szervezet két vezetőjét 1957. szeptember 10-én vették őrizetbe.

szerveink, és megkezdődött sokoldalú kihallgatásuk, zárkaügynököt is felhasználva.

Rávétték őket, hogy beismerjék az RNK rendszere ellen folytatott felforgató tevékenységüket; megállapítást nyert, hogy más ellenséges elemekkel együtt az RNK jelenlegi kormányával szembeni felforgató szervezetbe tömörültek, melynek célja egy – a Magyarországon történetekhez hasonló – lázadás kiprovokálása volt, és ezáltal országunk államrendjének erőszakos megdöntése. A Szoboszlai Aladár vezette szervezetet Keresztény Dolgozók Pártjának nevezték el. A vizsgálat kiderítette, hogy ennek a szervezetnek több rendszerellenes tagja volt, 57 személyt tartóztattak le, akik ellen bünvádi eljárás indult. A legfontosabb elemek a következők:

1. Szoboszlai Aladár, római-katolikus pap, született Temesváron 1925-ben, román állampolgár, magyar nemzetiségű, a felforgató szervezet vezetője.
2. Huszár József, volt földbirtokos és báró, született 1913-ban Ausztriában, román állampolgár, magyar nemzetiségű.
3. Alexandru Fintinaru, volt ügyvéd, a Nemzeti Parasztpárt volt vezetője, született 1895-ben Aradon, román állampolgár, román nemzetiségű.
4. Constantin Drăgăniță, született 1920-ban, a hadsereg alezredese.
5. Arcadie Crîsnic, született 1897-ben, román állampolgár, román nemzetiségű, pap fiú, volt jegyző, kizárva az RMP-ből.
6. Ráduly István, született 1910-ben, román állampolgár, magyar nemzetiségű, római-katolikus pap Sztálinvárosban [Brassó].
7. Bethlen Lupu Farkas, volt gróf, bukaresti lakhelyű.
8. Orbán Károly, volt földbirtokos és báró, marosvásárhelyi lakhelyű.
9. Schnell István, volt gyártulajdonos, marosvásárhelyi lakhelyű.
10. Kun Zsigmond, gróf fiú, marosvásárhelyi lakhelyű.
11. Mico [Mikó] László, volt földbirtokos és gróf, marosvásárhelyi lakhelyű.

Ugyanakkor több papot és osztályidegen elemet is letartóztattak.

A Keresztény Dolgozók Pártja tagjainak tevékenysége nagy vonalakban a következőkből állott: Szoboszlai Aladár pap már diákként kidolgozta az RNK államrendjével szembeni ideológiai és politikai koncepcióját. Erről Szoboszlai így nyilatkozott: „... És így a teológián töltött öt év alatt kapott neveltetés hatására kialakítottam magamban egy, a szocialista felfogással ellenkező koncepciót, és az RNK jelenlegi államrendjének ellenségévé váltam.”

A továbbiakban ezt nyilatkozta: „Az RNK rendszerével szemben elfoglalt álláspontom 1949–1950-ben méginkább megerősödött. Ezekben az években Pécskán teljesítettem szolgálatot római-katolikus papként, itt ismertem meg Lukács Istvánt, akivel nagyon összebarátkoztam. Észrevettem, hogy Lukács István is osztja a rendszerellenes nézeteimet.” Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy

Szoboszlai Aladár ahhoz, hogy hatékonyabban cselekedhessen az RNK rendszerével szemben, kidolgozta egy keresztényszocialista elveken alapuló felforgató szervezet létrehozásának tervét, és ezeket az eszméket több hasonló beállítottságú személy között terjesztette, mint például Lukács István és ennek apja, Kocsik Pál kulák (volt kereskedő), a pécskai Müller Ödön, az aradi Fintáneru Alexandru, volt ügyvéd, az aradi lakhellyel rendelkező Huszár József volt földbirtokos és báró, és mások, akikkel együtt a fent ismertetett célból megalapította a Keresztény Dolgozók Pártját.

Ezzel kapcsolatban Szoboszlai ezt nyilatkozta: „Ezeknek az RNK rendszerével ellentétes ideológiai és politikai koncepcióknak az alapján és az imperialista rádióadók befolyása alatt vetődött fel bennem egy «keresztényszocialista» szervezet megalakításának a gondolata, amely a «keresztény ideológián» alapuljon, gazdasági szempontból pedig a következőkön: az iparban számolják fel a jelenlegi állami üzemeket, és szervezzék át azokat a nagy részvénytársaságok mintájára, agrárvonalon pedig számolják fel a kollektív- és az állami gazdaságokat, és adják vissza a földet a parasztoknak, ki amennyit megművelni képes, valamint a földbirtokosoknak, családfőként maximum 500 hektárt. A továbbiakban kijelenti: „...A fenti terv valóra váltása végett, úgy döntöttünk, hogy új embereket is beszervezünk az RNK rendszerének ellenségei közül... először csak beszélgetésekre szorítkoztunk, így próbáltuk megismerni az embereket, és eldönteni, hogy ki az, akire megfelelő pillanatban számíthatunk tervezett akcióinkban.”

Az ellenforradalmi szervezet bővítésénél Szoboszlai Aladár főként azokat az elemeket vette számításba, akik már szociális helyzetükből és a múltban elfoglalt funkcióikból kifolyólag is az RNK államrendje ellenségeinek számítottak, és érdekelték voltak a kapitalista rendszer visszaállításában mind az RNK, mind a MNK területén. Így lépett be a felforgató szervezetbe több volt földbirtokos, akik közül egyesek bárók és grófok voltak, többen voltak gyárosok és kereskedők, a [román] polgári pártok volt tagjai, a magyarországi [1940–1944 közötti] fasiszta pártok volt tagjai. Ugyanilyen alapon a szervezet vezetősége hasznosnak ítélte a római-katolikus papok beszervezését, ezeket már misztikus és dogmatikus világnézetükből kifolyólag a rendszer ellenségeinek tekintette. Több mint tíz római-katolikus és ortodox papot vontak be a szervezetbe, arra alapozva, hogy mivel állandó jelleggel a hívek között mozognak, hatni tudnának a népre, és tömegeket tudnának mozgósítani a szervezet által tervezett felforgató akciókra.

Szoboszlai Aladár, római-katolikus pap több programadó írást fogalmazott meg és szerkesztett az általa létrehozott felforgató szervezet számára körülbelül 2.000 oldal terjedelemben. Többek között a KDP (Keresztény Dolgozók Pártja) programkiáltványát is, amely a fennálló rendszer megdöntésére irányuló felhívásokat tartalmazott. Szoboszlai Aladár mindenik írását az óbébai római-katolikus templomban rejtette el, hogy a megfelelő pillanatban elő lehessen szedni és fel lehessen használni. Ugyancsak az RNK államrendjének erőszakos megdöntésére irányuló

céljaik megvalósítása érdekében a szubverzív szervezet mindenik tagja meg volt bízva fegyverzet- és muníció beszerzésével.

A szervezet tagjai a kijelölt cél teljesítése érdekében puccsot, majd ellenforradalmi lázadást szerveztek, és aktív tevékenységet fejtettek ki ennek érdekében. Ennek értelmében eldöntötték, hogy 1956. augusztus 28-án éjjel államcsínyt hajtanak végre. Ennek sikeres véghezviteléhez kitervelték, hogy nagy mennyiségben szereznek be fegyvert és lőszert. A terv szerint a már birtokukban lévő fegyverekkel megtámadták volna a Milícia és Securitate kisebb és elszigeteltebb egységeit, valamint az Állami Bank csikszeredai fiókját, és az így szerzett fegyverekkel azokat a katonai egységeket, ahonnan megszerezték volna az akcióhoz szükséges fegyverzetet. A fegyverzet beszerzése után az ellenforradalmi szervezet csikszeredai, tusnádi, kézdivásárhelyi, sztálinvárosi és máshova valói tagjai Bukarestbe utaztak volna, ahol kirobbantották volna az államcsínyt, miután elfoglalták volna az említett városok rádió-leadóállomásait és középületeit.

Megjegyzendő, hogy a szervezet vezetősége ezekben az akciókban Constantin Drăgăniță alezredes tankegységének fegyveres segítségére is számított, akit felesége révén (aki a szervezet tagja volt) vontak be a szervezetbe. A terv szerint az államcsíny kijelölt napján Drăgăniță Constantinnak Bukarestbe kellett volna bevonulnia tankegységével, elfoglalni a középületeket, többek közt a Belügyminisztériumot, valamint a rádióadókat és a központi stúdiót is. Constantin Drăgăniță alezredes hozzáállása a szervezethez és annak céljaihoz, a szervezet vezetősége számára jelentős erkölcsi támaszt jelentett, és jelentősen megkönnyítette újabb tagok bevonását a szervezetbe.

Az államcsíny kirobbantása a fent említett napon azért nem jöhetett létre, mert a szervezet vezetőségének nem sikerült elegendő erőt mozgósítani, és közvetlen kapcsolatot kialakítani Drăgăniță alezredessel ebből a célból. Szoboszlai Aladár és Huszár József tervük megvalósításához ideális körülménynek és periódusnak ítélték a magyarországi ellenforradalmi lázongás idejét. De ezúttal is csatlakozniuk kellett, mivel időközben a Magyar Népköztársaságban felszámolták a lázadást. Ezután a szervezet vezetősége úgy döntött, hogy megfelelőbb időpontban indítja majd az akciót. Reménykedve a kapitalista országok esetleges segítségében, több gyakorlati lépést tettek egyes nyugati országokkal való kapcsolat felvételére. Céljuk az volt, hogy a nyugati országok tudomására hozzák felforgató szervezetük létezését és céljait, és megnyerjék ezek erkölcsi és anyagi segítségét.

Ebből a célból Szoboszlai Aladár és Huszár József felvették a kapcsolatot egykori csempészekkel, az óbébai Petru Lașcăval és Sipos Imrével, a pécskai Gulacs Mártonnal valamint „Iosif” ügynökkel. Megbeszélték velük, hogy bizonyos személyeket, akik nyugati országokba mentek volna, titokban átkalauzolnak majd a határon. Ugyanakkor Szoboszlai Aladár és Huszár József beszervezték azokat a személyeket is, akik legálisan készültek elhagyni az országot, hogy rajtuk keresztül tudassák a fentieket a Nyugattal.

Így szervezték be 1956 őszén egy aradi professzor feleségét, nevezett Buja Máriát, akiről megtudták, hogy megtette az RNK végleges elhagyásához szükséges lépéseket, hogy a lányánál telepedjen le Ausztriában. Mivel a nő beleegyezett a felforgató szervezet támogatásába, elmenetele előtt Huszár József meglátogatta otthonában és utasításokat adott neki arra vonatkozóan, hogy mit kell külföldön tennie. Huszár József elmondta, hogy miután Ausztriában letelepedett, látogasson el Zürichbe, Svájcba és vegye fel a kapcsolatot a keresztény sajtó világszintű terjesztéséért felelős *Orientierung* nevű szervezet vezetőségével, és tájékoztassa a Keresztény Dolgozók Pártjának létezéséről, céljairól és terveiről, és azt is adja tudtul, hogy a szervezet az RNK rendszerének megdöntését tervezi, amelyhez az *Orientierung* segítségét kéri.

Ebből a célból Huszár József és Buja Mária megegyeztek egy jelszóban, amivel a nyugati segítséggel Szoboszlay Aladárhoz érkező személyek azonosítani tudják majd magukat, hogy tényleg az *Orientierung* részéről érkeztek. A jelszó „Zamora 7” volt. A Huszár József és Buja Mária közötti megegyezés értelmében utóbbi 1957 májusában vagy júniusában levelet küldött postai úton Huszár Józsefnek egy aradi nő címére, amelybe belefoglalt egy előre megbeszélte mondatot is, melyből az derült ki, hogy beszélt a szervezetről az *Orientierung* szervezet illetékeseivel, de nem kapott pontos választ tőlük. Szoboszlay Aladár és Huszár József azért fordultak az *Orientierung*-hoz, mert úgy tudták, hogy ez egy, a Vatikán által finanszírozott kémközpont.

A szervezet céljai közt szerepelt egy román-magyar föderáció létrehozása is, melynek alapja a két ország polgári rendszerének visszaállítása lett volna. Ennek érdekében a szervezet tagjai többször próbálták felvenni a kapcsolatot a Magyar Népköztársaság ellenforradalmi elemeivel, mind az ellenforradalom előtt, mind az alatt. Ezzel kapcsolatos demagóg jelszavakat a Keresztény Dolgozók Pártja program-kiáltványába is belefoglaltak. A Magyar Autonóm Tartományban tett látogatásaik során Szoboszlay Aladár és Huszár József több titkos összejövetelt tartottak az ott beszervezett tagokkal, és tárgyaltak a szervezet céljáról és programjáról. Ugyanakkor néhány volt kizsákmányolónak vezető funkciót is kiosztottak az államcsínyt követően megszervezendő kormányban. Így például Orbán Károly volt földbirtokos lett volna a külügyminiszter, Kónya István volt ügyvéd a belügyminiszter stb.

A vizsgálat lefolytatásának jelentős szerepe volt a szervezet teljes tevékenységének, valamint az egyes tagok kapcsolatainak és tevékenységének felgöngyölítésében. Amint a szintézis elején rámutattunk, a szervezet vezetőit a nyomozás eredményességének érdekében tartóztatták le, még mielőtt minden tagot ismerünk volna. A vizsgálatot türelemmel és kitartóan folytatták le, főként Szoboszlay Aladárral, Huszár Józseffel és Lukács Istvánnal szemben, és sikeresen eljutottunk ezektől a szervezet többi tagjaihoz, valamint a dokumentumokhoz és egyéb bizonyítékokhoz. Fontos szerepe volt a zárkaügynököknek is, akiket hozzáértéssel használtunk.

A Keresztény Dolgozók Pártja felforgató szervezet 57 tagját törvényszék elé állították, és egyszerre ítélték el őket 1958 májusában, amikor a következő ítéletet hirdették ki:

Halálra ítélték a következőket:

1. Szoboszlai Aladár
2. Huszár József
3. Fîntînaru Alexandru
4. Tamás Imre
5. Tamás Dezső
6. Orbán Károly
7. Orbán István
8. Lukács István
9. Kónya István
10. Ábrahám Árpád

Öt tagot életfogytiglani kényszermunkára ítélték, húsz tagot 15 és 25 év közötti kényszermunkára, a többi 4 és 12 év közötti kényszermunkára. A halálraítéltek fellebbezését visszautasították, az ítéletet végrehajtották [1958. szeptember 1-én].

Megegyezik az eredetivel,
Paul Sterescu állambiztonsági őrnagy

ACNSAS, fond Penal, dos. 157, vol. 16, 1–8. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

110.

Egy politikai elítélt elkobzott vagyonának leltára¹⁰¹

Hargitafürdő, 1958. szeptember 22.

Hargita község néptanács végrehajtó bizottsága.
Szám: 1143/1958.

Másolat

Járási néptanács pénzügyi osztálya, Csíkszereda.

Harghita község néptanács végrehajtó bizottsága az önök 13198/58 számú rendeletükre alább közöljük a Gyenge Dénes Harghita község Madéfalva 638 házszám alatt lévő ingó és ingatlan vagyonáról szolló [sic!] leltárt. A leltározásnál jelen vannak: Háin Sándor, a néptanács elnöke; Barthos Béla titkár, Nagy Ferencz alapszervezeti titkár és Ádám Péter a helyi Militia pk. A fenti bizottság kiszállva

¹⁰¹ Eredeti magyar nyelvű irat. Gyenge Dezsőt 1958. május 30-án 12 év kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék (ACNSAS, fond Penal, dosar 728, vol. 1, 82–83 f.).

a helyszínre és a terepen való meggyőződés alapján valamint a Gyenge Dénesné bemondása alapján felleltározta a következőket:

1. Egy darab lakóház, amely áll egy üzlet helyiségből, 9 szobából, 4 kamrából, 1 pincelakás és 4 pincéből. A lakás téglából van építve cseréppel fődve kb. 80.000 lei.
2. Egy darab nyári ház két szobával fából építve kb. 2.000 lei.
3. Egy drb. fásszin deszkából cseréppel fődve 500 lei.
4. Egy drb. fásszin szintén deszkából cseréppel fődve 1.500 lei.
5. Egy drb. csür és istáló [sic!] egybe fából éppítve és cseréppel fődve kb. 8.000 lei ezen épület közösen lett építve a feleségével.
6. 1 és fél öl kő 500 lei.
7. 3.000 kgr. széna 100 lei.
8. Egy drb. tehén mely közös a feleségével 2000 lei.
9. Egy drb. disznó 100 kgr. amely anya disznónak van minősítve és szintén közös a feleségével 1000 lei.
10. Egy drb. tíz hetes malac 200 lei.
11. Össz birtok 3,78 Ha melyből szántó 0,62Ha. 8.000 lei.
12. 1. drb. kályha 200 lei.
13. Egy drb. konyha szekrény 100 lei.
14. Egy drb. konyhaasztal 50 lei.
15. 2. drb. szék 20 lei.
16. két drb. hentes asztal 300 lei.
17. 1 drb. husgyuro asztal 150 lei.
18. Egy dar. mérleg tányér nélkül 70 lei.
19. Egy drb. csontvágó fűrész 50 lei.
20. Két drb. zsíros dézsa fából 100 lei.
22. Egy drb. virágálvány 50 lei.
23. 3 rend ruha 800 lei.
25. 7 dar. alsónadrág 70 lei.
26. 4 drb. ing 100 lei.
27. 3 drb. alsónadrág 30 lei.
28. 3 drb. mészáros kabát 100 lei.
29. 3 drb. mészáros kötény 30 lei.
30. két drb. kalap 60 lei.
31. Egy drb. sapka 15 lei.
32. Egy drb. mellény 20 lei.
33. Egy drb. székely harisnya 100 lei.
34. Egy drb. „Victoria” rádió mely közös a feleségével 800 lei.

Tehát összesen körülbelüli érték ami a saját vagyonát képezi és még azon vagyont amelyet közösen szereztek a feleségével a házasság ideje alatt 108.055

lei. A fenti tárgyak át lettek adva megőrzés végett Gyenge Dénesnének és a tárgyak ott helyben maradnak és eladni nem szabad a további parancsig.

Elnök. Háin Sándor.
Titkár. Barthos Béla.
Militia pk. Ádám Péter.
Apesz. t.
Pentru conform. Holló Ignác.

ACNSAS, fond Penal, dosar 157, vol. 15, 622. f. Géppel írt magyar nyelvű irat.

111.

A Művészet című folyóirat kiértékelése

Marosvásárhely, 1958. október 18.

A *Művészet* folyóirat¹⁰² 1958 áprilisától jelent meg havi rendszerességgel. Véleményünk szerint Sütő András elvtárs jelentése, bár felöleli a lap eddigi munkásságának értékelését, nem eléggé elemző és átfogó. A tartományi pártbizottság tudomány és művészet osztályának értékelése az eddig megjelent hat számról a következőkben összegezhető:

A folyóirat legfőbb feladat az volt, hogy a pártos, szocialista realista művészet-szemlélet alapján felölelje a művészet különböző ágait, népszerűsítse a művészet terén elért eredményeket, segítse a művészeket alkotó munkájukban, járuljon hozzá a dolgozó tömegek művészi neveléséhez. Ebből a szempontból vizsgálva a *Művészet* című folyóirat eddigi munkáját megállapíthatjuk, hogy az eddig megjelent számok eszmei tisztaságot tükröztek. Érezhető a szerkesztőségnek az az igyekezete, hogy fontos művészeti-politikai kérdéseket pártos álláspontonról tisztázzon, mint például a színházak műsorpolitikájának kérdését, a *Korunk*ban megjelent helytelen filmművészeti cikkekre adott pártos állásfoglalásában törekedett arra, hogy a marxizmus-leninizmus szilárd alapjairól bírálja a burzsoá ideológia különböző áramlatait. Jelentős eredménynek tartjuk azt, hogy a szerkesztőség helyesen tájékozódott hazánk művészi eseményeinek sokoldalú népszerűsítése irányában és ezzel megalapozta a lap országos jellegét. Tájékoztatta az olvasókat a román és hazánk más nemzetiségű művészi életének eredményeiről, mint például a román színházak műsorainak ismertetése, Enescu fesztivál, a román képzőművészet népszerűsítése, a román filmek ismertetése stb. Megfelelő helyet biztosított a szovjet művészetnek és igyekezett a *Művészet* lap jelenlegi keretein belül a szocialista kultúra általános kérdéseivel is foglalkozni (Lenin és a zene, Marx és a kultúra, Bábólna stb.). Ugyancsak pozitívum a *Művészet* című lap munkatársai-

¹⁰² *Művészet: színház, zene, képzőművészet, film – képes havi folyóirat.* 1958. áprilisától 1959. augusztus/szeptemberéig jelent meg Marosvásárhelyen. Főszerkesztője Sütő András, főszerkesztő-helyettese Hajdu Zoltán volt.

nak részéről, hogy ezidáig minden nehézség ellenére biztosították a lap időbeni megjelenését.

Bár a szerkesztőségnek úttörő munkát kellett végeznie, mivel hasonló jellegű lap az országban még nem jelent meg, nem tudott egészében megbirkózni a rá háruló feladatokkal. A folyóiratban észrevehető az igényesség hiánya, igen sok kérdést csak általánosan vetett fel, a kritikai cikkei nem elég elmélyültek, nem egyszer ellentmondásosak. Például sok cikkben helyesen bírálta a kispolgári operett-kultuszt, a polgári ideológiát tükröző eszmeietlen színdarabokat, ugyanakkor helyet adott a Csárdáskirálynő és a Topaze előadásairól írt elismerő kritikáknak is. Hiányzik a folyóiratból az elvi, esztétikai egyöntetűség, elvértve bizonyos fokú objektivizmus és formalizmus is észlelhető, mint például az amerikai rémfilmekről írt riport, melyből hiányzott az elvi állásfoglalás, a Földes László által írt színikritika, a Nagy Imre-tárlat értékelése stb.

Az egyik legnagyobb mulasztását a lap abban követte el, hogy különösen a zene és a képzőművészet terén nem állt ki elég határozottsággal a szocialista eszmék mellett, és a szerkesztőség maga is tájékozatlannak bizonyult ebben a tekintetben. A szerkesztés munkáját elemezve meg kell állapítanunk, hogy az nem volt elég tervszerű, céltudatos, igen gyakran a kapkodás jeleit tükrözte, felvetett kérdéseket nem tisztázott, beindított rovatokat, amelyek abbamaradtak, mint például: a Színházi jegyzet, Képes kalendárium, Film-rovat. Általában az a véleményünk, hogy a filmek népszerűsítése háttérbe szorult, míg más művészeti ágak egy-egy számban eluralkodtak. A technikai kivitelezésben is sok a kivetnivaló. A képanyag sem mindig megfelelő, nincs is kellő összhangban a szöveggel és érezhető a nyomdatechnikai nehézségek is.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az elért eredmények mellett a lapnak nem sikerült ez ideig kialakítania végleges profilját, nem tudott sem szakmai, sem népszerűsítő folyóirattá válni. Túl szűk keretek között mozog, igen kevés emberhez szól és így nem tudta kellőképpen betölteni az alkotó művészek és a dolgozó tömegek nevelésében rá háruló feladatokat.

A *Művészet* szerkesztősége részéről felvetett javaslatokkal kapcsolatosan megjegyezzük, hogy elvben ezeket helyesnek tartjuk, szükségesnek bizonyul a lap profiljának olyan irányú kialakítása, hogy az felölelhesse a legfontosabb társadalmi kérdéseket is. Azonban úgy véljük, hogy hetilappá való átszervezése még nem időszerű, nem látjuk biztosítottak az ehhez szükséges feltételeket.

Ezért a következőket javasoljuk:

1. Szükséges a lap elnevezésének megváltoztatása, hogy a társadalmi élet különböző jelenségeit felölelhesse.¹⁰³

2. Javasoljuk, hogy a folyóirat kéthetente jelenjen meg.

3. Tartalmában és terjedelmében biztosítson 25%-ot a társadalmi-politikai és általános kulturális kérdéseknek.

4. Politikai események ismertetése írásban és képekben.

¹⁰³ A folyóirat nevét 1959 szeptemberében *Új Életre* változtatták.

5. Hazánk különböző vidékei művészeti, kulturális és gazdasági fejlődésének ismertetése.

6. Tömegkulturális kérdések, az üzemi és falusi kultúrélet művészi-esztétikai értékelése és támogatása.

7. A szerkesztőség foglalkozzon azzal a kérdéssel, hogy esetleg változtasson a lap formátumán, a jelenlegi formátum [csökkenjen a] felére, mely esetben a kéthetente megjelenő lap körülbelül hatvan oldalra terjedne. Amennyiben a régi formátum maradna meg, körülbelül harminc nagy oldalra.

8. A kéthetente megjelenő lapot javasoljuk 10 000 példányban megjelentetni.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a lap profiljának ilyenszerű kialakítása hozzájárulna népszerűségének fokozásához. Biztosítaná azt, hogy a széles dolgozó tömegek kulturális és művészeti nevelésében még inkább kivehesse a részét. Szükségesnek látjuk tovább erősíteni a szerkesztőségben a pártos szellemet és arra törekedni, hogy a lap a szocialista-realista művészet következetes szószólója és élharcosa legyen és mindemellett felölelje a szocializmus építésének legfontosabb kérdéseit hazánkban.

Erdélyi István

A [MAT-i Pártbizottság] Tudomány és Művészet Osztályának vezetője

ANDJM, fond 1134, dos. 206/1958, 43–45. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

112.

Zárkaügynök¹⁰⁴ jelentése a letartóztatott Bibó László 1956-os szerepéről

Kolozsvár, 1958. november 10.

Nyilatkozat: A továbbiakban Bibó Lászlóról jelentek.

Nevezett a Petőfi-körrel kapcsolatos nyomozásokról és a Gáll Tiborral való kapcsolatáról mesélt. Azt mondta, hogy a továbbiakban is ki fogják hallgatni az Evangélikus Teológián¹⁰⁵ történetekkel kapcsolatban. Ezekről a következőket mesélte el:

A magyarországi események alatt (a pontos napra már nem emlékezett, körülbelül az események kitörése után egy héttel) egy este 9-kor kezdődő gyűlésre hívták az olvasóterembe. Őt személyesen Dani Péter hívta meg, aki akkor harmadéves teológusként a bentlakás „seniora” volt. A gyűlésen mind a 11 teológus részt vett. A gyűlést Dani Péter vezette, aki kijelentette, hogy az egyetemisták

104 A Gy. E. A. zárkaügynököt korábban 3 év és 4 hónapos fegyházra ítélték tiltott határátlépés miatt (ACNSAS, fond Informatív, dos. 5336, vol. 3, 1. f.).

105 Helyesen: a Protestáns Teológiai Intézet magyar evangélikus szekciója.

nem nézhetik tétlenül a teológián kialakult hangulatot és légkört. Az előadótanárok nem készülnek fel az órákra, és előadásaik csupán a tananyag felolvasásából állnak. A tanítás kimerül a házi feladatok meghallgatásában és lemásolásában. Arra kell kérni a tanárokat, hogy alaposan készüljenek fel az órákra. Másrészt a magyar egyetemisták nagy érdeklődéssel és szimpátiával követik a magyarországi eseményeket, míg a tanárok egészen más magatartást tanúsítanak, elfogadják az események „hivatalos” értelmezését, és ellenséges magatartást tanúsítanak a magyarországi munkások és egyetemisták harcával szemben. A jelenlevők szót kértek és mindenki csatlakozott a Dani Péter által mondottakhoz, amiket ötletekkel és újabb állításokkal egészítettek ki. Csak az idősebbek nyilatkoztak, az elsőéves hallgatóknak nem volt bátorságuk hozzászólni, lévén, hogy csak nemrég érkeztek a teológiára. Azonban ők is egyetértettek az elhangzottakkal és minden javaslatot egyöntetűen elfogadtak.

Végül a gyűlésen összeállítottak egy 5 vagy 6 pontból álló kiáltványt, amelyben – Bibó csak ennyire emlékszik – azt kérték, hogy a tanárok készüljenek alaposabban és egyetemi színvonalon az előadásokra, az egyetemi hallgatók elítélték a tanároknak a magyarországi eseményekkel szemben tanúsított magatartását, és [kijelentették, hogy] azt szeretnék, ha a tanáraik a magyarországi események megítélésében „hazafias” magatartást tanúsítanának. A kiáltványban név szerint Opferman [Opfermann Ernő], Rab [Rapp Károly] és Lengyel Lóránd tanárokat nevezték meg, mint olyan személyeket, akik elhanyagolják az előadásokra való felkészülést, és mint akik „negatívan” állnak hozzá a magyarországi eseményekhez. Bibó nem emlékszik vissza pontosan, hogy ki mit is mondott, de minden idősebb hallgatónak volt valami hozzáfűznivalója. Mindezek közül Mózes Árpád negyedéves hallgató és segédpap volt a lehangosabb. A kiáltványt mind a 11 jelenlevő egyetemi hallgató aláírta. Azután az egyezés szerint a dékán asztalára helyezték. Bibó nem tudja, hogy ki helyezte el a kiáltványt a dékán asztalára. A kiáltvány haragot váltott ki a tanároknak. Olyan hírek is fölbukkantak, hogy a kiáltványt átadják a hivatalos szerveknek. Ennek hallatára az egyetemisták úgy döntöttek, hogy meg kell semmisíteni a dokumentumot. Bibó már nem emlékszik pontosan a részletekre, hogy mi hogyan is történt, csupán annyit hallott, hogy a kiáltványt „ellopták” és megsemmisítették.

Bibó azt is elmesélte, hogy ez idő alatt a Babeş és a Bolyai egyetem diákjai által szervezett tüntetésekről is beszélgettek. Azt beszéltek a köreikben, hogy a Victor Babeş Egyetem diákjai fölfegyverkeztek, és arra kérik a magyar diákokat: vegyenek velük részt egy közös, a magyarországi diákok harcával szimpatizáló utcai tüntetésen. Ez a felhívás azonban csak provokáció lett volna, ugyanis a valódi terv szerint a magyar diákok haladtak volna elől, és amikor elértek volna a Monostor negyedbe, a helyi lakosok előlről, míg a román diákok hátulról támadtak volna rájuk. A tüntetésre ezért nem került sor.

Bibó azt mesélte, hogy őt is beidéztek annak a személynek a kihallgatására, akitől ezt a hírt hallotta. Bibó azt állítja, hogy már nem emlékszik pontosan, kitől

hallotta ezt a hírt, ugyanis egész nap erről tárgyaltak és így nem emlékszik, hogy kitől is hallotta először. Ahogy ő (Bibó) állítja, bármelyik kollégáját megnevezhetné, azt meg amúgy sem tudná tagadni, hisz mindenki beszélt a dologról. Végző megoldásként – monda Bibó – ő megnevez valakit azért, hogy ne vessék alá megszorító intézkedéseknek, és hogy ne tűnjön hamisnak. (Máskülönben, ahogy megfigyeltem, Bibó igyekszik őszintének mutatkozni a kihallgatások alatt arra hivatkozva, hogy nem követett el komolyabb hibát, nem kezdeményezett semmit, és reméli, hogy az őszinteségével megmenekül, tény, amelyet én is megemlítettem neki.)

A „gyászszalaggal” kapcsolatosan, Bibó azt állítja, hogy a magyarországi események során minden evangélikus teológus viselte, és hogy a református teológusoktól kapták. Azt, hogy ki osztogatta a szalagokat, nem tudja. Ő már szeptembertől kezdve az egész év folyamán fekete szalagot viselt, ugyanis meghalt a nagyapja. Ha nem jött volna közbe ez a személyes jellegű gyász, akkor is fekete szalagot viselt volna, ahogy a többiek, a magyarországi események iránti szimpátiaként.

A rádiózással kapcsolatban Bibó azt állítja, hogy a szünetek alatt a diákok a református bentlakás rádiós szobájába vonultak, ahol a Budapesti Rádió adásait hallgatták. Ő is volt kétszer vagy háromszor rádiót hallgatni. Ezen kívül az evangélikus egyetemi hallgatók többször is ellátogattak Argay püspök lakására, hogy ott hallgassák a Budapesti és a Szabad Európa Rádió műsorait. Ezeken a rádiózásokon csak az idősebb teológusok vettek részt, ő sosem volt a püspök lakásán, a későbbiekben a többiektől hallotta, hogy ők voltak és ugyancsak tőlük hallotta a híreket is, de Bibó már nem emlékszik pontosan, hogy milyen hírek is érkeztek ezen az úton.

Bibó azt is említette, hogy megkérdezték tőle: írt-e haza az apjának arról, hogy a Victor Babeş Egyetem diákjai fölfegyverkeztek.¹⁰⁶ Bibó nem emlékszik pontosan, hogy ilyesmit írt volna, de lehetségesnek tartja, hogy beszámolt ezekről az apjának. A híresztelés forrását azonban, ahogy eddig is állította, nem ismeri. A református, unitárius és evangélikus teológusok közötti kapcsolatról Bibó semmiféle részletet sem ismer. Ahogy állítja, egymás között sok a barát, és biztos, hogy találkoztak, információkat cseréltek, és meg is tárgyalták azokat, de nem szervezett körülmények között. Tehát ő nem állíthatja, hogy bárki is összekötő ember lehetett közülük, vagy hogy bárkinek is előre meghatározott feladata lett volna ebben a dologban, ugyanis a találkozások, a barátkozások annyira gyakoriak voltak, hogy ezek a kapcsolatok automatikusan alakultak ki. Bibó néhány általa írt versnek a tartalmáról is beszélt pl: „A magyar jellem”.¹⁰⁷

ACNSAS, fond Informativ, dosar 5336, vol. 3, 6–10. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

106 Bibó László lefoglalt leveléről készült állambiztonsági jegyzetet lásd a 42. sz. iratban.

107 A jelentés itt befejezetlenül megszakad.

113.
**Az RMP Politikai Bizottság útmutatója a katolikus
egyházzal kapcsolatosan¹⁰⁸**

Bukarest, 1959. január

A Román Munkáspárt Politikai Bűrója az alábbi kérdésekben a következő utasításokat adta:

1. A Sántha-per népszerűsítésének kérdése¹⁰⁹
2. Márton Áron intézkedései
3. A tömegre az egyház által alkalmazott morális nyomás
4. Felhasználni az egyház keretén belül a papok közötti szakadást
5. A csicsói keresztlevétel
6. Templomépítés
7. Rózsafüzér egylet
8. A papok letartóztatása
9. A papok gyűléseken való részvétele

Újból elővenni a pártszervezetekhez Márton Áron nép- és államellenes cselekedeteivel kapcsolatban intézett levelet,¹¹⁰ népszerűsíteni az abban levő idézeteket, amelyek az alkotmányt tükrözik arról, hogy a népi demokratikus rendszer milyen jogokat biztosít az egyházzal kapcsolatosan.

A Székelyföldön a katolikus egyházzal kapcsolatosan figyelembe kell venni a történelmileg kialakult körülményeket, mert ellenkező esetben tévedhetünk. Figyelembe kell venni azt is, hogy ez nem egy önálló nemzeti egyház, hanem külföldi irányítás alatt áll. Hiba volt, hogy nem használtuk [ki] az 1946-ban fennálló lehetőségeket, amikor nagy számú pap egyezett volna bele abba, hogy létrehozzuk a katolikus egyház Rómától való elszakadását.

Intézkedéseink nem támadhatják a vallást, illetve az egyházat. Csak azokat az egyéneket támadhatjuk, akik nem a vallásszabadságról szóló törvényeket, illetve ennek hangoztatásával, ezen jelszó alatt rendszerellenes tevékenységet igyekeznek kifejteni. Tudomásul kell vennünk azt a tényt is, hogy mi a szocializmust építjük és azokkal az emberekkel, azokkal a katolikusokkal kell felépítenünk, akik itt élnek. Nekünk a dolgozó paraszttal elsősorban társadalmi, gazdasági és politikai elintéznivalónk van és semmi esetre sem vallási problémánk. Ne avatkozzunk bele a paraszttal vallási érzelmeibe, mert akkor megbántjuk a paraszttal, és az könnyen

108 Eredeti magyar nyelvű irat. Az eredeti fogalmazási hibákat megőriztük, csupán stílári javításokat végeztünk.

109 Sántha Antal csikszentdomokosi káplánt 1958-ban tartóztatták le és ítélték el 12 év kényszermunkára. A Márton Áron püspök barátja ellen indított politikai jellegű megtorlást szexuális zaklatás mögé rejtették azzal a céllal, hogy a hagyományosan katolikus Csík járásban csökkentsék az egyház képviselőinek befolyását a nők és a fiatalok körében. A Sántha-ügyről lásd még Stefano Bottoni: 1958. december 25. *A Hét*, 2005. május 26.

110 A Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának Márton Áron katolikus püspök ellen 1957 májusában terjesztett körleveléből néhány részletet közöl Vincze Gábor: *Történelmi kényszerpályák, kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához*. Csíkszereda, Pro-Print, 2003, 215–217. p.

eltávolodik a párt vonalától. A leleplezés minden esetben konkrét kell hogy legyen, megfelelő dokumentációs anyaggal alátámasztva.

Tudatában kell lenni annak, hogy nem lehet felszámolni a katekizálást, mert ez az előszobája a bérmálásnak. Ez egy vallási szokás. Ha mi felszámoljuk a katekizálást és a bérmálást, ez azt jelentené, hogy felszámoljuk a vallást. Ebben az esetben tisztán kell látnunk és ne is tételezzük fel, hogy folytathatunk olyan politikai akciót, amellyel felszámolnánk a vallást.

Leleplezni azokat a papokat, akik ellenséges magatartást tanúsítanak, de nem mint papot, hanem mint rendszerellenes, népellenes egyént. Megnézni, nem-e lenne jó, ha lelepleznénk néhány olyan papot, aki már el volt ítélve, hogy a reakció ne terjeszthesse azt, hogy azért ítélték el őket, mert magyarok és papok, hanem azért, [mert] nép- és rendszerellenesek. Ami a rózsafüzér egyletet illeti, amelyben elég nagy számmal vesznek részt nők is, az első feladat megerősíteni a nőbizottságokat és akkor úgy is fölszámolódnak ezek maguktól. Ami a templomépítésre összegyűjtött pénzt illeti: új építkezésre engedélyt nem adnak, ellenben lehet engedélyezni a templomjavítást belőle, és politikai munkát folytatni annak érdekében, hogy a fennmaradt összeget kulturális célokra használják fel.

A tartományi pártbizottság, a járási pártbizottságok és az alapszervezetek erőteljesebben használják fel a Márton Áron kérdésében küldött levél anyagát, és úgy tekintsenek rá, mint a párt és az állam álláspontja a vallási kérdésekkel kapcsolatosan. Az alapszervezeti tagok és az emberek tudatában többször is fel kell újítani ezt az anyagot, és a felhasználásánál minél nagyobb hozzáértésről tegyünk tanúbizonyságot. A minisztérium föl fogja hívni a kultuszmegbízottakat, sok kérdésben felkészítik őket, és felhatalmazzák őket, szóba álljanak a papokkal, és azok tudomására hozzák, hogy mit is jelentenek az alkotmány által előírt jogok. Fel kell hívni a papok figyelmét arra, hogy az alkotmány nem biztosít számukra szervezkedési jogot.

Fel kell készíteni a pártaktivistákat és a tömegszervezeti vezetőket, leszögezve még egyszer előttük a párt álláspontját az egyház és a vallás kérdésében. A vallást és az egyházi kérdéseket nem szabad említeni, legyen szó bármilyen politikai vagy kultúrtevékenységről. Ne tárgyaljuk, ne foglalkozzunk ezekkel a kérdésekkel. Tudomásul kell vennünk, hogy főleg a falusi párttagok egy része még vallásos, még ha nem is teljes egészében, de hisz a vallásban és a tömegekről meg nem is beszélve. Tehát ebben a kérdésben az aktivistáknak nagyon óvatosnak kell lenniük. Mi képezi a munkás-paraszt szövetséget Udvarhely, Csík és Gyergyó járásokban? Nem annyira a földreform, hanem a párt helyes nemzetiségi politikája, amely alkalmazására továbbra is nagy hangsúlyt kell fektetnünk. Nyugodtan ki lehet állni a tömeg elé, hogy a népi demokratikus rendszer, a proletárdiktatúra nem tűri el senkinek se, hogy nép- és államellenes cselekedeteket hajtson végre, hogy vétsen a kommunista erkölcs ellen. Az alkotmány minden jogot biztosít a vallásgyakorlásra, de nem tűri el az olyan egyéneknek, mint Sántha, hogy népellenes aljasságokat kövessenek el.

Megkülönböztetett foglalkozás szükséges a papsággal és az egyházzal szemben. Meg kell különböztetni a hozzánk közelebb álló papokat a rendszerellenesektől.

Ami az egyházat illeti, el van ismerve, és tudomásul kell venni, hogy létezik. Megkezdeni haladéktalanul a munkát a státus kérdésében állam (néptanács) és kultúrvonalon. Foglalkozzunk azokkal a papokkal, akik teljesen Márton Áron ellen vannak, és azokkal is, akik ingadoznak, hogy megnyerjük őket, és elő tudjunk készülni a következő lépésre.

Feltevődik az autonóm nemzeti egyház kialakításának kérdése. Elő kell készíteni a papság egy részét, hogy létrehozzuk a Rómától való elszakadást. Ez esetben ki kell használni a nemzeti büszkeséget. Ebben a kérdésben már most össze kell állítani a fenti két kategóriához tartozó papok névsorát. A politikai munkában nem kell támadni az egyházat, és úgy feltüntetni, mint egy reakciós, erkölcstelen intézményt. Maradjon meg az egyház annak, ami. A helyi lapokban meg fog jelenni egy újságcikk, amelynek aláírás nélkül is érzékeltetnie kell, hogy a pártbizottság és a tartományi néptanács álláspontját tükrözi. A Sántha-perből le kell vonni a következtetéseket. Ezzel be is fejezzük az akciót. A cikknek három fő pontot kell tartalmaznia:

Összesíteni a leleplezési akciókat, az elért eredményeket. A tömegek felháborodása Sántha cselekedeteivel szemben, a szerkesztőségbe érkezett levelek, amelyek a lakosság véleményét tükrözik. Rámutatni arra, hogy a Sántha tevékenysége kompromittálta a hívők vallásos érzületét és magát a templomot, az egyházat. Tehát ez a rész a leleplezési akció mérlegét képezi, alátámasztva azzal, hogy a tömegek hogyan válaszolnak az ilyen aljas cselekedetekre.

A második pont leszögezi az ebben a kérdésben kialakult álláspontot, felsorakoztatja azokat az egyéneket, akik egyetértettek Sánthával. Ezeket úgy kell beállítani, hogy a Sántha segítői, támogatói úgy legyenek bemutatva, mint akik ártani akarnak az egészséges erkölcsnek és meg akarják fékezni az ifjúsági nevelőmunkát. Esetleg be lehet szűrni néhány olyan pap nevét is, akiknek egészséges álláspontja volt ebben a kérdésben. Ebben a kérdésben le kell szögezni a lelkiismereti szabadság tiszteletben tartását. Leszögezni, hogy az érvényben levő törvények biztosítják ezt a jogot, de ugyanakkor megtiltják az ezen joggal való visszaélést.

A harmadik rész a vallási kérdéstről való határozott és következetes álláspontunkat kell, hogy tükrözze. Ebben a kérdésben a Márton Áronról szóló levél anyagára kell támaszkodnunk. Nem tűrünk el semmiféle provokációt, sértést és azt sem, hogy valaki ne tartsa tiszteletbe a törvényeket és a szabályokat. Nem tűrjük el az olyan személyek ellenséges cselekedeteit, mint Sántha, Márton Áron és a többi elítélt pap. A mi feladatunk az ifjúság kommunista nevelése és mindenkitől elvárjuk, hogy ezt tiszteletben tartsa. Nem tűrjük el senkinek, hogy ebben a munkában minket akadályozzon, hogy gyengítse ezt a munkát. A cikkben meg kell keresni a lehetőséget, hogy rámutassunk a népi demokratikus rendszer megvalósításaira a székelylakta területeken. Ebben a cikkben esetleg le lehet leplezni egy-két elítélt papot név szerint is, mint a nép ellenségét. Ezzel a cikkel a Sántha-akció befejeződik. A papok további letartóztatását nagyobb óvatossággal kell kezelni. Vigyázni, csak azokat kell letartóztatni közülük, akik ártanak, ha

azonnal nem tartóztatják le őket. Ebben a kérdésben annál is inkább vigyázni kell, mert elő akarjuk készíteni a státus létrehozását. Fel kell hívni a propagandisták figyelmét, hogy ne kövessék a pesti rádiót és propagandát, mert különösen az egyház és a vallás kérdésében a magyarországiak nem minden esetben alkalmaznak helyes taktikai irányvonalat, egyes kérdésekben az egyik végletből a másikba esnek.

A Politbüro felhívja a figyelmet, hogy a Magyar Autonóm Tartományban az utóbbi években elért eredményeket, amely a dolgozók párt iránti szeretetében és hűségében is megnyilvánult, ne kisebbsítsük vallási téren megnyilvánuló tájékozatlansággal. A pártszervek és -szervezetek ügyeljenek arra, hogy ne engedjenek semmiféle nyomásnak vagy provokációnak. Legyünk higgadtak, ne támadjuk a vallást és az egyházat, hanem foglalozzunk mélyebben a tömegek kulturális és politikai nevelésével. Tartsunk minél több népszerű tudományos előadást a falvakban, ez az egyetlen út, amivel kialakíthatjuk a dolgozók materialista világnézetét. Minél erősebb tüzet nyitunk az egyház ellen, annál erősebb ellenreakciót váltunk ki. A paraszt, amíg a vallási érzelmeit nem bántjuk, a párt mellett áll. Vigyázni kell azonban arra is, hogy a fent jelzett útmutatások alapján történő intézkedéseknek ne legyen visszavonulási jelleget adjunk. Ezért kell az újságcikkekben határozottan leszögezni az álláspontunkat, hogy a párttagok és a tömegek lássák a párt határozott álláspontját az egyházzal szemben. Mindent el kell követni, hogy azok a papok, akik a párt mellett állnak, érezzék, hogy a rendszer mögöttük áll, vegyünk pártfogásba őket. Ha sikerül őket magunk mellé állítani, rövidesen megnő majd a számuk. A bizottság bízjon meg egy-két nevesebb embert, aki tárgyal velük. Nagy hangsúlyt kell fektetni a tartomány területén folyó rendszeres nevelőmunkára. Ebben kérdésben jobban be kell állítani a TKTT-t [Tudomány- és Kultúra Terjesztő Társaságot]. A materialista világnézet kialakításában a munkát az iskoláknál kell kezdeni. Nagy hangsúlyt kell fektetni a gyerekek, az ifjúság kommunista nevelésére.

Csak azon tanárok és tanítók ellen foglalunk állást, akik hozzájárultak ahhoz, hogy a gyerekek járjanak vallásoktatásra. Azért, ha valamelyikük templomba jár, nem lehet őket kitenni a tanügyből (külön nehézségek adódnának a kicserélésükkel a káderhiány miatt, másrészt pedig nem vagyunk meggyőződve arról, hogy akiket a helyükbe tennénk, nem-e járnának szintén templomba). A Politbüro nyomtatékosan felhívta a figyelmet az aktivisták egyházzal szembeni magatartására. A pártszervek tiltsák meg, hogy ezekkel foglalkozhassanak, mert komoly nehézségek adódhatnak (mint például a csicsói eset¹¹¹) egy-egy hozzá nem értő, kellő felkészültséggel nem rendelkező aktivista részéről.

ANDJM, fond 1134, dosar 223/1959, 176–180. f. Géppel írt magyar nyelvű dokumentum.

111 Az 1958-ban indított ateista kampány súlyos konfliktusokat okozott a Székelyföldön. Karácsony napján a Mádéfalva melletti Csicsón egy női bizottság kezdeményezésére keresztet állítottak a művelődési házban, amit azonban a helyi KISZ parancsára a tűzoltóság levett. A csicsói katolikus pap hívására a lakosság gyülekezni kezdett és a kereszt visszaállítását követelte. A hatóságok negatív hozzáállása verbális és több családon belül tettelegesséig menő konfliktust okozott. Az esetet a MAT tartományi pártkonferencia alkalmával vizsgálták meg, 1959. január 18-án. (ANDJM, fond 1134, dosar 218/1959, f. 77.).

114.

Állambiztonsági kimutatás az 1956–1959 között elítélt személyekről

Bukarest, 1959. május 30.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos

Kimutatás azokról a személyekről, akiket börtönbe zártak, elítéltek, illetve azokról, akik ellen a Belügyminisztérium szervei és az ügyészség nyomozást folytatnak:

Vasgárdisták: 3.986 letartóztatott elem, akik közül 2.237 elítélt a börtönben tölti büntetését, 908 személyt munkatáborba szállítottak át különböző időszakra, 842 személy ellen pedig jelenleg is nyomozást folytatnak a BM szervei. A börtönben levő és nyomozás alatt álló 3.078 vasgárdista társadalmi összetétele a következő: 1.099 értelmiségi, 51 hajdani kizsákmányoló, 138 pap, 69 volt katonatiszt és csendőr, 178 mérnök és orvos, 870 paraszt, 673 munkás. Ami azokat a vasgárdistákat illeti, akiket munkatáborokban helyeztek el (összesen 908), a vasgárdista szervezetekben a következő tisztségeket töltötték be: 32 vezető tisztviselő, 25 megyei vezető, 20 járási vezető, 115 kerületi vezető, 324 helyőrségi vezető,¹¹² 114 fészkek-vezető, 225 tag. Ezen kívül 26 FDC-vezető¹¹³, 23 FDC-tag, 5 Keresztény Nemzeti Párt-tag¹¹⁴.

Továbbá 11.721 olyan elemet tartóztattunk le, és 1 558 olyan elem ellen folyik eljárás, akik régebben sovén, nacionalista, burzsoá szervezetek tagjai voltak, akik terrorista, államellenes, szabotőr és kémbandákat szerveztek. Ezek közül 738 parasztpárti, 429 liberális, 239 más burzsoá politikai csoportosulás tagja, 8.195 a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen agitáló és összeesküvő személy, 572 hazaárulás és kémkedés, 732 a bűnösök feljelentésének elmulasztása és a bűnösökkel való szimpatizálás, 263 az iparban, a mezőgazdaságban és a szállításban elkövetett diverzió és szabotázs, 437 vallás- és felekezeti ügyben letartóztatott személy, 226 röpcédula terjesztése, 589 a béke és az emberiség ellen elkövetett bűntett, 859 a köztulajdon megkárosítása. Ezen ellenforradalmi elemek társadalmi megoszlása a következő: 4.081 értelmiségi, 175 hajdani kizsákmányoló, 388 pap, 992 volt csendőr és katonatiszt, 451 mérnök és orvos, 4.058 paraszt, 3.134 munkás. A letartóztatott és nyomozás alatt álló ellenforradalmi elemeken kívül még 463 elemet helyeztünk kényszerlakhelyre: 44 parasztpárti, 17 liberális, 4 más burzsoá politikai csoportosulás tagja, 37 kémkedés, 167 államellenes csoportosulás és banda szervezése, 41 vallási ügyek, 81 hajdani csendőr, 53 államellenes agitáció, röpcédula terjesztése, 21 hazaárulás.

1959. május 30-án az ellenforradalmi tevékenység miatt letartóztatottak száma a következőképpen alakult: 13.957 elítélt, jelenleg a büntetését töltő ellenforradalmár, 908 munkatáborban levő ellenforradalmár, 2.400 ellenforradalmár, aki ellen

112 Románul *Şef de garnizoană*.

113 A szervezetet nem sikerült azonosítanunk.

114 Románul *Partidul Național Creștin*, az 1935–1938 között működő, Octavian Goga vezette jobboldali párt.

eljárás folyik, 463 kényszerlakhelyre helyezett ellenforradalmár. Összesen 17.728 személy.

Az összes ellenforradalmi tevékenység miatt letartóztatott személy közül 11.873 személy államellenes szervezetekbe, terrorista bandákba tömörült, illetve az ország iparát, mezőgazdaságát aláaknázó, szabotőr szervezeteket hozott létre és kémkedett. Annak ellenére, hogy e szervezetek és terrorista bandák tagságát a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből és a hajdani burzsoá, sovén szervezetek tagjaiból próbálták összetoborozni, a vizsgálati anyagokból kiderült, hogy gyakorlatilag a legtöbb ilyen szervezet legionárius kezdeményezéssel szerveződött meg. Példaként a következőket említhetjük: a *Mănunchiul de prieteni*¹¹⁵ nevű szervezet Temesvár tartományban, a *Legendarii lui Ștefan cel Mare*¹¹⁶ szervezet Iași tartományban, a *Salvatorii patriei regelui Mihai*¹¹⁷ szervezet Bukarest tartományban, a *Vraja munților*¹¹⁸ szervezet ugyancsak Bukarest tartományban, az *Organizația tinerilor partizani*¹¹⁹ szervezet Nagyvárad tartományban, továbbá a *Vulturii munților*,¹²⁰ az *Andrei Mureșanu*,¹²¹ a *Cercul albastru*,¹²² a *Straja pământului strămoșesc*¹²³ és a Sușman-féle terrorista szervezet Kolozs tartományban, a *Miht* szervezet Temesvár tartományban, a Constanța tartományi terrorista bandákat stb. E szervezeteknek az volt az elsődleges céljuk, hogy aláássák a népi-demokratikus rendszert és a Román Népköztársaság nemzetgazdaságát. Mellékeljük a statisztikákat.¹²⁴

A „C” alosztály főnöke
Mihail Nedelcu

ACNSAS, fond Documentar, dosar 53, vol. 3, 157–160. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

115 Egy maroknyi barát.

116 Ștefan Cel Mare hívei.

117 Mihály király országának megmentői.

118 Hegyek varázsa.

119 Ifjú partizánok szervezete.

120 Hegyi sólymok.

121 Andrei Mureșanu (1816-1863), költő, újságíró és fordító, a jelenlegi román himnusz szövegének szerzője (*Deșteaptă-te române - Ébredj román, 1848*).

122 Kék kör.

123 Ősi föld őrhelye.

124 A mellékletet nem közöljük.

115.
Kimutatás az 1958. január 1. – 1959. május 31.
között letartóztatott személyekről

Bukarest, 1959. június

1958. január 1. és 1959. május 31. között a Belügyminisztérium szervei 9.978 egyént tartóztattak le.

A legtöbb letartóztatást a következő szervek hajtották végre: Központi apparátus 1.475 személy, Craiova tartomány 1.055, Constanța tartomány 802, Ploiești tartomány 588.

A következő tartományokban került sor a legkevesebb letartóztatásra: Nagybánya tartomány 245 személy, Magyar Autonóm Tartomány 308, Bukarest 144, Kolozs tartomány 32.

A letartóztatásokhoz vezető ügyiratok megvizsgálása után megállapítható, hogy a nyomozati ügyiratok alapján került sor a legtöbb letartóztatásra, szám szerint 4.617-ra. Ahogy a jelentésekből kitűnik, a legtöbb, a nyomozási ügyiratok alapján történő letartóztatásra a következő szerveknél került sor: Központi apparátus 835 személy, Craiova tartomány 419, Galați tartomány 604, Pitești tartomány 344.

Hírszerzési tevékenység alapján 3.194 személyt tartóztattunk le a következő megoszlásban: Központi apparátus 590 személy, Craiova tartomány 340, Iași tartomány 219, Constanța tartomány 232. Hírszerzői tevékenység alapján a legkevesebb személyt a következő tartományokban tartóztatták le: Pitești tartomány 99 személy, Bákó tartomány 93, Bukarest 84. Megjegyezzük, hogy a hírszerzői tevékenység alapján letartóztatottak száma nagyobb, mint a letartóztatással végződő körözések esetében, mivel utóbbi esetben csak a legfontosabb személyeket tartóztattuk le, kapcsolathálózatuk nélkül.

Az egyebek rovatban találhatóak a dolgozók jelentései a különböző ellenforradalmi szervezetek tevékenységéről és a tetten ért ellenséges elemek, összesen 2.167. Ez esetben a legtöbb letartóztatásra a következő tartományokban került sor: Craiova tartomány 296 személy, Constanța tartomány 268, Temesvár tartomány 260, Kolozs tartomány 124, Ploiești tartomány 174. A legkevesebb letartóztatásra a következő tartományokban került sor: Bukarest 6 személy, Nagybánya tartomány 29, Galați tartomány 54.

Annak ellenére, hogy összességében a központi szervek tartóztatták le a legtöbb embert, ez utóbbi esetben csupán 50 egyén szerepel a letartóztatottak listáján. Ez azt jelenti, hogy a dolgozó emberek kevesebb esetet jelentettek. Mellékeljük továbbá a különböző egységekről szóló kimutatásokat.¹²⁵

A „C” alosztály főnöke, Mihai Nedelcu

ACNSAS, fond Documentar, dosar 53, vol. 3, 127–128. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

¹²⁵ A mellékletet nem közöljük.

116.

A Belügyminisztérium kimutatása az 1956–1959 között letartóztatott és elítélt földművesekről

Bukarest, 1959. augusztus 18.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos

A mezőgazdaságban folyó szocialista átalakítás ritmusának fokozása miatt a vasgárdista és más ellenséges paraszti elemek erőteljes ellenforradalmi tevékenységbe kezdtek. Ennek következtében több letartóztatásra került sor:

1956-ban 705 személyt tartóztattunk le és ítéltünk el. 1957-ben 1.308 személyt tartóztattunk le és ítéltünk el. 1958-ban 1.829 személyt tartóztattunk le és ítéltünk el. 1959-ben 1.499 személyt tartóztattunk le és ítéltünk el. Összesen 5.341 ellenséges elemet tartóztattunk le és ítéltünk el.

1959. augusztus 18-án a letartóztatottak és az elítéltek aránya a következőképpen alakult: 3.686 személyt ítéltünk el, 1.655 személyt helyeztünk előzetes letartóztatásba. Ez összesen 5.341 ellenséges elem.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása elleni tevékenységük miatt a következő összetételben tartóztattuk le, illetve ítéltük el az ellenséges elemeket: 1.033 legionárius, 405 parasztpárti, 237 liberális párti, 63 más polgári párthoz tartozó személy, 2.703 politikailag nem besorolható elem, akik a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen agitáltak, 20 személy szabotázs miatt, 58 személy tiltott kiáltványok terjesztése miatt, 239 a vallási felekezetek és szekták keretében tevékenykedő ellenséges személy, 350 személy az ellenséges-ellenforradalmi szervezetek fel nem jelentése miatt, 47 személy háborús bűnök és az emberiség elleni bűnök elkövetése miatt, ezek többnyire a keleti frontot megjárt volt katonák, 186 személy a köztulajdon elsajátítása miatt. Ez összesen 5.341 ellenséges személy. Ezek közül 665 személy esetében javasoltunk kegyelmet. Ezek után 4.676 elem maradt letartóztatásban, hogy letöltse a büntetését.

ACNSAS, fond Documentar, dosar 53, vol. 3, 142–143. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

Vincze Gábor
TÖRTÉNETI KRONOLÓGIA – ROMÁNIAI MAGYARSÁG
1956–1959

1956

- január 15-én** megjelenik a Minisztertanács 12/1956. sz. törvényrendelete. A közigazgatási határok módosításáról. 18-ról 16-ra csökkentik a tartományok számát, Arad tartományt felosztják Temesvár és Nagyvárad tartományok között.
- február 21.** Népszámlálást tartanak Romániában. Az RNK Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Igazgatóság november 24-i közleménye szerint az országban 1,651.953 személy vallotta magát magyar *anyanyelvűnek* és 1.589.443 magyar *nemzetiségűnek*. A történelmi Erdély területén és a Partiumban összesen 1.519.630 magyar *anyanyelvű* és 1.471.462 magyar *nemzetiségű*, míg a Bánságban 98.616 magyar *anyanyelvű* és 92.104 magyar *nemzetiségű* lakos élt. Tartományok szerint: Nagybánya tartományban 214.754; Kolozsvár tartományban 259.482; Nagyvárad tartományban 254.003; a Magyar Autonóm Tartományban 576.256; Temesvár tartományban 160.125; Hunyad tartományban 38.188; Sztálin (Brassó) tartományban 112.041; Bákó tartományban (itt található a moldvai csángó települések nagy része) 16.970, míg Bukarest városában 14.276 fő vallotta magát magyar *anyanyelvűnek*.
- február 29.** A Rîmnicu sárat-i börtönben meghal Sándor Imre gyulafehérvári titkos ordinárius, akit még 1952 januárjában ítélték el egy koncepció perben.
- március 12.** Egy kolozsvári néptanácsi képviselőválasztói gyűlésen Szabédi László egyetemi tanár Miron Constantinescu, a Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politbüroja tagjának jelenlétében felveti a magyar kisebbség egyenjogúságának, nyelvhasználatának kérdését. Constantinescu visszautasítja a felvetést.
- március 18–19.** Kolozsváron folyik az ún. „jurisdikciós” per. A Macskási Pál vezette katonai törvényszék Simonfi Andor baróti káplánt, Pál József bonchidai plébánost, Ferencz Benjámint volt gyulafehérvári püspöki irodaigazgatót és dr. Gurzó Anklét ferences teológiai tanárt 7-7; Fuchs Gábor petrozsényi plébánost, Eröss Lajos kolozsvári káplánt, Csutak László kolozsvár-szentpéteri káplánt, Ambrus György katonai plébánost, és Dénes Anna Szeréna kolozsvári szociális nővért 6-6; Márton József csíkszentsimoni káplánt és Hajdu Gyula kolozsvár-belvárosi káplánt „izgatás” vádjával 5-5 év börtönbüntetéssel sújtják.
- március 23–25.** A Román Munkáspárt Központi Vezetősége plénumán Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu és Iosif Chişinevschi beszámolnak az SZKP XX. kongresszusáról. Dej minden korábbi hibát a Luka-Pauker-Georgescu-frakció „nyakába varr”, kijelentve, hogy Romániában az előbbieket 1952-es eltávolításával gyakorlatilag felszámolták a személyi kultuszt. A lapok csak a plénum megtartásáról adnak hírt, az ott lefolyt eseményekről hallgatnak.

- április 9.** A Bolyai Tudományegyetemen tárgyal Miron Constantinescu. Jordáky Lajos naplófeljegyzése szerint a magyar tudományos élet háttérbe szorításáért a román nacionalizmust teszi felelőssé.
- április 22.** Kolozsvárra érkezik a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Varga Zoltán rektor vezette tanár- és diákküldöttsége. 24-én utaznak vissza.
- május 9.** A Babeş és Bolyai egyetemek – Constantin Daicoviciu-vezette – 162 tagú tanár- és diákküldöttsége Debrecenbe utazik, a Kossuth Lajos Tudományegyetem küldöttségének áprilisi látogatását viszonzandó. A Bolyairól Nagy Lajos prorektor, Tulogy János, Jancsó Elemér, Kallós Miklós és Bodor András professzorok kísérik el a hallgatókat.
- június 16.** Bukarestben a hadbíróság újratárgyalja dr. Csögör Lajos, Balogh Edgár, Demeter János és Jordáky Lajos perét, majd felmentik őket a korábbi vádak alól. Ezt követően a Román Munkáspárt Központi Vezetősége javaslatára a Nagy Nemzetgyűlés törli a büntetésüket és visszahelyezik őket minden jogaikba. Ez az egyetlen eset, hogy 1968 előtt koncepciós perben elítélt személyeket hivatalosan rehabilitálnak.
- június 23.** Közlik a lapok a Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politbürojának határozatát „a főiskolai hallgatók körében folyó politikai nevelőmunka megjavításáról”. A határozat szerint karonként, vagy intézetenként diákegyesületek létesítendők, amelyek tevékenysége a pártszervek vezetése alatt fog bonyolódni, irányításukat az IMSZ végzi. Az egyesületek a határozat szerint a hallgatók szakmai szervezetei lesznek. Szeptember-október folyamán folyik a diákegyesületek szervezése, októberben a legtöbb helyen sor kerül az egyesületek tanácsainak megválasztására. Felsőbb rendelkezések értelmében a Bolyai Egyetemen 5 diákszövetség alakul.
- június 28–30.** Bukarestben tartják az Ifjúmunkás Szövetség II. kongresszusát. A záróülésen a pártvezetés részéről többek között részt vesz Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnaraş, Petre Borila, Nicolae Ceauşescu, Miron Constantinescu, Mogyorós Sándor. A Központi Bizottság most megválasztott 85 tagja közül 9 magyar (a KB-tagok között van Domokos Géza, Koppándi Sándor és Hajdu Győző).
- június végén** a Bolyai Egyetem filológia-történelem karának tanévzáró ülésén megjelenik Bányai László, aki beszédében kitér arra, hogy mennyire elhanyagoltak a Házsongárdi temetőben pihenő magyar írók, tudósok sírjai, és illene, hogy a magyar irodalom tanszék gondozásába vennék ezeket. Ezt a feladatot Dávid Gyula és Varró János irodalomtörténész, valamint Lakó Elemér nyelvész aspiránsokra bízzák.
- július 14.** Az *Előre*-ben megjelenik a Román Munkáspárt Központi Vezetősége és a Minisztertanács határozata az „általános oktatás megjavításáról”. Ez – többek között – bevezeti a koedukációs iskolákat, az 1956/57-es tanévtől pedig a pedagógiai iskolák átalakulnak tanítóképző pedagógiai iskolákká. Visszaáll az 1951-ben megszüntetett 11 éves oktatás, tehát a három éves gimnáziumi képzés (V–VII. osztályok) után négy éves oktatás következik, de az utolsó két évben (X–XI. oszt.) két irányba: humán és reál tagozatra válik szét az oktatás. Ezen kívül azonban a rendelet előírja, hogy bár „az együttélő nemzetiségek iskoláiban

az általános oktatás az illető nemzetiség anyanyelvén folyik”, de „a többnemzetiségű vidékeken és helységeiben román és kisebbségi tagozatokkal, illetve osztályokkal rendelkező iskolákat kell létesíteni”. A felháborodást csillapítandó azonban a rendelet a nemzeti kisebbségek tanulóinak csak az elemi iskola 2. tanévtől teszi kötelezővé a román nyelv tanulását. A határozat következtében az 1956/57-es tanévvel kezdetét veszi a román és a nemzetiségi tannyelvű iskolák összevonása, az ún. „vegyes iskolák” létrehozása.

július 22. Az *Előre* beszámol arról, hogy Farczady Elek, a marosvásárhelyi Bolyai Könyvtár (Teleki Téka) vezetője egy ottani kódexben XV. századi magyar nyelvű, 53 szóból álló töredéket fedezett fel. A nyelvelmélet megvizsgálta Szabó T. Attila nyelvész, valamint Jakó Zsigmond, Kelemen Lajos és Pataki József levéltáros-történészek. A felfedezett szövegtöredék jelentőségére való tekintettel (ez az időrendben ötödik magyar nyelvelmélet) úgy döntenek, hogy a Bolyai Tudományegyetem fog gondoskodni annak feldolgozásáról és kiadásáról.

augusztus 6–22. Magyar és román szakemberek részvételével közös kutatás folyik Petőfi Sándor halálának helyszínén, Fehéregyháza mellett. (Magyarországról Nyilassy Vilmos, Dienes András és Bartha János irodalomtörténészek vesznek részt a kutatásban.) Szeptember 1-jén megjelent sajtóközleményből kiderül, hogy a kutatás megerősítette azt az eddigi feltételezést, hogy Petőfi az Ispánkút mellett lelte halálát.

augusztus 15. A Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között – kölcsönösségi alapon – megszűnik a vízumkényszer. Ennek köszönhetően október 23-ig több ezren utazhatnak Magyarországra.

augusztus végén megjelenik Kolozsvárott a bukaresti pártvezetés által a magyar értelmiségiek megfigyelmezése céljából Miron Constantinescu, a Politikai Bizottság tagja, Fazekas János, a Központi Vezetőség titkára és Iosif Ardeleanu, az országos cenzúrahivatal vezetője. A „brigád” már ekkor is több megbeszélést folytat a helyi értelmiségi elit tagjaival (Balogh Edgárral, Gáll Ernővel, Jordáky Lajossal, Demeter Jánossal, Tóth Sándorral, Szabédi Lászlóval és másokkal).

szeptember 9. Megjelenik a budapesti *Szabad Nép*-ben Pándi Pálnak a „Közös dolgainkról” című, az erdélyi magyarsággal foglalkozó cikke, amelyben a szerző az egyhónapos erdélyi körútjának tapasztalatait összegzi. Pándi ismeri az 1955-ös bolyais „hangulatjelentés” anyagát is, és nem hallgatva el az eredményeket, szóvá tesz néhány sérelmet, problémát: még a Magyar Autonóm Tartományban is előfordul, hogy a bíróságokon a tartomány lakosságának többségét adó magyarság nyelvét nem értő hivatalnokok vannak funkcióban; nehezen lehet hozzájutni a magyarországi folyóiratokhoz, könyvekhez. A lapszámot Romániában kivonják a forgalomból. A bukaresti magyar nagykövet a Budapestre küldött jelentésében azt ajánlja a külügyminisztériumnak illetve a pártvezetésnek, hogy védjék meg a cikket a román kirohanásoktól.

– Az *Előre*-ben megjelenik Méliusz József írása, amelyben a két világháború közötti kommunista folyóirat, a *Korunk* „feltámasztását” sürgeti.

szeptember 14. A tanévnyitás előtt egy nappal megjön az engedély, hogy kilencedik osztály is indulhat Szilágysomlyón, ezzel megteremtődik annak lehetősége, hogy ismét lehessen a városban (magyar és román tagozattal) középfokú iskola. (Ez

az 1948-as tanügyi reform nyomán szűnt meg.) A középiskola újraindulásáról beszámoló *Előre* cikkéből kiderül, hogy bár a sok huzavona ellenére mégis megjelenik a tanév első napján 19 magyar és 18 román kilencedikes diák, „csak hogy a jóváhagyás szerint a kilencedik osztály csak azzal a feltétellel működhet, ha van legalább 30–35 tanuló. Az iskola igazgatósága és tanári kara most minden erőt latba vet újabb kilencedikesek toborzására, a más városokba ment tanulók visszahódítására.”

szeptember 18. A történelem tanszékek közös ülésén (jegyzőkönyvben is megörökítendő) köszönetet mondanak Bányai László rektornak azért, hogy közbenjárásával megghiúsította azt a bukaresti szándékot, miszerint a Bolyai Tudományegyetemen megszüntessék a történelem szakot.

szeptember 21. Bukarestben az RNK Tudományos Akadémiáján megnyitják a Hunyadi János halálának 500. évfordulója alkalmából rendezett két napos tudományos ülészakot. Magyarországról jelen vannak: Elekes Lajos, Székely György, Mályusz Elemér történészek. A résztvevők 23-án Vajdahunyadra, másnap pedig Gyulafehérvárra utaznak, ahol a római katolikus székesegyházban megkoszorúzzák Hunyadi sírját. A vendégeket itt üdvözli Márton Áron püspök is.

szeptember 26. Ismét Kolozsvárra érkezik Miron Constantinescu, Fazekas János és Iosif Ardeleanu. 27-én fogadják Balogh Edgárt, Demeter Jánost, Gáll Ernőt. Constantinescu kijelenti, hogy „számos nemzetiségi sérelmet azonnal orvosolnak”. Másnap, 28-án Jordáky Lajossal is megbeszélést folytatnak a magyar kisebbség sérelmeivel, problémáival kapcsolatban.

október 3. A bukaresti küldöttek találkoznak az írószövetség kolozsvári fiókjának magyar nemzetiségű tagjaival. Jordáky Lajos egykorú naplójegyzete, valamint más visszaemlékezők szerint a tanácskozás igen viharos hangulatban folyik le és a megbeszéléseken a magyar kisebbségi sérelmek tömkelege kerül felszínre. Követelik egy magyar alminiszter kinevezését a közoktatásügyi minisztériumba, a magyar nyelvű mezőgazdasági felsőoktatás és egyáltalán a szakoktatás visszaállítását, a magyar többségű városokban a kétnyelvűség visszaállítását, újabb folyóiratok (pl. az 1940-ben megszűnt *Korunk*) megindítását. A követelések egy részét a bukaresti vezetés hamarosan teljesíti.

október első hetében Erdélybe érkezik Tamási Áron és Illyés Gyula. Előbbinek október 11-én Marosvásárhelyen, az *Igaz Szó* szerkesztőségében szerzői estje van.

október 6. Aradon többszáz aradi magyar dolgozó rója le kegyeletét az 1849-es vértanúk vesztőhelyén lévő obeliszknél. Magyarországról Hajdu-Bihar megye és a debreceni helyőrség küldöttsége, egy makói diákküldöttség és Békéscsabáról egy 183 fős tanár-diák csoport is részt vesznek a koszorúzáson.

október 10. Az *Előre* információi szerint a Román Munkáspárt Központi Vezetősége határozata értelmében „rövidesen magyar nyelvű színházi és művészeti folyóirat indul”. (A *Művészet* c. képes havi folyóirat – Sütő András főszerkesztő irányításával – csupán 1958. április 1-jén jelenik meg).

október 12. Megjelenik a Román Munkáspárt Központi Vezetősége határozata, amelynek értelmében az Oktatásügyi Minisztériumban létrehozzák a Nemzetiségi Oktatás Vezérgazgatóságát. Az *Előre* szerint a vezérgazgatóság „megte-

remtése elé nagy várakozásokkal tekint az ország egész népe, románok, magyarok, németek egyaránt.” (A vezérigazgatóság élére novemberben Bányai Lászlót, a Bolyai egyetem akkor leváltott rektorát, frissen kinevezett közoktatásügyi miniszterhelyettest nevezik ki.)

október 15. Kolozsvárra érkezik Tamási Áron, ahol 16–17-én találkozik a kolozsvári magyar írókkal, illetve 17-én előadást tart a Bolyai egyetemen. 18-án hazautazik.

október 18. Tudósításában az *Előre* vidéki levelezője arról számol be, miszerint bontják Aradon az Avram Iancu tér burkolatát, hogy eredeti helyére visszaállíthassák az 1925-ben eltávolított aradi vértanúk emléksobrát.

október 19. Párt- és kormányküldöttség utazik Gheorghe Gheorghiu-Dej, a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének első titkára vezetésével Jugoszláviába. A tárgyalások 27-én fejeződnek be.

október 20. Közlemény jelenik meg az *Előré*-ben (másnap pedig a kolozsvári *Igazság*-ban): „Az illetékes szakminisztériumok bürokratikus intézkedései miatt tavaly és tavalyelőtt a kolozsvári Mezőgazdaságtudományi Intézet magyar tagozatán megszüntették az első- és másodévet. Pártunk Központi Vezetősége felülvizsgálta a szakminisztériumok intézkedéseit, és megállapította, hogy azok nem felelnek meg a párt nemzeti [sic!] politikája szellemének... A Központi Vezetőség elhatározta a bürokratikus intézkedés azonnali megszüntetését...” A párthatározat következtében sebtében – a tanév megkezdése után több héttel – felvételi vizsgákat tartanak az első évre, míg a másodévre a Bolyai Egyetem rokon szakjairól irányítanak át hallgatókat.

október 24. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola központi épületében, Mátyás király szülőházában tartják meg – az előző nap meghirdetett – diákszövetségi közgyűlést. Ezen Balázs Imre (korábban a főiskola IMSZ-titkára) elnököl, és felolvass egy 5 pontból álló követelést: a megalakuló diákszövetségek ne csak a kelet-európai, hanem a nyugati szervezetekkel is kapcsolatot létesíthessenek; a művészeti főiskolákon az orosz és román nyelv mellett a nyugati nyelvek oktatása is fakultatív legyen; állítsák vissza az egyetemi autonómiát. A gyűlésen magyarul és románul hangzanak el a felszólalások, a hallgatóság között nagy számban románok is vannak. Daniel Popescu, az intézet rektora korábban értesítette a Securitatét, amely körbekerítette az épületet. A gyűlésen részt vevő diákok (akik egy része más főiskolákról volt jelen) pánikszerűen távoznak az épületből.

– A Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politikai Bizottsága ülést tart, amelyen elhatározzák, hogy „az állami- és pártmunka megerősítésére” a nemzetiségek-lakta tartományokba küldi a pártvezetés néhány tagját, ahol azok gyakorlatilag „kormánybiztosi” jogkörrel rendelkeznek. Temesvár tartományba Petre Lupu, Kolozsvár tartományba Miron Constantinescu, Nagybánya tartományba Muzsik Mihály, Nagyvárad tartományba Szenkovits Sándor, a Magyar Autonóm Tartományba pedig Fazekas János megy. A határozat 13. pontjában az áll, hogy „a Babeş és a Bolyai egyetemeken a pártszervezetek keretében haladéktalanul dolgozzák fel a magyarországi eseményeket”.

október 25. Reggel letartóztatják Balázs Imrét, Tirnován Vid Arisztidet valamint Walter Frigyet, a képzőművészeti főiskola hallgatóit, az előző napi diákgyűlés

szervezőit.

– Az *Agerpress* először számol be arról, hogy Magyarországon „ellenforradalmi felkelési kísérlet” történt. A hírügynökség szerint „október 24-én az esti órákban az ellenséges kalandot felszámolták és Budapesten helyreállt a rend.”

október 26. Az *Igazság*-ban megjelenik a Diákszövetség Kolozsvár Városi Szervező Bizottsága közleménye, amelyben elítélik a két nappal korábbi diákgyűlésen történeteket. „A Képzőművészeti Intézetben... néhány zavart keltő és zavaros fejű elem, társai jóhiszeműségével visszaélve, gyűlést kezdeményezett azzal az ürüggyel, hogy itt a diákságot érintő kérdéseket tárgyalják meg. [...] Egyeseknek az a próbálkozása, hogy a diákság szervezetének megkerülésével demagogikus szónoklatokkal és fegyelmetlen magatartással oldják meg a tanulmányi munka kérdéseit, csakis a nép ellenségeit, a nacionalista és sovinizta elemek mesterkedéseit szolgálja.”

– A Román Munkáspárt Központi Vezetősége pártszervezetek osztálya tájékoztató jelentése szerint a Babeş és a Bolyai egyetemeken röpcédulákat találtak, amelyek a két egyetem szolidarizálására szólítanak fel. (Az eddigi adatok szerint röpcédulák írásáért vagy terjesztéséért senki nem került bíróság elé.)

október 27. Az *Agerpress* beszámol arról, hogy Nagy Imre vezetésével új kormány alakult Budapesten. (Másnap felsorolja a kormány tagjait is.) Közli továbbá, hogy: „A város egyes helyein még folynak a harcok az ellenforradalmi bandák ellen.”

– A temesvári Politechnika mechanika karának néhány hallgatója (Aurel Baghiu, Caius Muțiu, Teodor Stanca, Henrich Drobny, Nagy László és mások) elhatározzák, hogy 30-ra közgyűlést hívnak össze az összes temesvári diák részvételével, amire meghívják a Műegyetem rektorát, valamint a közoktatásügyi miniszterhelyettet is. A gyűlésen az egyetemi ifjúság problémáit akarják megtárgyalni és a „magyarországi helyzetről” akarnak valós képet kapni.

– A Román Munkáspárt Központi Vezetősége pártszervezetek osztálya tájékoztató jelentése szerint a Babeş Tudományegyetemen Valer Inciğaş joghallgató néma felállást kezdeményezett a magyar forradalom áldozatainak tiszteletére; ugyancsak a Babeş egyetemen a faliújságon felirat jelent meg: „szolidarizáljatok a magyar egyetemistákkal!”

október 28. A Román Munkáspárt Központi Vezetősége pártszervezetek osztálya tájékoztató jelentése szerint különleges bizottság vizsgálja a Képzőművészeti Főiskolán 23-án tartott gyűlés után letartóztatott diákok helyzetét: javasolják Tirnovan Vid Arisztid és Walter Frigyes hallgatók szabadon bocsátását és Balázs Imre további fogvatartását.

október 29. A Bolyai egyetem vezetősége diákgyűlést hív össze, hogy az – a magyarországi „ellenforradalmat elítélő” – táviratot küldjön Budapestre. A „hűségnyilatkozat” szövegét a kari diákszövetségi ülésen már elfogadták, de ugyanezen a napon az összehívott diákság előtt felolvasott szöveget a diákok felháborodottan visszautasítják.

– A Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politikai Bizottsága számára „a helyzetről és a pártszervek által foganatosított intézkedésekről” készült általános tájékoztató szerint: „Az egyetemeken egyes elemek megpróbálták felhasz-

nálni a magyarországi eseményeket arra, hogy zavart keltsenek, és hogy a diákságot különböző megmozdulásokra ösztönözzék, lázítottak az orosz nyelv és a társadalomtudományok ellen (Kolozsvár, Bukarest, Marosvásárhely, Temesvár). Általában feszültebb helyzet tapasztalható a kolozsvári egyetemi hallgatók körében, ahol volt egy konkrét kísérlet is egy diákgyűlés megszervezésére október 24-én. A három szervezőt letartóztatták.”

október 30. Temesváron mintegy 2.500 diák részvételével nagygyűlést tartanak a Politechnika (Műegyetem) amfiteátrumában (amikor más karokról, egyetemekről is nagy számú hallgatóság jelenik meg, és szűk lesz a hely, a résztvevők átvonulnak az 1. sz. diákmenza nagytermébe). A gyűlésre meghívják a Román Munkáspárt Központi Vezetősége Temesvár tartományba küldött tagját, Petre Luput, a közoktatásügyi miniszter helyettesét, Coriolan Drăgulescut, Ilie Verdețet, valamint az egyetem vezetését. Kezdetben a diákság problémáiról van szó, majd a magyarországi eseményekkel kapcsolatos kérdések merülnek fel. A diákok szolidaritásukat fejezik ki a magyarországi forradalommal és elítélik a szovjet beavatkozást. Egyre inkább kommunistaellenes közbeszólások hallhatók. A Teodor Stanca által összeállított 12 pontos memorandumukban megfogalmazzák a követeléseiket is. (Többek között követelik a szovjet csapatok kivonását Romániából, Sztálin személyi kultuszának felszámolását, a parasztságot sújtó beszolgáltatások eltörlését, valamint ösztöndíjat minden hallgató számára és az egyetemi autonómia visszaállítását.) A gyűlés közben a Securitate csapatai körbefogják az épületet, majd megjelenik a Securitate tartományi vezetője és letartóztatják a szervezőket és a résztvevők nagy részét, éjszaka pedig megszállják az egyetem épületeit és a kollégiumokat. (A megmozdulásról másnap a Szabad Európa Rádió is beszámol.)

– A temesvári megmozdulások hírére a bukaresti pártvezetés Emil Bodnărașnak, a fegyveres erők miniszterének vezetésével Központi Parancsnokságot hoz létre, amely a Román Munkáspárt Központi Vezetősége és a Minisztertanács közvetlen alárendeltségébe tartozik. A parancsnokságnak joga van bármilyen, a rend fenntartása érdekében szükséges intézkedés megtételére, beleértve a tűzparancs kiadását is.

október 31. Temesváron a letartóztatott diáktársaik kiszabadításának követelésével több mint ezer egyetemi hallgató tüntetni kezd, majd a város központjába vonul. A hadsereg és a Securitate csapatai az ortodox katedrális és az Opera tér közti térségben bekerítik a tüntetőket, majd mindenkit összefognak és a kisbecskereki, éppen üresen álló szovjet laktanyába internálnak.

november 1. Halottak napján a Házsongárdi temetőben a Bolyai Tudományegyetem több diákcsoportja is kimegy a magyar történelmi sírokhoz világítani. Az egyik csoport Dávid Gyula tanársegéd vezetésével megkoszorúzza néhány magyar irodalmi személyiség sírját, majd Bartis Ferenc egyetemi hallgató elszavalja Reményik Sándor „Ahogy lehet” c. versét. (A „temetői tüntetésről” másnap beszámol a Szabad Európa Rádió is.)

– A Bolyai Egyetemen egyetemi tanácsulást, majd tantestületi gyűlést tartanak. Mivel a résztvevők hosszas viták után sem hajlandók egyértelműen elítélni a

magyarországi „ellenforradalmi eseményeket”, a tervbevevett táviratot nem küldik el a bukaresti pártvezetésnek.

november 2. Az *Agerpress* kommentárja Nagy Imre semlegesség-nyilatkozatához: „Egy határozat, amely ellentétben áll a magyar nép és a nemzetközi együttműködés érdekeivel.”

– A marosvásárhelyi Simó Géza Bútorgyárban nagygyűlésen vitatják meg a magyarországi „eseményeket”. A gyűlés végeztével táviratot küldenek a Román Munkáspárt Központi Vezetősége első titkárának, Gheorghiu-Dej-nek, amelyben többek közt „együttérzésüket nyilvánítják a demokratikus vívmányainak megvédéséért harcoló magyar néppel”.

– A Magyar Autonóm Tartomány vezető magyar értelmiségi levelet küldenek a bukaresti pártvezetéshez: „Lelkiismeretünk parancsszava. A Magyar Autonóm Tartományban élő írók és a marosvásárhelyi irodalmi intézmények dolgozóinak levele az RMP Központi Vezetőségéhez” címmel, amelyben elítélik a magyarországi „ellenforradalmat” és „hűséget fogadnak” a pártnak, illetve a vezetésnek.

november 3. Az egyetemi pártszervezet rendkívüli gyűlésén Miron Constantinescu tart tájékoztatást a magyarországi „eseményekről”. Beszédében többek között „engedékenységgel”, a „kötelező éberség” hiányával, és általában „liberalizmussal” vádolva Gáll Ernő prorektort teszi felelőssé a Bolyai Tudományegyetemen történelemért. Késő este beszédét azzal fejezi be, hogy mindenki hazamehet, a magyarországi ellenforradalom kérdése meg van oldva.

– A Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének törvényrendelete december 1-jei határidővel megemeli a kisnyugdíjakat.

november 4. Vasárnapi különkiadásban jelenik meg az *Igazság*, amelyet teljes terjedelmében a magyarországi „ellenforradalom” leverésének, valamint az ezzel kapcsolatos helyi eseményeknek szentelnek. Többek között beszámol a lap a délelőtti órákban a Bolyai egyetem aulájában tartott nagygyűlésről, amelyen az egyetem „tanárai és dolgozói ragaszkodásukat fejezik ki a Román Népköztársaság demokratikus és szocialista vívmányai iránt. Ezek az eredmények népünk közös harcának gyümölcsei, éppen ezért megvédésük és továbbfejlesztésük legfőbb biztosítéka a román, magyar és más nemzetiségű dolgozók egysége és testvérisége... a párt vezetésével.” A gyűlés után a résztvevők táviratot küldenek a pártvezetésnek.

– A marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Felsőoktatási Intézet Tudományos Tanácsa a „magyarországi eseményekkel kapcsolatban” ülést tart és nyilatkozatot ad ki, amelyben elítélik a magyarországi „ellenforradalmat”. A nyilatkozatot aláírja az intézet vezetősége és tanári karának nagy része, többek között Andrásófszky Tibor, az intézet igazgatója (rektora), Csógör Lajos, a fogászati klinika vezetője, Dóczy Pál, az 1. sz. belklinika vezetője, Puskás György tanulmányi igazgató, Miskolczy Dezső akadémikus, az ideg-elmegyógyászati klinika vezetője.

november 5. A két kolozsvári egyetem, a Babeş és a Bolyai, valamint „1500 tudós, tanár és tanító részvételével” nagygyűlést tartanak az Egyetemiek Házában, ahol ismét beszédet mond Miron Constantinescu, a Román Munkáspárt

Politbürojának tagja. Elítéli, hogy „egyes imperialista rádióállomások és a volt Nagy Imre kormány rádióállomásai propagandisztikus célokból azt a provokáló hazugságot terjesztették, hogy a kolozsvári diákság tüntetést rendezett”. A gyűlésen továbbá határozottan visszautasítják a résztvevők, a „kalandor és nacionalista elemek minden arra irányuló kísérletét, hogy megtevésszenek egyes ifjakat.” (Másnap közli az *Igazság* és az *Előre* a gyűlés után kiadott „A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem dolgozóinak határozatát”.)

– Nap közben a Bolyain évfolyamonként több gyűlésen dolgozzák fel a magyarországi fejleményeket, és mindegyik gyűlés végén táviratokat küldenek a párt vezetéséhez, amelyekben a „hűségükről” biztosítják Gheorghiu-Dejt és Chivu Stoicát.

november 6. Az *Előre* és az *Igazság* közli a kolozsvári magyar írók novemberi 5-i gyűlésének nyilatkozatát („Felzárkózunk a Román Munkáspárt oldalán”). Ebben többek között kijelentik: „A reakció bűnös kísérletet tett arra, hogy kiszakítsa Magyarországot a szocialista népek testvéri, nagy családjából... Úgy érezzük, hogy Magyarország népének érdekében is cselekszünk, amikor a számunkra egyetlen járható utat követjük: felzárkózunk a Román Munkáspárt oldalán...” A nyilatkozat aláírói: Asztalos István, Balogh Edgár, Csehi Gyula, Bartalis János, Földes László, Horváth István, Horváth Imre, Kacsó Sándor, Kiss Jenő, Létay Lajos, Marosi Péter, Salamon László, Szabó Gyula, Szabó István, Szabédi László, Szentimrei Jenő, Tamás Gáspár. (Ezen a napon a kolozsvári román írók is táviratot küldenek Bukarestbe, hűségükről biztosítván a pártvezetést).

november 11. Éjszaka átszökik a határon Kovács József és Józsa Csaba sepsiszentgyörgyi diák (két társuk a határról visszafordul), hogy segítsenek a magyarországi szabadságharcosoknak. A magyar hatóságok visszaadják őket a román szerveknek.

november 12. A Bolyai Egyetem Filológia-Történelem Kar diákszövetsége vezetőségi ülésén Várhegyi István felolvassa a programtervezetét. Ebben többek között követelik az általános diáksérelmek orvoslását, az orosz nyelvtanulás eltörlését, az ösztöndíjrendszer megreformálását stb., az anyaországgal – és a többi szocialista országban élő magyar kisebbséggel – történő kapcsolatok ápolását.

november 13. A Román Munkáspárt Központi Vezetőségének Politikai Bizottsága ülésén elfogadnak egy „protokollumot”, amelynek II/b. pontja szerint „az aktív módon megnyilvánuló ellenséges elemekkel szemben a megfelelő állami szerveknek a leghatározottabb intézkedéseket kell foganatosítaniuk”. Ekkor mentik fel a közoktatásügyi miniszteri székéből Ilie Murgulescu akadémikust (1953–55 közt csak a felsőoktatási tárcát vezette), és nevezik ki helyébe Miron Constantinescut; felmentik Coriolan Drăgulescut és Tudor Bugnariut a miniszterhelyettesi posztról, helyükbe Bányai Lászlót (a Bolyai egyetem addigi rektorát) és a vasgárdista múltja miatt mindeddig háttérbe szorított Constantin Daicoviciu-t nevezik ki.

november 14. Az *Előre*-ben megjelent hivatalos közlemény szerint „Hazánk népe testvéri segítséget nyújt a Magyar Népköztársaság dolgozóinak.” A közlemény szerint mintegy 100 vagon árut, főként deszkát és söt küldtek Magyarországra.

- A határmenti tartományok közvetlen „testvérei segítséget nyújtanak” a Debrecen és Szeged környéki, valamint a Szabolcs-Szatmár megyei dolgozóknak.
- november 15–16.** A temesvári katonai törvényszéken zárt tárgyaláson folyik az egyetemisták pere. A vád eredetileg „gyilkossági kísérlet” és az „államrend elleni terrorcselekmény” volt (ezért minimum 25 év fegyházbüntetés jár), de a főügyészség a tárgyalás előtt két nappal „nyílt lázítás”-ra változtatja a jogi besorolást. 16-án összesen 30 hallgatót és egy tanársegédet ítélnék el. Caius Muțiu, Stanca Teodor, Aurel Baghiu 8–8 évet, Valentin Rusu 7, Heinrich Drobny, Nicolae Petca, Cornel Cormoș és Valentin Radu 6–6, Nagy László 3 év börtönbüntetést kap. (Másodfokon néhány személynek csökkentik a büntetését.)
- november 16.** Marosvásárhelyen háromnapos Bolyai-ünnepség kezdődik Bolyai Farkas halálának 100. évfordulója alkalmából. 17-én a volt református kollégiumban tartott díszünnepélyen Bugyi Pál, a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa Végrehajtó Bizottságának elnöke bejelenti, hogy: „a Minisztertanács elfogadta a tartományi pártbizottság és a tartományi néptanács javaslatát, hogy az intézmény (a jelenlegi Ranghetz József középiskola, ahol a nagy tudós hosszú évtizedeken át tanított) ezentúl Bolyai Farkas nevét viselje”.
- november 17.** Kolozsváron letartóztatják Várhegyi Istvánt, a Bolyai Tudományegyetem hallgatóját, a nyelv- és történettudományi kar diákszövetségének egyik vezetőjét, a diákszövetségi programtervezet fő kidolgozóját.
- november 18.** Kolozsváron letartóztatják Kelemen Kálmánt, Koczka Györgyöt és Nagy Benedeket a Bolyai Tudományegyetem hallgatóit, akik részt vettek a nyelv- és történettudományi kar diákszövetsége programtervezetének kidolgozásában.
- november 19.** Kolozsvárott az Egyetemiek Házában gyűlést tartanak az egyetemi és főiskolai hallgatók. Az elnökségben magyar részről Bányai László, a Bolyai rektora, Salamon Béla, az IMSZ városi szervező bizottsága büroójának tagja, Farkas Anna, a diákszövetségek városi szervezőbizottságának tagjai és Anghi István, a Gheorghe Dima Zeneművészeti Intézet hallgatója foglal helyet. A gyűlés résztvevői tiltakoznak az ellen, hogy a nyugati rádióadók és hírügynökségek azt terjesztették, miszerint Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely és más nagyvárosok főiskolásai rendszerellenes tüntetéseket, zavargásokat rendeztek. – A bukaresti fővárosi pártaktíva ülésén Nicolae Ceaușescu mond kirohanásokkal tarkított beszédet. Többek között kijelenti: „Szerte kell foszlatnunk azt a légkört, amelyben az egyetemi hallgatók azt hiszik, hogy szívességet tesznek nekünk azzal, ha tanulnak. A tanulás megtisztelő kötelesség. Nekünk vannak gyáraink, most építünk egy nádfeldolgozó gyárat, és oda fogjuk küldeni azokat, akik nem tanulnak”. [...] „A munkásosztály megadta a tudománynak azt a nagyrabecsülést, amelyet megérdemel, de a tudósoknak teljesíteniük kell kötelességüket és tudomásul kell venniük, hogy a munkásosztály hátán élnek”.
- november 19–20.** Marosvásárhelyen az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézetben sorozatos diákgyűléseket tartanak, amelyeken a hallgatók méltatlankodásukat fejezik ki „azokért a provokációs rágalalmazásokért, amelyeket egyes nyugati reakciós lapok és rádióállomások terjesztettek országunk diákságáról”.

- november 21.** Este Budapestre utazik a Gheorghe Gheorghiu-Dej-vezette román párt- és kormánydelegáció. (Tagjai: Chivu Stoica miniszterelnök, Emil Bodnăraș, a fegyveres erők minisztere, Aurel Mălnășan külügyminiszterhelyettes, Valter Roman és Valentin Steriopol külkereskedelmi miniszter.) A 22-én és 23-án folytatott tárgyalásokon többek között megállapodnak a Nagy Imre és társai Romániába történő szállításáról. A tárgyalások végén közlésezzik, hogy Románia az addig nyújtott segítségen kívül 60 millió rubeles támogatást nyújt a Kádár-vezette Magyarországnak. Stoica és Steriopol november 23-án, a többiek 24-én térnek haza.
- november 23.** Romániába deportálják az előző napon a budapesti jugoszláv nagykövetség elől elrabolt Nagy Imrét és társait. A Nagy Imre-csoportot az elkövetkező másfél évben a Bukarest melletti Snagovon tartják fogva.
- november 26 – december 3.** Moszkvában szovjet–román kormánytárgyalások folynak, (a román delegációt Chivu Stoica miniszterelnök vezeti), amelynek végén megállapodnak arról, hogy „a nemzetközi eseményektől függően” a Szovjetunió, Románia, vagy a Varsói Szerződés más tagjai fel fogják vetni a Romániában állomásozó szovjet csapatok visszavonásának kérdését.
- november végén** felmentik Gáll Ernőt a prorektori tisztségéből, mivel kinevezték az év elején megjelenő *Korunk* főszerkesztőjévé. Az utóda Márton Gyula nyelvész lesz.
- december 5.** Az *Előre* értesülése szerint a temesvári színház épületének túlterheltsége miatt a magyar társulat Aradra fog költözni. „Az illetékes tényezők az áthelyezésről már végleg döntöttek, az akadály azonban az, hogy az aradi színház átalakítási munkálatai még mindig folyamatban vannak.” (A költözésre végül mégsem kerül sor, a magyar színház Temesváron marad.)
– Leonte Răutu és Fazekas János, a Központi Vezetőség titkárai feljegyzést terjesztenek a pártvezetés elé a kolozsvári helyzetről. Ebből kiderül, hogy bár „a magyar értelmiségiek és az egyetemi hallgatók körében a hangulat javult”, ennek ellenére „az értelmiség egy részének még mindig nincs szilárd álláspontja, különösen a szovjet csapatoknak az ellenforradalmi összeesküvés szétzúzásában nyújtott segítségét illetően.”
- december 12–13.** A kolozsvári katonai törvényszék előtt folyik Balázs Imre és Tirnován Vid Arisztid perének tárgyalása. A két vádlottat, akik az október 24-i diákgyűlés szervezői voltak, „uszítás, nyílt lázítás” vádjával 7–7 év börtönbüntetésre ítélik.
- december 15–16.** A Magyar Autonóm Tartomány pártkonferenciáján felszólal Gheorghe Gheorghiu-Dej, a Román Munkáspárt első titkára is. Beszéde végén kijelenti, hogy „... a kommunistáknak, minden dolgozónak le kell vonnia a tanulságokat az utóbbi időben Magyarországon lezajlott eseményekből... Teljes határozottsággal kell fellépni a pártfegyelem bárminemű megszegése ellen. E tekintetben nem lehet helye semmiféle ingadozásnak.” Mindezek mellett beszédében a Román Népköztársasággal szembeni illojalitással marasztalja el a romániai magyarság egészét. Ez utóbbi kijelentését a lapok nem közlik.
- december 16.** Az *Előre* részleteket kezd közölni a magyarországi „Fehér könyvekből” (Az *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* c. négy kötetes

gyűjteményt 1957-ben, míg a „Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése” c. összeállítást a bukaresti Politikai Könyvkiadó 1957-ben románul, 1958-ban magyarul is kiadja).

december 27–29. A Román Munkáspárt Központi Vezetősége plenumán határozatot hoznak az iparosítás ütemének csökkentéséről, ígéretet tesznek életszínvonal-növelő intézkedések meghozatalára.

decemberben árulás következtében letartóztatják a szilágysomlyói Mike András által vezetett szervezkedés tagjait. A Nagyváradon folyó kihallgatásokon magyarországi elhárítók is részt vesznek, a vádlottakat külön is kihallgatják. Az ítélelethozatal időpontja nem ismert, Mike András 15, Szabó Zakariást, Boros Istvánt, Szabó Árpádot 7–7, Szabó Gyulát 3 év börtönbüntetésre ítélik.

1957

január 1. Megjelenik a Minisztertanács határozata a búza, olajos magvak, hüvelyesek, burgonya és tej kötelező beszolgáltatásának eltörléséről. Az 1 hektárnál kisebb gazdaságok és kollektívek mentesülnek a húsbeszolgáltatási kötelezettség alól.

február 3. Nemzetgyűlési választásokat tartanak az országban. 370 nemzetgyűlési képviselő közül 44 magyar nemzetiségű. A nemzetgyűlési választásokon több tízezer polgár (csak a MAT-ban 9.370 fő) távolmaradással tiltakozik a magyar forradalom leverése miatt. A MAT-ban további 4 ezren szavazatukat érvénytelenítik. Ezzel a MAT az utolsó helyen szerepel a tartományok között a kormánylista igenre szavazók versenyében.

február 19. (Más adatok szerint 17-én) letartóztatják Sass Kálmán érmihályfalvi református lelkészt, majd a következő napok során még 30 helybeli és környékbeli személyt fognak le. Azzal vádolják őket, hogy magyarországi mintára „ellenforradalmat” akartak kirobbantani Erdélyben is, majd „árnyék-kormányt” hoztak volna létre.

február 21. Megjelenik az újságíróknál a *Korunk* c. „világnézeti, társadalmi, tudományos és művelődési szemle” új folyamának első száma. Főszerkesztője Gáll Ernő, a szerkesztőbizottság tagja többek közt: Balogh Edgár, Bányai László, Csehi Gyula, Méliusz József, Nagy István és Tóth Sándor. A 3.000 példányon fölül kinyomtatnak még néhány ezret, amelyeket Magyarországra szállítanak, ahol éppen akkor tetőzik az írók sztrájkja.

1957. február 27. A kolozsvári katonai törvényszék Macskási Pál vezette tanácsa nyilvános tárgyaláson ítéletet hirdet a Várhegyi István és társai perben. Várhegyit 7, Nagy Benedeket 5, Koczka Györgyöt és Kelemen Kálmánt 5 – 5 év fegyházbüntetésre ítélik.

február végén ténylegesen is megalakul Brassóban az Erdélyi Magyar Ifjúsági Szövetség (EMISZ), tagjai leteszik az esküt. (A szervezet vezetői között vannak: Orbán László, Sándor Balázs, Lay Imre, Lay György.) Az alapítók célja: „egy olyan, egész Erdélyre kiterjedő magyar ifjúsági szervezetet létrehozni, amely alkalmas a kisebbségi panaszok összegyűjtésére”.

március 9–11. Bukarestben tartják a Romániai Diákszövetségek I. országos konferenciáját.

- március 11.** Este letartóztatják Bartis Ferencet, a Bolyai Tudományegyetem hallgatóját, aki részt vett 1956. november 1-jén az ún. „Házsongárdi tüntetésen”.
- március 12.** Letartóztatják Dávid Gyulát, a Bolyai Tudományegyetem tanársegédét. Azzal vádolják, hogy 1956. november 1-jén „ellenforradalmi tüntetést” szervezett a Házsongárdi temetőben.
- március 14.** Sepsiszentgyörgyön a volt Mikó Kollégium (1. sz. magyar-román tagozatos líceum) néhány diákja este titokban koszorút helyez el a központban álló 48-as emlékmű talapzatán.
– A fehéregyházi Petőfi-emlékműnél nem engedélyezett ünnepséget tart az EMISZ mintegy 15-20 tagja.
- március 19.** Kolozsvárott letartóztatják Páskándi Géza egyetemi hallgatót. Azzal vádolják, hogy a Várhegyi István-féle programtervezetthez „jegyzéket” fűzött. Ráadásul a házkutatás során megtalálják *Egy egyetemi hallgató feljegyzéseiből* c. kéziratát.
- március 20.** A gyulafehérvári vasútállomáson – a házi őrizetben lévő Márton Áron római katolikus püspöktől jövet – letartóztatják Dobai István kolozsvári jogászt. Megtalálják nála azt a memorandumot, amelyben kidolgozta az „erdélyi kérdés” rendezésének módozatát.
– Megalakul az új román kormány. A Minisztertanács elnöke Chivu Stoica, alelnökei: Emil Bodnăraș, Mogyorós Sándor, Petre Borilă, Miron Constantinescu, Alexandru Bârlădeanu és Ștefan Voitec. A fontosabb tárcák: belügyminiszter Alexandru Drăghici, külügyminiszter Grigore Preoteasă, pénzügyminiszter Aurel Vijoli, igazságügyminiszter Gheorghe Diaconescu.
- március 21–22.** Kolozsváron letartóztatják Gazda Ferenc és Bereczki András kolozsvári akadémiai kutatót, valamint Komáromi József középiskolai tanárt, akiket azzal vádolnak, hogy részt vettek a Dobai István-féle memorandum-mozgalomban.
- március 27.** Letartóztatják Varga László, két nappal később, 29-én pedig Molnár Dezső református lelkészeket. Mindkettőjüket azzal vádolják, hogy részt vettek a Dobai István-féle memorandum-mozgalomban.
- március 31.** Letartóztatják Nagy József volt szamosújvári földbirtokost, Kertész Gábor zilahi ügyvédet, Dobri János kolozsvári teológiai professzort. Mindannyiukat a Dobai-féle memorandum-mozgalomban való részvétellel vádolják.
- április 11.** Lukács György és felesége hazatér Budapestre a romániai deportálásból.
- április 19.** A bukaresti magyar nagykövet jelentésében beszámol a Petru Grozával történt beszélgetéséről. Groza kijelentette, hogy: „A magyar népnek nagy gazdasági sikerei voltak. Elégedetlenségének oka tehát nem gazdasági, hanem az, hogy megsértették..., amely büszke nép, makacs nép, nem tűri, ha az érzéseit megbántják.... Véleménye szerint... Kádár elvtársnak rugalmasnak kell lennie, nem szabad egyöntetűen hangoztatnia az ellenforradalmat, mert Magyarországon véleménye szerint Budapest népe kelt fel, munkások, az ifjúság széles rétege. Más kérdés az, hogy a következő napokban mindenféle csöcselék ragadta magához a tüntetések vezetését.”
- május-június.** Márton Áron egyhónapos bérmáló körútja a Székelyföldön, Kézdivásárhely járásában. A tartományi bizottság által összegyűjtött bizalmas adatai

szerint a katolikus püspök összesen 26 községet keres fel. Mindenütt óriási tömegek fogadják (a járás teljes lakosságának közel kétharmada vett részt a rendezvényeken).

1957. május 22. A kolozsvári 3. sz. katonai törvényszéken megkezdődik a „nyilvános izgatással” vádolt Dávid Gyula egyetemi tanársegéd és Páskándi Géza egyetemi hallgató, költő pere. A június 13-i tárgyaláson „nyilvános bujtogatás” vádjával 7, illetve 6 év fogházbüntetésre ítélik őket (Dávidot valójában a Házsongárdi temetői megemlékezés, valamint a magyar forradalommal való rokonszenvnyilvánítás miatt tartóztatták le, Páskándit pedig azért, mert a Várhegyi-féle diákszövetségi programot támogatta és azt kiegészítette). Páskándi Géza 1963. január 3-án, Dávid Gyula 1964. március 9-én szabadul.

májusban Aurel Málnáşan külügyminiszterhelyettes budapesti látogatásán magyar részről szorgalmazták a függőben lévő kérdések (polgári jogsegély-egyezmény, határsávegyezmény stb.) lezárását, de félreteszik a „kényesebb” kérdések (a román vízumkorlátozások enyhítésének, konzuli egyezmény megkötésének, a kolozsvári, vagy marosvásárhelyi konzulátus megnyitásának) megtárgyalását. Málnáşan átnyújtja a román kormány meghívását Kádárnak.

május hónapban – az 1956 előtti évekhez képest csökkentett példányszámban – ismét megindul a magyarországi lapok romániai terjesztése.

június 1. A BM III. Csoportfőnökségnek (belső elhárítás) vezetője, Nicolae Budişteanu azt javasolja Drăghici belügyminiszternek, hogy helyezték Márton Áront házfogságba a rendkívül népszerű és veszélyesnek ítélt pasztorációs tevékenysége miatt.

június 10. Márton Áron kénytelen megszakítani Székelyföldi körútját, és Gyulafehérvári rezidenciájába tér vissza, ahol az állambiztonsági szervek 1967-ig házfogságba tartják.

június 15. A *Buletinul Oficial*-ban megjelenik a 260. sz. rendelet, mely szerint a Romániába beutazni kívánó idegen állampolgárok a határállomásokon kötelesek közölni, hogy mely helyiségbe szeretnének utazni. Ide kötelesek 3 napon belül meg is érkezni, és az ottani rendőrségen 24 órán belül bejelentkezni.

június 20. Árulás következtében letartóztatják az ún. Kisküküllő-menti csoport tagjait: Veress Sándort, az erdőszentgyörgy-gyulakutai hőerőmű közgazdászát, Németh Zoltánt, a hőerőmű jogtanácsosát, Ravasz Győző erdőszentgyörgyi főkönyvelőt, Elekes Balázs albisi lakost, Veress Zoltánt, Veress Sándor testvérét, a hőerőmű technikusát, és Szilveszter Balázs hármásfalui lakost. A csoport 1956 novemberétől 1957 januárjáig a Magyar Autonóm Tartomány területén röpcédulákat terjesztett, amelyben a kommunista ideológiát és a rendszert támadták, valamint megalakították a „Titkos Forradalmi Szervezet” nevű illegális csoportot.

június 28–29, július 1–3. Bukarestben tartják a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének plenáris ülését. A lapok az ülés munkálatairól hallgatnak, nem közölnek az ilyen esetekben szokásos terjedelmes párt dokumentumokat. Ráadásul a tanácskozást egy napra (30-ra) felfüggesztik. Ezt minden bizonnyal a moszkvai meghíúsított puccskísérlettel lehet összefüggésbe hozni. Dej arra számít, hogy győznek Moszkvában Hruscsov sztálinista ellenfelei, és akkor ő is

kemény kézzel elintézheti a saját ellenzékét. 29-én Hruscsov legyőzte a Malenkov–Molotov–Kaganovics-féle csoportot, ezért 30-án szünetet kell Bukarestben tartani, hogy Dej is megváltoztassa (vagyis enyhítse) saját ellenzékével szembeni politikáját. Az eredmény: a július 4-i *Scînteia* közli, hogy „pártellenes tevékenységükért” kizárták a Politikai Bizottságból Iosif Chişinevschit és Miron Constantinescut (aki egyébként a magyar kisebbséggel szemben is békülékenyebb politikát mutatott korábban).

július 15. Miron Constantinescut felmentik az oktatási- és művelődésügyi miniszteri tisztségéből, helyébe Athanase Jóját nevezik ki.

július 21. A 318. sz. határozattal kiegészítik a BTK-t, új „bűnöket” és büntetéseket állapítanak meg, a halálbüntetést pedig a kihágás széles skálájára állapítják meg. Így például halállal büntethető, ha valaki bármely külföldinek elárulja a RNK levéltárainak vagy közgyűjteményeinek hollétét.

július 24. (25-én?) Letartóztatják László Dezső kolozsvári lelkész. A Dobai-féle szervezkedésben való részvétellel vádolják.

augusztusban megjelenik a *Korunk*-ban Tordai Zádor *Jegyzetek Az ember tragédiájáról* c. esszéje, amely nagy botrányt okoz többek között azért, mert a szerző szembeállítja a tárgyi tudást az eszményekbe vetett hittel, és ez utóbbiról igencsak elítélő véleményét hangoztatja. A lap októberi számában a szerkesztőség kénytelen megjelentetni egy kétsoros önkritikát, amiért Tordai írását leköszölte.

1957 nyarán Budapesten és Bukarestben kölcsönösen engedélyezik a Magyarországon, illetve Romániában élő családtagok látogatását. Az 1956 október végén visszaállított teljes körű vízumkényszer továbbra is érvényben marad.

szeptember 1. Az *Előre* tudósítása szerint a Magyar Autonóm Tartományban az 1957/58-as tanév elején a 797 elemi és középiskolából 583 magyar és 210 román tannyelvű.

szeptember 9. A kolozsvári katonai törvényszék Macskási Pál-vezette tanácsa államellenes összeesküvés vádjával Veress Sándort és Németh Zoltánt 20–20 évi kényszermunkára, Ravasz Győzöt 15, Veress Zoltánt 7, Elekes Balázst és Szilveszter Sándort 6–6 év börtönbüntetésre ítélik.

szeptember 15. Bukarestben az I. C. Parhon egyetemen magyar nyelv- és irodalomtanszék kezd meg működését. Az *Előre* információi szerint hat éves, magyar tannyelvű tanítóképző kezd meg működését Székelyudvarhelyen és Nagyenyeden.

szeptember 16. Kolozsváron megkezdődik a Dobai-csoport pere. A vádlottak: 1) Dobai István kolozsvári jogász; 2) Varga László abrudbányai ref. lelkész; 3) Komáromi József kolozsvári középiskolai tanár; 4) Kertész Gábor zilahi ügyvéd; 5) Bereczki András az RNK Akadémiája kolozsvári fiókjának kutatója; 6) Gazda Ferenc kolozsvári középiskolai tanár; 7) Nagy József szamosújvári volt földbirtokos; 8) Dobri János, a kolozsvári Protestáns Teológia professzora; 9) László Dezső kolozsvári ref. esperes, 1941–44 között erdélyi párti képviselő. Az ellenük felhozott vád: 1) Dobai memóriumot készített, amelyben javaslatot tett Erdély megosztására a magyarság és a románság között. A memorandumot az ENSZ-hez és az RKP KV-hoz akarta eljuttatni. Tervezetét „véleményezés”

céljából eljuttatta: Bereczkyhez, Kertészhez, Nagy Józsefhez, Gazdához, Vargához és Márton Áronhoz. (Az ötödrendű vádlott, Bereczky A. 1956-ban még kolozsvári akadémiai kutató volt, a munka elkészítéséhez átadta az 1939/40-es romániai statisztikai évkönyvet, amelynek adatait Dobai felhasználta.) 2) Varga L. másodrendű vádlott D. I. megbízásából Budapesten felvette a kapcsolatot Németh Lászlóval, Tamási Áronnal. Varga Magyarországról több lapot, folyóiratot hozott haza magával, amelyeket Dobai vádlott-társai között is szétosztott. 3) Kertész G. negyedrendű vádlott szintén készített 3 „nacionalista-sovinizta jellegű” dolgozatot. A politikai per – bár nem nyilvános, és csak a meghívott magyar értelmiségiek szűk köre vehet részt rajta – nagy feltűnést kelt a kolozsvári magyar értelmiség soraiban, híre eljut magyarországi körökhöz és később a nyugati magyar emigráció is értesül róla.

1957. szeptember 25. A kolozsvári katonai törvényszék ítéletet hirdet Bartis Ferenc, a Bolyai Egyetem hallgatójának perében. „Nyilvános izgatás” miatt 7 év fogházbüntetésre ítélik.

Szeptember 10. Letartóztatják Szoboszlay Aladár magyarpécskai plébánost, aki 1956-ban széleskörű illegális szervezetet épített ki Erdély területén, és br. Huszár Józsefet, akit a Szoboszlay-összeesküvésben való részvétellel vádolják.

október 16. Csíktaplocán letartóztatják Orbán István földművest, a Szoboszlay-összeesküvésben való részvétellel vádolják.

október 18. Letartóztatják Temesváron Tamás Dezső tisztviselőt és Tamás Imre tanítót, a Szoboszlay-összeesküvésben való részvétellel vádolják őket.

október 26. A bukaresti *Előre* beszámol a marosvásárhelyi „értelmiségi nagygyűlésről”. A felszólalók (többek közt: Csupor Lajos, az Román Munkáspárt tartományi pártbizottságának első titkára, Gálfalvi Zsolt, Izsák József irodalomkritikusok, Andrássofszky Tibor, az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet rektora, Sütő András író) mindnyájan bírálják Jordáky Lajos, a Bolyai Tudományegyetem volt tanárát a nacionalista megnyilvánulásáért.

november 5. Megszületik az ítéletet a Dobai-perben. A kolozsvári katonai törvényszék (elnök: Macskási Pál): „hazaárulásért és az RNK belső és külső biztonsága elleni cselszövés”, valamint „tiltott közlemények terjesztéséért” Dobait és Vargát életfogytiglani kényszermunkára és még 10 év szabadságvesztésre; Komáromit („cselekedetei kimerítik a társadalmi rend elleni felbujtás tényét, mivel izgató és propagandatevékenységével nagy veszélyt hozhatott volna az állam biztonságára”) 25 év kényszermunkára és még 8 év börtönre; Kertészt 25 év kényszermunkára és még 10 év börtönre („a vádlott nyíltan szolidarizált a magyarországi ellenforradalmárokkal”); Bereczkit 15 év kényszermunkára; Gazdát 10 év nehéz börtönre (hazaárulás stb. fel nem jelentése miatt), még 7 év börtönre („áskálódás” miatt) és még 5 év börtönre („tiltott kiadványok tartása miatt”); Nagyt 5 év nehéz börtönre; Dobrit („a társadalom elleni áskálódás miatt” valójában Ravasz László püspök egy beszédéért és Illyés verséért) 6 év börtönre; Lászlót („tilos közlemények tartása” miatt) 5 év börtönre ítélik. Utóbbi kivételével mindenkinél még teljes vagyonek kobzást is elrendelnek. Dobri 1963. február 2-án érkezik haza, Dobai 1964. augusztus 5-én szabadul. Kertész Gábor és Nagy József meghalnak a börtönben.

- november 20.** Interjú jelenik meg az *Előré*-ben Fazekas Jánossal, a Központi Vezetőség titkárával, a titkárság mellett működő, „az együttélő nemzetiségek problémájával foglalkozó bizottság” vezetőjével. Ebben Fazekas szerint 1.105 I-IV. és 505 V-VII. osztályos magyar tannyelvű elemi és 51 magyar tannyelvű középiskola működik.
- november 23.** Letartóztatják Orbán Pétert, Bakó Ferencet, a Szoboszlav-összeesküvésben való részvétellel vádolják.
- december 14.** Gheorghe Gheorghiu-Dej első titkár a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének plenáris ülésén elmondott beszédében ismét támadja a revizionizmust és annak képviselőit. Azt állítja, hogy „egyesek le akarták téríteni” a pártot „a helyes lenini útról”, de a párt „visszaverte egyes anarchizmus, kispolgári, politikai szempontból nem eléggé edzett és ingadozó elemeknek azt a kísérletét, hogy eltorzítsák a személyi kultusz megnyilvánulásainak bírálatát és mindezt pártellenes célokra használják fel.” (Egyértelműen a Miron Constantinescu-féle „revizionistákra” céloz).
- december 24.** Letartóztatják Dénes Dávid hátszegi római katolikus plébánost. A Szoboszlav-összeesküvésben való részvétellel vádolják.

1958

- január 7.** Megjelenik a *Bányavidéki Fáklya* (a Román Munkáspárt Nagybánya tartományi bizottsága és a tartományi néptanács lapja) első száma.
- január 10.** Salamon László gyergyószentmiklósi lakost 10 évi börtönbüntetésre ítélik, mert 1956. október 23-án részt vett a budapesti tüntetésen.
- február 20.** Romániába érkezik a Kádár János-vezette magyar párt- és kormányküldöttség. (A látogatás eredeti tervek szerint még 1957. szeptemberére volt ütemezve, de közös megegyezéssel elhalasztották.) A küldöttség tagjai: Kádár János az MSZMP KB első titkára, államminiszter, Apró Antal a kormány első alelnöke, Kállai Gyula államminiszter, az MSZMP KB titkára, Némety Károly az MSZMP KB tagja, Sebes István külügyminiszterhelyettes, Keleti Ferenc nagykövet. A delegáció Arad – Temesvár – Craiova – Pitești érintésével 21-én Bukarestbe érkezik.
- február 25.** „Országjáró körútján” a magyar delegáció Marosvásárhelyre érkezik, ahol Kállai Gyula a Simó Géza bútorgyár kultúrtermében jórészt magyar párttagok előtt tartott beszédében többek között kijelenti: „Megmondjuk világosan: nekünk semmiféle területi igényünk sincs. Azt tartjuk, hogy Magyarországnak van épp elég földje, hogy azon – testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel felépítse a maga szocialista hazáját...”
- február 26.** Bukarestben a magyar–román kormánytárgyalások nyomán közös nyilatkozatot adnak ki. A magyar fél eredeti szándékához képest, (vagyis hogy érdemi tárgyalásokat folytassanak, a megoldandó kérdésekben történjen előrelépés és ezt tükrözze a közös nyilatkozat) a kiadott nyilatkozat szövege inkább a románok szempontjait tükrözi. Például az eredeti magyar tervezet szerint bekerült volna az a megfogalmazás, hogy: „további rendelkezéseket léptetnek életbe az utasforgalom elősegítésére az útlevel és vízumkiadás vonalán.” (A

delegáció annak ellenére visszalép a korábbi elképzeléseitől, hogy a bukaresti magyar nagykövet még a tárgyalások megkezdése előtt azt javasolja a külügy-minisztériumnak, hogy „A magyar kormánynak ügyelnie kell arra, hogy [...] olyan dokumentumot írjon alá, amely nem kelt ellenszenvet és elkeseredést az itt élő magyarság körében...”)

február 28. A hazafelé tartó magyar delegáció megáll Kolozsvárott, ahol az állomás előtti téren rövid gyűlést tartanak a vendégek tiszteletére. Az itt szónokló Kádár János kijelenti: „Mi természetesen elsősorban forradalmárok vagyunk. A határok problémája csak alárendelt kérdés...” Ebből és Kállai beszédéből a román pártvezetés azt a következtetést vonja le az elkövetkező hónapokban, hogy Budapest levette a kezét az erdélyi magyarságról, és Bukarest szabad kezet kapott az asszimilációs politikájához.

március 2. Megindul a marosvásárhelyi rádió magyar adása, napi 1 órában román, 2 órában magyar nyelvű műsorokkal.

március 14. Este letartóztatják Sepsiszentgyörgyön azokat a „mikós” diákokat, akik 1957 után másodszor is meg akarták koszorúzni a 48-as emlékművet.

március 28. Keleti Ferenc bukaresti magyar nagykövet jelentése szerint a bukaresti vezető körökben nagy meglepetést váltott ki Kádár János és Kállai Gyula kolozsvári, illetve marosvásárhelyi beszéde. Fazekas János, a Központi Vezetőség titkára pedig „egyenesen megrendülten jelentette ki..., hogy milyen végtelenül boldog, mert politikájának helyességét látja igazolva Kádár elvtársék kijelentésében. Számtalanszor vágták a fejéhez, hogy önző, karrierista célokból lepaktált a románokkal. Ki sem tudja mondani, milyen boldog, hogy a magyar elvtársak most őt igazolták”. Balogh Edgár ugyancsak azt a véleményét hangoztatta Keleti előtt, hogy a Kádár és Kállai beszédei „jelentős mértékben tisztázza őket a jobbfelől, de néha még kommunisták részéről is hangoztatott hazaárulás vádja alól”.

április 3. A Román Népköztársaság Határozatainak és Rendelkezéseinek Gyűjteménye 16. száma közli a 408. sz. határozatot a MNK és RNK kormányai között a román-magyar határon működő határmegbízottak felállításáról.

1958. első negyedében a római *Katolikus Szemle* 1. számában megjelenik Páll György: „Az erdélyi magyarság helyzete” c. írása. (Ez az első eset, hogy a lapban az erdélyi magyarság helyzetével foglalkozó cikk jelenik meg.) Ebben a szerző felsorolja a politikai hierarchia csúcsain lévő magyar származású személyeket: (a szerző szerint „félmagyar”) Mogyorós Sándor a Politikai Bizottság tagja, első miniszterelnökhelyettes; Bugyi Lajos, a Magyar Autonóm Tartomány néptanácsa végrehajtó bizottságának elnöke; Csupor Lajos, a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára, a Nagy Nemzetgyűlés elnökségének tagja; Barna János, Fazekas János, Kovács György, Vass Gizella, a Központi Vezetőség tagjai; Ady László belügyminiszter-helyettes; Gyáli Zoltán külkereskedelmi miniszter-helyettes; Vass László pénzügyminiszter-helyettes; Szenkovits Sándor könnyűipari miniszter.

április 10–május 30. Temesváron, a nagyszínházban a katonai törvényszék Macskási Pál-vezette tanácsa előtt folyik Szoboszlai Aladár és társai monstre-pere. Mintegy 200 személyt tartóztattak le, végül 57 főt állítanak a bíróság elé.

Szoboszlai és társai ellen többek között az a vád, hogy: 1) még 1950-ben Keresztény Munkapárt néven „ellenforradalmi szervezetet hoztak létre azzal a céllal, hogy az RNK belső és külső biztonsága ellen mesterkedjenek”; 2) terjesztették Szoboszlai „felforgató” írásait és „a lakosság nyugalmas életére és munkájára káros hangulatot keltettek”; 3) fegyveres lázadást készítettek elő a „a népi demokratikus rendszer megdöntésére és az elnyomó tőkés-földesúri rendszer restaurációjára, mind az RNK-ban mind az MNK-ban, és egy román-magyar konföderáció létrehozására.”

április 10. Letartóztatják Bakó Pál marosvásárhelyi cipészt, „evangelistát” (laikus igehirdetőt), Lőrincz János mikóújfalvi lelkészt, Nagy Jenő vásárhelyi cipészt, „evangelistát”. Azzal vádolják őket, hogy a CE-szövetség tagjai. (A CE szövetség tagjai, más néven bethánisták a református egyházon belüli intenzívebb lelki-gyülekezeti életet gyakorló hívek.) Bakót vallatás közben súlyosan bántalmazzák.

április 15. Letartóztatják Bencze József zaláni lelkészt. A kolozsvári katonai törvényszék (be nem jelentett vadászfegyvert találtak a padlásán) „terrorcselekményre való készítés” vádjával 16 év kényszermunkára ítéli. Fellebbezés után, másodfokon Bukarestben ezt 20 év nehézbüntőre súlyosbítják.

május 24. Bejelentik a szovjet csapatok kivonását Romániából. Június 25-én az utolsó harmincötezer fős szovjet kontingens is elhagyja az országot.

május 25–59. Kolozsvárott a Babeş és Bolyai egyetemek tanszemélyzete közös tudományos ülésszakot rendez az Egyetemiek Házában. Az első napon a megnyitót Constantin Daicoviciu tartja, majd különböző szakosztályokban folynak az előadások. A záróbeszédet Takács Lajos, a Bolyai rektora tartja.

május 26. Pünkösöd másodnapján letartóztatják Karczagi Sándor szentleányi, Dézsi Zoltán feketegyarmati, Antal Sándor zoványi, Fekete János nyáradkarácsonyfalvi és Visky Ferenc magyarkéci református lelkészeket. Azzal vádolják őket, hogy mindnyájan a CE-szövetség tagjai.

május 27. Pankotán letartóztatják Szilágyi Sándor református lelkészt. Azzal vádolják, hogy a CE-szövetség tagja.

május 28. Letartóztatják Papp Antal egri-i földművest, (Visky Ferenc lelkész sógorát). Azzal vádolják, hogy a CE-szövetség tagja.

május 29. Letartóztatják Szőke László vásárhelyi gyári munkást (volt lelkészt). Azzal vádolják, hogy a CE-szövetség tagja.

május 30. A temesvári katonai törvényszék Macskási-tanácsa ítéletet hirdet a Szoboszlai-perben. 10 vádlottra mondják ki a halálos ítéletet. Kivégezték: Szoboszlai Aladár pécskai és Ábrahám Árpád torjai plébánost, br. Huszár Józsefet, Orbán Károlyt, Orbán Istvánt, dr. Kónya Béla Istvánt, Tamás Imrét, Tamás Dezsőt, Lukács Istvánt és dr. Alexandru Fintînarut. A letartóztatott lelkészek és szerzetesek közül életfogytiglani fegyházra ítélik: P. Ferencz Béla Ervin ferences szerzetest, Ráduly Géza gyergyószentmiklósi plébánost; P. Karácsony István minorita szerzetest és Ráduly István gelencei plébánost – „feljelentés vétkes elmulasztása” (nedenuntare) vádjával – 22 évre; Dénes Dávid hátszegi plébánost és P. Mezei Mózes Levente ferences szerzetest 20 évre; Müller Jenő érszegi plébánost 15 évre; Kosza József ozsdolai plébánost 10 évre;

Kovács Béla Lajos kovásznai plébánost 7 évre ítélik. A legidősebb elítélt: Kovács Balázs, 73 éves szentkatolnai plébános, aki „feljelentés elmulasztása” vádjával – magas korára való tekintettel – „csak” 4 év börtönbüntetést kap. (Letartóztatásának ideje nem ismert.) A felesége, Drăganiță Mogyorós Mária, Baróthy Pál torjai magángazda, Schell István, és gr. Kuún Zsigmond életfogytiglani börtönbüntetést kaptak, 25 év nehéz börtönre (szigorított fegyházra) a torjai Lőrincz Károlyt, a csernátoni Bulárka Istvánt, és Pataki Istvánt, valamint a kivégzett Orbán István (1956-ban még csak 17 éves) fiát, Pétert. 15 év börtönbüntetésre ítélik a kolozsvári br. Bánffy Istvánt, dr. Rend László állatorvost, dr. Pietsch Béla aradi ügyvédet, Mikó László volt főispánt, Pietsch Miklós építészt. A többi elítélt 5–8–10 év börtönbüntetést kap.

június 3. Kolozsváron a katonai törvényszék Macskási Pál-vezette tanácsa ítéletet hirdet az ún. „mikós diákok” ügyében. Szalai András 18, Szabó Lajost 15, Gyertyánosi Csabát és Bordás Attilát 12–12, Gyertyánosi Gábort és Jancsó Csabát 10–10, Jancsó Sándort 8, Sándor Csabát 7, Molnár Bélát 6 évre ítéli. Szabót kivéve a bűncselekmény elkövetésekor mindannyian 15–16 évesek voltak.

július 7. Letartóztatják Marosvásárhelyen Fülöp (G.) Dénes református lelkész. Az ürügyet az szolgáltatta, hogy 1956-ban teológusként jelen volt az október 24-i diákgyűlésen a Képzőművészeti Intézetben. Azt is bűnéül rójják fel, hogy jelen volt Páskándi Géza tárgyalásán és jegyzeteket készített az elhangzottakról. Azzal is vádolják, hogy 1957. március 15-én a Teológia dísztermében tartott áhítaton imádkozott a Szovjetunióba ‘56-ban elhurcolt foglyokért. Zárt tárgyaláson Kolozsvárott a katonai törvényszék Macskási-tanácsa Adorjáni Dezső brassói református lelkésszel és Bőjte Sándor munkásfiatallal együtt koholt vádak alapján ítéli el 11 év nehéz börtönre.

július 14. Börtönlázadás tör ki Szamosújváron, amelyet rögtön levernek. Egyesek szerint az elképesztő zsúfoltság volt a kiváltó ok, mások szerint a lázadást a börtönvezetés tudatosan provokálta ki. A lázadás leverése után a körülmények drasztikusan megszigorodnak.

július 15. Letartóztatják Soós Ferenc frissen teológiát végzett lelkész. Októberben – ötükkal együtt (nevek nem ismeretesek!) – Kolozsváron, zárt tárgyaláson „ellenforradalmi szervezkedés” vádjával első és másod fokon halálra ítélik, majd kegyelmi kérvényére 1959. februárjában életfogytiglani kényszermunkára enyhítik a büntetését.

augusztus 1. Hajnalban harmadszor is letartóztatják Cseterki János ördögösfüzesi lelkész. A kolozsvári hadbíróóság a „szocialista rend elleni mesterkedés” vádjával 10 évi javító fegyházra ítéli. A 772. sz. törvényerejű közkegyelmi rendelettel 1962. október 3-án szabadul.

augusztus 4. Letartóztatják a vedresábrányi Kiss Sándor földművest (CE). Nagyváradon 18 évet kap.

augusztus 5. Letartóztatják Harai Pál brassói káplánt. Brassóban november elejéig tartanak a kihallgatások, majd Marosvásárhelyre viszik. Itt az EMISZ-perben – fel nem jelentésért – 10 év börtönbüntetésre ítélik. 1964. augusztus 3-án szabadul, amnesztiával.

– Marosvásárhelyen ítéletet hirdet a katonai törvényszék Macskási Pál-vezette tanácsa. Illegális, szubverzív (felforgató) államellenes összejövetelek tartása vádjával Szőke László marosvásárhelyi, Fekete János nyáradkarácsonyfalvi és Lőrincz János mikóújfalusi református lelkészek 10, 3 és 7 évnyi, Bakó Pál és Nagy Jenő vásárhelyi cipészeket, „evangelisták” (laikus igehirdetők) 10-10 év börtönbüntetést kapnak.

augusztus 8. Letartóztatják Kelemen Imre székelyudvarhelyi unitárius esperest, Végh Mihály homoródújfalvi unitárius lelkészt, valamint a Nyitrai unitárius lelkészcsalád 4 tagját.

augusztus 9. Letartóztatják Borcsa Mihály brassói tisztviselőt, és az EMISZ perében ítélik el.

augusztus 15. Letartóztatják Orbán László és Lay Imre brassói középiskolai tanulókat, az illegális EMISZ alapító tagjait.

augusztus 17-18. Letartóztatják Nyitrai Mózes homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkészt, másnap pedig Ambrus János brassói és Nyitrai Levente homoródkarácsonyfalvi unitárius teológus hallgatókat, Mátyás Ernő pütkererci lakatost, Balogh Sipos Mihály brassói lakatost és Vitályos Balázs ozsdolai plébánost, az illegális EMISZ tagjait.

augusztus 19–22. A stockholmi Európai Atlétikai Bajnokságon magasugrásban aranyérmes lesz Balázs Jolán.

augusztus 21. Letartóztatják Sánta István gyergyóalfalusi plébánost. Gyergyószentmiklóson 1957. december 6-án (Miklós-napi búcsún) elmondott szentbeszédéért „izgatás” címén 20 év kényszermunkára ítélik.

– Letartóztatják Sándor Balázs homoródalmási unitárius teológiai hallgatót, az illegális EMISZ egyik alapító tagját.

augusztus 26. A Securitate letartóztatja a Bolyai Tudományegyetemről Varró János irodalomtörténészt, aspiránst.

augusztus 28. Köpecbányán letartóztatják Oláh János és Simon Gyula EMISZ-tagokat.

– **a nyár folyamán** a bukaresti külügyminisztérium – Budapest folyamatos intervenciója hatására – hozzájárul, hogy az egyenesági rokonokon túlmenően kölcsönösen engedélyezzék évente 2.000 olyan személy kiutazását, akik nem rokonok, de „érdemes magyar, ill. román állampolgárok”. Ősszel Bukarest ahhoz is hozzájárul, hogy a diplomataútlevelek esetében eltöröljék a vízumkényszert.

szeptember 1. Kivégzik a Szoboszlay-per tíz halálraíteltjét.

szeptember elején értekezletet tartanak a Román Munkáspárt Központi Vezetősége titkárságának vezetésével a nyár végén megjelent – de terjesztési engedélyt már nem kapott –, XIX. századi magyar irodalmi szöveggyűjteményről. (A vita résztvevői: Balogh Edgár, Csehi Gyula, Antal Árpád oktatók, Leonte Răutu és Fazekas János KV-titkárok, Miron Constantinescu, Bihari László, a központi sajtóellenőrző hivatal munkatársa, Vécsei Károly, a KV titkársága alatt működő, „az együttélő nemzetiségek problémájával foglalkozó bizottság” munkatársa, valamint Kovács György író, Hajdu Győző, az *Igaz Szó* főszerkesztője és Szemlér Ferenc, a tankönyvkiadó magyar szerkesztője.) A pártapparátus tagjai által megfogalmazott vádak szerint a szöveggyűjtemény szerkesztői „következtesen

mellőzték a múlt századi osztályharcos szellemű alkotásokat”, ezzel szemben azokat a műveket favorizálták, amelyekben „a magyar nacionalizmus eszméi dominálnak”. A magyar szöveggyűjtemény elleni támadás egyik következményeként az egyik szerkesztőt, Fejér Miklóst eltávolítják a tanügyből, másfelől pedig tovább folytatódik a forgalomban lévő magyar tankönyvek elleni kampány. A kampányban a marosvásárhelyi *Igaz Szó* jár az élen.

szeptember 6. Ítéletet hirdetnek az ún. bethánisták perében. Nagyváradon a temesvári katonai törvényszék „államrend megbontása” és „összeesküvés” vádjával Visky Ferenc református lelkészt 22 évre, Szilágyi Sándor pankotai, Dézsit Zoltán feketegyarmati és Karczagi Sándor szentleányi református lelkészeket, valamint Papp Antal földművest 20–20 év kényszermunkára ítélik, Kiss Sándor földműves és Patócs Erzsébet tisztviselő 18–18 évet kapnak.

október 7-én írják alá Magyarországgal a polgári, családjogi és bűnügyi jogsegélyegyezményt. (Az idegen állampolgárral kötendő házasságot az Államtanács engedélyezi, sokszor 12-14 hónapot kell várni.)

október 6. A Macskási Pál-vezette kolozsvári katonai törvényszék ítéletet hirdet a 31 fős ún. érmihályfalvi csoport perében. Sass Kálmán érmihályfalvi, és Balaskó Vilmos érolaszi református lelképásztorokat, valamint dr. Hollós István egykori hadbíró hazaárulás vádjával halálra ítélik. (Balaskó büntetését a szobrász bátyja közbenjárására életfogytiglanra változtatják.) Érmihályfalváról 13 személyt (köztük Szamadó Ernő költőt) 25 év, 2 személyt ennél kevesebb börtönbüntetésre; Érolasziból 4 személyt 25 évre; Biharvajdáról 6 személyt 25 évre, 3 személyt pedig 20 év börtönbüntetésre ítélnék. (Az elítéltek az Érmellék tekintélyes értelmiségei, iparosai, magángazdái. A perekkel a hatóság feltehetően a határ mellett lakó magyarságot akarja megfélemlíteni.) Sass Kálmánt és Hollós Istvánt december 2-án Szamosújváron kivégzik.

október 15. Pürkerecen letartóztatják Erzse István cipészt és Kajcsa András földművest. Az EMISZ-perben ítélik el őket.

október 21. Letartóztatják Sánta Antal csíkszentdomokosi káplánt. Csíkszeredán hallgatják ki, majd a 1958. december 21-én kezdődött nyilvános perben 12 évi börtönre ítélik. (Tiltott iratok terjesztésével vádolták, valamint azzal, hogy a tanítványain nemi erőszakot követett el.) Az 1964. május 16-i 411. sz. amnesztia törvény kihirdetése után, augusztus 23-án szabadul.

október 24. Letartóztatják Opra Benedek brassói középiskolai tanárt, az illegális EMISZ egyik alapító tagját.

október 25. Letartóztatják Lay Günther feketehalmi vasmunkást, az illegális EMISZ egyik alapító tagját.

október 26. A bukaresti Augusztus 23. stadionban barátságos labdarúgómérkőzést játszik a magyar és román ifjúsági válogatott és a felnőtt A-válogatott. A szabálytalanságok ellenére az ifik mérkőzésén 4:1-re, a nagy csapatok mérkőzésén pedig 2:1-re győz a magyar válogatott. A mérkőzés alatt a román szurkolók több magyar szurkolót megvernek, vagy paradicsommal dobálják meg őket, a magyar játékosokat becsmérlik, szidalmazták, játékokat fújólással és a játékterre történő kő-, üvegdobálással igyekeztek megzavarni. Jellemző a légkörre, hogy Nicolae Ceaușescu, az RMP Központi Vezetőség tagja kirohan, és elhagyja

a mérkőzés színhelyét, amikor a szovjet bíró az egyik román játékost leküldi a pályáról. A budapesti *Népsport* tudósítója a botrányos jelenetekről nem számol be, csupán annyit jegyez meg, hogy: „A fanatikus szurkolók egy része szinte arénává változtatta a pályát...” (A bukaresti magyar nagykövet, Keleti Ferenc úgy látja, hogy: „A mérkőzésen történt események világossá teszik a román vezető elvtársak és mindenki előtt, hogy a román lakosság körében igen sok tennivaló van még a sovinizmus maradványainak felszámolására”. Mivel az év folyamán Romániában járt budapesti Honvéd labdarúgóit, valamint a vízilabda csapatot is különféle inzultusok érik, ezért egy későbbi jelentésében annak a véleményének ad hangot, hogy a közeljövőben nem tanácsos újabb sporttalálkozót rendezni a két ország között.)

– Diákgyűlést tartanak a Bolyai egyetem aulájában. A gyűlés elnöke Farkas Zoltán tanársegéd, IMSZ-funkcionárius. A hallgatókat arról faggatják, hogy mi a véleményük 1956-ról. Amikor Bunta Péter tanársegéd megkérdezi Vastag Lajos harmadéves hallgatótól, hogy kire lőtt volna, ha október 23-án fegyver lett volna a kezében, Vastag kijelenti: Főbe lőttem volna magamat. Válaszára tapsvihar és fütyükoncert tör ki. Az elnökség tagjai ezek után kihallgatások során próbálja kideríteni, hogy kik fütyültek. Vastagot a Securitate emberei a kijáratnál letartóztatják.

október 29. Temesváron kilenc 12–13 éves kisdíákot (Oberten János, Kaiser András, Nagy Zoltán, Patkó Gyula, Varga István, Pájcs Pál, Pélics János, Demartini Endre, Feierstein József), a temesvári magyar vegyes líceum tanulóit két évi, kiskorúak fegyházában letöltendő börtönbüntetésre ítélik. („Bíbor Banda” néven röpcéztek.)

október 31. Letartóztatják Péterffy Irént, a Bolyai Tudományegyetem 3. éves, magyar szakos hallgatóját. A Varró János és társai-perben ítélik el.

októberben a marosvásárhelyi *Igaz Szó* közli az MSZMP KB állásfoglalását a népi íróról.

november 4. Újabb diákgyűlést tartanak a Bolyai Egyetemen. A gyűlés elnöke Takács Lajos rektor, téma a diákok viselkedése az október 26-i gyűlésen. Bevezetőként Takács felolvassa az időközben kizárt hallgatók neveit: Asztalos Lajos, Baranyi László, Boros Zoltán, Csoma Zoltán, Csógör Enikő, Horváth Anna, Istenes Gabriella, Mátyás Erzsébet, Metz Katalin, Szekernyés László és Tibád Levente.

november 26–28. A Román Munkáspárt Központi Vezetősége plenáris ülésén elhatározzák az iparosítás ütemének gyorsítását, (a fejlesztés fókuszába ismét a vaskohászat, gépgyártás kerül), valamint a falvak „gyorsabb ütemű szocializálását” – vagyis az erőltetett kollektivizálás felújítását.

november 29. Az *Előre* híre szerint Csíkszereda lett a Székelyföld első „szövetkezeti városa”.

december 5. Az *Előre* arról tudósít, hogy Kolozsváron és a tartományban 280 magánrendelől 224-et már „önként” megszüntettek. (Az év végén széleskörű sajtókampány folyik a magán orvosi rendelők ellen).

1959

1959 eleje. Megszüntetik az 1956-ban létrehozott „Nemzetiségi bizottságot”. Helyébe az RMP KV határozata szerint (1959. június 3.) egy Nicolae Ceaușescu és Leonte Răutu által vezetett pártkollektívát helyez.

január 3. A bécsi *Magyar Híradó* c. lap *Letartóztatás hullám Erdélyben* címmel számol be a romániai megtorlásokról. „A börtönbe vetett egyházi személyek száma mintegy négyszáz. [Az eddigi ismereteink szerint ez a szám túlzónak mondható. V. G.] Az erdélyi magyar értelmiséget és diákságot ugyancsak letartóztatások tizedelik. [...] Néhány hónappal ezelőtt Szerov tábornok, a szovjet titkosszolgálat azóta leváltott főnöke azt javasolta a román pártvezetésnek: száműzzék az egész erdélyi magyarságot, mert az 1956-os magyar forradalom idején nyíltan kimutatta rokonszenvét a budapesti felkelők iránt. Ezt a tervet Gheorghiu-Dej és köre úgy látszik, jelenleg nem tudja végrehajtani, ehelyett sorozatos letartóztatásokkal akarja terror alatt tartani a magyarságot és szélsőséges nacionalizmussal levezetni a románok elégedetlenségét.”

január 7. Letartóztatják a pürkereci Kajcsa Márton földművest. Az EMISZ-perben ítélik el.

január 14. A Magyar Autonóm Tartomány rajonjai közül elsőként lett „teljesen szövetkezetesített” a keresztúri rajon.

január 31. Letartóztatják a marosvásárhelyi Securitátén az idézésre megjelent Kelemen Csongor és ifj. Fikker Ferenc unitárius, illetve református teológus hallgatókat, valamint Benedek Ágoston és Léta Áron zoltáni unitárius lelkészeket.

február 5. Harmadszor is letartóztatják Ábrahám Miklós vicei plébánost. Kolozsváron a katonai törvényszék „lázítás” vádjával 20 év nehéz börtönre (szigorított fegyházra) és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

február 7. Megjelenik az *Előré*-ben Alexandru Roșca és Virgil Cîmpeanu „A kolozsvári Babeș és Bolyai egyetemek testvéri együttműködése” c. írása. A szerzők erőteljesen hangoztatják az oktatók és a két egyetem „szoros, baráti együttműködését”. Az írás a két egyetem egyesítése hangulati/ideológiai előkészítésének egyik megnyilvánulása.

február 8. Az *Előré*-ben Szövérfi Zoltán (a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának titkára) a „közösen tanulunk, közösen élünk” jelszavát hangoztatva a „nemzetiségi elszigetelődés” ellen lép fel.

február 15. Megjelenik az *Előré*-ben Sztrányeczki Gábornak, a Bolyai egyetem oktatójának cikke (*A diákság ideológiai-politikai nevelése a Bolyai egyetemen*), amelyben kijelenti, hogy „a Bolyai egyetem különösen ki van téve a burzsoá nacionalista ideológia megtévesztően burkolt, vagy egyenesen szemérmetlenül nyílt támadásának”.

február 13. Megkezdődik a bolyais letartóztatottak (Varró János és Lakó Elemér tanársegédek és Péterffy Irén, Vastag Lajos, Páll Lajost, Iamandi Emil és Szilágyi Árpád hallgatók) pere. A kolozsvári katonai törvényszék **19-én** – nyilvános tárgyaláson – ítéletet hirdet a Varró János és „bűntársai”-perben. A „közrend elleni szervezkedés vádjával” a két tanársegédet: Varró Jánost 16,

Lakó Elemért 16, ill. 15 év kényszermunkára ítélik, Péterffy Irént 10, Vastag Lajost és Páll Lajost 8, Iamandi Emilt és Szilágyi Árpádot pedig 5–5 év börtönbüntetésre ítélik.

február 19–22. Bukarestben tartják a Román Népköztársaság Diákszövetségeinek II. országos konferenciáját. Az elnökségben jelen van a pártvezetés több tagja is, többek között Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Constantin Pîrvulescu és Leonte Răutu. Az első napon Ion Iliescu, a Diákszövetség országos elnöke megnyitóbeszédében kijelenti: „Az RMP bölcs politikája folytán megoldódott a nemzeti [sic!] kérdés s ezáltal megerősödött és megszilárdult a nemzetiségek testvéri barátsága. [...] A román és az együttélő nemzetiségekhez tartozó diákoknak együttes munkával és tanulással közös szakmai, tudományos és kulturális akciók szervezésével, közösen töltve szabad idejüket, még szorosabbra kell fűzniük testvériségüket a szocializmus győzelméért vívott harcban”. A következő napokon Fúró Gyula brassói egyetemista után felszólaló Koszti István (a Bolyai hallgatója) arról biztosítja a kongresszus résztvevőit, hogy: „Teljes erőnkől azon leszünk, hogy gyökerestől kiirtsuk mindazon megnyilvánulásokat, amelyek ártanak a román nép és a nemzetiségek megbonthatatlan barátságának.”, Nemes István, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet hallgatója kijelenti, hogy az intézet növendékei „kérlik, hogy küldjék őket más tartományokba dolgozni.” (A hatvanas évek elejétől elkezdődik a marosvásárhelyi magyar végzősöknek román lakosságú vidékekre történő kihelyezése.) A felszólaló Kacsó Magda, szintén bolyais diák (akit a záróülésem bevélasztanak az országos vezetőségbe is) már egyenesen azt kéri: tegyék lehetővé, hogy a különböző szakos magyar és román diákok „együtt tanulhassanak”.

február 23. Kolozsvárra hazaérve Takács Lajos, a Bolyai egyetem rektora összehívja az egyetemi tanácsot, hogy beszámoljon a bukaresti fejleményekről. Ezen Csendes Zoltán prorektor előadja, hogy a minisztérium és a párt döntésére, „a diákság kérésére” egyesíteni fogják a Bolyai és a Babeș egyetemeket. Amikor Balogh Edgár tiltakozni próbál a terv ellen, Takács belefojtja a szót. Amikor pedig Szabédi László követeli a rektortól Kacsó Magda szankcionálását, mivel anélkül kérte az egyetemek egyesítését, hogy erre bárkitől fölhatalmazása lett volna, Takács fölvilágosítja, hogy itt egy felsőbb párthatározatról van szó, „s amit a szóban forgó diáklány tett, az csupán az ügy demokratikus jellegét kívánta illusztrálni”.

február 26. Csütörtökön az Egyetemiek Házában tartják a kolozsvári felsőoktatási intézetek párttag és tagjelölt tanerői, valamint a párt-, IMSZ- és diákegyesületek aktívájának nagygyűlését. Az elnökségben többek között jelen vannak: Nicolae Ceaușescu, Athanasie Joja, Vasile Vaida, Ion Iliescu, Constantin Daicoviciu, Takács Lajos, Koszti István és Kacsó Magda. A gyűlésen felszólaló Demeter János az egyetemek egyesítését támogatva arra hivatkozik, hogy a jogtudományi karok már 1950-ben megkísérelték az egyesítést – „amely kísérlet nagyon sikeres volt”. A gyűlésen a későbbiekben felszólal Nagy István író (1950–1952 közt a Bolyai rektora) is, aki azon aggodalmaskodik, hogy mit fog vajon szólni a Nyugat az egyesítéshez, nem fogják-e azt kisebbségellenes lépésnek tartani.

Erre a hozzászóló oktatásügyi miniszterhelyettes, Athanasie Joja kijelenti: „A kutya ugat, a karaván halad.” (Ezt a lapok nem közlik.) Amikor a felszólaló Balogh Edgár a magyar és a román kultúrák kölcsönhatását fejtegeti, Nicolae Ceaușescu durván közbevág és kijelenti, hogy „nem is lehet beszélni külön magyar és külön román kultúráról, hanem csak a szocialista, a szocializmust építő nép kultúrájáról.”

– Az Igazságban megjelenik Agerpress-közlemény cáfolja a romániai zsidók tömeges kivándorlásáról Nyugaton elterjedt híreszteléseket. Valóban 1958-tól kezdődően több tízezer zsidó vándorol ki Romániából.

február 27. – március 1. Kolozsváron „egyesítési nagygyűléseket” tartanak az Egyetemiek Házában a kolozsvári főiskolák tantestületeinek részvételével. A felszólalók között található Gáll Ernő, a *Korunk* főszerkesztője, az egyetem volt prorektora, Kerekes Jenő, Jancsó Elemér, az egyetem tanárai, Lászlóffy Csaba hallgató és mások. Szombaton, **február 28-án** felszólal Szabédi László egyetemi tanár is. Beszédében azt fejtegeti, hogy „A Bolyai egyetemet Petru Groza demokratikus kormánya hozta létre s ez megfelelt az akkori fejlődési követelményeknek”. A továbbiakban azt boncolgatja, hogy az önálló Bolyai betöltötte feladatát és az „új körülményeknek” a közös egyetem felel meg. Ceaușescu azonban egy idő múlva durván közbevág: „A Groza-kormány tévedett! Hiba volt a Bolyai egyetem létesítése! Amit pedig Szabédi végez, az nem egyéb zavarkelésnél!” (Ezt a kihozását nem közlik a lapok.) A gyűlés végén Athanasie Joja megkérdőjelezi, hogy „az olyan gondolkodású embereknek, mint Szabédi, lehet-e helyük az új egyetemen.”

március 1-jén, vasárnap a zárógyűlésen a renitens Nagy István, Balogh Edgár és Szabédi László „önkritikát gyakorolnak”. Nagy megtagadja a csütörtöki beszédének „egyes homályos részeit”, és kijelenti: „teljes egészében és fenntartás nélkül helyesnek tartom minden olyan válaszfalnak lerombolását, amely az iskolák nemzetiségek szerinti megszervezéséből ered”. Balogh Edgár is helyesbíti a korábbi nézeteit és kijelenti: „A külön román és külön magyar kultúra hamis tétele nacionalista felfogásnak rak fészket.” Szabédi is kénytelen helyesbíteni önmagát: „A különálló nemzetiségi egyetem múltjának pozitív értékelése alkalmas lehetett arra, hogy a gyanakvás csíráit ültesse el a lelkekben.”

március 2–3. Kolozsvárott tovább folynak az „egyesítési gyűlések”. Hétfőn az Egyetemiek Házában a kolozsvári Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet, valamint a Gh. Dima Zeneművészeti Intézet hallgatói, a Magyar Színházban pedig a Babeș és Bolyai egyetemek matematika-fizika és természettudományi karainak hallgatói gyűlnek össze, másnap pedig a Mezőgazdasági Főiskola diákjai gyűléseznek. Minden esetben „forrón üdvözlük” az egyesítést és „hűségáviratokat” küldenek a bukaresti pártvezetésnek.

március 13. Az *Igazság* beszámol arról, hogy a kolozsvári Babeș és Bolyai egyetemek diákokthozai „egyesítési ünnepeinek” esti „fénypontjaként” elfogyasztják a magyar és román diákok első közös vacsorájukat. (Az egyetemi diákegyesületek, IMSZ- és pártszervezetek egyesítése is megtörténik a hónap elején.)

március 14–15. éjszaka a kolozsvári Protestáns Teológiáról elhurcolják Csatlós Csaba, Márton Attila, Miklós István, Soós Ferenc, Elekes István, Gráma János

Székely Lajos teológus hallgatókat Azzal vádolják őket, hogy szimpatizálnak a magyarországi forradalommal.

március 9–19. között Kolozsváron, a katonai törvényszék Macskási Pál-vezette tanácsa tárgyalja az ún. „EMISZ-pert”, amelyben 76 fő áll a bíróság előtt.

március 11–18. Budapesten román kormányküldöttség tárgyal Emil Bodnăraş vezetésével. Az első napon aláírják a magyar-román konzuli egyezményt. (A magyar fél év közben a kishatárforgalomra vonatkozó kétoldalú egyezményt is szeretne kötni, azonban a magyar egyezménytervezetet a bukaresti belügyminisztérium mint „szükségtelent” elutasítja.)

március 19. Az EMISZ-perben meghozzák az ítéleteket: Orbán László, Opra Benedek, Sándor Balázs, Nyitrai Berta 25–25 év börtönbüntetést kap.

március 21. Biharvajdáról már a harmadik lelkészt (Virágh Lajos és Borsi Zsigmond után) hurcolják el: a frissen kinevezett Péter Miklóst. A „teológus-csoporttal” ítélik el – 14 évre – tiltott irat terjesztéséért.

március. Az Román Munkáspárt Központi Vezetőségének Plénuma határozatot hoz arról, hogy ki kell sajátítani mindazon földbirtokokat, amelyeket nem közvetlenül a tulajdonos művel meg, valamint megtiltják a részes munkát és a földhasznóbérletet. Mindezek az intézkedések végső csapást mérnek az ún. „kulákokra”.

április 2. Bukarestben a Gheorghe Gheorghiu-Dej elnöklete alatti értekezlet véglegesíti a Bolyai és Babeş egyetemek összevonásával létrehozandó egyetem új struktúráját. Az ekkor készített „referat”-ban, feljegyzésben rögzítik, hogy mely tantárgyakat fog magyar nyelven is leadni. Dej javaslatára elfogadják a Babeş-Bolyai Tudományegyetem nevet.

április 4. Letartóztatják Imre Magda kolozsvári magyartanárt, mivel az egyik tanítványa, Burckhart Márta eljuttatta hozzá a rendszerellenes verseit. Az ún. teológus-perben „izgatás” és „tiltott könyvek tartása” vádjával május 22-én 10 év börtönbüntetésre ítélik.

április 19. Harmadszor is letartóztatják Nagyobb Péter uzoni református lelkészt. „Politikai huliganizmus” címén 9 évet kap. (A vád szerint prédikációiban a kolhozosítás ellen „izgatott”.)

– Szabédi László irodalomtörténész öngyilkosságot követ el. A feltételezett ok a Bolyai Egyetem megszüntetése.

április 20. Kolozsvár mellett öngyilkos lesz Molnár (Löwinger) Miklós közgazdász, egyetemi tanár. A Bolyai Tudományegyetem közgazdaságtudományi tanszékének tanáráról korábban az terjedt el, hogy Molnár a Babeş és a Bolyai erőszakos egyesítése miatt vetett véget az életének, azonban azok, akik a családot közelről ismerik, cáfolják ezt a véleményt.

április 23. Letartóztatják Palczer Károlyt, a csíkszeredai liceum tanárát. 1959. szeptember 15-én a Macskási-féle katonai törvényszék Kolozsváron 15 év kényszermunkára ítéli.

áprilisban az RMP Központi Vezetőségének titkársága vitát rendez a Bolyai egyetem magyar irodalomtörténeti kurzusairól (egyetemi jegyzeteiről). A résztvevők (az irodalom tanszék személyzete, a Babeş egyetem irodalomtörténész oktatói, a Bolyai egyetem vezetése, Vécsei Károly és Blénesi Ernő, a KV titkársága alatt

működő, „az együttélő nemzetiségek problémájával foglalkozó bizottság” munkatársai, valamint írók, kritikusok) Szigeti József jegyzetét azzal támadják, hogy a szerző engedményt tett „a reakció burzsoá irodalomtörténetírásnak”, Jancsó Elemért pedig „az irodalmi hagyomány elvtelen, békülékeny, felületes értékelése miatt” marasztalják el. A vitával összefüggésben az *Igaz Szó* májusi számában (a lapban fél éve folyó „ideológiai kampány” betetőzésekként) megjelenik Blénesi Ernő és Vécsei Károly cikke: *Az irodalomtörténeti oktatás eszmei tisztaságáért.*

- május 3.** Kolozsváron öngyilkos lesz Csentes Zoltán statisztika professzor, a Bolyai Egyetem egyik utolsó prorektora. Tettét a magyar egyetem felszámolásával szembeni tiltakozás motiválta.
- május 22.** Megszületik az ítélet a kolozsvári katonai törvényszéken a kolozsvári teológusok perében. A „Román Népköztársaság megdöntésére, és az RKP megbuktatására történt szevezkedés” vádjával 14 főt ítélnék el: Csatlós Csaba (8 év javítóbüntetés), Márton Attila, Nagy Endre, Miklós István (5 év), Soós Ferenc, Elekes István, Gráma János (8 év javítóbüntetés), Székely Lajos, Péter Miklós ref. teológusok (14 év felbújtó prédikációért), Imre Magda, Burckhart Márta, Gergely Borbála, Mózes Árpád ev. lelkészek (12 év). Grámát, Nagy Endrét május 25-én, tiltott iratok tartásáért 8, ill. 5 évre; Csatlóst 8 év „átnevelő büntönbüntetésre” ítélik, 1964. augusztus 1-jén szabadul. Székely 7 évet kap, 1964. augusztus 1-jén tér haza. Peripraváról Gráma, Adorjáni Dezső és Dobri János 1963. január 29-én kegyelemben részesülnek és kiszabadulnak. (Adorjáni hamarosan meghal.) Nagy Endre 1964. március 14-én szabadul.
- májusban** éjszaka elhurcolják Csíkkarcfalváról Ambrus József római katolikus plébánost. Fél év múlva a marosvásárhelyi katonai törvényszék „rendszerellenes magatartás” címén 4 évi büntetésre ítéli.
- május 27.** A *Buletinul Oficial*-ban megjelenik a 166. sz. rendelet, amely szerint létrejött Románia és Magyarország között a konzuli egyezmény (a konzulátusok helyét azonban nem szabályozták, mivel a román fél nem egyezik bele, hogy Magyarországnak Erdély területén is legyen konzulátusa).
- szeptember 7.** Gheorghiu-Dej második látogatása a MAT-ba (az első 1956 decemberében történt). A párt főtitkára leteszi a vegyi kombinát alapkövét, amit 5 évvel később üzembe is helyeznek. A kombinát munkásainak jelentős részét Erdély román többségű vidékeiről, illetve a Kárpátokon-túli területekről toborozzák.
- szeptember 8.** Letartóztatják Kenderessy Szabó Béla kapnikbányai római katolikus plébánost. Tizenegy hónapig felváltva hol Nagybányán, hol Szatmárnémetin vallatják. A vád: hitoktatást tartott a gyermekeknek, ellenezte a vegyes házasságokat és nem örvendezett a magyar forradalom leverésének. A hadbíróság 11 hamis tanút fölvonultatva, a nagybányai perben 1960. július 22-én éjszaka hozza meg az ítéletet: 10 év büntetés.
- szeptember 8.** A bukaresti *Előré*-ben nyilatkozik az új tanév alkalmából Dévai Károly, a Magyar Autonóm Tartomány tanügyi és művelődési osztályának vezetője: „A tartományi néptanács végrehajtóbizottsága már évekket ezelőtt tanulmányozta azokat a lehetőségeket, amelyek megkönnyítik tartományunk román, magyar, német és más ajkú iskolásainak további közeledését, barátságuk elmélyítését.

Ennek érdekében támogatták azt az alulról jövő kezdeményezést, hogy egyesítsék azokat a külön intézményként működő román és magyar tannyelvű iskolákat, amelyek ugyanazon épületben vannak. Még 1956-ban megkezdődött az ilyen iskolák egyesítése és számuk az elmúlt tanévben 38-ra emelkedett. A rajoni szervek szülőktől hozzájuk beérkezett újabb kérések és javaslatok nyomán az anyanyelven történő oktatás teljes tiszteletben tartásával további három középiskola és 58 hétoztályos iskola egyesítését kérték, amit a helyzet megvizsgálása után jóváhagytak.”

szeptember 18. A kolozsvári katonai törvényszék „fegyveres államellenes összeesküvésben” való részvétel koholt vádjával a csíksomlyói Gazdasági Iskola – tanév közben letartóztatott – szaktanárait: Kacsó Tibort 25, Ambrus Miklóst 18, Szabó Bélát pedig 15 év fegyházbüntetésre ítéli.

szeptemberben egyesítik a kolozsvári magyar tannyelvű Ady Endre (volt református főgimnázium), és a román tannyelvű Şincai középiskolákat. A létrehozott kéttagozatos iskolában az 1959/60-as tanévben a nappalin, az esti tagozaton és a levelezőn (látogatás nélkül) több, mint 1.700 tanuló tanul.

- a nagyváradi 4. sz. középiskolában is román tagozatot hoznak létre, ezáltal vegyes tannyelvűvé válik az iskola.

október 24. A nyomdába adás előtt a hatóságok elkobozzák *A Magyar Autonóm Tartomány a gazdasági fejlődés útján 1959–1960 c.* monográfiát. A monográfiát a tartományi néptanács gondozásában tervezték megjelentetni, Keszi-Harmat Sándor és Karácsonyi Ferenc szerkesztésében, Szövérfi Zoltánnak, a tartományi pártbizottság titkárának bevezető tanulmányával, Lukács Lászlónak, a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága elnökének előszavával. A monográfia megjelenésének letiltása azzal az indokkal történt, hogy az nacionalista szellemiségű.

Lázok Klára

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA – 1956 ROMÁNIÁBAN

Önálló kiadványok

- 1956 kézikönyve. II. Bibliográfia. (főszerk. Hegedűs B. András, bibliográfiát szerk. Litván György). Budapest, 1996, 312 p.
- A szocializmus védelmében. Dokumentumok a Magyar Autonóm Tartományból az 1955. október-novemberi magyarországi ellenforradalommal kapcsolatban. (szerk. Balázs Lajos). Marosvásárhely, 1957, 254 p.
- Akik imádkoztak üldözőikért. Börtönvallomások, emlékezések. I-II. (szerk. Miklós László). Kolozsvár, 1996.
- Andreescu A.-Nastasă L.-Varga A.: *Maghiarii din România (1956–1968)*, Cluj-Napoca, 2003. 1005 p.
- Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években. Szerkesztette Bárdi Nándor. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.
- Az 56-os magyar forradalom helye a szovjet kommunista rendszer összeomlásában. (Az 1991. június 13–15-én Budapesten tartott konferencia jegyzőkönyve). Budapest, 1993. /A romániai 56-ról a 98–108. lapon Aurel Baghiu, Dávid Gyula és Szabó T. Ádám szövegei/ 155 p.
- Baghiu, Aurel: *Printre gratii*. I. Cluj, 1995.; II. Cluj, 2000. 192 p.
- Bălan, Ion: *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*. București, 2000. 308 p.
- Balaskó Vilmos: *Élet a föld alatt*. Tófalvi Zoltán bevezető tanulmányával. Nagyvárad, 2001. 298 p.
- Balogh László: *...és te hol voltál, Szent György?* Sepsiszentgyörgy, 1999. 255 p.
- Balogh László: *Múltbirtokosok jövő nélkül*. Sepsiszentgyörgy, 2000. 304 p.
- Bartis Ferenc: *Börtönrácsok között Romániában*. Budapest, 1988. 91 p.
- Batkai Ferenc: *Székelyek üzenik. (Romániai útinapló)*. Budapest, 1958.
- Benkő Levente: *Volt egyszer egy 56*. Sepsiszentgyörgy, 1998. 260 p.
- Boca, Ioana: *1956. Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*. București, 2001. 440 p.
- Budapesti Oral History Archívum. 1981–1996*. (Szerk. Kozák Gyula, Körösi Zsuzsanna, Molnár Adrienne). Budapest, 1996. 154 p. (A katalógus közel 60 romániai vonatkozású interjút tartalmaz.)
- Caravia, Paul: *Biserica întemnițată. 1944–1989*. București, 1998. 464 p.
- Csiha Kálmán: *Fény a rácsokon*. Budapest, 1992; Kolozsvár, 1993.
- Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben II*. Bukarest, 1957. (Kiadja a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala).
- Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben IV*. Bukarest, 1957. (Kiadja a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala).
- Gagy Balla István: *56 Erdélyben*. CD-ROM. Kolozsvár–Budapest, 2000.
- Gellérd Judit: *A Liberté rabja. Dr. Gellérd Imre (1920-1980)*. Kolozsvár, 2005. 238 p.

- Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. II.* Abaliget, 1994. 576 p.
- Horváth Miklós: *Maléter Pál.* Budapest, 1995. 327 p.
- Ionițoiu, Cicerone: *Cartea de aur a rezistenței românești.* I-II. București, 1995–1996. 347 p.
- Ionițoiu, Cicerone: *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși.* *Dictionar.* I. A-B. București, 2000. 320 p.; II. C. București, 2002. 296 p.; III. D-E. București, 2002. 232 p.; IV. F-H. București, 2003. 324 p.; V. I-L. București, 2004. 416 p.; VI. M. București, 2006. 447 p.; VII. M-O. București, 2006. 255 p.; VIII. P-Q. București, 2006. 504 p.
- Jakab László: *Az erdélyi vértanú börtönviselt és jelesebb elhunyt papok rövid életrajza.* Csíkszereda, 2001. 144 p.
- Közös nevezőink. Mozaikkockák egy iskola életéből. 1945–1990.* (szerk. Váli Éva). Csíkszereda, 2005. (Benne Kovács Gyula, Palczer Károly, Puskás Attila, Szócs László, Zsók László visszaemlékezései.)
- Kun József: *Miképpen mi is megbocsátunk.* Miskolc, 1992. 178 p.
- Lőrincz György: *Feketében.* Székelyudvarhely, 1996. 162 p.
- Lungu, Cornel Mihai–Retegan, Mihai: *1956 – explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria.* București, 1996, 466 p.
- Magyar 56. Forradalom és szabadságharc Magyarországon. Hatások a Kárpát-medencében.,* I-II. (szerk. Székelyhídi Ágoston). Budapest, 1996. (Benne Gagy Balla István és Tófalvi Zoltán fejezete a romániai 56-ról.) 233 p.
- Magyar–román kapcsolatok. 1956–1958. Dokumentumok.* (összeállította Lipcsey Ildikó). Budapest, 2004. 409 p.
- Maier Alexandru: *Orvos voltam... Szamosújváron.* Ford: Vitus K. György. Marosvásárhely, 2001. 269 p.
- Nagy Benedek: *Egy sors volt ez is.* Csíkszereda, 2004. 104 p.
- Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése.* Bukarest, 1958.
- Nagy Imre: *Însemnări de la Snagov. Corespondență, rapoarte, convorbiri.* Ileana Ioanid bevezetőjével és gondozásában. București, 2004. 487 p.
- P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek, 1956.* Budapest, 2001. 240 p.
- P. Sebők Anna: *Szabadságra vágyó Ifjak Szervezete 1956.* Budapest, 2003. 670 p.
- Palczer Károly: *Képek a szenvedés éveiből.* Csíkszereda, 1999. 123 p.
- Páskándi Géza: *Begyűjtött vallomásaim.* Lakitelek, 1996. 239 p.
- Péterszabó Ilona: *Ötvenhat után ötvenheten... '56 után 57-en... a temesvári perben.* (A Szoboszlay-per). Arad, 2003, 310 p.
- Pietsch Miklós: *Börtönnapló.* Heidelberg, 2000. 172 p.
- Rosca, Nutu: *Închisoarea elitei românești.* Baia Mare, 1998. 163 p.
- Roske, Octavian (szerk.): *Mecanisme repressive în România. 1945–1989. Dictionar biografic.* I. A-C. București, 2001. 575 p.; II. D-G. București, 2002.; III. H-L. București, 2004. 516 p.; M. București, 2006.
- Sitariu, Mihaela: *Oaza de libertate. Timișoara, 30 octombrie 1956.* Iași, 2004.
- Szabó Gyula: *Képek a kutyaszorítóból. I-II.* Csíkszereda, 2001. 780 p.
- Szakács János: *A titokzatos (bonchidai) feliratok.* Kézirat.
- Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára.* Budapest, 2003, 418 p.

- Szilágyi Sándor: *Boldog rabságom*. Kolozsvár, 1997. 144 p.
- Tófalvi Zoltán–Gazda József: *Kövek a siratófalhoz*. Budapest–Stockholm, 1994. 218 p.
- Tompa István: *Hogyan történhetett?* Kolozsvár, 1995./183–195. p./
- Troncotă, Cristian: *Istoria Securităţii regimului comunist din România 1948–1964*. Bucureşti, 2003. 307 p.
- Varga László: *A fegyencélet firtorai. (Románia 1956 után)*. Budapest, 1998. 152 p.
- Visky András: *Anti* (Papp Antal élete). Kolozsvár, 2006. 253 p.
- Visky Ferenc: *Bilincseket és börtönt is*. Kolozsvár, 1996. 162 p.
- Visky Ferenc: *Fogoly vagyok*. Kolozsvár, 2002. 164 p.
- Wurmbbrand, Richard: *Beszédek a magánzárkában*. Kolozsvár, 1992. 160 p.
- Wurmbbrand, Richard: *Mélységben járatta őket*. Kolozsvár, 2006. 364 p.

Tanulmányok

1956. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 2–29. p. (A romániai magyarság szószólóinak idézett szövegeit Lipcsey Ildikó a szovjet, magyar és román kommunista párt hivatalos nyilatkozatainak összefüggéseiben elemzi. A folyóirat tematikus száma közli még Pomogáts Béla, Fodor Sándor, Katona Szabó István, Gál Mária, Tófalvi Zoltán, Robotos Imre, Takács Ferenc és Salamon László írásait, visszaemlékezéseit; a belső borítón a kolozsvári diákgyűlések egyik szervezőjének 1956. december 13-i ítéletének kivonatát.)
- 1956 Romániában. *Napút*, 2001. 10. sz.
- Aniszi Kálmán beszélget Sipos Gáborral a romániai 56-ról. *Kapu*, 1997. 10. sz.
- Apostolescu, Marilena, et alii: Rezistența anticomunistă în România. Repertoriu bibliografic. *Arhivele Totalitarismului*, 1995. 1. sz. 250–289. p.
- Baghiu, Aurel: Az 1956-os romániai diákmozgalmak. *Hitel*, 1991. 21. sz. 23–27. p.
- Bălan, Ion: Lista persoanelor decedate în gulagul românesc. 1954–1964. *Arhivele Totalitarismului*, 1998. 23. sz. 245–254. p.
- Balázs Imre: A köd mögül. *Korunk*, 1996. 10. sz. 42–45. p.
- Baráth Magdolna: Rákosi és Andropov beszélgetése a magyar-román viszonyról. *Kritika*, 1989. sz. 32–33. p.
- Bartis Ferenc: Az 1956-os erdélyi-romániai valóság megközelítése. *Hitel*, 1991. 26. sz. 59–60. p.
- Beke Mihály András: „Hitványabb anyag mi sem vagyunk...” : Az erdélyi magyarok ’56-ja. *Magyar napló*, 2001. 10–12. sz. 70–78. p.
- Dávid Gyula: 1956 Erdélyben, és ami utána következett. *Korunk*, 1996. sz. 30–40. p.
- Bottoni, Stefano: A hontalan forradalmár. Reflexiók Szoboszlai Aladár ügyére. *Magyar Kisebbség*, 2004. 3. sz. 143–160. p. (Közli Szoboszlai Confederatio-tervezetének szövegét is.)
- Bottoni, Stefano: A hatalom értelmisége és az értelmiség hatalma. A Földes-ügy. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, 2005. 572–613. p.
- Bottoni, Stefano: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra 1956–1958. In: *Folyamatok a változásban* (szerk. Fedinec Cs.–Ablonczy B.). Budapest, Teleki László Alapítvány, 2005, 221–254. p.

- Bottoni, Stefano: Recepció és párhuzamosság. A romániai 56 és a magyar forradalom viszonya. *Korunk*, 2006. 2. sz. 40–49. p.
- Dávid Gyula: Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság. *Hitel*, 1991. sz. 20–22. p.
- Dobai István: *Vallomás ötvenhatról. 1-3.* Kapu, 1992. 10. sz. 29–32. p.; 1992. 11. sz. 26–28. p.; 1992. 12. sz. 33–34. p.
- Dudás József élete és tevékenysége. Kronológiai vázlat. (Összeállította Baló A. Péter). In: *1956-os Intézet. Évkönyv II.* Budapest. 1993. 221–228. p.
- Fekete szalag. Beszélgetés Páll Lajossal. (Kérdez Kozma Huba). *Forrás*, 2003. 5. sz. 51–69.
- Gagy Balla István: Az erdélyi 56-os kutatás jelenlegi állásáról. *Erdélyi Múzeum*, 1997. 4. sz. 75–80. p.
- Gál Mária: Az erdélyi 56 háttéréről és következményeiről. *Korunk*, 1996. 10. sz. 113–120. p.
- Gáll Ernő: Az erdélyi magyar értelmiség '56 után. Tánccos Gáborra emlékezve. *Valóság*, 1992. 12. sz. 65–80. p.
- Gazda József: Emlékszilánkok az erdélyi 1956-ról. *Székelyföld*, 2006. 4. sz.
- Ghinea, Cornelia: Un caz de revoltă anticomunistă în armată. (Teodor Mărgineanu). In: *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului. Analele Sighet (8).* București, 2000. 712–721. p.
- Grigorescu, Aurelian: Reflectarea revoltei din Ungaria (în Scînteia, oct/nov. 1956). In: *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului. Analele Sighet (8).* București, 2000. 612–616. p.
- Jordáky Lajos: *Napló: 1956. március 11.–1957. március. 8.* Bevezeti és közli Molnár Gusztáv. *Medvetánc*, 1988. 2–3. sz. 279–316. p.
- Juhász László: Erdély októbere. *Hitel*, 1989. 21. sz. 18–20. p.
- Kántor Lajos: Három vers (az Egy mondat a zsarnokságról romániai visszhangja). *Korunk*, 1996. 10. sz. 70–73. p.
- Kiss Zsuzsa: Rabok vagyunk vagy szabadok. *Látó*, 1993. 11. sz. 66–76. p.
- Kusztos Endre: A vonal külön élete. 1956-ról, művészetről beszélget Székely Sebestyén György. *Korunk*, 2006. 2. sz. 99–104. p.
- Lászlóffy Aladár: Ébresztő a forradalom első reggelén, Morgó magyar, Vasárnap hajnal c. versei. *Korunk*, 1996. 10. sz. 8–18. p.
- Mișcările studentești în toamna anului 1956. *Dosarele Istoriei* (București), 1996. 1. sz.
- Nyitrai Mózes: *Nyolcvan év.* In: Nagy Ödön–Hermán János–Nyitrai Mózes: *Palástban. Lelkészek szórványban.* (Szerk. Keszeg Vilmos). Marosvásárhely, 2001.
- P. Sebők Anna: *Az erdélyi 1956-os per: Beszélgetés az egykori rab Dávid Gyula irodalomtörténésszel.* *Kortárs*, 2001. 10. sz. 3–16. p.
- Páskándi Géza: *Megvallás.* *Kortárs*, 1998. 10. sz. 3–21. p.
- Perei Francisc–Aurel Brazdă: Au fost deținuți politici și după 1964. In: *Anii 1961–1972. Țările Europei de Est între speranțele reformei și realitatea stagnării.* *Analele Sighet (9).* București, 2001. 587–591. p.
- Pop Traian–Pop Cristian: Proporțiile represiunii comuniste (1956–1964). *Dosarele Istoriei*, 1996. 1. sz. 51–55. p. (Temesvár és Bukarest).

- Rădulescu-Zoner, Șerban: Reflectarea în arhive a eliberării deținuților politici în prima parte a anilor 60. In: *Anii 1961–1972 Țările Europei de Est între speranțele reformei și realitatea stagnării. Analele Sighet (9)*. București, 2001. 379–388. p.
- Retegan, Mihai: A román kommunizmus és az 1956-os magyar és lengyel válság. A Politikai Bizottság újonnan feltárt levéltárának dokumentumai. In: *1956-os Intézet Évkönyv. 5. 1996–1997*. Szerk. Biz. Hegedűs B. A., Kende P., Kozák Gy., Litván Gy., Rainer M. J. Budapest. Budapest, 1997. 132–136. p.
- Retegan, Mihai: Conducerea PMR și evenimenele din Ungaria. *Arhivele Totalitarismului*, 1995. 3. sz. 137–162. p.
- Retegan, Mihai: Grupul Imre Nagy în România. *Magazin Istoric*, 1996. 1. sz. 19–22. p.
- Robotos Imre: Bukarest, 1956. Emlékezés egy őszi éjszakára. *Kritika*, 1988. 4. sz. 30–37. p.
- Salcă, Alexandru: Brașovul solidar cu revoluția maghiară. In: *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului. Analele Sighet (8)*. București, 2000. 710–713. p.
- Someșan, Maria – Iosifescu, Mircea: Ecourile și consecințele revoluției maghiare din 1956 în universitățile din România. In: *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului. Analele Sighet (8)*. București, 2000. 617–634. p.
- Szabó Gyula: Égések ideje. Erdély, 1956. *Kortárs*, 1996. 10. sz. 36–50. p.
- Tófalvi Zoltán: 1956 erdélyi mártírjai. *Kortárs*, 2001. 12. sz. 78–86. p.
- Tófalvi Zoltán: 1956 – koncepciós perek Erdélyben. In: *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely, 1997. 270–302. p.
- Tófalvi Zoltán: Az 1956-os forradalom visszhangja Romániában. *Századok*, 1998. 5. sz. 989–1018. p.
- Tófalvi Zoltán: 1956 erdélyi mártírjai. A megtorlás halálos áldozatai. 1–2. *Székelyszék*, 1998. 10. sz. 104–119. p.; 11. 114–142. p.
- Tófalvi Zoltán: Hova tovább? *Valóság*, 2000. 12. sz. 42–62. p.
- Tófalvi Zoltán: Megbűnhődött magyarság. „Hazaárulási” kirakatperek Erdélyben. *Napút*, 2001. 8. sz. 3–26. p.
- Tófalvi Zoltán: „Akinek felületes hite volt, a legtöbb elveszett”. *Valóság*, 2001. 10. sz. 88–106. p.
- Tófalvi Zoltán: 1956-os megtorlás. Moyses Márton. *Erdélyi Magyarság*, 2001. 46. sz. 30–31. p.
- Tófalvi Zoltán: Erdély 1956-ban. In: *Mérlegen a XX. századi magyar történelem. Értelmezések és értékelések*. (Szerk. Püski Levente, Valuch Tibor). Budapest.–Debrecen, 2002. 377–378. p.
- Tófalvi Zoltán: Fodor Pál és az erdélyi kérdés. *Korunk*, 2003. 6. sz. 53–88. p.
- Tófalvi Zoltán: Romániai 56-osok nyomában. *Honismeret*, 1997. 5. sz. 38–42. p.
- Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája. 1947–1968. In: *Autonóm magyarok?* Csíkszereda, 2005. 628–682. p.

Kisebb közlemények

- A Kolozsvári Egyetemi hallgatók pere. *Erdélyi Magyarság*, 1996. 27. sz. 20–23. p.
- Ambrus Attila: 56 a Cenk alatt. *Erdélyi Napló*, 1997. november 4.

- Baghiu, Aurel: A temesvári diákok 1956-os memoranduma. *Erdélyi Figyelő*, 1990. 23–24. sz. 13. p.
- Bagoly Zsolt: Hiánypótló 56-os könyv. *Erdélyi Napló*, 2003. október 14.
- Benkő Levente: „A magam történetét én írnám meg”. Beszélgetés Mózes Árpád nyugalmazott evangélikus püspökkel, ’56-os politikai elítélttel. *Krónika*, 2004. október 22–24. 13. p.
- Bikfalvy György: Emlékezzünk... *Erdélyi Napló*, 2003. október 28.
- Bodolai Gyöngyi: 56 hullámverésében. *Népújság*, 1990. október 23. 1–2. p. (Kelemen Kálmán visszaemlékezései).
- Bottoni Stefano: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956–1958.) I. *A Hét*, 2005. 40. sz. ; II. Uo. 2005/41. sz.
- Csóg Szidónia: Képzelt forradalom, avagy Osztrák–Magyar Románia. Beszélgetés Zágoni Balázs filmrendezővel. *Erdélyi Napló*, 2006. március 21.
- Csóg Szidónia: Erdélyi 56. Beszélgetés Stefano Bottoni történésszel. *Erdélyi Napló*, 2006. március. 21.
- Daczó Dénes: Minta helyett példa. *Romániai Magyar Szó*, 1998. október 27.; október 28.; október 30. (Szabad Szombat melléklet).
- Dávid Gyula: 1956 ősze Kolozsváron. Emléktöredékek. *Erdélyi Figyelő*, 1990. 23–24. sz. 14–15. p.
- Dávid Gyula: 1956 ősze a Bolyai Egyetemen. *Romániai Magyar Szó*, 1996. október 19–20. (Szabad Szombat melléklet).
- Dobai István nyilatkozata peréről. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 7–8. p.
- Duka János, ifj.: „Minden, amit bizonyítani kell, gyanús” – mondták a rómaiak. *Hargita Népe*, 1999. augusztus 11.
- Fábián Tibor: Két hét gyászért 14 év kényszermunka. Beszélgetés Dr. Péter Miklós lelkész-professzorral a kolozsvári teológia egyetlen rádiójáról, tíz méter gyászszalagról és a szamosújvári börtön „papi szobájáról”. *Romániai Magyar Szó*, 2002. október 29.
- Fábián Tibor: Nem reménykedhetünk másokban. Dr. Péter Miklós, volt politikai elítélt az erdélyi ’56-ról, *Romániai Magyar Szó*, 2004. november 2.
- Finta Ella: Szilágysomlyói sirató. *Erdélyi Magyarság*, 1994. 20. sz. 5–6. p.; 1996. 27. sz. 28–30. p.
- Fodor Sándor: Diverzió Kolozsváron. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 13. p.
- Gagy-Balla István: A vallásosság gyakorlása 1956 után. *Erdélyi Magyarság*, 2000. 44. sz. 21–23. p.
- Gál Éva-Emese: Nyugati kölcsönért kegyelem. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 16. p.
- Gál Mária: A hatalmat ellenségei minősítik. Interjú Dávid Gyulával. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 26–27. p.
- Gagy-Balla István: Mit írt az Igazság...? /1956. aug. 1. – dec. 31.). *Szabadság*, 1996. október 22.; október 23.; október 28.
- Gagy-Balla István: Bolyai Egyetem – 1956. *Szabadság*, 1997. október 20–27.
- Gagy-Balla István: Kronológia a csíkszeredai gimnázium 1956-os eseményeiről. *Hargita Népe*, 1998. október 23.
- Gál Éva Emese, 1956 emlékezete. *Romániai Magyar Szó*, 1999. október 27.

- Gál Éva Emese: 1956. Tíz kivégzett Erdélyben. *Romániai Magyar Szó*, 1993. október 23–24.
- Gál Mária: Kolozsvári ötvenhat. *Szabadság*, 1990. október 24.
- Gál Mária: Nemzedékem. *Erdélyi Magyarság*, 1993. 16. sz. 10–11. p.
- Gál Mária: Erdély, 1956. Mítosz vagy történelem. Beszélgetés Várhegyi Istvánnal. *Szabadság*, 1994. június 24.
- Gáspár Hajnal: In memoriam 1958 – Kolozsvár. A hetek és a többiek. *Romániai Magyar Szó*, 2003. október 25.
- Gyila Sándor: Fájdalomküszöb. Forгатókönyv 56-os (családi) történelemhez. *Háromszék*, 1995. október 21.
- Halmos Miklós: 1956 történelmi öröksége és igazsága. *Erdélyi Napló*, 1998. október 27.
- Katona-Szabó István: 56-ról Erdélyben. Tallózás az egykorú sajtóból. *Erdélyi Magyarság*, 1993. 16. sz. 6–9. p.
- Kelemen Kálmán: Isten büntetése: a kommunizmus. Az interjút készítette Czegő Zoltán. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 14–15. p.
- Kincses Előd: Moyses Márton, az erdélyi Jan Palach. *Erdélyi Napló*, 2001. november 6. 11. p.
- Koczka György: Meséljenek, elvtársak. *Erdélyi Napló*, 1997. január 25. 13. p.
- Kotsa Szabó István: A megtévesztettek. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 17–19. p.
- Kristály Lehel: Jobban vágtak a magyar szekusok, mint a románok. *Erdélyi Napló*, 1997. november 4. 6. p.
- Kristó Tibor: Az áldozat. *Hargita Népe*, 2002. október 10.
- Lipcey Ildikó: Románia 1956–1958-ban. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 3–6. p.
- Lipcey Ildikó: A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete. Páskándiné Sebők Anna könyve. *Erdélyi Magyarság*, 2003. 51. sz. 43. p.
- Lipcey Ildikó: A forradalom hatása és következményei Erdélyben. *Erdélyi Magyarság*, 2005. 60. sz. 16–21. p.
- Máthé József: Emlékképek 56-ról. *Erdélyi Magyarság*, 1994. 20. sz. 3–4. p.
- Markó Béla: 1956 az erdélyi magyarság életében. *Romániai Magyar Szó*, 2000. október 23.
- Milotai József: Bihar megyei megmozdulások az 1956-os magyar forradalom hatására. *Romániai Magyar Szó*, 1999. február 27–28.
- N.Á. (Nits Árpád): Zsarolhatatlan forradalmár. *Erdélyi Napló*, 2002. november 5.
- Nits Árpád: Útmutatások hatótávolsága. *Erdélyi Napló*, 2002. október 29.
- n.n.: Ötvenhat jegyében. Forradalom – határok nélkül. *Romániai Magyar Szó*, 2003. október 22.
- n.n.: Brassó (és Erdély) Moyses Mártonra emlékezik. *Erdélyi Napló*, 2001. október 30. 4. p.
- n.n.: Hítének, magyarságának mártírja. *Erdélyi Napló*, 2002. október 29.
- Nagy Lajos: Hittük, ha nagyon sokan akarjuk, megváltozik a világ. A marosvásárhelyi ötvenhatról. *Háromszék*, 1997. január 12–22.
- Nagy Miklós Kund: Magyar áldás a román nacionalizmusra. *Erdélyi Magyarság*, 1990. 1. sz. 40–41. p.
- Oberten János: Gyermekek börtönkálváriája. *Erdélyi Napló*, 1993. május. 20.
- Orbán László: Történet a 33-as cellából. *Erdélyi Magyarság*, 1994. 20. sz. 7–8. p.

- Palczér Károly: A csíkszeredai liceumtól a börtönig. Gagyi-Balla István bevezetőjével. *Szabadság*, 1998. augusztus 18. 27. p.
- Páskándi Géza: Kolozsvári ötvenhatos napok. *Magyar Nemzet*, 1992. április 24.
- Páskándi Géza: Büntudat az alig létezőért. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 20–23. p.
- Párt- és kormányküldöttség Romániában. Dokumentumok. *Erdélyi Magyarság*, 2003. 52. sz. 31–33. p.
- Pomogáts Béla: Harangszó a mélyből. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 2. p.
- Pomogáts Béla: Ötvenhatos párbeszéd. *Szabadság*, 1996. október. 21.
- Pop, Adrian: A temesvári és bukaresti diákság tiltakozó megmozdulásai. *Erdélyi Magyarság*, 1996. 27. sz. 31–32. p. Ua. *Korunk*, 1996. 10. sz. 46–49. p.
- Robotos Imre: Moszkva tanulhatott volna Bukaresttől. *Erdélyi Magyarság*, 1992/12. 24–25. p.
- Salló István: Levél Kovács Gyula tanár úrhoz. *Hargita Népe*, 1999. augusztus 11.
- Székelyhidi Ágoston: Erdély, 1956. Emlékezés. Zárszó. *Erdélyi Magyarság*, 1996. 27. sz. 43. p.
- Szépréti Lilla: „A nemzetiségemet idézőjelbe tették”. *Erdélyi Figyelő*, 1990. 23–24. sz. 10–12. p.
- Takács Ferenc: Kései gyertyagyújtás. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 28–29. p.
- Tamáská Péter: Halál januárban. Dudás Józsefről. *Világszövetség*, 1993. 2. sz. 13. p.
- Tófalvi Zoltán: Magyarelles megtorlások Erdélyben. *Erdélyi Magyarság*, 1992. 12. sz. 9–12. p.
- Tófalvi Zoltán: Magyarok a vádlottak padján. *Erdélyi Magyarság*, 1993. 16. sz. 2–5. p.
- Tófalvi Zoltán: Negyven éve végezték ki a tizenkét erdélyi ötvenhatost. *Erdélyi Magyarság*, 1998. 36. sz. 44–45. p.
- Újévi levél a Magyar Népköztársaság íróihoz. Dokumentumok. *Erdélyi Magyarság*, 2004. 57. sz. 37–38. p.
- Varga Andrea: Mosolydiplomácia és alkupolitika. Vázlat az 1956 és 1989 közötti magyar-román kormányközi kapcsolatokról. *Krónika*, 2005. október 21–23. 16. p.
- Varga László: Az erdélyi ENSZ-per. *Erdélyi Magyarság*, 2000. 44. sz. 18–20. p.
- Vasas Samu: Még az újságolvasás is bűn volt. *Erdélyi Magyarság*, 1994. 20. sz. 2. p.

Névmutató¹²⁶

A

Ábrahám Árpád 323, 327, 369
 Ábrahám Bernáth 123
 Aczél Tamás 314
 Ádám Péter 369, 371
 Adler Lőrincz 89, 98
 Adonie, Augustin 251
 Ady Endre 124, 133, 286, 233
 Albert Márton 308
 Albu, Ioan 197
 Alexandru Costan 335
 Alimănescu, Eugen 67
 Ambrus István 308
 Andreescu, Andrea 163, 200
 Angelescu, Gheorghe 258
 Anghel, Constantin
 Antal György 339
 Antal Lajos 192
 Antalfy Endre 143, 146
 Anton Ciurescu 335, 336
 Apostol, Gheorghe 27, 57, 63,
 115, 138, 181
 Apostol, Monica 324, 328
 Argay D. György 375
 Arghezi, Tudor 18
 Asztalos István 109, 110, 240

B

Badioc, Ioan 92, 143, 157,
 158, 198
 Badiu, Mihai 338
 Baganică, Vasile 164
 Baghiu, Aurel 28
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 233,
 358
 Bajda Mihály 268
 Bajkó Antal 265
 Bajor Andor 109, 317
 Bakaló Zoltán 30, 249
 Bakó László 90
 Balaskó Vilmos 33, 407, 416
 Balázs Imre 160, 161, 317
 Balázs Lajos (Barót) 268
 Balázs Lajos (Marosvásár-
 hely) 143, 144, 192
 Balázs Miklós 309

Bálint Árpád 356
 Bálint János 309
 Bálint Jenő 247
 Bálint, Nicolae 33
 Balogh A.? 200
 Balogh Antal 164, 165
 Balogh Edgár 109, 119, 135,
 137, 141, 183, 197, 231,
 232, 240, 241, 385, 386
 Balogh Sándor 37
 Balutel, ? 60
 Bánffy István 325, 326, 405
 Banu, Florian 97, 258
 Bányai László 31, 84, 86,
 119, 121, 122, 125, 140,
 182, 183, 187, 231, 240
 Barabás Béla 192, 247
 Barabás Lajos 307
 Baráth Magdolna 14, 20, 22,
 37
 Bárdi Nándor 2, 4, 31, 37
 Bartalis János 240
 Bartalis Lajos 337
 Bartha István 199
 Barthos Béla 369, 371
 Bartis Ferenc 29, 241, 308
 Bartos, Ioan 307
 Bălan, Floarea 39
 Bălan, Ion 39
 Bătagă, Valer 306
 Bătagă, Ioan 290,
 Bătagă, Tiberiu 307, 310
 Beke Lajos 192
 Beniuc, Mihai 195
 Benkő Levente 177
 Benkő Mózes 192
 Bercu, Feldman 123
 Berecki András 336
 Berekméri András 306
 Bernáth Andor 228
 Bethlen Farkas 325, 326,
 327, 328, 330, 365
 Biajan, Gheorghe 309
 Bibó István 23
 Bibó László 184, 310, 311,
 315, 373-375
 Bibó Máté 184

Birnatek Eduárd 309
 Bíró Géza 161
 Biszku Béla 42
 Blaga, Ștefan 306
 Blăjan, ? 309
 Blénesi Ernő 269, 413, 414
 Bodnăraș, Emil 181
 Bodor Ádám 86
 Bodor Bertalan 116, 118
 Boér Hunor 21
 Bogdán János 256
 Bogdan, Maria 203
 Bogos Eduárd 340
 Bőjthe Sándor 316, 317, 318
 Bolyai Farkas 227, 228, 394
 Borceanu, Anton 167
 Borilă, Petre 385, 397, 410
 Bota, Nicolae 186, 187
 Both Márton 307
 Bottoni, Stefano 3, 4, 14, 22,
 33, 322, 376
 Bözödi György 33
 Branis László 26
 Brassai Erzsébet 192
 Breban, Iosif 197, 279, 316
 Breuer Ferenc 192
 Broch, Osvald 180
 Budai Ferenc 308
 Budai Nagy Antal 124, 227,
 228
 Budai Sándor 90
 Budișteanu, Nicolae 257,
 258, 267, 303, 399
 Bugnariu, Teodor 182, 393
 Bugyi Pál 92, 93, 95, 198,
 269, 290, 292, 293, 312,
 346, 348, 350
 Buja Mária 329, 368
 Burus Endre 13
 Bușecan, Teofil 160
 Butyka Ferenc 207, 212, 257,
 259, 262
 Butyka György 308
 Búza László 233, 234, 235
 Byrne, Malcom 37

¹²⁶ A névmutató nem tartalmazza a kronológia és a bibliográfia anyagát. Részletes keresési lehetőséget nyújt az Erdélyi Magyar Adatbankban megjelenített változat (adatbank.transindex.ro) Ahol a keresztnévet nem tudtuk beazonosítani "?" szerepel.

C

Cătănuș, Dan 17, 68, 79, 83
 Ceaușescu, Nicolae 14, 22,
 29, 32, 36, 42, 44, 47, 50,
 58, 59, 62, 74, 77, 82, 87,
 105, 114, 136, 181, 182,
 207, 208, 211-213, 215
 Cerbu, ? 360
 Cercea, Ioan 88, 92, 96
 Cesereanu, Ruxandra 16
 Ceterchi, Ioan 160, 161
 Cheresteșiu, Victor 278
 Chiheri, Ioan 309
 Chișinevschi, Iosif 17, 45, 57,
 58, 68, 69, 76, 79, 80, 83,
 181, 384
 Cioc, ? 60
 Cisteanu, Gheorghe 90
 Ciuchină, Naftalia 92, 96,
 290, 345
 Ciupe A., Aurel 287
 Codreanu, Corneliu Zelea 54
 Cojan, Vasile 177
 Coliu, Dumitru 181
 Constantin, Anton 88
 Constantinescu, Miron 17,
 22, 26, 159, 181, 182,
 187, 190
 Cornea, Vlad 89, 91, 92, 96
 Cornel Fulger 183
 Cozma József 89, 90, 92
 Crainic, Nichifor 34
 Cristea, Gavril 337
 Crîsnic, Arcadie 330, 365

CS

Csákai András 287
 Csatornai K.? 252
 Csehi Gyula 119, 121, 187
 Csehiné Papp Sára 21, 121
 Csergő Sándor 208
 Csiszér Lajos 26, 238, 257,
 269, 290
 Csomafáy Ferenc 282
 Csorvássy István 288
 Csögör Lajos 289
 Csupor Lajos 92, 93, 94, 97,
 99, 198, 213, 216, 221,
 269, 271, 290-293, 312,
 344, 347-350
 Czell Benjámín 361
 Czerán Albert 337

D

Daicoviciu, Constantin 31,
 128, 182
 Dali Miklós 307
 Dan, Aurel 321, 330
 Dan, Sofia 177
 Dani Péter 266, 373, 374
 Darabantin Rusu 318
 Darvas József 90
 Dascălu, Grigore 238
 Daschevici, Napoleon 233
 Dávid Gyula 4, 21, 24, 29, 38,
 159, 188, 191, 231, 232,
 248, 249, 266, 272, 282-
 285, 317, 331, 356, 361
 Deák Géza 358
 Deletant, Dennis 14, 16, 17,
 25, 36, 37, 252
 Deliman, ? 329
 Demény Lajos 277
 Demeter Ernő 337
 Demeter János 119, 125, 134,
 135, 137, 141, 183, 197,
 241, 290, 291
 Demeter Sándor 309
 Demeter, ? 121
 Dénes Dávid 323, 402, 405
 Derzsi Rozália 192
 Dobai István 23, 33, 56, 233,
 237, 251, 260, 263, 264,
 283, 284, 297, 300, 303
 Dobre, Florica 50
 Dobrin, Vasile 359
 Dóczy János 245
 Dóczy Pál 289, 392
 Dózsa György 238, 263, 278
 Dózsa László 198
 Dragu, Haralambie 258
 Drăganiță, Constantin 325,
 327, 328, 330
 Drăganiță, Iris 324, 327, 330
 Drăghici, Alexandru 27, 29,
 42, 47, 50, 58, 59, 61, 62,
 67, 73, 82, 91, 137, 181,
 207, 214, 243, 257, 261,
 267, 295, 352, 355, 360
 Drăgulescu, Coriolan 173,
 182, 391
 Duha Tibor 249
 Dumitrescu, Papilian 281

E

Eckhart Judit 282
 Edelstein Frida 85
 Egry Gábor 242, 246
 Einhorn, Wilhelm 37, 252,
 253, 254, 255
 Eisenhower, D. D. 329
 Elekes Balázs 250, 399, 400
 Emil Mărgineanu 197, 318,
 320, 331
 Erdélyi István 346, 373
 Erőss Attila 287

F

Faliboga, Ioan 30, 32, 33,
 203, 204, 218, 219, 243,
 247, 249, 259, 260
 Farkas Dezső 175, 340
 Fazakas Ferenc 268, 308
 Fazekas János 26, 27, 36, 47,
 114, 133, 134, 136, 138,
 181, 186, 191, 197, 212,
 269, 270, 288, 294
 Fazekas Mózes 192
 Fecza Tibor 320
 Fedinec Csilla 13, 419
 Fehér József 257
 Feimer, ? 175
 Fejér Miklós 107, 407
 Fekete Anna 287
 Fekete Ferenc 287
 Fekete József 338
 Fekete Mihály 176
 Ferencz Béla Ervin 322, 323,
 330
 Ferencz Sándor 251
 Fikker Ferenc 315, 410
 Filka András 308
 Finna Dávid 357
 Fînaru, Aurel 223
 Fîntînaru, Alexandru 322,
 323, 324, 325, 327-329,
 365, 366, 369
 Floca, Arhip 333
 Florczak, Z.? 142
 Fodor Géza 345, 349
 Fodor György 89, 307
 Fodor Pál 83, 251, 269, 275,
 277, 303, 354
 Fodor Sándor 109
 Fogarasi László 22, 46, 87,
 103

Földes László 372, 393
Fóri Mihály 344
Forró Sándor 307
Friedmann Sándor 89
Frundea György 248
Fuchs Simon 124
Fülöp G. Dénes 316

G

Gaál Gábor 15, 137, 141, 183, 197
Gábor Áron 142, 228
Gábor Sándor 340
Gagy József 21, 26, 265
Gagy László 105, 143, 158
Gál András 329
Gál Mária 24, 418, 419
Gál Tibor 315
Galea, Mihai 401
Gálfalvi Zsolt 105, 143, 145, 154, 155, 158
Gálffy Mózes 188, 189
Gálffy Mihály 220
Gáll Ernő 83, 100, 119, 120, 121, 123, 280
Gáll Éva 83
Gáll Imre 340
Gáll Tibor 315, 373
Gazda Ferenc 38, 84-87, 107, 190, 191, 236, 281, 284, 398, 400
Geltz, Filip 138
Georgescu, Teohari 50, 59, 67, 68, 81, 109, 215
Ghelberiu, ? 60
Gheorghe Filip 325
Gheorghiu, Dumitru 114
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 14-18, 20, 25-28, 30, 31, 36, 37, 44, 47, 50, 57, 58, 60, 67, 69, 71, 72, 74, 76-78, 80, 83, 92, 106, 108, 114, 115, 123, 138, 181, 183, 194, 269, 384
Ghinea, Cornelia 331
Goga, Octavian 18, 380
Gomulka, Wladislav 154
Grama, Nicolae 306
Grăiceanu, ? 327, 359
Gropşanu, ? 173
Gulacs, Márton 322, 330, 367

Gy

Gyárfás György 357
Gyárfás Jenő 227
Gyáros L.?
Gyenge Dénes
Gyenge Dénesné 370, 371
Gyenge Dezső 328, 369
György Ambrus 92
György Gábor 251
György Jenő 108, 252

H

Háin Sándor 369, 371
Hajdu Géza 251
Hajdu Győző 105, 107, 108, 143, 144, 150, 153, 156, 158
Hajdu Zoltán 104, 406, 143-146, 149, 158, 371
Hánér Ferenc 229
Harmati Adalbert 307
Harry Kuller 242
Háy Gyula 314
Hécei András 102, 167
Hécei Iván 102
Hegedüs Imre 97, 290, 293
Hegyes István 192
Héjja Árpád 265
Henica, Ecaterina 167
Hermán Géza 192
Hervay Gizella 109
Hidi László 309
Hirşan, Simion 306
Hollingeer, Isidor 257,
Horváth Ágoston 143
Horváth Gyula 89, 91, 92, 96
Horváth Imre 277, 393
Horváth Károly 220
Horváth Pál 199
Horváth Sz. Ferenc 242
Hruscsov, Ny. Sz. 15, 16, 18, 30, 45, 57, 65, 67, 70, 83, 106
Hui, Aurelia 85
Huszár József 33, 142, 322, , 23, 324-330, 363-369
Huza Gábor 269

I

Iacob, Martin 197, 280, 311
Ivanov, Oresia 177
Ivanici, Toma 176

Illyés Gyula 152, 314
Inta, Ioan 307
Ioanid, Ileana 36, 57, 417
Ioanid, Radu 47
Ionescu, ? 31, 176
Ionescu, Cornelia 180
Ionescu, Ghiţă 15
Ispas, Mihai 89
Istók Áron 334
Iurik Berta 322, 330
Izsák Béla 306, 401
Izsák Lajos 155
Izsák Márton 228

J

Jakab István 92
Jakó Zsigmond 127, 386
Jancsik Pál 282, 317
Jancsó Béla 240
Jancsó Dénes 192
Jancsó Elemér 21, 188, 227
Jancsó Margit 192
J. Bruder Ferenc 109
Jela, Doina 207, 211
Jepisev, A. A. 114
Jerca, Maria 59
Jócsák János 107
Jókai Mór 227
Jordáky Lajos 48, 56, 57, 83, 84, 108, 109, 119, 121, 125, 134, 135, 137, 141, 186, 187, 189, 196, 200, 201, 206, 231, 232, 235, 236, 239, 241, 263, 282, 283, 288
Józsa Béla 162, 229, 240
Juhász Imre 104
Juhász Lajos 140

K

Kacsó Sándor 125, 134, 183, 197, 240, 241
Kádár János 36, 37, 47, 48, 249, 282, 312, 313, 357
Kádár Kálmán 101
Kádár Tibor 109
Kafka Margit 314
Kalányos Béla 97
Kállai Gyula 37, 48, 312
Kállay Ernő 361
Kallós Miklós 102, 103, 121, 385

- Kálnoki Mária 174
 Kaminski, L. 16
 Kántor Lajos 186, 419
 Karácsonyi András 289
 Karácsonyi István 321
 Kászoni Ilona 192
 Katan, Iosif 306
 Kedves Sándor 309
 Kelcz Simon 248, 249
 Kelemen Béla 87
 Kelemen Imre 356, 406
 Kelemen Kálmán 24, 186, 190, 195, 202, 214
 Keleti Ferenc 22
 Keleti Sándor 243
 Kemény János 143
 Keresztes Dezső 310
 Kertész Béla 249
 Király Imre 336
 Kiss Albert 92, 93
 Kiss András 4, 13
 Kiss Béla 334
 Kiss Ernő 307
 Kiss Ferenc 245
 Kiss József 36
 Klopot Iván 334
 Kocsik Pál 366
 Kocziány László 143
 Koczka György 24, 186, 195, 202, 214
 Kodolányi János 23
 Komáromi József 233, 234, 235, 236, 293
 König József 92, 93, 95, 97, 198
 Kondráth Géza 198
 Kónya István 324, 327, 328, 330, 368, 369
 Koródi Ferenc 247
 Kórodi István 198
 Kőrösi Csoma Sándor 228
 Korparich Ede 116, 117, 118
 Kós Károly 227, 331
 Kosza József 327, 330, 405
 Kószegi Domokos 324, 325, 326
 Kovács András 102
 Kovács Béla 306, 405
 Kovács Erzsébet 188
 Kovács György (író) 105-107, 143, 155, 158, 269, 270, 171, 354
 Kovács György (színész) 289
 Kovács Izidor 167
 Kovács Júlia 282
 Kovács Károly 246
 Kovács László 246, 307
 Kovács Mihály 88-93, 99, 207, 252, 257-259, 261, 290-294, 306
 Kovács Sándor 308
 Kozma József 90
 Kristó Gyula 337
 Kugler Irén 343
 Kun Zsigmond 365
 Kupán Géza 239
 Kurkó Gyárfás 115-118
 Kurta Albert 192
 Kuti András 248
 Kuti Elek 26
 Kuti Endre 248
- L
- Lakatos István 115-118, 123
 Lakó Elemér 21, 29, 188, 191, 279, 280, 282-285, 319, 320, 331, 332
 László M. János 185
 László Sándor 335, 397
 Lázár Ödön 229
 Lazarovici, ? 60
 Lănescu, Liviu 204
 Legianu, Ileana 80
 Legianu, Vasile 307
 Lengyel Lóránd 374
 Lenin, V. I. 59, 64, 66, 156, 371
 Lipcsey Ildikó 14, 22, 36, 83, 114, 197, 310
 Lőrincz Béla Dr. 192
 Lőrincz György 358
 Lőrincz Károly 330, 405
 Lóte László 89, 90
 Löwi, Ștefan 161
 Luca, Nicolae 307
 Luca, Vasile/Luka László 58, 76, 79, 207, 243, 385
 Luk Ferenc 187
 Lukács Ferenc 256,
 Lukács György 152, 398
 Lukács István 322, 325, 330, 363-366, 368, 369
 Lukács Sándor 337
 Lungu, Mihai Corneliu 27, 28, 29, 197
 Lupșa, Gavrilă 141, 186
 Lupșă, Vasile 84, 85, 87, 88, 100
 Lupu, Petre 29, 389, 391
 Lupu, Vasile 173
- M
- Macskási Pál 39, 202
 Magyarai Béla 192
 Magyarosi Sándor 97
 Maier, Alexandru 218, 417
 Maier, Gheorghe 38, 218, 219, 220
 Majtényi Erik 18
 Makkai Ernő 308
 Maniu, Iuliu 54
 Manole, Ofelia 60
 Marin, ? 335
 Marius Iancu 335
 Markosi Károly 306
 Marosán György 37
 Marosi Péter 18, 393
 Márta Ivor 248
 Márton Áron 32, 43, 45, 48, 114-116, 118, 120, 233, 235, 251, 255-257, 263-265, 267, 269, 275-277, 289, 304, 305, 328, 354, 355, 376-378
 Márton Gyula 121, 188, 194, 195, 241, 395
 Máté István 246
 Máté Sándor 308
 Matei, Ioan 89
 Máthé Jakab 319
 Máthé János 142, 184, 200, 230
 Mălnășan, Aurel 27, 28
 Mărgineanu, Teodor 33, 361
 Méhes György 109
 Méliusz József 125, 387
 Metz Erzsébet 143
 Metz István 143
 Mező Piroska 282
 Mihalache, Andi 16, 18
 Mihalache, Ion 54
 Mikes Kelemen 228
 Mikó László 276, 365
 Mikulich Tibor 358
 Mișașan, Constantin 308

- Minier Károly 287
 Mitruly Miklós 285
 Mocanu, Ioan 88
 Mogos, Ioan 90
 Mogyorós Sándor/Alexandru
 Moghioroş 50, 58, 61, 66,
 71, 77, 80-82, 114, 140,
 181, 324
 Moldovan Ioan (Marosvásár-
 hely) 307
 Moldovan, Ioan 307, 336
 Moldovan, Iosif 237
 Moldovan, Silviu 97, 258
 Molnár Ferenc 238
 Molnár Gusztáv 48, 56, 57,
 86, 109, 135, 186, 201,
 206
 Molnár Margit 192
 Molnár Sándor 88
 Molter Károly 105, 143, 158,
 271
 Moszkovits Károly 91, 306,
 310
 Moşneag, Ioan 362
 Mózes Árpád 188, 311, 374
 Munteanu, Maria 223
 Muradin László 285
 Mureşanu, Alexandru/Ady
 László 140, 243, 257
 Murgulescu, Ilie 31, 182, 393
 Muska Pál 287
 Muşiu, Caius 28, 390
 Müller Jenő 322, 405
 Müller Ödön 329, 366
- N
- Nagy Benedek 24, 186, 195,
 202, 214
 Nagy Ferenc 279, 280, 369
 Nagy Ferencz 369
 Nagy Géza 86, 264
 Nagy Imre 19, 20, 28, 36, 37,
 57, 106, 159, 190, 235,
 240, 372
 Nagy Imre (Marosvásárhely)
 154
 Nagy István 107, 135, 279
 Nagy Jenő (cipész) 404, 406
 Nagy Jenő (gyógyszerész) 249
 Nagy Jenő (szerkesztő) 107
 Nagy József (párttag) 307
 Nagy Károly (szakíró) 162
- Nagy Károly (párttag) 340,
 341
 Nagy László (Kossuth-kör) 354
 Nagy László (párttag) 339
 Nagy Mihály 339
 Nagy Mihály Zoltán 2, 13
 Nagy Pál 143, 155, 156, 157
 Nagy Sámuel 312, 356
 Náhlik Zoltán 161
 Nastasă, Lucian 416
 Nedelcu, Mihai 84, 197, 210,
 257, 258, 261, 352, 381,
 382
 Negrea, Ioan 307, 353
 Negrea, Vasile 295
 Negru, ? 161
 Neiescu, Petre 202, 231, 282
 Németh László 23, 234
 Németh Zoltán 250, 399, 400
 Nicolae, Petre 60, 68
 Nicolschi, Alexandru 257,
 260, 295
 Nicuţă Constantin 182
 Nikos, Roberto 317
 Nitu, ? 86
 Niţov, ? 121
 Noica, Constantin 34
 Nuşiu, Eugen 219
 Nyisztor József 337
- O
- Oala, Ioan 334
 Okos Dezső 97
 Oláh Sándor 308
 Oláh Tibor 143, 145, 156
 Olariu, Ioan 177
 Onea, Mircea 203, 204, 218
 Oniţă, Emil 199
 Opfermann Ernő 374
 Oprea, Ioan 197, 237, 241,
 343
 Oprea, Marius 295
 Orbán István 322, 324-329,
 369
 Orbán Károly 324, 326, 365,
 368, 369
 Orbán Péter 326, 328
 Ottrok Ferenc 140
- P
- Pacepa, Ion 36
 Paianu, Iochim 164
- Palacska Sándor 309
 Pál-Antal Sándor 40
 Páll Ferenc 164-166, 188-191,
 197, 202, 230, 232, 237,
 311
 Páll Gyula 356
 Páll József 290
 Páll Lajos 192, 410, 419
 Pamfil, Viorica 281
 Pandelea, ? 257, 258, 260,
 261
 Panea, Iosif 287
 Pándi Pál 22, 114, 386
 Papiu, Ilarian 229
 Papp Adalbert 197, 280, 285,
 314, 315, 319, 320, 331,
 332
 Papp Anna 192
 Papp Ferenc 105, 143, 149,
 150, 152-156, 271
 Papp György 199
 Papp József 199
 Papsai Pál 90
 Papură, Ioan 177
 Pârvulescu, Constantin 58,
 114, 181, 182
 Pascu, ? 167
 Pascu, Gheorghe 97
 Pascu, Petru 338
 Páskándi Géza 24, 29, 196,
 230, 317
 Páskándiné Sebők Anna 24,
 29, 423
 Paşca, Ştefan 231, 281
 Pauker, Ana 22, 50, 58, 59,
 64, 68, 75, 76, 109, 243
 Pavel, Ştefan 91
 Păcălici, Alexandru 175
 Păcurariu, Francisc 138
 Pécsi Györgyi 186
 Pereş, Alexandru 197
 Pescaru, Alexandru 309
 Petcu, Şerban 203, 204
 Péterffy István 86
 Pethó Ilona 192
 Pietsch Miklós 327, 329, 405,
 417
 Pintea, Ileana 90
 Pintilie, Gheorghe 22, 27,
 207, 257, 295, 352, 355
 Pisla, Dobre 359
 Piteşteanu, Ioan 97

Pletle Istvánné 143
 Ploeşteanu, Gheorghe 182
 Podrumaru, Virgil 252,
 Poór Lili 240
 Pop, Adrian 24
 Pop, Constantin 343
 Pop, Gavril 299
 Popa, Maria 324
 Popescu, Daniel 160, 389
 Popescu-Puţuri, Ion 35
 Popovici, Mircea 181
 Precup, Gheorghe 339
 Preisler Dávid 335
 Posta József 287
 Pusztai Ferenc 97, 327, 357

R

Rab Gyula 315
 Radu, Nicolae 257
 Ráduly Géza 323, 326
 Ráduly István 323, 328, 365
 Ráduly János 192
 Ráduly Tamás 191
 Rainer M. János 37, 420
 Rajk László 57, 118, 153,
 154, 282
 Rapp Károly 374
 Raţiu, Alexandru 92
 Ravasz Gyózó 250, 399
 Ravasz László 23, 401
 Răutu, Leonte 17, 36, 61, 63,
 114, 181, 182, 194, 197,
 247, 288
 Rebreanu, Liviu 18, 227
 Redeca, ? 176
 Reiff István 314
 Rényi Rezső 277
 Retegan, Mihai 197, 417, 420
 Réthi Albert 88
 Rézi Árpád 287
 Reusz Erzsébet 322, 323
 Ripan, Raluca 128
 Ripp Zoltán 36, 41
 Rîmniceanu, ? 86
 Robotos Imre 106, 140, 158
 Roller, Mihai 18, 128, 277
 Romcea, ? 86
 Rosenfeld Árpád 338
 Rugina, Teodor 209
 Rusu, ? 86, 173
 Rusz Teofil 192

S

Salamon Ernő 229
 Sándor Balázs 314
 Sándor József 257
 Sandu, Ioan 89
 Sanislău, Emil 299
 Sántha Antal 48, 376, 377,
 378
 Sántha József 307, 355, 356
 Sárosi Éva 282, 331
 Sass Antal 192
 Sass Kálmán 396
 Sátán Margit 143
 Sălăjan, Leontin 29, 77, 181
 Schmidt Géza, Dr. 325, 329
 Schnell István 365
 Scurtu, Ioan 15, 202, 205,
 333
 Scutariu, Ioan 306
 Sebes István 252
 Serb, Ioan 295
 Sfectu, Paul 15
 Sik Endre 252
 Simionescu, ? 212
 Simon Imre 192
 Simon Lajos 197
 Sipos Imre 309, 367
 Sipos Levente 37
 Sitariu, Mihaela 170
 Sitariu, Remus 181
 Sirbu, Emilian 89, 306
 Sofron, Grigore 203
 Soó Zöld Margit 109
 Sóni Pál 103
 Soproneanu, Alexandru 186
 Sorbán Géza 307
 Spielmann József 227
 Staicu, Stelian 207, 257, 295
 Stan, Ionel 85
 Stanca, Teodor 28, 170, 390,
 391, 394
 Stancu, Aurel 211
 Stăjan, Viorel 199
 Sterescu, Paul 369
 Stern Adalbert 306
 Stoica, Chivu 36, 43, 44, 58,
 62, 72, 82, 136, 138, 144,
 181, 230, 254
 Stoica, Miron 297
 Sütő András 22, 27, 104, 107,
 123, 140, 143, 146, 149,
 151-155, 158, 254, 371

Sz

Szabadi István 246
 Szabédi László 87, 119, 121,
 122, 135, 137, 188, 190,
 197, 232, 263, 319, 384
 Szabó Árpád 228
 Szabó Gyula 103, 393, 396
 Szabó István 336, 393, 418
 Szabó Károly 90, 95, 98
 Szabó Lajos (ESPLA, Maros-
 vásárhely) 143, 152
 Szabó Lajos (ref. lelkész) 239
 Szabó Lajos (Securitate tiszt)
 307
 Szabó László 336
 Szabó Mózes 249
 Szabó Ottilia 188
 Szabo Sándor 307
 Szabó T. Attila 127, 165, 188,
 189, 314
 Szabó Zoltán 188, 189
 Szakács Márton 309
 Szalai Attila 355
 Szász Béla 143
 Szász Dénes 339
 Szász Gyula 91
 Szász János 287
 Szász Mihály 290
 Szász Pál 116, 117, 118
 Szávai Márton 340
 Szegedi Béla 90, 143, 306
 Székely József 86
 Székelyhidi Ágoston 27, 233
 Szemlér Ferenc 123, 132, 407
 Szentmártoni Bálint 251
 Szesztay Ádám 14, 47
 Szigeti József 188, 241, 285
 Szígyártó Domokos 357
 Szikszai Jenő 314
 Szilágyi Domokos 185, 186,
 282
 Szilágyi Jenő 307
 Szilveszter Balázs 250, 399
 Szoboszlav Aladár 32, 33,
 303, 321, 322, 363-369
 Szombat Károly 287
 Szócs András 251, 276, 306
 Szócs Erzsébet 192
 Szócs Gyula 341
 Szócs Ignác 251, 276
 Szóke Imre 197
 Szombatay András 329

Szotyori Albert 192, 329
Szövérfi Gáspár 89
Szövérfi Zoltán 290, 291,
292, 293, 344, 348, 349
Sztálin, I. V. 14, 19, 57, 62,
70, 72, 75, 76, 78, 92, 127,
391
Ştefan, Dumitru 307
Şuşman, Leon 300

T

Tak Dezső 192
Takács Margit 96
Takács Lajos 137, 141, 183,
197, 241
Tamás Imre 322-325, 327,
328, 369
Tamási Áron 23, 234, 239,
240, 241
Tamás Mária 109
Tankó Árpád 143, 156
Tănase, Evgeni/Evgheni 44,
243
Tănase, Stelian 14
Tănase, Vasile 275, 277
Teleki Ádám 116, 248
Teleki Béla 242
Teleki Erzsébet
Teleki Géza 117, 118, 249
Terdik Irén 282
Thúroczi Sándor 336
Tibád Levente 282, 331
Tibori Szabó Zoltán 242
Tichy Magda 282
Tildy Zoltán 281
Tirnovan Vid, Arisztid 25,
187, 317
Tismăneanu, Vladimir 14
Tit, Francisc 175
Tito, Iosif Broz 18, 57
Tófalvi Zoltán 24, 33, 47, 277
Togyer Ferenc 209
Tokos Sándor 337
Tolnai Lajos 227
Tolokán Márton 245
Toma, Ana 22
Toma, Sorin 22
Tomcsa Sándor 143
Tomgsik Sándor 309
Tompá István 125, 141, 186
Tompá László 143
Toró Árpád 244, 247

Török János 220, 269
Török K.? 345
Török, ? 90, 345
Tóth Árpád 314
Tóth Béla 307
Tóth Géza 357
Tóth József 192
Tóth Kálmán 185
Tóth Pál Péter 289
Tóth Sándor 4, 13, 15, 21, 22,
38, 120, 137, 339
Tóth-Bartos András 13
Trandafirescu, Petru 359
Trinfuj Mária 192
Triteanu, Mihai 281
Troncotă, Cristian 32
Truța, Vasile 339
Tudor, Alina 17, 68, 79, 83
Tuşui, Pavel 46

Ţ

Ţaran, Marian 329
Ţugui, Pavel 15, 18, 32, 46,
133

U

Udvarhelyi, ? 291
Újvári Mária 83
Ungur, ? 102, 103
Untartu, Gheorghe 357
UŢiu, Francisc 197, 264

V

Vaida, Vasile 134, 186, 187,
208, 214
Vajna Ágnes 198
Vajna Tamás 198
Valter Frigyes 187, 269, 270,
271
Valter, Roman 27, 28, 36, 37
Varga Albert 26, 40, 163,
187, 200, 278, 299
Varga Andrea 48, 163, 187,
200, 416
Varga János 190, 281
Varga László 23, 233, 263,
264, 283, 284, 285
Varga Zoltán 84, 385
Vargancsik István 92, 93, 96,
143, 144, 146, 155, 156,
198, 269, 271, 290, 291,
293

Vargha József 192
Várhegyi István 24, 186, 195,
196, 202, 214, 230, 236,
297
Varró János 21, 29, 166, 188,
190, 232, 279, 280, 282,
283, 284, 285, 320, 331,
332
Varró Katalin 84, 85, 87, 100,
159, 164, 166, 190, 191,
202, 230-232, 237, 281-
284
Vaszi András 338
Văcărescu, Nicolae 176
Végh Mihály 356, 406
Veiam, Ioana 167
Venczel József 86, 115-118,
123
Verdeţ, Ilie 29, 391
Veres Endre 152, 285
Veres Péter 152, 282, 283
Veress Károly 266, 310, 311
Veress Sándor 250, 303, 317
Veress Zoltán 317
Vida István 36
Vincze Gábor 2, 4, 13, 20, 21,
37, 47, 48, 115, 120, 376,
384
Vita Klára 287
Vizitiu, Jenica 203
Vlad, Ioachim 218, 219
Vogel Albert 287
Voichița, Ilie 167
Voicu, Stefan 278
Vultur, Smaranda 16
Vultur, Vasile 310

W

Wiesel Matild 86
Winkler Judit 85

Z

Zambeti, Hristache 257, 258
Zinner Tibor 41, 42
Zsigmond Sándor 361

Intézménymutató¹²⁷

- A Hét* 376,
 „Amerika Hangja” (rádióállomás) 24, 179, 332
 Állami Gazdaság 187
 Állami Könyvkiadó 123, 227
 Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó 125, 131, 132, 286,
 Állami Opera 136, 171, 176,
 Állami Székely Népi Együttes/Maros Együttes/
Székely Népi Együttes 124, 313, 346,
 Állami Színház 168
 Állami Tartalékosok 73
 Állami Tervbizottság (ÁTB) 17, 59, 60, 67, 68, 130, 141, 333
 Államvédelmi Hatóság 73
 Államvédelmi Tanács 73
 Augusztus 23 Termelészövetkezet, Csíkszereda 268
 Babeş-Bolyai Egyetem 413
 Béke Világtanács 26
Babeş Egyetem 21, 25, 103, 112, 113, 126, 127, 129, 130, 161, 162, 164, 166, 184, 185, 196, 374, 375
 Belügyminisztérium (BM) 11, 16, 17, 27, 31, 33, 35, 40-42, 44, 50-52, 54, 58-64, 67, 68, 71, 73, 88-94, 96, 165, 203, 207-210, 218, 221, 242, 243, 252, 257, 258, 272, 275, 279, 283, 295-297, 351, 352, 363, 367, 380, 382, 383
 Bolyai Tudományegyetem/Bolyai Egyetem/Egyetem [Bolyai]/ „kolozsvári egyetem” 12, 21, 24, 31, 33, 42, 49, 100, 119, 121-124, 126, 127, 130, 133, 135, 136, 139, 141, 152, 162, 164-166, 185, 186, 188, 189, 194-196, 202, 206, 214, 230-232, 235-237, 240, 241, 258, 279-285, 297, 314, 317, 331, 332
 Bolyai Tudományegyetem diákszövetsége/diákszövetség 24, 25
 Bolyai Múzeum 221
 Bruderschaft 304
 Bukaresti Nemzeti Színház 289
 budapesti román nagykövetség 37, 252
 bukaresti magyar nagykövetség 101, 104, 277
C.I.L.T. üzem, Temesvár 175
Debreceni Néplap 102
 Erdélyi Párt 41, 242-244, 246, 248, 249, 251, 354, 356
 Erdészeti Tröszt [Maros Tartományi] 90
 Építészeti és Építkezési Állami Bizottság 122
Făclia (Kolozs Tartomány Román nyelvű napilapja) 102
 Fegyveres Erők 73, 298, 333
 Független Szociáldemokrata Párt/ szociáldemokrata párt 243, 244
Gazeta Literară 17, 106, 141
 Gaál Gábor irodalmi kör, kolozsvári 316, 317
 Néptanácsok 30, 96, 128, 138, 139, 218, 223, 227, 229, 256, 265, 281, 291, 312, 333, 338, 339, 340, 344, 346, 347, 348, 369, 378, 384
 [hadsereg] Főparancsnoksága 181,
 Hárshegyi Örsvezetők Központi Kiképzőkere-
 te (HÖKK) 242, 243, 244
 Helyi Légvédelmi Elhárítás 73
 Hertz és Slovcai vágóhid 175
 Ifjómunkás Szövetség (IMSZ) 12, 24, 43, 59, 109, 110, 137, 160, 166, 178, 180, 196, 211, 214, 245, 268, 281, 310, 316, 331, 342, 343, 347, 350
Igazság (kolozsvári napilap) 101, 102
 Igazságügyi Minisztérium 11, 139, 223
 IFIL bútorgyár, Temesvár 168, 342
 Ipari Mozgósítás 73
Igaz Szó (marosvásárhelyi) 103, 105, 108, 143, 144, 145, 146, 147, 156, 346
 Írószövetség 17, 18, 103, 104, 123, 132, 133, 141, 142, 144, 156, 194, 234, 240, 279, 283, 286, 346
 Izraeli Kommunista Párt 60
 „Jehova tanúi” (vallási csoport) 53, 356
 Jiddis nyelvű Kulturális Egyesület 123
 Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola, (Kolozsvár)/ Képzőművészeti Főiskola/ kolozsvári Képzőművészeti Főiskola 24, 25, 316
 Kalapács szövetkezet, Marosvásárhely 249
 Katolikus egyház 49, 260, 265, 266, 376
 Katonai Számvevő- és Törvényszék 116
 Keresztény Dolgozók Pártja 322, 323, 324, 325, 328, 329, 363, 365, 366, 368, 369
 Keresztény Nemzeti Párt 380
 Kolozsvári Magyar Színház és Opera/kolozsvári magyar színház 141, 240

¹²⁷ Az intézménymutató nem tartalmazza a kronológia és a bibliográfia anyagát. Részletes keresési lehetőséget nyújt az Erdélyi Magyar Adatbankban megjelenített változat (adatbank.transindex.ro)

- Korunk* (folyóirat) 22, 123, 196, 277, 371, 387
 Közellátásügyi Állami Bizottság 60
 Külügyminisztérium, magyar 22, 252
 Lakásügyi és Helygazdálkodási Minisztérium 138,
Lupta de Clasă/ Lupta de clasă 141,
 Magyar Autonóm Tartomány 12, 17, 21, 26,
 30, 34, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 88, 92, 124,
 127, 145, 148, 181, 185, 192, 198, 203,
 213, 220, 221, 225, 238, 242, 249, 250,
 254, 255, 256, 257, 258, 261, 264, 267,
 269, 280, 286-290, 303, 304, 306, 312, 334,
 352, 353, 358, 362, 368, 373, 379, 382,
 384
 Magyar Demokrata Párt 152
 MDP (Magyar Dolgozók Pártja) 19, 160, 191
 Magyar Népi Szövetség (MNSZ) 21, 117, 125,
 140
 Magyar Párt 275
 Magyar Újjászületés Pártja 242, 243, 244,
 246, 250
 Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP)
 357
 Mezőgazdasági Minisztérium 140
 Milícia 170, 172, 199, 209-213, 217, 221, 222,
 223, 293, 328, 335, 336, 347-349, 355, 364,
 367
 Minisztertanács 31, 45, 72, 123, 133, 134,
 136, 140, 141, 182, 238, 332, 333, 356,
 384
 Műszaki Egyetem 29, 210, 275, 390
 Művelődésügyi Minisztérium 107
Művelt Nép 102-104
Művészet 346, 371, 372
 Művészeti Líceum, Marosvásárhely/Képző-
 művészeti 152, 160, 161, 316
 Nagy Nemzetgyűlés 43, 123, 136, 253, 281
Napsugár 22, 109, 110,
 Nemzeti Demokrata Párt 168
 Nemzeti Felszabadítási Bizottság 203, 218
 Nemzeti Liberális Párt 34, 54, 243, 244, 338,
 351
 Nemzeti Parasztpárt 41, 54, 243, 244, 351,
 365
 Nemzeti Párt, erdélyi 380
 Nemzetiségi Bizottság 21, 106, 107, 120, 134,
 269
 Nemzetiségügyi Pártbizottság 140
Nova Huta 142
 Nyelvtudományi Intézet, Kolozsvár 85, 87,
 164, 166, 190, 191, 231, 232, 237, 280,
 281
 Nyilaskeresztes Párt 242, 243, 244, 245, 249,
 338
 Oktatásügyi Minisztérium/ Tanügyminiszté-
 rium/ Oktatás- és Művelődésügyi Minisz-
 térium/ Közoktatásügyi Minisztérium
 107, 125, 130, 142, 148, 181, 182, 162
Orientierung 329, 368
 Orvosi Intézet 180
 Orvosi- és Gyógyszerészeti Intézet, marosvá-
 sárhelyi/Orvostudományi Intézetnek
 (IMF)/ Orvosi és Gyógyszerészeti Egyete-
 men 26, 130, 162, 171, 186, 198, 221, 243,
 244, 245, 247, 313, 344
Orvosi Szemle 346
 Önkéntes Honvédelmi Egyesület 73
 Párttörténeti Intézet 271
 Pedagógiai Intézet, temesvári 174, 180
 Pénzügyminisztérium 333
 Politechnika, temesvári 171-173, 175, 176,
 180, 390
Pravda 142, 148
 Protestáns Teológiai Intézet, kolozsvári/Re-
 formátus és az Evangélikus Teológia 34,
 310, 311, 315
 RKP 279, 400, 414
 Román Akadémia/Akadémia (RNK Akadémi-
 ája) 15, 18, 85, 112, 123, 129, 133, 141,
 236, 280
 Román Népköztársaság Minisztertanácsa
 332, 333, 356, 384
 Román Munkáspárt (RMP) 11, 12, 14, 15, 18,
 19, 25, 26, 28, 30, 31, 34, 45, 46, 47, 57,
 83, 87, 88, 92, 110, 128, 139, 169, 178,
 180, 198, 199, 201, 205, 220, 248, 269,
 277, 296, 312, 333, 334, 339-344, 345, 347,
 348, 349, 350, 354, 365, 376, 384
 RMP Központi Bizottsága (KB) 114, 108, 277,
 294
 RMP Központi Vezetősége (KV) 16, 17, 22,
 28, 29, 35, 42, 45, 47, 49, 58, 109-111,
 119, 123, 124, 126, 130, 131, 133, 134,
 137, 139, 186, 194, 201, 205, 207, 286,
 269, 288, 296, 333, 334, 339, 340, 341,
 342, 345, 349, 350
 RMP Politikai Bizottság (PB) 15, 24, 27, 45,
 57, 69, 79, 114, 122, 132, 134, 136,
 181-183, 204, 215, 208, 217, 219
România Liberă rádióadó, 176
Scântea (hírlap) 17, 22, 43, 65, 124, 134, 141,
 399
 Schwesternschaft 304

Securitate 13, 16, 23, 27, 29, 156, 164, 165,
 184, 196, 203, 207-218, 220, 231, 243, 247,
 250, 260, 262, 263, 277, 280, 284, 296,
 304, 316, 328, 355, 367
 Simó Géza gyár 271, 312, 313, 342
Steaua Roşie (hírlap) 179, 349
 „Szabad Európa” (rádióállomás) 24, 179, 322,
 375
Szabad Nép 20, 22, 114, 386
 Szakszervezetek Központi Tanácsa (SZKT)
 140
 Szállítási és Távközlési Minisztérium 286
 Székely Színház (marosvásárhelyi) 108, 227
Színház (folyóirat) 123
 Szovjet-Román Baráti Társaság /Szovjet-Ro-
 mán Társaság (ARLUS) 137
 Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP/
 Sz.U.K.P.) 12, 17, 44, 57, 62, 64, 66, 70,
 78, 79, 114, 201, 202, 205
 Textila Mureşul Szövetkezet 98
 Unitárius Kollégium/ unitárius kollégium 85
Utunk (Román Írószövetség kolozsvári ma-
 gyar nyelvű folyóirata) 46, 102, 103, 120,
 141, 196, 221, 230
Viata Sindicală 140
 Vörös Csillag hőerőmű 250,
Vörös Zászló 44, 45, 145, 148, 349
 Zeneművészeti Középiskola, Marosvásárhely
 224, 226
 Zsidó Demokratikus Bizottság 60

Rövidítésjegyzék

ACNSAS: (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității). A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltára
ÁIMK: Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó
ANDJ Cluj: Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága)
ANDJ Harghita: Arhivele Naționale Direcția Județeană Harghita (Országos Levéltár Harghita Megyei Igazgatósága)
ANDJ Mureș: Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (Országos Levéltár Maros Megyei Igazgatósága)
ANDJ Covasna: Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna (Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága)
ANIC: Arhivele Naționale Istorice Centrale (Országos Központi Levéltár)
ARLUS: Asociația pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică (korabeli magyar fordítás szerint a Szovjet-Román Társaság)
ÁTB: Állami Tervbizottság
BM: Belügyminisztérium
CC al PCR: Comitetul Central al Partidului Comunist Român (a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága)
I.M.F: Institutul Medico-Farmaceutic (Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet)
IMSZ: Ifjómunkás Szövetség
KB: Központi Bizottság
KV: Központi Vezetőség
KDP: Keresztény Dolgozók Pártja
KISZ: Kommunista Ifjak Szövetsége
KV: Központi Vezetőség
MADOSZ: Magyar Dolgozók Szövetsége
MAT: Magyar Autonóm Tartomány
MDP: Magyar Dolgozók Pártja
MNSZ: Magyar Népi Szövetség
MSZMP: Magyar Szocialista Munkáspárt
OGYI: Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet
PB: Politikai Bizottság
RMP: Román Munkáspárt
RNK: Román Népköztársaság
SZKP: Szovjet Kommunista Párt
SZSZKSZ: Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
SZKT: Szakszervezetek Központi Tanácsa
Sz.U.K.P: Szovjetunió Kommunista Pártja
UTM: Uniunea Tineretului Muncitoresc (Ifjómunkás Szövetség)

Kiadja a Pro-Print Könyvkiadó
Felelős vezető: Burus Endre igazgató
Műszaki szerkesztő: Botár Emőke

Készült a csíkszeredai Pro-Print Kiadó Kft. nyomdájában,
500 példányban, 27 ív terjedelemben.